

SLOVÁCKO



LXIII

2021

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS
PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO
LXIII
2021

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2021

Společenskovědní recenzovaný časopis pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník LXIII • Vychází 1× ročně • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, příspěvková organizace, Smetanovy sady 179, 686 01 Uherské Hradiště dne 10. 8. 2022 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemník redakce: P. Číhal • Redakční rada: P. Číhal, J. Čoupek, I. Frolec, M. Frolcová, L. Galuška, R. Habartová, T. Chrástek, M. Kondrová, L. Malina, H. Myslivečková, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, K. Slobodová Nováková, M. Šimša, L. Tarcalová, E. Večerková, A. Vyskočil • Tiskárna LELKA, s.r.o., Hodonínská 975, 696 17 Dolní Bojanovice • Náklad 200 ks

ISBN 978-80-87671-45-0

ISSN 0583-5569

Obsah

Etnologie

<i>Markéta Vašulková: Mužský lidový oděv na jižním Kyjovsku</i>	11
<i>Magdalena Maňáková: Pozice dětí ve výročních obyčejích na Hornácku</i> 20. a 21. století	29
<i>Pavol Krajčovič: Vedomosti o malokarpatských huncokároch</i> pred vznikom Veľkonemeckej ríše	43
*	
K šedesátým narozeninám Iva Frolce (<i>Ladislav Šupka, Jiří Severin, Ivan Plánka,</i> <i>Daniel Luther, Marta Kondrová, Iveta Mátlová</i>).....	55
<i>Petr Číhal, Vítězslav Vilímek, eds. Tradiční kulturní kontexty</i> pití alkoholu a kouření (<i>Jana Pospíšilová</i>).....	60
<i>Knihovna ve Vlčnově nese jméno významného rodáka (Jiří Jilík)</i>	62

Archeologie

<i>Zdeněk Kuchař, Jaroslav Bartík, Klára Augustinová: Doklady středověkých</i> a novověkých lidských aktivit v zalesněném terénu Chřibů. Případová studie systematické detektorové prospekce v trati Buchlovice – „Dubový díl“	67
<i>Dana Menoušková: Kachle se znaky panských rodů ze starších archeologických</i> výzkumů v Uherském Hradišti a v Uherském Brodě	123
<i>Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek, Jiří Novotný, Lenka Bartíková, Hana Nohálová:</i> Drobné archeologické výzkumy v intravilánech měst a obcí na Uherskohradištsku v letech 2015–2020	145
*	
<i>Záchrané archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2021 (Tomáš Chrástek,</i> <i>Zdeněk Kuchař, Jaroslav Bartík, Dana Menoušková, Jiří Novotný)</i>	175

Historie

<i>Jiří Mitáček: Tajemství dvojích Popovic. Příspěvek k osídlení moravsko-uherského</i> pomezí ve 13.–15. století.....	185
<i>Jan Škvřňák: Uherské epizody v dějinách hradu Bánova</i>	201
<i>Milan Krajča: Jan Svojsě ze Zahrádky a Napajedel (1459–1468)</i>	209
<i>Nina Pavelčíková, Jana Hoferková: Jak se Svatý Antonínek u Blatnice</i> zapsal do historie 20. století.....	217
*	
<i>Stanislav Batůšek. K 25. výročí úmrtí (Štěpán Kohout)</i>	231
<i>Jiří Čoupek et al. Popovice: slovácká obec v letech 1220–2020 (Helena Beránková)</i>	233
<i>Jiří Čoupek et al. Podolí: obec nad Olšavou (Ludmila Hobzová)</i>	234
<i>Lukáš Čoupek a kol. Předkové nám, my potomkům.</i> Staré Město 1321–2021 (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	236

Dějiny umění

<i>Významné jubileum historika umění Josefa Malivy (Hana Myslivečková)</i>	241
<i>Jaroslav Kovanda oslavil osmdesátiny výstavou (Milada Frolcová)</i>	242
<i>Odešel Tomáš Měšťánek (Milada Frolcová)</i>	246
<i>V roce 2021 uzavřeli kapitolu pozemského života... (Milada Frolcová)</i>	251
<i>První ročník přehlídky umění a designu Objekt 04 (Dominika Halvová)</i>	257

Muzejnictví

<i>Ivo Frolec, Iveta Mátlová: Slovácké muzeum v roce 2021, výroční zpráva.....</i>	263
<i>Gabriela Směřičková: Specifika hodové tradice na Uherskohradištsku v době pandemie v letech 2020 a 2021</i>	283
<i>Jan Káčer: Zděné zvonice na Veselsku, Strážnicku a Hornácku.....</i>	289
<i>Romana Habartová: Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2021</i>	327
<i>Jan Káčer: Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje v roce 2021</i>	333
*	
<i>Výběrový přehled publikací vydaných v roce 2021 (Iveta Mátlová).....</i>	339
<i>Výstavy Slováckého muzea v roce 2021 (Iveta Mátlová)</i>	347
<i>Nabídkový list publikací Slováckého muzea v Uherském Hradišti (Iveta Mátlová).....</i>	349
<i>Technické pokyny redakce pro publikování v časopisu Slovácko (Redakce).....</i>	359

SUMMARY

Ethnography

<i>Markéta Vašulková: Male Folk Clothes in the South of Kyjov Region</i>	11
<i>Magdalena Maňáková: Position of Children in Annual Customs in Hornácko in 20th and 21th Century.....</i>	29
<i>Pavol Krajčovič: The Knowledge about Holzhackers before the Origin of the Greater Germanic Reich</i>	43
*	
Messages	55

Archeology

<i>Zdeněk Kuchař, Jaroslav Bartík, Klára Augustinová: The Evidence of Medieval and Modern Ages Human Activities in the Wooded Terrain of Chříby. A Case Study of Systematic Detector Prospection of the Buchlovice – „Dubový díl“ site.....</i>	67
<i>Dana Menoušková: Tiles with the Signs of aristocratic Families from Older Archaeological Researches in Uherské Hradiště and Uherský Brod</i>	123
<i>Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek, Jiří Novotný, Lenka Bartíková, Hana Nohálová: Small scale Archaeological Excavations in the Built-Up Areas of Cities and Villages in the Region of Uherské Hradiště in 2015–2020</i>	145
*	
Messages	175

History

<i>Jiří Mitáček: The Secret of Two Popovice. Contribution to the Settlement of Moravian-Hungarian Borderland in 13th – 15th Century</i>	185
<i>Jan Škvřňák: Hungarian Episodes in the History of the Bánov Castle.....</i>	201
<i>Milan Krajča: Jan Svojsě from Zahrádka and Napajedla (1459–1468)</i>	209
<i>Nina Pavelčíková, Jana Hoferková: The Way St Anthony Hill near Blatnice Entered the History of 20th Century</i>	217
*	
Messages	231

History of Art

Messages	241
----------------	-----

Museums

INHALTVERZEICHNIS

Ethnologie

<i>Markéta Vašulková</i> : Die Volkstrachten der Männer im Gebiet südlich von Kyjov	11
<i>Magdalena Maňáková</i> : Die Stellung der Kinder in den Jahresbräuchen im Hornácko des 20. und 21. Jahrhunderts	29
<i>Pavol Krajčovič</i> : Erkenntnisse über die deutschen Holzfäller in den Kleinen Karpaten vor Entstehen des Großdeutschen Reichs	43
*	
Nachrichten	55

Archäologie

<i>Zdeněk Kuchař, Jaroslav Bartík, Klára Augustinová</i> : Belege mittelalterlicher und neuzeitlicher menschlicher Aktivitäten im bewaldeten Gelände des Marsgebirges. Fallstudie einer systematischen Detektorprospektion in der Flur Buchlovice – „Dubový díl“	67
<i>Dana Menoušková</i> : Kacheln mit Wappen von Herrenhäusern aus älteren Grabungen in Uherské Hradiště und Uherský Brod	123
<i>Jaroslav Bartík, Tomáš Chrástek, Jiří Novotný, Lenka Bartíková, Hana Nohálová</i> : Kleine Archäologische Ausgrabungen in den Ortslagen von Städten und Dörfern im Landkreis Uherské Hradiště in den Jahren 2015–2020	145
*	
Nachrichten	175

Geschichte

<i>Jiří Mitáček</i> : Das Geheimnis des doppelten Popowitz. Beitrag zur Besiedlung des mährisch-ungarischen Grenzlandes im 13.–15. Jahrhundert	185
<i>Jan Škvřňák</i> : Ungarische Episoden in der Geschichte der Burg Bánov	201
<i>Milan Krajča</i> : Jan Svojsě aus Zahrádka und Napajedla (1459–1468)	209
<i>Nina Pavelčíková, Jana Hoferková</i> : Wie sich der Wallfahrtsort Svatý Antoníněk bei Blatnice in die Geschichte des 20. Jahrhunderts einschrieb	217
*	
Nachrichten	231

Kunstgeschichte

Nachrichten	241
-------------------	-----

Museum

ETNOLOGIE

MUŽSKÝ LIDOVÝ ODĚV NA JIŽNÍM KYJOVSKU

Markéta Vašulková, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Příspěvek reflektuje současnou podobu mužského lidového oděvu v obcích jižního Kyjovska – Dubňanech, Miloticích, Svatobořicích-Místříně, Vacenovicích a Ratiškovcích se zaměřením na popis jednotlivých krojových součástí a jejich proměnu na základě dostupných ikonografických materiálů, terénního, muzejního a archivního výzkumu.

Oblast v okolí města Kyjova nazýváme jako kyjovské Dolňácko. Jedná se o jeden z národopisných regionů, kde se lidový oděv zachoval v běžném prostředí nejdéle a dosud zaujímá své pevné místo během kalendářních obyčejů, církevních svátků a dalších festivit. Jeho nositelé nejsou jen členové folklorních souborů a podobných sdružení, ale velká většina obyvatel tohoto regionu disponuje vlastním krojem. Právě kontinuita v nošení lidového oděvu a nepřerušovaná tradice zřejmě zapříčinila vývoj jeho podoby, která se formovala ještě během 20. století, kdy ve většině národopisných oblastí lidé kroj zcela odložili. Vzhledem k této skutečnosti se do lidového oděvu dostávaly prvky novodobé, promítající se ve výzdobě, užitém materiálu a způsobu úpravy.

Ženský kyjovský kroj se stal velmi oblíbeným, někdy je označován jako národní kroj. Vlivem svérázového hnutí a vlasteneckou tendencí na počátku 20. století byla touha vlastnit kroj typická také ve městech. V časopisech pro ženy vycházely stříhy na tzv. „národní kroj“, který byl sice výzdobou a užitým materiálem podobný krojům na Kyjovsku, ale nelze jej za kyjovský kroj zaměňovat. Kroj nebo spíše kostým, který je také inspirován krojem na Kyjovsku, se nosí v mnoha vesnicích u příležitosti hodů a jiných slavností až na Brněnsku a Znojemsku a jsou to většinou půjčovny kostýmů a krojů, které k této příležitosti kroje zapůjčují.

Přestože je kyjovský kroj takto markantně oblíbený, kupodivu nikdy nevzniklo souborné dílo, které by se mu podrobně věnovalo. V tomto příspěvku se záměrně nevěnujeme pramennému studiu k dané problematice, neboť mu byla věnována část příspěvku Petry Hrbáčové *Ženský lidový oděv na jižním Kyjovsku*.¹

Josef Klvaňa ve svém souborném díle *Moravské Slovensko*² lokalizuje jihokyjovskou variantu v obcích Dubňany, Milotice, Místřín, Ratiškovice, Svatobořice³ a Vacenovice, kdy ji uvádí jako kroje dolské v oblasti břevlavsko-hodoňské (miloticko-dubňanské). Ženský lidový oděv je však velmi podobný oděvu nošenému na Kyjovsku severním⁴, podstatná odlišnost se promítá zejména v užití čtyřhranného rozměrného límce kolem krku a v současnosti také ve výsledné siluete a tvaru sukni a rukávců. V případě mužského lidového



Svatební pár z Milotic, počátek 20. století. Soukromá sbírka.

oděvu se jedná a zcela jiný krojový typ. Mužský kroj na severním Kyjovsku má podobné znaky jako kroj na Ždánsku,⁵ jihokyjovský kroj inklinuje stříhem ke kroji na Podluží. Rozdílly ve výzdobě, stříhu a celkovém vzhledu jednotlivých krojových součástí se mezi vesnicemi jižního Kyjovska téměř stírají, o výrazných odlišnostech se zmiňujeme v konkrétních případech.

Nejarchaictější podobu si dosud udržuje lidový oděv v obci Ratiškovice, na což upozorňuje už národopisec Klvaňa na přelomu 19. a 20. století. Badatelé tento fakt přisuzují jisté chudobě obce – horší bonitou půdy, menší možností výdělků, částečnou izolovaností obce okolních vesnic.⁶ Celkově oblékání mužů kopírovalo dobovou módu a bylo převážně zhotovováno v dílnách školených krojových krejčí a švadlen (primárně soukenné součásti oděvu). Nejokázaleji byl oděv zdobený v Miloticích a Vacenovicích, tyto lokality nazývá už J. Klvaňa „slovácký Parýž“.⁷

Mužský lidový oděv se zdaleka neskládal z tak vysokého množství oděvních součástí, jako je tomu u žen, a jejich skladba určená k rozmanitým příležitostem zůstávala téměř neměnná. V problematice mužského i ženského lidového odívání bylo ze skladby oděvních součástí, jejich výzdoby a úpravy na první pohled patrné, z jaké oblasti nositel pochází, jaký je jeho rodinný stav a k jaké příležitosti je jejich skladba určena. Nejokázalejší krojové součásti byly užívány ke slavnostním příležitostem – velkým církevním svátkům, kalendářním a rodinným obyčejům. Nezdobnější podobu mužského oděvu užívali svobodní mládenci.

Každý muž musel vlastnit několik základních součástí oděvu. Nejčastěji se jednalo o jednoduché kalhoty, *třaslavice*, a konopnou košili. Za účelem návštěvy kostela na nedělní odpoledne či návštěvu města oblékali muži soukenné nohavice, zdobené košile pravoúhlého stříhu doplněné vyšivanou *kordulkou*. Svrchní součást představovala soukenná *marýnka* nebo *lajbl* s rukávy, v poslední třetině 19. století byly v oblibě jednoduché blůzy (*plůzně*). V zimě oblékali muži světlé kožichy se zdobným olemováním. Nedílnou součástí představovaly kulaté plstěné klobouky s rozličným zdobením, pro všední příležitosti továrně vyráběné obyčejné klobouky, v zimním období pokrývali muži hlavy kožešinovými beranicemi. Na přelomu 18. a 19. století se na Kyjovsku nosily těžké okované čizmy s kramlíkem, *sekanice*, které se musely při tanci vyzouvat, protože byly svými okovanými kramlíky nebezpečné pro ostatní tanečníky.⁸ Počátkem 19. století se ujaly vysoké boty s pevnou holínkovou částí a často se setkáváme s obyčejnými *úkladovými* botami, zvanými *jojky*. Nosili je muži i ženy, běžně byly k dostání na trzích a jarmarcích, forma pravé a levé boty se nelišila. Hojně se prodávaly na jarmarku v Čejči, kde si je prý nechávali lidé na počkání u kovářů okovat.⁹

Největší úpadek zaznamenal lidový oděv v padesátých letech 20. století. S proměnou tradiční obživy odkládali kroje nejprve muži a poté i ženy. Ústup tradičního hospodaření a docházení do zaměstnání vytlačovaly lidový oděv z běžného života. Jeho údržba vyžadovala mnoho času, plátěné součásti byly náchylné k ušpinění a znehodnocení. Pro práci v továrnách, fabrikách, dolech nebo na železnici se jevily jako zcela nepraktické. Muži tedy začali upřednostňovat pohodlné a praktické městské oblečení – manšestrové kalhoty a saka, flanelové košile, montérky, vysoké boty vyměnili za pohodlné nízké šněrovací „baťovky“ nebo levné plátěné *tenýsky*. Lidový oděv pak oblékali již jen k nejslavnostnějším příležitostem, jakými byly velké církevní svátky, poutě nebo svatby. Avšak i v případě svateb se na dobových fotografiích od druhé poloviny 20. století setkáváme často se situací, kdy je nevěsta oblečena v obřadním kroji a ženich v městském svátečním obleku – v kalhotách, saku a košili s kravatou, městském typu klobouku a nízkých šněrovacích botách. V minulosti se každý lidový oděvní komplet skládal z několika základních částí, jejichž podrobnému popisu věnujeme následující řádky.

Košela

Základní oděvní součástí všedního i svátečního oblečení je košile, zde zvaná *košela*. Střihově se typ nošený na jižním Kyjovsku řadí do kategorie košil se zavínovacím trupem, shodně se vyskytují téměř ve všech subregionech Slovácka. Košile je vytvořena příčně přeloženým pruhem spojeným bočním švem, na něj navazují kolmo připojené rukávy, v oblasti podpaží jsou všity čtvercové klíny. Jednotlivé části košile mají pravouhlý tvar, materiál se nestříhal, ale „trhal po niti“, poté se části spojovaly stehem k sobě. U krku je košile opatřena stojatým límečkem, zapíná se na patentky nebo spínacím špendlíkem. Otvor tvoří příčný prostřih asi ve dvou třetinách šířky předního dílu nahoře. Košile je sešita do tvaru písmene T. Rukávy jsou směrem od loktů bohatě zdobené výšivkou či vsazenými krajkami, v oblasti zápěstí jsou dekorovány krajkou. Náprsenka disponuje charakteristickou výšivkou. Po celém obvodu je výšivkou ozdoben krátký stojatý límeček, výzdoba je provedena křížkovým nebo ornamentálním stehem černou, červenou nebo bílou bavlnkou. Košile se vyskytují v rozmanitých druzích výzdoby, ta je signifikantní ve vztahu k věku a stavu nositele a příležitosti, k níž je určena.

Košile určené k obřadním příležitostem vynikají bílou výšivkou, ta je na rukávech a náprsence podložena pruhy jasně růžové a jasně tyrkysové tkaniny (ve Svatobořicích se setkáváme i se zeleným podkladem). V minulosti k tomuto podkládání sloužila vlněná látka, dnes se používají nejrůznější syntetické materiály. Před praním se musí uvedená podkladová látka vypárat, aby do sebe barvy nezapustily.

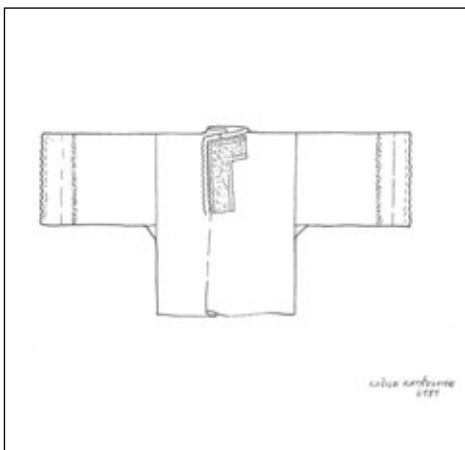
Bílou¹⁰ košili oblékají ženatí muži při obřadních a svátečních příležitostech. Poprvé ji muž oblékal u příležitosti svatby jako ženich a poté ji nosil na velké církevní svátky a důležité rodinné obyčeje.¹¹ Rukávy mohou být nastaveny etamínem (molem), kdy je vyšita až tato část.

Černou sváteční košili dodnes považují na Kyjovsku za nejsvátečnější. Nosí ji ženatí i svobodní muži. Rukávy jsou v oblasti od loktů dolů rozmanitě zdobené. Výšivka je podložena modře a růžově (zeleně Svatobořice); v Ratíškovicích jsou rukávy vyšívány barevně, uplatňují se barvy černá, tmavě červená, tmavě modrá, fialová a jejich kombinace.

Děrovanou *kocúrovou* výšivkou jsou zdobené rukávy košile *červené*. Nosili ji primárně ženatí muži, ale také *legrúti* a v kombinaci s *tráslavicemi* i svobodní mládenci. Náprsenka a límeček jsou zdobené výšivkou červené barvy.

Své místo si zachovala plátěná všední košile pravoúhlého střihu bez ozdob s otevřenými rukávy (dnes se dochovala již jen v Ratíškovicích a Vacenovicích). U krku se zapíná špendlíkem. Rukávy tohoto typu košile jsou nezdobené a poměrně krátké – délkou dosahují zhruba pod lokty nositele.

Termínem *pásková košela* označují na jižním Kyjovsku městský typ košile podobný těm, které se nosí na Kyjovsku severním. Je ozdobena všitou krajkou (*trukem*) podloženou červeným plátnem nebo černou plochou výšivkou. Tento typ košile nosili muži ve všední dny v posledním období před odložením lidového oděvu v první třetině 20. století.



Střih mužské košile, 2021. Kresba P. Hrbáčová.

V Dubňanech se dodnes typ městské košile vyšívá barevnou plochou výšivkou kolem zapínání (náprsenky). Jedná se o polosváteční košili, která se kombinuje s nohavicemi i *třaslavicemi*. V současné době se lze setkat s košilí tovární výroby, která je ozdobena ruční výšivkou a běžně se kombinuje s ostatními krojovými součástmi.

Košile s otevřenými rukávy se ukládají složené do obdélníkového tvaru. Rukávy se vodorovně přeloží přes trupovou část, která se složí na třetiny. Takto složené košile můžeme ukládat v několika vrstvách na sebe. V případě, že jsou košile po oprání, naškrobení a vyžehlení správně uloženy, není třeba je před oblékáním znovu žehlit.

Třaslavice

Plátěné kalhoty rovného střihu byly zhotovovány z konopného plátna domácí výroby a dodnes se jako běžná součást vyskytují v mužském lidovém oděvu na celé jihovýchodní Moravě. Jejich délka sahala zhruba pod kolena a byly výrazně širší než současné. Během 20. století se délka prodloužila až do dnešní podoby. *Třaslavice* nosili muži všech generací, stavu a věku během celého roku jako běžné denní oblečení. Měli je zasunuté do holínkových bot nebo volně, když nebyly doplněny obuví. *Legrúti* nosili *třaslavice* vpředu vykasané, částečně zasunuté do holínkových bot.

Střih *třaslavic* je na severním a jižním Kyjovsku totožný, jedná se o velmi jednoduchou konstrukci. Na jižním Kyjovsku se častěji objevují bez *azúrové* výšivky v jejich dolní části.

Kordulka

V příspěvku Josefa Koutného o lidovém oděvu Milotic¹² nalézáme zmínku o mužské *kordulce* se žlutými knoflíky vyrobené z bílého či modrého flanelu. Tento typ *kordulek* v původním prostředí zcela zanikl, nebo byl převrstven typem, který se nosí až do současnosti.

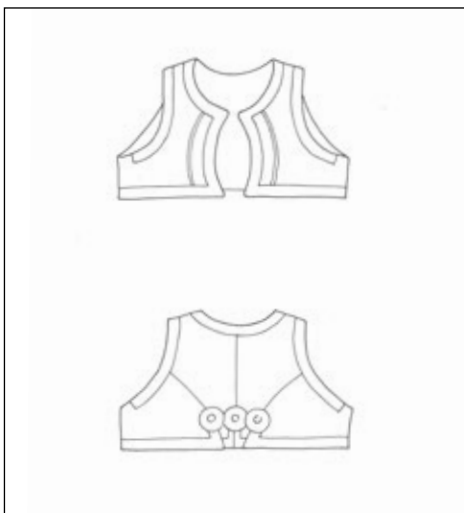
Na jižním Kyjovsku se ujaly krátké vestičky na první pohled vynikající červenou barevností, tato dominuje v olemování výraznou červenou stuhou tovární výroby. Podklad je tvořen barevnou látkou, původně hedvábnou či *delínovou* (nejčastěji modrou, černou, zelenou, často různě vzorovanou), v současnosti se zhotovuje převážně z bílého či modrého brokátu. Zatímco na starších *kordulkách*, jež jsou zastoupeny v muzejních sbírkách, dominuje podoba podkladové tkaniny, na mladších kusech, s nimiž se setkáváme v terénu v současné době, na první pohled zcela převládá červená barva lemování a korálková výšivka. Z oblíbeného tzv. pávového brokátu se *kordulka* šila ze tří *rádků* květů, kdy na každém *rádku* musely být čtyři květy.¹³ U vesty se nejprve šije její podklad ze silného kanafasu nebo obdobného pevnějšího materiálu. Poté se brokát rozstříhá na čtyři tzv. *tabulky* tak, aby byly květy zrcadlově proti sobě. Pak se její okraje obšijí továrně vyráběnou červenou stuhou (haraska, červená strojově vyšíváná stuha, červená taftová stuha), podél



Mládenec ze Svatobořic-Mistřína ve svátečním kroji, 2012. Foto D. Rájecký. Národní ústav lidové kultury.

ní se vyšije „volský řetázek¹⁴ a ozdobné porty. Nakonec se na zadní část našijí tři červená kolečka ozdobená dle vkusu a rukopisu švadleny. Výzdobu zad vesty tedy tvoří čtyři výrazné výřezy sešité k sobě, sbíhající se nad dolním okrajem do šúsků, nad kterými vynikají tři zmíněná stejnoměrná kolečka (růžičky), často oblemovaná výšivkou volským řetázkem“.¹⁵

Mužská vesta je jednou z nejokázaleji ozdobených krojových součástí oděvu. Dnes se převážně uplatňuje výzdoba tvořená z korálků, flitřů a korálkových port, jež se objevuje po celém vnitřním i vnějším obvodu zádočných *tabulek*. Prostor mezi výřezy (tabulkami) je u starších typů *kordulek* vyšit rozmanitými barevnými rostlinnými motivy, u mladšího typu se jedná převážně o výzdobu korálkovou výšivkou. Přednice *kordulky* byly původně vykrojeny tak, že po jejich sepnutí tvořil výřez tvar písmena O. Dnes se již objevují přednice rovně střižené. Podél obou přednic bývá výzdoba *kordulek* velmi rozmanitá. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století získal na oblibě tzv. hodinový výřez složený z geometrických čtverců vyplněných ornamentálními motivy vyšitých těsně pod sebou. Přednice *kordulky* jsou u obou horních i dolních okrajů opatřeny kovovými knoflíky, jež se k sobě svazují stužkami tyrkysové modré barvy, způsob svázání stužkami se v jednotlivých vesnicích odlišuje.



Mužská *kordulka* z jižního Kyjovska, 2021. Kresba P. Hrbáčová.



Rozmanitá výzdoba mužských *kordulek*, 2017. Foto R. Horák. Národní ústav lidové kultury.

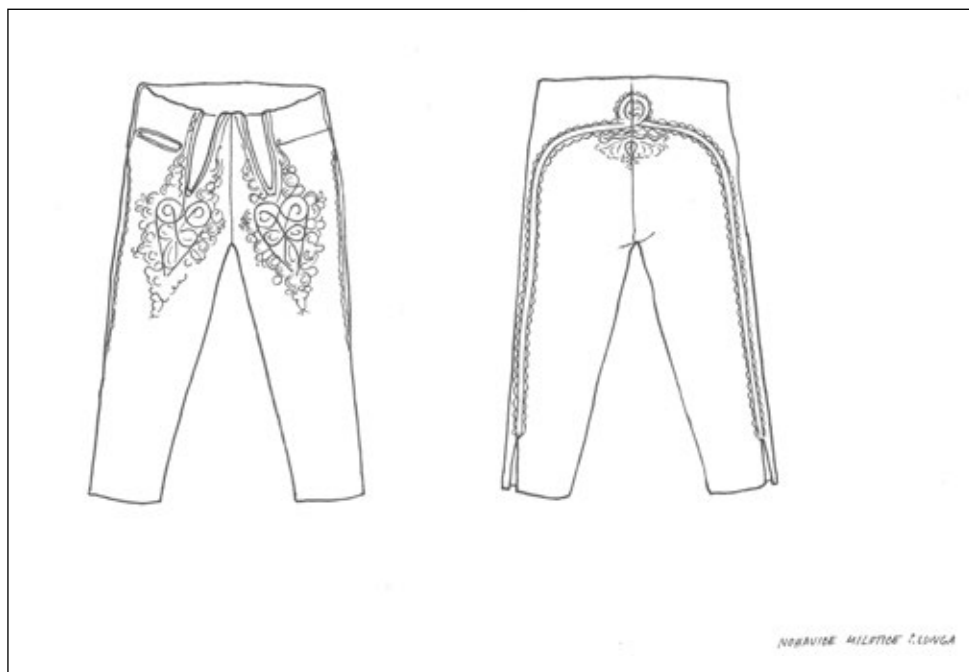
Ve Vacenovicích a Miloticích dosud identifikujeme také všední typ černé nezdobené krátké vesty, jež byla používána zejména staršími muži. V místech chybějícího zapínání je ozdobena žlutou a bílou stuhou tovární výroby. S odkládáním tradičního oděvu se vžilo užívání tohoto typu vesty pouze při všedních a pracovních příležitostech.

Svobodní muži zdobí *kordulky* dva a půl metru dlouhou průmyslově vyšívanou stuhou, jež se přeloží napůl, v přeložené části se prsty naskládá do tvaru vějíře. Svobodní mládenci v Ratiškovcích a Dubňanech ji nosí připnutou na levé přednici. Ve Vacenovicích a Miloticích připínají svobodní muži na levou přednici *kordulky* dlouhou vyšívanou stuhu, tu však jednoduše překládají přes zapínací špendlík a nechají volně splývat až k hornímu okraji boty. Ve Svatobořicích a Místříně umísťují tuto stuhu doprostřed mezi obě přednice *kordulky* do oblasti hrudi. Takto jsou výrazné rozdíly v upínání stuhy mezi jednotlivými lokalitami vžity až od druhé poloviny 20. století. Starší ikonografické doklady nasvědčují, že se nejednalo o striktní dogma v jednotlivých lokalitách, ale záleželo na období, vkusu a zvyklostech nositele. *Kordulka* se ukládá proložená nekyselým papírem, složená napůl v šatní skříni nebo šuplíku komody.

Nohavice

Na jižním Kyjovsku se jedná o kalhoty z tmavého sukna černé nebo tmavě modré barvy. V Ratiškovcích se ještě koncem 19. století používalo sukno popelavé barvy, které ale bylo během 20. století nahrazeno tmavým suknem jako na ostatním Kyjovsku.¹⁶

Střih se shoduje se střihem nohavic, které se vyskytují téměř na celém Slovácku. Jsou ušity z několika dílů, na vnější straně nohy se nachází zdobený šev (*lampas*), průnik bočních švů vytváří v oblasti hýždí výraznou oblínu, *taléř*, zvýrazněný a barevně zdobený.¹⁷ Na přední části uprostřed kalhot je poklopec, pod nímž se kalhoty spínají k sobě. Poklopec („padací most“) je u horního okraje opatřen tunýlkem, do kterého se navléká řemen.



Soukenné nohavice z jižního Kyjovska, 2021. Kresba P. Hrbáčová.

Mušské nohavice vynikají zdobením v přední oblasti stehen a zadní části v oblasti beder. Jsou bohatě dekorovány kombinací černého cifrování, *šňůrování* (našíte tkanice do ornamentálního tvaru) a vyšívání. Ornament je většinou proveden do tvaru trojlístku, jablíčka či pletence, kolem něž se dále rozvíjí bohatá květová výzdoba.¹⁸ Cifrování bylo na nejstarších oděvních součástech provedeno domácí barvenou vlnou, později harasovou šňůrou průmyslové výroby.¹⁹ Výšivku nalezneme také na zadní části kalhot a kolem zapínání v přední části. Cifrování má zpravidla černou barvu, na základě muzejního sbírkového materiálu se však v minulosti vyskytovala i světle modrá či jiná barevnost.

Začátkem 20. století se začaly objevovat jednoduché nezdobené nohavice, šité z cajku či *sometu* (manšestr). Byly jednoduchého střihu se zapínacím rozparkem, dvěma vodorovnými kapsami a tunýlkem v oblasti pasu, jenž sloužil k protažení řemene. Nejčastěji se kombinovaly s *páskovou* košilí, *plůžňou*, vysokými holínkovými botami a kloboukem tovární výroby. Nohavice se ukládají obráceny rubovou stranou ven, přeložené napůl v šuplíku komody či v polici šatní skříně.



Muži z Ratíškovíc v průvodu Slovákého roku, 2019. Foto M. Vašulková. Národní ústav lidové kultury.

Řemen a šátek – „kapesník“

V pase drží nohavice kožený opasek. Jeho délka dosahuje až tří metrů, neboť jej muži ovíjejí několikrát kolem pasu, široký je asi tři centimetry. Vpředu se zapíná kovovou sponou a jeho volný konec upíná v oblasti beder spínací špendlík. Po celé délce je zdoben vybíjenými kovovými cvoky, uspořádanými do nejrůznějších geometrických tvarů.

Oblast poklopce nohavic dekorují muži ozdobným šátkem obecně nazývaným *kapesník*. Na základě dobových ikonografických pramenů usuzujeme, že každá generace preferovala nejen jiný způsob nošení, ale také jiný druh šátku. V období kolem první světové války a bezprostředně po ní nosili muži výrazné vlněné barevné šátky, jež zasunovali za



Muž z Milotic ve svátečním oděvu, 2020. Foto P. Hrbáčová. Národní ústav lidové kultury



Muž z Vacenovic v červené košili a zástěře, 2017. Foto R. Horák. Národní ústav lidové kultury.

opasek, provlékli poklopцем, kolem nějž šátek ovinuli a jeho volný konec nechali viset po straně dolů.

Během 20. století přestali muži po svatbě odkládat tento ozdobný prvek a na oblibě získaly vyšíváné kapesníky. V posledních čtyřiceti letech je oblast „padacího mostu“ ozdobena šátkem, jež muži provlékají z jedné strany na druhou a na bocích připevňují spínacím špendlíkem. Tyto ozdobné šátky se v terénu vyskytují v několika provedeních. Nejčastěji se jedná o kašmírový vlněný šátek, jehož třásně visí volně dolů, přes něj je umístěn bílý kapesník s *kočúrovou* výšivkou. Jiným typem je šátek barevně vyšíváný rostlinnými a květinovými vzory aplikovanými na plátně (v Ratiškovicích červeně vyšíváný, v ostatních obcích jižního Kyjovska s barevnou výšivkou). Šátek je čtvercového tvaru s krajkovou obrubou, při oblékání se skládá do obdélníku. Ve Vacenovicích podkládají i plátěný vyšíváný kapesník kašmírovým šátkem červené barvy, v Dubňanech se objevuje vyšíváný šátek bez podkládání šátkem kašmírovým. Šátek nosí muži i malí chlapi také k *traslavicím*, kdy je složen do tvaru trojúhelníku, jehož nejkratší cíp směřuje dolů.

Zástěra

Po první světové válce se stala módní (pravděpodobně vlivem z nedalekých Mutěnic) mužská vyšíváná zástěra. Jedná se o obdélníkovou zástěru z modrého plátna, u horního okraje opatřenou dvěma tkalouny, *tráčky*, výrazné barvy (nejvíce ostře růžová). U dolního okraje zástěry vyniká barevná výšivka rostlinného vzoru a barevná kolečka. Dolní okraj a rohy zástěry lemují úzká barevná krajka (nejčastěji černá). Zástěru nosili muži výhradně k *traslavicím*, avšak ikonografické prameny první třetiny 20. století dokládají zástěry i k nohavicím (Dubňany). Zde se k zástěře nosí částečně zakasaný vlněný ženský šátek na levé straně, který od pasu volně splývá na stehno. Dubňanská zástěra je u horního okraje zdobena strojově vyšitými dekorativními sámký. Na

práci užívali muži nezdobenou zástěru z modrého plátna, která plnila funkci ochrany oblečení před znečištěním.

Zástěra se pere běžným způsobem v pračce, není nutné ji silně škrobit. Před ukládáním do šuplíku komody nebo šatní skříně se skládá do tvaru obdélníku.

Obuv

Ještě v poslední třetině 19. století chodili muži ve všední dny často bosí. Pozůstalostní inventáře i dobové prameny často zmiňují tzv. úkladové skalické boty, *jojky* – bežešvé vysoké volné holínky z měkké kůže, které v oblasti kotníků volně splývaly. Pravá i levá bota byly šity stejně. Široká lýtková část i oblast kolem kotníků umožňovala za chladnějšího počasí vycpání boty slámou a omotání onucemi.

Do současnosti se k parádnímu kroji nosí jednoduché nezdobené vysoké boty. Mají pevnou lýtkovou část se svislým švem uprostřed lýtka na zadní straně. Lýtková část je s ložkou spojena měkkou kůží. K mužskému oděvu se často nosily jezdecké nebo vojenské holínky. S vzestupem průmyslu se začaly nosit továrně vyráběné nízké plátěné *tenýsky* a kožené kotníkové šněrovací *komisňáky*. Ukládají se nejlépe vycpané papírem nebo dřevěným *kopytem*, lýtková část se vyplňuje stěbly rovné slámy v punčoše a nověji i plastovými lahvemi.



Chasa z Ratíškovice s obřadními *rúchy*, 2019. Foto M. Vašulková. Národní ústav lidové kultury.

Mužské svrchní kabátky

Mužský kabátek s dlouhými rukávy, *lastýňák*, byl v období před první světovou válkou zhotovován z černého francouzského listru – lehké lesklé látky z bavlněné příze a česané vlny. Odtud pochází jeho název. Místy se pro zhotovování *lastýňáku* užíval černý klot nebo jiná vhodná tkanina.

Jedná se o kabátek sahající do pasu, jehož přednice jsou opatřeny dvouřadým zapínáním. Těsně u krku je poměrně nízký stojáček, pod nímž se nachází dvě otevřené klogy. Límeček i klogy jsou ozdobeny černým šňurováním (červenou strojovou výšivkou – Milotice, Vace-
novice, Svatobořice-Mistřín), jímž je ornament vytvořen také uprostřed zádové části nahoře pod týlem. Zádová část je sešita ze čtyř dílů, svislý šev, dekorovaný třemi černými lesklými knoflíky, je veden středem zad, dva obloukové švy směřují od otvorů pro rukávy směrem ke středu. Zde jsou zakončeny krátkými šusky a černým lesklým knoflíkem nahoře.

Na obou přednicích jsou kapsy s klopami střiženými do špičky zakončené černým knoflíkem. V jednom případě se jedná o skutečnou kapsu, druhá figuruje pouze jako výzdobný prvek.

Po druhé světové válce si muži ve Svatobořicích-Mistříně oblíbili dvouřadově zapínané modré nebo černé soukenné kabátky – *lajbly*. *Lajbly* jsou zdobené kolem krku a na klopách červeným sukнем a tmavě modrou strojovou výšivkou.

V Ratíškovicích se vedle *lastýňáku* ujaly také modré kabátky sahající délkou mírně pod pas nositele označované jako *modrák*. Kabátek je ušit z modrého sukna a opatřen dvouřadovým zapínáním na rovně střižených přednicích. Tyto se nahoře pod nízkým stojatým límečkem rozevírají do červených sukнем pošítych klop. Skryté kapsy s klopami se nachází na obou stranách v oblasti pasu.

V Dubňanech jsou nyní obvyklé mužské kabátky podobného charakteru a střihu jako *lastýňáky*, pro jejich výrobu se používá jemné černé sukno. V současnosti nově vznikající mužské kabátky jsou inspirovány střihem i charakterem *lastýňáku*, avšak jsou většinou delší než původní, zpravidla překrývají pas nositele.



Muž z Mistřína v *lajblu*, 2012. Foto D. Rájecký. Národní ústav lidové kultury.

Na přelomu 19. a 20. století získal na oblibě mužský kabátek s dlouhými rukávy zvaný *plůžňa*. Svým střihem byl inspirován vojenskou uniformou. U krku je *plůžňa* opatřena krátkým stojatým límečkem, pod nímž má dvouřadové zapínání. V oblasti hrudi se po obou stranách od zapínání nachází kapsy překryté klopami. Svou délkou přesahuje pas nositele, v jehož oblasti je mírně projmuta. Nejčastěji se zhotovovala z cajku a manšestru a nosila se v kombinaci s kalhotami ze stejného materiálu. Dnes se již s *plůžňami* na jižním Kyjovsku téměř nesetkáme.

Mužské kabátky se nechávají odborně čistit v čistírnách, běžně se udržují odstraněním nečistot z povrchu válečkem nebo kartáčem s jemným chlupem. Ukládají se složené rubovou částí ven nebo pověšeny na ramínku v šatníku.

Pokrývky hlavy

Ke svátečnímu oděvu nosí muži klobouk kulatého tvaru, který má po celém svém obvodu užší stříšku. Klobouk je ozdoben několika řadami žinylky v bílo-červeně-zelené barvě, v oblasti nad čelem jsou žinylky ukončeny štrapatou kokardou. Řady žinylek jsou ukončeny stříbrným nebo zlatým páskem a korálky ve stejné barvě. Tvar žinylkové výzdoby určují jejich výrobci, dnes se setkáváme i s klobouky, jež mají žinylkovou výzdobu umně

spletenou ze tří barev do sebe. V současné době jsou muži zvyklí zdobit klobouky květem rostlého muškátu v červené barvě, svobodní mládenci i dvěma kohoutími kosárky a snítkami *asparágu*. Na základě ikonografických pramenů je zřejmé, že v minulosti byly k výzdobě klobouku používány převážně umělé květy.

K všednímu typu oděvu nosili muži klobouky tmavé barvy (černá, hnědá, šedá) v úpravě *na tři facky* (tedy promáčknuté po stranách i nad čelem). Klobouky byly k zakoupení na jarmarcích a u drobných obchodníků – charakterem se jednalo o městské klobouky. Tyto se žádným způsobem neozdobovaly.

K pracovnímu kroji se na přelomu 19. a 20. století ujal u ženatých mužů černé kulaté klobouky s užší střechou. Po obvodu kulatého dýnka byly zdobeny černou stuhou a v oblasti nad čelem černou sponou.

V chladném počasí měnili muži klobouky za kožešinové beranice – *aksamitky*. Starší typ beranice byl okrouhlý s výrazným kulatým dýnkem, které se prolamovalo nad oběma spánky dovnitř, v některých případech se kožešina prolamovala jen na jedné straně. Novějším typem beranice je tzv. *astrachánka*, při složení spíše hranatého tvaru, jejíž dýnko se prolamovalo směrem dovnitř.²⁰ Beranice nosili jak ženatí, tak svobodní muži.

Kožich

Jedná se o kratší přiléhavý kožíšek zvaný *strúpek* z bílé beránčiny, po obvodu lemovaný proužky černé a bílé kožešinky – tzv. buchtičky. Jeho střih je rovný, v pase se mírně rozšiřuje, kolem krku, v oblasti hrudi a rukávů je olemován širokým pruhem černé beránčí kožešiny. Na zádech v oblasti prohmotí jsou dva ozdobné kožené štrápece – *laštůvky*.

Kožichy si muži pořizovali, když začali „pacholčit“, tedy po ukončení povinné školní docházky.²¹ V Mistříně byly až do poloviny 20. století oblíbené dlouhé kožichy „dubeňáky“, s kterými se dodnes můžeme setkat v obcích severního Kyjovska.



Zdobení klobouku na jižním Kyjovsku, 2020. Foto P. Hrbáčová. Národní ústav lidové kultury.



Chlapec z Vacenovic ve sváteční variantě oděvu a „kožúšku strúpku“, třicátá léta 20. století. Soukromá sbírka.



Muži v halenách na hodech v Miloticích, 2017. Foto R. Horák. Národní ústav lidové kultury.

Kožichy dováželi na místní trhy obchodníci z Holíče a Skalice, dnes se nechávají šít u kožešníků v dostupné vzdálenosti. Kožichy z jemné bílé kůže bývaly velmi náchylné k ušpinění. Jejich čištění se v každé lokalitě věnoval někdo zkušený, kdo je uměl vyčistit křídovou moučkou.

Halena

Halena představuje jednu z nejarchaičtějších mužských krojových součástí. Koncem 20. století se zcela vytratily z terénu, zásluhou folklorních souborů se však začínají opět objevovat.

Jedná se o rozměrný kabátec, jenž délkou kryje kolena nositele. Halena bývá zhotovena z bílého nebarveného sukna. Stříhově se jedná o příčné pončo. Na zadní straně se nachází rozměrný límec olemovaný tenkým pruhem červeného sukna – *cimbál*, jež si muži za nepřízné počasí přehazovali přes hlavu. Halena se oblékala na kompletní oděv, muži pod ní nosili košili, kordulku i svrchní kabátek – *lajbl* nebo *lastýňák*.

Mentýk

Jedná se o již zaniklou krojovou součástku, avšak velmi archaickou a hojně zmiňovanou v literárních i archivních pramenech. Dodnes se s kabáty typu *mentýk* setkáváme v etnografických regionech Hornácka či Valašska.

Mentýk (někdy též *mentlík*) byl mohutný kožešinový kabát, který se na Kyjovsku přestal nosit již koncem 19. století. Jednalo se o součást oděvu, kterou nosili muži i ženy. S tímto názvem se setkáváme v soupisech pozůstalostí obyvatel Ratiškovice i Milotic. *Mentýk* byl kabát z modrého sukna podšitý kožešinou, zapínal se asi na 14 zlatých knoflíků a zdobilo jej šňůrování.²² U krku a dolního okraje byl lemován liščí kožešinou.

V Miloticích v něm chodili ještě ve třicátých letech 20. století místní radní při významných církevních příležitostech. Na milotické faře byly dlouho dochovány čtyři exempláře, avšak i v tomto případě se domníváme, že se již jednalo o rekonstrukci zaniklé části lidového oděvu. Jejich užívání vytlačily modernější kožichy, které byly běžně k dostání na jarmarcích a trzích.²³

Varianty mužského lidového oděvu

U ženského kroje bychom našli nespočet variant a kombinací, určených ke konkrétním příležitostem, u kroje mužského je situace zcela odlišná. Oděvních součástí je výrazně méně a nosí se takřka stále ve stejném složení. K všedním příležitostem se však užívá šatstvo obnošenější a méně zdobené. Stále však platí, že muži v základu oblékají kalhoty (*třaslavice*, *nohavice*, *pajtalony* – kalhoty tovární výroby), košili, *kordulku*, obouvají *holénkové* boty a dle počasí a situace oděv doplňují svrchním kabátkem s ruká-



Stařeček z Milotic ve všedním oděvu, dvacátá léta 20. století. Soukromá sbírka.



Mládenci z Milotic ve svátečních krojích, třicátá léta 20. století. Soukromá sbírka.

vy (*lajbl*, *marýnka*, *lastýňák*, *plůžňa*), za každého počasí byla nezbytná pokrývka hlavy (klobouk, beranice).

Všední oděv mužů sestával z plátěných *třaslavic*, obnošenější košile a *kordulky*, doplňován byl modrou zástěrou a černým kulatým kloboukem. Starší muži ještě na přelomu 19. a 20. století upřednostňovali černé všední *kordulky* bez zdobení v kombinaci s konopnou košilí a *třaslavicemi* ze stejného materiálu. Za chladnějšího počasí oblékali *plůžně* a obnošené *lastýňáky*. V chladném počasí doplňovali oděv halenou nebo kožichem.

V první polovině 20. století si muži oblíbili jednoduchý poloměstský cajkový nebo manšestrový oblek, sestávající z kalhot (*pajtalon*) a kabátku se stojatým límečkem ze stejného materiálu (*plůžňa*), byl doplňován *páskovou* košilí městského střihu a kloboukem tovární výroby. V takovém oděvu bylo možno potkat muže na jižním Kyjovsku ještě v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století.

Při svátečních příležitostech nosili svobodní muži šňurované soukenné nohavice, bohatě zdobené v oblasti stehů a hýždí. K nim oblékali *černou* košili s širokými otevřenými rukávy, červeně lemovanou zdobenou *kordulku*, jejíž přední část dekorovala dlouhou továrně vyšívanou stuhou. Nohavice v pase držel několikrát ovinutý kožený opasek. Do punktu kalhot navlékali skládaný šátek – červený vlněný, *delínový*, překrytý bílým vyšívaným kapesníkem. Na nohy obouvali vysoké kožené *holénky*, hlavu pokrývali kulatým černým kloboukem s výzdobou z rostlého asparágu, muškátu a *kosárků*. Svrchní součást lidového oděvu představoval *lastýňák*, jímž muži doplňovali výše uvedenou krojovou skladbu. Při méně významných příležitostech užívali muži tzv. *červené* košile. Kroj ženatých mužů se od kroje svobodných odlišuje výzdobou klobouku (ženatí muži nezdobí klobouky asparágem a *kosárky*) a chybějící



Muž v oděvu vacenovického *legrúta*, 2020. Foto P. Hrbáčová. Národní ústav lidové kultury.



Legrúti z Vacenovic, dvacátá léta 20. století. Soukromá sbírka.

vyšívanou stuhou na přední straně kordulky. Za chladného počasí doplňovali muži oděv kožichem či halenou, kterou často ani neoblékali, ale nosili přehozenou přes ramena. Obřadní kroj ženicha se skládá z výše uvedených krojových součástí, které se v případě svatby vždy pořizovaly úplně nové. Košile ženicha, jíž dostával jako dar od nevěsty, je bílá a výzdobu klobouku tvoří tzv. *lopata* – rozměrná vonice z umělých květin a rozmarýnu. Vacenovickou *lopata* tvoří tři větší voničky spletené z umělých květin (pomněnek, konvalinek, růžiček, korálků, stříbrných třásní a zrcátek). V Ratíškovicích nazývají vonici *zrcátko* ve tvaru červené růžičky vyrobené ze stuhy, jejíž konce splývají přes klobouk nad čelem dolů. Výraznou čtvercovou *lopata* nosili ženichové ve Svatobořicích-Mistříně. Byla tvořena rozmarýnu a skládanou bílou stuhou. Ženich v Miloticích má *lopata* vytvořenou z jedné rozměrnější umělé voničky a pěti snítek rozmarýnu. Počátkem 20. století byla lemována třemi lokty červené vodové drobně skládané mašličky, jež se nazývala „sralková“. Po narození prvního potomka se z ní nechala ušít dětská *pupena*.²⁴ Nepoctivému ženichovi bylo zdobení klobouku vonicí v den svatby odepřeno. Mládenci doprovázející ženicha v den jeho svatby do kostela i na následující slavnost doplňovali obřadní oděv *rúchy* (Ratíškovice, Vacenovice). Jedná se o rozměrné praporec vyrobené z tureckých šátků připevněných na dřevěné holi nahoře ozdobené větvičkou zeleně a papírovými květy. V zimních měsících byl obřadní mužský oděv doplňován bílým *buchtíčkovým* kožichem.

Typické je oblékání *legrútů* – odvedenců. Ratíškovičtí a dubňanští *legrúti* jezdili k *asendě* – odvodu na vojenskou službu do Hodonína. K této příležitosti oblékali černé košile, *kordulky*, *lastýřáky*, nohavice s řemenem a kapesníkem, klobouky a přednice *kordulky* zdobili dlouhými pavími péry. Odvedenci z Vacenovic, Milotic a Svatobořic-Mistřína jezdili k odvodu do Kyjova, namísto nohavic oblékali *třaslavice*, jejichž přední část zakasávali do vysokých

holínek. V Miloticích a Vacenovicích doplňovali oděv modrou vyšívanou zástěrou, přičemž Vacenovičtí na zástěru připínali i zdobený vyšívaný kapesník a vlněný šátek složený do trojúhelníku. V posledním období začali upouštět od nošení kordulky pod *lastýňák*. Zdobení oděvu odvedenců pavími péry bylo typické na celém Slovácku, nepsaným pravidlem bylo zdobení oděvu neodvedených mužů dřevěnou kuchyňskou vařečkou.

Závěr

Lidový oděv na jižním Kyjovsku zaznamenal během 20. století markantní změny především ve výzdobě a užívaném materiálu. Velká proměna nastala u kroje ženského. Mužský oděv, který byl ve druhé polovině 20. století užíván už takřka jen při významných svátečních příležitostech, zásadní změny neprodělal. Skladba oděvních součástí zůstala nezměněna, odlišnosti nastaly u některých součástí ve střihu (mužské kabátky), v užitém materiálu a primárně ve výzdobě (mužské *kordulky*). Každá generace vnášela do jeho podoby nové prvky, které byly pozvolna přijímány s větším či menším pochopením. Některé novotvary se udržely (např. mužské vyšívané zástěry), jiné s odcházející generací zcela zanikly.

Velký vliv na podobu lidového oděvu mělo a stále má folklorní hnutí. Ve všech zmíněných lokalitách jižního Kyjovska totiž od poloviny 20. století působí folklorní tělesa – cimbálové a dechové hudby, folklorní soubory, *krúžky*, mužské a ženské sbory. Právě z důvodu nošení kroje při folklorních vystoupeních začalo docházet ke změně kontextu prezentovaných krojových variant, často se upouštělo od zásad vyplývajících z danosti stavu nositele, atributy svobodných užívali také ženatí členové souboru, protože byla vyžadována jistá uniformita. To všechno ovlivnilo podobu oděvu, která se díky folklorismu mnohdy dostala i do prostředí v běžném terénu. Úlohu folklorního hnutí však nemůžeme vnímat nikterak negativně, neboť často právě díky jeho členům zůstaly dochovány mnohé již zaniklé krojové součásti, nebo byly na základě dostupných ikonografických pramenů obnoveny.

Poměrně zásadní roli v současné době hraje vysoká finanční nákladnost nově pořizovaných krojových součástí, ta je zřejmá při vynechávání některých součástí, které původní krojové komplety vždy obsahovaly (např. muži v minulosti nosili *kordulky* pod svrchní kabátky, od čehož se dnes upouští) a další.

Zásadní vliv na udržení lidového oděvu na jižním Kyjovsku přímo v terénu má i silná křesťanská tradice obyvatel všech lokalit tohoto subregionu. Právě s významnými církevními svátky, jakými jsou Hromnice (tradiční mše za ženy), velikonoční svátky (Vzkříšení), slavnost Těla a krve Páně (Boží tělo), děkonná mše za úrodu (dožínková), slavnostní hodové



Dubňanský stárek na hodech, 2011. Foto R. Horák. Národní ústav lidové kultury.

mše či svátek Božího narození jsou příležitostmi, kdy se uplatňuje lidový oděv zejména v jeho obřadní podobě. Jeho nositeli jsou běžní obyvatelé vesnic, kteří často nejsou členy folklorních kolektivů, ale kroje dědí z generace na generaci, a pro tyto příležitosti nechávají zhotovovat nové krojové součásti.

Ačkoliv se lidový oděv z běžného každodenního života obyvatel na jižním Kyjovsku začal vytrácet již v první polovině 20. století, dodnes zaujímá při svátečních příležitostech své pevné místo a jižní Kyjovsko tak zůstává jedním z posledních etnografických regionů České republiky,²⁵ kde zůstala kontinuita v nošení lidového oděvu nepřerušena.

Poznámky:

- 1 H r b á č o v á, Petra. Ženský lidový oděv na jižním Kyjovsku. *Slovácko* 62, 2020, s. 11–29.
- 2 K l v a ň a, Josef. Lidové kroje na moravském Slovensku. In: Húsek, Jan et al. *Moravské Slovensko. Sv. I.* Praha: Národopisná společnost československá, 1923, s. 250.
- 3 V tomto období byly obce Svatobořice-Mistřín odděleny, k jejich sloučení došlo v roce 1964.
- 4 Severní Kyjovsko zahrnuje obce Bukovany, Čeložnice, Hýsly, Ježov, Kelčany, Kostelec, Kyjov (Boršov, Nětčice), Labuty, Moravany, Skalku, Skoronice, Sobůlky, Vlkoš a Vřesovice (nověji též Osvětimany).
- 5 Ždánsko regionálně přísluší k hanáckému Slovácku.
- 6 Š i m š a, Martin. Odívání. In: *Ratiškovice: minulostí slovácké obce*. Ratiškovice: Obec Ratiškovice, 2010, s. 268.
- 7 K l v a ň a, Josef. c. d., s. 97.
- 8 Š ť a s t n ý, Václav. Čižmy z Kyjovska, Podluží a Hornácka. *Malovaný kraj* 17, 1981, č. 4, s. 21.
- 9 Tamtéž.
- 10 Název se odvozuje od barvy výšivky na náprsnice.
- 11 V současnosti již nové kusy téměř nevznikají.
- 12 K o u t n ý, Josef. K vývoji slováckého kroje miloticko-dubňanského. *Časopis Moravského musea zemského* 13, 1913, s. 180–186.
- 13 B i m k o v á, Milada a S v o b o d o v á, Vlasta. Lidový kroj a jeho výroba. In: Hurt, Rudolf a kol. *Kyjovsko*. Brno: Musejní spolek, 1970, s. 221.
- 14 Jedná se o řetízkový steh vyšitý bílou bavlnkou.
- 15 B i m k o v á, Milada a S v o b o d o v á, Vlasta. c. d., s. 221.
- 16 Š i m š a, Martin. c. d., s. 613.
- 17 Š i m š a, Martin. *Lidový oděv na Moravě: katalog výstavy*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014, s. 14.
- 18 Š i m š a, Martin. Odívání. In: *Ratiškovice: minulostí slovácké obce*. Ratiškovice: Obec Ratiškovice, 2010, s. 600.
- 19 K o u l a, Jan. O kroji lidu slovenského. *Český lid* 1, 1892, s. 281.
- 20 Astrachán je tkaná imitace poloperziánu.
- 21 Respondent LM, Vacenovice 22. 4. 2021.
- 22 F r o l e c, Václav. Lidová kultura. In: Hurt, Rudolf a kol. *Kyjovsko*. Brno: Musejní spolek, 1970, s. 205.
- 23 Respondent LL, Milotice, 15. 4. 2021.
- 24 Š ť a s t n ý, Václav. „Svatební rúcha“ na Kyjovsku. *Malovaný kraj* 17, 1981, č. 3, s. 10–11.
- 25 Vedle např. Hornácka, strážnického, veselského, uherskobrodského, uherskohradištského Dolňácka, hanáckého Slovácka, Podluží, Chodska a dalších.

Literatura:

- B a b í k, Jan a V i k t o r i n, František. O krojích. In: *Kyjovsko a Ždánsko v souborném popisu*. Kyjov: Učitelstvo okresu Kyjovsko-Ždánského, 1936, s. 151–162.
- B e n e š, Josef. Návrh na třídění lidových krojů na Slovácku. *Slovácko* 2, 1960, s. 14–21.

- B i m k o v á, Milada a S v o b o d o v á, Vlasta. Lidový kroj a jeho výroba. In: Hurt, Rudolf a kol. *Kyjovsko*. Brno: Musejní spolek, 1970, s. 200–221.
- B i m k o v á, Milada a kol. *Za Dubňany, za dědinú: historie a současnost folklorního hnutí v Dubňanech a okolí*. Dubňany: Zd. Kaňa, 2013. 207 s.
- F r o l e c, Václav. Pracovní oděv v obcích na jih od Kyjova od poloviny 19. stol. *Český lid* 46, 1959, s. 69–77.
- F u r y o v á, Vladimíra. *Lidový kroj v Hroznové Lhotě a Ratiškovcích*. Hodonín: Muzeum Hodonínska, 1981.
- F u r y o v á, Vladimíra. Výsledky výzkumu současného lidového kroje na Kyjovsku. In: Frolec, Václav, ed. *Revoluční proměny jihomoravského venkova: sborník příspěvků z konference o integrovaném společenskovědním výzkumu současné vesnice a malého města, Brno 27.–28. února 1979*. Brno: Blok, 1981, s. 172–178.
- F u r y o v á, Vladimíra. Etnografický fond muzea v Kyjově. *Slovácko* 26, 1984, s. 115–118.
- H a n á k, Karel. Z nejstarších dějin slováckého kroje. *Uprkáv kraj* 1, 1942, č. 2–3, s. 3–4.
- H o l c m a n, Vojtěch. Dubeňáky. *Malovaný kraj* 20, 1984, č. 6, s. 16.
- H r b á č o v á, Petra. Ženský lidový oděv na jižním Kyjovsku. *Slovácko* 62, 2020, s. 11–29.
- K l v a ň a, Josef. Kroj lidu slovenského na Moravě. *Časopis Moravského muzea zemského* 6, 1906, s. 298–308.
- K l v a ň a, Josef. Lidové kroje na moravském Slovensku. In: Húsek, Jan et al. *Moravské Slovensko*. Sv. I. Praha: Národopisná společnost československá, 1923, s. 97–252.
- K l v a ň a, Josef a F i n t a j s l, František. *Kyjovsko: vlastivědný popis politického okresu kyjovského*. Kyjov: Musejní a archeologický spolek, 1948. 155 s.
- K o u t n ý, Jan. Mentíky a fakule na mor. Slovensku. *Časopis Moravského muzea zemského* 7, 1907, s. 290–294.
- K o u t n ý, Jan. K vývoji slováckého kroje miloticko-dubňanského. *Časopis Moravského muzea zemského* 13, 1913, s. 180–186.
- L u d v í k o v á, Miroslava. *Moravské lidové kroje: Stručný přehled*. Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvořivosti, 1969. 71 s.
- L u d v í k o v á, Miroslava. *Moravské a slezské kroje: kvaše z roku 1814 = Mährische und Schlesische Volkstrachten: Guaschen aus dem Jahre 1814*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2000. 192 s.
- M a c k ů K a f k o v á, Antonie. *Lidové kroje. Kroj kyjovský*. Brno: Národopisný odbor Vesny, 1924.
- P o d l i p s k ý, Čeněk. *Kyjovský kroj slovem i obrazem*. Brno: Národohospodářská propagace Československa, 1945. 4 s.
- S v o b o d o v á, Vlasta. Ratiškovská „družka“. In: *Historický sborník 1956: studie historické a etnografické*. Gottwaldov: Krajské muzeum v Gottwaldově, 1957, s. 105–115.
- S v o b o d o v á, Vlasta. Lidový kroj z okolí Kyjova v pozůstalosti Josefa Klvani. *Slovácko* 10–11, 1968–1969, s. 27–42.
- S y n e k, František. *Frajárka: portrét života a osudů slovácké obce Svatobořice-Mistřín*. Svatobořice-Mistřín: [Vydavatelství František Synek], 1997. 142 s.
- S y n e k, František. *Frajárka z Kyjovska: portrét kraje mých snů*. Svatobořice-Mistřín: Vydavatelství František Synek, 2003. 115 s.
- Š i m š a, Martin. Odívání. In: *Ratiškovice: minulostí slovácké obce*. Ratiškovice: Obec Ratiškovice, 2010, s. 585–618.
- Š i m š a, Martin. *Lidový oděv na Moravě: katalog výstavy*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2014. 239 s.
- Š ť a s t n ý, Václav. Čižmy z Kyjovska, Podluží a Hornácka. *Malovaný kraj* 17, 1981, č. 4, s. 21.
- Š ť a s t n ý, Václav. „Svatební rúcha“ na Kyjovsku. *Malovaný kraj* 17, 1981, č. 3, s. 10–11.
- U p r k a, Joža. *Kožuchy: Album z 30 velkých obrazů reprodukováných neotypii, autolitografií a trojbarvotiskem*. Kroměříž: Pithart, 1921.
- U r b a c h o v á, Eva. Slovácké kožuchy ve sbírkách Moravského muzea. *Časopis Moravského muzea* 39, 1954, s. 98–124.
- Z á l e š á k o v á, Michaela. Proměny lidového oděvu. In: Synek, František a kol. *Svatobořice-Mistřín: 1964–2014 – půlstoletí života obce*. Svatobořice-Mistřín: Obec Svatobořice-Mistřín, 2014, s. 171–175.

Z í b r t, Čeněk. Slovácké kroje a typy z Dubňan. *Český lid* 12, 1903, s. 376–381.

Ž i d l i c k ý, Vladimír, O r e l, Jaroslav a Ř e h á n e k, František. *Lidové kroje na Hodonínsku*. Martin: Osveta, 1982. [4] s., fotogr.

Ž i d l i c k ý, Vladimír. *Kyjovsko: lidé, kroje, tradice*. Brno: Atelier Zidlicky, 2011. 399 s.

Mgr. Markéta V a š u l k o v á (n. 1984), etnografka, pracovnice Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Ve svém odborném zájmu se věnuje novým způsobům prezentace tradiční lidové kultury v muzeích v přírodě, problematice rodinných a kalendářních obyčejů v oblasti Kyjovska, lidovému odívání, folklorismu a práci s folklorními soubory.

Male Folk Clothes in the South of Kyjov Region

A b s t r a c t

Folk clothes in the south of Kyjov region plays an important role during festive occasions up to these days. There are several costume sets in almost all households within the region. Oftentimes cloth parts which originated within several decades are worn together and many inhabitants of the above-mentioned region own clothes parts inherited from their ancestors, and they also have new parts made and they freely combine them. The study reflects a current shape of male folk clothes in the villages in the south of Kyjov region – Dubňany, Milotice, Svatobořice-Mistřín and Vacenovice and it focuses on the description of respective costume parts, as well as on their changes based on available iconographic material, and terrain, museum and archive research.

Key words: folk clothes, costume, costume part, Moravian Slovakia, male folk clothes

Die Volkstrachten der Männer im Gebiet südlich von Kyjov

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Volkstrachten in den Ortschaften südlich von Kyjov nehmen bis heute einen festen Platz bei feierlichen Gelegenheiten ein, wo sich in fast jedem Haushalt einige komplette Trachten finden. Häufig werden zusammen Trachtenteile getragen, die im Abstand von mehreren Jahrzehnten entstanden sind, zahlreiche Einwohner besitzen von den Vorfahren ererbte Stücke, lassen daneben aber völlig neue anfertigen, die sie beliebig miteinander kombinieren. Der Beitrag reflektiert die heutige Gestalt der Männertracht südlich von Kyjov – in Dubňany, Milotice, Svatobořice-Mistřín und Vacenovice, wobei er sich auf die Beschreibung der einzelnen Trachtenteile und ihren Wandel aufgrund der verfügbaren ikonografischen Unterlagen, Feld-, Sammlungs- und Archivforschungen konzentriert.

Stichwörter: Volkstrachten, Trachtbestandteile, Mährische Slowakei, Region Kyjov, Männertrachten

POZICE DĚTÍ VE VÝROČNÍCH OBYČEJÍCH NA HORŇÁCKU 20. A 21. STOLETÍ

Magdalena Maňáková, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

Studie reflektuje změny v existenci dětských výročních obyčejů a v zapojení dětí do svátků i slavností v obci. Akcentuje rovněž posun jejich role pod vlivem transformace komunity obce, rodinného života i společenského sdílení.

Výroční obyčeje provázely člověka v průběhu kalendářního roku a naplňovaly spolu s obřady a zvyky rodinnými celý lidský život. Je jím úkon obecně kolektivem zachovávaný, všeobecně přijímaný a společností udržovaný s rysy normativnosti, stabilitnosti, pravidelnosti, přesnosti.¹ Provozovány byly dle kalendářního cyklu (jarní, letní, podzimní a zimní) a jsou úzce propojeny i se svátky křesťanského liturgického roku.

Jsou složkou veskrze synkretickou, složenou z více částí, ale vedle výtvarné či divadelní jsou těmi hlavními částí slovesná (obřadní formule jako jsou vinše, říkání, zařikání), hudební (píseň, popěvek) a pohybová (gesta, mimika, pantomimika, rytmizovaný pohyb a tanec). Každá z nich se vyskytuje v dřívějších i současných obyčejích s nestejnou intenzitou a společenskou závazností podle charakteru daného obyčeje a zúčastněných interpretů.²

Některé z výročních obyčejů byly určeny pouze dětem, jiné byly vyhrazeny pouze dospělým. Přechody mezi nimi nebyly dříve připouštěny a tolerovány. Až zánik původní motivace obyčeje a hospodářské změny ve společnosti umožnily, nebo si i přímo vyžádaly přestoupení některých konkrétních obyčejů ze světa dospělých mezi děti (např. masopustní obchůzky, štěpánské koledování aj.). Některé z nich ale v rámci celého zvyku zanikly úplně, jiné pouze ztratily svůj věrský význam a změnil se v různé příležitosti společenské zábavy. Od čtyřicátých let 20. století se s rozvojem folklorních souborů posunuly zvyky také do podoby vydatného inspiračního zdroje pro scénickou i rekonstrukční tvorbu.³

Následující text se zaměřuje na ty obyčeje, které byly na Horňácku zastoupeny v minulosti, během času se změnily či vytratily a které z nich přetrvaly v jisté své podobě až do současnosti. Je také přihlédnuto k odlišnostem v jednotlivých obcích Horňácka, ale rozhodně si práce neklade za cíl podrobný popis všech obyčejů ve všech vesnicích, ale je spíše zdůrazněním zásadních odlišností od původních pramenů po současný stav. Vedle odborné, populárně naučné literatury a beletrie je čerpáno také z výzkumů od Šoupalových vlastivědných sběrů ve dvacátých letech 20. století přes výzkumy Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici a Václava Frolce ze sedmdesátých let až po rozhovory s vedoucími dětských folklorních souborů a učiteli v posledních čtyřech letech.

Z hlediska životnosti obyčejů s aktivním zapojením dětí lze rozdělit tři kategorie. Do první skupiny můžeme včlenit již dávno zaniklé a v paměti a literatuře se již nevyskytující obyčeje (obchůzky na svátého Blažeje a Dorotu, královničky). Do kategorie již neprovozovaných, ale v paměti respondentů narozených ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století stále dokládáných lze zařadit fašankové *podšabování* a *nademlýování* – vyhrávání u příležitosti jmenin. Kategorii poslední a dosud živou je např. obchůzka Tří králů a *vynášání moreny*. Tímto způsobem se ale lze podívat i na mnohé další výroční obyčeje, doložené v archivních pramenech, literatuře či rozhovorech.

Do první kategorie již zaniklých můžeme zařadit dětské kolední obchůzky na svátky svátého Blažeje a Doroty, rozšířené ještě na počátku 20. století. Na svátek sv. Blažeje chodili

vesnicí chlapci školáci, zpívali píseň a vybírali na školní potřeby a ve prospěch pana učitele. Obchůzka bývala také připomenutím rodičům, aby posílali své děti do školy i přes trvající zimní období.⁴ Text písně Učitele Velkého, Blažeje svatého uvádí Jan Pavlík v monografii obce Kuželov⁵ s odvoláním na další písňové sběratele a jejich možné srovnání. Popis obyčeje se vedle Zdenky Jelínkové⁶ objevuje i v beletrii regionálního spisovatele, sběratele a kantora Rudolfa Kynčla v knize Srdečka v rozmarýně, která zasazuje děj románu do Hrubé Vrbky konce 19. století.⁷

Na sv. Dorotu chodily dívky dům od domu, zpívaly píseň o této svätici – mučednici a text v navštívěných domech dramatizovaly. Z hornáckých obchůzek se sv. Dorotou se dochovaly pouze kusé zprávy o koledování v Nové Lhotě, kde děvčata zpívala text o Dorotě na melodii koledy Pásli ovce valaši a v obcích Hrubá Vrbka a Kuželov, kde zpívali píseň o Dorotě koledníci přicházějící z dolňáckých vesnic.⁸ O zdramatizovaném podání písně je pojednáno rovněž na stránkách románu Srdečka v rozmarýně Rudolfa Kynčla.⁹ Ani jedna z obchůzek se nedochovala v současném přirozeném prostředí, dotázání pamětníci, narození ve čtyřicátých a padesátých letech 20. století, si na její provozování nevzpomínají, a proto nebývají ani choreograficky zpracovány pro pódium.

Také o dětském obyčeji provozovaném v neděli na Boží hod velikonoční ráno nalézáme doklad jenom v beletrii – románu Katerinka od Jaroše Hudečka. Doklady o jeho existenci nebo alespoň vzpomínky respondentů obyčej nepotvrdily. „*Ráno ještě před východem slunce trousily se po návsi děti. Chodily po příbuzných a radostnými hlásky zvěstovaly: ‚Za onoho času Maria Magdalena, Maria Jakobova a Salome nakoupily vonných mastí, aby přijdouce, pomazaly Ježíše. A bylo ráno, první den po sobotě...‘ Odřikaly a spěchaly dále. Ve sváteční náladě uběhlo dopoledne. Po obědě rozběhli se hoši velcí i malí, aby nařezali proutě potoka.*“¹⁰

Svatodušní svátky neboli letnice jsou v mnoha regionech naplněny králenkými zvyky. Také z Hornácka jsou doloženy *jízdy o krále*¹¹ a obchůzky královnicek ze Suchova a Javorníka. Zíbrt uvádí, že v Javorníku nosila děvčata na svatodušní pondělí královnu pannu – figurínu oblečenou do svátečních šatů s vysokým věncem (tzn. *hladěním*) na hlavě. Obcházela s ní vesnici a vynášela na pole. Při obchůzce děvčata zpívala obřadní písně, z nichž si stará generace pamatovala jen počátek: *Královna ze vsi, nové leto do vsi...*¹² O jízdě králů na svatodušní svátky se již při výzkumech v roce 1974 dotazovaní respondenti nezmiňují, proto lze předpokládat, že již za doby Martina Zemana to byl mizející zvyk, který se nedochoval ani do první čtvrtiny 20. století. Chození s královnicekami je obyčejem, který se dochoval v reálu jen v choreografiích dětských souborů ze Suchova a Javorníka.¹³

Do druhé skupiny v současnosti neprovozovaných, ale paměti dosud předávaných dětských obyčejů řadíme fašankové *podšablování*. Chlapci během pondělní obchůzky po domech při zpěvu vyskakovali na místě se zvednutím jedné nohy (kolena) nahoru, aby prý vysoko rostlo konopí. Které dítě nejvyš vyskočilo, dostalo největší odměnu, protože tak symbolicky zajistilo navštívěnému domu nejvyšší možnou úrodu. Bez bližší specifikace se o „*chození drobných chlapců po babkách na moravském Slovensku*“ zmiňuje i František Bartoš v knize Naše děti.¹⁴ Kynčl popisuje, jak si chlapci vyráběli před obchůzkou z kusu bukového nebo javorového dřeva šablíčky a nacvičovali vyskakování na konopě.¹⁵

Dětské *podšablování* je podle Františka Pospíšila a následně Hannah Laudové pozůstatkem „tance ve zbroji“, náležejícího k prastarým vyjádřením hrdinné tradice národa. Posléze se úzce napojilo na symbolikou zápasu naplněné lidové zvyky, kdy nový život vítězí nad starým, čisté nad nečistým. Podobně zaměřené tance se objevují v mnoha národech světa a všechny na sebe nabalily další prvky a přetransformovaly se do tanců vojenských, symbolického zápasu hrdiny o dívku, řemeslnických tanců cechovních společností (tance s obručky, palicemi...) či tanců ve výročních obyčejích.¹⁶

Již na počátku 20. století je v literatuře uváděno, „že v posledním desetiletí (tzn. asi mezi lety 1900–1910) poklesl zvyk na pouhé kolední žebroňení malých chlapců školáků, pokud ovšem škola svou nynější povinnou návštěvou v dnech masopustních vše nevykoření. Hoši chodí rovněž s dřevěnými šablemi a šablíčkami na slaninu, zpívají přede dveřmi a vyskakují jen, aby konopě hodně vysoké narůstly“.¹⁷ O něco později i monografie o Hornácku¹⁸ uvádí, že ve třicátých a čtyřicátých letech chodily již jen děti z chudobných rodin, a tak ztratilo *podšablování* svůj původní obřadní smysl tím, že se považovalo jenom za záminku k žebrotě. O několik desetiletí později ovšem už respondenti uvádí existenci občůzky opět s jinou motivací. Tentokrát ne z ekonomických důvodů, ale spíše za přispění vlivu folklorního souboru a snahy o pokračování tradice.

Soudobé výzkumy u pamětníků ukázaly, že se občůzka chlapců s tímto tancem nepravidelně koná i o desetiletí později. Respondentky AL (nar. 1946) a BZ (nar. 1945) uvedly, že si kluky po fašanku chodit pamatují. Podle nich chodívaly skupinky malých chlapců odděleně od dospělých a také bez jejich doprovodu. Odlišovaly se také tím, že chlapci nezpívali a netancovali celou cestu, ale až před domem, který chtěli navštívit. Zpívali písně jako *Sedí kocúr na slanině* a u toho vyskakovali. V rukou drželi šavlíčky a na ně si napichovali koblihy a kousky slaniny. Dlouholetá vedoucí souboru AK (nar. 1954) z Velké nad Veličkou vypověděla, že její synové, narození v polovině sedmdesátých let, na tuto občůzku také alespoň jednou šli.¹⁹ V roce 2006 byla ve Velké nad Veličkou zaznamenána dosud poslední občůzka chlapců, ale již jen s hudebními nástroji a bez tance. *Podšablování* se ovšem stalo nedílnou součástí repertoáru dětských folklorních souborů, které jej zařazují do svých tematických pásem o fašanku, nebo jej předvádí chlapci při tematických pořadech dospělých. Často je bohužel tento tanec zařazován také bez zřetele na svůj význam, jenom jako hezký a jednoduchý chlapecký taneční projev.



Fašanek v základní škole. Velká nad Veličkou 2019. Foto J. Švrčková.

Základní a mateřská škola ve Velké nad Veličkou tuto tradici reflektuje a při pondělní občůzce jsou děti připraveny se se svým zpěvem a tancem do občůzky, byť jen prostorách svých vzdělávacích institucí, zapojit. Základní škola se připravuje na jejich příchod návštěvou

fašankových písní, které děti z prvního stupně s doprovodem muziky zazpívají, nebo je za přítomnosti dětí z folklorního souboru Veličánek zatancována i sedlácká. Děti v mateřské škole se učí fašankové písně a každoročně také připravují výtvarné práce na toto téma.

Vyhrávání u příležitosti svátku, doložené u Zdenky Jelínkové²⁰ jako *nademlynování*, bylo velmi častým jevem, spadajícím ovšem více pod obyčej rodinné než výroční. Vedle svátku sv. Kateřiny se chodívalo také na Josefa či Alžbětu, podle jmen, kterých bývalo nejvíce. Podle dotazovaných respondentů také proto, že na jaře a v létě nebyl na podobné věci čas, tak se chodilo nejčastěji až v pozdním podzimu a v zimě. Narozeniny takto podle pamětníků slavivány nebyly. Při vyhrávání chodily děti po domech, kde měli nositele daného jména, vyhrávaly mu.²¹ Odměnou pro děti bylo sušené ovoce, sladkost nebo desetník. Podle výpovědí se tento obyčej udržel do přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století a i později se chodilo na lžice nebo pokličky vyhrávat po sousedech a rodině např. na Nový rok.

Ještě v první polovině 20. století se slavila i koláčová slavnost. Čeledín si mohl zvolit, u kterého pána bude sloužit, zda službu změnit, nebo odejde jinam. V tento den se stával mladík svobodný, neměl nad sebou žádného pána a nemusel nikoho poslouchat. Dívky měly tato práva na Nový rok, až když se chlapci vrátili zpět k hospodářům. Ze Šoupalova sběru je patrné, že se např. v Malé Vrbce ještě ve dvacátých letech 20. století dodržoval obyčej mezi hospodářem, čeledínem a jeho rodinou. V době, kdy postavení čeledínů a děveček končilo (ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století), jejich pozici v těchto obyčejích nahradily děti. Říkávalo se o nich, že chodí „na službu“. Rodiče je symbolicky posílali sloužit k prarodičům a zpět se vracely s výslužkou v podobě sladkého cukroví nebo drobných peněz. Naopak se ale dochovaly i zprávy o změně v rodinné záležitosti do té míry, že vnukové nosí koláč svým prarodičům. V Louce se dodržoval tento zvyk i na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století. Děvčata chodívala ještě se skutečným koláčem v podobě malého dortu, který pro ně připravila jejich maminka, a ony jej nesly ke svým babičkám.

V Louce ještě v sedmdesátých letech chodívali chlapci ke svým spolužačkám skrajovat koláč. Bylo jich i kolem patnácti kluků v jedné skupině a chodili již jen na besedu,²² kterou takto nazývali. Po zazpívání a občerstvení odcházeli zase dál.

Do třetí kategorie dosud živých výročních obyčejů se zapojením dětí lze zařadit vynášení smrtky, Moreny ven z vesnice, její spálení a hození do vody. Toto se odehrávalo čtrnáct dní před Velikonocemi na Smrtnou neděli. Nejstarším zdokumentovaným dokladem obchůzky hornáckých dětí s Morenou a létečkem je jejich představení na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895. Již v roce 1909 si Čeněk Zíbrt posteskl, že se tento obyčej z přirozeného prostředí vytrácí nebo se odbývá tak nedokonale, že vede k jeho záhubě, i když jej on sám považoval za nejstarší jarní obřad v českém zvykosloví.²³ Na Hornácku se udržel nejdéle v Hrubé Vrbce, kde je doložen bez přerušeni tradice ještě v padesátých letech 20. století. Starší dívky trhávaly slaměný došek ze střechy, narazily jej na dřevěný kůl a oblékly do ženských šatů. S postavou Moreny obcházely po vesnici a zpívaly.²⁴ Na konci vesnice ji děti vysvlékly ze šatů, zapálily jej a hodily do potoka. Dokud se nepotopila, snažily se trefit do ní kamením.

Doklady o tomto vynášení Moreny v sobotu před Smrtnou nedělí z doby poloviny 20. století jsou zaznamenány z Kuželova²⁵ a také z Louky.²⁶ Od padesátých a šedesátých let 20. století se píše historie národopisného kroužku při základní škole v Kuželově (základní škola je společná pro obce Kuželov a Hrubá Vrbka), který vynášení Moreny předváděl i na festivalu ve Strážnici. O udržování zvyku ve Velké nad Veličkou v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století hovořila při výzkumu také AK, která byla v té době žákyní velické základní školy.²⁷

Dnes se tento zvyk udržuje pouze v Hrubé Vrbce, kde byl zrekonstruován učitelkou Škodákovou asi po dvacetileté pauze, kdy se nosila Morena nepravidelně. Ona zvyk obnovila asi v letech 1998 až 1999 s dětmi ze školy a ze souboru Krahulíček a později jej převzala do

prostředí mateřské školy učitelka Věra Ďugová. Před deseti lety se na pořádání zvyku začal opět podílet soubor Krahulíček. Oba jeho vedoucí stojí dle svých slov pouze v pozadí zvyku, ale oni jsou těmi, kdo zasahují do termínu, času začátku, oblečení, motivují odměnami. Děti již magickou původní energii vyhnání zimy vnímají velmi okrajově a dospělí do ní zasahují v dobré víře pro zachování zvyku, aby se alespoň v této druhé existenci folkloru zachoval.²⁸ Přirozeně se k dětem ze souboru přidávají i jiné z vesnice a dospělí jsou jim jenom doprovodem kvůli bezpečnosti. Děti za účast dostávají z místního obecního úřadu malou sladkost. Cíleně od přihlízejících nedostávají ani nekoledují.

Zaplněním prázdného místa po vynesení zimě bylo přinesení létečka, kterému se říkalo obchůzka *po máji*.²⁹ Byla provozována ve všech hornáckých vesnicích, ale na rozdíl od Moreny byl tento obyčej naplněn silným sociálním motivem. Přestože dříve chodívala pouze malá děvčata, z ekonomických důvodů se zúčastňovaly i dívky až do šestnácti let a nejdéle také děti ze sociálně nejslabších vrstev.³⁰ Děvčata chodila s jívou ratolestí nebo zeleným smrčkem (Lipov) ozdobenými růženci ze slámy, vyfouknutými vajíčky, barevnými stuhami nebo kostelními obrázky. V Lipově byly ratolesti označovány jako *kotátko*, na Nové Lhotě *bohnačka*. Oproti Moreně se v této obchůzce nechodilo pouze vesnicí, ale chodilo se od domu k domu a dívky dostávaly vejce, buchty, sušené ovoce nebo peníze. V obecní kronice obce Louka se dochovala zpráva o konání tohoto obyčeje na Smrtnou neděli a účastnily se jí po celé obci chudé dívky. Ty bohatší chodívaly jenom po rodině, kde dostávaly výslužku. Z Hrubé Vrbky lze najít zprávy v beletrii u Rudolfa Kynčla v knize *Od kolébky do hrobu* i v Srdečka v rozmarýně, kde se zmiňuje o malém děvčeti, které v neděli po vynesení Moreny chodilo samo s opentleným stromečkem k příbuzným, kmostrům a známým a zpívalo nábožnou píseň o Kristu Pánu.³¹ V Malé Vrbce na Květnou neděli chodívaly děti s kyticí kočiček ověncenou pentlemi a obrázky svatých a pod okny zpívaly: „*O Ježíši můj, o poklade můj, zkrvavený obnažený, o Ježíši můj.*“³²

Rovněž mezi živé výroční obyčeje patří *repotání (rapotání)*. Na Zelený čtvrtek během bohoslužby v katolickém kostele přestaly zvonit zvony a jejich místo zastoupili malí chlapci, kteří místo ranního, poledního a večerního zvonění chodili po vesnici *repotat s repotáčama, idášama, vrzgáčama a klepáčama*.³³ V čele průvodu chodívali chlapci s dřevěným pojízdným klepačem, kde byla připevněna figura Jidáše, tato podoba se v zrekonstruovaném pojetí dochovala pouze v Hrubé Vrbce. Obchůzka zde byla obnovena v devadesátých letech 20. století Monikou Mackovou, vedoucí souboru Krahulíček. Nechala opravit staré *vrzgáče*, nakoupila na velickém *jarmaku vršťalky* a pomocí rozhlasu a letáků zvala děti k těmto obchůzkám. Postupem doby muselo *rapotání* svým časem ustoupit potřebám rodiny a nácvikům na církevní obřady, proto se chodí již jen v pátek ve tři hodiny, kdy byl ukřižován Kristus, a potom v sobotu v poledne a v pět hodin před mší svatou. Ona sama s několika rodiči po celou obchůzku doprovází, vysvětluje jim důvody *rapotání* a na konci dává dětem odměnu v podobě sladkostí. Výraznou změnou je zánik dominantního postavení chlapců, kdy se dnes obchůzky zúčastňují v Hrubé Vrbce, Louce i Kuželově už i dívky. V Hrubé Vrbce chodí na popud souboru Krahulíček i chlapci evangelického náboženství. Obchází ale jen za zvuku dřevěných hrkaček obcí, u křížů nebo na hřbitově se nemodlí.



Velikonoční repotání. Louka 2018. Foto M. Maňáková.

V Louce dnes chodí chlapci i děvčata a ten či ta nejstarší z nich je vedoucím celé skupiny. Obchůzku organizuje, určuje sraz, zapisuje docházku, dohlíží na bezpečnost. Skupina se schází na horním konci vesnice (u mostu přes řeku Veličku směrem na Velkou nad Veličkou) a odtud vychází do všech ulic obce. Skupina zastavuje u kříže u kostela a u křížů na hřbitově a na dolním konci, kde se modlí Otčenáš. Také zde se obchůzek během dne účastní i malé děti s rodiči. Poslední obchůzka je zakončena před kostelem, kde dostávají děti sladkosti od vedení obce. Podle pamětníků bylo ale *repotání* ještě v polovině 20. století naprostou výsadou chlapců. Skupina se scházela Na Chrasti, kde pobývala už od čtvrtčního večera. Chlapci si pekli brambory a hráli si kolem potoka. Spát se chodilo domů. Říkalo se, že *idú repotáčé!* Klepali ráno, v poledne i večer a po poslední obchůzce šli trasu ještě jednou, ale zastavovali dům od domu a vybírali peníze. Také od kostelníka dostávali nějaké sladkosti.

V Nové Lhotě chlapci při *klepotaný* vykřikovali: *Do kostela vyzvánáme!* Lidé vycházeli z domu a dávali jim *za vrzganý* nějaký dárek, nejčastěji peníze.³⁴ Dnes se již v Nové Lhotě v této podobě obchůzky nevyskytují. Ve Velké nad Veličkou se poslední obchůzka uskutečnila v roce 2008 a s příchodem nového faráře se již nekoná. Pamětníci na ni ale vzpomínají a existují snahy o její obnovení.

Jedním z dosud udržovaných zvyků je i velikonoční pondělní *šlaháčka*. Vesnicemi obchází chlapci a muži s *korbáčem* (na Nové Lhotě se říkalo *šibákem*) upleteným z vrbových proutků. Ještě na přelomu 20. a 21. století se dodržoval zvyk obchůzky chlapců z ročníku odcházejícího na vojnu, kteří chodili s velkým několikametrovým *korbáčem*. Dětské krátké *korbáče* zdobí pouze barevné pentle od vyšlehané dívky či ženy. Pouze v Javorníku se *korbáče* nikdy pentlemi nezdobily.

Obcházení rodiny a přátel *po šlaháče* bývalo a dodnes je právem a povinností dětí, které tak udržují i přátelství rodin. Dříve chlapci dostávali vařená nebo syrová vejce, starší pak po štamprli a od galánek vyškrabávané kraslice a vyšíváný šátek. Dnes jsou obdarovávaní vařenými zdobenými vejci, čokoládovými figurkami a jinými sladkostmi. Dospělí koledníci jsou pohoštění jídlem a alkoholem. V úterý bývala na řadě ve šlehání děvčata, ale tento zvyk se neudržel. Dnes se ve všech hornáckých obcích velikonoční *šlaháčka* dodržuje, ale pokud nechodí skupiny členů z folklorních souborů, tak se účastní pouze jednotlivci, otcové s dětmi nebo malí chlapci (cca 10–14 let) sami. Větší skupiny chlapců se již neobjevují. Při šlehání říkali např. básničku doloženou Čeňkem Zíbrtem:³⁵

*Stávaj ráno, Maryjáno, dávaj vajca, vyplácaj sa.
Zkázal kadlec i kadlička, abys dala dvě vajíčka.
Lesci nedáš dvoch vajíček, tož ně daj buchty krajíček.*

Dnes již povětšinou říkají chlapci jednotnou a všeobecně známou básničku:

*Hody, hody doprovody, dejte vejce malovaný.
Nedáte-li malovaný, dejte aspoň bílý, slepička vám snese jiný,
v komoře, v koutku, na zeleném proutku.*

Dětského světa se úzce dotýkaly obchůzky Mikuláše a jiných maskovaných postav, nejruznější vánoční zvyky a koledování, novoroční dětské chození s koláčem a kolední hry. Obchůzky Mikulášů se dochovaly až do současnosti a dá se o nich mluvit jako o posledním přirozeně se uskutečňovaném a vyvíjejícím se tradičním obyčeji. Monografie Hornácko uvádí existenci mikulášských maškar již jen v provedení dětí školního věku. Odka-

zuje ale na doložený fakt, že na přelomu 19. a 20. století bývaly obchůzky tohoto typu záležitostí dospívající mládeže a ženatých mužů, nikoliv dětí.

V předvečer svátku svatého Mikuláše chodívaly hornáckými vesnicemi skupiny tvořené jedním Mikulášem a několika čerty a anděly, dříve také s medvědem a dalšími maškarami.³⁶ Výzkumem v roce 2019 bylo zaznamenáno, že se stále provádí obchůzky z iniciativy dětských kolektivů bez zásahů dospělých, jako tomu bylo dříve. Děti sami se domluví a určí si mezi sebou své role ve skupině. Průběžně při obchůzce upravují svou trasu a domlouvají se na navštívených domech. Za své „strašení“ dostávají od navštívené rodiny sladkosti a peníze, což je stále neměnným prvkem starých obyčejů. Změna z posledních let je výrazná v tom, že si někdy rodiny návštěvu skupiny předem domlouvají a maškary pak předávají větší balíčky, např. s hračkami, které si rodina pro tuto příležitost pro své děti připravila. Jindy jsou navštívené děti obdarovávány sladkostmi, které si obstaraly maškary předem na své náklady. Nutno dodat, že tradiční obdarovávání stále ve většině případů přetrvává.

Vedle dětských skupin chodívaly skupiny dospělých lidí a těmi jakoby se potvrzoval i návrat k tradici z dřívějších dob. Z výzkumu vyplynulo, že často chodí skupinky mužů – kolegů z práce, hasiči z Velké nad Veličkou, rodinní příslušníci³⁷ nebo členové jedné cimbálové muziky. Tyto skupiny již ale nechodí dům od domu, ale navštěvují své rodiny a rodiny svých předem domluvených známých.

V předvečer svátku svaté Lucie chodívaly *lucky* či *uce*. Měly oblečený polosváteční či pracovní kroj a přes něj přehozenou bílou plachtu. Obličej měly zamoučený a v ruce držely husí křídlo nebo dlouhé husí brko. Po příchodu do navštíveného domu nemluvily, jenom tiše vešly, ometly lidem tváře a všechny předměty v příbytku. Peřinám vtláčily rožky dovnitř. Zkontrolovaly, zda někdo v domácnosti přede na kolovratu a pokud ano, tak výhružně pohrozily.

Obchůzky *lucěk* se ale nedochovaly v nepřetržité tradici v žádné z hornáckých vesnic.³⁸ Nahodile bývají obnovovány v Lipově zpěvačkami ze Sborečku žen nebo ve Velké nad Veličkou souborem Veličánek. Jedinou pravidelnou obchůzkou, která získala opět trvalejší charakter, je v obci Hrubá Vrbka. Tam se zásluhou Moniky Mackové a učitelky Miroslavy Gráfové začala v roce 2010 konat na půdě mateřské a základní školy. Vedoucí souboru Krahlíčků vyzval děvčata ze souboru, aby zkusila obchůzku obnovit i po dědině. Ten je dodnes organizátorem a stará se o oblečení a dohled během obchůzky, jinak si ale dívky řídí průběh samy. Účastní se kolem pěti děvčat z nejstarších ročníků základní školy, ale dnes už nejen z řad členek folklorního souboru. Mají oblečený současný civilní oděv, ale omotáním dvou bílých prostěradel je navozen dojem bývalé plachty přehozené přes ramena. Podle pamětníků prý nosily dřív v Hrubé Vrbce dívky i přehozenou starou záclonu. Zamoučený obličej



Mikulášská obchůzka. Velká nad Veličkou 2019.
Foto M. Maňáková.



Uca v mateřské škole. Hrubá Vrbka 2010. Foto M. Macková.



Tři králové – chlapci ze souboru Veličánek. Velká nad Veličkou 2010. Foto archiv souboru Veličánek.

z praktického hlediska nahradily bílé prstové barvy, které déle vydrží a nemusí se pořád obnovovat. Dívky s sebou nosí proutěný koš, do kterého dostávají od navštívených lidí sladkosti i peníze. Za dobu obnoveného svátku se lidé již připravují na jejich přítomnost a očekávají je. Z počátku lidé chtěli s *luckami* komunikovat, a právě tuto roli zastával ve skupině

vedoucí souboru. Každoročním vysvětlováním mlčenlivosti *lucek* si již lidé znovu na tento jejich nezbytný rys zvykli, přijali jej znovu za vlastní a jsou na něj hrdí.

Svátek Tří králů býval slaven v lidové tradici ve formě tříkrálové koledy nebo chození s hvězdou. Na Hornácku je doložena pouze tradice koledování a od počátku 20. století byla její pomalu se vytrácející obřadní funkce nahrazena sociální. V monografii Hornácko je uvedena zpráva o kolednících z nedaleké slovenské Myjavy a cikánských dětech, které si takto přivydělávaly. Dle terénního výzkumu Václava Frolce je v polovině sedmdesátých let doloženo hlavně oblečení a zaznamenána píseň – ministranti v Hrubé Vrbce nosívali bílé kostelní rochety a na hlavě biskupské mitry zdobené křížky; v Kuželově bývali oblečeni do dlouhé bílé košile a v Lipově do košile s biskupskými čepicemi. Podle Zdenky Jelínkové³⁹ chodívali chlapci po vsi dům od domu, zpívali a vinšovali. Od roku 2000 zaštiťuje sbírku Charita České republiky, která udělala z tradičního zvyku největší dobročinnou sbírkovou akci v republice a přes jednotlivé katolické farnosti je provozována ve všech hornáckých obcích (v evangelickém Javorníku chodí koledníci z Velké nad Veličkou).

Se společenskými změnami v průběhu několika desetiletí se v naší společnosti změnilo velmi mnoho. Velký posun nastal v rodinném životě, společenském sdílení v komunitě obce, hospodářských podmínkách a mnohých dalších. Velmi výrazným způsobem zasáhly mnohé změny i do dětského světa a dětského zapojení do svátků a slavností v obci. Děti se mnohdy posunuly od hlavních hybatelů a organizátorů výročního obyčeje po jejich prosté konzumenty, od přirozeného prostředí vesnice po festivalová pódia. Lidová kultura je ale postavena na neustálém vývoji a změně a tím, jak se dětský svět proměňuje, mění se i jejich výroční obyčeje. Můžeme si postesknout nad některým zánikem či nevratnými změnami, ale také se mnohdy zaradovat nad jejich motivací a chutí stále obyčeje udržovat. A ne pod vlivem působení médií, školy či dospělých, ale přirozenou chutí se jimi bavit a naplňovat čas svůj i místa, kde se cítíme být doma.

Studie je výstupem vědeckovýzkumné činnosti Národního ústavu lidové kultury v rámci výzkumného úkolu „Pozice dětí ve výročních obyčejích 20. a 21. století“.

Poznámky:

- 1 F r o l e c, Václav. Lidová obyčejová tradice a obřadní kultura. Terminologické otázky. *Národopisné aktuality* 19, 1982, č. 4, s. 253.
- 2 „Raz stál na okraji, inokedy v strede podujatia; raz ho uskutočňovali všetci účastníci, inokedy len vybraní funkcionári-reprezentanti a ostatní členovia kolektívu boli len dva-tri razy, inokedy sa rozvíjali na pomerne dlhej časovej ploche.“ O n d r e j k a, Kliment. Rytmičský pohyb ako zložka zvykoslovnia a ľudových slávností. *Slovenský národopis* 17, 1969, č. 1, s. 98.
- 3 P a v l i š t í k, Karel. Výroční a rodinné obyčeje a obřady. In: *Zlínsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1995, s. 259.
- 4 „Dokud nebyly zřízeny školy a děti nemohly být vyučovány pro zimu a nedostatek šatstva, tehdy se asi chodilo po domech a rodiče byli zváni a napomínáni, aby děti pilně do školy posílali.“ Z í b r t, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006, s. 167.
- 5 P a v l i k, Jan. *Kuželov: hornácká dědina pod křídly větrného mlýna*. Kuželov: Obec Kuželov, 2005, s.148.
- 6 J e l í n k o v á, Zdenka. *Dětské hry a říkadla z Hornácka*. Praha: SNKLHU, 1954, s. 145.
- 7 „A když přišlo svatého Blažeje a celá škola chodila s panem rektorem, uradily se kamarádky a chodily na vlastní pěst. A tehdy přinesli ‚pánovi rektorovi‘ ještě ‚na přídanek dobrých a potřebných věcí plně fěrtúšky‘. Lidé měli dobré srdce a rádi si poslechli blažejský zpěv: Na svatého Blažēja držme sa obyčaja: záčkom pěkný dárek dati a rektorovi pridati, aby mohli psani. Hojnosť měli na čase a chodili do klase: aby mohli psáňa psati, čítati a Boha znati a vám děkovati.“ K y n ě l, Rudolf. *Srdečka v rozmarýně: paměti uječka Matěja Škrobáka IV. Vyškov na Moravě*: F. Obzina, 1945, s. 132–133.

- 8 F r o l e c, Václav, H o l ý, Dušan a J e ř á b e k, Richard, eds. *Hornácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno: Blok, 1966, s. 295; J e l i n k o v á, Zdenka. c. d., s. 145–146.
- 9 „To bylo loňského roku (vzpomínala Evička Ňorková dále), bodaj tak v poňúvce února, když chodila děvčata předvádět svatú Dorotku. Evička byla oblečena do bílého hávu, na hlavě měla papírovou korunku a představovala svatou, tak ukrutně ze světa sprovozenou. Eva Miklošková byla kat a Babuša král. Přišly do domu. Dorota klekla na kolena, zatím co král a kat zpívali: ‚Byla svatá Dorota, měla věnec ze zlata, ze samého ze zlata. A přišel k ní z roku král, hned sa na Dorotu ptať: (A nyní král zpíval sám): Sceš, Doroto, sceš má byt, já si ťa scu oblúbít? (Na to spustila Dorota plačtivě): A já nescu žádného, já scu Jéžiša svého! (V tom zachrčel kat a zlostně se tázal pana krále): Pane králu, co mám učiniti? Těj Dorotě hlavu stíti lebo život darovati? (Král se rozkřikl ve zlosti veliké): Katane, mňa poslechni! Těj Dorotě hlavu zetni! (Katan udeřil Dorotu dřevěným mečem do krku a křičel): Hurdy, burdy, hlavu doľú!...‘ A jak sa to ľudom ľúbilo. Tetka Hráňčena dokonca aj slze utíraly a navaríly za to děvčatom zelinového času, co voněľ jak s limónkama.“ K y n ě l, Rudolf. *Srdečka v rozmarýně: paměti uječka Matěja Škrobáka IV.* Vyškov na Moravě: F. Obzina, 1945, s. 133–134.
- 10 H u d e ě k, Jaroš. *Katerinka: historie ze Slovácka*. Břeclav: Vavřík a Chlanda, 1926, s. 58.
- 11 Matuš Béňa v roce 1893 uvádí, že se v pondělí svatodušní honí i na Hornácku král nebo se jede jízda o krále. Béňa však popisuje zvyk spíše z obcí na Uherskobrodsku, které on k Hornácku přiřazuje. Popis *jezdění o krále* zařadil ovšem do Slavností a obyčejů lidových z Moravy v Praze roku 1895 i Martin Zeman. Z e m a n, Martin. *Slavnosti a obyčeje lidové z Moravy na Národopisné výstavě československé v Praze 1895*. [Praha]: Výbor N.V.Č., 1895, s. 49.
- 12 Z í b r t, Čeněk. c. d., s. 356.
- 13 Na renesanci obyčeje, i když pouze pro pódium, se zasloužila v roce 1992 Zdenka Jelínková. Děvčata z Javorníka předvedla na dětském folklorním festivalu Mladé Hornácko pásmo nazvané *Chození s pannou královnou* na píseň *Naša panna královna* a doprovodila ji obřadní obchůzkou po pódium. V čele byla nesena figurína vzhledem podobná Moreně a dívky s ní za zpěvu obcházely v zástupu, ve dvojstupu a kruhu. *Naša panna královna, ona sa hněvá, že rubáča nemá. Dajme jí ho, dajme, nech sa nehněvá*. V témže roce předvedl Národopisný kroužek ze Suchova taktéž tuto obchůzku. V čele průvodu kráčela dívka s jívovými ratolestmi ozdobenými barevnými pentlemi. Za ní tři dívky; krajní držely v rukách pentle natažené z ratolesti. Prostřední dívka byla královnou s odlišným krojem a bílým kapesníčkem v rukách. Obcházely za zpěvu písně: *Královno milá král volá, abys k němu prišla a nebyla pyšná, sama jediná. Kráľka neprišla, poslala posta, zelený věneček, zlatý prsteneček jemu ho dala*. (Citace písně z audiovizuálního záznamu, 1992.)
- 14 Podle uvedených písní se ale jedná o popis obchůzky na moravských Kopanicích. B a r t o š, František. *Naše děti: jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce společně popisuje František Bartoš*. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, 1898, s. 255–256.
- 15 „Chlapci podle rodinných šarží a podle síly stáli za strýcem a každý držel svou desku. Nejprve se ustrouhala s obou stran patřičná vzdálenost, aby druhý konec ‚išel do špice‘. Když to bylo hotovo, přikročilo se k práci další. Pořízem se obě strany neostřily, aby ‚to bylo jak britva dragúnská!‘ Pak se řezala ze zbytku příčka a po ní následovalo přibíjení ‚do kříža‘. Pak se ‚pucovalo šmirglpapírem a fašankový rožeň – podobný meči byl hotov.“ „A názorně sám ukázal, jak levou nohou poskočit a pravou přidupávat. A za chvíli zněla dílna strýce Škodáka dupotem a jásavou fašankovou písní: *Tuto nám nedali, tuto nám dajú...‘* K y n ě l, Rudolf. c. d., s. 79.
- 16 L a u d o v á, Hannah. *Mečové tance v lidové kultuře evropských národů*. Rukopis. MFF Strážnice 1983. Odborné okénko, s. 7–8. Archiv Národního ústavu lidové kultury, Strážnice.
- 17 Chlapci zpívají: „*Pod šable, pod šable, aj pod obušky, my šeko bereme aj puané hrušky, tady nám nedali, tito nám dajú, komára zabili, suaninu majú. V jedněj díri netopyři, a v druhéj sú chrústi, počúvajte, milí páni, jak to bude hústi. Toto bude na cibulu, toto bude na kren, toto bude na konopě, toto bude na len. Teče voda z vinohrada do dolního konca, staré boty do roboty a nové do tanca.*“ P o s p í š i l, František. Mečový (zbrojný) tanec na slovanské půdě. *Národopisný věstník československý* 6, 1911, s. 25–56.
- 18 F r o l e c, Václav, H o l ý, Dušan a J e ř á b e k, Richard, eds. c. d., s. 295–296.

- 19 „Já si také pamatuju, že chodívali malí kluci ze šabličkama. Preca naši kluci chodívali. Začali hrát na husličky, Tak to vidím, jak dneskaj. Oni byli malí a chodili po fašanku a ukrutně mrzlo. Dyž došli k nám, byli tak zmrzlí. Sopel jím tékél. Pančocháče, ty hnědé, obyčajné, měli tak promočené. Já sem jich šeckých povyslékala a sušila. Čaj sme jím uvarili, najezt' sme jím dali. Oni s tema šabličkama chodili, tak byli zmrzlí.“
- 20 J e l í n k o v á, Zdenka. c. d., s. 148.
- 21 „A to sa chodilo kde komu. To sa nešlo enom k rodině nebo tak. Už sme věděli, že v tom baráku majú takovů, Kača třeba. To byly stará osoba třeba. Tak sme šli do gánku a už sme fúkali. Oni otevřeli, tak sme. Už si ani nepamatuju, co sa říkalo. Esli sa něco vinšovalo. Ani myslím ne. Oni nám za to něco dali a my už sme pokračovali zasej dál. Předávali sme si kde kdo je, ve kterém baráku. Běžte tam. Tam dostanete bombos.“ (respondent LM, nar. 1947) V domech se nejednalo o zpěv, ale pouze o broukání melodie za doprovodu hudebních nástrojů. „A pak třeba aj jako děcka aj na ty varhánky. Na hřebénky taky, ale na varhánky, na malú fúkací harmoničku, aj škridélky nebo varajky a hrebenky, no kde co.“ (respondent AL, nar. 1946) „Kdo měl zvonek, to už byl... To sme na něho hleděli. Už měl zvoneček.“ (respondent MG, nar. 1950) „Ze škridělkama sme chodívali. Na Alžbětu našej tetičce Bětě sme chodívali vyhrávat. To automaticky. To sa vzali škridělky. Zpívali sme dycky písničku, kerá by sa k temu ménu hodila.“ (respondent AK, nar. 1954).
- 22 „Já už si nepamatuju, že by k nám moji spolužáci došli s koláčem. To už né. Ale šavlu měli nejakú ale vím, že měli kdysi nejaký čagan nebo nejakú valašku a jak sme měli šporák a před to sa dával takový plech, tak ti, když uhlík vypadl. Náš děda na Vánoce dal nový plech. A dosi tým čaganem sa opíral. Pane Bože, ten nadával. To bylo potom samá dírka. Protože to byli všeci v kuchyni. Když sa tam nahrnulo s patnáct kluků, tak nevidělas, kdo co tam dělá u šporáka. Takže to už enom sa dal chlebiček a víno a šli sa dál.“ (respondent MG, nar. 1950).
- 23 Z i b r t, Čeněk. c. d., s. 203.
- 24 Morena, Morena, za koho umreua, za pána Martina s černýma očima. Budte, baby, veseué, nové léto neseme, kvítíčko, lístíčko. F r o l e c, Václav, H o l ý, Dušan a J e ř á b e k, Richard, eds. c. d., s. 297. Obdobný text, i když za pravděpodobně špatně použitého písmena „ř“ u slova Mařena – Morena, zaznamenává: N i e d e r l e, Lubor a C h o t e k, Karel. Zvyky a obyčeje. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko. Svazek II.* Praha: Národopisné Museum Československé, 1922, s. 769.
- 25 P a v l í k, Jan. c. d., s. 213–214.
- 26 Manželé Š. z Louky (nar. 1909 a 1912) v roce 1978 uvedli: „Spěš sa chodívalo na smrtnú nedělu. To chodily děvčata a nosily májky. To byly kočičky opentlené pentličkama z papíru. Chodívaly tak dvě, tři. Chodily po rodině, ty chudobné dům od domu. Zpívaly: Smrtná, smrtná neděla, kams ty klíče poděla. Dala sem jich svatému Jiří, aby tráva růstla. Oseníčko, kvítíčko, modrá leluja.“ (manželé Š., 66 a 69 let, 4. 3. 1978, archiv Národního ústavu lidové kultury, Strážnice).
- 27 „Dyž byla paní učitelka Pšurná, tak sme s tú Morenů chodívaly. To bylo ve škole a oni na to, ty pani učitelky. To nebyl žádný soubor ani nic takého. Pani učitelka Pšurná a Severová, oni na to dosť tak jako držaly. Dělávalo sa to. To šly posbírané děti ze školy, ne z jedné třídy. Ale nebylo to mockrát. To si moc nepamatuju. To já sem šla v 1960 do škoľy, tak bylo tak mezi tým 1960 a 1970.“ (respondent AK, nar. 1954).
- 28 „Soubor to nedělá, sú to děcka, ale dycky je tu někdo dospělý jako dozor, kdo to dál trochu zorganizuje. Už to není tak, jak to bývalo, šak ludé zpominajú, že nikdo to neorganizoval. My sme si to jaksi sami. Dycky ně říkájů, já ani nevím, my sme si to sami šli a my sme šli, jak sme byli, v teplákoch a bár jak, protože prostě jak prestali chodit v kroji, tak potom šli ‚po všednu‘. My sme to nerešili.“ (respondent PG, nar. 1974).
- 29 F r o l e c, Václav, H o l ý, Dušan a J e ř á b e k, Richard, eds. c. d., s. 298.
- 30 „Moja teta mně povidala, že děvčata chodily ‚se stromkem‘. Že chodily a zpívaly, asi po barákoch. A každý jim něco dal. Ona mohla být takový 16. ročník [narozena kolem roku 1916, pozn. autorky] a bylo to za jejího dětství. A já mám dojem, že říkala, že takové ty chudobnější děti s tým chodily. Že neco dostaly. Že si neco jako vykoledovaly.“ (respondent MG, nar. 1950).
- 31 K y n ě l, Rudolf. c. d., s. 135–136.
- 32 Státní okresní archiv Hodonín. Vlastivědný materiál okresu Hodonín – Šoupalova pozůstalost. Archiv Národního ústavu lidové kultury, Strážnice č. 4202/2006. Lokace: Malá Vrbka. Téma: Zvyky, obyčeje.

- 33 F r o l e c, Václav, H o l ý, Dušan a J e ř á b e k, Richard, eds. c. d., s. 298.
- 34 Tamtéž.
- 35 Z í b r t, Čeněk. c. d., s. 265.
- 36 F r o l c o v á, Věra. Pokus o klasifikaci folklóru obřadních občůžek. In: Frolec, Václav, ed. *Obřadní občůžky: sborník folkloristických statí*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1988, s. 62.
- 37 „Ale tak sa to též začíná, že sa dospělí oblekajú a my též, a ideme malých týchto od bratranca postrašit. Ale v Kuželové též chodívali. To sme byli jako děvčata, tak sme šli za andělů, normálně jako chlapi dospělí a občůžali sme dědinu.“ (respondent MM, nar. 1972).
- 38 Respondentka LM z Louky uvedla, že ona ještě za lucku chodívala, když studovala na gymnázium (kolem roku 1965). „Křídlo od husy a ometala sem. Płachtu, tady pod krkem to měl zepnuté, křídlo v ruce a první namočilas do vody a potom fůklas do múky. Už normální oblečení. Žádny kraj. To sa křídlem ometalo kde co. Nemluvílo sa. Lucka nemluví. Potichu šecko. Enom tým křídlem ometali. Myslím, že nekerá měli v ruce varajku, a dyž třeba suseda umývala náčení, tak né, po rukách. Prostě ju poklepat. Nedětaj!“
- 39 J e l í n k o v á, Zdenka. c. d., s. 145.

Prameny:

Obecní kronika obce Louka. Obecní úřad Louka.

Obecní kronika obce Velká nad Veličkou. Obecní úřad Velká nad Veličkou.

Státní okresní archiv Hodonín. Vlastivědný materiál okresu Hodonín – Šoupalova pozůstalost.

Archiv Národního ústavu lidové kultury, Strážnice č. 4202/2006. Lokace: Malá Vrbka. Téma: Zvyky, obyčeje; Výzkum Václava Frolce a kol. 1974. Písemný materiál; Výzkum Magdaleny Maňákové 2016-2021. Písemný a fotografický materiál.

Literatura:

B a r t o š, František. *Naše děti: jejich život v rodině, mezi sebou a v obci, jejich poesii, zábavy, hry i práce společně popisuje František Bartoš*. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty, 1898. 281 s.

B é ň a, Matůš. Jízda o krála v Horňácku na Moravě. *Český lid* 2, 1893, s. 116–117.

F r o l e c, Václav. Lidová obyčejová tradice a obřadní kultura. Terminologické otázky. *Národopisné aktuality* 19, 1982, č. 4, s. 253–271.

F r o l e c, Václav, ed. *Obřadní občůžky: sborník folkloristických statí*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1988. 225 s.

F r o l e c, Václav, H o l ý, Dušan a J e ř á b e k, Richard, eds. *Horňácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno: Blok, 1966. 615 s.

H u d e č e k, Jaroš. *Katerinka: historie ze Slovákca*. Břeclav: Vavřík a Chlanda, 1926. 121 s.

J a n č á ř, Josef a kol. *U nás v Lipově*. Lipov: Obecní úřad, 2008. 244 s.

J e l í n k o v á, Zdenka. *Dětské hry a říkadla z Horňácka*. Praha: SNKLHU, 1954. 183 s.

J e l í n k o v á, Zdenka. *K otázkám dětského folklóru*. Praha: Ústřední dům lidové umělecké tvorivost, 1971. 12 s.

J e l í n k o v á, Zdenka. *Dětský folklór a práce v dětském folklórním kroužku: metodický materiál pro vedoucí dětských folklórních souborů*. Brno: Městské kulturní středisko S. K. Neumanna, 1982. 24 s.

K l u s á k, Karel. Z velikých vzpomínek. *Český lid* 5, 1950, č. 5–6, s. 151–159.

K l u s á k, Vladimír. Zpěvně Horňácko. *Český lid* 5, 1950, č. 7–8, s. 187–192.

K y n č l, Rudolf. *Od kolébky do hrobu: paměti uječka Matěja Škrobáka II*. Vyškov na Moravě: F. Obzina, 1943. 255 s.

K y n č l, Rudolf. *Srdečka v rozmarýně: paměti uječka Matěja Škrobáka IV*. Vyškov na Moravě: F. Obzina, 1945. 364 s.

L a u d o v á, Hannah. *Mečové tance v lidové kultuře evropských národů*. Rukopis. MFF Strážnice 1983. Odborné okénko. Archiv Národního ústavu lidové kultury, Strážnice.

L a u d o v á, Hannah. Tradice mečových tanců v lidové kultuře Československa. *Taneční listy* 24, 1986, č. 2, s. 13–17.

- M i č k a, Antonín a kol. *Louka ve staletích*. Louka: obec Louka v nakladatelství Albert, 2016. 501 s.
- N i e d e r l e, Lubor a C h o t e k, Karel. Zvyky a obyčeje. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko. Svazek II*. Praha: Národopisné Museum Československé, 1922, s. 769.
- O n d r e j k a, Kliment. Rytmičtý pohyb ano zložka zvykoslovia a ľudových slávností. *Slovenský národopis* 17, 1969, č. 1, s. 98–112.
- P a j e r, Jiří. *Čtení o Horňácku: dějiny, národopis, umění*. Strážnice: Etnos, 2013. 255 s.
- P a v l í k, Jan. *Kuželov: hornácká dědina pod křídly větrného mlýna*. Kuželov: Obec Kuželov, 2005. 341 s.
- P a v l í k, Jarko. *Hrubá Vrbka*. Hrubá Vrbka: [Obec Hrubá Vrbka v nakl. Albert], 2011. 368 s.
- P a v l í š t í k, Karel. Výroční a rodinné obyčeje a obřady. In: *Zlínsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1995, s. 259.
- P o s p í š i l, František. Mečový (zbrojný) tanec na slovanské půdě. *Národopisný věstník československý* 6, 1911, s. 25–56.
- Z e m a n, Martin. *Slavnosti a obyčeje lidové z Moravy na Národopisné výstavě československé v Praze 1895*. [Praha]: Výbor N.V.Č., 1895. 110 s.
- Z í b r t, Čeněk. *Veselé chvíle v životě lidu českého*. Praha: Vyšehrad, 2006. 636 s.

Mgr. Magdalena Maňáková (n. 1979), etnografka, pracovnice Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. Ve svém odborném zájmu se věnuje dětskému folkloru, lidovému tanci, výročním obyčejům a problematice regionu Horňácko.

Position of Children in Annual Customs in Horňácko in 20th and 21st Century

Abstract

The study reflects changes in family life, social sharing within the village community, economic conditions and mainly in the existence of annual customs and involvement of children in holidays in the village during last decades. Quite often the children moved from main movers and organizers of the annual customs to mere consumers, from natural village environment to festival stages. The text is based on a large terrain research among the leaders of children folklore ensembles in Horňácko in 2019–2021. Of course, it is supported by the texts from specialized research from the 20s of 20th century up to present days as well as by fiction and nonfiction dealing with annual customs in Horňácko. Some differences in respective villages in Horňácko have also been taken into account with the emphasis on fundamental differences from the original resources up to current state of things as demonstrated by many reconstructed or renewed annual customs and their choreographic arrangement for children's ensembles from Horňácko.

Key words: children, folklore, customs, Horňácko, transformation of the tradition, carol, eyewitnesses

Die Stellung der Kinder in den Jahresbräuchen im Horňácko des 20. und 21. Jahrhunderts

Zusammenfassung

Die Studie reflektiert die Veränderungen der letzten Jahrzehnte im Familienleben, im gesellschaftlichen Austausch in der Dorfgemeinschaft, den wirtschaftlichen Bedingungen, hauptsächlich jedoch im Bestehen der Jahresbräuche und der Einbindung der Kinder in die Feiertage und Festlichkeiten im Ort. Die Kinder wandelten sich vielerorts von Hauptträgern und Organisatoren der Jahresbräuche zu deren reinen Konsumenten, vom natürlichen Dorfmilieu bis zum Festivalpodium. Der Text geht von einer umfangreichen Feldforschung in den Jahren 2019 bis 2021 unter den Leitern

von Kinderfolkloregruppen in der Subregion Horňácko aus. Allerdings stützt er sich auch auf Fachuntersuchungen von den zwanziger Jahren des vorigen Jahrhunderts bis in unsere Tage sowie auf belletristische und populärwissenschaftliche Abhandlungen über die Jahresbräuche in Horňácko. Berücksichtigt werden auch Unterschiede in den einzelnen Gemeinden von Horňácko mit Betonung der grundsätzlichen Abweichungen von den ursprünglichen Quellen bis zum heutigen Zustand mit den zahlreichen rekonstruierten oder erneuerten Jahresbräuchen und ihrer choreografischen Bearbeitung für die Kindertanzgruppen von Horňácko.

Stichwörter: Kinder, Folklore, Bräuche, Horňácko, Traditionen im Wandel, Umgänge zum Geschenksammeln, Zeitzeugen

VEDOMOSTI O MALOKARPATSKÝCH HUNCOKÁROCH PRED VZNIKOM VEĽKONEMECKEJ RÍŠE

Pavol Krajčovič, Katedra historických vied a stredoeurópskych štúdií, Filozofická fakulta Univerzity sv. Cyrila a Metoda

Štúdia sa zaoberá literárnymi poznatkami o nemecky hovoriacich drevorubačoch tzv. huncokároch v Malých Karpatoch pred vznikom Veľkonemeckej ríše (1933–1945). Na rozdiel od iných skupín nemeckého obyvateľstva žijúceho na Slovensku huncokári nikdy neboli predmetom väčšieho odborného záujmu. Systematický výskum tejto špecifickej etnickej skupiny sa v súčasnej odbornej spisbe najčastejšie spája s obdobím existencie nacistického Nemecka, počas ktorého vzniklo viacero vedeckých prác, ktoré sa im v určitom rozsahu explicitne venovali. Cieľom štúdie je analýza odborných prác, článkov a monografií napísaných pred rokom 1933, v ktorých sa objavujú informácie o huncokároch.

Úvod

V porovnaní s ostatnými skupinami nemecky hovoriaceho obyvateľstva žijúceho na území súčasného Slovenska huncokári okrem súčasnosti a obdobia prvej polovice 20. storočia prakticky nikdy neboli objektom väčšieho systematického záujmu odbornej verejnosti. A to aj napriek tomu, že už v 19. a taktiež na prelome 20. storočia vznikali viaceré vlastivedné, resp. národopisné diela, ktoré sa v istej miere venovali etnikám žijúcim na území vtedajšej rakúsko-uhorskej monarchie.¹ Absencia záujmu o túto špecifickú skupinu obyvateľstva môže mať viacero príčin, o ktorých sa dá viac-menej logicky uvažovať. Najpravdepodobnejším z nich sa javí štýl života huncokárov.² Žili na rozptýlených horských usadlostiach v Malých Karpatoch, ktoré boli od seba neraz vzdialené aj niekoľko kilometrov. Odlahlosť ich sídiel situovaných v lesnom prostredí tak spôsobila, že žili takmer na okraji vtedajšej spoločnosti. Niet preto divu, že sa informácie o nich dostávali k vtedajším literátom len v menšej miere.³

Cieľom tohto príspevku je analýza odborných prác, článkov či monografií zaoberajúcich sa huncokármi primárne alebo sekundárne, ktoré vznikli pred rokom 1933. Metodický postup s cieľom analýzy výskumu tvoria predovšetkým: A) Heuristika ako metóda získavania a triedenia historických prameňov a informácií. B) Kritická analýza prameňa a jeho následná interpretácia – zhromaždené písomné materiály získané heuristickým postupom je nevyhnutné hodnotiť z hľadiska ich historickej hodnoty, pravosti, vierohodnosti a vyťažiť z nich maximum, čo sa dá pre poznanie historickej skutočnosti. Z aspektu môjho výskumu je kritická analýza dôležitým prvkom na skúmanie objektívnej historickej reality. Výskumy a z nich vychádzajúce práce viacerých sudetonemeckých a nemeckých autorov totiž boli už od dvadsiatych rokov 20. storočia poznačené nacionalistickou ideológiou. C) Vyššie uvedené metodické postupy mi umožnili syntetizovať a zároveň koncipovať výsledky môjho výskumu.

1. Prvé poznatky o huncokároch

Ako prvý sa o huncokároch zmienil rakúsky úradník a štatistik Karl slobodný pán (Freiherr) von Czoernig-Czernhausen. V jeho diele z roku 1857 s názvom Etnografia rakúskej monarchie (Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie) sa nachádza informácia vzťahujúca



Príbytok malokarpatských huncokárov a jeho obyvatelia, bližšie neurčená lokalita, 1929. Foto W. Bier.



Huncokársky cintorín, Modra – Na Piesku, 1929. Foto W. Bier.

Matice slovenskej Štefan Ručka. V danej práci stručne spomenul huncokárov žijúcich pri malokarpatskej obci Doľany (Ompitál).⁶

Pomerne rozsiahle informácie o každodennom živote malokarpatských huncokárov znamenal počas svojej návštevy malokarpatského pohoria v rokoch 1881–1882 regionálny historik a neskorší pápežský prelát Pavol Jedlička (Pál Jedlicska). Svoje poznatky z tejto cesty zhrnul v diele *Malokarpatské spomienky: Od Červenokamenských po Smolenické: miestna a kultúrnohistorická štúdia (Kiskárpáti emlékek. Vöröskötöl Szomolányig: Hely és művelődéstörténeti tanulmány)*. Podľa Jedličku žili nemecky hovoriaci drevorubači (németajkú favágók) v miestnych lesoch už od nepamäti. Presný čas ich príchodu však nebolo možné stanoviť.⁷ Odvolávajúc sa na informácie od Madácha boli rakúski drevorubači (osztrák favágók) usadení v Malých Karpatoch šľachtickým rodom Drugetovcov. Počas svojho putovania

sa k jednej z kolonizačných etáp, počas ktorej prišli niektoré huncokárske rodiny do oblasti Malých Karpát. Czoernig uviedol, že po roku 1790 prišlo do horských oblastí pri meste Pezinok niekoľko štajerských paličov dreveného uhlia (Kohlenbrenner) a drevorubačov (Holzknechte). Podľa jeho vlastných slov sa jednalo o kolonistov, ktorí pôvodne smerovali na územie Banátu.⁴

O takmer dekádu neskôr sa usadlosti nemecky hovoriacich drevorubačov v Malých Karpatoch spomínajú v Štatistickom výkaze bratislavského komitátu (Statistische Nachweisungen über das Pressburger Comitát), ktorý vydala rakúsko-uhorská komora priemyslu a obchodu v roku 1866. Uvádza sa tu, že v malokarpatskom pohorí sa nachádzajú v jednotlivých horských údoliach osamotené drevorubačské príbytky (holzhauer Wohnungen) obývané nemeckým obyvateľstvom, ktoré sem prišlo v 18. storočí. Do užívania im tieto chaty (Hütten) spolu s kúskom pôdy dalo panstvo. Za samostatne stanovenú cenu (selbstbestimmten Preis) mali v kompetencii výrub dreva a taktiež pálenie uhlia (Verkohlung) z dreva, ktoré sa nedalo zviešť z vrchov.⁵

O dva roky neskôr, t. j. v roku 1868 spomenul huncokárov vo svojom diele Trnava, historicko-miestopisný opis krutých osudov a pamiatok tohto slobodného kráľovského mesta slovenského a stručný opis zámku a panstva hlohoveckého (Trnawa čili historicko-miestopisný nástin krutých osudov a pamätností tohto sl. kr. mesta slowenského a stručný opis zámku a pánstva Frasstácke-ho) kňaz slovenského pôvodu a riadny člen

pohorím sa Jedlička taktiež stretol s osemdesiatročným drevorubačom, ktorý ho informoval o tom, že jeho predkovia prišli pred stopäťdesiatimi rokmi (t. j. v roku 1732) zo Štajerska (Steierhoból). Ostatní drevorubači mali na základe rozprávania tohto starca rakúsky pôvod (Ausztriaból származnak).⁸

Ďalšie Jedličkove informácie sú istým exkurzom do huncokárskej každodennosti. Žili na rozptýlených usadlostiach v lesných domoch, vilách (favillákat) a ich deti boli vyučované potulným učiteľom. Pracovať začínali drevorubači zavčasu. Na živobytí sa podieľali aj ich deti, ktoré pracovali v lesných škólkach. Okrem toho si nemecky hovoriaci drevorubači privyrábali spracovávaním dreva a jelenieho parožia. Z týchto surovín napríklad zhotovovali fajky či gombíky. Ako svojho patróna uctievali martýra, svätého Vincenta (sz. Vincze) zo Zaragozy. Na jeho sviatok (22. januára) každoročne usporadúvali slávnosť a spolu chodili do kostola v obci Častá. Omšu počúvali v nemeckom jazyku. Na záver Jedlička uviedol, že o huncokároch neexistujú takmer žiadne dokumenty. Tým mal na mysli pravdepodobne písomné správy.⁹

Zaujímavé poznatky o živote drevorubačskej komunity pochádzajú z roku 1887. V tomto období uskutočnil rakúsky publicista Emil Thulner spolu s niekoľkými jeho kolegami túru v Malých Karpatoch. Zážitky z tohto výletu zhrnul v článku s názvom Túra v Malých Karpatoch (Eine wanderung in der Kleinen Karpathen). Je dôležité poznamenať, že z geografického hľadiska sa Thulner pohyboval v oblasti pri Červenom Kameni. Neporušenosť tamojšieho životného prostredia pripísal tzv. racionálnej lesnej kultúre (rationellen Waldkultur).¹⁰ Po vyše dvoch hodinách túry sa Thulnerova skupina zastavila na lesnej čistinke, kde stálo malé hospodárstvo istého drevorubača (kleine Wirtschaft eines Holzhauers). Bol to priateľský človek, ktorý choval dobytok a taktiež vykonával svoje lesnícke povinnosti. Rovnako ako väčšina tamojších obyvateľov lesa aj on pochádzal zo Štajercov (Steirern). Rozprával iba po nemecky a mal šesť dcér, ktoré mu v jeho práci pomáhali rovnako, ako keby mal synov. Thulner opísal, ako tieto drevorubačské ženy narábali v lese so sekerou. Podľa jeho tvrdenia by lepší žánrový obraz (Genrebild) nedokázal vymyslieť ani rakúsky umelec Franz Defregger. Správa o týchto ženách bola u čitateľov rakúskeho periodika Oesterreichische Touristen Zeitung prijatá s veľkou nedôverou.¹¹

Okrem iného mal Thulner možnosť zistiť podrobnejšie vedomosti o tamojších obyvateľoch lesa. Príbytky drevorubačských rodín boli od seba vzdialené niekoľko hodín cesty. Vyučovanie detí mal na starosti potulný učiteľ, ktorý za týždeň výučby dostával stravu a ubytovanie. K jednotlivým deťom sa vracal dva až tri razy ročne. O veľkom svete tam vonku dobré lesné deti (guten Waldkinder) takmer nič nevedeli. Na konci textu Thulner opäť spomenul drevorubačské ženy. Podľa jeho slov tieto krásne lesné dcéry (schönen Waldtöchter)



Huncokárska starena a jej vnúča, bližšie neurčená lokalita, 1930. Foto F. J. Beranek.

ho neprijemne prekvapili tým, že jeho skupine skonzumovali víno, ktoré si so sebou priniesli v rámci výletu. Zároveň uviedol, že o dôsledkoch tohto smädu radšej pomlčí.¹²

V roku 1910 boli huncokári po prvý raz spomenutí aj v autorských kruhoch z Nemecka. Geograf a historik Richard Pfaundler v roku 1910 publikoval v nemeckom národopisnom časopise *Deutsche Erde* článok týkajúci sa jednej z kolonizačných vln nemeckého obyvateľstva. Explicitne sa zmienil o etape, ktorá prebehla počas krátkej vlády rakúsko-uhorského cisára Leopolda II. v rokoch 1790 až 1792. Je zrejmé, že Pfaundler časť informácií prebral od Czoerniga. Uviedol totiž, že pri Pezinku sa usadilo značné množstvo štajerských paličov dreveného uhlia (Kohlenbrenner) a drevorubačov (Holzknechten). Títo prisťahovalci tu podľa Pfaundlera našli aj svojich už usadených príbuzných. Zároveň dodal, že nemecké obyvateľstvo žijúce v Limbachu pochádzalo práve zo zmienených paličov dreveného uhlia a drevorubačov.¹³

V tom istom roku ako Pfaundler publikoval slovenský redaktor, publicista a učiteľ Ferdinand Dúbravský svoju prácu s názvom *Malé Karpáty a Biela Hora*. Turistická úprava po juhozápadnej časti prebudeného Slovenska. Veľká časť tejto práce obsahuje dôležité údaje o malokarpatských huncokároch. Zaujímavá je Dúbravského zmienka o kniežacom drevoštepovi (panský drevorubač) menom Ámon Gáži, ktorý žil na rovnomennej samote (Ámon), nachádzajúcej sa pod vrchom Javorina. Podľa Dúbravského bol Ámon prvou osobou, ktorá preskúmala medvediu jaskyňu (Bärenhöhle). Zároveň bol schopný tieto svoje vedomosti speňažiť, keďže potenciálnym záujemcom bol ochotný za symbolickú čiastku dve až štyri koruny ukázať tajný vchod do jaskyne.¹⁴

Okrem stretnutia s Gážim navštívil Dúbravský aj niekoľko huncokárskych lokalít. Z hľadiska výskumu huncokárskej problematiky je zaujímavá najmä jeho zmienka o lokalitách Rybníček (Föhrenteich) a Panský dom (Herrenhaus). Na lokalite Rybníček sa podľa jeho slov nachádzalo niekoľko domov, horáreň a mlyn. Bolo možné tam kúpiť maslo, mlieko, syr a vajcia. Huncokárske ženy boli schopné taktiež na požiadanie pripraviť pokrmy z hydiny. Panský dom nachádzajúci sa v modranských horách bol okrem horárne aj reštauráciou. Spolu s okolitými huncokárskymi domami bolo možné na tejto lokalite aj prespať, keďže každý drevorubač mal k dispozícii na prenajatie dve voľné izby. Dúbravský taktiež uviedol, že horári, huncokári a celý panský úrad boli zväčša nemeckého pôvodu, avšak vedeli aj po slovensky.¹⁵

O huncokároch sa Dúbravský zmienil aj o dvanásť rokov neskôr vo svojom diele *Krvavý hostinec* a iné povesti. V kapitole s názvom *Dutá lipa* zaznamenal poznatky o drevorubačoch žijúcich na usadlosti Holint.¹⁶ Počiatky tamojšieho huncokárskeho osídlenia boli podľa neho späté s vládou cisára Jozefa II. Krátko po vydaní tzv. Tolerančného patentu sa odtiaľ odsťahovali jej vtedajší evanjelickí obyvatelia. Krátko po ich odchode síce osada na čas spustla, no čoskoro tam panstvo zriadilo vápenné pece a domy pre nemeckých drevorubačov. Jednotlivé rodiny pochádzali z Tirolska (Rofner, Aschenschwandtner, Hirner atď.), Štajerska (Tröster, Steiner, Himberger, Linduer atď.) a z nemecky hovoriacich oblastí Čiech (Tulák, Hartinger, Juriš, Schön, Strasser).¹⁷ Len malá časť z drevorubačov mala slovenský pôvod (Šalát, Rybníkár, Vrátny). Vápenné pece síce už v dobe písania textu podľa Dúbravského dávno nejestvovali, no drevorubači tam ešte stále mali prácu a živnosť. Na Holinte dokonca malacké panstvo pre nich zriadilo privátnu školu.¹⁸

Na začiatku tridsiatych rokov 20. storočia podal o huncokároch žijúcich v modranských lesoch krátku správu slovenský spisovateľ Fraňo Král. V školskom roku 1930/31 dokonca vyučoval v škole Na Piesku a bol tak s komunitou nemecky hovoriacich drevorubačov v priamom styku.¹⁹ Svoje spomienky na toto obdobie prezentoval v článku s názvom *Na Piesok*, ktorý vyšiel vo vlastivednom časopise *Devín*. Aglomeráciu v osade Na Piesku opísal tak, že

ju tvorilo desať domov a dve vily. V domoch žili ľudia pôvodom z Nemecka, ktorí pracovali v mestských lesoch. Obyvatelia mesta Modry ich nazývali huncokármi.²⁰ Kráľ opísal taktiež ich vtedajšiu sociálnu situáciu. Podľa neho žili v značnej biede. Muži pracovali od skorého rána do neskorého večera v lesoch a za popílenie, poštiepenie a uloženie jedného metru kubického dreva dostávali šesť korún. Svoje životné podmienky sa huncokári snažili zlepšiť aj pasením kôz na okolitých lesných lúkach. Lepšie sociálne pomery zažívali počas Rakúsko-Uhorska. Kráľ uviedol, že v dobách monarchie boli huncokárski muži dokonca schopní časť svojej výplaty použiť aj na spoločenské vyžitie, keď schádzali do Modry na konzumáciu tamajšieho vína.²¹

2. Sudetonemecký národopisný výskum

Nové alternatívy v oblasti kultúrneho rozvoja sa pre nemeckú menšinu vytvorili počas existencie prvej Československej republiky. Fundamentálnymi nositeľmi kultúrno-osvetovej činnosti sa postupne od začiatku dvadsiatych rokov 20. storočia stávali viaceré sudetonemecké národno-vzdelávacie inštitúcie. Ich významnou súčasťou bol národopisný výskum, ktorého predstaviteľmi boli z veľkej časti sudetonemeckí vedecko-výskumní pracovníci z radov etnografov, folkloristov či historikov.²²

Myšlienky a ciele výskumu stanovil sudetonemecký etnograf Gustav Jungbauer. Podľa jeho názoru úlohou vtedajších národopiscov nebol len detailný terénny výskum a následná zberateľská činnosť. Jednotlivé bádania mali viac-menej smerovať k sumarizujúcej psychologickkej charakteristike nemeckých kmeňov. Úlohou bádateľa bolo stanoviť, nakoľko jednotlivé kmene vykazovali spoločné znaky so všeobecným nemeckým národným typom (Volksart), alebo či v dôsledku styku so susednými národmi a životom v inom štáte u nich nenastal ich vlastný špecifický vývoj (Sonderentwicklung). Tomuto zámeru mali v neposlednom rade slúžiť aj národopisné výskumy nemeckých jazykových ostrovov (deutschen Sprachinseln) nachádzajúce sa v strednej a východnej Európe. Tieto jazykové ostrovy mali uchovávať archetypálnu kultúru a zároveň mali akosi spätne napomôcť uchopiť sudetonemeckú identitu.²³

Od dvadsiatych rokov 20. storočia začali sudetonemeckí výskumníci prichádzať aj na Slovensko. V tomto období ako prvý spomenul huncokárov sudetonemecký historik a sociológ Eugen Lemberg. Vo svojom krátkom článku s názvom Národopisný prehľad (Volkskundliche Übersicht) uviedol, že v malokarpatskom pohorí žijú rozptýlene, čerstvo prisťahované skupiny drevorubačov a horárov. Pochádzali zo severnej Moravy, Sliezska a stredného Nemecka. Lemberg zároveň naznačil, že istá časť vtedajších bádateľov sa domnievala, že huncokári majú súvis s nemeckými hovoriacimi Heanzenmi (Hienzen, Hüenzen). Akúkoľvek ich súvislosť však Lemberg vylúčil.²⁴

V roku 1930 publikoval v sudetonemeckom časopise Karpathenland rakúsky historik Wilhelm Bier článok s titulom O nemeckých drevorubačoch v Malých Karpatoch (Von deutschen Holzfallern in den Kleinen Karpathen).²⁵ Zhrnul v ňom poznatky, ktoré získal počas svojej návštevy malokarpatského pohoria v roku 1929. Z obsahu jeho článku vyplýva, že bol prekvapený tým, ako ho v lese po nemecky pozdravili tamojší drevorubači. Po úvodných zdvorilostných frázach mu ochotne začali rozprávať o svojom živote. Z ich vlastného rozprávania zachytil aj informácie o ich pôvode. Domovinou ich predkov bolo Štajersko a Horné Rakúsko. Zaujímavé je aj huncokárske vysvetlenie ich jednotlivých kolonizačných prúdov. Podľa nich sa prvým príšielcom natoľko páčilo malokarpatské prostredie, že o tom podali správu svojim príbuzným žijúcim v alpských krajinách.²⁶ Zároveň však Bier kriticky dodal, že toto ich tvrdenie nie je možné verifikovať, keďže nemal možnosť nahliadnuť do matrik príslušných farností a taktiež do Pálfiovského archívu.

V ďalšej časti textu uviedol, že nemecká identita huncokárov bola zachovaná predovšetkým vďaka ich izolovanému štýlu života v lesnom prostredí. Ich počet vyčísľil na približne päťsto osôb. Boli katolíkmami a okrem sviatkov, ktoré sa oslavovali v príslušných farnostiach podhorských obcí, si so sebou zo svojej domoviny priniesli taktiež svoje vlastné sviatky. Bier opísal aj vtedajší neľahký život huncokárov. Podľa jeho slov sa ich hospodárska situácia po prvej svetovej vojne značne zhoršila, keďže z Čiech prišli hájníci, ktorí dostávali výrazne väčší deputát než oni. Uchovanie nemeckého povedomia u huncokárov pripisoval Bier okrem ich izolovanosti taktiež pôsobeniu potulného učiteľa (Wanderlehrer). Po vojne však bol tento typ vyučovania zakázaný a drevorubačské deti museli chodiť do slovenských škôl. Na záver skonštatoval, že pre budúcnosť huncokárov je dôležité to, či získajú nemeckú školu v osade Na Piesku, o ktorú sa usilovali. V prípade neúspechu mali podľa jeho názoru mať okrem slovenských škôl k dispozícii taktiež potulného učiteľa.²⁷

Najrozsiahlejší výskum malokarpatských nemecky hovoriacich drevorubačov je spojený s osobou sudetonemeckého lingvistu Franza Josefa Beraneka. O huncokárskej komunite sa po prvý raz dozvedel v roku 1928 od svojho priateľa Samuela Sandtnera.²⁸ Ešte v tom istom roku uskutočnil niekoľko terénnych výskumov, počas ktorých začal spoznávať drevorubačskú komunitu.²⁹ Poznatky zo svojich ciest následne sformoval do niekoľkých článkov s identickým názvom Nemeckí drevorubači v Malých Karpatoch (Deutsche Holzhacker in den Kleinen Karpathen).

Prvý zo série článkov vyšiel v roku 1929 v moravskom denníku Tagesbote. V texte článku vyniká najmä fyziognomický opis huncokárov, ktorý však z veľkej časti zodpovedal vtedajšej rasovej náuke značnej časti nemeckých, ale aj sudetonemeckých akademikov. Drevorubači boli podľa neho šlachovití (sehniger) a svetlí (lichter). Pod pojmom svetlosť mal podľa všetkého na mysli farbu ich vlasov.³⁰ Okrem toho porovnal profesijné zameranie huncokárov a Nemcov žijúcich v malokarpatských obciach. Kým prví menovaní boli drevorubačmi, tí druhí sa venovali najmä vinohradníctvu. Obe skupiny patriace k nemeckému etniku sa taktiež líšili aj pôvodom. Svoje rozprávanie zakončil tým, že huncokári podľa jeho slov zohrávali významnú úlohu v rámci ostatných (nemeckých) menších žijúcich na východoeurópskom teritóriu.³¹

Článok s rovnakým titulom, ktorý je na prvý pohľad viac-menej identický, vyšiel o rok neskôr v nemecky písanom bratislavskom periodiku Neues Pressburger Tagblatt. Na začiatku textu Beranek s istým pátosom uviedol, že svojráz dodávali malokarpatskému pohoriu údery sekerami, ktoré pochádzali od tam žijúcich nemeckých drevorubačov. Beranek v určitej miere realizoval aj archívny výskum. Na základe informácií získaných z cirkevných matrik uviedol, že zápisy o huncokároch sa v nich objavujú približne od roku 1750.³² V danom časovom horizonte sa totiž v matričných záznamoch nachádzal celý rad rodových mien typických pre malokarpatských huncokárov. Ako napríklad: Aschenschwandtner, Tanglmaier, Hirner, Graus, Reisenauer, Reisinger, Kern, Haverl, Langer, Gschill, Gschwandtner, Grosshappel, Hofer a pod.

Beranek sa okrem iného zamýšľal aj nad identitou huncokárskeho obyvateľstva. Tá podľa neho vznikla tzv. zlúčením (Verschmelzungserzeugnis), keďže jednotlivé drevorubačské rody mali odlišný pôvod.³³ V texte sa nachádza aj pasáž, v ktorej sú vyzdvihnuté profesijné kvality huncokárov. Kvôli nim boli dokonca niektorí malokarpatskí drevorubači a hájníci v minulosti pozývaní na šľachtické panstvá v rámci celej rakúsko-uhorskej monarchie. Medzi konkrétnymi miestami autor uviedol okolie Nitry, Olomouca, Košíc, Sedmohradska či dokonca Bukoviny. V závere svojho článku upriamil Beranek svoju pozornosť na tému jazyka. Na základe konverzácie s istou staršou ženou poznamenal, že staršej generácii huncokárskej komunity sa nepáčilo zaobchádzanie s nemeckým jazykom.³⁴

V roku 1931 publikoval Beranek vo viedenskom periodiku der Kuckuck článok s názvom Rozdelený ľud (Ein Völkersplitter). Uviedol v ňom, že medzi Bratislavou a Myjavou žije pracovná skupina ľudí, ktorá sa od slovenského obyvateľstva odlišuje svojim jazykom, obyčajmi a životným štýlom. Beranek taktiež zapísal, že huncokári boli potomkami vojenských utečencov z alpských krajín (alpenländischen Militärflüchtlingen), ktorí prišli v časoch panovania cisárovnej Márie Terézie. V malokarpatských lesoch našli útočisko, prácu aj novú domovinu.³⁵

O stave svojho bádania z rokov 1928 až 1931 Beranek podal správu na zasadnutí Juho-východonemeckej výskumnej spoločnosti (Südostdeutschen Forschungsgemeinschaft). Na tomto podujatí, ktoré sa konalo dňa 25. septembra 1932 v Banskej Štiavnici, prednášal na tému huncokárskeho dialektu.³⁶ Ďalšie Beranekove práce venujúce sa huncokárskej problematike boli publikované v štyridsiatych rokoch 20. storočia. V tomto období už spolu so svojou manželkou Herthou Wolf-Beranek pôsobil predovšetkým na území vtedajšieho Slovenského štátu.³⁷

Záver

Analýza literárnych poznatkov o huncokároch napísaných pred rokom 1933 priniesla niekoľko zistení. Po prvý raz sa zmienky o nich sporadicky objavujú už v druhej polovici 19. storočia. Z veľkej časti sa jedná najmä o práce, ktoré majú stručný, informatívny charakter. Výnimkou spomedzi nich je monografia Pavla Jedličku, ktorý ako prvý vykonal terénny výskum, počas ktorého sa mu podarilo získať informácie pochádzajúce priamo od členov huncokárskej komunity. Jeho zistenia sú dôležitým prvkom pri štúdiu každodenného života malokarpatských drevorubačov v 19. storočí. Do istej miery na Jedličku nadväzuje aj článok Emila Thulnera a to aj napriek tomu, že má takpovediac bulvarizujúci nádych.

Azda najznámejším autorom, ktorého diela vyšli v slovenskom jazyku a obsahujú dôležité informácie o huncokárskom obyvateľstve, je Ferdinand Dúbravský. Rovnako ako Jedlička aj on bol v priamom styku s členmi drevorubačskej komunity. Okrem prvkov huncokárskej každodennosti spomenul taktiež niekoľko ich usadlostí. Poznatky z jeho práce sú tak dôležité z hľadiska komparácie pri súčasných historicko-geografických, resp. kartografických výskumoch zameraných na problematiku huncokárskeho osídlenia malokarpatského pohoria.³⁸

Nové možnosti vo výskume malokarpatských nemecky hovoriacich drevorubačov nastali v dvadsiatych rokoch 20. storočia, kedy sa postupne rozvíjal sudetonemecký národopisný výskum. Prvým rozsiahlejším výstupom z tohto obdobia je článok Wilhelma Biera, ktorý takpovediac predstavil sudetonemeckej odbornej verejnosti možnosti skúmania dovtedy málo známeho nemecky hovoriaceho obyvateľstva malokarpatského pohoria.

Po Bierovi sa huncokárom začal aktívne venovať menovite Franz Josef Beranek. V období rokov 1928–1931 publikoval niekoľko článkov, v ktorých opisoval ich fyziognómiu, identitu či pôvod. V textoch svojich prác zároveň vyslovil istú obavu o existenciu huncokárskeho nárečia. Túto fázu Beranekovho výskumu je možné označiť za začiatok jeho systematického bádania huncokárov, ktorý vyvrcholil počas jeho aktívneho pôsobenia na Slovensku v štyridsiatych rokoch 20. storočia.

Poznámky:

- 1 H u n f a l v y, Pál. *Ethnographie von Ungarn*. Budapest: Franklin-Verein, 1877. 446 s.; K o r o d i, Lutz. *Deutsche Vorposten im Karpathenland*. Berlin: Paetel, 1908. 107 s.; S c h u l t h e i s s, Guntram. *Deutschtum und Magyarisierung in Ungarn und Siebenbürgen*. München: Verlag von J. F. Lehmann, 1898. 97 s.

- 2 Pomenovanie huncokár vzniklo z nemeckého pomenovania ich profesie (Holzhacker a Holzfäller). Nazývalo ich tak majoritné, prevažne slovenské obyvateľstvo malokarpatských obcí. Nemecky hovoriaci drevorubači vnímali toto pomenovanie (huncokár) ako hanlivé. Sami seba nazývali pod pojmom horskí či lesní ľudia (Bergleute, resp. Waldleute). V odbornej etnologickej spisbe sa používa etnonym huncokár, z tohto dôvodu ho na označenie a identifikovanie skúmanej skupiny používam aj ja. Pozri: B o t í k, Ján. *Etnická história Slovenska: K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*. Bratislava: Lúč, 2007, s. 92; H a b á ň o v á, Gabriela. K niektorým problémom hodnotových orientácií skupiny horských drevorubačov „Huncokárov“ v Malých Karpatoch. In: Ratica, Dušan, ed. *Kontinuita a konflikt hodnôt každodennej kultúry*. Bratislava: Národopisný ústav SAV, 1991, s. 81–89.
- 3 V odbornej literatúre sa príchod nemecky hovoriacich drevorubačov dáva do súvislosti predovšetkým s privátnou kolonizáciou šľachtického rodu Pálfi. Na územie malokarpatského horstva prichádzali vo viacerých kolonizačných etapách v priebehu 18. až 19. storočia. Medzi krajinami ich pôvodu sa najčastejšie uvádzajú alpské oblasti súčasného Nemecka a Rakúska. Pozri: H o r v á t h o v á, Margaréta. *Nemci na Slovensku: etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia, remesiel a odievania*. Komárno: Fórum inštitút pre výskum menšín, 2002, s. 10; K a n t e k, Karol. Život späť s lesom: osudy zabudnutej nemeckej komunity v Malých Karpatoch. *História* 8, 2008, s. 33–35; S l o b o d o v á N o v á k o v á, Katarína a K r a j č o v i č, Pavol. Rozšírenie kultu sv. Vincenta na Slovensku a v Rakúsku ako výsledok migrácií alpských drevorubačov v priebehu 18. storočia. *Slovenský národopis* 68, 2020, s. 7–28.
- 4 F r e i h e r r v o n C z o e r n i g, Karl. *Ethnographie des Oesterreichischen monarchie. Dritte Band*. Wien: Kaiserlich-Koenigliche Direction der Administrativen Statistik, 1857, s. 73.
- 5 *Statistische Nachweisungen über das Pressburger Comitatz: Gesammelt, Zusammengestellt und Herausgegeben*. Pressburger Districts-Handels- und Gewerbe-Kammer, 1866, s. 176.
- 6 R u č k a, Štefan. *Trnawa čili historicko-miestopisný nástin krutých osudov a pamätností tohto sl. kr. mesta slowenského a stručný opis zámku a pánstva Frastáckeho*. Skalica: František Xaver Štarnicla a synovia, 1868, s. 11.
- 7 J e d l i c s k a, Pál. *Kiskárpáti emlékek. Vöröskötöl-Szomolányig: Hely és művelődéstörténeti tanulmány*. Budapest: Nyomtatott a Hunyadi Mátyás Intézetben, 1882, s. 317.
- 8 Tamtiež, s. 317–318; Na mysl mal pravdepodobne spisovateľa maďarského pôvodu Imreho Madácha. Ak by bol Madácom uvedený údaj o Drugetovcoch správny, znamenalo by to, že nemecky hovoriaci drevorubači kolonizovali ako prvú severnú časť Malých Karpát. Drugetovci totiž prostredníctvom rodinných vzťahov získali začiatkom 17. storočia časť majetkov Čachtického panstva. Toto tvrdenie je však deduktívne. Oporu v ňom nie je možné nájsť ani v príslušných matričných záznamoch. Pozri: B o š k o v á, Martina. Kaštieľ v Humennom v 17. – 18. storočí s aspektom na dobový interiér. In: Domenová, Marcela, ed. *Z dejín šľachtických knižníc na Slovensku II. (fragmenty – pramene – sídla)*. Prešov: Univerzitná knižnica PU v Prešove, 2014, s. 98–110.
- 9 Tamtiež, s. 318.
- 10 T h u l n e r, Emil. Eine Wanderung in der Kleinen Karpathen. *Österreichische Touristenzeitung* 7, 1887, s. 257–258.
- 11 Tamtiež.
- 12 Touto informáciou mohol Thulner naznačovať potencionálny milostný pomer seba a svojich spoločníkov s týmito ženami.
- 13 P f a u n d l e r, Richard. Das Verbreitungsgebiet der Deutschen sprache in Westungarn. *Deutsche Erde* 9, 1910, s. 14–18. V roku 1934 podrobil Pfaundlerov článok kritickej analýze nemecký historik Hans Kaser. Podľa neho bolo Pfaundlerovo tvrdenie o tom, že všetci limbašskí Nemci boli potomkami štajerských paličov dreveného uhlia a drevorubačov, nesprávne. Pozri: K a s e r, Hans. *Der Volks- und Kulturboden des Slowakeideutschtums: Beiträge zur Siedlungsgeographie*. Breslau: Verlag Priebatsch´s Buchhandlung, 1934, s. 47.
- 14 D ú b r a v s k ý, Ferdinand. *Malé Karpáty a Bielá Hora: turistická úprava po juhozápadnej časti prebudeného Slovenska*. Olomouc: Romuald Promberger, 1910, s. 15–16.
- 15 Tamtiež, s. 36.
- 16 D ú b r a v s k ý, Ferdinand. *Krvavý hostinec a iné povesti*. Prešov: Kultura, 1922, s. 16.

- 17 Tamtiež.
- 18 Tamtiež.
- 19 P ö s s, Ondrej a F i l o, Rastislav. *Huncokári – ľudia z našich hôr: sprievodca po expozícii*. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Múzeum kultúry karpatských Nemcov, 2017, s. 43.
- 20 K r á ľ, Fraňo. Na Piesok. *Devín* 1, 1932, s. 144–147.
- 21 Tamtiež.
- 22 H o r v á t h o v á, Margaréta. c. d., s. 109–110. V roku 1930 publikoval sudetonemecký etnograf a neskorší člen ochranných oddielov (SS – Schutzstaffel) Alfred Karasek článok v populárnom nemeckom časopise Volk und Rasse s názvom O folklóre karpatských Nemcov (Vom Sagengute der Vorkarpatendeutschen). Uviedol v ňom, že folklór môže slúžiť ako akýsi druh kultúrnej genetiky, ktorá svedčí o etnickom pôvode a územných nárokoch danej národnosti. Pozri: K u r l a n d e r, Eric. *Hitler's Monsters: A Supernatural History of the Third Reich*. New Haven: Yale University Press, 2017, s. 198; Karasek plánoval začiatkom štyridsiatych rokov 20. storočia výskumnú cestu, ktorej cieľom mal byť zber huncokárskych rozprávok, rozprávání a ľudových piesní. Tento jeho zámer sa však nakoniec neuskutočnil. Pozri: C a m a n n, Alfred und K a r a s e k, Alfred. *Volkserzählung der Karpatendeutschen – Slowakei. Teil I*. Marburg: N. G. Elwert Verlag, 1981, s. 42. Medzi nemeckým obyvateľstvom v Čechách a na Slovensku počas existencie prvej Československej republiky existoval jeden podstatný rozdiel, ktorý museli vedeckí pracovníci vo svojom výskume brať do úvahy. Slovanskí Nemci na rozdiel od sudetských Nemcov v Čechách nikdy neobývali súvislé územie. Žili v troch sídelných celkoch s odlišnými politickými, sociálnymi a konfesijnými štruktúrami. Okrem bratislavského regiónu žili Nemci aj vo východoslovenskej oblasti Spiša, kde sa do roku 1918 vytvorila silná regionálna identita založená na príslušnosti k uhorskej časti habsburskej monarchie. Tretia oblasť obývaná nemeckým obyvateľstvom sa rozprestierala na území stredného Slovenska v tzv. Hauerlande. Pozri: Z ü c k e r t, Martin. Veda a riadenie identity: sudetonemeckí etnografi a ich vzťah k Slovensku na príklade časopisu Karpathenland (1928–1938). *Historický časopis* 56, 2008, s. 147–160.
- 23 K o n r á d, Ota. *Dějepisectví, germanistika a slavistika na Německé univerzitě v Praze 1918–1945*. Praha: Karolinum, 2011, s. 162. Pojem sudetonemecká identita má v literatúre viacero významov, od etnografického až po politicko-bojovný. V rôznych časových obdobiach mal tento pojem odlišný zmysel. Rozdielne bol vnímaný na začiatku 20. storočia, v tridsiatych a štyridsiatych rokoch a inak po druhej svetovej vojne. Postupne sa vyvíjal od pojmu geografického, etnografického, kultúrneho až sa z neho napokon stalo politické vymedzenie. Pozri: B a l c a r o v á, Jitka. „Jeden za všechny, všichni za jedno!“: *Bund der Deutschen a jeho předchůdci v procesu utváření „sudetoněmecké identity“*. Praha: Karolinum, 2013, s. 55.
- 24 L e m b e r g, Eugen. Volkskundliche Übersicht. In: Winter, Eduard, ed. *Die Deutschen in der Slowakei und in Karpathorusland*. Münster: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1926, s. 41–43; Heanzeni žili na území dnešného rakúskeho Burgenlandu. Rozprávali stredobavorským dialektom. Pozri: D a c h l e r, Anton. Die Heanzen. *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* 16, 1910, s. 28–38.
- 25 Bier tento článok publikoval aj v časopise Der Auslandsdeutsche, ktorý v období Weimarskej republiky vydával Nemecký zahraničný ústav (Deutsches Auslandsinstitut -DAI). Pozri: B i e r, Wilhelm. Von deutschen Holzfällern in den Kleinen Karpathen. *Der Auslandsdeutsche* 13, 1930, s. 8–9; K o v á č, Dušan. *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871–1945)*. Bratislava: Veda, 1991, s. 49. Časopis Karpathenland vznikol priamo na podporu vedeckého výskumu nemeckej menšiny na Slovensku. Založený bol v roku 1928 v severočeskom Liberci. Pozri: Z ü c k e r t, Martin. c. d., s. 147–160.
- 26 B i e r, Wilhelm. Von den deutschen Holzfällern in den Kleinen Karpathen. *Karpathenland* 3, 1930, s. 28–30.
- 27 Tamtiež.
- 28 B e r a n e k, Franz Josef. Beiträge zur Kenntnis des Volkstums der deutschen Holzhacker in den Kleinen Karpathen I. *Karpatenland* 12, 1941, s. 148–155. Pre viac informácií ohľadne Beranekovej osoby a jeho výskumu huncokárskej komunity pozri: K r a j č o v i č, Pavol. Franz Josef Beranek a jeho výskum nemecky hovoriacich drevorubačov – Huncokárov. *Acta historica Neosoliensia* 24, 2021, s. 114–135; P a n c z o v á, Zuzana. Pôsobenie Franza J. Beranka na Slovensku v 30. a

40. rokoch 20. storočia: výskum „Huncokárov“ a Institut für Heimatforschung. *Ethnologia Europae Centralis: Journal of Central European Ethnology* 14, 2017, s. 23–39.
- 29 Už v októbri 1928 uverejnil Beranek v denníku *Tagesbote* správu o tom, že nemecky hovoriaci drevorubači ako osobitá skupina ľudí (*eigenartiges Völkchen*) boli sudetonemeckej odbornej verejnosti predstavení len nedávno. Pozri: B e r a n e k, Franz Josef. *Die letzten Deutschen von Ungvar. Tagesbote* 78, 1928, s. 3–4.
- 30 Opis daného telesného parametru (svetlosť) je u Beraneka nutné brať s rezervou. S veľkou pravdepodobnosťou bol už na konci dvadsiaty rok 20. storočia značne ovplyvnený rasovými teóriami, ktoré boli v danom období mimoriadne populárne nielen v nemeckom, ale aj v sudetonemeckom akademickom prostredí.
- 31 B e r a n e k, Franz Josef. *Deutsche Holzhacker in den Kleinen Karpathen. Tagesbote* 79, 1929, s. 3–4.
- 32 Na základe informácií pochádzajúcich z nedávnych archívnych výskumov je evidentné, že nemecky hovoriaci drevorubači sa v oblasti malokarpatského pohoria usádzali už v tridsiatych rokoch 18. storočia. Pozri: K r a j č o v i č, Pavol. Malé Karpaty a Považský Inovec ako životný priestor nemecky hovoriacich drevorubačov – Huncokárov. In: Kušnírová, Dana, ed. *Hranice v priestore a čase: stretnutie mladých historikov X*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2021, s. 34–44.
- 33 B e r a n e k, Franz Josef. *Deutsche Holzhacker in den Kleinen Karpathen. Neues Pressburger Tagblatt* 1, 1930, s. 3–4.
- 34 Tým mal pravdepodobne Beranek nepriamo na mysli zachovanie huncokárskeho dialektu. Výzvy na udržanie používania nemeckého jazyka a jeho jednotlivých nárečí boli podstatné z viacerých hľadísk. Nemeckí a sudetonemeckí výskumníci vo všeobecnosti považovali jazyk za jednu zo základných substancií tzv. Národnej povahy (*Volkstum*). Pozri: B a l c a r o v á, Jitka. c. d., s. 50–51.
- 35 B e r a n e k, Franz Josef. *Ein Völkersplitter. Der Kuckuck* 2, 1930, s. 8.
- 36 B e r a n e k, Franz Josef. *Beiträge zur Kenntnis des Volkstums der deutschen Holzhacker in den Kleinen Karpathen I. Karpatenland* 12, 1941, s. 148–155. Huncokárske nárečie podľa Beraneka obsahovalo niekoľko čisto juhobavorských slov. Vo všeobecnosti však v ich dialekte dominoval najmä stredobavorský element (*mittelbayrische Element*). Pozri: B e r a n e k, Franz Josef. *Deutsche Holzhacker in den Kleinen Karpathen. Tagesbote* 79, 1929, s. 3–4.
- 37 K r a j č o v i č, Pavol. Franz Josef Beranek a jeho výskum nemecky hovoriacich drevorubačov – Huncokárov. *Acta historica Neosoliensia* 24, 2021, s. 114–135.
- 38 K r a j č o v i č, Pavol. Problematika huncokárskeho osídlenia v Malých Karpatoch na starých mapách. In: Číhal, Petr, ed. *My a oni: domáci a cizí v lidové tradici*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti, 2019, s. 133–142; K r a j č o v i č, Pavol. Sídla Huncokárov v Malých Karpatoch na kartografických materiáloch z 18. až 19. storočia. *Antropowebzin* 16, 2020, s. 37–48.

Mgr. Pavol K r a j č o v i č, PhD. (n. 1992), historik, odborný asistent na katedre historických vied a stredoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. V rámci vedecko-výskumnej činnosti sa zameriava na stredoveké a novoveké dejiny strednej Európy, historickú antropológiu, etnickú históriu a problematiku kolonizácie územia Slovenska v minulosti, nemecky hovoriacim obyvateľstvom. Pracoval v rámci projektu VEGA Dynamika a revitalizácia kultúrneho dedičstva v kontexte transformácie kolektívnej identity.

The Knowledge about Holzhackers before the Origin of the Greater Germanic Reich

Abstract

The study deals with the literary knowledge about German speaking lumberjacks the so called holzhackers in the Little Carpathians before the origin of the Greater Germanic Reich (1933–1945).

Unlike the other groups of German inhabitants living in Slovakia, the holzhackers have never been the subject of a deeper scientific inquiry. In the scientific studies, the systematic research of this specific ethnic group is currently most often connected with the era of the existence of Nazi Germany during which many scientific works dealing explicitly with the group in certain extent were published. The goal of the study is the analysis of scientific works, articles and monographies containing the information about the holzhackers written before 1933.

Key words: holzhackers, Little Carpathians, West Slovakia, ethnographical research, greater Germanic Reich

Erkenntnisse über die deutschen Holzfäller in den Kleinen Karpaten vor Entstehen des Großdeutschen Reichs

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Studie befasst sich mit den Literaturerkenntnissen über die deutschsprachigen Holzfäller (slow. huncokári) in den Kleinen Karpaten vor Entstehen des Großdeutschen Reichs (1933–1945). Im Unterschied zu anderen Gruppen der in der Slowakei lebenden deutschen Bevölkerung waren sie nie Gegenstand eines größeren fachlichen Interesses. Eine systematische Erforschung dieser spezifischen ethnischen Gruppe ist in der derzeitigen Fachliteratur zumeist mit den Jahren des Bestehens von Nazideutschland verbunden, in denen mehrere wissenschaftliche Arbeiten entstanden, die sich dieser in einem gewissen Umfang explizit widmeten. Ziel der Studie ist eine Analyse der vor 1933 verfassten Facharbeiten, Artikel und Monografien, die Angaben zu den deutschen Holzfällern in den Kleinen Karpaten enthalten.

Stichwörter: huncokári, deutsche Holzfäller, Kleine Karpaten, Westslowakei, ethnografische Erforschung, Großdeutsches Reich

K šedesátým narozeninám Iva Frolce

Ředitel budovatel

Když jsem v loňském roce předával PhDr. Ivu Frolcovi jménem uherskohradištského Academic Pipe Clubu dar k jeho šedesátinám, uvědomil jsem si, že se známe už 30 let. A skoro stejně dlouho trvá naše přátelství. Nevzpomínám si, zda jsme se poznali již během výběrového řízení na ředitele Slováckého muzea, ale netrvalo dlouho a začali jsme se setkávat. Jednak proto, že muzeum, tehdy zřizované okresním úřadem, přirozeně spolupracovalo s městem, jednak proto, že jsme záhy poznali, že máme společné zájmy i názory.

Ivo přišel do Uherského Hradiště z tehdejšího strážnického Ústavu lidového umění, kde působil jako odborný pracovník ve skanzenu. Předtím ještě pracoval ve výzkumu Ústředí lidové umělecké výroby v Uherském Hradišti. To bylo jeho první zaměstnání po promoci na Karlově univerzitě v roce 1984, kde vystudoval etnografii na filozofické fakultě. Tento obor mu byl přirozeně blízký, neboť jeho otec, profesor Václav Frolec, působil na brněnské univerzitě (tehdy Jana Evangelisty Purkyně). Ivo vzpomínal, jak až s časovým odstupem oceňoval zážitky z cest po balkánském venkově, kam ho otec brával a které ho v dětství notně otravovaly.

Své organizační zkušenosti ze strážnického skanzenu dokázal využít na novém pracovišti a brzy získal autoritu v kolektivu, o němž se sám vyjádřil, že byl velmi dobrý. A takový zůstal pod jeho vedením dodneška. Ivo Frolec by v soutěži o nejdéle působícího ředitele měl nepochybně šanci na první místo v republice. A není to proto, že by svou instituci vedl opatrnicky ve snaze příliš na sebe neupozorňovat. Naopak, při prosazování svých plánů a jejich realizaci se nevyhýbá střetům i ostrým diskusím. K úspěchu mu při tom pomáhá jeho komunikativní povaha a schopnost řešit i velmi vážné věci s humorem.



Vědecké a badatelské ambice musely záhy ustoupit manažerské práci a organizátorskému úsilí, jehož výsledky jsou však za ta tři desetiletí obdivuhodné. Budovy Slováckého muzea nebyly na počátku devadesátých let v dobrém stavu. V Galerii Slováckého muzea probíhala tehdy již rekonstrukce, která přinesla mimo stavební úpravy i moderní prvky výstavnictví a později, v roce 1995, novou stálou expozici výtvarného umění jihovýchodní Moravy v nové půdní vestavbě. Hlavní budova ve Smetanových sadech nutně vyžadovala opravy. Do konce roku 1995 se je podařilo uskutečnit. V přízemí vznikl další výstavní sál, upravena byla klubovna a pracovny. Následovala i rekonstrukce a modernizace odborné knihovny. Bohužel záhy po dokončení těchto úprav přišla v červenci 1997 ničivá povodeň – a mnohé mohlo začít znovu. Ze sbírek byly postiženy jen archeologické nálezy uložené ve sklepeních františkánského kláštera, ne však fatálně. Vše ostatní se díky pohotovosti a dobré organizaci podařilo včas přesunout. Zatímco se hlavní budova potýkala „pouze“ s dlouhým zaplavením, protože park se změnil v bezodtokovou lagunu, budova galerie byla vážně poškozena. Bylo nutné řešit statické poškození, zachránit popraskané

klenby. I zde se podařilo díky úsilí pana ředitele vše zdárně vyřešit, takže během dvou let byla galerie opět otevřena veřejnosti.

Výčet úspěšně realizovaných projektů je obsáhlý. Určitě je třeba zmínit zřízení areálu památek lidového stavitelství v Topolné ve dvou usedlostech s využitím stodol pro depozitáře etnografických sbírek. Velmi významné bylo v roce 2005 vybudování centrálních depozitářů v areálu bývalých kasáren s přednáškovým sálem a pracovnami archeologického oddělení.

Důležitou součástí činnosti Slováckého muzea je péče o národní kulturní památky, které má ve správě. Významná byla v tomto směru stavební rekonstrukce Památníku Velké Moravy ve Starém Městě v letech 2008–2009. Zejména však jeho nová multimediální expozice otevřená v roce 2010. V poslední době se podařila revitalizace archeologických lokalit – Na Špitálkách ve Starém Městě, Na Díle v Modré a na Výšině sv. Metoděje, kde Slovácké muzeum dokončilo úpravy podle společného projektu s městem Uherské Hradiště.

Výjimečný projekt, odměněný cenou Gloria musaealis, se podařilo uskutečnit v roce 2010, kdy bylo otevřeno ve Vlčnově Muzeum lidových pálenic podle námětu Ivo Frolce a Jiřího Severina. V souvislosti s tím je vhodné připomenout vznik Lihových novin, občasníku pro poučení a zábavu lidu, jehož redakce se Ivo ujal.

Od roku 2007 se náš jubilant zabýval koncepcí přírodního a kulturněhistorického areálu na Černé hoře na území vojenského cvičiště. Vznikl tak projekt Muzea v přírodě Rochus, který se ve spolupráci s městem postupně uskutečnil a v roce 2016 bylo muzeum otevřeno.

V roce 2014 oslavilo muzeum 100 let. Mimo bohatého programu, jímž žilo celé město, bylo krásným darem veřejnosti otevření nové multimediální stálé expozice Slovácko. Ta byla rovněž oceněna cenou Gloria musaealis. Byla to ostatně v pořadí třetí tato cena, když už v roce 2003 byla oceněna výstava Egypt za vlády faraonů.

Již od roku 2005 se Ivo se svými spolupracovníky začal zabývat projektem na vybudování Cyrilometodějského centra při Památníku Velké Moravy jako součásti Cyrilometodějské evropské stezky. Nepochybně je Iovou obrovskou zásluhou, že se nakonec našly potřebné 123 miliony korun a stavba je dokončena. V budově se plní archeologický depozitář a jistě bude záhy i expozice pro veřejnost.

Rád bych ještě doplnil seznam ocenění, která získalo Slovácké muzeum za doby působení Iva Frolce: mimo zmíněných třech cen Gloria musaealis to byla ještě osmkrát ocenění Českou národopisnou společností (2003, 2005, 2007, 2008, 2010, 2013, 2014, 2015), vesměs 1. cenou. K tomu v letech 2015 a 2016 ještě získalo muzeum 3. místo v soutěži Muzeum roku.

Vždy jsem obdivoval činorodost a vytrvalost našeho jubilanta. Při tom všem, kdy musí řešit náročné technické a finanční problémy, nezapomíná na svou profesi etnografa. Od roku 1987 je členem Programové rady Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici a v letech 1996 až 2019 jí předsedal. Předsedá Národní radě pro tradiční lidovou kulturu, poradního to orgánu ministra kultury. V Národním ústavu lidové kultury ve Strážnici je členem Ředitelské rady, stejně jako Vědecké rady Národního muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. V Uherském Hradišti je předsedou správní rady Muzea v přírodě Rochus a současně členem jeho expertní skupiny. Mimo jiné je odpovědným redaktorem a členem redakční rady časopisu Slovácko, za jehož pokračování vydávání se v roce 1991 zasadil. Stál u zrodu časopisu pro kulturu a společenské dění ve Zlínském kraji ZVUK a pracuje v jeho redakční radě. V roce 2011 inicioval udílení titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a podílel se na vypracování jeho statutu. Podobně už před tím (2005) se podílel na statutu udílení Ceny Vladimíra Boučka za zachování lidové umělecké výroby, kterou udílí město Uherské Hradiště. Je rovněž místopředsedou Společnosti přátel slivovice ČR.

Kupodivu se dokáže při všem svém vytížení zapojit i do veřejného života a věnovat se svým zájmům. Jak jsem se zmínil, brzo po návratu do Uherského Hradiště projevils zájem o práci v komunální politice. Našli jsme shodu v názorech, a tak se Ivo zcela přirozeně začlenil do občanského sdružení KRUH (Koalice za rozvoj Uherského Hradiště). Svou profesí byl předurčen pro práci v komisi pro kulturu a od roku 1994 dodnes je pravidelně jejím členem, nebo předsedou. Téhož roku byl zvolen do zastupitelstva města, od roku 2006 byl opakovaně zvolen do rady města. Od roku 2014 působí na uherskohradištské radnici jako neuvolněný místostarosta odpovědný za kulturu, cestovní ruch, školství a sport. Po vzniku krajů se angažoval i na této úrovni ve výborech a komisích a v letech 2016–2020 byl členem Zastupitelstva Zlínského kraje. V této souvislosti je třeba zmínit i jeho angažmá na krajském úřadě – v roce 2002 v souběhu se svým zaměstnáním pracoval jako vedoucí odboru kultury a památkové péče zaměřen speciálně na převod státních příspěvkových organizací pod kraj.

V roce 2004 vznikla myšlenka obnovit po desítkách let muzejní spolek. Samozřejmě i zde byl Ivo hybatelem spolu s PhDr. Blankou Rašticovou, PhDr. Jaroslavem Pelikánem, PhDr. Josefem Jančářem a dalšími, takže koncem září byl Muzejní spolek v Uherské Hradišti ustaven. Vyvíjí především přednáškovou a poznávací činnost, někdy i trochu publikační. Po celou dobu je Ivo se svou institucí vždy maximálně nápomocen. V současnosti má spolek cca 130 členů.

Brzo po tom, co jsme se seznámili, zjistili jsme, že máme společnou neřest – zálibu v kouření dýmky. Nebylo pak obtížné seznat další přátele a už koncem roku 1991 vznikl Academic Pipe Club, nejprve čtyřčlenný, ale rychle se rozrůstající. I když nás časem zase ubývá, zdůrazňují, že nikdo, kdo už mezi námi natrvalo chybí, nebyl obětí následků kouření. Po celou dobu je Ivo formálně tajemníkem klubu. Každý dýmkař je sběratel, on však rozšířil svůj zájem na další kuřácké

artefakty a dovádí svou sbírku k dokonalosti. Podobně důkladný a pečlivý je jako motorista. Jeho sbírkový Trabant 601, který mezi jednotlivými technickými kontrolami najede až 100 km, je všeobecně známý. Podobně jako jeho VW Transporter „Pomáhat a pálit“. Snad si takto trochu plní svůj dětský sen být automechanikem.

V kterémisi ne zcela dávném rozhovoru pro místní tisk Ivo prohlásil, že už splnil takřka vše, co předložil jako svou koncepci rozvoje muzea při výběrovém řízení. Pokud tedy něco málo ještě zbývá, přeju našemu jubilantovi jistě nejen svým, ale i jménem všech přátel muzea a veřejnosti, aby to zvládl se svým neutuchajícím elánem a v pevném zdraví.

Ladislav Šupka, předseda Muzejního spolku

Usměvavý ředitel

Jméno Ivo Frolec jsem v Uherském Hradišti zaznamenal více jak před třiceti lety. To byla taková populární dvojička. Ředitel Ústředí lidové umělecké výroby... a nějaký Ivo Frolec, zaměstnanec tamtéž. Protože jsem do firmy jezdil, těšil jsem se na zkazky o jejich vzájemné spolupráci. Ale ÚLUV pod jejich dozorem vzkvétat. Víím to z jejich truhlářské dílny. To jsem ale netušil, co mě v budoucnu čeká. Dal jsem se totiž nešťastně, s odpuštěním, na politiku. V roce 2000 jsem to dotáhl až na krajskou šálu (dle ministra kultury Pavla Dostála, který nosil trvale šálu). Stal jsem se radním s odpovědností za kulturu. K dobré práci jsem ale potřeboval schopného, pracovitého a respektovaného vedoucího odboru kultury. Kdo jiný než Ivo Frolec? Jenže následovala jednání s přednostou Okresního úřadu v Uherském Hradišti Ivanem Palackým. Ivan byl neoblomný. Ani za nic. Po dlouhých debatách dal svolení, ale jen na jeden rok. Měl jsem štěstí. Okresní úřady byly zrušeny.

Nastalá spolupráce byla mimořádná, ale také nebyla bez občasných kolizí. Ty jsme řešili tak, že jsme v úřadovně dali na stůl evropskou a krajskou vlajku, já jsem přinesl

dvě deci vína a vše dopadlo dobře. Nejsm si však jist, zda se taková jednání Ivovi zalíbila a probíhala proto častěji. Při těchto setkáních došlo k nápadu pokusit se o uspořádání celookresního koštu slivovice, podobně jak je tomu u oblíbených koštů vína. S hudbou, kulturním pořadem, odbornou přednáškou a následujícím přátelským posezením. Z těchto setkání z iniciativy Iva Frolce a našich dobrých vztahů vznikl nápad na vybudování Muzea lidových pálenic ve Vlčnově. To se po velkém úsilí povedlo. Slovácké muzeum obdrželo za tuto iniciativu cenu Gloria musaealis za muzejní počin roku. Z evropských fondů (Norské fondy) získal Ivo pro muzeum poměrně velkou částku na dobudování Památníku Velké Moravy. A další ocenění Gloria musaealis za stálou národopisnou expozici Slovácko.

Před deseti lety napsal Karel Pavlišťík článek k Ivoovým padesátinám. Tenkrát mně s radostí sděloval, co vše Ivo už stihl vykonat. Strážnické slavnosti, způsob, jak dokonale vede Slovácké muzeum, a mnohé další. Právil tenkrát, že Ivo dozrál. Toho jsem se trochu lekl. Dozrát je i synonymum pro dospět. A znamená to také postupně ztrácet mladistvý elán. Toto nebezpečí, chcete-li pohroma, našťestí nehrozí. Ivo má stále nápady, a jak se říká tah na branku, jako kdyby do muzea čerstvě nastoupil. Pramení to i z jeho povahy, kdy občasně chmury vznikající povětšinou ze složitosti byrokracie ve státní správě musí překonávat.

Někdy jsem si říkal, jak to všechno Ivoš stihá. Jeho nezanedbatelný podíl na organizování strážnických slavností, řízení ediční činnosti muzea, aktivní působení na úroveň kulturního dění ve městě. Vždyť k tomu všemu je místostarostou města, jehož hlavní nabídkou jsou historické památky a naprosto ojedinělý kulturní život. Třeba taková akce, jako jsou Slovácké slavnosti vína a otevřených památek pořádané v měsíci září svým rozsahem, oblibou, pestroostí žánrů, je opět něco mimořádného.

Kdybych byl mladší a byl ministrem kultury (úsměvné, že?), chtěl bych v krajských

a státních kulturních zařízeních takové ředitele, jako je Ivo Frolec. V nadpise jsem napsal „usměvavý ředitel“. Protože Ivo má i velký dar humoru. Ale spíše by se hodilo „šafránový ředitel“. Nejlépe pak podle šafránu karpatského. Je poněkud divočejší, vzácný a dovede léčit.

Jiří Severin, prezident Společnosti přátel slivovice České republiky

Zdravice oslavenci

V roce 2021 se dožil významného životního jubilea PhDr. Ivo Frolec, jedna z významných osobností Slováckého muzea v Uherském Hradišti, etnograf, folklorista a sběratel. Když nastupoval do funkce ředitele muzea v roce 1991, řada renomovaných etnografů pochybovala o jeho zvládnutí funkce ředitele. Čas ukázal, že i mladý ředitel je schopný přinést nové tvůrčí představy a je schopen je realizovat.

Mé blahopřání Ivu Frolcovi, kterého si velmi vážím, je v obavách, abych nebyl oficiální, ale i žoviální. S jubilantem jsem se poznal po nástupu do funkce ředitele Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně v roce 1998. Mé první setkání s Ivem Frolcem bylo na půdě Slováckého muzea. Už tenkrát mi s udivující samozřejmostí umožnil přístup do tajů ředitelské a organizační práce. Upozornil mě na složitost problémů, které se zpočátku zdály jako jednoduché a lehce řešitelné. V průběhu let jsme se stali přáteli a kolegy. Naše setkávání se stávalo pravidelným, zejména při ředitelských poradách, ale i při řešení řady společných úkolů. Každá spolupráce přinášela pohodu, vycházející z naprosté spolehlivosti organizační i profesní. Obdivuji jeho vědomosti teoretické, bohaté zkušenosti v řízení, zejména v budování nových depozitářů, expozic, ale i činnosti publikační a společenské. Dovolím si konstatovat, že je ředitelem budovatelem. Svou vysokou profesionalitu ukázal při řešení mohutných záplav na Moravě, které postihly Slovácké muzeum. Díky jeho akceschopnosti a řízení záchranných prací

nedošlo k obrovským ztrátám na sbírkovém fondu muzea. Po velmi krátké době začala obnova zasažených budov a budování nových depozitářů.

Když letmo nahlédnu do budovatelské kuchyně, nemůžu opomenout jeho činnost vědecko-společenskou: předsednictví v programové radě Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, v předsednictví Národní rady pro tradiční lidovou kulturu při MK ČR, členství v radě města Uherské Hradiště, člena zastupitelstva města Uherské Hradiště a komise kultury Zlínského kraje.

Pohled na jeho práci nutně vede každého, kdo rozumí oboru, ke konfrontaci s vlastní prací. Způsob, jakým za dobu třiceti let vede Slováké muzeum, je trvalým zdrojem příkladů hodných následování.

Ivo Frolec patří k lidem, kteří pracují s elánem, humorem mu vlastním, kterým uspokojuje své vědomí, že koná to, co je potřeba vykonat pro obor, s nímž spojil svůj profesní život. Má můj obdiv, respekt a uznání pro rozvoj českého muzejnictví.

Do dalších tvůrčích let přeji našemu jubilantovi ještě řadu dalších pracovních a životních úspěchů jak v práci, tak i v soukromém životě.

Budu rád, když mé přání všeho dobrého potěší jubilanta.

*Ivan Plánka, emeritní ředitel
Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně*

Ahoj Ivošu,

som rád, že sa stále a pravidelne posúvaš ďalej spolu s mojím vekom, takže sme si nielen obrazne, ale aj osobne tak ako pred rokmi stále rovnako blízki. Nevieme síce o sebe nejako extra veľa, ale to nevadí, lebo ja empaticky cítim spriaznenosť duší. Stačí nám na chatke Babeta v kempingu Strážnice prehodiť pár slov a vieme, že sme na jednej vlnovej dĺžke, inak povedané, že si ľudsky i odborne rozumieme. Popri tom nás, podľa mňa, spája aj spomienka na Tvojho otca prof. Václava Frolca, o ktorom si myslím, že napriek kritikom bol šťastným prínosom

pre spoznávanie a prezentáciu tradícií nielen Moravy. Ja som si ho veľmi vážil.

Keď si sa stal ako pomerne mladý predsedom programovej rady a členom iných dôležitých orgánov MFF Strážnice, mal som obavy, či nejdeš do neznámeho rizika politických, regionálnych, miestnych či osobných záujmov a averzií a či ich zvládneš. Nebol si v tom sám, lebo strážnický ústav bol zomknutý v myšlienke nezávislosti, slobodnej orientácie a tvorby. Aspoň ja to tak na základe sporadických kontaktov či „spoza hraníc“ vidím. Ja som o tých časoch, keď si prijal tú funkciu, povedal, že v Strážnici vládne „dobrý duch“, ktorý ľudí spája a nás zo Slovenska priťahoval k úprimnej a aktívnej spolupráci.

Tvoje pôsobenie vo funkciách MFF Strážnice hodnotím z môjho pohľadu ako ľudský prístup k možnostiam, časovým i intelektuálnym kapacitám spoluorganizátorov, autorov a realizátorov festivalu. Za Tvojho pôsobenia sa nevyskytli závažnejšie problémy, za čo si zaslúžiš uznanie, ale mal by si vyjadriť poďakovanie za priateľskú pomoc a spoluprácu pracovníkom strážnického ústavu a nielen im, všetkým, ktorí festival pripravujú. Dúfam, že sa tam čoskoro stretneme.

Milý kamarát, ži v zdraví ďalej v súlade s mojím vekom, aby sme si rozumeli ako doteraz. Nič viac Ti netreba želať, okrem zachovania Tvojej veselej mysle a recesistického vnímania sveta. Taký pohľad mám aj ja.

*Daniel Luther, Ústav etnológie
a sociálnej antropológie SAV, Bratislava*

Šedesátník Ivo Frolec

Ač je to k neuvěření, v roce 2021 oslavil Ivo Frolec nejen své šedesáté narozeniny, ale také třicet let ve funkci ředitele Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Instituci, která v roce 1914 vznikla především jako národopisné muzeum, tedy zasvětil většinu svého profesního života. Když sem přišel jako čerstvý třicátník v roce 1991, čekala jej řada výzev, především v oblasti oprav a údržby objektů, které už pod správu Slovákého

muzea patřily, nebo je muzeum získalo. Novou tvář postupně získaly nejen prostory pro návštěvníky, ale také pracovní zázemí pro zaměstnance.

Většina budov byla v roce 1997 navíc zařazena rozsáhlými a ničivými povodněmi, které připravily na mnoho týdnů, ba i následujících let muzejníkům perné chvíle. Pod vedením Iva Frolce se Slovácké muzeum v roce 2004 stalo krajským pověřeným pracovištěm péče o tradiční lidovou kulturu. Statut Centra péče o tradiční lidovou kulturu s sebou přinesl možnost zapojit se do práce koordinované ministerstvem kultury, získání dotačních projektů na výzkumy lidového stavitelství, rukodělné výroby i výhledy mezinárodní spolupráce. Také díky jeho vizi a manažerským schopnostem se podařilo vybudovat úspěšně a jedinečné Muzeum lidových pálenic ve Vlčnově, ale především realizovat novou národopisnou expozici Slovácko, otevřenou v roce 2014. Obě tyto akce byly jeho skutečnou srdeční záležitostí a na obou se podílel s velkým zápalem, který dokázal přenést i na další členy kolektivu. Ne jinak je tomu při budování Cyrilo-metodějského centra ve Starém Městě.

Když zdravici k životnímu jubileu píše podřízení svému řediteli, čtenář se nutně musí ptát, nakolik je text objektivní a nakolik je vztahem vedoucí – zaměstnanec ovlivněn. Ve Slováckém muzeu jsme v první řadě kolegové, kteří se navzájem respektují a Ivo Frolc si jako správný ředitel dokáže vážit práce historika či archeologa, stejně jako uklízečky nebo pokladní. Za jeho „panování“ nezažila anarchie ani despotismus, a tak by se dalo říci, že muzejníci vnímají svého ředitele jako vládce přísného, ale spravedlivého. Léta spolupráce nás naučila, že i když se vyskytl problém, vždy se jej díky diskusi podařilo vyřešit. Jako ředitel odborné pracovníky nenutil do projektů a témat, o která neměli zájem, ale pokud přišli s vlastním počinem – knihou, výstavou, výzkumem, konferencí, snažil se jim vyjít vstříc, pokud to bylo jen trochu možné a k podobným aktivitám je motivoval a stále motivuje.

Osobnost Iva Frolce se vyznačuje pracovitostí, precizností, smyslem pro detail i vstřícností k novým technologiím. Ve vedení muzea uplatňuje systematickosti a koncepčnost. Rád s kolegy posedí po vernisáži nebo i u ohně, kde dokáže být dobrým společníkem se zásobou historek z bohatého muzejního života. Smysl pro humor mu rozhodně nechybí. Mnozí kolegové se čas od času stali a stávají „oběťmi“ jeho recesistických žertů. Dobrou zprávou je, že sám umí nadsázku i přijímat. Pokud mu to pracovní povinnosti dovolují, nezdráhá se obléct do montérek a jít pomoci připravit objekty a jejich okolí na sezónu. A to je pro Iva Frolce příznačné – jeden den v pečlivě upraveném obleku jedná na ministerstvu kultury a druhý den je schopný s kolegy údržbáři „makat“ na zvelebení muzea. I když vzhledem k množství práce a aktivit v komunální politice má na to druhé, které je mu velmi blízké, stále méně prostoru. Tak snad po šedesátce, pane řediteli, zvolníte a najdete si více času na sebe, své blízké, vnuky a koníčky (i ty pod kapotou) – zkrátka, hlavně na to, co dělá radost především Vám!

Za muzejníky

Marta Kondrová a Iveta Mátlová

Petr Číhal, Vítězslav Vilímek, eds. Tradiční kulturní kontexty pití alkoholu a kouření. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 2021. 327 s.

Knih, která dokládá soustavnou publikační aktivitu Slováckého muzea, v tomto případě etnografického oddělení, je přitažlivá nejen po grafické, ale i obsahové stránce. Věnuje se z mnoha hledisek fenoménu pití alkoholu a kouření. Zabírá pozitivní i negativní konotace tohoto jevu v různých časových obdobích a z hlediska více oborů. Monografie rozebírá a popisuje zmíněné jevy v duchovní, hmotné a sociální kultuře a na mnoha rozmanitých příkladech. Publikace je to čtivá, zajímavá a v české etnologické literatuře výjimečná.

Celkem dvacet tři autorů, z toho jedna spoluautorská dvojice, má v zorném poli jevy rodinné a obyčejové tradice, svatební a pohřební rituály, písňové a prozaické folklorní texty, písemné památky literární nebo dokumentární povahy a je zde uplatněno etnologické, historické, jazykovědné i lékařské hledisko. Kapitoly zpracovávají materiál z terénních a archivních výzkumů, a také z autopsie. Pokrývají různé etnografické regiony a lokality Moravy a Slezska; jeden příspěvek ze Slovenska se soustředí na kulturní zázemí rusínské menšiny a druhý na region Kysuc. Monografie je rozčleněna do několika tematicky profilovaných oddílů a je uvedena Předmluvou Dany Motýčkové a Kateřiny Sedlické, které stručně čtenářům přibližují dané téma v našem životě a kultuře a dokládají zájem českých národopisců a etnografů o toto téma na příkladech v dosavadních oborových kompendiích.

V rozsáhlé úvodní kapitole se Marta Kondrová podrobně zabývá zastoupením různých forem alkoholických nápojů ve výročních a rodinných obyčejích v regionech Slovácka. Svým pojednáním poukazuje v historické perspektivě na význam jednotlivých příležitostí v životě společenství a rodiny a všimá si funkcí alkoholu v jejich průběhu a dodržování. Kapitulu doprovází množství fotografií. Valašsko a kořaleční mor je v národopisné literatuře i v dobové publicistice vžitě sousloví. Požívání alkoholu, zejména kořalky, při slavnostních příležitostech sleduje stař Milady Fohlerové, která odkazuje také na konkrétní údaje z odborné literatury 2. poloviny 19. století. Na alkohol v pohřebních rituálech se podrobněji v následujícím textu zaměřila Alexandra Navrátilová. V další skupině pojednání se autoři zabývají alkoholem na venkovských slavnostech na Brněnsku a Tišnovsku (Jan Blažek), pitím a kouřením v životě dětí na Uherskohradištsku (Ludmila Tarcalová) a uplatněním ve zvykosloví a folkloru Ukrajinců na východním Slovensku (Jozef Varchol a Nadežda Varcholová). Kapitola Veroniky Beranské zaměřená na léčení



alkoholem u volyňských Čechů (včetně přesídlenců do ČR po Černobyli) se opírá o zaznamenaná vzpomínková vyprávění získaná během autorčina terénního výzkumu. Další část publikace, zabývající se hmotnými a písemnými doklady, je uvedená erudovaným výkladem Aleny Kalinové o odrazu pití a kouření v rozmanité keramické produkci a další dvě kapitoly jsou detailním pohledem na texty kramářských písní, jejichž autorkami jsou Jana Poláková a Markéta Holubová. Gabriela Směřičková přináší příklady různých motivů týkajících se alkoholu (a kouření) v moravských lidových písních. V dalším oddílu přinášejí jazykovědci rozbor různých textů z 19. století z Těšínska (Jana Raclavská), ustálených rčení z tiskem vydaného nářečního slovníku Moudrost starých Valachů (Vítězslav Vilímek) a Marta Šimečková ve svém textu představuje pestrost nářečních pojmenování destilátů a likérů. Příklady z mluvy a každodenního života odrážející různé závislosti přináší text Ireny Ochrymčukové, o historii šňupání a pašování tabáku na Šumavě se dočteme v kapitole Michala

Chmelenského a o epidemii kouření a jejich konsekvencích pojednává lékařka Eva Králíková. Poslední tematický oddíl uvádí historický exkurz do života obyvatel Kysúc na konci feudalismu a o významu krčmy ve zdejších podmínkách. Publikaci uzavírají dvě kapitoly vztahující se k současnosti, a to k fenoménu zvaným košť slivovice z pera Jana Káčera a o slivovici a senzorce destilátů pojednává Josef Niesner. Publikace nepostrádá doprovodné soupisy, jakými jsou prameny a literatura, místní rejstřík a anglické a německé resumé.

Hloubka zpracování témat a formulování závěrů nebo analýz jsou v kapitolách na různé úrovni. Červenou nití, která je propojuje, je – řečeno soudobým jazykem – používání návykových látek nebo jeho širší kontext. Vysvětluje mnohé historické souvislosti, pozitivní i negativní rysy onoho jevu, osvětluje příčiny rozšíření alkoholismu v minulosti, kdy poddaní byli nuceni od vrchnosti odebrat určité množství alkoholu ročně, a roli módy v šíření některých závislostí, zejména kouření. Fotografie doprovázející texty jsou kvalitní a cenné po dokumentární a některé i po umělecké stránce.

Jana Pospíšilová

Knihovna ve Vlčnově nese jméno významného rodáka

„Valy, Hradištěk, Rybáře! Historie naší dědiny není jasná. Neví se, kdy a jak vznikla. Jen ona tři jména cosi napovídají. Valy a Hradištěk jsou vrchy, oddělené od sebe úžlabinou značně šíře. Mohlo by se soudit, že tu byly kdysi zámky či hrady, či vůbec nějaká opevněná místa. Zda tomu bylo skutečně tak, není zjištěno. Pro potvrzení oné domněnky nemožno se odvolávat ani na nějaké archeologické nálezy. Ovšem, dosud se na těchto místech nebádalo. Jen jednou, když se na Valech při škole zakládala nová zahrada, přišlo se na veliké množství lidských košť. Ale tehdy nikdo se nestaral o to, kde se tu ty kostry vzaly ani v jaké poloze ležely. Že by tu byl býval někdy

hřbitov, na to se nikdo nepamatoval. A tak mohly kostry pocházet snad z nějaké bitvy, která se tu stala. Na Valech?

Na Valech je škola a na Valech jsou chalupy chalupníků. Pod Valy je část dědiny, kterou protéká potok a která se nazývá Rybáře. Od čeho to jméno? Býval tu kdysi rybník? Bydleli zde rybáři? Dnes jsou po jedné straně selské usedlosti, po druhé straně skupina chaloupek a nad nimi obecní budovy.“

Těmito slovy otevírá spisovatel Jan Janča (3. 9. 1866 – 27. 1. 1928) třetí kapitolu svých vzpomínek nazvaných *Z Jožkových zápisů*, které vyšly v roce 1926 na pokračování v brněnském listu Ruch, jehož byl tehdy Janča odpovědným redaktorem. Protože obec, o níž psal, nejmenoval, a sám se skryl pod neprůhledným pseudonymem Kara Mustafa, zůstala zajímavá životopisná práce na dlouhá desetiletí anonymní a zapomenutá v archivních ročnících zmíněných novin. „Valy, Hradištěk, Rybáře“... Jen ve Vlčnově se nalézají v těsném sousedství tyto tři lokality. Teprve v sedmdesátých letech došlo k identifikaci autora i jeho zapomenutého textu.

A kdo to tedy byl Jan Janča a co o něm víme?

Narodil se 3. září 1866 do rodiny zemědělce Františka Janči ve vlčnovských Rybářích čp. 37. Navštěvoval obecnou školu ve Vlčnově, po jejímž absolvování umožnili rodiče synovi další studium na českém gymnáziu v Olomouci, kde roku 1888 maturoval. Po maturitě odešel studovat do Prahy práva. Ta však nedokončil a od roku 1889 se s jeho jménem setkávali čtenáři na stránkách olomouckého listu Našinec, který byl v sedmdesátých letech 19. století nejpokrokovějším národně orientovaným listem na Moravě. V roce 1892 přijal nabídku uherskohradištského lékárníka Josefa Stancla a ujal se redigování jím vydávaných Slováckých novin. Radikálního novináře neuspokojovala konzervativní staročeská linie listu a již o rok později, v roce 1893, ohlašuje vydávání vlastních novin Slovač. V roce 1895 stěhuje redakci do rodiště manželky Prostějova a od-

tud o rok později do Vídně. V hlavním městě monarchie, kde žily a pracovaly tisíce Čechů a Moravanů, se ujal redigování v češtině vydávaných Vídeňských listů. Ve Vídni se intenzivně věnoval politické práci pro povznesení české menšiny, propagoval zakládání českých škol a spolků, usiloval o odstranění diskriminace, jíž byli ti, kteří se vydávali do Vídně za práci, vystaveni. Po rozpadu monarchie se vrátil do nově vzniklé Československé republiky a coby zkušený novinář našel uplatnění v redakcích několika listů, naposledy v letech 1925–1928 v brněnském deníku Ruch. Současně se stal váženým členem a funkcionářem Syndikátu novinářů ČSR, předsedou Klubu moravských žurnalistů a činovníkem Moravského kola spisovatelů. Zemřel 27. ledna 1928.

Jančova žurnalistická i literární tvorba je poměrně různorodá. Vedle každodenní tvorby pro noviny – zprávy, politické komentáře, úvahy a recenze výstav, komentování společenských událostí atd. publikoval v tehdy oblíbených společenských časopisech, jakými byly Lumír, Zlatá Praha, Niva, Květy, Náš domov a Vesna, tvorbu s uměleckými ambicemi, zejména fejetony, obrázky a povídky, často inspirované životem slováckého venkova. V době vídeňského pobytu rozšířil témata své tvorby o díla, v nichž hájil práva proskribované české menšiny v Rakousku, ale i o módní zábavnou prózu.

Pro Vlčnov jsou nejcennější již zmíněné memoáry *Z Jožkových zápisků*, které vydal Klub sportu a kultury ve Vlčnově v roce 2008 pod názvem *Dívčí půček*,¹ jako součást výboru z Jančovy povídkové tvorby. Publikace obsahuje i část nazvanou Český Marat, v níž jsou vylíčeny osudy Jana Janči, dále pojednání o jeho národopisném odkazu a bibliografii tvorby.

Kromě tohoto ryze vlčnovského tématu nalézáme v autorově rané povídkové tvorbě řadu obecných poznatků o životě venkovského lidu na Slovácku. Etnografka Marta Kondrová zhodnotila Jančův vklad do národopisu Vlčnova následovně: „Podává nám plastický a poutavý obraz života



Spisovatel a novinář Jan Janča.



Pamětní deska Jana Janči na jeho rodném domě ve vlčnovských Rybářích.

na slovácké obci v 70.–80. letech 19. století. V době, kdy nejvýše ceněnými cnostmi byla pracovitost, vztah k rodině, obci, úcta ke stáří a pouto k půdě, líčí bez zbytečných příkras neradostnou realitu rodinného života i úděl nemajetných či duchem chudých jedinců. Cennými doplněními pro hlubší poznání průběhu výročních obyčejů je jeho vyprávění o Vánocích, Velikonocích, především však jízďě králů. Zde se čtenář setkává s novými momenty v již mnohokrát popsáném letničním

obřadu, jako je pasování králů. Dílo Jana Janči je tak cenným informačním zdrojem nejen pro laickou veřejnost, ale po konfrontaci s dalšími prameny také pro odborníky. Na cenně nabývají jeho povídky zejména tím, že popisují prostředí, ve kterém autor vyrůstal, které důvěrně znal včetně propojení navenek skrytých souvislostí a vztahů.“

Rada Obecního úřadu ve Vlčnově na svém zasedání dne 8. září 2021 ocenila význam Jančova literárního odkazu pro poznání historie a lidové kultury Vlčnova

a přejmenovala místní knihovnu na Knihovnu Jana Janči. V ní je dnes ke studijním účelům k dispozici většina knižně vydaných děl tohoto vlčnovského rodáka.

Poznámky:

- 1 J a n č a, Jan. *Dívčí půček*. Uherské Hradiště: Pro Klub kultury a sportu ve Vlčnov vydalo nakl. JJ, 2008. 127 s.

Jiří Jilík

ARCHEOLOGIE

DOKLADY STŘEDOVĚKÝCH A NOVOVĚKÝCH LIDSKÝCH AKTIVIT V ZALESNĚNÉM TERÉNU CHŘIBŮ PŘÍPADOVÁ STUDIE SYSTEMATICKÉ DETEKTOROVÉ PROSPEKCE V TRATI BUCHLOVICE – „DUBOVÝ DÍL“

Zdeněk Kuchař, Slováké muzeum v Uherském Hradišti

Jaroslav Bartík, Archeologický ústav AV ČR Brno, v.v.i.

*Klára Augustinová, Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta
Masarykovy univerzity, Brno*

Příspěvek prezentuje výsledky případové studie systematické detektorové prospekce v trati Buchlovice – „Dubový díl“. Tato poloha byla vybrána jako modelový příklad jednoho z hlavních komunikačních koridorů v zalesněném prostředí Chřibů, u které byl sledován charakter i intenzita lidských aktivit a jejich proměna v čase se zaměřením na období raného středověku až novověku.

1. Úvod

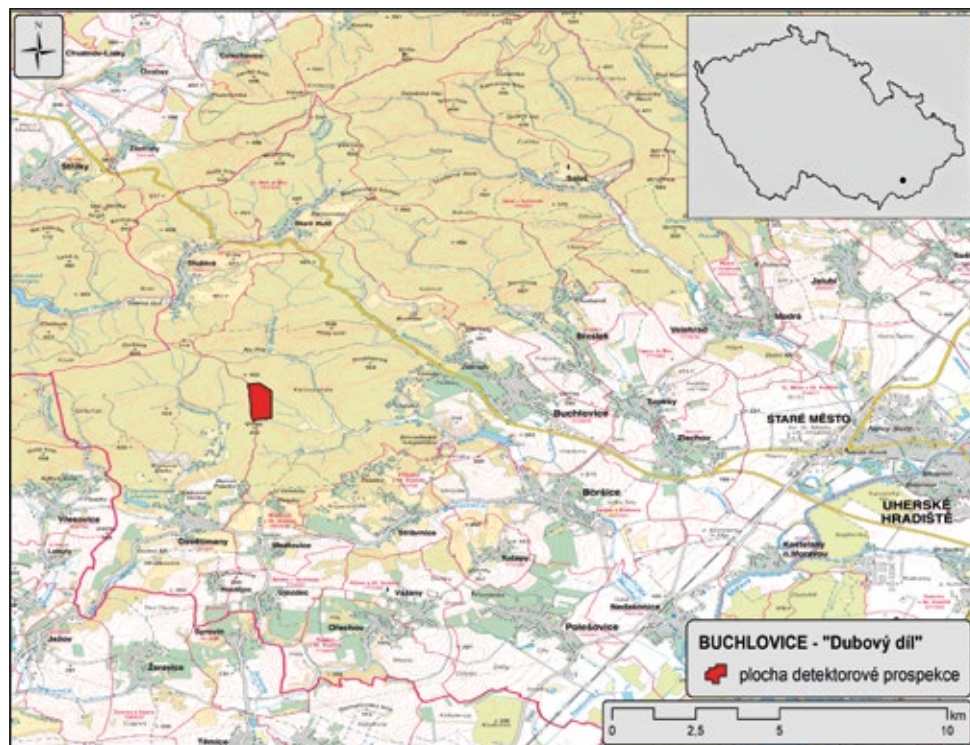
V souvislosti s rozmachem využívání detektoru kovů širokou veřejností jako prostředku volnočasové aktivity začalo z krajiny mizet velké množství kovových artefaktů, které nezanedbatelnou měrou vypovídají o charakteru minulých lidských aktivit. Tento jev pak můžeme pozorovat nejen na polích, ale i v zalesněných, hůře dostupných terénech (k tomu např. Cendelín 2001; Vích 2014; Navrátil 2015). Výjimkou není ani pohoří Chřiby, které je s ohledem na svoji geografickou polohu protkáno rozvětvenou sítí komunikací, jež se zde rozvíjely už od pravěku (Opravil 2018). Na základě přibývajících svědectví o odnosu nezanedbatelného množství artefaktů amatérskými hledači vznikla myšlenka realizovat systematický detektorový průzkum jednoho vybraného polygonu s vazbou na komunikační koridor, v rámci kterého by byla sledována intenzita a charakter lidských aktivit, včetně jejich proměn v čase. Komunikační koridor zde představuje stará cesta regionálního významu, která spojovala severní a jižní okraj pohoří Chřiby v jeho jihozápadní části. Jejimi vstupními body jsou tratě „U Zdravé vody“ v Koryčanech na severu a „Paseky“ v Osvětimanech na jihu. Cesta prochází mezi zříceninou hradu Cimburk a hradiskem sv. Klimenta. Tato významná místa jsou přístupná právě z této cesty (Opravil 2018). Samotná prospekce měla zároveň přiblížit typologickou skladbu předmětů, které se v lesním prostředí vyskytují a jež z krajiny nejčastěji mizí. Zmíněný druh archeologické prospekce měl pozitivní přínos také z hlediska práce s laickou veřejností a obzvláště pak s dobrovolnými spolupracovníky z řad hledačů s detektory kovů, jejichž zapojení do tohoto projektu se logicky nabízelo. Na průzkumu se tak kromě Slovákého muzea v Uherském Hradišti podíleli členové spolku Archeo Moravia z.s. Právě nálezy spolupracujících hledačů se v posledních několika letech staly cennými doklady o osídlení, rituálních aktivitách či pohybech lidí v prostoru Chřibů, a některé z nich se již podařilo publikovat a přiblížit je tak širší veřejnosti (např. Salaš 2012; 2014; Chrástek 2013; Menoušková – Fikerle – Frána 2014; Čížmář 2014; Bartík – Běhounková – Chrástek 2016; Bartík 2016; 2018; Golec – Kos 2020 ad.). Tato studie navazuje na předchozí výsledky spolupráce a přináší další důkaz, že společnými silami lze spojit volnočasový koníček, památkovou péči a vybrané otázky archeologického výzkumu. Na zájmové

lokalitě se podařilo prokázat lidské aktivity také z doby bronzové a železné. Předložená práce se však primárně zaměřuje na definování a interpretaci lidských aktivit z období raného středověku až novověku, přičemž analýza získaného kovového inventáře vychází z výsledků bakalářské diplomové práce jednoho z autorů (Kuchař 2020).

2. Metodika

2.1. Detektorová prospekce

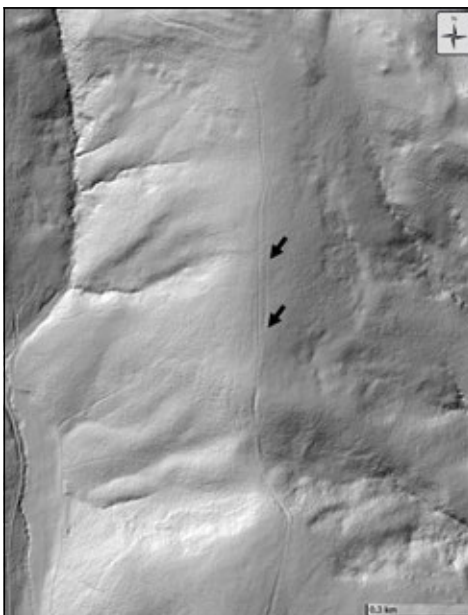
Jako testované území byla vybrána lesní trať „Dubový díl“ rozkládající se na rozhraní katastrálního území obcí Osvětimany a Buchlovice (obr. 1). Z geografického hlediska se jedná o rozlehlé, protáhlé návrší orientované v ose S–J, které od východu k západu přechází v prudké svahy. Středem návrší prochází recentní lesní cesta. Tradice komunikačního koridoru zde však sahá mnohem hlouběji do minulosti, jak naznačují relikty úvozových cest procházející paralelně se soudobou komunikací. Terénní pozůstatky starších cest byly v zájmovém prostoru identifikovány jak přímo v terénu (obr. 2), tak i na digitálním modelu reliéfu (obr. 3). O existenci dalších lokálních komunikací víme na základě starých mapových podkladů. Cestu kopírující tvar vrstevnice níže po svahu od hlavního koridoru můžeme spatřit například na mapách vojenského mapování (obr. 4: A). Plocha prospekce se vázala pouze na prostor východně od hlavní lesní cesty (katastr Buchlovic), jelikož území na západ od ní je dnes tvořeno mladým, velmi hustým stromovým porostem, který průzkum v těchto místech znemožňoval (obr. 4: B). Zkoumána byla plocha o rozměrech 1 km na délku a 350 m na šířku. Severní hranice polygonu byla lemována okrajem lesa na úpatí kóty Velká Lipová (454,8 m)



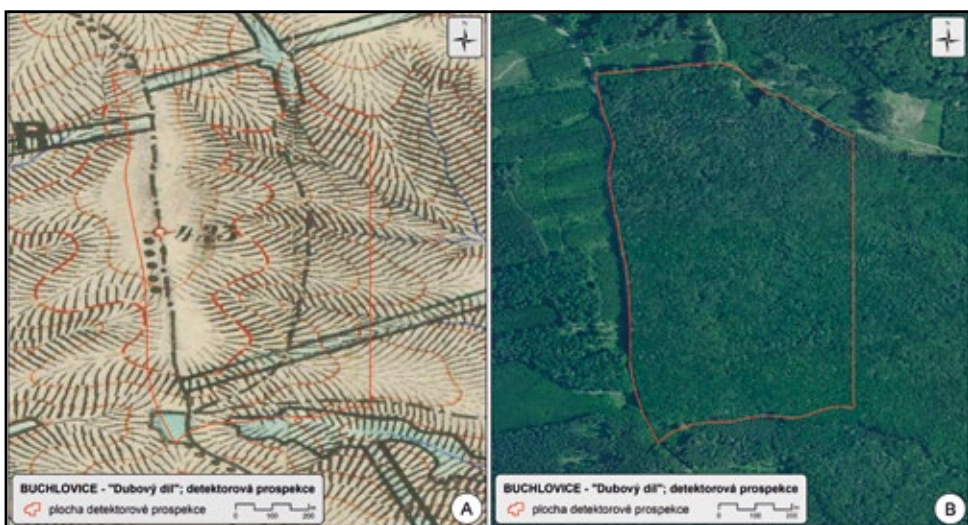
Obr. 1. Buchlovice – „Dubový díl“. Lokalizace plochy detektorové prospekce. Grafika J. Bartík.



Obr. 2. Pohled na relikv úvozové cesty v JZ rohu zkoumané plochy. Foto J. Bartík.



Obr. 3. Relikty úvozových cest na digitálním modelu reliéfu. Zdroj: <https://cuzk.cz>.



Obr. 4. Buchlovice – „Dubový díl“. Plocha prospekce podložena mapou III. vojenského mapování (A) a ortosnímek povrchu (B). Grafika J. Bartík.

a cestou probíhající pod vrchem Makovina (436,5 m). Jižní okraj zkoumané plochy vymezovala lesní cesta kolmo nasedající na páteřní komunikaci na rozhraní s tratí „Spálenka“. Východní okraj pak procházel v paralelní ose se západním, a to v místech, kde terén přechází v prudké svahy. Kromě lesních cest se v zájmovém prostoru nebo jeho těsné blízkosti nachází několik pramenišť drobných vodotečí, která se bezesporu podílela na formování zdejších lidských aktivit. Nadmořská výška terénu se zde pohybuje v rozmezí 347–432 m n. m. Geologické podloží je tvořeno flyšovými vrstvami obsahující polohy vápnitých jílovců



Obr. 5. Jeden z nalezených vrcholně středověkých tesáků v poloze in-situ. Foto J. Bartík.



Obr. 6. Nález železného sekáče v poloze in-situ. Foto J. Bartík.



Obr. 7. Jedna z nalezených železných podkov v poloze in-situ. Foto J. Bartík.

a glaukonitických pískovců.¹ Celá plocha prospekce byla v době průzkumu zalesněna vzrostlým dubovým porostem (obr. 4: B).

Detektorová prospekce proběhla mezi jarem 2016 a jarem 2017 celkem čtyřikrát. Na průzkumech se podílelo v různých termínech 10–25 hledačů (v průměru pak cca 15 lidí na jeden průzkum). Veškeré artefakty byly zaměřovány pomocí ruční GPS, což umožnilo sledovat plošnou distribuci jednotlivých typologických či chronologických skupin nálezů. Využíval se výlučně mód ALL METAL bez diskriminací určitých druhů kovů. V průběhu prospekce byla vedena pracovní dokumentace, která zahrnovala číslování artefaktů, datum, základní odhad typologického zařazení nálezu, základní odhad datace, záznam o GPS poloze nálezu, hloubku uložení a popis uložení, ze které byl vyzvednut. Některé zajímavější nálezové situace, u kterých to způsob odkrytí umožňoval, byly fotograficky dokumentovány v poloze in situ (obr. 5–7, velikost měřítko 10 cm). Po ukončení prospekce se všechny získané kovové artefakty ještě před jejich analýzou podrobily konzervaci. V rámci

standardizovaných laboratorních postupů proběhl u artefaktů základní materiálový průzkum, kdy došlo k oddělení barevných kovů od předmětů zhotovených ze železa. Vzhledem k silné korozi pokrývající některé železné artefakty bylo u vybraných jedinců provedeno rentgenové snímkování (obr. 13, 17) umožňující přizpůsobit postup konzervace. Po konzervaci došlo k zapsání artefaktů do sbírkového fondu archeologického oddělení Slovákého muzea pod př. č. 10/21 a i. č. A257537 – A257631.

2.2. Analýza kovových artefaktů

Rozbor nálezů je proveden na základě jednotného deskriptivního systému. K jeho vytvoření sloužily již standardně používané deskriptivní systémy vázané na konkrétní typ arte-

faktů, či na lokalitu (např. Poulík 1948; Ruttkay 1976; Bartošková 1986; Sklenář 1992; Nekuda 2000; Krajíc 2003a; Mazáčková 2012, Žákovský 2014). Použitý deskriptivní systém byl pak upraven tak, aby vyhovoval spektru získaných nálezů a jejich chronologickému rámci. Některé předměty, které neodpovídaly přesně známým typologiím, nebo je nebylo možné na jejich základě datovat, se klasifikovaly dle analogií publikovaných v pracích, jež pojednávaly o výsledcích výzkumů uskutečňovaných na středověkých a novověkých lokalitách. S ohledem na konkrétní datace artefaktů bylo vytvořeno několik datačních spekter, dle kterých se artefakty nadále chronologicky třídily. Jednalo se o tato datační spektra: doba laténská – raný středověk, doba římská – vrcholný středověk, raný středověk, raný středověk – vrcholný středověk, vrcholný středověk, vrcholný středověk – novověk, novověk a předměty neurčitelné datace. Zastoupení funkčních kategorií a jednotlivých druhů artefaktů sumarizuje tabulka 1. Výčet počtu artefaktů podle výše uvedených datačních spekter pak uvádí tabulka 2. Do hlavní analýzy vstupovalo celkem 95 artefaktů, z toho 92 kusů je zhotoveno ze železa a zbývající 3 z barevných kovů.

3. Typologicko-chronologická analýza

3.1. Výbava koně a jezdce

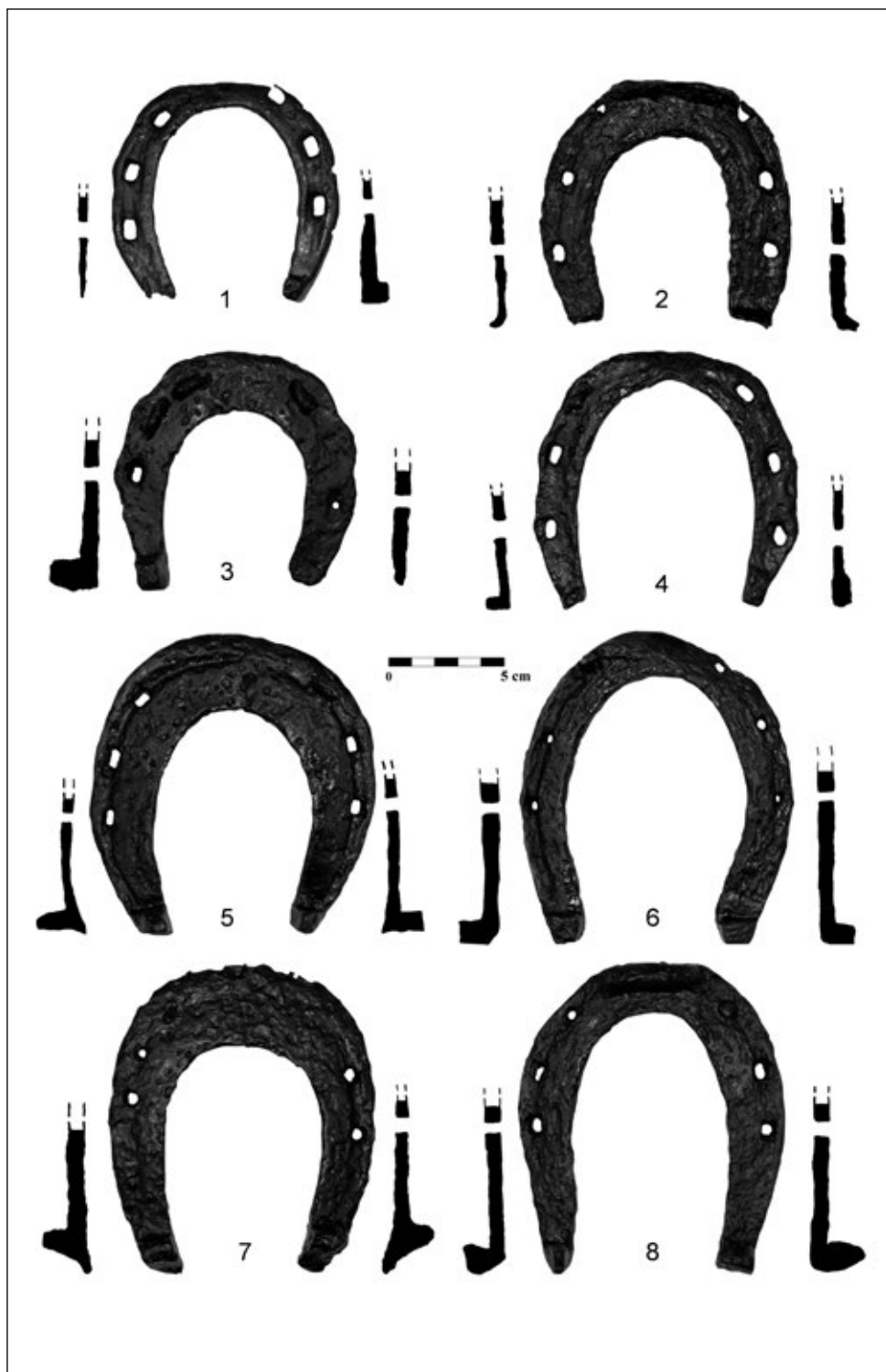
3.1.1. Podkovy

Tato kategorie zahrnuje největší množství nálezů a zároveň je také nejvíce variabilní. Obsahuje železné podkovy a jejich fragmenty, podkovové hřeby, ozuby se závitem, ostruhy, postranice udidla a koňskou faléru ze slitiny barevných kovů.

Pro jednoznačné určení typů železných podkov je kromě jejich velikosti a tvaru důležitý dobrý stav dochování jejich ozubů, na jejichž morfologii jsou založeny dostupné typologie. Nálezový soubor obsahuje osm téměř kompletně dochovaných podkov. Sedm z nich se zachovalo jen jako polovina podkovy či větší část jejího ramene. Bylo nalezeno také pět menších fragmentů ramen podkov.

Za nejstarší podkovy můžeme ve studovaném souboru označit čtyři exempláře (obr. 8: 3, 6, 1, 4). Na základě monografie R. Krajíce (Krajíc 2003a, 103, obr. 95) je lze determinovat jako typ 1b, pro který je charakteristická menší velikost podkov a zvlnění vnějších okrajů ramen. Výše zmíněný typ je možné časově vymezit od 11. století do 2. poloviny 13. století (Drnovský – Guricová 2016, 57). Tomuto chronologickému horizontu odpovídají uvedené podkovy i v rámci typologie J. Kaźmierczyka. Jednu z nich (obr. 8: 3) můžeme zařadit jako typ II/1, další dvě podkovy (obr. 8: 6, 1) jako typ II/2 (Kaźmierczyk 1978, 156, obr. 46). Podkovy stejného typu nalezené při výzkumech středověkých lokalit v Sezimově Ústí jsou datovány do 2. poloviny 13. století (Krajíc 2003a, 106, obr. 96). Artefakty podobné jedné z těchto čtyř podkov (obr. 8: 3) se našly při výzkumu zaniklé středověké vsi Mstěnice u Hrotovic, v tomto případě jsou datovány od 11. do 12. století (Nekuda 2000, 249, 250, tab. 313).

Chronologicky druhou nejstarší skupinu podkov představuje jedna celá (obr. 8: 7) a jedna polovina podkovy (obr. 9: 10), jejichž datace se kladla do rozmezí od 2. poloviny 13. století až do 15. století. Podle R. Krajíce je můžeme zařadit jako typ 4c (Krajíc 2003a, 103, obr. 95). Odpovídají podkovám nalezeným v zaniklé středověké vsi Mstěnice u Hrotovic, spadající do rozmezí od 2. poloviny 13. století až do 1. poloviny 15. století (Nekuda 1985, 131, 132, tab. 188). Podkovy stejného typu, rámcově datované do průběhu 14. století, jsou publikovány taktéž z výzkumů slovenského hradu Šariš (Baxa 1982, 495–497, obr. 1, 2). Korelují také s podkovami nalezenými při výzkumech na středověkých lokalitách v Sezimově Ústí, zde spadají do rozmezí od 1. poloviny 14. století až do 1. třetiny 15. století. (Krajíc 2003a, 106, obr. 96).



Obr. 8. Buchlovice – „Dubový díl“. Výběr získaných nálezů – podkovy. Foto Z. Kuchař.



Obr. 9. Buchlovice – „Dubový díl“. Výběr získaných nálezů – fragmenty podkov. Foto Z. Kuchař.

Analogie lze vyhledat v souboru podkov exkavovaných v zaniklé středověké tvrzi Semonice, jež se datují do průběhu celého 15. století (Huml 1967, 37–38).

Na základě analogií s tvarově totožnými nálezy, pocházející z výzkumu kovárný v Sezimově Ústí (Krajíc 2003a, 106, obr. 96), náleží jedna celá železná podkova (obr. 8: 2) a pět fragmentů (obr. 9: 2, 6, 8, 9, 11) do 1. poloviny 14. až 1. třetiny 15. století.

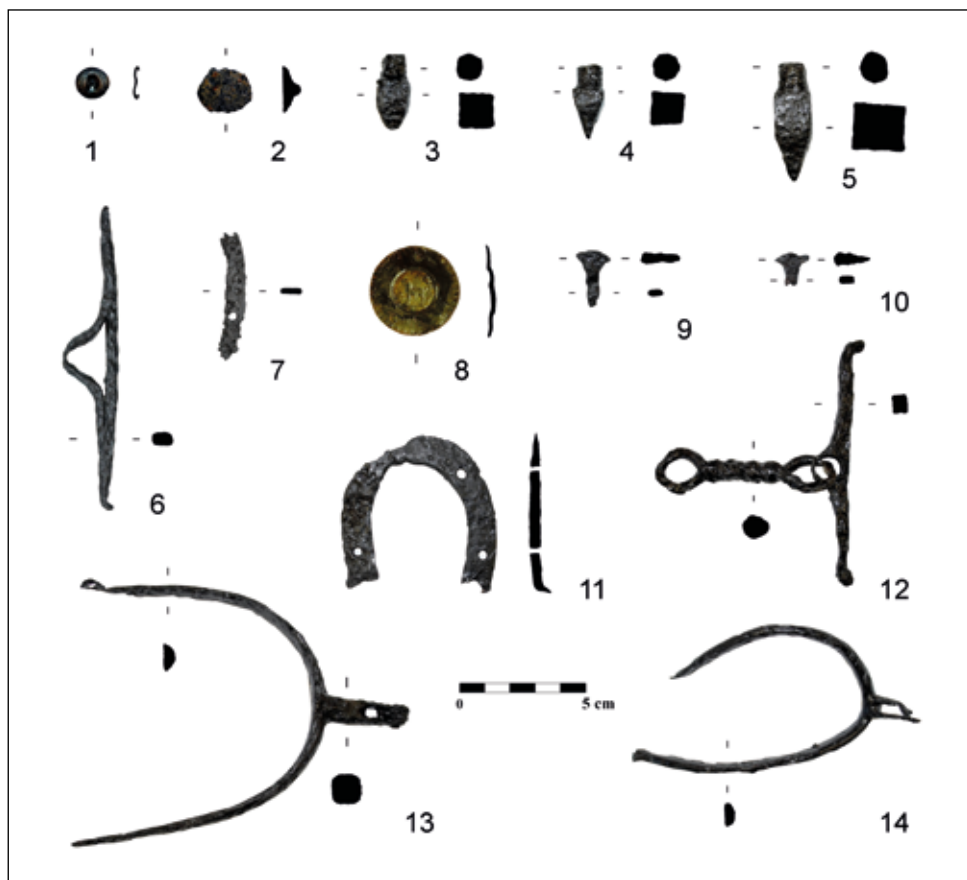
Celou podkovu (obr. 8: 2) je možné definovat jako typ 4a, jeden fragment podkovy (obr. 9: 2) lze rozlišit pouze jako typ 4, další (obr. 9: 8) řadíme jako typ 6c a tři z fragmentů (obr. 9: 6, 9, 11) lze klasifikovat jako typ 6d, podle R. Krajíce (Krajíc 2003a, 103, obr. 95). Obdobné typy podkov je možno sledovat také v typologii J. Kaźmierczyka (Kaźmierczyk 1978, 156–157, obr. 46–47) a v rámci nálezů z prostoru Chřibů jim odpovídají například některé exempláře pocházející z širšího zázemí hradiska sv. Klimenta u Osvětiman, které jsou řazeny od 2. poloviny 14. do 1. třetiny 15. století (Bartík – Běhounková – Chrástek 2016, 124, obr. 5).

Dvě celé železné podkovy (obr. 8: 5, 8) však rámcově řadíme do průběhu celého vrcholného středověku, protože je nelze jednoznačně typologicky zařadit. Použité typologie vycházejí ze studia nálezů podkov, jejichž ozuby odpovídají totožnému typu na obou ramenech. U těchto podkov se tvar ozubů liší. Pro podkovu (obr. 8: 8) odpovídá jeden ozub k typu 4c a druhý k typu 6c, dle R. Krajíce. Druhá (obr. 8: 5) má jeden náležíci k typu 4b a druhý typu 6c (Krajíc 2003a, 103, obr. 95). Podobné nálezy podkov ze zaniklé středověké tvrže Semonice, avšak s oběma ozuby typu 4b, jsou řazeny do 13. století (Huml 1967, 37–38). Podkovy s ozuby typu 6c z výzkumů středověkých lokalit v Sezimově Ústí jsou datovány do rozmezí od 1. poloviny 14. století do roku 1420 (Krajíc 2003a, 106, obr. 96). Obdobné podkovy totožného popisu, ale odlišného tvaru ozubů, byly publikovány z lokality Nová Sídla – „Chlum“, odkud se rámcově zařadily k 1. polovině 13. až po 15. století (Vích – Žákovský 2012, 104, obr. 2,3, 105). Dalším artefaktem rámcově datovaným do průběhu celého vrcholného středověku je fragment železné podkovy (obr. 9: 5), který odpovídá typu 4d (Krajíc 2003a, 103, obr. 95). Podkovy typologicky shodné s tímto fragmentem nalezené při výzkumu zaniklé středověké tvrže Semonice sahají k přelomu 13. a 14. století (Huml 1967, 38). Následná analogicky shodná podkova byla nalezena při výzkumu hradu Templštejna u Jamolic. Zde se řadí k 13. až 14. století (Kouřil 1979, 131, obr. 2, 132). Další podkova stejného typu z tvrzíště Skalka u Českých Libchav byla D. Víchem datována od 2. poloviny 13. století do 15. století (Vích 2015, 170, obr. 8, 171).

Na základě analogicky shodných nálezů, pocházejících z výzkumů zánikových vrstev na středověkých lokalitách v Sezimově Ústí, řadíme mezi chronologicky nejmladší zástupce pět fragmentů železných podkov (obr. 9: 1, 3, 4, 7, 12), které spadají do 1. třetiny 15. století. Dva z těchto fragmentů (obr. 9: 3, 7) řadíme jako typ 4a podle R. Krajíce, jeden fragment (obr. 9: 12) jako typ 5d podle R. Krajíce, případně jako typ IV/2 podle J. Kaźmierczyka a zbývající dva fragmenty (obr. 9: 1, 4) můžeme označit jako typ 7a podle R. Krajíce (Kaźmierczyk 1978, 156, obr. 46, Krajíc 2003a, 103, obr. 95).

3.1.2. Podkovové hřeby

Další druh nálezů spojených s výbavou koně a jezdce představují železné podkovové hřeby (obr. 10: 9, 10), které jsou datovány rámcově do období vrcholného středověku. Kované středověké hřeby obecně není možné pro svou morfologickou neměnnost v dlouhém časovém období přesněji chronologicky zařadit (Krajíc 2003a, 68). Kromě podkovových hřebů, existujících v menší části souboru podkov, se dva objevily samostatně. Oba hřeby bez hlavy připomínají tvar písmene T, z čehož usuzujeme, podle R. Krajíce (Krajíc 2003a, 65, 68, obr. 71), zařazení k typu Xb. Soubor, uložený v Husitském muzeu v Táboře a datovaný do 13.–15. století, obsahuje analogii ke dvěma studovaným artefaktům (Krajíc 1991, 324).



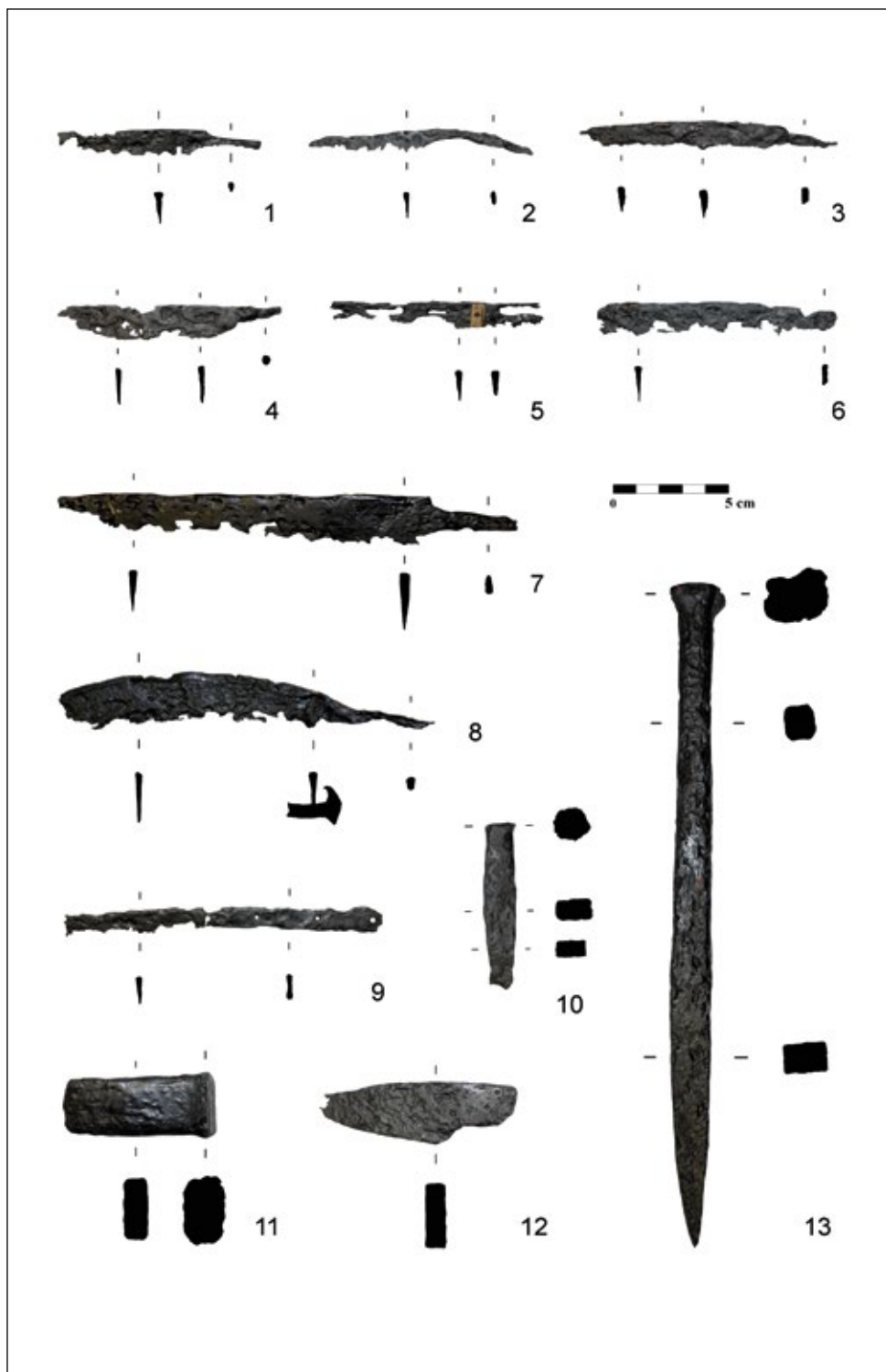
Obr. 10. Buchlovice – „Dubový díl“. Výběr získaných nálezů – součásti výbavy koně a jezdce a drobné artefakty z kategorie předmětů osobní povahy. Foto Z. Kuchař.

3.1.3. Ozuby podkov

Ve spojitosti s podkovami můžeme definovat tři nalezené železné předměty jako železné ozuby podkovy se závitem (obr. 10: 3, 4, 5), které jsou rámcově datovány do období novověku, zejména na základě podobnosti s dodnes vyráběnými předměty stejného účelu.² Tyto ozuby po zašroubování do podkovy sloužily jako opora pro lepší záběr koně v nepevném terénu či sněhu. Také mohly být využívány jako řešení různých vad chůze koně (Frolec 2003, 135–136).

3.1.4. Ostruhy

Do kategorie výbavy koně a jezdce spadají také dvě nalezené železné ostruhy. První, lépe zachovaná s kolečkem a očky (obr. 10: 13) je řazena od 2. poloviny 15. století až po přelom 16. a 17. století (Koošová 2007, 262, tab. 2). Podle R. Krajíce odpovídá typu I (Krajíc 2003a 119, 120, obr. 104). Analogicky shodná ostruha, dle morfologie ramen, bodce a počtu otvorů pro úchyt, je uložena ve sbírkách Lovecko-lesnického muzea v Úsově na Moravě (Žákovský 2011a, 142, obr 30: e). Podobná byla nalezena také při výzkumu kovárný v Sezimově Ústí (Krajíc 2003b, 92, tab. 102), avšak datována byla poněkud hlouběji, a to před rok 1420 (Krajíc 2003a, 119).



Obr. 11. Buchlovice – „Dubový díl“. Výběr získaných nálezů – nože a klíny. Foto Z. Kuchař.



Obr. 12. Buchlovice – „Dubový díl“. Výběr získaných nálezů – stavební kování a další drobné předměty. Foto Z. Kuchař.

Druhou, hůře zachovalou a deformovanou ostruhu (obr. 10: 14) spatřujeme do období od 12. do 1. poloviny 16. století. Kolečko ani očka se nedochovaly, přesto lze ostruhu zařadit jako typ IIIa podle R. Krajíce (Krajíc 2003a, 120, 122, obr. 104). Analogie vycházejí z výzkumu kovárny v Sezimově Ústí, datace náleží k první polovině 14. století (Krajíc 2003a, 122). Další ostruha se shodným typem ramen byla nalezena při výzkumu lokality Libeč/Zlatá Olešnice – „Bolkov“ a řazena rámcově od 12. do 14. století (Hejna 1962, 457; tab. 1: 7, 458, 460). Další podobné ostruhy pocházejí také z hradu Templštejn u Jamolic, kde byly datovány do rozmezí 13. a 14. století (Kouřil 1979, 131, obr. 2: 11, 13, 133). Zkoumanému artefaktu také odpovídá předmět uložený ve sbírkách Městského muzea v Počátcích, který je definován jako pozdně středověká ostruha z úseku od 2. poloviny 14. století do 1. poloviny 16. století (Žákovský 2011c, 93, 98, obr. 1: a).

3.1.5. Postranice udidel

Analyzovaný soubor obsahuje také dvě železné postranice koňských udidel (obr. 10: 6, 12). První (obr. 10: 6), jež náleží k typu 3 podle R. Krajíce, lze na základě komparace s nálezy z lokalit na katastrálním území obce Sezimovo Ústí (Krajíc 2003a, 111–112, obr. 99, 114) datovat do rozmezí od 2. poloviny 14. do 1. třetiny 15. století. Druhá (obr. 10: 12), s tvarově vyspělou záštitou, zahnutými konci tyčinek a dochovanou polovinou udítka vyrobeného ze stočeného drátu, se vymyká všem výše uvedeným typologiím, a není ji proto možné jakkoli určit. Artefakt tímto řadíme, avšak jen rámcově, k období od vrcholného středověku do novověku (Sklenář 1992, 55–56).

3.1.6. Faléra

Rámcově do novověku je datována koňská faléra ze slitiny barevných kovů, která je na lící straně zdobena vyraženým motivem koně (obr. 10: 8). Sloužila jako ozdoba koňského postroje (např. Sklenář 1992, 9).

3.2. Předměty osobní potřeby

Do této kategorie spadá druhé největší zastoupení předmětů z nálezového fondu. Tyto artefakty se dělí na nože a čepele nožů, vidličku, botové podkůvky, kování boty a knoflíky.

3.2.1. Nože

Devět nalezených železných nožů (např. obr. 11: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9) a čtyři čepele nožů (např. obr. 11: 6; obr. 12: 16) obecně přisuzujeme k vrcholnému středověku až po novověk (Vích 2013, 719). Jeden exemplář nože (obr. 11: 4) je možné klasifikovat podle typologie R. Krajíce (Krajíc 2003a, 204–206) jako variantu Ia, tedy nůž s trnem a jednostranně odsazeným ostrím. Tři nože (obr. 11: 1, 3, 7) jako variantu Ib, taktéž s trnem, ale s oboustranně odsazeným ostrím, a dalších pět nožů (např. obr. 11: 2, 5, 8, 9) můžeme zařadit k variantě II, u které je rukojeť tvořena plochým řapem. Dále bylo nalezeno pět čepelí nožů různých tvarů a délek (např. obr. 11: 6; obr. 12: 16, 17), jež není možné blíže typologicky zařadit. U tří z těchto nožů (obr. 11: 2, 5, 9) nacházíme analogie u artefaktů z vrcholného středověkého prostředí. Jako příklad slouží lokality z obce Sezimovo Ústí, datované od 13. století do roku 1420 (Krajíc 2003a, 205). Další, téměř identické předměty pocházejí ze zaniklé středověké vsi Mstěnice u Hrotovic (Nekuda 1985, 158, 159–161). Nůž s dochovaným kovááním z barevného kovu podobný jednomu z těchto nožů (obr. 11: 5) byl odkryt při výzkumu koryta potoka Ponávka na křižovatce ulic Koliště a Cejl v Brně.³ Zde nalezený nůž byl součástí sady rámcově datované od 13. do 1. poloviny 19. století.⁴ Analogie k jednomu ze zkoumaných nožů (obr. 11: 3) nacházíme také v nálezech pocházejících ze zaniklé středověké osady u Přítluk (Novotný 1972, 147, 151–152, tab. 20).

3.2.2. Vidlička

Železná vidlička (obr. 12: 23) pravděpodobně sloužila k servírování či pojidání pokrmů (Sklenář 1992, 57). V případě středověké datace by se jednalo spíše o servírovací vidlici k napichování masa. Vidličky k pojidání pokrmů v pravém slova smyslu se však na našem území začaly používat až na přelomu 15. a 16. století (Beranová 2005, 234–235; Feyfrlíková 2015, 48).

3.2.3. Botové podkůvky

Dalším druhem artefaktů z kategorie předmětů osobní potřeby jsou dvě železné botové podkůvky. První z nich je téměř kompletně zachovaná (obr. 10: 11), v druhém případě se dochoval pouze fragment (obr. 10: 7). Tyto artefakty, funkčně spjaté s vývojem obuvi, jsou datovány do období novověku a můžeme k nim nalézt celou řadu analogií. Tvarově blízké jsou především exempláře z výzkumu zázemí tvrziště u Ústrašína v okrese Pelhřimov (Těsnohlídek et al. 2017, 11, příloha 7: 071, 054). Další podobné pocházejí například z hradu Rabí (Cymbalak 2006, 267, obr. 5).

3.2.4. Kování boty

Z dalších součástí novověké obuvi se podařilo nalézt jedno dobře dochované železné kování špičky boty (obr. 12: 15), které je tvarově podobné dodnes vyráběným kováním tohoto typu.⁵

3.2.5. Knoflíky

Posledním druhem artefaktů spadajících do kategorie předmětů osobní potřeby jsou dva knoflíky z barevného kovu (obr. 10: 1, 2). Tyto předměty reprezentující součásti oděvu jsou řazeny opět do období novověku. Existuje k nim pestrá škála analogií jak v archeologických kontextech (např. Těsnohlídek et al. 2017, 11, příloha 7: 040, 043), tak v detektorových nálezech.⁶

3.3. Stavební kování

Celkem 15 artefaktů náležící do podkategorie stavebního kování rozdělujeme na čtyři základní funkční druhy. Jsou to hřeby, oka řetězů, oko s trny, skoba, objímky a blíže neurčitelné předměty.

3.3.1. Hřeby

Nejpočetnějším druhem artefaktů ze skupiny stavebních kování jsou železné hřeby. Těch, které prokazatelně nejsou spojeny s podkovářstvím, bylo nalezeno sedm exemplářů. Na základě analogií s hřeby uloženými v Husitském muzeu v Táboře je lze datovat do období vrcholného středověku, tedy od 13. do 15. století (Krajíc 1991, 324). Masivní hřeb s plochou kulatou hlavou (obr. 12: 5) odpovídá typu Ic (Krajíc 2003a, 64–65, obr. 71) a je podobný nálezů ze zaniklé středověké vsi Mstěnice u Hrotovic (Nekuda 1985, 149, obr. 204: d) a také předmětům z kovárny v Sezimově Ústí (Krajíc 2003b, 57, tab. 67). Čtyři velké hřeby s vypouklou kulatou hlavou (obr. 12: 1, 2, 3, 4) odpovídají typu IIa (Krajíc 2003a, 64–66, obr. 71). Analogie je možné nalézt ze zalesněného prostoru Chřibů (Bartík – Běhouňková – Chrástek 2016, 123, 125, obr. 4: 2). Dále ze zaniklé středověké vsi Mstěnice u Hrotovic (Nekuda 1985, 149–150, obr. 204: g, h, obr. 205: a, b, c, d), ze zaniklé středověké vsi Pfaffenschlag u Slavonic (Nekuda 1975, 149, obr. 142: a, b, e, f, g) a v neposlední řadě z kovárny v Sezimově Ústí (Krajíc 2003b, 57, tab. 67). Jeden hřeb s chybějící horní částí (obr. 12: 6) odpovídá typu VIIIa (Krajíc 2003a, 65, 67, obr. 71). Podobá se nálezům ze zaniklé středověké vsi Mstěnice

u Hrotovic (Nekuda 1985, 150, obr. 205: e, i, j, k, l), dále ze zaniklé středověké vsi Pfaffenschlag u Slavonic (Nekuda 1975, 149, obr. 142: m) a z kovárný v Sezimově Ústí (Krajíc 2003b, 59, tab. 69). Poslední hřeb (obr. 12: 7) je taktéž bez horní partie a odpovídá typu VIIIb (Krajíc 2003a, 65–68, obr. 71). Je totožný s hřebem z kovárný v Sezimově Ústí (Krajíc 2003b, 59, tab. 69).

3.3.2. Oka řetězů

Dvě roztržená železná oka řetězů (obr. 12: 8, 11) není možné pro svoji morfologickou neměnnost chronologicky zařadit přesněji než do rozmezí vrcholného středověku až novověku (Krajíc 2003a, 74). Byly nalezeny dva odlišné exempláře tohoto určení. Jedním je rozpojené oko řetězu oválného tvaru i průřezu (obr. 12: 8), které se vymyká typologii R. Krajíce (Krajíc 2003a, 74–75, obr. 76). Druhým je roztržené deformované oko řetězu původně oválného tvaru a kruhového průřezu (obr. 12: 11), jež lze podle R. Krajíce zařadit jako typ III (Krajíc 2003a, 74–75, obr. 76).

3.3.3. Oko s trny

Třetím druhem ze skupiny předmětů, řadící se do kategorie stavebního kování, je oko s trny. Jeden nalezený artefakt tohoto určení (obr. 12: 14) odpovídá funkčnímu zařazení podle R. Krajíce datovaný do vrcholného středověku (Krajíc 2003a, 74, obr. 75). Tento typ předmětu je běžným nálezem i na dalších vrcholně středověkých lokalitách, jako jsou například Šakvice – „Hrůdky“ (Novotný 1976, 78–79, tab. XIV: 6), hrad Templštejn u Jamolic (Kouřil 1979, 134–135, obr. 3: 12) nebo zaniklá středověká ves Hynkovice, nacházející se na rozhraní katastrálních území obcí Jamné nad Orlicí a Těchtotín (Režný – Vích 2017, 32, 35, obr. 13: 4). Oka s trny nalezená při výzkumu levobřežního předměstí v Sezimově Ústí jsou řazena pro období od 13. do 1. třetiny 15. století. (Krajíc 2003a, 74; Krajíc 2003b, 60–61, tab. 70, tab. 71).

3.3.4. Skoba

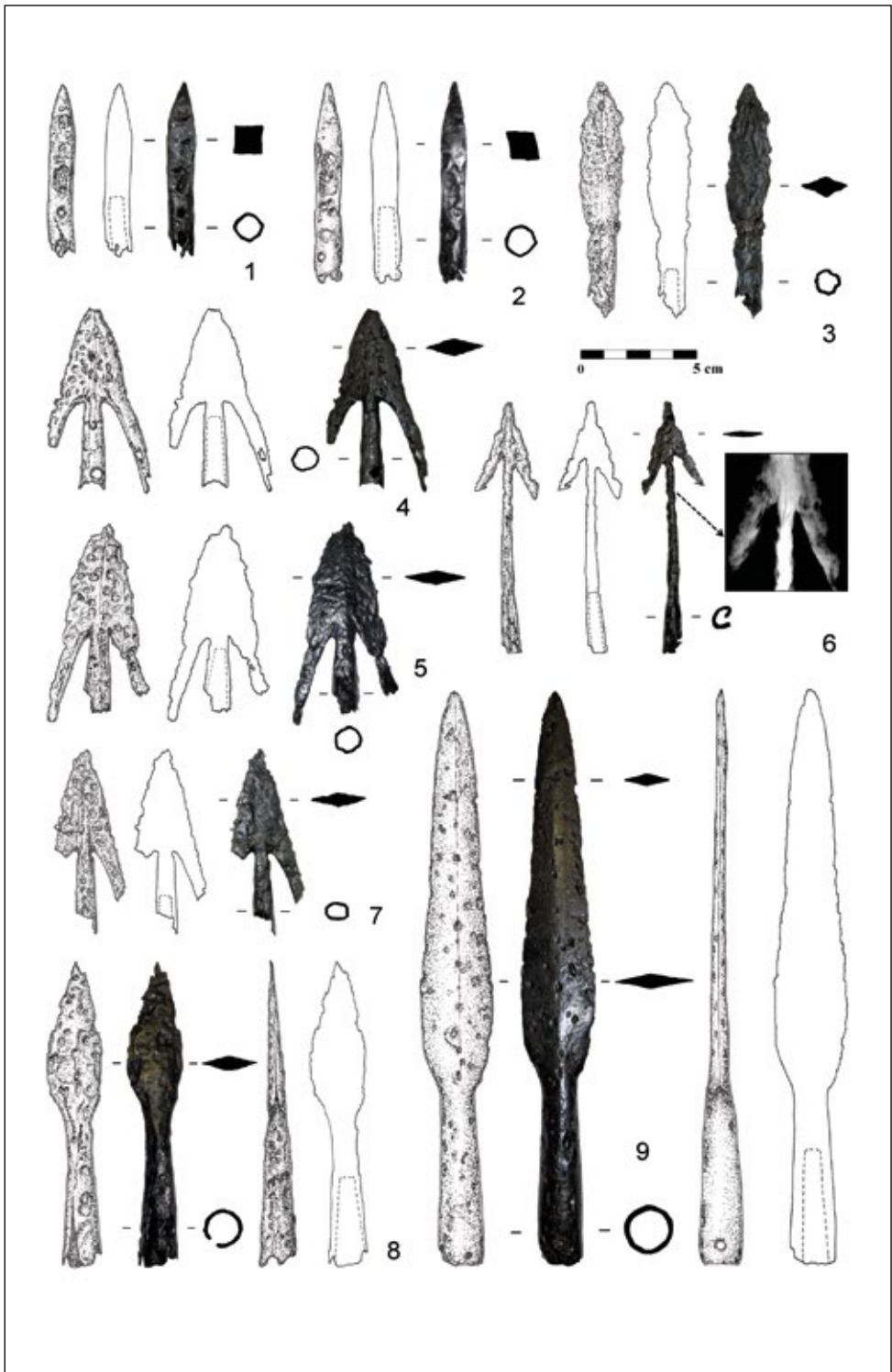
Dalším druhem artefaktu zařaditelným do kategorie stavebního kování je dvouramenná železná skoba (obr. 12: 9). Na základě komparace s podobnými skobami z výzkumů středověkých lokalit v Sezimově Ústí ji jednoznačně datujeme do období vrcholného středověku. Blíže pak do rozmezí od 1. poloviny 14. až do 1. třetiny 15. století. (Krajíc 2003a, 76). Studovaný artefakt můžeme terminologicky a funkčně označit jako dvouramennou podkovovitou železnou skobu, odpovídající typu IV podle typologie R. Krajíce (Krajíc 2003a, 75–78, obr. 79).

3.3.5. Objímky

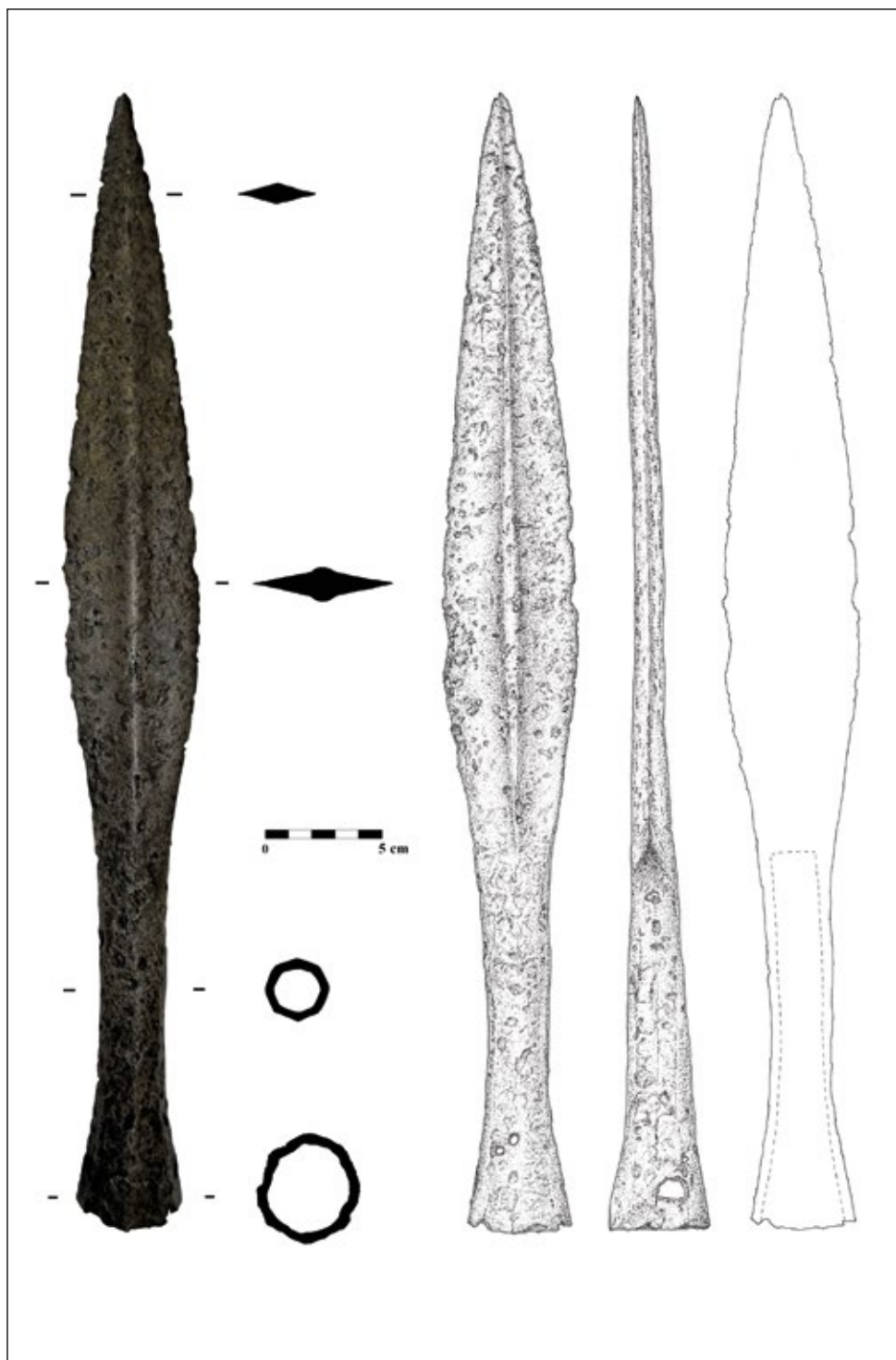
Dva předměty můžeme označit za železné objímky (obr. 12: 24, 27). U obou by se mohlo jednat o kování sloupů stavebních konstrukcí, ale není možné vyloučit ani variantu, že pocházejí z oje vozu. Artefakty tohoto typu není možné jednoznačně funkčně zařadit. Jsou rámcově datovány od období vrcholného středověku až raného novověku (Krajíc 2003a, 195–198). Obdobně objímky byly nalezeny při výzkumu zaniklé středověké tvrže Semonice (Huml 1967, 13, tab. III: 6) nebo zaniklé středověké vsi Pfaffenschlag u Slavonic (Nekuda 1975, 144, obr. 138: 7, 8). Jedna podobná objímka pochází z výzkumu zaniklé středověké vsi Mstěnice u Hrotovic (Nekuda 2000, 256, tab. 316: 7).

3.3.6. Jiné

U železného tyčinkovitého předmětu s trnem (obr. 12: 10) a na dvě části rozlomeného železného předmětu (obr. 12: 18, 20) můžeme předpokládat, že jde o fragmenty hřebů či jiných prvků stavebního kování. S ohledem na to je můžeme datovat opět pouze rámcově do vrcholného středověku až novověku.



Obr. 13. Buchlovice – „Dubový díl“. Výběr získaných nálezů – militaria. Kresba K. Augustinová.



Obr. 14. Buchlovice – „Dubový díl“. Výběr získaných nálezů – velké železné kopí. Kresba K. Augustinová.

3.4. Militaria

Kategorii zbraní reprezentuje poměrně velké množství nálezů, které je možné rozdělit do tří základních druhů. Jsou to tři hroty kopí, tři tesáky a jedna rukojeť tesáku a sedm hrotů střel.

3.4.1. Hroty kopí

S ohledem na uniformitu probíraného typu artefaktu přiřazujeme tvarově vyspělý železný hrot kopí listovitého tvaru těla s tulejí a zřetelným středovým hřbetem (obr. 13: 9) k rozmezí od doby římské po vrcholný středověk (Vích – Žákovský 2012, 113, obr. 6: 3, 117). Jedná se o typ II podle R. Krajíce (Krajíc 2003a, 180–181, obr. 148). Hroty kopí stejného typu datované podle kontextu archeologické situace do doby římské je možné spatřovat na katastrálním území obce Jevíčko-Předměstí (Vích – Jílek 2016: 371, obr. 7: 2, 3), na lokalitě Svätý Jiří – „Tři bubny“ (Durdík 1983, 17, 40, tab. 9: 1). Podobný předmět byl nalezen taktéž v okolí hradiska sv. Klimenta u Osvětiman, avšak rámcově je datovaný do mladohradištního období (Bartík – Běhouňková – Chrástek 2016, 122, obr. 3: 4). Ideální analogii nacházíme ve srovnání s hrotem kopí ze zaniklé středověké vsi Mstěnice u Hrotovic, jež bylo V. Nekudou datováno od 9. století do vrcholného středověku (Nekuda 1985, 140, obr. 196: c). Stejný typ nacházíme také z hradu Templštejn u Jamolic. P. Kouřil ho řadí do období od 14. do 15. století (Kouřil 1979, obr. 3: 10). Odpovídající analogie existuje z výzkumu lokality Nová Sídla – „Chlum“ (Vích – Žákovský 2012, 113, obr. 6: 3, 117).

Menší železný hrot kopí, taktéž listovitého tvaru těla s tulejí a kosodélným průřezem (obr. 13: 8), řadíme do raného až vrcholného středověku (Žákovský 2011c, 161). Tento předmět je definován jako typ I podle R. Krajíce (Krajíc 2003a, 179–181, obr. 148).

Kompletně zachovalý velký železný hrot kopí listovitého tvaru těla, s výrazným středovým hřbetem a osmiúhelníkovou tulejí (obr. 14), je datován na základě typologie R. Krajíce do období vrcholného středověku. Můžeme jej zařadit mezi tvarově vyspělá kopí typu III (Krajíc 2003a, 180–181, obr. 148).

3.4.2. Tesáky

Dalším druhem artefaktů spadající do kategorie zbraní jsou železné tesáky. Pro jejich klasifikaci byla použita typologie P. Žákovského (Žákovský 2014). Prvním z nich je dobře zachovalý železný tesák se záštitným trnem kruhového tvaru se dvěma otvory (obr. 15: 1). Čepel tohoto tesáku odpovídá typu A3. Řap rukojeti odpovídá typu Ia5. Trn je zde typu t6a. Tesáky nesoucí tuto typovou konstelaci datujeme do 2. poloviny 15. století. Krátká nožovitá čepel druhého tesáku (obr. 15: 3) odpovídá typu A8b. Řap rukojeti odpovídá typu IIa4. Datujeme jej rámcově do 15. století. Třetí železný tesák (obr. 15: 2) se zachoval se záštitným trnem. Čepel tesáku je zde typu A5. Řap rukojeti můžeme s ohledem na špatné dochování zařadit pouze jako typ I. Trn tohoto tesáku odpovídá typu t5 (Žákovský 2014, 208–209, 212–213, 220, obr. 169, 263–267, 422–425, 432–434). Tesáky tohoto typologického zařazení datujeme do 2. poloviny 15. století. Celistvě dochované tesáky doplňuje ještě nález rukojeti s koncovým kováním z barevného kovu (obr. 12: 25), avšak bez možnosti přesnějšího typologického zařazení. Vzhledem k rozměrům by se však mohlo jednat také o rukojeť velkého nože. Artefakt lze datovat pouze rámcově do vrcholného středověku až novověku.

3.4.3. Hroty střel

Poslední druh militarií v nálezovém fondu představují železné hroty střel. Nejstarším nalezeným exemplářem je hrot střely s křídélky, tordovaným krčkem a úzkou tulejkou (obr. 13: 6), který je datován do rozmezí od 9. do poloviny 10. století. Lze jej zařadit do skupiny

A a typu 1b podle Alexandera Ruttkaye (Ruttkay 1976, 327, tab. 54, 328), případně označit jako typ A-II-b-4-b-2 podle J. Mazáčkové (Mazáčková 2012, 304).

Jeden hrot střely listovitého tvaru těla s tulejí (obr. 13: 3) lze zařadit jako typ B-IIa podle R. Krajíce (Krajíc 2003a, 184, obr. 150), případně jako typ A-III-1-b-3 podle J. Mazáčkové (Mazáčková 2012, 304). Datují se k období od 2. poloviny 13. století do 15. století. Stejný typ, řazen do rozmezí od 2. poloviny 13. století až po 1. polovinu 14. století, se nalezl na lokalitě Hostinné nad Labem – Bradlo (Hejna 1974, 395–396, obr. 14: 2, 5). Analogicky shodné pochází z výzkumu levobřežního předměstí v Sezimově Ústí. Další podobné hroty střel jsou uloženy ve sbírkových fondech Husitského muzea v Táboře. Některé z nich jsou datovány do 1. poloviny 14. století, další do 1. třetiny 15. století (Krajíc 2003a, 186–187). Hrot střely ze 14. až 15. století z lokality Mravín – Mentour také odpovídá danému artefaktu (Vích 2013, 717–718, obr. 7: 4).

Dva čtyřboké hroty s tulejí (obr. 13: 1, 2) mohly být determinovány jako typ B-III dle R. Krajíce (Krajíc 2003a, 185, obr. 151), nebo jako typ A-II-2-a-3 (tab. 13: 1) a typ A-IV-2-a-3 (obr. 13: 2) podle J. Mazáčkové (Mazáčková 2012, 304). Řadíme ho rámcově do vrcholného středověku (Vích – Žákovský 2012, 116). Hroty střel stejného typu nalezené při výzkumech provedených na katastrálním území obce Sezimovo Ústí jsou datované do 1. třetiny 15. století. Obecně jsou řazeny k nejobvyklejším typům vyskytujícím se v období vrcholného středověku (Krajíc 2003a, 187). Tvarově blízké hroty střel byly nalezeny také při výzkumu lokality Nová Sídla – „Chlum“ (Vích – Žákovský 2012, 112; obr. 5: 5) a další jsou uloženy v Regionálním muzeu v Chrudimi (Durdík 1983, 44, tab. XV: 2, 47, tab. XVIII: 3). Tvarově shodné hroty pocházejí také z hradu Rokštejn (Mazáčková 2012, 325, obr. 183, 326, obr. 184).

Zbývající tři velké hroty náleží k typu s křídélky a tulejí (obr. 13: 4, 5, 7) a jsou datovány do období 14. až 15. století. Typologicky se řadí k typu B-IVa podle R. Krajíce (Krajíc 2003a, 185, obr. 151), nebo jako typ A-IV-b-1-b-2 (obr. 13: 7) a typy A-V-b-1-b-2 (obr. 13: 4, 6) podle J. Mazáčkové (Mazáčková 2012, 304). A. Ruttkay (Ruttkay 1976, 328) tyto hroty přiřazuje ke 14. století. Hrot podobný těmto dvěma artefaktům byl objeven při výzkumu levobřežního předměstí v Sezimově Ústí a spadá do 1. třetiny 15. století (Krajíc 2003a, 187; Krajíc 2003b, 135, tab. 145: p. č. 17175). Další hroty stejného typu byly nalezeny při výzkumu lokality Nová Sídla – „Chlum“ (Vích – Žákovský 2012, 112, obr. 5: 1) či na hradě Rokštejn (Mazáčková 2012, 324, obr. 182).

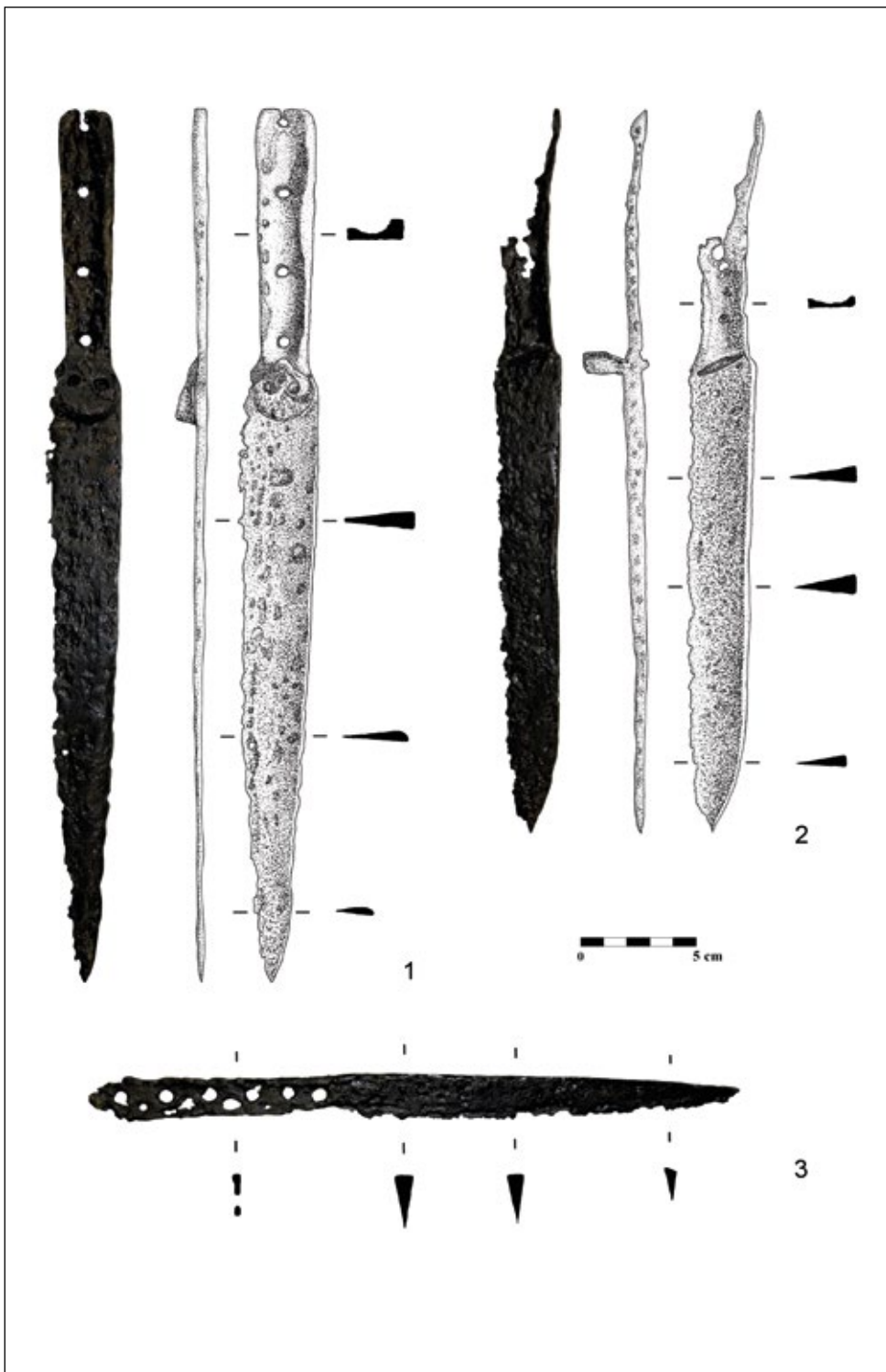
3.5. Řemeslnické nástroje

Devět nalezených artefaktů řadíme do kategorie řemeslnických nástrojů. Lze je rozdělit do čtyř základních druhů podle funkce, a to na sekery, klíny, háky a sekáč.

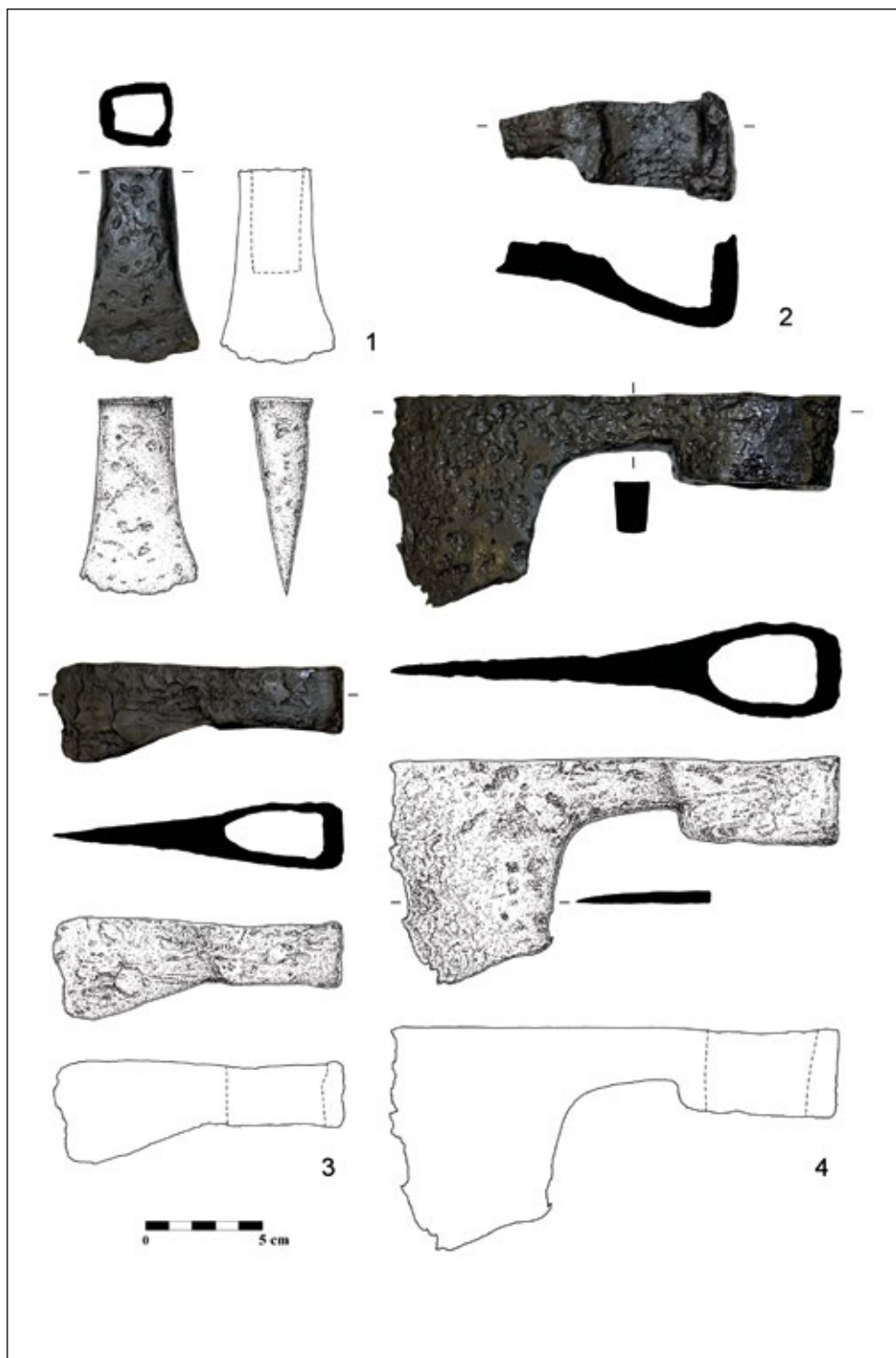
3.5.1. Sekery

Variabilita těchto nástrojů si vyžádala použití různých typologií. Pro jeden z artefaktů byla využita typologie J. Poulíka, která se věnuje sekerám pocházejícím z období raného středověku z území Moravy (Poulík 1948, 33–39). Tu bylo v jednom případě možné doplnit typologií seker A. Bartoškové (Bartošková 1986, 5). Pro účely zařazení ostatních vrcholně středověkých seker posloužila typologie R. Krajíce (Krajíc 2003a, 165–166).

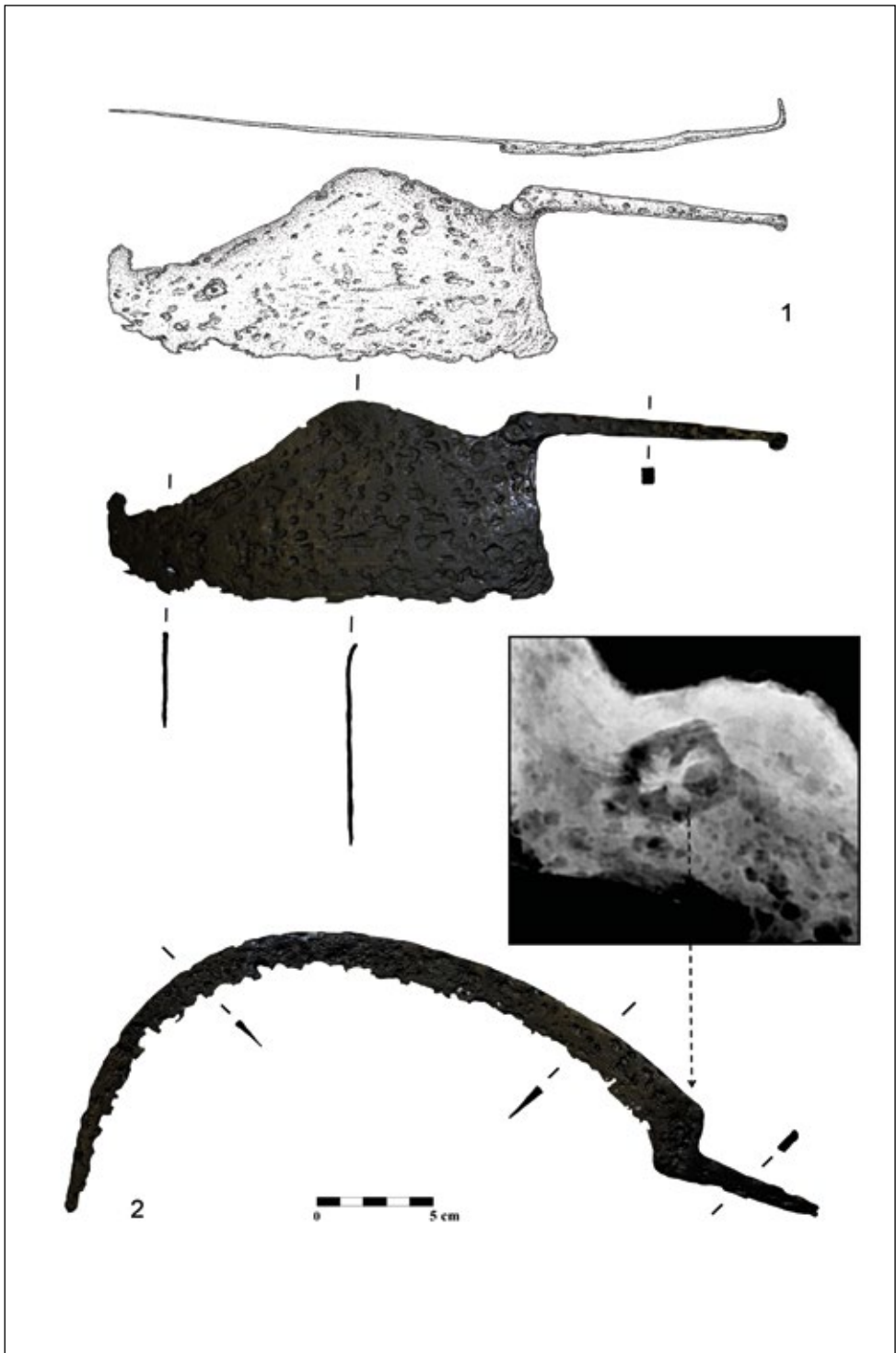
Z technologického hlediska lze za nejstarší exemplář považovat železnou sekeru s tulejí a vějířovitě se rozšiřujícím ostrím (obr. 16: 1). Artefakty tohoto popisu se v této formě objevují už od časně doby laténské (Chytráček et al. 2017, 603; Vích 2017a, obr. 17: 1–3). U zájmového artefaktu z polohy „Dubový díl“ však nemůžeme vyloučit ani datování do období raného středověku. K možnosti raně středověké datace tohoto typu seker se přiklonil již



Obr. 15. Buchlovice – „Dubový díl“. Výběr získaných nálezů – tesáky. Kresba K. Augustinová.



Obr. 16. Buchlovice – „Dubový díl“. Výběr získaných nálezů – sekery. Kresba K. Augustinová.



Obr. 17. Buchlovice – „Dubový díl“. Výběr získaných nálezů – železný sekáč a srp. Kresba K. Augustinová.

I. L. Červinka (Červinka 1928, 154, obr. 55). J. Poulík (Poulík 1948, 38) tyto artefakty nalezené ve slovanském prostředí datuje do rozmezí 7. a konce 8. století. B. Dostál se k možnostem řazení těchto seker staví skepticky, považuje je za nedatovatelné (Dostál 1966, 72). Po typologické stránce odpovídá zájmový předmět typu IV podle typologie J. Poulíka (Poulík 1948, 38), případně typu I podle A. Bartoškové, která tento typ artefaktu považuje za problematický (Bartošková 1986, 76). Mezi další podobné artefakty tohoto typu, pocházející z raně středověkých lokalit, řadíme sekeru z kostrového hrobu v Otaslavicích, sekeru z hromadného nálezu v Brankovicích u Bučovic, předmět z hromadného nálezu v Moravském Svätém Jánů na Slovensku, kde byla datována do starší doby hradištní, a další podobnou z kostrového hrobu v Děvínské Nové Vsi (Poulík 1948, 38).

Do období vrcholného středověku můžeme datovat jednu celou železnou sekeru (obr. 16: 3) a jeden další fragment (obr. 16: 2). U celistvě dochovaného artefaktu se jedná o typ II podle R. Krajíce (Krajíc 2003a, 166). Artefakt odpovídá podobnému nálezu sekery pocházející z výzkumů provedených na středověkých lokalitách v obci Sezimovo Ústí, která byla datována do rozmezí 13. století až 1. třetiny 15. století (Krajíc 2003a, 166; Krajíc 2003b, 121, tab. 131: p. č. 8553). Sekera stejného typu byla nalezena při výzkumu zaniklé středověké vsi Mstěnice u Hrotovic (Nekuda 1985, 126, 147, obr. 183: c).

Fragment velké železné sekery (obr. 16: 2) inklinující k typu III (Krajíc 2003a, 166) lze datovat pouze rámcově do rozmezí 13. až 1. třetiny 15. století.

Největší z nalezených předmětů (obr. 16: 4) je datován do rozmezí 13.–17. století. Jedná se o typ III (Krajíc 2003a, 166). Tento typ seker je v Sezimově Ústí datován do rozmezí 13. až 1. třetiny 15. století (Krajíc 2003a, 166; 2003b, 124, tab. 134: i. č. 2893). Další velmi podobné předměty pochází z lokality Moravský Krumlov – „Stavení“ a byly datovány do rozmezí 16. až 17. století (Žákovský 2011b, 135, 149, obr. 8: 1, 2, tab. XI: 5, 6; 158–159).

3.5.2. Klíny

Čtyři železné klíny (obr. 11: 10, 11, 12, 13) jsou rámcově datovány do období vrcholného středověku až novověku, především na základě typologie R. Krajíce (Krajíc 2003a, 154). Prvním je menší masivní železný klín (obr. 11: 11). Jemu podobný exemplář pochází například z lokality Hostinné nad Labem – „Bradlo“ a je datován do rozmezí 13.–14. století (Hejna 1974, 395, obr. 14: 16, 398). Druhým předmětem je poškozený, menší masivní železný klín (obr. 11: 12). Dalším je drobný, avšak masivní železný klín (obr. 11: 10). Poslední artefakt z této skupiny nástrojů reprezentuje delší tyčovitý klín (obr. 11: 13), který svými proporcemi naznačuje možnost použití pro lámání či další opracování kamene (Krajíc 2003a, 154). S ohledem na nálezový kontext v lesním prostředí předpokládáme u zbývajících klínů využití při těžbě dřeva, avšak u subtilnějších kusů nelze vyloučit ani zpevňující funkci pro uchycení jiného druhu nářadí.

3.5.3. Háky

Dva nalezené předměty (obr. 12: 19, 21), které je možné zařadit jako železné háky (Sklepnář 1992, 10), se zachovaly v neúplném stavu. Rámcově je řadíme do období novověku. Pravděpodobně se jedná o poškozené háky, původně zavěšené na řetězech a používané ke stahování dřeva za pomoci koňské síly.

3.5.4. Sekáč

Jeden předmět lze interpretovat jako železný sekáč (obr. 17: 1) a datovat do období od 2. poloviny 14. do 1. třetiny 15. století. Podle typologie R. Krajíce je možné předmět definovat pouze jako nástroj s odsazeným ostřím (Krajíc 2003a, 167; 2003b, 123, obr. 133: i. č. 50407).

O uvedeném terminologickém označení uvažujeme dle analogie předmětu ze zaniklé středověké tvrže Semonice. Zmíněný artefakt je datován do 2. poloviny 14. století (Huml 1967, 20, 45, tab. V: 10). Jeden železný sekáč byl nalezen také při výzkumu levobřežního předměstí v Sezimově Ústí, kde byl na základě nálezového kontextu datován do 1. třetiny 15. století (Krajíc 2003a, 167).

3.6. Zemědělské nástroje

3.6.1. Srp

Uvedený typ nástroje reprezentuje jeden kompletně zachovalý železný srp s řapem (obr. 17: 2), který můžeme datovat do období vrcholného středověku a zařadit jako typ II (Krajíc 2003a, 139–141). Zajímavostí je kovářská značka ve tvaru štítu s maltézským křížem, nacházející se na rozhraní trnu a paty čepele srpů. Tyto značky sloužily jako jedinečný podpis kováře a označení kvality jejich práce. Vedly k rozpoznatelnosti jeho výrobků na trhu i při jejich používání. Podobně je tomu u vybíjených ornamentů, které nebyly výrobními značkami v pravém slova smyslu, avšak také indikovaly kvalitní kovářskou práci a přinášely uživateli předmětu pocit výjimečnosti, jistou symboliku a magii (Měchurová 2013, 628). Se srpy tohoto typu se setkáváme běžně na řadě vrcholně středověkých lokalit, a to jak v prostředí měst (např. Sezimova Ústí; Krajíc 2003a, 141; Krajíc 2003b, 104, tab. 114: i. č. 175/4206), zaniklých středověkých vsí (např. Pfaffenschlag u Slavonic; Nekuda 1975, 139, obr. 133: 5; Mstěnice u Hrotovic; Nekuda 1975, 125, obr. 182: a, c; Nekuda 2000, 246, obr. 311: 6), hradů (např. Templštejn u Jamolic; Kouřil 1979, 130, 131, obr. 2: 1), ale i v zalesněném prostoru Chřibů (Bartík – Běhounková – Chrástek 2016, 125, 126, obr. 5: 3).

3.6.2. Kování vidlí

Druhý artefakt, spadající do kategorie zemědělských nástrojů (obr. 12: 22), je možné klasifikovat jako železné kování vidlí a datovat rámcově do období vrcholného středověku. Nejpestřejší spektrum analogií poskytuje opět nálezový fond z výzkumu levobřežního předměstí v Sezimově Ústí, kde jsou podobné typy kování datovány v rozmezí od 1. poloviny 14. do 1. třetiny 15. století (Krajíc 2003a, 146).

3.7. Neurčitelné předměty

Na základě existujících deskriptivních systémů či analogií z jiných lokalit nelze dva železné fragmenty (obr. 12: 13, 26), s ohledem na špatný stav dochování, typologicky ani chronologicky zařadit.

3.8. Mobiliář usedlosti a provozní vybavení

3.8.1. Držadlo vědra

Do této kategorie můžeme přiřadit jeden nalezený artefakt. Je jím železné držadlo vědra (obr. 12: 12) (Krajíc 2003a, 200–201). Na základě analogií je datováno do rozmezí od 6. do 1. třetiny 15. století. A. Bartošková definuje tento typ předmětu jako držadlo vědra s hákovitými konci a datuje jej do konce 6. století a dále do průběhu celého středohradištního období (Bartošková 1986, 93). Podobná držadla byla nalezena na raně středověké lokalitě „Pohansko“ u Nejdku nebo v zaniklé středověké vsi Mstěnice u Hrotovic (Novotný 1963, 23, obr. 18: 1; Nekuda 2000, 247, 255, tab. 312: 1). Držadla věder s hákovitými konci z výzkumu kovářny v Sezimově Ústí se chronologicky řadí do 1. třetiny 15. století (Krajíc 2003a, 200–201; Krajíc 2003b, 141, tab. 151: p. č. 17686).

Funkční kategorie	Druh předmětu	Počet	Celkem
Výbava koně a jezdce	podkova či fragment podkovy	20	30
	podkovový hřeb	2	
	ozub podkovy	3	
	ostruha	2	
	postranice udidla	2	
	faléra	1	
Předměty osobní potřeby	nůž či fragment nože	14	20
	vidlička	1	
	botová podkůvka	2	
	kování boty	1	
	knoflík	2	
Stavební kování	hřeb	7	15
	oko řetězu	2	
	oko s trny	1	
	skoba	1	
	objímka	2	
	jiné	2	
Militaria	kopí	3	14
	tesák či fragment tesáku	4	
	hrot střely	7	
Řemeslnické nástroje	sekera či fragment sekery	4	11
	klín	4	
	hák	2	
	sekáč	1	
Zemědělské nástroje	srp	1	2
	kování vidlí	1	
Mobiliář usedlosti	držadlo vědra	1	1
Neurčitelné		2	2
Celkem			95

Tab. 1. Zastoupení jednotlivých typologických kategorií a druhů předmětů v analyzovaném souboru.

Datce	Celkem	Funkční kategorie	Počet	Druh předmětu	Počet
Doba laténská – raný středověk	1	Řemeslnické nástroje	1	sekera	1
Doba římská – vrcholný středověk	1	Militaria	1	hrot kopí	1

Raný středověk	1	Militaria	1	hrot střely	1		
Raný středověk – vrcholný středověk	6	Výbava koně a jezdce	4	podkova	4		
		Militaria	1	hrot kopí	1		
		Mobiliář usedlosti	1	držadlo vědra	1		
Vrcholný středověk	43	Výbava koně a jezdce	19	podkova	16		
				podkovový hřeb	3		
				postranice udidla	1		
		Stavební kování	9			hřeb	7
						oko s trny	1
						skoba	1
		Militaria	10			hrot kopí	1
						tesák	3
						hrot střely	6
		Řemeslnické nástroje	3			sekera	2
						sekáč	1
						Zemědělské nástroje	2
		Vrcholný středověk – novověk	30	Výbava koně a jezdce	3	ostruha	2
postranice udidla	1						
Předměty osobní potřeby	15					nůž	14
Stavební kování	6					vidlička	1
						oko řetězu	2
						objímka	2
Militaria	1					jiné	2
						rukojeť tesáku	1
						Řemeslnické nástroje	5
Novověk	11			Výbava koně a jezdce	4	klín	4
						ozub podkovy	3
						faléra	1
				Předměty osobní potřeby	5		
		kování boty	1				
Řemeslnické nástroje	1			knoflík	2		
				hák	1		
Neurčitelná datace	2	Nezařaditelné předměty	2	neurčitelné	2		
Celkem	95		95		95		

Tab. 2. Zastoupení jednotlivých typologických kategorií a druhů předmětů z pohledu definovaných datačních spekter.

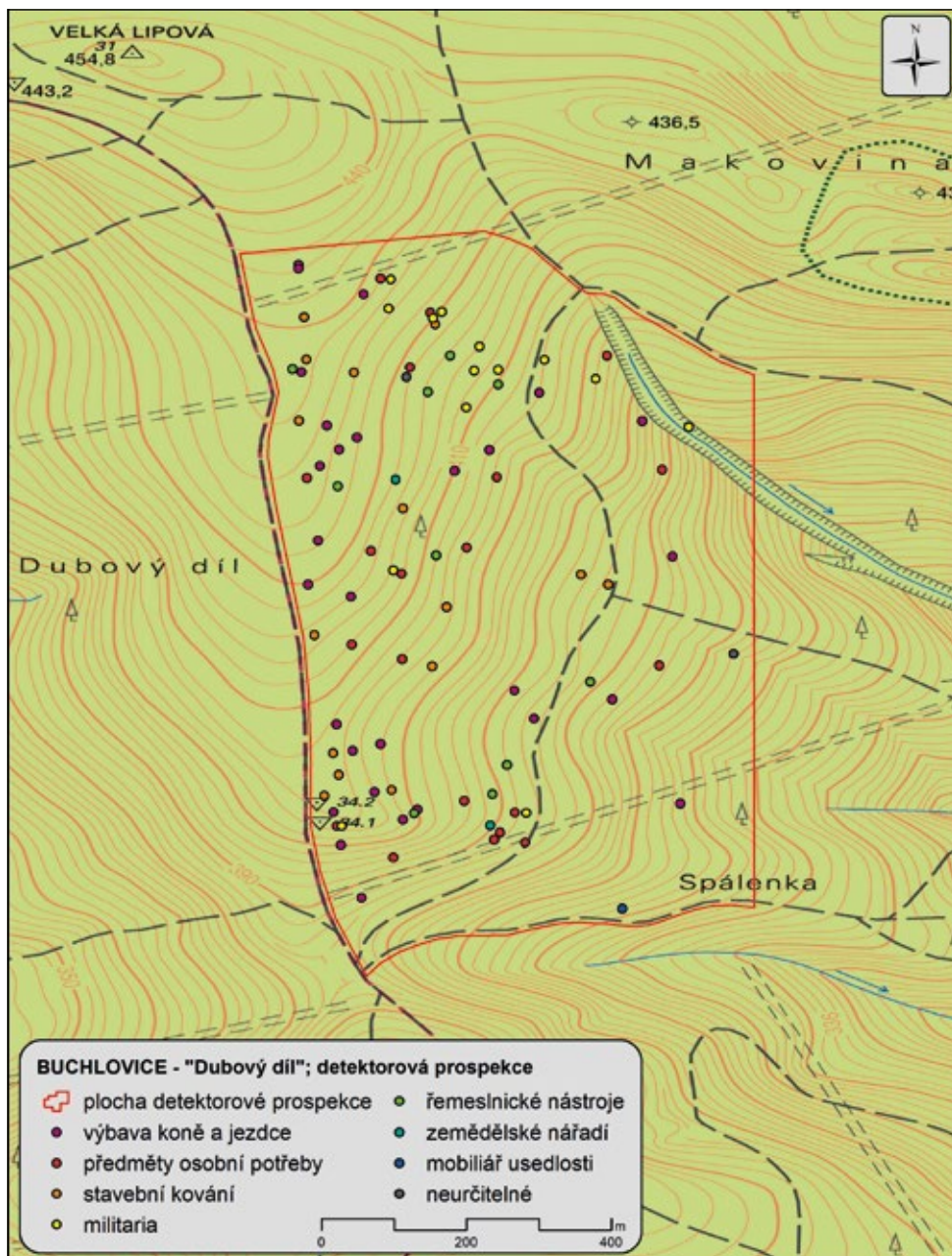
4. Prostorová distribuce

Díky zaměřování polohy všech nálezů pomocí GPS je možné se vyjádřit k prostorovým strukturám analyzovaného souboru. Po stránce typologických skupin si můžeme všimnout tří hlavních prostorových struktur, které se váží na výbavu koně a jezdce, stavební kování a militaria. Ostatní typologické skupiny vykazují spíše náhodné rozmístění v prostoru bez výraznějších kumulací. Největší prostorovou diverzitu pak vykazují předměty osobní povahy, které logicky mohou souviset s nejširším spektrem lidských aktivit v prostoru lesa. Předměty spadající do kategorií výbavy koně a jezdce a stavebních kování se koncentrují především do širšího okolí (ve většině případů již zaniklých) lesních cest (obr. 18). Poměrně zajímavý klastř vytváří skupina 11 nálezů ze skupiny vrcholně středověkých militarií, objevených při severním okraji zájmové plochy a tvořících 250 m dlouhý pás v ose SZZ–JVV. Uvedená skupina nálezů obsahuje železná kopí, tesáky a hroty střel. Je samozřejmě otázkou, zda tato koncentrace vytváří obraz pozůstatků jedné konkrétní události, nebo zda spolu nálezy chronologicky nesouvisí. Za zmínku stojí v tomto ohledu orientace zástřelu kušových hrotů, které ve všech případech vykazují podobnou orientaci ve směru po svahu (J–2×, JV–3×, JVV–1×, V–1×). Orientaci hrotů střel se věnoval např. D. Vích při zpracování artefaktů ze zříceniny hradu Zítkov v Chocni, kde prokázal, že postdepoziční procesy mají velmi malý vliv na jejich orientaci při vyzvedávání (Vích 2017b). Lze tedy usuzovat, že zde studované hroty leží v původním směru střelby. Jejich datace (13.–15. století, 14.–15. století) se pak nijak nevylučuje s datováním tří nalezených tesáků a dvou kopí a je tedy možné předpokládat jejich deponaci jako doklad krátkodobého vojenského ležení či jiné formy přítomnosti vojenské složky ve zkoumané oblasti. V neposlední řadě je nutno zmínit, že výskyt držadla vědra v blízkosti prameniště (obr. 18) nebude s největší pravděpodobností náhodný a bude souviset s využíváním tohoto vodního zdroje.

Z chronologického hlediska nebyly zjištěny žádné výrazné kumulace artefaktů. Pouze u několika předmětů se širším datačním rozptylem, jež by mohly souviset již s raně středověkými aktivitami, si můžeme povšimnout jejich výskytu v JZ části zkoumané plochy v blízkosti křížení lesních cest (obr. 19). Nálezy datované do vrcholného středověku a novověku se nijak prostorově nevylučují. Patrná je zde opět tendence k výskytu většího množství artefaktů v okolí lesních cest a úvozů, přičemž jejich počet klesá se zvyšující se sklonitostí svahu (obr. 19).

5. Hloubka uložení

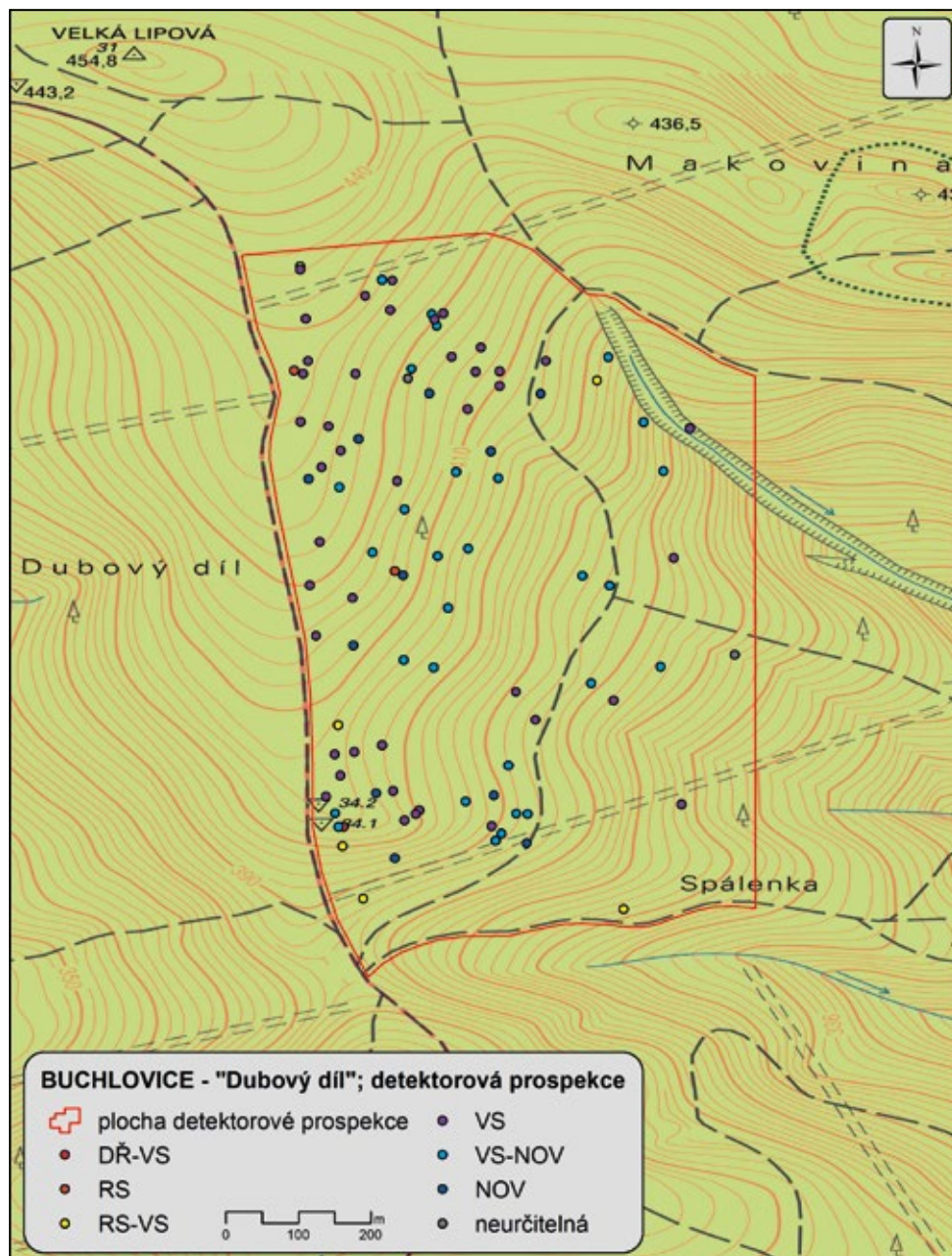
Součástí terénní dokumentace byl rovněž záznam o hloubce uložení a charakteru vrstvy, ve které byly jednotlivé artefakty uloženy. V měřítku celé zkoumané plochy se stratigrafie nadložních sedimentů výrazněji neproměňovala. Na zpravidla 3–6 cm mocnou vrstvu hrabanky zde nasedá horizont kypré světle žlutohnědé lesní půdy. Hloubka uložení kovových artefaktů se pohybovala v rozmezí 3–27 cm, s průměrnou hodnotou 11,3 cm. Mezi 10 až 12 cm pak bylo uloženo největší množství artefaktů (obr. 20). Maximální hodnota uložení pak v zásadě koreluje s limitním dosahem cívek běžných detektorů kovů, přičemž zohledněn musí být ještě snižující faktor dosahu způsobený výskytem nízkého lesního porostu a větví, který v mnoha případech neumožňoval přímý kontakt cívky s povrchem. Z hlediska vztahů hloubky uložení a chronologických aspektů byl konstatován předpokládaný jev, kdy se většina novověkých nálezů nacházela v hrabance či ve svrchní partii lesní půdy (maximální zjištěná hodnota činila 12 cm), zatímco raně a vrcholně středověké artefakty spočívaly, až na jednotlivé výjimky (některá stavební kování), hlouběji v lesní půdě. Kromě pozice artefaktů vůči sklonitosti svahu ovlivňovala výslednou hloubku uložení zřejmě i celková velikost, a především hmotnost nálezů. Dobře je to viditelné i v případě zkoumané lokality, kdy nejhluběji byly uloženy větší a těžší předměty jako například sekery, kopí, tesáky, sekáč, ale i některé podkovy.



Obr. 18. Buchlovice – „Dubový díl“. Plošná distribuce nálezů z pohledu jednotlivých typologických kategorií. Grafika J. Bartík.

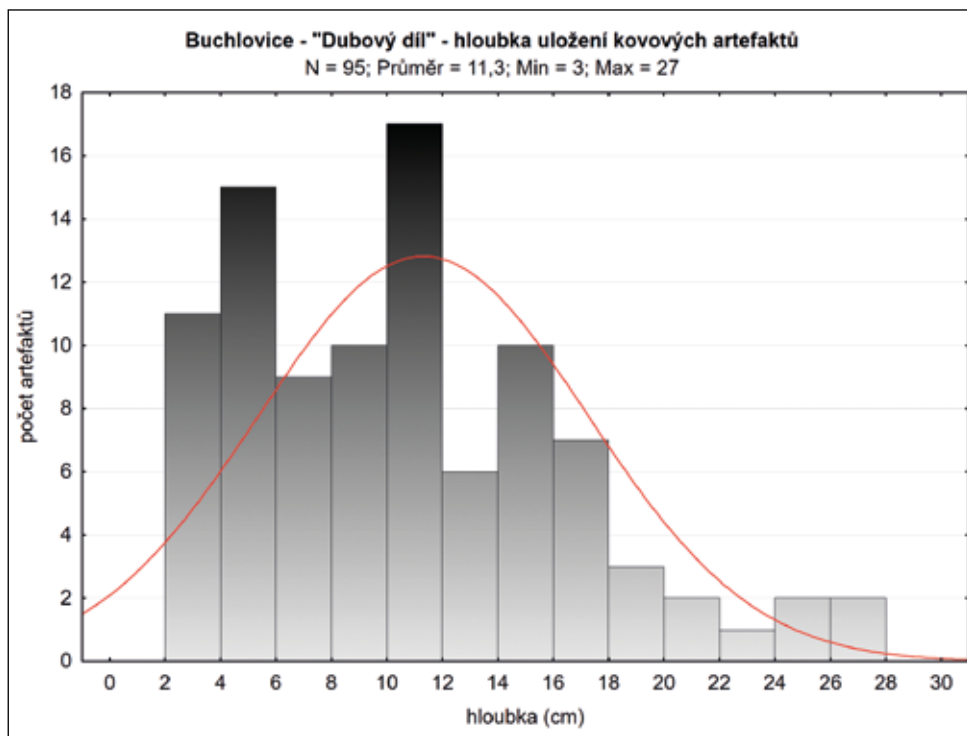
6. Závěr

Systematicky realizovaná detektorová prospekce v lesní trati Buchlovice – „Dubový díl“ přinesla bohatý soubor téměř jedné stovky artefaktů, jehož typologicko-chronologická analýza zde umožnila zhodnotit alespoň rámcově charakter lidských aktivit a jejich proměn v čase (se zaměřením na období raného středověku až novověku). Získaná kolekce předmětů



Obr. 19. Buchlovice – „Dubový díl“. Pošná distribuce nálezů z pohledu jednotlivých chronologických spekter. Grafika J. Bartík.

je pak z pohledu zastoupení různých funkčních skupin dostatečně reprezentativní a dobře ilustruje nejběžnější nálezový fond, který z těchto lesních lokalit vlivem masového využívání detektoru kovů nenávratně mizí. Pod prizmatem všeobecného zájmu památkové péče se proto aktivní spolupráce s amatérskými hledači jeví jako jeden z prostředků (už ne ochrany ale spíše) záchrany kulturního dědictví.



Obr. 20. Histogram hodnot hloubky uložení kovových artefaktů. Grafika J. Bartík.

Na následujících řádcích se pokusíme sumarizovat informační a interpretační potenciál získaných nálezů. Nejvýrazněji zastoupená skupina artefaktů spojená s výbavou koně a jezdce předkládá na lokalitě navíc protkané relikty starých cest obraz o spojení člověka a koně a jejich společných aktivit v prostředí lesa. Kromě práce s koňmi (např. stahování kmenů stromů) pak musíme akcentovat zejména doklady čilého cestování po celý zájmový chronologický rámec. Množství nalezených podkov spolu s podkovovými hřeby navíc nepřímou vypovídá o vývoji podkovářství na okolních lidských sídlech v období raného a vrcholného středověku, stejně jako nálezy postranic udidel nám dávají obraz o technice uzdění koní. Nalezené ostruhy pak dokládají nejen projíždění povozů, ale i přítomnost samostatných jezdců na koních. Některé ze železných objímek (avšak zařazených do stavebních kování) nemusely nutně souviset se zástavbou v tomto prostoru, ale mohly naopak tvořit kování ojí či jiných součástí vozů tažených koňmi. O těžké práci koní v lesním prostředí nás informují nálezy ozubů se závitem, které poskytují koním větší oporu v nezpevněném terénu nebo ve sněhu. Z nálezů spadajících do typologické skupiny výbavy koně a jezdce tak můžeme uvažovat o dokladech následujících lidských aktivit – cestování jezdců na koních a různých forem povozů, stahování dřeva, transport kamene těženého v Chříbech. Nemůžeme však vyloučit ani pohyb vojenské jízdy či využívání koní při lovu zvěře.

Druhou nejpočetněji zastoupenou skupinu kovových artefaktů reprezentují ztrátové předměty osobní potřeby. Množství nalezených železných nožů vypovídá o významu tohoto nástroje napříč celým zkoumaným obdobím. Jejich tvarová a velikostní variabilita ukazuje na množství činností a specializací, ke kterým byl nůž používán. Jejich množství také vypovídá o tom, jak běžný předmět to byl a kolik jich ve zkoumaných obdobích bylo lidmi používáno. Přítomnost člověka v lesích Chříbů v období raného novověku dokládají nálezy botových podkůvek

a kování špičky kožených bot a dvou knoflíků. Do svého náleзовého kontextu se dostaly nejspíše utržením z obuvi a oděvu při cestování nebo při lesních pracích. Mezi ztrátové předměty osobní povahy řadíme ještě železnou vidličku, kterou můžeme spojovat se servírováním či požíváním pokrmů při práci nebo cestování v lesním prostředí. Poněkud překvapivá je pro zájmový prostor, navíc s jasnou vazbou na komunikační koridor, absence nálezů mincí, které se v okolí starých cest běžně vyskytují. Jako příklad lze uvést nálezy mincí v Tursku v okrese Praha-západ (Smíšek – Daněček 2013, 70–73) nebo v zaniklých Hynkovicích v Orlických horách (Režný – Vích 2017, 36–42). Lze však předpokládat, že při současném zvyšujícím se zájmu o hledání s detektory kovů již byly mince z lokality v nedávné minulosti vyzvednuty jinými hledači.

Překvapivě velké množství artefaktů z kategorie stavebního kování přináší pro současného člověka nezvyklý obrázek o množství zástavby v lesním prostředí z období vrcholného středověku. V této době můžeme uvažovat o různých boudách, přístřešcích, dočasných příbytcích dřevorubců či těžářů kamene, loveckých chatách, stavbách sloužících jako zázemí pro koně nebo objektech vojenské povahy postavených v prostředí zkoumané části lesa. Jejich přítomnost mohla být spojená s aktivním využíváním historické cesty, která zkoumanou oblastí procházela. Jak už bylo naznačeno výše, nemůžeme vyloučit ani možnost, že některé nalezené hřeby, oko s trny a skoba, zařazené do kategorie stavebního kování mohly sloužit jako součásti konstrukce povozů, jež oblastí projížděly. Roztržená oka řetězů mohla být také součástí uzdění koní či postrojů určených ke stahování dřeva.

Další funkční kategorií s nezanedbatelným zastoupením jsou militaria. Období středověku a raného novověku bylo postiženo velkým množstvím válečných konfliktů a obecně bylo obdobím nejistoty, kdy možnost nosit zbraň bylo v zájmu každého, kdo se v lesním prostředí v těchto obdobích pohyboval. O přítomnosti vojenské složky v oblasti vypovídají nálezy železných hrotů kopí. Nalezené tesáky jsou dokladem o individuálním ozbrojování lidí. Jedná se o osobní zbraně, které držitelé rozhodně zvyšovaly pocit bezpečí při cestování v lesním prostředí. Hroty střel mohou být interpretovány jak jako doklad vojenských aktivit, tak jako doklad lovu divoké zvěře. S ohledem na to, že se u většiny projektilů jedná o masivní hroty střel určené pro střelbu z těžkých kuší, můžeme předpokládat spíše jejich vojenské využití.

Skupina předmětů zařazených do kategorie řemeslnických nástrojů formuje představu o charakteru lesních prací v minulosti. Sekery dokládají práci dřevorubců, nemůžeme však vyloučit ani jejich využití ve funkci zbraní pro osobní ochranu. V prostředí lesa se však přikláníme spíše k jejich užívání pro potřeby těžby dřeva. Nalezené klíny a stahovací háky spojujeme s těžbou. V horském prostředí chřibských lesů uvažujeme o jejich využití při těžbě dřeva, existence kamenolomu v blízkosti zkoumané oblasti však nastiňuje i možnost jejich použití při těžbě a transportu kamene.

Nalezený srp a kování vidlí jsou zemědělské nástroje, které z dnešního pohledu nejsou typické pro lesní prostředí. Můžeme však předpokládat jejich využití při sečení a sušení travního porostu na mýtinách, případně použití srpu pro sběr lesních bylin. Středověký doklad využívání vidlí v lesním prostředí známe například z lokality Bystřec (Beranová – Kubačák 2010, 158).

Držadlo vědra by se dalo považovat za ztrátový předmět. Místo jeho nálezů v blízkosti prameniště potoka indikuje s největší pravděpodobností využívání vědra k nabírání vody a její distribuci lidem pracujícím v lese.

Z chronologického hlediska můžeme pro období raného středověku na základě nálezů hrotů střely bezpečně doložit pouze přítomnost vojenské složky, případně lov. Nalezená sekera s tulejí může být dokladem těžby či jiného zpracování dřeva v lesním prostředí v raném středověku, avšak její datace je sporná. Na základě studia podkov můžeme sledovat vývoj jejich tvarů a velikostí při přechodu z raného do vrcholného středověku. Tyto změny mohou odrážet technologický vývoj kovářství, ale lze je také spojovat se změnou způsobu využívání koní

v lesním prostředí v průběhu obou zmíněných období. V období vrcholného středověku stoupá množství i variabilita lidských činností. V tomto období můžeme doložit využívání koní v lesním terénu Chřibů, těžbu dřeva či kamene, lov zvěře či pohyb vojenských složek, ale také přítomnost dřevěných staveb či konstrukcí. Zaniklá stezka procházející zkoumanou lokalitou byla využívána k pohybu pěšky, na koni i k transportu osob či zboží na povozech. V novověku můžeme na základě nalezených ozubů se závitem doložit těžkou práci koní v lesním terénu, například stahování dřeva pomocí háků, ale také jízdu na koni, jehož postroj byl zdobený falérami, a individuální přítomnost lidí na základě nálezů ztrátových předmětů.

7. Katalog nálezů

1. Železná podkova (obr. 8: 3)

Popis: Téměř kompletně zachovalá železná podkova s jedním dochovaným ozubem, šesti otvory pro hřeby a třemi dochovanými podkovovými hřeby. Podkova nemá hmatec, má zvlněný okraj a nemá rýhu.

Rozměry: 107×90×23 mm

Hmotnost: 186 g

Uložení: v hloubce 8 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, podkova, typ 1b podle R. Krajíce, typ II/1 podle J. Kaźmierczyka

Datace: 11. století – 2. polovina 13. století

2. Železná podkova (obr. 8: 6)

Popis: Téměř kompletně zachovalá větší železná podkova se dvěma dochovanými ozuby, šesti otvory pro hřeby a jedním dochovaným podkovovým hřebem. Hmatec se částečně dochoval, na podkově je znatelná středová rýha, přerušená v přední části. Podkova má jen málo zřetelně zvlněný okraj.

Rozměry: 143×122×18 mm

Hmotnost: 303 g

Uložení: v hloubce 3 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, typ 1b podle R. Krajíce, typ II/2 podle J. Kaźmierczyka

Datace: 11. století – 2. polovina 13. století

3. Železná podkova (obr. 8: 1)

Popis: Téměř kompletně zachovalá menší železná podkova s jedním dochovaným ozubem a šesti otvory pro hřeby. Hmatec se nedochoval, na podkově je zřetelná rýha a má zvlněný okraj.

Rozměry: 99×99×19 mm

Hmotnost: 87 g

Uložení: v hloubce 3 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, podkova, typ 1b podle R. Krajíce, typ II/2 podle J. Kaźmierczyka.

Datace: 11. století – 2. polovina 13. století

4. Železná podkova (obr. 8: 4)

Popis: Celá menší železná podkova s oběma dochovanými ozuby, šesti otvory pro hřeby, jedním podkovovým hřebem. Hmatec se nedochoval. Na podkově se zvlněným okrajem je zřetelná rýha. Ozuby mají odlišnou velikost i orientaci.

Rozměry: 114×117×12 mm

Hmotnost: 131 g

Uložení: v hloubce 4 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, podkova, typ 1b podle R. Krajíce

Datec: 11. století – 2. polovina 13. století

5. Železná podkova (obr. 8: 2)

Popis: Téměř kompletně zachovalá menší železná podkova s jedním dochovaným a druhým částečně dochovaným ozubem, šesti otvory pro hřeby a dochovaným hmatcem. Na podkově je částečně znatelná rýha.

Rozměry: 105×109×11 mm

Hmotnost: 179 g

Uložení: v hloubce 5 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, typ 4a podle R. Krajíce

Datec: 1. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

6. Železná podkova (obr. 8: 7)

Popis: Téměř kompletně zachovalá železná podkova s oběma dochovanými ozuby, šesti otvory pro hřeby a jedním dochovaným podkovovým hřebem. Na podkově není hmatec, rýha je v přední části propojená a v zadní části odsazená od ozubů.

Rozměry: 137×114×20 mm

Hmotnost: 226 g

Uložení: v hloubce 13 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, podkova, typ 4c podle R. Krajíce

Datec: 2. polovina 13. století – 15. století

7. Železná podkova (obr. 8: 8)

Popis: Větší, kompletně zachovalá železná podkova s oběma dochovanými ozuby, šesti otvory pro hřeby, jedním dochovaným podkovovým hřebem a dochovaným hmatcem. Na podkově je znatelná středová rýha odsazená od ozubů a přerušená v přední části.

Rozměry: 138×116×25 mm

Hmotnost: 315 g

Uložení: v hloubce 15 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, podkova, ozuby mají odlišný tvar, proto ji není možné jednoznačně typologicky zařadit. Jeden ozub odpovídá typu 4c, druhý typu 6c podle R. Krajíce

Datec: 13.–15. století

8. Železná podkova (obr. 8: 5)

Popis: Téměř kompletně zachovalá velká železná podkova se dvěma dochovanými ozuby, šesti otvory pro hřeby a jedním dochovaným podkovovým hřebem. Hmatec se nedochoval, na podkově je znatelná středová rýha. Ta není odsazena od ozubů a je přerušena v přední části vpravo od středu osy podkovy.

Rozměry: 135×125×21 mm

Hmotnost: 266 g

Uložení: v hloubce 6 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, podkova, ozuby mají odlišný tvar, proto ji není možné typologicky přesně zařadit. Jeden ozub odpovídá typu 4b, druhý typu 6c podle R. Krajíce

Datec: vrcholný středověk

9. Fragment železné podkovy (obr. 9: 2)

Popis: Fragment ramene železné podkovy se špatně dochovaným ozubem.

Rozměry: 49×19×10 mm

Hmotnost: 8 g

Uložení: v hloubce 5 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 4 podle R. Krajíce

Datce: 1. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

10. Fragment železné podkovy (obr. 9: 7)

Popis: Polovina podkovy se třemi dochovanými otvory pro hřeby, jedním podkovovým hřebem a odlomeným ozubem. Na podkově není rýha.

Rozměry: 109×29×10 mm

Hmotnost: 58 g

Uložení: v hloubce 8 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 4a podle R. Krajíce

Datce: 1. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

11. Fragment železné podkovy (obr. 9: 3)

Popis: Fragment ramene železné podkovy s dochovaným drobným ozubem a jedním dochovaným otvorem pro hřeb. Na fragmentu nelze rozeznat středovou rýhu.

Rozměry: 44×29×18 mm

Hmotnost: 25 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 4a podle R. Krajíce

Datce: 1. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

12. Fragment železné podkovy (obr. 9: 10)

Popis: Polovina železné podkovy se třemi dochovanými otvory pro hřeby, jedním dochovaným ozubem a výraznou rýhou, která je odsazena od ozubu jen o cca 2 mm.

Rozměry: 121×40×19 mm

Hmotnost: 100 g

Uložení: v hloubce 8 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 4c podle R. Krajíce

Datce: 2. polovina 13. století – 15. století

13. Fragment železné podkovy (obr. 9: 5)

Popis: Fragment ramene železné podkovy s jedním dochovaným otvorem pro hřeby a s jedním ozubem. Na podkově není rozeznatelná rýha.

Rozměry: 79×25×19 mm

Hmotnost: 56 g

Uložení: v hloubce 10 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 4d podle R. Krajíce

Datce: 13.–15. století

14. Fragment železné podkovy (obr. 9: 12)

Popis: Polovina velké železné podkovy se dvěma dochovanými otvory pro hřeby, jedním podkovovým hřebem a jedním ozubem. Na podkově není rýha.

Rozměry: 131×36×28 mm

Hmotnost: 113 g

Uložení: v hloubce 3 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 5d podle R. Krajíce, typ IV/2 podle J. Kaźmierczyka

Datace: 1. třetina 15. století

15. Fragment železné podkovy (obr. 9: 11)

Popis: Polovina velké železné podkovy se čtyřmi dochovanými otvory pro hřeby a jedním ozubem. Celá podkova měla původně nejspíš osm otvorů pro hřeby. Na podkově není rýha.

Rozměry: 140×37×21 mm

Hmotnost: 97 g

Uložení: v hloubce 5 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 6d podle R. Krajíce, typ VI/1 podle J. Kaźmierczyka

Datace: 1. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

16. Fragment železné podkovy (obr. 9: 8)

Popis: Větší polovina velké železné podkovy s jedním dochovaným ozubem, pěti dochovanými otvory pro hřeby, dvěma podkovovými hřeby a hmatcem. Na podkově je znatelná rýha, která je odsazena od ozubu a v horní části přerušena.

Rozměry: 124×113×25 mm

Hmotnost: 216 g

Uložení: v hloubce 19 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 6d podle R. Krajíce, typ VI/1 podle J. Kaźmierczyka

Datace: 1. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

17. Fragment železné podkovy (obr. 9: 6)

Popis: Polovina železné podkovy se třemi dochovanými otvory pro hřeby a jedním ozubem. Na podkově není rýha.

Rozměry: 102×29×10 mm

Hmotnost: 40 g

Uložení: v hloubce 4 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 6d podle R. Krajíce, typ VI/1 podle J. Kaźmierczyka

Datace: 1. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

18. Fragment železné podkovy (obr. 9: 9)

Popis: Rameno a přední část větší železné podkovy s jedním dochovaným ozubem a třemi otvory pro hřeby. Hmatec se nedochoval, podkova nemá rýhu.

Rozměry: 112×31×25 mm

Hmotnost: 90 g

Uložení: v hloubce 14 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 6d podle R. Krajíce, typ VI/2 podle J. Kaźmierczyka

Datace: 1. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

19. Fragment železné podkovy (obr. 9: 1)

Popis: Ulomený ozub podkovy.

Rozměry: 39×30×16 mm

Hmotnost: 26 g

Uložení: v hloubce 3 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 7a podle R. Krajíce

Date: 1. třetina 15. století

20. Fragment železné podkovy (obr. 9: 4)

Popis: Fragment ramene železné podkovy s dochovaným ozubem. Na fragmentu nelze rozeznat rýhu.

Rozměry: 67×24×19 mm

Hmotnost: 35 g

Uložení: v hloubce 10 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, fragment podkovy, typ 7a podle R. Krajíce

Date: 1. třetina 15. století

21. Železný podkovový hřeb (obr. 10: 10)

Popis: Drobný plochý, výrazně oboustranně kónicky zúžený železný podkovový hřebík bez hlavy připomínající tvar písmene T.

Rozměry: 19×14×5 mm

Hmotnost: 1 g

Uložení: v hloubce 5 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, podkovový hřeb, typ Xb podle R. Krajíce

Date: vrcholný středověk

22. Železný podkovový hřeb (obr. 10: 9)

Popis: Drobný plochý železný hřebík připomínající tvar písmene T.

Rozměry: 22×14×4 mm

Hmotnost: 2 g

Uložení: v hloubce 5 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, podkovový hřeb, typ Xb podle R. Krajíce

Date: vrcholný středověk

23. Železný ozub podkovy (obr. 10: 3)

Popis: Ozub se závitem sloužící po zašroubování do podkovy jako opora pro lepší záběr koně v ne-
zpevněném terénu.

Rozměry: 30×17×17 mm

Hmotnost: 22 g

Uložení: v hloubce 7 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, ozub podkovy, ozub se závitem podle equiservis.cz

Date: novověk

24. Železný ozub podkovy (obr. 10: 4)

Popis: Ozub se závitem sloužící nejspíše po zašroubování do podkovy jako opora pro lepší záběr koně
v ne-
zpevněném terénu.

Rozměry: 29×18×17 mm

Hmotnost: 22 g

Uložení: v hloubce 9 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, ozub podkovy, ozub se závitem podle equiservis.cz

Date: novověk

25. Železný ozub podkovy (obr. 10: 5)

Popis: Ozub se závitem sloužící nejspíše po zašroubování do podkovy jako opora pro lepší záběr koně v nezpevněném terénu.

Rozměry: 46×19×18 mm

Hmotnost: 39 g

Uložení: v hloubce 9 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, ozub podkovy, ozub se závitem podle equiservis.cz

Datace: novověk

26. Železná ostruha (obr. 10: 13)

Popis: Relativně dobře zachovalá železná ostruha se dvěma očky pro uchycení k řemínku, se dvěma dalšími očky k uchycení kolečka a hůře zachovalým kolečkem včetně nýtku, který jej drží mezi očky.

Rozměry: 135×104×16 mm

Hmotnost: 62 g

Uložení: v hloubce 15 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, ostruha, typ tvaru ramen 1, typ tvaru průřezu ramene 1, typ bodce 2, typ úchytu 1 podle R. Krajíce

Datace: 2. polovina 15. století – přelom 16. a 17. století

27. Železná ostruha (obr. 10: 14)

Popis: Deformovaná železná ostruha s odlomeným kolečkem. Očka pro uchycení řemínku se nedochovala, bodce a očka pro uchycení kolečka se dochovaly částečně.

Rozměry: 112×52×14 mm

Hmotnost: 34 g

Uložení: v hloubce 8 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, ostruha, typ ostruhy IIIa, typ tvaru průřezu ramene 3, typ bodce 3 podle R. Krajíce

Datace: 12. století – 1. polovina 16. století

28. Železná postranice udidla (obr. 10: 6)

Popis: Železná postranice udidla s postranicemi s dlouhými tyčinkami a tvarově upravenými konci.

Rozměry: 119×22×8 mm

Hmotnost: 30 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, postranice udidla, typ 3 podle R. Krajíce

Datace: 2. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

29. Železná postranice udidla (obr. 10: 12)

Popis: Železná postranice udidla s připojeným článkem vyrobeným z několikanásobně stočeného železného drátu kruhového průřezu pro připevnění k oku, spojujícímu udidlo a otěž (oko se nedochovalo).

Rozměry: postranice 98×15×5 mm, objímka 70×19×9 mm

Hmotnost: 32 g

Uložení: v hloubce 11 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, postranice udidla

Datace: vrcholný středověk – novověk

30. Fáléra z barevného kovu (obr. 10: 8)

Popis: Drobná fáléra z barevného kovu. Plochý kruhový ozdobný předmět s vyraženým motivem koně.

Na jedné straně má ohnutý okraj. Ouško pro připevnění k postroji se nedochovalo.

Rozměry: průměr 36 mm, tloušťka 3 mm

Hmotnost: 7 g

Uložení: v hloubce 4 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: výbava koně a jezdce, faléra

Daace: novověk

31. Železný nůž (obr. 11: 4)

Popis: Železný nůž s trnem, špatně dochovanou špičkou čepele i průběhem ostří. Trn rukojeti plynule navazuje na hřbet čepele, od ostří je výrazně odsazený. Nůž má rovný průběh hřbetu čepele a konvexní tvar ostří.

Rozměry: 99×16×6 mm, tloušťka čepele 2 mm

Hmotnost: 9 g

Uložení: v hloubce 14 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, nůž, typ Ia podle R. Krajíce

Daace: raný středověk – novověk

32. Železný nůž (obr. 11: 7)

Popis: Dobře zachovalý železný nůž s řapem. Čepel je od řapu oboustranně odsazena. Hřbet čepele je rovný.

Rozměry: 205×22×4 mm

Hmotnost: 46 g

Uložení: v hloubce 17 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, nůž, typ Ib podle R. Krajíce

Daace: raný středověk – novověk

33. Železný nůž (obr. 11: 3)

Popis: Drobný železný nůž s trnovitým řapem. Čepel je od řapu rukojeti oboustranně odsazena. Hřbet čepele má mírně obloukovitý průběh, špička se nezachovala.

Rozměry: 113×11×3 mm

Hmotnost: 10 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, nůž, typ Ib podle R. Krajíce

Daace: raný středověk – novověk

34. Železný nůž (obr. 11: 1)

Popis: Drobný železný nožik s trnem odsazeným od hřbetu čepele i ostří, s rovným průběhem hřbetu čepele a špatně zachovalým ostřím. Špička čepele se nedochovala.

Rozměry: 90×12×3 mm

Hmotnost: 5 g

Uložení: v hloubce 18 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, nůž, typ Ib podle R. Krajíce

Daace: raný středověk – novověk

35. Železný nůž (obr. 11: 9)

Popis: Železný nůž s ulomenou špičkou, rovným průběhem hřbetu špatně zachovalé čepele, nejasným průběhem tvaru ostří a plochým, dobře zachovalým řapem se třemi otvory pro uchycení střenky zřejmě z organického materiálu. Hřbet čepele se dochoval lépe než ostří.

Rozměry: 141×17×3 mm, délka čepele 64 mm, délka rukojeti 77 mm

Hmotnost: 13 g

Uložení: v hloubce 18 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, nůž, typ II podle R. Krajíce

Datec: vrcholný středověk – novověk

36. Železný nůž (obr. 11: 8)

Popis: Železný nůž se srpovitě zahnutou čepelí a poškozeným řapem rukojeti s jedním dochovaným nýt-kem k uchycení nejspíše organické střenky. Čepel je vyztužena páskem železa nakovaným na její hřbet.

Rozměry: 160×21×20 mm, tloušťka čepele 2,5 mm, šířka výztuhy čepele 5 mm

Hmotnost: 25 g

Uložení: v hloubce 20 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, nůž, typ II podle R. Krajíce

Datec: vrcholný středověk – novověk

37. Železný nůž

Popis: Železný nůž s lichoběžníkovitým řapem a odlomenou špičkou. Na plochém řapu jsou rozeznatelné tři drobné čtvercové otvory s pozůstatky dvou nýtů pro uchycení nejspíše organické střenky.

Rozměry: 148×18×5 mm

Hmotnost: 17 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, nůž, typ II podle R. Krajíce

Datec: vrcholný středověk – novověk

38. Železný nůž (obr. 11: 2)

Popis: Drobný železný nožik s nepravidelným průběhem hřbetu čepele, špatně dochovaným ostrím a obloukovitě klenutým tvarem plochého řapu rukojeti, ve které se dochoval jeden nýtek pro uchycení zřejmě organické střenky.

Rozměry: 99×10×4 mm

Hmotnost: 4 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, nůž, typ II podle R. Krajíce

Datec: vrcholný středověk – novověk

39. Železný nůž (obr. 11: 5)

Popis: Menší železný nůž s rovným průběhem špatně zachovalé čepele bez špičky a ostrí, špatně zachovalou rukojetí a dochovaným fragmentem obkládacího plechu z barevného kovu, který je přinýtován k noži v místě, kde čepel přechází v rukojeť.

Rozměry: 94×13×4 mm

Hmotnost: 5 g

Uložení: v hloubce 8 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, nůž, typ II podle R. Krajíce

Datec: vrcholný středověk – novověk

40. Železná čepel nože (obr. 11: 6)

Popis: Špatně dochovaná větší část čepele železného nože. Čepel je rovná, úzká a podlouhlá.

Rozměry: 105×15×2 mm

Hmotnost: 9 g

Uložení: v hloubce 8 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě
Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, čepel nože
Datace: vrcholný středověk – novověk

41. Železná čepel nože

Popis: Dobře zachovalá čepel železného nože. Tvar hřbetu čepule má klenutý konvexní průběh. Směrem ke špičce, která se nedochovala, přechází hřbet do konkávního tvaru. Zachovalé ostří má rovný tvar průběhu.

Rozměry: 87×27×5 mm

Hmotnost: 30 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, čepel nože

Datace: vrcholný středověk – novověk

42. Železná čepel nože

Popis: Dobře zachovalá čepel železného nože. Tvar hřbetu čepule má klenutý konvexní průběh. Směrem ke špičce, která se nedochovala, přechází hřbet do konkávního tvaru. Průběh tvaru dochovaného ostří kopíruje průběh tvaru hřbetu čepule.

Rozměry: 94×23×7 mm

Hmotnost: 46 g

Uložení: v hloubce 10 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, čepel nože

Datace: vrcholný středověk – novověk

43. Fragment železné čepule (obr. 12: 16)

Popis: Špatně dochovaná větší část čepule, zřejmě nože. Podlouhlá čepel má rovný tvar průběhu jejího hřbetu a klenutý tvar ostří.

Rozměry: 74×12×4 mm

Hmotnost: 5 g

Uložení: v hloubce 4 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, čepel nože

Datace: vrcholný středověk – novověk

44. Fragment železné čepule (obr. 12: 17)

Popis: Ploché železný předmět tvaru čepule, zřejmě nože.

Rozměry: 76×17×3 mm

Hmotnost: 8 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, čepel nože

Datace: vrcholný středověk – novověk

45. Železná vidlička (obr. 12: 23)

Popis: Ve dvě rozeklaný železný předmět s tvarovaným krčkem a trnem pro upevnění k rukojeti.

Rozměry: 115×13×8 mm

Hmotnost: 10 g

Uložení: v hloubce 10 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, vidlička

Datace: vrcholný středověk – novověk

46. Železná botová podkůvka (obr. 10: 11)

Popis: Železná podkůvka kožené obuvi se třemi dochovanými otvory pro nýtky k upevnění na podrážku.

Rozměry: 63×62×7 mm

Hmotnost: 23 g

Uložení: v hloubce 6 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, botová podkůvka

Datace: novověk

47. Fragment železné botové podkůvky (obr. 10: 7)

Popis: Fragment botové podkůvky mírně obloukovitého tvaru s jedním zřetelným otvorem pro uchycení k podrážce obuvi.

Rozměry: 52×9×2 mm

Hmotnost: 3 g

Uložení: v hloubce 3 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, botová podkůvka

Datace: novověk

48. Železné kování boty (obr. 12: 15)

Popis: Půlměsíčitě, ploché kování špičky podrážky boty s pěti dochovanými otvory.

Rozměry: 61×20×2 mm

Hmotnost: 5 g

Uložení: v hloubce 10 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, kování boty

Datace: novověk

49. Knoflík z barevného kovu, či slitiny (obr. 10: 2)

Popis: Knoflík z barevného kovu nebo slitiny, ve stavu dochování má oválný tvar. Jeho původní tvar kvůli horšímu stavu dochování není možné rekonstruovat. Na ploché přední straně nelze rozeznat žádný motiv, na zadní straně se dochovalo ouško, sloužící pro připevnění k oděvu.

Rozměry: 22×19×6 mm

Hmotnost: 6 g

Uložení: v hloubce 3 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, knoflík

Datace: novověk

50. Knoflík z barevného kovu či slitiny (obr. 10: 1)

Popis: Knoflík z barevného kovu nebo slitiny, ve stavu dochování má oválný tvar. Původně byl pravděpodobně kulatý, nebo oválný. Na vypouklé přední straně s důlkem uprostřed není možné rozeznat žádný motiv. Ouško na zadní straně sloužící k připevnění k oděvu je ulomené.

Rozměry: 19×17×2 mm

Hmotnost: 0,5 g

Uložení: v hloubce 5 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: předměty osobní potřeby, knoflík

Datace: novověk

51. Železný hřeb (obr. 12: 5)

Popis: Velký masivní železný hřeb s plochou kulatou horizontální hlavou.

Rozměry: délka 58 mm, průměr hlavy 35 mm, tloušťka hlavy 6 mm

Hmotnost: 44 g

Uložení: v hloubce 13 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: stavební kování, hřeb, typ Ic podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk

52. Železný hřeb (obr. 12: 4)

Popis: Velký masivní železný hřeb s vypouklou kulatou hlavou.

Rozměry: délka 66 mm, průměr hlavy 38 mm, tloušťka hlavy 12 mm

Hmotnost: 56 g

Uložení: v hloubce 5 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: stavební kování, hřeb, typ Ila podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk

53. Železný hřeb (obr. 12: 2)

Popis: Velký masivní železný hřeb s vypouklou kulatou hlavou.

Rozměry: délka 44 mm, průměr hlavy 34 mm, tloušťka hlavy 7 mm

Hmotnost: 25 g

Uložení: v hloubce 6 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: stavební kování, hřeb, typ Ila podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk

54. Železný hřeb (obr. 12: 3)

Popis: Velký masivní železný hřeb s vypouklou kulatou hlavou a ohnutým hrotem.

Rozměry: délka 46 mm, průměr hlavy 34 mm, tloušťka hlavy 8 mm

Hmotnost: 25 g

Uložení: v hloubce 6 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: stavební kování, hřeb, typ Ila podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk

55. Železný hřeb (obr. 12: 1)

Popis: Velký masivní železný hřeb s poškozenou vypouklou, částečně kulatou hlavou.

Rozměry: délka 38 mm, průměr hlavy 38 mm, tloušťka hlavy 7 mm

Hmotnost: 24 g

Uložení: v hloubce 18 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: stavební kování, hřeb, typ Ila podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk

56. Železný hřeb (obr. 12: 6)

Popis: Čtyřhranný železný hřeb bez hlavičky s obdélníkovým průřezem těla.

Rozměry: 46×8×6 mm

Hmotnost: 6 g

Uložení: v hloubce 11 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: stavební kování, hřeb, typ VIIa podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk

57. Železný hřeb (obr. 12: 7)

Popis: Velký železný čtyřboký hřeb bez hlavy s čtvercovým průřezem.

Rozměry: 90×12×12 mm

Hmotnost: 17 g

Uložení: v hloubce 7 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: stavební kování, hřeb, typ VIIIb podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk

58. Železné oko řetězu (obr. 12: 8)

Popis: Rozpojené oválné oko řetězu, obdélníkového průřezu.

Rozměry: 49×25×4 mm

Hmotnost: 6 g

Uložení: v hloubce 6 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: stavební kování, oko řetězu

Datace: vrcholný středověk – novověk

59. Železné oko řetězu (obr. 12: 11)

Popis: Roztržené železné oko řetězu, oválného tvaru a kruhového průřezu.

Rozměry: 67×22×29 mm, průměr 7 mm

Hmotnost: 27 g

Uložení: v hloubce 5 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: stavební kování, oko řetězu, typ III podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk – novověk

60. Železné oko s trny (obr. 12: 14)

Popis: Oko čtvercového průřezu s trnem tvořeným dvěma oddělenými konci.

Rozměry: 76×30×10 mm

Hmotnost: 40 g

Uložení: v hloubce 16 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: stavební kování, oko s trny

Datace: vrcholný středověk

61. Železná skoba (obr. 12: 9)

Popis: Masivní dvouramenná skoba podkovovitého tvaru.

Rozměry: 58×18×11 mm

Hmotnost: 44 g

Uložení: v hloubce 3 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: stavební kování, dvouramenná skoba, typ IV podle R. Krajíce

Datace: 1. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

62. Železná objímka (obr. 12: 24)

Popis: Větší železná rozlomená objímka bez perforace.

Rozměry: v deformovaném stavu 94×35×52 mm, délka plátu 210 mm, šířka plátu 35 mm, tloušťka plátu 5 mm

Hmotnost: 154 g

Uložení: v hloubce 15 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: stavební kování, objímka

Datace: vrcholný středověk – novověk

63. Železná objímka (obr. 12: 27)

Popis: Velká kruhová železná objímka.

Rozměry: 11×88×19 mm

Hmotnost: 125 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: stavební kování, objímka

Datace: vrcholný středověk – novověk

64. Železný tyčinkovitý předmět s trnem (obr. 12: 10)

Popis: Tyčinkovitý předmět s trnem, rombického průřezu těla.

Rozměry: 49×6×5 mm, délka těla 41 mm, délka řapu 8 mm

Hmotnost: 4 g

Uložení: v hloubce 6 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: stavební kování

Datace: vrcholný středověk – novověk

65. Na dvě části rozlomený železný předmět (obr. 12: 18, 20)

Popis: Na dvě části rozlomený železný předmět vyrobený překováním železných tyčinek kruhového průřezu.

Rozměry: první část 54×12×6 mm, druhá část 48×30×18 mm

Hmotnost: první část 5 g, druhá část 8 g

Uložení: v hloubce 16 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: stavební kování

Datace: vrcholný středověk – novověk

66. Železný hrot kopí (obr. 14)

Popis: Kompletně zachovalý hrot velkého železného kopí listovitého tvaru těla s tulejí. Na těle kopí je zřetelný výrazný středový hřbet. Rombický průřez těla hrotu kopí přechází na krčku do osmiúhelníkového průřezu, který pokračuje i na hraněné tuleji. Na tuleji je velký otvor pro hřeb k připevnění kopí k dřevci.

Rozměry: 475×56×30 mm, délka hrotu 320 mm, délka tuleje 155 mm

Hmotnost: 1032 g

Uložení: v hloubce 25 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, hrot kopí, typ III podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk

67. Železný hrot kopí (obr. 13: 9)

Popis: Téměř kompletně zachovalý, tvarově vyspělý železný hrot kopí. Tělo kopí je dlouhé, úzké a tvarem se blíží spíše trojúhelníku než listu. Na těle kopí je zřetelné středové žebro. Válcovitá tulej kruhového průřezu se směrem ke konci mírně rozšiřuje. Za dvěma zřetelnými otvory pro hřeby se tulej prudce zužuje v délce asi 1 cm až po otvor pro dřevce.

Rozměry: 249×15×20 mm, délka hrotu 174 mm, délka tuleje 75 mm

Hmotnost: 168 g

Uložení: v hloubce 22 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, hrot kopí, typ II podle R. Krajíce

Datace: doba římská – vrcholný středověk

68. Železný hrot kopí (obr. 13: 8)

Popis: Menší železný hrot kopí listovitého tvaru těla s kosodélným průřezem. Tělo je přibližně stejně dlouhé jako tulej. Na kónicky se rozšiřující tuleji kruhového průřezu je i přes špatný stav jejího dochování rozeznatelný otvor pro hřeb k uchycení hrotu na dřevce.

Rozměry: 134×25×15 mm, délka hrotu 55 mm, délka tuleje 79 mm

Hmotnost: 53 g

Uložení: v hloubce 15 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, hrot kopí, typ I podle R. Krajíce

Datace: raný středověk – vrcholný středověk

69. Železný tesák (obr. 15: 1)

Popis: Dobře zachovalý železný tesák se záštitným trnem. Krátká široká čepel je oboustranně odsazena od řapu rukojeti, který se rovnoměrně rozšiřuje směrem k týlu, jímž na jedné straně probíhá žlab. Hřbet čepel má rovnou linii průběhu, ostří je částečně dochované. V rukojeti se nacházejí čtyři otvory pro uchycení pravděpodobně organické střenky. Na hranici rukojeti a čepel se dochoval trn kruhového tvaru se dvěma otvory.

Rozměry: 395×34×21 mm

Hmotnost: 275 g

Uložení: v hloubce 17 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, tesák, typ čepel A3, typ řapu Ia5, typ záštitného trnu t6a podle P. Žákovského

Datace: 2. polovina 15. století

70. Železný tesák (obr. 15: 3)

Popis: Železný tesák s rovným průběhem hřbetu čepel, ostří je částečně dochované a jeho průběh je vycený v blízkosti špičky směrem nahoru ke hřbetu. Špička se nedochovala. V rukojeti se nachází bezpečně šest otvorů shodného průměru pro uchycení nejspíše organické střenky, případně dalších prvků rukojeti. Další otvory v rukojeti vznikly zřejmě v důsledku koroze.

Rozměry: 280×21×17 mm

Hmotnost: 91 g

Uložení: v hloubce 25 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typ čepel: militaria, tesák, typ čepel A8b, typ řapu IIa4 podle P. Žákovského

Datace: 15. století

71. Železný tesák (obr. 15: 2)

Popis: Železný tesák se záštitným trnem a poškozenou rukojetí. Oboustranně odsazená čepel plynule navazuje na řap rukojeti, který se rozšiřuje směrem k týlu a jehož jednou stranou prochází žlab. Hřbet čepel má rovnou linii průběhu, která se na hřbetu směrem ke špičce obloukovitě stáčí dolů. Ostří je částečně dochované. V rukojeti se dochovaly dva otvory a část jednoho nýtu pro uchycení nejspíše organické střenky. S ohledem na délku rukojeti a rozestupy mezi otvory lze předpokládat, že v rukojeti byly celkem čtyři otvory pro uchycení střenky. Na hranici rukojeti a čepel se dochoval trn nepravidelného čtvercového tvaru. Jedna strana trnu napovídá, že byl původně mušlovitého tvaru.

Rozměry: 315×29×29 mm

Hmotnost: 151 g

Uložení: v hloubce 22 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, tesák, typ čepel A5, typ řapu I, typ trnu t5 podle P. Žákovského

Datace: 2. polovina 15. století

72. Železná rukojeť tesáku (obr. 12: 25)

Popis: Rukojeť tesáku, případně velkého železného nože se zadním kováním ve formě hlavice z bavorského kovu. Na rukojeti jsou zřetelné dva otvory se zachovalými nýty k uchycení střenky, vyrobené

nejspíše z organického materiálu. Celkový počet děr pro nůty nelze kvůli špatnému dochování artefaktu přesně určit.

Rozměry: železná část 148×18×4 mm, ukončení z barevného kovu 17×11×5 mm

Hmotnost: 14 g

Uložení: v hloubce 8 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, rukojeť tesáku

Datace: vrcholný středověk – novověk

73. Železný hrot střely (obr. 13: 6)

Popis: Hrot střely s křídélky, tordovaným krčkem a tulejkou.

Rozměry: 111×28×9 mm

Hmotnost: 10 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, hrot střely, skupina A, typ 1b podle A. Ruttkaye,

typ A-II-b-4-b-2 podle J. Mazáčkové

Datace: 9. století – polovina 10. století

74. Železný hrot střely (obr. 13: 4)

Popis: Velký trojúhelníkový hrot s tulejí kruhového průřezu a křídélky. Jedná se nejspíše o hrot střely do kuše.

Rozměry: 82×44×10 mm

Hmotnost: 34 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, hrot střely, typ B-IVa podle R. Krajíce, skupina A, typ 1d podle

A. Ruttkaye, typ A-V-b-1-b-2 podle J. Mazáčkové

Datace: 14.–15. století

75. Železný hrot střely (obr. 13: 1)

Popis: Masivní čtyřboký hrot střely čtvercového tvaru průřezu těla s tulejí. V tuleji je znatelný otvor pro uchycení k ratišti střely. Nejspíše se jedná o střelu do kuše (Krajíc 2003a, 187).

Rozměry: 77×13×12 mm

Hmotnost: 36 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, hrot střely, typ B-IIId podle R. Krajíce, typ A-II-2-a-3 podle J. Mazáčkové

Datace: 13.–15. století

76. Železný hrot střely (obr. 13: 7)

Popis: Trojúhelníkový hrot střely s tulejí kruhového průřezu a jedním dochovaným křídélkem.

Rozměry: 80×29×8 mm

Hmotnost: 19 g

Uložení: v hloubce 14 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, hrot střely, typ B-IVa podle R. Krajíce, skupina A, typ 1d podle

A. Ruttkaye, typ A-IV-b-1-b-2 podle J. Mazáčkové

Datace: 14.–15. století

77. Železný hrot střely (obr. 13: 3)

Popis: Hrot střely listovitého tvaru těla, rombového tvaru průřezu těla a s tulejí kruhového průřezu.

Rozměry: 102×20×12 mm

Hmotnost: 33 g

Uložení: v hloubce 15 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, hrot střely, typ B-IIa podle R. Krajíce, typ A-III-1-b-3 podle J. Mazáčkové

Daťace: 14.–15. století

78. Železný hrot střely (obr. 13: 5)

Popis: Velký trojúhelníkovitý hrot s tulejí kruhového průřezu a křídélky. Jedná se nejspíše o hrot střely do kuše.

Rozměry: 88×44×9 mm

Hmotnost: 37 g

Uložení: v hloubce 10 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, hrot střely, typ B-IVa podle R. Krajíce, skupina A, typ 1d podle A. Ruttkaye, typ A-V-b-1-b-2 podle J. Mazáčkové

Daťace: 14.–15. století

79. Železný hrot střely (obr. 13: 2)

Popis: Masivní čtyřboký hrot střely čtvercového tvaru v průřezu těla s tulejí. V tuleji je znatelný otvor pro uchycení k ratišti střely.

Rozměry: 88×19×12 mm

Hmotnost: 39 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: militaria, hrot střely, typ B-IIIId podle R. Krajíce, typ A-IV-2-a-3 podle J. Mazáčkové

Daťace: 13.–15. století

80. Železná sekera (obr. 16: 1)

Popis: Sekera s tulejí a vějířovitě se rozšiřujícím ostrím. Tulej je plná, v ploše těla sekery bez přerušení. Místo sváru je rozeznatelné.

Rozměry: 83×51×26 mm

Hmotnost: 193 g

Uložení: v hloubce 15 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, sekera, typ IV podle J. Poulíka, typ I podle A. Bartoškové

Daťace: 7. století – konec 8. století

81. Železná sekera (obr. 16: 3)

Popis: Menší dobře zachovalá železná sekera.

Rozměry: 122×44×29 mm

Hmotnost: 224 g

Uložení: v hloubce 25 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, sekera, typ II podle R. Krajíce

Daťace: 13. století – 1. třetina 15. století

82. Železná sekera (obr. 16: 4)

Popis: Větší, dobře zachovalá železná sekera.

Rozměry: 183×93×38 mm

Hmotnost: 529 g

Uložení: v hloubce 27 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě
Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, typ III podle R. Krajíce
Datace: 13.–17. století

83. Fragment železné sekery (obr. 16: 2)

Popis: Fragment velké železné sekery.

Rozměry: 98×42×40 mm

Hmotnost: 274 g

Uložení: v hloubce 15 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, fragment sekery, typ III podle R. Krajíce

Datace: 13. století – 1. třetina 15. století

84. Železný klín (obr. 11: 10)

Popis: Drobný, avšak masivní železný klín s rozšířeným středem těla. Klín je pod týlem čtvercového průřezu, v místě rozšíření je průřez těla obdélný.

Rozměry: 73×14×13 mm

Hmotnost: 48 g

Uložení: v hloubce 5 cm, v lesní hrabance

Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, klín, menší masivní klín podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk – novověk

85. Železný klín (obr. 11: 11)

Popis: Dobře zachovalý menší železný klín. Jeho průřez je obdélný, tvar se směrem k ostří zužuje jen na jeho užších stěnách, na širších stěnách si tělo drží stejnou šířku od týlu až k ostří. Nese stopy opotřebení, úderová plocha týlu je asymetricky roztlučená.

Rozměry: 67×28×17 mm

Hmotnost: 92 g

Uložení: v hloubce 7 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, klín, menší masivní klín podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk – novověk

86. Železný klín (obr. 11: 12)

Popis: Poškozený menší železný masivní klín. Část jeho těla je na týlní straně ulomená. Tělo se zužuje směrem k ostří na všech čtyřech stěnách.

Rozměry: 84×27×19 mm

Hmotnost: 75 g

Uložení: v hloubce 13 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, klín, menší masivní klín podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk

87. Železný klín (obr. 11: 13)

Popis: Delší klín tyčovitěho tvaru dřívku a kvadratického průřezu s úzkým dlátovitým ostřím. Svými proporcemi naznačuje použití pro lámání či další opracování kamene.

Rozměry: 280×27×21 mm

Hmotnost: 391 g

Uložení: v hloubce 18 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, klín, tyčovitý klín podle R. Krajíce

Datace: vrcholný středověk – novověk

88. Železný hák (obr. 12: 21)

Popis: Špatně zachovalá část háku. Tvar hřbetu háku má klenutý konvexní průběh, směrem k dochované špičce přechází hřbet do mírně konkávního tvaru, způsobeného zřejmě poškozením háku při jeho používání.

Rozměry: 88×20×7 mm

Hmotnost: 25 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, hák

Datace: novověk

89. Železný hák (obr. 12: 19)

Popis: Fragment železného háku konvexního tvaru na vnější, a konkávního na vnitřní části.

Rozměry: 82×22×6 mm

Hmotnost: 35 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, hák

Datace: novověk

90. Železný sekáč (obr. 17: 1)

Popis: Dobře zachovalý železný sekáč s ohnutým koncem rukojeti, plochá čepel sekáče je střechovitého tvaru, její špička je vykována do vzhůru směřujícího plochého výstupku s polokruhovým zakončením, na opačném konci čepele je k jeho horní části nakován odsazený dlouhý čtyřboký trn, který byl nejspíše upevněn v organické rukojeti.

Rozměry: 301×70×5 mm, délka čepele 206 mm, délka rukojeti 95 mm, průměrná šířka rukojeti 8 mm

Hmotnost: 146 g

Uložení: v hloubce 20 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: řemeslnické nástroje, sekáč

Datace: 2. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

91. Železný srp (obr. 17: 2)

Popis: Dobře zachovalý dlouhý železný srp s řapem pro upevnění rukojeti. Čepel je výrazně odsazena od řapu rukojeti, od rukojeti nízká a v průběhu zalomená.

Rozměry: 330×33×5 mm

Hmotnost: 102 g

Uložení: v hloubce 23 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: zemědělské nástroje, srp, typ II podle R. Krajice

Datace: vrcholný středověk

92. Železná kování vidlí (obr. 12: 22)

Popis: Špatně dochovaný železný hrot kuželovitého tvaru s tulejí.

Rozměry: 89×10 mm

Hmotnost: 9 g

Uložení: v hloubce 17 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: zemědělské nástroje, kování vidlí

Datace: 1. polovina 14. století – 1. třetina 15. století

93. Fragment železného předmětu (obr. 12: 26)

Popis: Malý, ale masivní železný fragment blíže neurčeného předmětu. Fragment je na vnitřní straně

svého povrchu plochý, jeho širší okraje jsou částečně skuté směrem k sobě, v podélném směru se zužuje a přechází do kulatého až špičatého zakončení.

Rozměry: 51×37×16 mm

Hmotnost: 68 g

Uložení: v hloubce 12 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: nezařaditelné

Datace: neurčitelná

94. Fragment železného předmětu (obr. 12: 13)

Popis: Plochý železný fragment blíže neurčeného předmětu je na jedné straně zakulacený, na druhé straně ulomený.

Rozměry: 35×21×3 mm

Hmotnost: 6 g

Uložení: v hloubce 11 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: nezařaditelné

Datace: neurčitelná

95. Železné držadlo vědra (obr. 12: 12)

Popis: Železné držadlo vědra s jedním celým a druhým poškozeným závěsným okem pro uchycení.

Rozměry: 212×67×12 mm

Hmotnost: 155 g

Uložení: v hloubce 11 cm, ve světle žlutohnědé kypré půdě

Typologické zařazení: mobiliář usedlosti a provozní vybavení, držadlo vědra, držadlo vědra s hákovitými konci podle A. Bartoškové

Datace: 6. století – 1. třetina 15. století

Poznámky:

- 1 Geovědní mapy 1:50 000 (geology.cz).
- 2 Ozuby ECO s vidiem M10 větší. [online]. [cit. 2021-08-31]. Dostupné z: <https://www.equiservis.cz/>.
- 3 Nože od Ponávky. [online]. [cit. 2021-08-31]. Dostupné z: <https://www.archaiabrno.org/>.
- 4 Kov na historických nožích opět září. Archeologové je našli v korytě Ponávky. [online]. [cit. 2021-08-31]. Dostupné z: <http://www.brnensky.denik.cz>.
- 5 Podkůvky na boty. [online]. [cit. 2021-08-31]. Dostupné z: <https://kutil.florenc.cz/podkuvky-na-boty-p4126>.
- 6 Knoflíky (Vše) – nálezy. [online]. [cit. 2021-08-31]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/c/novovek/knofliky-a-spinadla/knofliky/>.

Literatura:

- B a r t í k, Jaroslav, 2016. Břestek (okr. Uherské Hradiště). *Přehled výzkumů* 57(1), 237.
- B a r t í k, Jaroslav, 2018. Laténský depot železných artefaktů z Břestku, okr. Uherské Hradiště. *Pravěk Nová řada* 26, 55–67.
- B a r t í k, Jaroslav, B ě h o u n k o v á, Lenka a C h r á s t e k, Tomáš, 2016. Dvě koncentrace středověkých kovových artefaktů v zázemí hradiska sv. Klimenta. *Slovácko* 57, 119–132.
- B a r t o š k o v á, Andrea, 1986. *Slovanské depoty železných předmětů v Československu*. Praha: Academia. Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brně. Ročník. 13/2.
- B a x a, Peter, 1982. K vývoju podkúvania na Slovensku v 16.–17. storočí. *Archaeologia historica* 7, 495–497.

- B e r a n o v á, Magdalena, 2005. *Jídlo a pití v pravěku a ve středověku*. Praha: Academia. 359 s.
- B e r a n o v á, Magdalena a K u b a č á k, Antonín, 2010. *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*. Praha: Libri. 430 s.
- C e n d e l í n, Dušan, 2001. Ještě je čas! K tématu vykrádání archeologických nalezišť. *Vlastivědný věstník moravský* 53, 67–68.
- C y m b a l a k, Tomasz, 2006. Wybrane znaleziska podkówek do butów z terenu Czech na tle analogii środkowo-europejskich. *Archaeologia Pragensia* 18, 263–282.
- Č e r v i n k a, Inocenc Ladislav, 1928. *Slované na Moravě a Říše Velkomoravská: jejich rozšíření, památky a dějiny*. Brno: Pravěk. 390 s.
- Č i ž m á ř, Ivan, 2014. Hortfunde von Eisengegenständen aus dem Burgwall „Modla“ bei Buchlovice (Bez. Uherské Hradiště). In: Čižmářová, Jana, Venclová, Natálie a Březinová, Gertrúda, eds. *Moravské křižovatky: střední Podunají mezi pravěkem a historií*. Brno: Moravské zemské muzeum, 627–639.
- D o s t á l, Bořivoj, 1966. *Slovanské pohřebiště ze střední doby hradištní na Moravě*. Praha: Academia. 214 s.
- D r n o v s k ý, Pavel a G u r i c o v á, Lucie, 2016. Podkovy z tzv. staré sbírky Muzea východních Čech v Hradci Králové: poznámky k typologii středověkých a novověkých nálezů. *Živá Archeologie* 18, 53–61.
- D u r d í k, Tomáš, 1983. *Středověké zbraně*. Chrudim: Okr. muzeum. Sbírkový materiál Okr. Muzea v Chrudimi. 62 s.
- F e y f r l í k o v á, Monika, 2015. *Kuchyně pozdního středověku*. Praha: Grada Publishing. 88 s.
- F r o l e c, Ivo, 2003. *Kovářství*. Praha: Grada. 152 s.
- G o l e c, Martin a K o s, Petr, 2020. The Hallstatt hoard of Roštín “Vlčák”, Kroměříž district (CZ). In: Čižmář, Ivan, Čižmářová, Hana a Humpolová, Alena, eds. *Jantarová stezka v proměnách času*. Brno: Moravské zemské muzeum, 71–87.
- H e j n a, Antonín, 1962. Soubor nálezů z hrádka Bolkova v severovýchodních Čechách. *Památky archeologické* 53, 455–471.
- H e j n a, Antonín, 1974. Bradlo u Hostinného nad Labem: příspěvek k výzkumu opevněných sídel v severovýchodních Čechách. *Památky archeologické* 65, 365–418.
- H u m l, Václav, 1967. *Zaniklá tvrz Semonice*. Hradec Králové: Krajské muzeum. 54 s.
- C h y t r á č e k, Miloslav, C h v o j k a, Ondřej, J o h n, Jan, M i c h á l e k, Jan, S t r á n s k á, Petra a Š á l k o v á, Tereza, 2017. Lidská oběť z pozdní doby halštatské v jižních Čechách? K interpretaci nálezů pod výšinnou lokalitou starší doby železné na Vraném vrchu u Spolí, okr. Český Krumlov. *Archeologické rozhledy* 69, 583–628.
- C h r á s t e k, Tomáš, 2013. Problematika využití detektoru kovů v archeologii v kontextu současného stavu a detektorová prospekce Slováckého muzea v letech 2011–2012. *Slovácko* 54, 195–197.
- K a ž m i e r c z y k, Józef, 1978. *Podkowsy na Śląsku w X–XIV wieku: studia z dziejów kultury materialnej*. Wrocław: Ossolineum. 179 s.
- K o š o v á, Petra, 2007. Ku klasifikácii neskorostredovekých a včasnovekých ostrôh z územia Slovenska. *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského – Musaica* 25, 257–276.
- K o u ř i l, Pavel, 1979. Archeologické nálezy z hradu Templštejna – železné předměty. *Archaeologia historica* 4, 129–140.
- K r a j í c, Rudolf, 1991. Stavební železo a uzavírací mechanismy na vrcholně středověkých lokalitách Táborska. *Archaeologia historica* 16, 323–344.
- K r a j í c, Rudolf, 2003a. *Sezimovo Ústí – archeologie středověkého poddanského města. 3., Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa, díl I*. Praha: Archeologický ústav AV ČR. 316 s.
- K r a j í c, Rudolf, 2003b. *Sezimovo Ústí – archeologie středověkého poddanského města. 3., Kovárna v Sezimově Ústí a analýza výrobků ze železa, díl II*. Praha: Archeologický ústav AV ČR. 194 s.
- K u c h a ř, Zdeněk, 2020. *Systematický nedestruktivní průzkum Chřibů – kovové artefakty z k. ú. Buchlovice*. Rukopis bakalářské diplomové práce uložený na Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.
- M a z á č k o v á, Jana, 2012. *Militária z hradu Rokštejna v širším středoevropském kontextu*. Rukopis disertační práce uložený na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykova univerzity v Brně.

- Menoušková, Dana, Firkle, Marek a Frána, Jaroslav, 2014. Časně eneolitické měděné sekery z Buchlovic a Uherského Hradiště, katastrálního území Sady. *Slovácko* 55, 181–192.
- Měchurová, Zdeňka, 2013. Vybíjené ornamenty na středověkých sekerách. *Archaeologia historica* 38(2), 619–630.
- Navrátíl, Aleš, 2015. Česká archeologie a čtvrt století užívání detektorů kovů. *Přehled výzkumů* 56(1), 119–130.
- Nekuda, Vladimír, 1975. *Pfaffenschlag: zaniklá středověká ves u Slavonic: příspěvek k dějinám středověké vesnice*. Brno: Blok. 277 s.
- Nekuda, Vladimír, 1985. *Mstěnice: zaniklá středověká ves u Hrotovic: 1, Hrádek – Tvrz Dvůr – Předsunutá opevnění*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost. 268 s.
- Nekuda, Vladimír, 2000. *Mstěnice: zaniklá středověká ves 3, Raně středověké sídliště*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost. 388 s.
- Novotný, Boris, 1963. Výzkum velkomoravského hradiště „Pohansko“ u Nejdku na lednickém ostrově. *Památky archeologické* 54(1), 3–40.
- Novotný, Boris, 1972. Výzkum vesnického sídliště z pozdní doby hradištní u Přítluck (okr. Břeclav). In: Snášil, Robert, ed. *Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů: sborník prací přednesených na 3. celostátním semináři o problematice zaniklých středověkých vesnic, Uherské Hradiště, 10. – 13. 5. 1971. Díl 1*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 117–154.
- Novotný, Boris, 1976. Záchraný výzkum zaniklého středověkého dvorce a chat u Šakvic (o. Břeclav). *Archaeologia historica* 1, 61–89.
- Opřavil, Tomáš, 2018. *Historické cesty v Chříbech a jejich význam v regionu Moravy*. Rukopis diplomové práce uložený na Katedře geografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.
- Poulik, Josef, 1948. *Staroslovanská Morava*. Praha: Státní archeologický ústav. 215 s.
- Ruttka, Alexander, 1976. Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei II. *Slovenská archeológia* 24(2), 245–395.
- Režný, Mojmír a Vích, David, 2017. Hynkovice – neznámá zaniklá středověká ves v Orlických horách. *Archaeologia historica* 42, 21–43.
- Salaš, Milan, 2012. Dva bronzové nože doby popelnicových polí z hradiska Holý Kopec u Buchlovic (okr. Uherské Hradiště). In: Kujovský, Rudolf a Mitáš, Vladimír, eds. *Václav Furmánek a doba bronzová: zborník k sedemdesiatym narodeninám*. Nitra: Archeologický ústav SAV, 349–353.
- Salaš, Milan, 2014. Nález bronzového nože od Buchlovic, okr. Uherské Hradiště. *Slovácko* 55, 193–201.
- Sklenský, Karel a kol. 1992. *Archeologický slovník. Část 2, Kovové artefakty. 1, Pravěk a raný středověk*. Praha: Národní muzeum. 66 s.
- Smíšek, Kamil a Daněček, David, 2013. Nález dánské mince z konce 16. století z Turska (okr. Praha-západ). *Numismatické listy* 68/1–2, 70–73.
- Thšněl, Jakub a kol. 2017. Detektorový průzkum zázemí tvrze v Ustrašíně (okres Pelhřimov). *Vlastivědný sborník Pelhřimovska* 23, 7–14.
- Vích, David, 2013. Průzkum polohy Háj u Luže s reliktu úvozových cest. *Archaeologia historica* 38, 705–729.
- Vích, David, 2014. Příspěvek k metodice detektorové prospekce v archeologii. *Archeologie východních Čech* 7, 152–172.
- Vích, David, 2015. Příspěvek k poznání tvrziště v Českých Libchavách na Ústeckoorlicku. *Archaeologia historica* 40, 163–177.
- Vích, David, 2017a. Doba laténská v severní oblasti boskovické brázdy ve světle drobných kovových nálezů. *Archeologické rozhledy* 69, 629–671.
- Vích, David, 2017b. Projectile head finds from Zitkov Castle near Choceň. *Acta Militaria Mediaevalia* 13, 83–109.
- Vích, David a Jílek, Jan, 2016. Hrob nebo depot? Nález z doby římské u Jevíčka (okr. Svitavy). *Archeologické rozhledy* 68, 363–380.
- Vích, David a Žákovský, Petr, 2012. Soubor kovových předmětů z dosud neznámé lokality na Litomyšlsku. *Archeologické rozhledy* 64, 89–128.
- Žákovský, Petr, 2011a. Středověká a raně novověká militaria ze sbírek Lovecko-lesnického muzea v Úsově na Moravě. *Acta Militaria Mediaevalia* 7, 105–159.

- Ž á k o v s k ý, Petr, 2011b. Středověké a raně novověké chladné zbraně ze sbírek Městského muzea v Moravském Krumlově. *Archaeologia mediaevalis Moravica et Silesiana* 2, 127–188.
- Ž á k o v s k ý, Petr, 2011c. Středověká militaria ze sbírek Městského muzea v Počátcích. *Archeologické výzkumy na Vysočině* 2/2011, 93–103.
- Ž á k o v s k ý, Petr, 2014. *Tesáky a problematika jednosečných zbraní středověku a raného novověku*. Rukopis disertační práce uložený na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

Poděkování:

Realizace detektorové prospekce by se neobešla bez nemalého úsilí celé řady hledačů. Naše poděkování proto patří všem členům i spolupracujícím nečlenům spolku Archeo Moravia, kteří se na prospekcích podíleli (M. Bártík, J. Fišer, J. Gasnárek, M. Hečko, L. Kotásek, T. Merta, Z. Omelka, P. a Z. Prieňhodovi, T. Sobala, P. Spálavský, L. Svoboda, L. Štoudek, L. Turková, V. Vavruška ad.).

Bc. et Bc. Zdeněk K u c h a ř (n. 1988), archeolog Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje archeologii jihovýchodního podhůří Chřibů, studiu středověkých kovových artefaktů z městského a lesního prostředí a realizaci záchranných výzkumů na Uherskohradištsku.

Mgr. Jaroslav B a r t í k, Ph.D. (n. 1990), archeolog Archeologického ústavu AV ČR v Brně. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice těžby a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii neolitu/eneolitu a problematice detektorové prospekce.

Bc. Klára A u g u s t í n o v á (n. 1998), je studentkou archeologie na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Již několik let se podílí jako technik na záchranných archeologických výzkumech Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se zaměřuje na pravěké osídlení v povodí říčky Okluky.

The Evidence of Medieval and Modern Ages Human Activities in the Wooded Terrain of Chřiby. A Case Study of Systematic Detector Prospection of the Buchlovice – "Dubový díl" site

A b s t r a c t

The study presents the results of a case study of systematic detector prospection within the area of Buchlovice – "Dubový díl". The area was chosen as a model example of one of the main communication corridors in the wooded area of the Chřiby Mountains and it focused on the character and intensity of human activities and their changes in the times of the Early Medieval Ages up to the Modern Ages. The prospection was supposed to illustrate typological structure of objects which were discovered in the wooded area, and which very often disappear from the area due to illegal and non-collaborative activities of prospectors using detectors of metal. Detector prospection was carried out four times under the patronage the Museum of Moravian Slovakia between the spring of 2016 and spring of 2017. Ten to twenty-five prospectors from the Archeo Moravia association took part in the research at various times.

Originally there were 95 analysed artefacts, 92 of which were made of iron and 3 were made of non-ferrous metals. The most common group of artefacts was represented by those belonging to the equipment of a horse and its rider and it illustrates the relics of the plethora of old paths and connection of a man with a horse and their common activities in the wooded environment. Apart from working with a horse (e.g. hauling down the tree trunks) some evidence of frequent travelling within the whole chronological period in question have to be emphasized. What is more, the number of horseshoes found within the area together with the horseshoe nails indirectly describes the development of production of horseshoes in the surrounding human settlements in the Early and High Medieval Ages in the

same way the findings of the side parts of bits describe the techniques of bridling. The spurs which were discovered in the area provide us with the evidence of wagons passing through the area as well as with the evidence of horse riders. Some of the iron sockets (listed among construction ironwork) did not necessarily have to do with the buildings in the area but they could be parts of connecting rod ironwork or other parts of wagons drawn by horses. A hard work of horses in the wooded area is documented by the findings of horseshoe teeths with threading which were used to provide horses with better support on unpaved surface or in the snow. The findings belonging typologically into the group of equipment of a horse and its rider serve as a prove of the following human activities: travelling on horseback, on various wagons drawn by horse, hauling of tree trunks, and transportation of stone which was mined in the Chřiby Mountains. Other activities, such as movement of cavalry or using the horses for hunting animals cannot be excluded either.

Another most frequented group of iron artefacts is represented by the subject of personal use. The number of discovered iron knives illustrates the importance of the objects within the whole researched period. Their shape and size varieties suggest how common the object was and how often it was used by people in the above-mentioned periods. Human presence in the wooded areas of the Chřiby Mountains in early Modern Ages is proved by findings of little shoe horseshoes, ironwork from the tips of shoes and two buttons. The buttons were most probably torn off the shoes and clothes during travelling or during working in the wood. Another discovered object of everyday use was an iron fork, which can be connected with serving or eating some meals during the work or travelling through the wooded area. The surprising fact is the absence of coins within the area of interest which is closely connected with the communication corridor although they are regularly found in the surrounding of old roads.

A surprisingly large number of discovered artefacts from the category of building ironwork provide us with an uncommon picture about the number of buildings in the wooded area from the period of High Medieval Ages. At that time various shelters, temporary dwellings of lumberjacks and stone miners can be considered, shelters of hunters or buildings serving as stables for horses, or some military objects built in the researched part of the wood. Their presence might have been connected with the active use of historical road passing through the area. As it has already been suggested above, we cannot exclude the possibility that some nails, loops with thorns and a clamp belonging in the category of building ironwork might serve as some parts of wagons passing through the area. Torn out chain links might be parts of bridles or harnesses used for hauling the tree trunks.

Another functional category with a fair number of findings, are militaria. The period of the Medieval Ages and the Early Modern Ages was marked by a great number of military conflicts and in general, it was the period of uncertainty during which a possibility to carry a weapon was a necessity for everyone who was present in the wooded areas of the period. The presence of soldiers in the area is represented by findings of iron points of spears. The fangs found in the area are the proof that individual people were armed. Fangs were personal weapons which decisively increased the sense of safety during traveling in the wooded area. Points of arrows may be interpreted as a proof of both military activities and hunting for wild animals.

A group of objects falling into the category of craftsman tools forms our idea about the character of work in the wooded area in the past. Axes which were used by lumberjacks might also be used as weapons for personal security and defence. Within the wooded area the idea of the axes used tools by lumberjacks is preferred. The wedges and hauling hooks which were found in the area are also associated with the work of lumberjacks. In the mountainous area of the Chřiby Mountains were the above-mentioned objects used by lumberjacks, but the presence of stone quarries might also suggest their use in stone mining and transportation of stone.

The sickle and ironwork of forks found in the area are agricultural tools which, from a present-day point of view are not typical for the environment of wooded areas. However, we can consider their use in mowing and drying of grass in clearings and the sickle might also be used for harvesting of medicinal herbs. A bucket handle may also be considered an object of everyday use. The place of its discovery near the spring of a brook may suggest that the bucket was used for scooping up of water.

Due to the fact, that all the findings were locate by use of GPS we have a chance to state a special structure of the analysed complex of objects. As for typological groups, it was possible to define three

main spatial structures which may be associated with the equipment of horse and its rider, building ironwork and militaria. Other typological groups suggest rather occasional spread within the area without any significant cumulations. The highest spatial diversity is typical for the objects of personal use which may logically be associated with the broadest spectre of human activities in the environment of wooded area. The objects falling into the category of the equipment of horse and rider and building ironwork are concentrated mainly in the broader surroundings (in most cases already non-existent) wood paths (Fig. 18). A quite interesting cluster is represented by 11 objects of findings from the group of the High Medieval Ages militaria discovered in the northern periphery of the researched area in the 250 metres long stretch running from north-west to south-west. The above-mentioned group of objects consists of hunting knives, iron spears and arrow points.

From chronological point of view there were not found any significant cumulations of artefacts. Only with some objects with a broader dating scale which might be associated with the Early Medieval Ages activities we can notice their occurrence in the south-west part of the researched area near the crossroads of wood paths (Fig. 19). Findings dated into the High Medieval Ages and the Modern Ages do not spatially exclude one another. Again, there is a clear tendency of occurrence of larger number of artefacts near wood path and farm-tracks and their number usually decreases with the higher gradient of the slope (Fig. 19).

The presented study is another proof of the contribution of collaboration of archaeologists and amateur treasure hunters and that it's possible to connect leisure time activities with conservation work and selected archaeological issues.

Key words: Chřiby Mountains, Metal detecting, High Medieval Ages, Early Modern Ages, Iron artefacts, Historical roads

Belege mittelalterlicher und neuzeitlicher menschlicher Aktivitäten im bewaldeten Gelände des Marsgebirges. Fallstudie einer systematischen Detektorprospektion in der Flur Buchlovice – „Dubový díl“

Zusammenfassung

Die Studie präsentiert die Ergebnisse einer Fallstudie der systematischen Detektorprospektion in der Flur Buchlovice – „Dubový díl“. Diese Lage wurde als Modellbeispiel eines der hauptsächlichen Kommunikationskorridore im bewaldeten Gebiet des Marsgebirges (Tschechisch Chřiby) ausgewählt, bei der der Charakter und die Intensität der menschlichen Aktivitäten sowie deren Wandel in der Zeit verfolgt wurden, mit Blickpunkt auf die Periode des Frühmittelalters bis zur Neuzeit. Die Prospektion sollte zugleich die typologische Zusammensetzung der Gegenstände näherbringen, die in Waldgebieten vorkommen, und die durch die illegale Tätigkeit nicht zusammenarbeitender Sondengänger mit Metalldetektoren immer mehr aus der Landschaft verschwinden. Die hier besprochenen Detektorprospektionen unter der Schirmherrschaft des Museums der Mährischen Slowakei erfolgten zwischen Frühjahr 2016 und Frühjahr 2017 insgesamt viermal. An den Erkundungen beteiligten sich in unterschiedlichen Terminen 10–25 Sondengänger vom Verein Archeo Moravia.

In die Analyse gingen insgesamt 95 Artefakte ein, davon sind 92 Stücke aus Eisen gefertigt und die restlichen drei aus Buntmetallen. Die am stärksten vertretene Artefaktgruppe gehört zur Ausstattung von Pferd und Reiter und präsentiert an dem außerdem mit Relikten alter Wege durchzogenen Standort das Bild über die Verbindung zwischen Pferd und Reiter und ihre gemeinsamen Aktivitäten in der Waldlandschaft. Außer der Arbeit mit Pferden (z. B. Rücken von Baumstämmen) sind insbesondere die Belege eines regen Reisens über den gesamten chronologischen Rahmen zu akzentuieren. Die Vielzahl gefundener Hufeisen gemeinsam mit Hufnägeln sagen außerdem indirekt Vieles über die Entwicklung des Hufschmiedehandwerks in den umliegenden Ortschaften im Früh- und Hochmittelalter aus, ebenso wie die Funde von Pferdetrensen-Wangenteilen bieten uns ein Bild über die Technik der Pferdeaufzäumung. Die aufgefundenen Sporen belegen ferner, dass hier nicht nur

Fuhrwerke verkehrten, sondern sich auch Reiter bewegten. Einige der eisernen Schellen (die jedoch als Baubeschläge eingeordnet wurden) mussten nicht notwendig mit einer Bebauung in diesem Bereich zusammenhängen, sondern konnten im Gegenteil Deichselbeschläge oder Beschläge anderer Teile von Pferden gezogener Wagen gewesen sein. Über die schwere Arbeit der Pferde im Wald informieren uns Funde von Hufeisengriffen (auch Fuhrmanneln, Eisgriffen genannt) mit Gewinde, die den Pferden größeren Halt in unbefestigtem Gelände oder im Schnee bieten. Von den in die typologische Gruppe der Ausrüstung für Reiter und Pferde fallenden Funden können wir so Belege folgender menschlicher Tätigkeiten erwägen – das Reisen von Reitern und verschiedenen Fuhrwerksformen, Holzlücken, Beförderung von im Marsgebirge abgebauten Natursteinen. Nicht ausschließen können wir allerdings auch Bewegungen von Kavallerie oder die Nutzung von Pferden bei der Jagd.

Die zweithäufigste Gruppe an Metallartefakten stellen verlorene Gegenstände des persönlichen Bedarfs dar. Die Vielzahl an gefundenen Eisenmessern spricht für die Bedeutung dieses Werkzeugs quer durch die gesamte untersuchte Periode. Ihre Form- und Größenvariabilität weist auf die große Anzahl an Tätigkeiten und Spezialisierungen hin, zu denen die Messer verwendet wurden. Ihre Menge sagt auch etwas darüber aus, wie üblich der Gegenstand war und wie viele davon in den untersuchten Zeiträumen von den Menschen verwendet wurden. Die Anwesenheit des Menschen in den Wäldern des Marsgebirges in der frühen Neuzeit wird durch Funde an Stiefeleisen und Beschlägen von Lederschuhen sowie zweier Knöpfe belegt. In Ihren Fundkontext gerieten sie am ehesten, indem sie sich vom Schuhwerk oder von der Bekleidung beim Reisen oder bei der Arbeit im Wald lösten. Zu den verlorenen Gegenständen des persönlichen Bedarfs zählen wir noch eine eiserne Gabel, die wir mit dem Servieren und Essen von Speisen bei der Arbeit oder auf Reisen im Wald in Verbindung bringen können. Etwas überraschend für das Interessensgebiet, zudem mit klarer Verbindung zu einem Wegkorridor, ist das Fehlen von Münzfunden, die in der Umgebung von alten Straßen und Wegen üblicher Weise vorkommen.

Die überraschend große Anzahl an Artefakten aus der Kategorie der Baubeschläge bieten für den heutigen Menschen ein ungewöhnliches Teilbild von der Menge an Bauten in der Waldlandschaft aus der Zeit des Hochmittelalters. Für diese Zeit denken wir an unterschiedliche Hütten, Schutzdächer, zeitweilige Unterkünfte für Holzfäller oder Steinbrucharbeiter, Jagdhütten, als Pferdeunterstände dienende Bauten, oder Objekte militärischer Art, die in dem untersuchten Waldstück errichtet wurden. Ihr Vorhandensein konnte mit der aktiven Nutzung eines historischen Weges verbunden sein, der durch die Waldflur Dubový díl führte. Wie bereits weiter oben angedeutet, können wir auch die Möglichkeit nicht ausschließen, dass einige gefundene Nägel, ein Kettenglied mit Dornen und eine Krampe – alle den Baubeschlägen zugeordnet – als Teile von Fuhrwerken dienten, die das Gebiet durchquerten. Die zerrissenen Kettenglieder konnten auch Bestandteil von Zaumzeug oder von zum Holzlücken bestimmten Pferdegeschirren sein.

Eine weitere nicht gering vertretene Funktionskategorie sind die Militaria. Die Zeit des Mittelalters und der frühen Neuzeit war von einer Vielzahl an Kriegskonflikten betroffen und war allgemein eine Periode der Ungewissheit, in der es im Interesse eines jeden war, der sich zu Kriegszeiten im Wald aufhielt, eine Waffe zu tragen. Von der Anwesenheit von Militär im Gebiet zeugen die Funde von eisernen Speerspitzen. Die gefundenen Hirschfänger sind ein Beleg des individuellen sich Bewaffnens der Menschen. Der Hirschfänger ist eine persönliche Waffe; sie stärkte ganz entschieden das Sicherheitsgefühl ihres Trägers beim Reisen durch den Wald. Die Geschosspitzen können sowohl als Beleg für militärische Aktivitäten als auch als Nachweis der Jagd auf Wild interpretiert werden.

Die in die Kategorie der handwerklichen Werkzeuge aufgenommenen Gegenstände formieren unsere Vorstellung vom Charakter der Forstarbeiten in der Vergangenheit. Die Äxte belegen die Arbeit von Holzfällern, doch können wir auch ihre Verwendung als Waffen zum persönlichen Schutz nicht ausschließen. In einer Waldlandschaft neigen wir jedoch eher zu ihrer Nutzung für den Holzeinschlag. Die gefundenen Keile und Rückehaken bringen wir üblicherweise mit dem Holzfällen in Verbindung. In den Bergen des Marsgebirges denken wir dann an ihren Einsatz beim Holzeinschlag. Das Bestehen eines Steinbruchs in der Nähe des untersuchten Gebiets eröffnet jedoch auch die Möglichkeit ihrer Nutzung beim Abbau und Transport von Steinen.

Die gefundene Sichel und der metallene Teil einer Forke sind landwirtschaftliche Werkzeuge, die aus heutiger Sicht für die Waldlandschaft nicht typisch sind. Wir können allerdings ihre Verwendung

beim Mähen und Trocknen von Gras auf Waldlichtungen, gegebenenfalls den Einsatz der Sichel zum Sammeln von Waldkräutern annehmen. Der Eimerhenkel ließe sich als verlorener Gegenstand auffassen. Sein Fundort in der Nähe eines Bachquellgebiets indiziert mit höchster Wahrscheinlichkeit die Anwendung des Eimers zum Wassers schöpfen.

Dank der Vermessung der Lage aller Funde mittels GPS können wir uns zu den räumlichen Strukturen des Analysekomplexes äußern. Hinsichtlich der typologischen Gruppen erkennen wir drei hauptsächliche Raumstrukturen, die an die Ausstattung von Pferd und Reiter, an Baubeschläge und Militaria gebunden sind. Die sonstigen typologischen Gruppen weisen eine zufällige Verteilung im Raum ohne markante Anhäufungen auf. Die größte räumliche Diversität zeigen dann Gegenstände persönlicher Natur, die logischerweise mit dem breitesten Spektrum menschlicher Aktivitäten im Wald zusammenhängen können. Die in die Kategorie Ausstattung für Pferd und Reiter sowie Baubeschläge fallenden Gegenstände konzentrieren sich vor allem in der weiteren Umgebung von (in den meisten Fällen bereits aufgegebenen) Waldwegen (Abb. 18). Ein verhältnismäßig interessantes Cluster stellt die Gruppe von 11 Funden mit hochmittelalterlichen Militaria dar, die am Nordrand der Interessensfläche entdeckt wurde und einen 250 m langen Streifen in der Achse Westnordwest–Ostsüdost bildet. Die genannte Fundgruppe enthält Eisenspeere, Hirschfänger und Geschosspitzen.

Aus chronologischer Sicht wurden keine markanten Artefaktansammlungen festgestellt. Lediglich bei einigen Gegenständen mit einer breiteren Datierungsspanne, als dass sie bereits mit frühmittelalterlichen Aktivitäten zusammenhängen könnten, wurde ihr Auftreten im südwestlichen Teil der untersuchten Fläche in der Nähe einer Kreuzung von Waldwegen vermerkt (Abb. 19). Funde mit Datierungen in das Spätmittelalter und die Neuzeit schließen einander räumlich nicht aus. Erkennbar ist hier wiederum die Tendenz zu einer größeren Anzahl Artefakte in der Nähe von Waldwegen und Hohlwegen, wobei ihre Anzahl mit steigender Hangneigung sinkt (Abb. 19).

Die vorgelegte Studie ist ein weiterer Beweis der Nützlichkeit einer Zusammenarbeit zwischen Archäologen und Amateur-Sondengängern, und dass man mit gemeinsamen Kräften Hobby, Denkmalpflege und ausgewählte Fragen zu archäologischen Grabungen verbinden kann.

Stichwörter: Marsgebirge, Chřibý, Detektorprospektion, Spätmittelalter, frühe Neuzeit, Metallartefakte, historische Wege

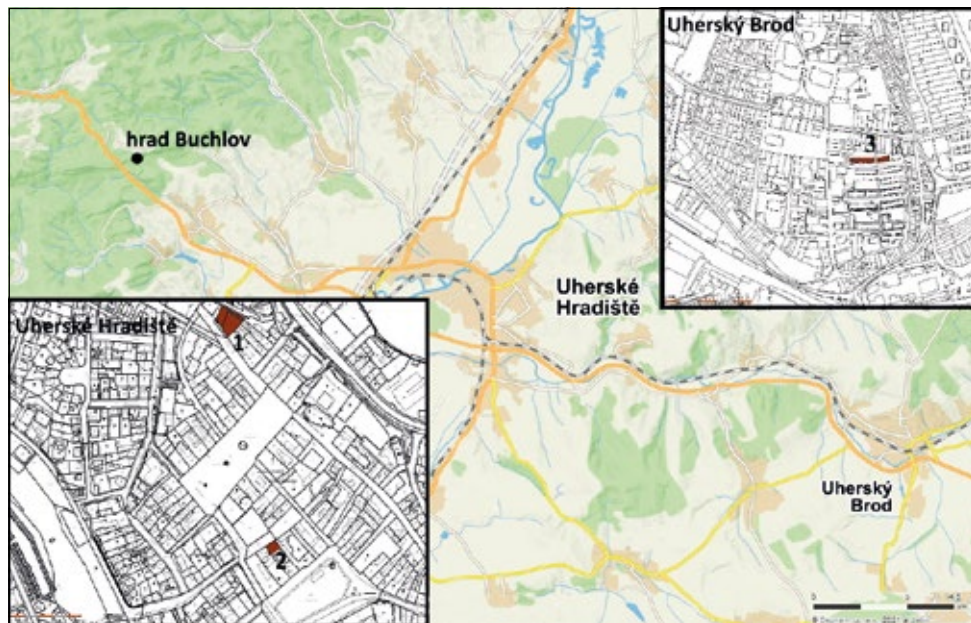
KACHLE SE ZNAKY PANSKÝCH RODŮ ZE STARŠÍCH ARCHEOLOGICKÝCH VÝZKUMŮ V UHERSKÉM HRADIŠTI A V UHERSKÉM BRODĚ

Dana Menoušková, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Předkládaný příspěvek je dalším z řady mapujícím kamnářskou produkci z prostředí pozdně středověkého až raně novověkého Uherského Hradiště a částečně i Uherského Brodu. Jeho námětem jsou reliéfy komorových kachlů zobrazující znaky významných českých a moravských panských rodů: pánů z Boskovic a rozrodu Ronovců. Součástí zpracovaného nálezového souboru jsou i zlomky zachycující klenoty nad znakem saských Wettinů. Ztvárnění tohoto znaku bylo na reliéfech kachlů dobově velmi populární. V prostředí Moravy se však jedná o ojedinělý nález.

Úvod

Komorové kachle patří díky výtvarným možnostem, které nabízí plocha reliéfu, k atraktivním segmentům archeologických nálezů, ale i sbírek paměťových institucí. Také v případě archeologické sbírky Slováckého muzea tvoří reliéfy komorových kachlů důležitý pramen poznání a jako důležitý ikonografický prostředek s sebou přináší i výtvarně ojedinělý pohled na dobu svého vzniku. V našem případě na konec 15. až počátek 16. století.



Obr. 1. Místo nálezů kachlů: Uherské Hradiště (1. Otakarova ulice, 2. Zelný trh), Uherský Brod (3. Soukenická ulice), hrad Buchlov na mapovém podkladu: <https://mapy.cz/zakladni?x=17.4412088&y=49.0737057&z=12&l=0> ze dne 7.6. 2021 Grafika D. Menoušková.

Početnou skupinou v rámci staršího nálezového fondu Slováckého muzea jsou kachle zobrazující heraldické motivy. Spíše ojediněle je v ní zastoupena zemská heraldika (lev jako zemské znamení), popř. církevní heraldika (znak velkovaradínského biskupa a administrátora olomoucké diecéze Jana Filipce – viz Menoušková 2021), a zcela prozatím chybí cechovní heraldika. Četností i variabilitou souboru dominují kachle s námětem rodové heraldiky (k erbům pánů z Cimburka, respektive Vojslavic Menoušková 2008, 172–173; k erbům pánů z Lomnice: táž 2012, 217–225), popř. městské heraldiky (srovnej Menoušková 2011, 161–173). Do skupiny rodové heraldiky patří i zlomky zachycující znaky významných českých a moravských panských rodů: pánů z Boskovic a pánů z rozrodu Ronovců, ale také zlomky, které lze spojit se znakem významného saského rodu Wettinů.

Všechny představené nálezy jsou deponovány ve fondu Slováckého muzea a ve většině případů byly získány při předstihovém výzkumu v Uherském Hradišti, Otakarově ulici (obr. 1:1). Ten byl realizován již v letech 1979–1989 na severozápadním okraji historického jádra, v bezprostřední blízkosti městského opevnění, na parcelních číslech 129 a 130 (k počátku výzkumu srovnej Procházka 1979–1982). Nálezy z Otakarovy ulice lze ve velké většině interpretovat jako pozůstatek hrnčířského odpadu z místních dílen (srovnej např. Menoušková 2021). Vedle reliéfů z Otakarovy ulice je představen i nález z prostoru Zelného trhu z výzkumu Ústavu archeologické památkové péče v Brně v letech 1995–1996, z kontextu 163. Exemplář je datován od přelomu 14. a 15. až do 15. století (Procházka 1997, rkp. NZ 637/99). Zelný trh se nachází v centrální části historického jádra města, v inundační poloze při toku někdejšího mlýnského náhonu „Rechla“. Výzkum probíhal v týlu zástavby při dnešním Masarykově náměstí, tedy v místě, kde se původní terénní deprese postupně zanášela sídlištním odpadem (obr. 1:2).

Jediný celistvě zachovaný exemplář (s motivem znaku pánů z rozrodu Ronovců na stínce cimbuří), který je v této stati zmíněn, pak nepochází z Uherského Hradiště, ale Uherského Brodu ze Soukenické ulice (Procházka 1984, 70) (obr. 1:3). Získán byl při záchranném výzkumu vyvolaném výstavbou panelového sídliště v jihovýchodní části městského jádra.¹ Také tento nález můžeme spojit s přelomem 15. až 16. století. Při podrobnější interpretaci nálezové situace jsme ovšem limitováni absencí nálezové zprávy.



Obr. 2. Znak pánů z Boskovic. Podle: Paprocký 1593.

Páni z Boskovic

Starobylý moravský rod pánů z Boskovic odvozoval svůj původ od ptáčníka Velena (obr. 2). Erbovní pověst, která se promítla i do znaku rodu, vyprávěla o v lese zbloudilém Přemyslu Otakarovi I. Unavený král našel u Velena přístřeší a ten mu rozčesal zachuchané vlasy. Za odměnu byl panovníkem povýšen do šlechtického stavu a do znaku obdržel hřeben. Ten byl stylizován v podobě krokve o sedmi ostnech (Pilnáček 2004, 32; Mysliveček 2005, svazek 1, 22). Rod má v červeném štítě stříbrný hřeben a v klenotu na červeném polštáři dva překřížené dubové věnky, připomínající čin ptáčníka Velena (obr. 3–4). Tvar znamení hřebene v erbu pánů z Boskovic prodělal vývoj od heroldské



Obr. 3. Erb pánů z Boskovic na Moravských zemských deskách z roku 1480. Podle: Mysliveček 2005, svazek 1, 22.



Obr. 4. Náhrobek Kateřiny z Boskovic († 1500) umístěný v podvěží kostela sv. Václava v Ostravě. Podle: Moravec 2019, 75, obr. 65.

figury ostnaté krokve, která se zprvu dotýkala okrajů štítu, po obecnou figuru hřebene znázorněnou trojhranem, jehož dvě strany byly pokryty ostny.

Poprvé jsou páni z Boskovic doloženi písemným pramenem k roku 1222. Jejich statky se rozkládaly v Čechách i na Moravě. K moravským majetkům patřily například Boskovice, Bučovice, Blansko, ale také hrady Buchlov a Cimburk (Mysliveček 2005, svazek 1, 120–121), nalézající se západně od Uherského Hradiště (srovnej obr. 1). Páni z Boskovic se v 15. století pohybovali v těsné blízkosti králů Matyáše Korvína a Vladislava II. Jagellonského. Členem boskovické větve rodu byl například Ladislav (1455–1520), původně kanovník v Olomouci a probošt v Brně, který od roku 1496 zastával úřad nejvyššího komorníka a rádce krále Vladislava II. Jagellonského. Moravským zemským hejtmánem se stal Vaněk Černoهورský z Boskovic mladší a také jeho syn Václav z Boskovic (připomínán 1465–1510). Rod vymřel na konci 16. století.

Reliéfy se znakem pánů z Boskovic

Znak pánů z Boskovic nesl reliéf kachle, který se zachoval na zlomku od okraje čelní vyhřívací stěny (obr. 5). Kachel režného povrchu s jednoduchou hranolovou lištou zachycuje část šikmo postaveného štítu, na němž je položena kolčí přilba s velkoryse pojatými příkrývadly. Tříkrát na okraji profilovaný štít zachycuje ostny krokve (hřebene) jen v torzu jako tři vrcholy. Výjev je proveden v kvalitním, ostře a precizně stylizovaném a do černa páleném reliéfu s řadou detailů, které jsou patrné na přilbě či příkrývadlech. V případě kolčí přilby je možné hovořit o bas reliéfu. Jde o zlomek zachycující levou horní část kachle (vzhledem k přilbě a příkrývadlům). Silnostěnná a tvrdě vypálená čelní vyhřívací stěna může naznačovat větší rozměry exempláře, který mohl být, stejně jako obdobné kusy,



Obr. 5. Znak pánů z Boskovic na zlomku kachle z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice, inv. č. A 94363. Foto D. Menoušková.



Obr. 6. Část reliéfu se znakem pánů z Boskovic na kachli z hradu Lipnice nad Sázavou. Podle: Loskotová 2011, 66, obr. 41:3.



Obr. 7. Znak pánů z Boskovic na zlomku kachle z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice, inv. č. A 88390. Foto D. Menoušková.



Obr. 8. Reliéf kachle s motivem pánů z Boskovic pocházející z Boskovic. Foto L. Chvalkovský.

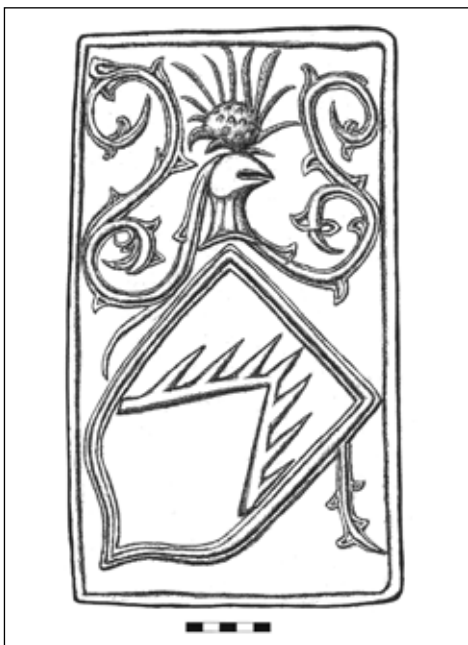
obdélný. Z dochovaných analogických provedení znaku pánů z Boskovic se uherskohradištskému reliéfu blíží kachel z hradu Lipnice nad Sázavou (obr. 6; Loskotová 2011, 66, obr. 41:3; Pavlík – Vitanovský 2004, 136, kat. 896).

Také druhý zachovaný uherskohradištský zlomek je rezný a zachycuje ve vysokém reliéfu jednoduchý, hranolový okraj čelní vyhřívací stěny, část profilovaného ohraničení erbu a tři výrazné ostny mírně se zvedající krokve (obr. 7). Jednoduchý, přesto výstižně zpracovaný a řemeslně zručně provedený zlomek zachycuje okraj až střed reliéfu. Lapidárně stylizovaný kus nicméně postrádá gracilitu předchozího exempláře, kterou jsme mohli sledovat v až efemérně pojatých příkrývadlech. Také v tomto případě je čelní vyhřívací stěna silnostěnná. Není vyloučeno, že oba fragmenty pocházejí z jednoho a téhož motivu (nikoli ovšem jednoho a téhož kusu, jak ukazují různé technologické parametry, včetně výpalu).

Volnější analogie k motivům jednoho z nejstarších a nejvýznamnějších moravských rodů ukazuje exemplář z Boskovic s překříženými věnky na polštáři (obr. 8) a kachel z Rožnova pod Radhoštěm (obr. 9), který je po stránce stylizace uherskohradištským nálezům bližší (Pavlík – Vitanovský 2004, 136, kat. 895, 897; Vitanovský 2008, 92, kat. 304–305; zde i další analogie). Slezkou analogii v podobě obdélného kusu se štítem s erbovním znakem v dolní části, přilbou a překříženými věnky s příkrývadly v horní části publikoval Z. Moravec (2019, 80) z nálezu z Moravské Ostravy, Kostelního náměstí (obr. 10).

Rozrod Ronovců

Dalším panským rodem, jehož znak je na reliéfech uherskohradištských kachlů s velkou pravděpodobností zastoupen, je jeden z nejmocnějších českých rodů, resp. rozrodů: Ronovci (ze staroněmeckého *die Ronne – ostrev*). Patřil mu erb dvou zkřížených černých ostrvů ve zlatém štítě (obr. 11–12). V případě ostrve jde o obecnou heraldickou figuru, kterou tvoří sukovitý kmen s pahýly po osekaných větvích. Kmen se suky sloužil jako jednoduchá forma žebříku při zlézání hradeb. Je symbolem pravdy, neboť pravda vyjde najevo stejně tak, jako opadá listí ze stromů a zůstanou holé větve. Vyjadřuje



Obr. 9. Rekonstruovaný erb pánů z Boskovic, z hradu Rožnova. Podle: Pavlík–Vitanovský 2004, 273, kat. 897.



Obr. 10. Ve zlomcích dochovaný znak pánů z Boskovic z Moravské Ostravy, Kostelního náměstí. Podle: Moravec 2019, 80, obr. 67.



Obr. 11. Znak pánů z Lipé na pečeti Čenka z Lipé (1347). Podle: Mysliveček 2005, svazek 1, 377.

starobylost rodu a pevnost nositele figury. Z rozrodu Ronovců odvozovalo svůj původ několik významných rodů, jejichž znaky se od sebe odlišovaly různými klenoty. Připomenout je třeba: Berku z Dubé (členové rodu vlastnili hrady na severu Čech a v 15. a 16. století zastávali významné zemské úřady), pány z Lipé, jejichž nejvýznamnějším představitelem byl Jindřich z Lipé (v době nepřítomnosti krále Jana Lucemburského mu byla svěřována správa království a vlastnil například i již zmínovaný hrad Lipnici), pány z Lichtenburka (větev rodu spojená s dolováním stříbra v oblastí kolem Sázavy), k rodu patřili i Bítovští z Lichtenburka (sídlící od konce 13. století na západní Moravě) a zmínit je třeba také Křiňecké z Ronova (stará větev rodu, která se psala podle hradu Ronova) (Mysliveček 2005, svazek 1, 49, 105, 343, 373, 377).



Obr. 12. Znak pánů z Lipé a Lichtenburka. Podle: Paprocký 1593.

Reliéf se znakem rozrodu Ronovců

S rozrodem Ronovců lze s jistou mírou pravděpodobnosti spojit kus z Otakarovy ulice, který má podobnou stylizaci jako již výše zmíněný reliéf se znakem pánů z Boskovic (obr. 13:1). Protože se na zlomku nedochoval klenot, nelze specifikovat konkrétní větev rodu. Torzo reliéfu zachycuje jednu ze dvou (křížících se) ostrví se dvěma suký mířící do rohu šikmého štítu. Existenci dvou ostrví lze z rozvrhnutí reliéfu tušit. Erb vymezují tři rovnoběžná úzká žebra a nad jeho nejvyšším vrcholkem je kolčí přílba s příkrývadly.

Jednoduché, výtvarně lapidární zpracování je provedeno s řemeslnou zručností, vesměs ve vysokém reliéfu. Kvalitu odformování devalvují pouze povrchové praskliny (na přilbě či suku ostrve), patrně důsledek ne zcela kvalitně připraveného keramického těsta či přepálení. Síla čelní vyhrívací stěny opět naznačuje, že kus mohl být rozměrnější a bylo tedy nutné myslet na jeho tektonickou stabilitu zesílením reliéfu.

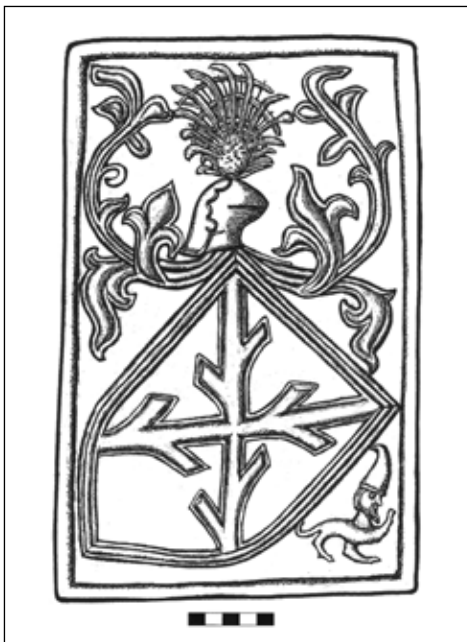
Ani další nález z Otakarovy ulice, který můžeme rozrodu Ronovců s jistou mírou pravděpodobnosti přisoudit (obr. 13:3), není příliš rozměrný. Zachycuje nicméně opět třemi úzkými, souběžnými žebry vymezený štít, z něhož vychází ostrve o dvou zachovaných výběžcích. Exemplář se s předchozím shoduje podobným výtvarným zpracováním a je pravděpodobné, že se jedná o pokračování téhož motivu.

Totožnou stylizaci, z níž se zachovaly jen jednoduché rámování štítu a příkrývadla, má i kus (obr. 13:2), který byl získán během novějšího výzkumu v Uherském Hradišti na Zelném trhu. Jeho zařazení k reliéfům zobrazujícím znak pánů z rozrodu Ronovců je však jen hypotetické. Ukazuje na něj jednoduché rámování erbu, které je v tomto případě provedeno nikoli třemi, ale čtyřmi souběžnými úzkými žebry. Tento zlomek zachycuje také okrajovou, vzhůru vytaženou úzkou lištu, na níž navazuje zploštělé zaoblené žebro a následně reliéfní, prokazatelně heraldická výzdoba. Kus nese na rubové straně stopy zakouření, které by (i v souvislosti s místem nálezu v odpadní vrstvě) měly naznačovat, že se tentokrát jedná o exemplář z použitého, doslouživšího a následně vyhozeného kachle.

Jak celý kachel mohl původně vypadat, ukazuje analogie z hradu Bouzova (obr. 14) (Pavlík – Vitanovský 2004, 135, 400, kat. 893; Vitanovský 2008, 102, kat. 303). I bouzovský exemplář má erb ohraničený několikanásobnými úzkými žebry a také na tomto kuse je kolčí helma s bohatě rozevřatými příkrývadly postavena na roh, v tomto případě ovšem kosmo nakloněného erbu. Variantní zpracování



Obr. 13. Části reliéfu s motivem ostrve. 1. Zlomek z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice, inv. č. A 69891. 2. Zlomek hypoteticky patřící k témuž motivu z Uherského Hradiště, Zelného trhu, inv. č. A 244 337. 3. Zlomek z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice, inv. č. A 95625. Foto D. Menoušková.



Obr. 14. Analogický kachel zkřížených ostrví. Znak Berky z Dubé z 2. poloviny 15. století, hrad Bouzov. Podle: Vitanovský 2008, 102, kat. 303.



Obr. 15. Část kachle se znakem Ronovců z lokality Písecké hory – rybník Němec. Podle: Jiřík-Kypta 2013, 130.

dosti necitlivě oříznut. To proto, aby exemplář získal potřebné rozměry. Podle dochované uherskobrodské a strážnické předlohy můžeme zrekonstruovat výchozí text zvolání, které bylo na tomto exempláři upraveno. Původní: „Maria Panno“ bylo oříznuto do podoby: „i aPañ“. Že to není jen výsledek stavu dochování, ukazuje finální úprava bočních stran, ale i patrný přetah zelené glazury na nich. Dochovaná šíře kachlové římsy je tak konečná a lze si klást otázku, zda místo ořezu bylo zvoleno náhodně, nebo zda byl cíleně vybrán střed původního motivu s heraldickým znamením. Kus nebyl opatřen vůbec komorou a jeho zasunutí do římsy kamen zajišťovalo dochované žebro na zadní straně. Spodní část kachlové římsy není dochovaná.



Obr. 16. Zeleně glazovaná kachlová římsa s jednou stínkou se znakem pánů zkřížených ostrví. Pod stínkou oboustranně ořezaný nápis. Uherské Hradiště, Otakarova ulice, inv. č. A 71781. Foto D. Menoušková.

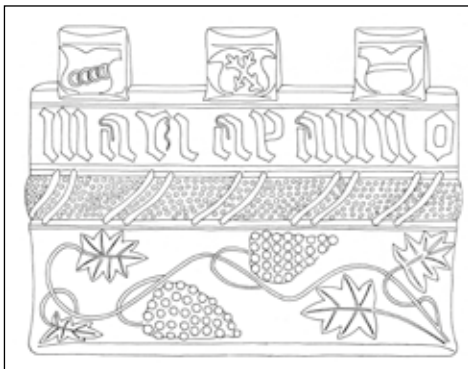


Obr. 17. Kresba téže glazované kachlové římsy s motivem zkřížených ostrví a zkráceným nápisem. Uherské Hradiště, Otakarova ulice, inv. č. A 71781. Kresba D. Menoušková.

Z jakého motivu uherskohradištský kus vycházel, ukazuje takřka celistvě zachovaný režný římsový kachel, který tentokrát nepochází z Uherského Hradiště, ale Uherského Brodu (obr. 18). Kus, který má blízkou analogii v materiálu ze Strážnice (obr. 19; srovnej Pajer 1983, 96–97, obr. 40), je opatřen třemi stínkami, z nichž každá nese jeden znak a na prostřední jsou ztvárněné zkřížené ostrve rozrodu Ronovců.² Dominantní na kachli ovšem nejsou



Obr. 18. Římsový kachel s heraldickými motivy na stínkách, nápisem „Maria Panno“, obtáčeným vývalkem a motivem vinné révy ve výžlabku. Uherský Brod, Soukenická ulice, přír. č. 67/82. Foto L. Chvalkovský.



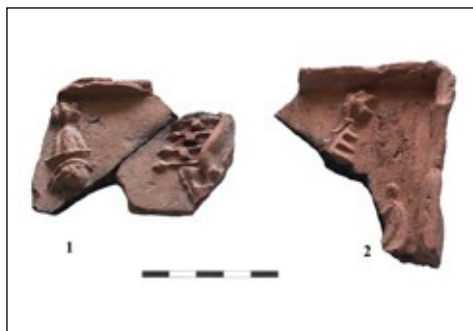
Obr. 19. Analogický římsový kachel ze Strážnice. Podle: Pajer 1983, 99, obr. 40.

heraldické motivy, ale náboženský mariánsko-christologický text a symboly. Tedy zvolání: „Maria Panno“ v liště pod stínkami (středová část nápisu se zachovala i na uherskohradištském exempláři) a realisticky zpracovaný motiv vinných hroznů a listoví ve výžlabku. Mariánský nápis od christologické symboliky dělí pravidelně dvojnásobně obtáčený prut. Variantní zpracování motivu lišící se výzdobou ve stínkách a směrem tordování prutu je známé z maďarského Szécsény (Gruia 2018, 343, katalog 97).

Wettinové

Vedle znaků starobyklých českých a moravských rodů pánů z Boskovic a pánů z rozrodu Ronovců se na uherskohradištském materiálu setkáme i s torzem reliéfu významného německého rodu (obr. 20–21), jehož državy se rozprostíraly daleko od Uherského Hradiště. Původně hraběcí rod Wettinů vytvořil postupně rozsáhlé rodové panství, získal významné mocenské postavení a dosáhl spříznění s řadou (středoevropských panovnických rodů: Habsburky, Lucemburky, Jagellonci, Hohenzollerny, ale také s Jiřím Poděbradským (podrobněji např. Brych 2004, 12; Krajíc 2005, 127–130; Pavlík – Vitanovský 2004, 133–134; Tymonová 2005, 457–469; 2007, 363–384). Wettinové odvozovali svůj predikát od hradu Wettin u Halle. Již roku 1425 obdrželi kurfiřtskou hodnost spojenou s říšským úřadem nejvyššího arcimarsálka. A po tzv. lipském dělení v roce 1485 došlo ke vzniku dvou rodových linií (ernestinské/arnoštské a albertinské). Kurfiřtskou hodnost a wittenberské vévodství, Sasko, Durynsko a část Vogtlandu získal starší Ernest, zatímco mladšímu Albertovi zůstalo míšeňské vévodství s Lipskem a Drážďany a část území severního Durynska.

Složité znamení saských vládařů z rodu Wettinů spojuje v jednom štítě země a panství pod saskou vládou, a to: Sasko, Míšeň, Durynsko, Landsberg a Sasko-Falc. Jedná se o čtvercový štít se srdečním štítkem se čtyřmi břevny a routovou korunou. V klenotu se opakovaly symboly prvních tří nejvýznamnějších držav. K této heraldické kombinaci došlo v průběhu 15. století, kdy míšeňští Wettinové erbu lva ovládli panství v erbu zastoupená (Pavlík – Vitanovský 2004, 133–134). Sasko je vyjádřeno routovou korunou pokosem na desetkrát děleném štítě, Míšeň lvem, Durynsko lvem, Landsberg dvěma pruhy, Sasko-Falc orlicí (Hefner 1885, 19, tb. 23–27). Umístění, pořadí a podoba figur v jednotlivých polích štítu měla řadu variant a analogicky tomu bylo i u klenotů. U zemského aliančního znaku saských vévodů obsazoval první a druhý pole nejčastěji durynský korunovaný a míšeňský nekorunovaný lev.



Obr. 20. Část reliéfu z klenotů nad erbem rodu Wettinů. Uherské Hradiště, Otakarova ulice, inv. č.: A 56096, A 70874, A 87304. Foto D. Menoušková.



Obr. 21. Příkrývadla na rohu reliéfu pocházející patrně také z motivu znaku saských Wettinů. Uherské Hradiště, Otakarova ulice, inv. č. A 64491. Foto D. Menoušková.

Kachlové reliéfy se znakem Wettinů

Kachlové reliéfy s wettinským znakem tvoří v českých, méně již moravských a slezských nálezech početnou, byť nehomogenní skupinu. Sekáme se s nimi v nálezech z hradů a tvrzí (např. Jindřichův Hradec – hrad, Návarov, Rabštejn, Rábí, Lipnice nad Sázkou, Orlík, Cvilín, Zvíkovec, ale patrně také Landštejn) i měst (Praha, Tábor, Jindřichův Hradec – město, Veselí nad Lužnicí, Pacov), jeden exemplář je známý i ze Slovenska (obr. 23–27; Červený Kameň; Holčík 1978, 13, obr. 7). Vzhledem ke spřízněnosti Wettinů s dalšími významnými i panovnickými rody té doby je možné v některých případech vyvodit přímé rodové vazby k výše uvedeným lokalitám či se k těmto vazbám dobrat konstrukty sňatkové politiky (Kasík 1993; Tymonová 2005). Přesto lze k výskytu kachlů s wettinským motivem na více jak patnácti místech na našem území konstatovat, že se tento reliéf objevuje často na vzájemně nesouvisejících lokalitách s převahou nalezišť na hradních sídlech. Část autorů se shoduje (Brych 2004 12; Havlice – Kypka et al. 2017, 97–98; Hazlbauer 1992, 138; Krajíc 2005, 127–130; Pavlík – Vitanovský 2004; 133–134), že za rozšířením wettinského znaku na reliéfech českých a moravských kachlů stojí především výtvarné aspekty tohoto atraktivního motivu podpořené v některých případech i rodovými vazbami (a tedy i cíleně motivovanými objednávkami kachlů se znakem saských vévodů).³ Proniknutí motivu do domácího prostředí lze patrně dát do souvislosti s dobou vzrůstajícího významu Saska v zahraničních vztazích českého státu za Jiřího z Poděbrad, kdy došlo i k pokrevnímu spříznění s Wettiny (chebské svatby z roku 1459). V některých případech lze uvažovat o politicky motivované objednávce, např. pro prostředí Pražského hradu

(Brych 2004, 12). O té uvažuje v souvislosti s jindřichohradeckým hradním nálezem také Stanislav Kasík (1993, 18; kachel by zde mohl být datován až po roce 1493). Opakované ztvárnění motivu v průběhu druhé poloviny 15. až počátku 16. století vedlo k odchýlkám v detailu i zkrácení obsahu (např. dvouocasý místo jednoocasého lva).

Znak Wettinů na kachlích se objevuje ve dvou typech a řadě variant (obr. 23–27). V našem prostředí dosud ojedinělý je typ ze slezského hradu Cvilín s rodovým znakem saských

Wettinů s kurfiřty-štítonoši (Tymonová 2005; 2007). Slezenský nález má analogie v německém Goslaru u Halberstadtu nebo Stralsundu (Franz 1969, 240, obr. 117; Hoffmann 2008, 202–203, abb. 2).

Rozšířenější typ zobrazení, který se objevuje v různých variantách a k němuž je možné přiřadit i uherskohradištské nálezy, je doložen z prostředí Čech, jeden exemplář je znám ze Slovenska a doposud žádný nebyl publikován z Moravy. Jedná se o reliéf, na němž je znázorněn znak rodu bez polopostav kurfiřtů. Jednotlivé varianty se liší formátem, obsazením figur štítu, pořadím klenotů a v některých případech i zrcadlovým obrácením.

Četné varianty tohoto znaku patrně vznikaly s ohledem na místní podmínky a potřeby. Havlice–Kypťá et al. (2017, 97–98) kladou např. jedno z ohnisek rozšíření motivu do jižní poloviny širšího českomoravského pomezí. A dávají ho do souvislosti s relativně dobře odlišitelným dílenským okruhem kachlů, definovaným hlavně na základě nálezů z hradu Lipnice nad Sázavou a nověji i z hradu Orlíku u Humpolce (Kocman – Hazlbauer 2002; Loskotová – Dragoun – Kocman 2013). V případě kachlů z hradů Lipnice nad Sázavou, Orlíku a Landštejna (Pavlík – Vitanovský 2004, kat. 880) a nálezů z Tábora, Veselí nad Lužnicí (Krajc 2005, 128), Pacova a Jindřichova Hradce – města (Havlice – Kypťá et al. 2017, 97, 168, obr. 45, kat. XLVII) se jedná o kachle obdélného formátu s variantním řešením klenotů i znaku samotného. V tomto souboru se objevují i nárožní kusy (táborský exemplář s motivem Davida a Goliáše na přiléhající straně, na jindřichohradeckém kusu patrně s městským znakem).

Další varianty wettinských znaků mají čtvercový formát čelní vyhrávané stěny a jsou doloženy např. z Prahy (Richterová 1982, 17, 32 tab. 33; Brych 2004, 58–59, katalog 60), Táborska (Krajc 2005, 127–130), Sušicka (Hazlbauer 1992, 136, 146, obr. 4:2), z hradu Rábí na Klatovsku (rohové exempláře se slídivým přetahem a motivem sv. Jiří, resp. erbu Vítkovců na druhé straně; Hazlbauer – Vitanovský – Volf 1994, 415–429; Pavlík – Vitanovský 2004, katalog 881), z hradu Rabštejn na Plzeňsku (Hazlbauer 1995, 1–34), z tvrze Zvíkovce na Rokycansku (Pavlík – Vitanovský 2004, katalog 883; Brych 2004, 58, katalog 59), z hradu Návarov na Jablonecku – zde v medailonu, obdobně jako jeden z pražských motivů (Brestovanský 1998, 134–135).

Ve zlomcích původně z většího počtu (minimálně však dvou) kachlů je motiv saských Wettinů znám i z Uherského Hradiště, Otakarovy ulice (obr. 20). Nález tak rozšiřuje dosavadní známou kolekci a je doposud jediným publikovaným z území Moravy. Obohacuje také portfolio nálezů z městského prostředí. Zlomky v torzu zachycují klenoty a část příkrývadla při horní jednoduché a vzhůru vytažené obvodové liště, tedy v prostoru nad štítem. Jde o klenoty umístěné původně na kolčích přilbách: torzo mužské hlavy s čapkou (korunovaná mužská hlava?) při levém horním okraji kachle, koruna s býčími rohy s kolmo vloženými praporky ve středové části a koruna s částí příkrývadla, které splývá z kolčí přilby dolů, z pravého horního rohu. K motivu patří patrně také zlomek dolního rohu (obr. 21) zachycující specificky stylizovaná příkrývadla obdobná těm, která známe z wettinských reliéfů. Formát kachle bohužel z dochovaných zlomků zrekonstruovat nelze. Zachované uherskohradištské fragmenty se však nejvíce blíží reliéfům čtvercového formátu, které známe z pražské novoměstské radnice (Richterová 1982, 17, 32, tab. 33), z fondu Národního muzea (Brych 2004, 52–53, katalog 58), z hradu Rábí (Hazlbauer – Vitanovský – Volf 1994, 415–429), Sušicka (Hazlbauer 1992, 135–149) či Červeného Kameňa (Holčík 1978, 13, obr. 7). Datování uherskohradištských nálezů je pak v souladu s výše zmíněnými analogiemi (např. kus z hradu Rábí mezi léty 1477–1516; Hazlbauer – Vitanovský – Volf 1994, 417–41) možné položit na přelom 15. a 16. století.



Obr. 22. Alianční znak saských Wettinů. Podle: Kasík 1993, 16.

né zlomky spojuje podobné provedení (řemeslně zvládnutý motiv ve vysokém reliéfu; často obdélný formát čelní vyhrňovací stěny s poloválcovou komorou, ale i jednoduché zpracování okrajové lišty) a obdobná stylizace motivu (erb s kolčí přilbou a bohatě rozvinutými příkrývadly). Heraldické náměty těchto kusů demonstrující postavení a urozenost významných rodů té doby mohly být obdobně jako v případě exemplářů se znakem velkovaradínského biskupa a olomouckého administrátora Jana Filipce (Menoušková 2021) určeny do prostor šlechtického sídla. Mohl jím být například hrad Buchlov (obr. 1), spravovaný od roku 1484 zemským hejtmanem Ctiborem Tovačovským z Cimburka (Janiš – Vrla 2018, 61), který hradu věnoval velkou pozornost. Příkladem jeho zájmu je i znaková galerie na svornících tří prostor v patře severozápadního paláce (Kasík 2000, 215–243). Centrální ze sedmi svorníků v rytířském sále nesl reliéf s erbem pánů z Cimburka, na ostatních se nalézaly erby dalších předních moravských panských rodů: z Boskovic, Lomnice, Lichtenštejna, Valdštejna, Pernštejna, Lipé, Lichtenburka atd. – tedy i těch, jejichž erby se dochovaly z prostoru uherskohradištských hrncířských dílen na Otakarově ulici (k reliéfům pánů z Lomnice: Menoušková 2012, 217–225).

Tato část znakové galerie na průsečících klenebních žeber odrážela význam předních panských rodů v dějinách a politickém zřízení Markrabství moravského (srovnej Paprocký 1593). Šlo o rody, jejichž příslušníci měli právo zasedat v zemském soudě a zastávali významné zemské úřady. Buchlovská znaková galerie měla své pokračování v tzv. zbrojnici, v níž centrálně umístěný cimburský erb doprovázejí znaky spolupracovníků a přátel: Viléma z Pernštejna a již zmíněného Jana Filipce z Prostějova (jehož znak se na reliéfu uherskohradištských kachlů také dochoval). V malém rytířském sále pak znaková galerie vrcholila aliančním znakem Ctibora Tovačovského a jeho manželky Elišky z Melic a znakem jejich synovce a pokračovatele rodu Adama z Cimburka. Ten se také roku 1494 stal dědicem zastavních práv k Buchlovu. Krátce po roce 1495 však král Vladislav Buchlov alodizoval ve prospěch Arkleba Trnavského z Boskovic a roku 1520 se hrad dostal do rukou Žerotínů (Janiš – Vrla 2018, 161–162).

Buchlovská znaková galerie umístěná v reprezentativních částech hradu vybízí k hypotéze, že pro tyto prostory mohla být zamýšlena i kamna demonstrující svou reliéfní výzdobou

Diskuse

Většina zde prezentovaných reliéfů se znaky významných panských rodů pozdního středověku (pánů z Boskovic, rozrodu Ronovců a pánů z rodu Wettinů) byla nalezena při předstihovém výzkumu na Otakarově ulici (katalog 1–4, 6, 8–10). V místě, kde byli dle historických zpráv, potvrzených archeologickým výzkumem, usazeni hrncíři (Čoupek 1984; Fišer 1921, 88; Procházka 1979–1982). Přítomnost hrncířských dílen v tomto prostoru dokládají mimo jiné i rozsáhlá střepiště a souvrství s hrncířským odpadem z 16. a 17. století (objekty 1, 2, 3, 4, 5, 7 a 8).

Kachle s heraldickými náměty předních panských rodů z dílen uherskohradištských hrncířů-kamnářů nebyly patrně primárně určeny pro městské prostředí. Tyto i dříve publikované, ale i další dosud blíže neurče-



Obr. 23. Analogický kachel se znakem saských Wettinů z fondu Národního muzea. Podle: Brych 2004, 52, kat. 58.



Obr. 24. Slovenská varianta kachlového znaku saských Wettinů z lokality Červený Kameň. Podle: Holčík 1978, 13, obr. 7.

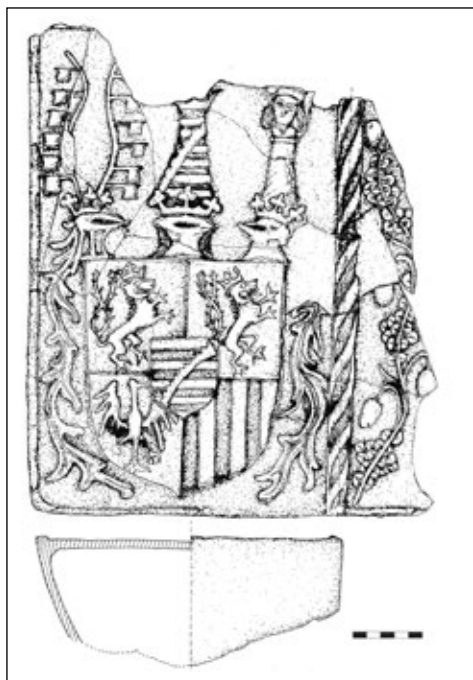
vážnost a významné postavení zmíněných rodů, jejichž předáci se podíleli na politickém, hospodářském a kulturním rozvoji země. Obdobná otopná zařízení známe ze šlechtických sídel například z hradů, popř. zámků v Hranicích, Helfštýně či Rožnově (Kohoutek 2004, 89–110; Loskotová – Schenk 2020; Miloš – Michna – Sedláčková 1998).

Zda za stejným účelem vznikly i dobově populární kachle s motivem Wettinů, nelze vyložit. Vedle výtvarných aspektů tohoto atraktivního motivu mohl hrát roli i prostý fakt, že tento saský rod byl spřízněn s řadou panovnických i šlechtických rodů, včetně těch českých a moravských (Kasík 1993; Tymonová 2005).

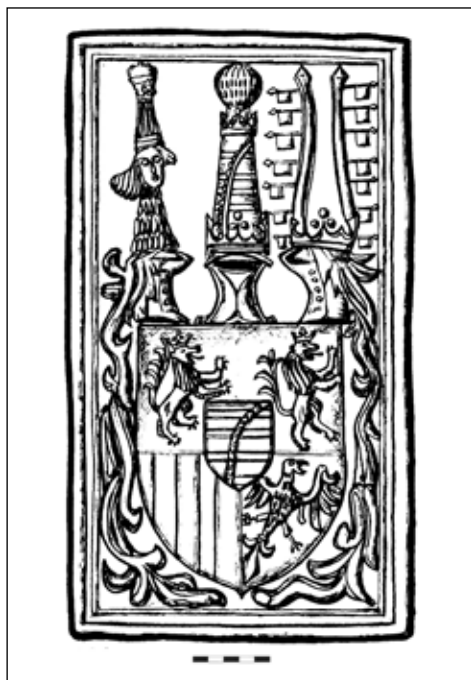
Vznik případného otopného tělesa (otopných těles) a tedy i kachlů s heraldickými motivy je pak s největší pravděpodobností třeba klást do doby před úmrtím Ctibora Tovačovského (tedy před rok 1494).

Závěr

Zlomky kachlů se znaky významných panských rodů z konce 15. a počátku 16. století představené v tomto příspěvku jsou důležitým pramenem poznání rozšiřujícím naše informace o kamnářské produkci z území Uherského Hradiště. Tato problematika není dosud celistvě zpracována a vyhodnocena. Dílčím příspěvkem k jejímu poznání je i předložený text, který navazuje na dřívější studie věnované heraldickým reliéfům na čelních vyhřívacích stranách komorových kachlů z Uherského Hradiště (Menoušková 2011; 2012; 2021). Ztvárnění znaku pánů z Boskovic, pánů z rozrodu Ronovců, ale i saských Wettinů ukazuje šíři výtvarného záběru místní kamnářské produkce, možné kontakty i případný rozsah klientely. Obdobné kompoziční schéma a výtvarné provedení v bas reliéfu naznačují, že v některých případech se mohlo jednat o sérii hypoteticky určené pro reprezentační prostory významných sídel, např. hradu Buchlova. Tato hypotéza se nabízí v případě exemplářů se znaky pánů z Boskovic (obr. 5 a 7), ale i rozrodu Ronovců (obr. 13). Předpoklad, že doplňkem znakové galerie na svornících v patře severozápadního paláce mohla být i reprezentativní kamna s heraldickými motivy významných panských rodů (politických hybatelů své doby), se opírá i o analogické nálezy z jiných šlechtických sídel (z prostředí Moravy např. Hranice, Helfštýn či Rožnov; Kohoutek 2004, 89–110; Loskotová – Schenk 2020; Miloš – Michna



Obr. 25. Variantní zpracování znaku saských Wettinů na nárožním kachli obdélného formátu z Tábora. Podle: Krajíc 2005, 128, obr. 221.



Obr. 26. Jiná varianta zpracování znaku saských Wettinů na kachli obdélného formátu z hradu Lipnice nad Sázavou. Podle: Pavlík–Vitanovský 2004, 272, katalog 880.

– Sedláčková 1998). Datace těchto kamen by pak souvisela s aktivitami Ctibora Tovačovského na samém závěru 15. století.

Glazovaný a upravený zlomek z římsy, jakož i podobný římsový kachel z Uherského Brodu (obr. 16–18) s analogií ve Strážnici poukazují na pragmatický (nicméně v kamnářské praxi běžný) postup. Oříznutí výchozí předlohy do potřebných rozměrů bere jen malé ohledy na původní vizuální stránku. U všech tří kusů (uherskohradištského, uherskobrodského a strážnického) je patrná totožná výchozí předloha. Regionálně blízké nálezy ukazují na vzájemné, nikoli však ojedinělé (byť převážně nepublikované; srovnej Menoušková 2008) kontakty mezi těmito lokalitami a naznačují vzájemné ovlivňování. Šíření těchto motivů mohou do budoucna osvětlit mikropetrografické a další analýzy keramické hmoty kachlů z těchto lokalit. Exaktně mohou doložit, zda byl použit jeden a týž výchozí zdroj materiálu (dílna zásobující více míst), anebo se keramická hmota jednotlivých kusů liší (a existovalo tedy více dílen a více výchozích, shodných kadlubů). Pro určení prvotní formy jsou důležité 3D analýzy, které umožňují komparaci vizuálních a metrických vlastností reliéfů kamnářských výrobků.

Stejně jako v případě možné vazby alespoň části zde prezentovaných kachlových zlomků na hrad Buchlov se i v souvislosti s uherskobrodskou a strážnickou analogií naskytá otázka určení rozsahu distribučního okruhu uherskohradištských hrncířských dílen v pozdním středověku a raném novověku. V této souvislosti je také zajímavý výskyt zlomků hlásících se k motivu znaku saských Wettinů, který je v různých variantách doložen převážně z prostředí Čech, výjimečně Slezska a doposud však nebyl publikován z prostředí Moravy. Častěji se tento heraldický námět vyskytuje v souvislosti s hradním

prostředím, což může posilovat validitu hypotézy, že minimálně část zde prezentovaných zlomků byla výsledkem (nedokončené?) objednávky pro šlechtické sídlo. V dalších interpretacích tohoto segmentu kamnářské produkce z Uherského Hradiště jsme však již značně omezeni nálezovou situací, absencí bližších stratigrafických údajů o objektech, z nichž kachle pocházejí, a také faktem, že z hradu Buchlova nedisponujeme doposud adekvátními kachlovými analogiemi.

Katalog

1. Znak pánů z Boskovic – část (štít šikmo, hroty hřebene, kolčí přilba, příkrývadla) (obr. 5)

Popis: Nekompletní exemplář, zlomek od levého okraje; okrajová lišta je jednoduchá, hraněná, vzhůru vytažená, úzká.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do tmavě šedých místy až šedo-cihlovo-hnědých tónů se světlými oky u okraje čelní vyhřívací stěny; rubová strana je rovnoměrně a celistvě zakouřená (způsobené výpalem?), svíslé prstování; tvrdý výpal; lom dobře slinutý, cihlovo-šedě pálený; vysoký reliéf

Rozměry: max. v. 125 mm, š. 138 mm, s. 8–17 mm,

kónicky se zužující komora je odlomená, zachovaná v náběhu 42 mm, analogie ukazují, že kolčí přilba se nacházela přibližně v polovině šíře čelní vyhřívací plochy, pokud z tohoto údaje budeme vycházet, dosahoval by reliéf se znakem pánů z Boskovic šíře přibližně 220 mm, na základě analogie lze uvažovat i o polovalcové komoře kusu

Lokace: Uherské Hradiště, Otakarova ulice, parcela: 130, čtverec A9, hloubka 80–100 cm

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inventární číslo A 94363, přírůstkové číslo 141/80

Literatura: –

2. Znak pánů z Boskovic – část (štít šikmo? tři hroty na krokví) (obr. 7)

Popis: Nekompletní exemplář, zlomek od okraje, okrajová lišta je jednoduchá, hraněná vzhůru vytažená.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál s příměsí slídy je vypálen do tmavo-hnědo-cihlových tónů, na rubové části stopy svíslého prstování, tvrdý výpal; lom dobře slinutý, stejnorodý šedocihlový; ostrý reliéf

Rozměry: max. v. 80 mm, š. 95 mm, s. 7–10 mm, komora pouze v náběhu 12 mm

Lokace: Uherské Hradiště, Otakarova ulice, parcela: 129, čtverec B8, hloubka 0–30 cm

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inventární číslo A 88390, přírůstkové číslo 45/80

Literatura: –



Obr. 27. Ojedinelé zpracování znaku saských Wettinů na rezném kachli obdélného formátu se znakem rodu se saským kurfirtem a textem „/von/ Sagksen“ z hradu Cvilín ve Slezsku. Foto L. Chvalkovský.

3. Znak pánů z rodu Ronovců – část (štít šikmo, část ostrve, kolčí přílba, příkrývadla) (obr. 13:1)

Popis: Nekompletní exemplář, zlomek ze středové části.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlových tónů, čelní vyhřívací stěna je šedo-čihlová, na rubu patrné svislé prstování, tvrdý výpal; lom dobře slinutý, cihlovo-šedo-čihlový, povrchové praskliny patrně jako důsledek nehomogenně zpracovaného keramického těsta či přepálení.

Rozměry: max. v. 145 mm, š. 80 mm, s. 8–17 mm, komora nedochovaná

Lokace: Uherské Hradiště, Otakarova ulice, parcela: 130, čtverec E10, hloubka 0–20 cm

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inventární číslo A 69891, přírůstkové číslo 214/79

Literatura: –

4. Znak pánů z rodu Ronovců – část (štít šikmo, část ostrve) (obr. 13:3)

Popis: Nekompletní exemplář, zlomek z dolní části.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlových tónů, na rubu uprostřed stopa zakouření (dané výpalem?), lom dobře slinutý, cihlovo-šedo-čihlový

Rozměry: max. v. 93 mm, š. 68 mm, s. 8–12 mm, komora nedochovaná

Lokace: Uherské Hradiště, Otakarova ulice, parcela: 130, čtverec B11, hloubka 80–110 cm

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inventární číslo A 95625, přírůstkové číslo 173/80

Literatura: –

5. Část erbu (okrajová lišta, štít šikmo, část příkrývadla) (obr. 13:2)

Popis: Nekompletní exemplář, zlomek z levého horního okraje.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlových tónů, čelní vyhřívací stěna je zbarvena do cihlova, na rubu patrně rovnoměrné zakouření; svislé tahy prstů, tvrdý výpal; lom dobře slinutý, cihlovošedý, jemné slídové ostřívo v těstě

Rozměry: max. v. 110 mm, š. 50 mm, s. 7–9 mm, náběh na komoru max. 25 mm

Lokace: Uherské Hradiště, Zelný trh

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inventární číslo A 244337, přírůstkové číslo 2/99

Literatura: –

6. Znak pánů z rodu Ronovců na stínce cimbuří (obr. 16–17)

Popis: Nekompletní exemplář, zlomek z horní části.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlových tónů, čelní vyhřívací stěna je pokryta tmavě zelenou glazúrou, tvrdý výpal; lom dobře slinutý, cihlový až cihlovošedý

Rozměry: max. v. 56 mm, š. 104 mm (jedná se o celkovou šíři), s. 7–10 mm, hloubka (žebra) 35 mm

Lokace: Uherské Hradiště, Otakarova ulice, parcela: 130, objekt 7, hloubka 80–100 cm

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inventární číslo A 71781, přírůstkové číslo 287/79

Literatura: –

7. Římsový kachel s panskými znaky ve stínkách cimbuří, s nápisem: „Maria Panno“ a s motivem vinné révy (obr. 18)

Popis: Takřka celý exemplář, chybí pouze vrcholky stínek a část manžety komory; komora kónická s oválným otvorem a široce oble přehnutou okrajovou manžetou; bez výraznějších stop vytáčení na komoře; na levém boku komory při hraně s čelní vyhřívací stěnou proraženy dva záchytné otvory: 10×15 mm a 5×10 mm; v horní hraně levé strany je další kruhový otvor, z něhož jde prasklina k manžetě, jedná se ale patrně o defekt.

Materiál a technologie: rezný kus, hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlových tónů, tvrdý výpal; lom dobře slinutý, slída v těstě, cihlový až cihlovošedý; nevýrazné stopy zakouření na bočních stranách (uvnitř)

Celkové rozměry: v. 170 mm, š. 230 mm, komora 140 mm, manžeta š. 20 mm

Lokace: Uherský Brod, Soukenická ulice, jedná se buď o blok 11, obj. 3 či o blok 15 obj. 10 či 6

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, přírůstkové číslo 67/82

Literatura: Pavlík 2008, 34, kat. 94; k analogii ze Strážnice: Pajer 1983, 96–97, obr. 40

8. Znak pánů z rodu Wettinů – klenoty nad přílbami (obr. 20:1)

Popis: Dva zlomky slepené do jednoho kusu, nekompletní exemplář, střepy z horní levé části.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do okrovocihlových tónů a velmi kvalitně zpracován, povrch engobován do okrova, zadní strana rovnoměrně zakouřená, zakouření je patrné i na vnitřních lomech kusů (defektní zlomky); patrné tahy prstů na zadní straně, lom tvrdě slinutý, šedý, ostrůvek slídového nátěru naznačuje původní slídovaný povrch

Rozměry: max. v. 65 mm, š. 80 mm, s. 4–15 mm, náběh na komoru, max. 17 mm

Lokace: Uherské Hradiště, Otakarova ulice, parcela: 130, objekt 7, hloubka 0–40 cm a parcela 130, čtverec B8, hloubka 0–30 cm

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, slepeno z inventurních čísel A 56096 a A 87304, přírůstková čísla 112/79 a 45/80

Literatura: –

9. Znak pánů z rodu Wettinů – klenot a fafrnoch (obr. 20:2)

Popis: Nekompletní exemplář, střep z horního pravého rohu.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlova, tvrdý výpal; lom dobře slinutý, cihlovošedý až šedý, slída v těstě i na povrchu; zadní strana rovnoměrně sytě zakouřená, stejnou barvu zakouření má i přiléhající lom (nešlo tedy o zakouření způsobené použitím, ale výpalem), stopy prasklin na čelní vyhřívací stěně (defektní kus?); čelní vyhřívací stěna je neupravená a neuhlazená

Rozměry: max. v. 82 mm, š. 75, s. 4–9 mm, náběh na komoru max. 30 mm

Lokace: Uherské Hradiště, Otakarova ulice, parcela: 130, objekt 7, hloubka 0–40 cm

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inventurní číslo A 70874, přírůstkové číslo 248/79

Literatura: –

10. Fafrnochy ze znaku pánů z rodu Wettinů (?) (obr. 21)

Popis: Nekompletní exemplář, levý dolní roh (?), vyšší jednoduchá zaoblená lišta.

Materiál a technologie: hlinitopísčítý materiál je vypálen do cihlova, tvrdý výpal; lom dobře slinutý, cihlovošedý až šedý, slída v těstě, povrch engobován do okrovocihlova, zadní strana rovnoměrně zakouřená (opět stopy zakouření až do hloubky lomu), stopy prasklin na čelní vyhřívací stěně (defektní kus)

Rozměry: max. v. 108 mm, š. 40, s. 6–10 mm, náběh na kónicky se zužující komoru max. 40 mm

Lokace: Uherské Hradiště, Otakarova ulice, parcely: 129/130 – začišťování

Uloženo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, inventurní číslo A 64491, přírůstkové číslo 156/79

Literatura: –

Poznámky:

- 1 V předkládaném textu jsou zpracovány heraldické motivy komorových kachlů získaných během starších archeologických výzkumů. V případě Uherského Brodu se nálezořová základna v posledních letech značně rozšířila výzkumem společnosti Archaia Brno z. o. na parcele 120, na nároží Masarykova náměstí, odkud byla získána početná kolekce zlomků nádobkových, ale i komorových kachlů. Mezi jinými také reliéfy se znakem pětিলisté růže, patřící patrně pánům z Moravan. Rozsah, ikonografické i technologické parametry nového uherskobrodského nálezořového celku si ovšem vyžadují samostatnou studii.

- 2 Ve snaze určit ostatní erby se sice zčásti dopátráme k heraldickým analogiím, ale bez jakéhokoliv vztahu těchto rodů k místům nálezů. Je tedy na zvážení, zda heraldická znamení ze stínek nebyla „jen“ výtvarnou dekorací, a to i s přihlédnutím k omezeným rozměrům stínky, kde lépe vynikly jednoduše stylizované erby (k určení znaků srovnej např. Pilňáček 2004).
- 3 Část autorů spojuje reliéf se znakem saských Wettinů s ideologickým nábojem: např. M. Tymonová (2007) uvažovala v souvislosti se slezskými nálezy z přelomu 15. a 16. století o sympatiích k (později nastupujícím) luteránství. I. Loskotová, B. Dragoun a F. Kocman (2013, 187) upozorňovali zase na roli Wettinů jakožto členů protikalíšnického tábora. Přesto se v souboru z hradu Orlíku souběžně s tímto motivem objevil i motiv sv. Václava s kalichem na praporci.

Literatura:

- B r e s t o v a n s k ý, Petr, 1998. Kachle Libereckého kraje. *Archeologie Libereckého kraje* 1, 97–145.
- B r y c h, Vladimír, 2004. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní: výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha: Národní muzeum. 228 s.
- Č o u p e k, Jiří, 1984. *Seznam ulic města Uherského Hradiště*. Uherské Hradiště: Okresní archiv. 32 s.
- F i š e r, Bohumil, 1921. *Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště: Karel Novotný. 229 s.
- F r a n z, Rosemarie, 1969. *Der Kachelofen: Entstehung und kunstgeschichtliche Entwicklung vom Mittelalter bis zum Ausgang des Klassizismus*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt. 554 s.
- G r u i a, Ana-Maria, 2013. *Religious Representations on Stove Tiles from the Medieval Kingdom of Hungary*. Cluj-Napoca. Bibliotheca Musei Napocensis XLII.
- H a v l i c e, Jiří a K y p t a, Jan et al. 2017. *Gotické kachle z Jindřichova Hradce*. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích. 215 s.
- H a z l b a u e r, Zdeněk, 1992. Sběrka historických kachlů v Muzeu Šumavy v Sušici. In: *Sborník Společnosti přátel starožitností* 3, 135–149.
- H a z l b a u e r, Zdeněk, 1995. *Historické kamnové kachle z Rabštejna nad Štřelou*. Praha: Unicornis, 1–34.
- H a z l b a u e r, Zdeněk, V i t a n o v s k ý, Michal a V o l f, Petr, 1994. Stavební rekonstrukce pozdně gotických kachlových kamen na hradě Rábí, okr. Klatovy. *Archaeologia historica* 19, 415–429.
- H e f n e r, Otto Titan von, ed. 1885. *Siebmachers Wappenbuch. I*. Nürnberg.
- H o f f m a n n, Claudia, 2008. Lutherzeitliche Ofenkacheln aus dem Bestand des Kulturhistorischen Museums der Hansestadt Stralsund. In: Meller, Harald, Rhein, Stefan, Stephan, Hans-Georg, eds. *Luthers Lebenswelten*. Bd. 1. Halle: Tagungen des Landesmuseums für Vorgeschichte, 201–208.
- H o l č í k, Štefan, 1978. *Středověké kachliarstvo*. Bratislava: Pallas. 128 s.
- J a n i š, Dalibor, V r l a, Radim a kol. 2018. *Hrady Zlínského kraje*. Lukov: Spolek přátel hradu Lukova. 333 s.
- J i ř í k, Jaroslav a K y p t a, Jan, eds. 2013. *Gotické kamnové kachle na Písecku: výběrový katalog výstavy Obrazový svět pozdního středověku*. Písek: Prácheňské muzeum v Písku. 149 s.
- K a s í k, Stanislav, 1993. Saský znak a Guerin de La Marche. *Jindřichohradecký vlastivědný sborník* 5, 14–20.
- K a s í k, Stanislav, 2000. Znakové svorníky na hradě Buchlově. *Slovácko* 41, 1999, 215–243.
- K o c m a n, František a H a z l b a u e r, Zdeněk, 2002. Stavební rekonstrukce gotických kachlových kamen na hradě Lipnice n. Sázavou, okr. Havlíčkův Brod. *Archaeologia historica* 27, 499–512.
- K o h o u t e k, Jiří, 2004. Hrady v oblasti Vizovické vrchoviny. Nálezový soubor pozdně středověkých kachlů z hradu Rožnova. *Pravěk, Supplementum* 12, 89–110.
- K r a j í c, Rudolf, 2005. *Středověké kamnářství: výzdobné motivy na gotických kachlích z Táborska*. Tábor: pro Husitské muzeum v Táboře vydalo nakl. Albis international v Ústí nad Labem. 209 s.
- L o s k o t o v á, Irena, 2011. *Brněnské kamnové kachle období gotiky*. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie. Brno.
- L o s k o t o v á, Irena, D r a g o u n, Bohumír a K o c m a n, František, 2013. Kachlové nálezy na Orlíku. In: *Humpolec v zrcadle času. V*, *Archeologie na Humpolecku*. Humpolec: Město Humpolec, 151–196.
- L o s k o t o v á, Irena a S c h e n k, Zdeněk, 2020. *Gotické, renesanční a raně barokní kachle Přerovska: dávné příběhy zobrazené v reliéfech kachlových kamen: výběrový katalog*. Přerov: Muzeum Komenického. 136 s.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2008. Neznámé komorové kachle z Uherského Hradiště. *Slovácko* 49, 2007, 167–197.

- Menoušková, Dana, 2011. Městská heraldika na kachlích ze sbírky Slováckého muzea. *Slovácko* 52, 2010, 161–173.
- Menoušková, Dana, 2012. Znak pánů z Lomnice na reliéfech kachlů z Uherského Hradiště. *Slovácko* 53, 2011, 217–225.
- Menoušková, Dana, 2021. Kachle s biskupským motivem z Uherského Hradiště a jejich vazba k Janu Filipcovi. *Archaeologia historica* 2, 46, v tisku.
- Miloš, Stanislav, Michna, Pavel a Sedláček, 1998. *Pozdněgotické a renesanční kachle ze zámku v Hranicích*. Olomouc: Památkový ústav v Olomouci. 50 s.
- MoraVEC, Zbyněk, 2019. *Kachlový soubor z Kostelního náměstí v Ostravě: předměty ze sbírek Ostravského muzea*. Ostrava: Ostravské muzeum. 164 s.
- Mysliveček, Milan, 2005. *Velký erbovník: encyklopedie rodů a erbů v zemích Koruny české*. Sv. 1. Plzeň: Fraus. 391 s.
- Pajer, Jiří, 1983. *Počátky novověké keramiky ve Strážnici*. Strážnice: Ústav lidového umění. 240 s.
- Pavlík, Čeněk, 2008. Náboženské motivy. In: Menoušková, Dana a Měřínský, Zdeněk, eds. *Krása, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 9–35.
- Pavlík, Čeněk a Vitáňovský, Michal, 2004. *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku: ikonografický atlas reliéfů na kachlích gotiky a renesance*. Praha: Libri. 469 s.
- Pilnáček, Josef, 2004. *Staromoravští rodové*. Velehrad: Ottobre 12.
- Procházka, Rudolf, 1979–1982. *Uherské Hradiště, Otakarova ul. Evidence nálezů. /nedatováno/: Uherské Hradiště, Otakarova ul., parcela č. 129. Popis nálezové situace II středověk, renesance*. Rukopis uložen v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- Procházka, Rudolf, 1984. Záchranný výzkum v Uherském Brodě. *Přehled výzkumů* 1982, 70.
- Procházka, Rudolf, 1997. *Uherské Hradiště-Zelný trh 1995–1996*. Rukopis. Nálezové zprávy. 637/99. Uloženo v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- Richterová, Julie, 1982. *Středověké kachle*. Praha: Muzeum hlavního města Prahy. 173 s.
- Tymonová, Markéta, 2005. Kachle se znaky saských kurfiřtů z rodu Wettinů z hradu Cvilína. *Archaeologia historica* 30/05, 457–469.
- Tymonová, Markéta 2007. Kachle se znaky saských Wettinů z hradu Cvilína. *Śląskie sprawozdania archeologiczne* 48, 2007, 363–384.
- Vitáňovský, Michal, 2008. Heraldické motivy. In: Menoušková, Dana a Měřínský, Zdeněk, eds. *Krása, která hřeje: výběrový katalog gotických a renesančních kachlů Moravy a Slezska*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, 90–115.

Elektronické zdroje:

- Paprocký, Bartoloměj, 1593. *Zrcadlo Slawneho Margkrabstwij Morawskeho: W kteremz geden kazdy Staw, dawnost, wzactnost y powinnost swau vhleda: sebrane: Skrze Bartholomege Paprockeho z Glogol a Paprocke Woly*. Olomutii: Haeredes Milich-talleri. Rukopis. [online]. Dostupné z: http://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ169048003.

Mgr. Dana Menoušková (n. 1973), archeoložka Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje především na uměleckořemeslné projevy středověku a možnosti uplatnění přírodovědných analýz za účelem lepšího poznání archeologických artefaktů a archeologických situací.

Tiles with the Signs of aristocratic Families from Older Archaeological Researches in Uherské Hradiště and Uherský Brod

Abstract

The study provides information on heraldic motifs of the prominent aristocratic families in the end of 15th and the beginning of 16th century on the reliefs of tiles from the late medieval to early modern ages from in Uherské Hradiště and partly also in Uherský Brod. It deals with heraldic motifs representing the coats of arms of the lords from Boskovice, Ronovce and some broken pieces of jewellery and mantlings of the Saxon family of Wettins. All specimens come from the collection of the Moravian Slovak Museum in Uherské Hradiště in Otakar Street (the place of pottery workshops), one of the finds comes from the research on Zelný trh in the central part of historical centre of the city (waste layer) and one comes from the research in Uherský Brod in Soukenická Street (pic. 1). The depiction of the coat of arms of the lords of Boskovice, lords of Ronovce and also Saxon Wettins shows the range of artistic scale of the local stove-building production, possible contacts as well as possible number of clients. Similarities in composition schemes and the quality of craftsmanship of relief suggest that some cases might represent self-contained series designed for representative spaces of important settlements, such Buchlov Castle. The hypothesis can be considered in case of specimen with the coats of arms of the lords of Boskovice family (pic. 5 and 7) but also of Ronovce family (pic. 13). The possibility there might have been a representative tiled stove with heraldic coats of arms of important aristocratic families standing next to the gallery of coats of arms on pins on the floor of worth-western palace of the castle is a legitimate one and similar heating facilities were documented in other aristocratic settlements (in Moravia for example in Hranice, Helfštýn or Rožnov; Kohoutek 2004, 89–110; Loskotová–Schenk 2020; Miloš–Michna–Sedláčková, 1998). Dating of the above-mentioned stoves might have something to do with the activities of Ctibor Tovačovský in the end of 15th century.

A glazed and processed broken piece of a mantelshelf as well as a similar mantelshelf tile from Uherský Brod with analogies in Strážnice (pic. 16–19) show pragmatic (though quite common in practice) procedure of the potter. Trimming of the original template into desired shape barely follows the visual aspect of the relief. All metrically similar pieces (from Uherské Hradiště, Uherský Brod and Strážnice) suggest an identical template. Finds discovered within the region suggest mutual but not unique (though mostly unpublished - compare Menoušková 2008) contacts of the above-mentioned localities. Micro petrographic and other analyses of tile matter may shed some light on the problem in the future. These may show whether a similar original source of material was used (a workshop supplying more place) or whether the ceramic matter of respective pieces differs (more workshops and more similar moulds).

Similarly, as in the case of possible connection of the represented specimen of broken piece with Buchlov Castle, the question of the range of distribution circle of pottery workshops in Uherské Hradiště of late medieval ages and early modern ages arises. In this connection there is an important occurrence of broken pieces connected with the motif of Saxon Wettins (pic. 20–21) which was documented in various shapes mostly from the Czech environment, exceptionally in Silesia, but unpublished from the Moravian environment (pic. 22–27). The occurrence of the motif in connection with castle environment is more frequent which might strengthen the hypothesis that a minimum of the specimens presented here was a result of an order for some aristocratic seat. Other interpretations of this segment of stove craftsmanship are severely limited by finding situation, absence of more detailed data about the relation of the objects from which the tiles come to current settlement buildings, but also by the fact, that there are no adequate tile analogies from the area of Buchlov Castle.

Key words: heraldry, lords of Boskovice, Ronovce, Wettin family, tiles, Uherské Hradiště, end of 15th century, beginning of 16th century

Kacheln mit Wappen von Herrenhäusern aus älteren Grabungen in Uherské Hradiště und Uherský Brod

Zusammenfassung

Der Beitrag macht mit heraldischen Motiven führender Herrenhäuser des ausgehenden 15. und Anfangs des 16. Jahrhunderts auf Kachelreliefs aus der Zeit des Spätmittelalters bis zur frühen Neuzeit in Uherské Hradiště und teilweise auch in Uherský Brod bekannt. Bearbeitet wurden heraldische Motive, die das Wappen der Herren von Boskowitz, auf einer Ahnentafel der Herren von Ronow sowie Bruchstücke von Helmzieren und Helmdecken der sächsischen Wettiner darstellen. Alle Exemplare stammen aus dem Sammlungsbestand des Museums der Mährischen Slowakei. Die meisten von ihnen wurden während einer Rettungsgrabung des Museums in der Otakarova-Straße in Uherské Hradiště (an der Stelle einstiger Töpferwerkstätten) gefunden, ein Fund stammt aus einer Grabung auf dem Kohlmarkt (Zelný trh) im zentralen Teil des historischen Stadtkerns (Abfallschicht) und ein weiterer aus einer Grabung in Uherský Brod, Soukenická-Straße (Abb. 1). Die Gestaltung der Wappen der Herren von Boskowitz, auf der Ahnentafel der Herren von Ronow, aber auch der sächsischen Wettiner zeigt die gestalterische Bandbreite der örtlichen Kachelofenproduktion, mögliche Kontakte und den eventuellen Umfang der Kundschaft. Ein ähnliches Kompositionsschema und die hochwertige gestalterische Ausführung im Basrelief deuten an, dass es sich in einigen Fällen um eine in sich geschlossene Serie hypothetisch für die Repräsentationsräume von bedeutenden Residenzen handeln konnte, z.B. der Burg Buchlov/Buchlau. Diese Hypothese bietet sich bei den Exemplaren mit den Wappen der Herren von Boskowitz (Abb. 5 und 7), aber auch der Herren von Ronow (Abb. 13) an. Die Möglichkeit, dass neben der Wappengalerie an den Schlusssteinen im Obergeschoss des nordwestlichen Burgpalasts auch ein repräsentativer Kachelofen mit heraldischen Motiven bedeutender Adelshäuser (der politischen Entscheidungsträger ihrer Zeit) stehen konnte, ist legitim und ähnliche repräsentative Heizungsanlagen sind auch in anderen Adelsresidenzen belegt (für Mähren siehe z.B. Hranice, Helfstýn oder Rožnov; Kohoutek 2004, 89–110; Loskotová–Schenk 2020; Miloš–Michna–Sedláčková 1998). Die Datierung solcher Öfen würde dann mit den Aktivitäten von Ctibor Tovačovský ganz zum Schluss des 15. Jahrhunderts zusammenhängen.

Ein glasiertes und gestaltetes Bruchstück aus einem Ofengesims sowie eine ähnliche Gesimskachel aus Uherský Brod mit Analogien in Strážnice (Abb. 16–19) zeigen die pragmatische (jedoch in der Praxis übliche) Vorgehensweise des Töpfers. Das Zuschneiden der Ausgangsvorlage in die erforderlichen Maße nimmt nur wenig Rücksicht auf die visuelle Seite des Reliefs. Bei allen metrisch übereinstimmenden Stücken (aus Uherské Hradiště, Uherský Brod und Strážnice) ist eine identische Ausgangsvorlage erkennbar. Regional nahe Funde verweisen auf gegenseitige, keineswegs jedoch vereinzelte Kontakte (wenn auch überwiegend nicht publiziert; siehe Menoušková 2008) zwischen diesen Standorten. Licht auf diese Problematik werfen können in Zukunft petrographische Mikroanalysen und andere Analysen der keramischen Kachelmasse. Diese können zeigen, ob ein und dasselbe Ausgangsmaterial (aus einer mehrere Verarbeiter versorgenden Werkstatt) verwendet wurde, oder ob sich die Keramikmassen der einzelnen Stücke unterscheiden (und es also mehrere Werkstätten und mehrere übereinstimmende Gussformen gab).

Ebenso wie im Fall einer möglichen Verbindung eines Teils der hier präsentierten Kachelbruchstücke zur Burg Buchlov stellt sich bei dem Kachelgesims aus Uherské Hradiště und den analogen Funden aus Uherský Brod und Strážnice die Frage nach dem Umfang des Absatzgebiets der Töpferwerkstätten in Uherské Hradiště im Spätmittelalter und in der frühen Neuzeit. In diesem Zusammenhang ist auch das Auftreten von Bruchstücken interessant, die sich zum Motiv der sächsischen Wettiner bekennen (Abb. 20–21), das in verschiedenen Varianten überwiegend aus Böhmen, ausnahmsweise aus Schlesien belegt ist, bislang jedoch nicht aus dem mährischen Milieu publiziert worden ist (Abb. 22–27). Häufiger kommt dieses Motiv auch in Verbindung mit dem Burgmilieu vor, was die Hypothese stützen kann, dass zumindest ein Teil der hier vorgestellten Bruchstücke das Ergebnis eines Auftrags für eine Adelsresidenz war. Bei weiteren Interpretationen dieses Segments der Ofenkachelproduktion aus Uherské Hradiště sind wir jedoch bereits stark beschränkt durch die Fundsituation, das Fehlen näherer Angaben zum Bezug der Objekte, aus denen die Kacheln stammen, zur damaligen

Siedlungsbebauung, aber auch durch den Umstand, dass wir aus dem Bereich der Burg Buchlov über keine adäquaten Kachelanalogien verfügen.

Stichwörter: Heraldik, Herren von Boskowitz, Ahnentafel, Herren von Ronow, Wettiner, Ofenkacheln, Uherské Hradiště, Ende des 15. Jahrhunderts, Anfang des 16. Jahrhunderts

DROBNÉ ARCHEOLOGICKÉ VÝZKUMY V INTRAVILÁNECH MĚST A OBCÍ NA UHERSKOHRADIŠŤSKU V LETECH 2015–2020

Jaroslav Bartík, *Archeologický ústav AV ČR Brno, v.v.i.*

Tomáš Chrástek, *Slovácké muzeum v Uherském Hradišti*

Jiří Novotný, *Slovácké muzeum v Uherském Hradišti*

Lenka Bartíková, *Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno*

Hana Nohálová, *Ústav geologických věd, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, Brno*

Studie informuje o výsledcích osmi drobných záchranných archeologických výzkumů v obcích Kněžpole, Kunovice, Ořechov, Sady u Uherského Hradiště, Uherské Hradiště, Velehrad a Zlechov, které proběhly mezi lety 2015 až 2020. Představené nálezové situace se z chronologického hlediska váží na období středověku až novověku a doplňují současný stav poznání vývoje intravilánů obcí a měst na Uherskohradištsku.

1. Úvod

Mezi lety 2015–2020 realizovalo archeologické oddělení Slováckého muzea více jak tři desítky záchranných výzkumů rozmístěných nerovnoměrně po celém okrese Uherské Hradiště (k jednotlivým výzkumným sezónám viz Chrástek – Bartík – Novotný 2017; 2018; 2019; Chrástek *et al.* 2020; 2021). Převládající část z nich se vázala na intravilány obcí či historická centra dvou největších měst v regionu – Uherského Brodu a Uherského Hradiště. Zatímco výsledky některých výzkumů byly již souhrnně prezentovány (Bartík 2019; Bartík *et al.* 2016a; 2016b; 2017; 2018a; 2018b; Bartík – Chrástek 2017; 2019; Bartík – Malíšková 2018; Bartík – Chrástek – Bartíková 2020), jistým dluhem zůstalo několik rozsahem drobných akcí s nálezovými situacemi z období středověku a novověku, které prozatím nebyly uveřejněny nebo k nim existují pouze zmínky v podobě stručných výzkumných zpráv. Cílem příspěvku je proto prezentovat dosavadní výsledky těchto menších záchranných výzkumů, které samy o sobě nepřepisují dějiny jednotlivých obcí, pro budoucí syntetická díla však mohou poskytnout cenná data a přispět tak poznání vývoje historických jader obcí a měst na Uherskohradištsku. Přehled jednotlivých výzkumů je strukturován chronologicky, přičemž snahou bylo zachovat jednotnou informační strukturu obsahující data o poloze výzkumu, popis nálezových situací (včetně stratigraficko-chronologických vztahů) a stručnou analýzu získaných nálezů.

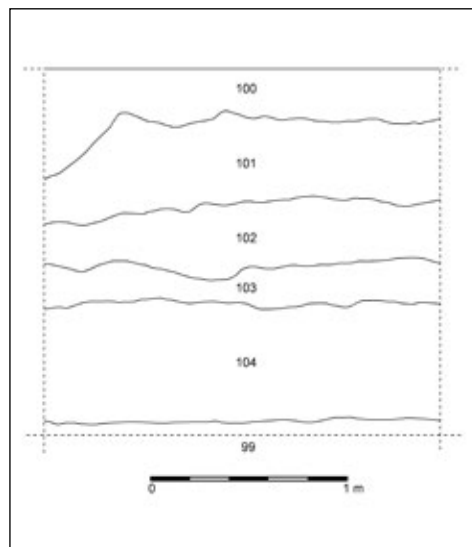
2. Výsledky archeologických výzkumů

2.1. Kněžpole, čp. 19, 2015

V roce 2015 proběhl menší záchranný archeologický výzkum v západní části intravilánu obce Kněžpole (obr. 1). Zájmovým prostorem se staly parcely č. 33 a 3044, na kterých probíhaly výkopové práce související s budováním inženýrských sítí pro nový rodinný dům. Samotná realizace výkopů pro základy rodinného domu ohlášena nebyla, a proto se výzkum zaměřil na dokumentaci poškozených nálezových situací v okolí již stojící novostavby. Z geografického hlediska je zájmová poloha situována v plochem terénu v blízkosti inundace řeky Moravy, od jejíhož současného toku je vzdálena cca 1,5 km. Nadmořská výška se zde pohybuje okolo 182 m n. m.



Obr. 1. Kněžpole. Lokalizace archeologického výzkumu v roce 2015.



Obr. 2. Kněžpole. Stratigrafická situace v prostoru dvora. Kresba J. Bartík.

Celkem se podařilo v okolí nového rodinného domu identifikovat tři archeologicky pozitivní úseky. První dva byly situovány v prostoru dvora východně od rodinného domu (parcela č. 3044). Skrze celý uvedený prostor byl veden 32 m dlouhý a 180 cm hluboký liniový výkop pro pokládku odpadů. Po začistění profilu výkopu se vyrýsovala stratigrafie sestávající z šesti makroskopicky identifikovatelných vrstev (obr. 2). Nejsvrchnější recentní vrstva (kontext 100) byla tvořena kyprou, tmavě hnědou hlinou s drobnými ostrohrannými kameny a zlomky cihel. Pod ní se nacházely dvě 30–40 cm mocné vrstvy novověkého stáří. Svrchní z nich (kontext 101) sestávala ze světle žlutošedého písčitého jílu, spodní (kontext 102) pak ze světle hnědošedého písčitého jílu. Obě pak obsahovaly drobné kameny, fragmenty ke-

ramiky a ojedinělé kovové artefakty. V centrální části stratigrafie spočívala kompaktní sytě černá jílovitá vrstva (14–20 cm) s úlomky světle žlutého vápence a ojedinělými uhlíky a zlomky vrcholně středověké keramiky. Na bázi profilu se podařilo zdokumentovat 55–60 cm mocnou světle zelenošedou jílovitou uloženinu s větším množstvím uhlíků a rovněž občasnými fragmenty středověké keramiky a zvířecích kostí. Geologické pod-

loží tvořené tmavě hnědošedým jílem se nacházelo v hloubce 174 cm.

V předpolí nového rodinného domu protal týž výkop na dvou místech základové zdivo o šířce 90 cm a dochované výšce pohybující se mezi 25 až 65 cm (obr. 3). Zdivo bylo tvořeno lomovým kamenem pojeným světle žlutohnědým jílem. Uložení v okolí základů obsahovaly pouze ojedinělé zlomky novověké keramiky. Na základě proložení stávající katastrální mapy s mapou stabilního katastru (obr. 4) se lze domnívat, že objevené zdivo souvisí patně s podezdívkou větší hospodářské stavby, jež v těchto místech stála ještě v první třetině 19. století.

Třetí pozitivní nálezová situace byla zjištěna na západ od rodinného domu v prostoru zahrady (parcela č. 33), a to v kruhovém výkopu pro septik o průměru 2,5 m. Oproti situaci v prostoru dvora byla zjištěná stratigrafie výrazně jednodušší. Pod travním drnem se nacházela cca 20–22 cm mocná vrstva s nálezy novověké keramiky, která nasedala na vrcholně středověkou vrstvu, ztotožnitelnou s kontextem 104 determinovaným v prostoru dvora.

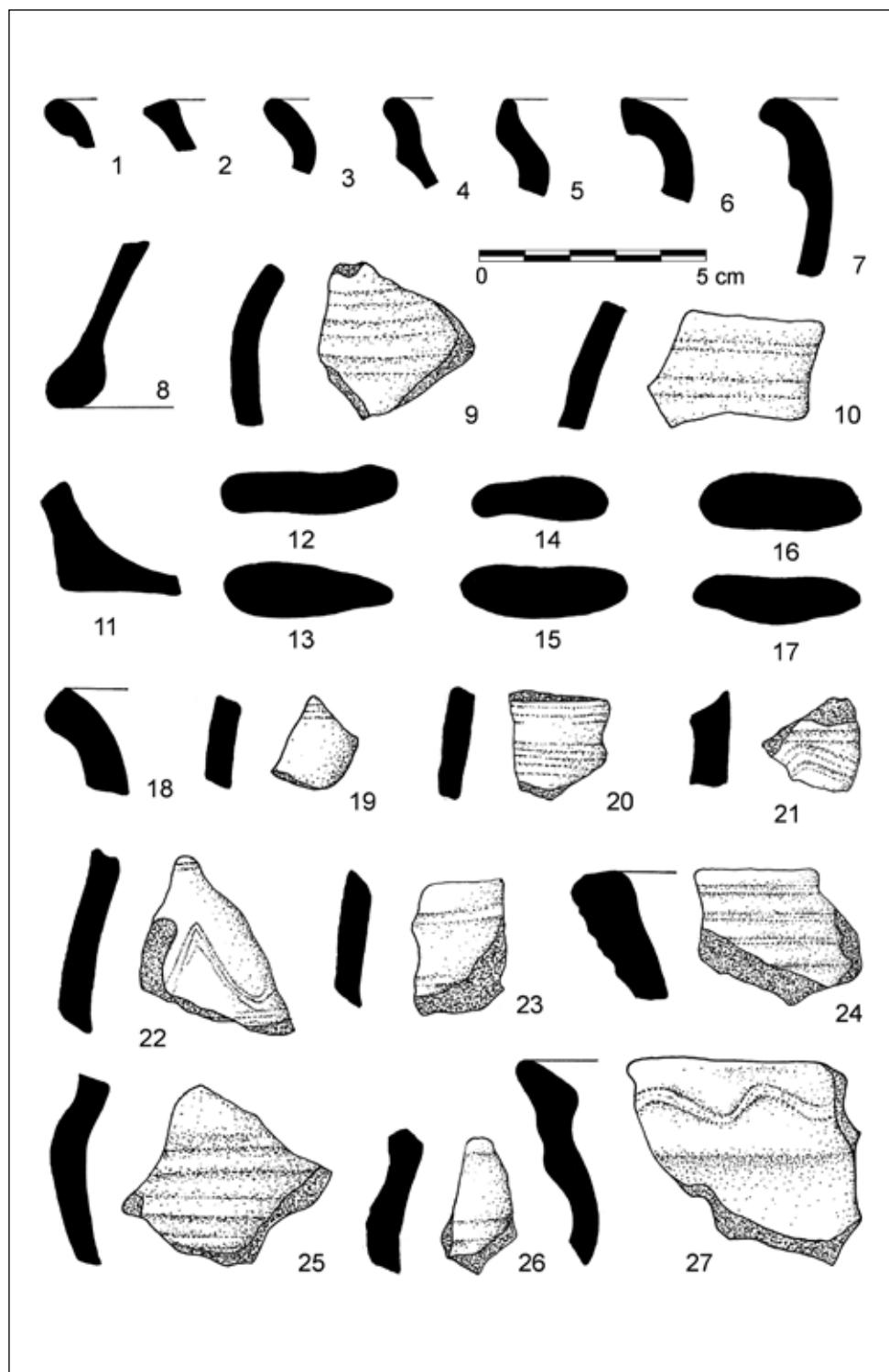
Z elementárního začištění výše popsaných profilů byla získána menší kolekce středověkých a novověkých nálezů sestávající především ze zlomků keramiky. V rámci prostoru dvora bylo nalezeno celkem 85 keramických fragmentů. Soubor středověké keramiky (obr. 5) čítá 58 spíše drobnějších zlomků, jejichž velikost zpravidla nepřesahuje hodnotu 36 cm². Jen několika málo kusy jsou zastoupeny větší kusy do 81 cm². Nádobí byly zhotoveny z jemně až středně zrnitého materiálu bez obsahu grafitu a slídy. Jen v ojedinělých případech se objevuje keramika s velmi malým množstvím přirozené příměsi slídy nebo s hrubozrnným ostřivem. Výjimku tvoří dva zlomky zásobnice z grafitové hmoty. Výpal je redukční do odstínů převážně středně šedé barvy se světlejším jádrem. U několika fragmentů došlo k oxidačnímu přezahu, jak prozrazují oranžové fleky na jejich povrchu. Na většině střeptů jsou patrné jemné paralelní linie, které svědčí o výrobě nádob vytáčením na kruhu. Častá je výzdoba v podobě vodorovných pravidelných žlábků a v jednom případě se objevila žlábkovaná jednoduchá vlnice na okraji. Po typologické



Obr. 3. Kněžpole. Relikty základového zdiva novověké hospodářské stavby. Foto J. Bartík.



Obr. 4. Kněžpole. Výřez ze stabilního katastru s polohou zaniklé novověké stavby. Zdroj: ČUZK.



Obr. 5. Kněžpole. Výběr získaného keramického materiálu. Kresba L. Bartíková.

strance bylo možné determinovat výskyt hrnců, kónické pokličky a zásobnice. Získanou vrcholně středověkou keramikou můžeme datovat do 13. století, eventuálně počátku 14. století. Svědčí pro to zejména výskyt okruží u hrnců a kolmo seříznuté okraje. Rovněž redukce výzdoby na šroubovitě žlábkování, nebo dokonce na dvojici žlábků a nástup nádob s uchem odpovídá tomuto období (Procházka – Peška 2007, 223–224). Do doby po polovině 13. století lze taktéž řadit i část zvonovité pokličky (Unger 1984, 293; Procházka – Peška 2007, 223).

Novověké keramice náleží 27 kusů rovněž s vyšší mírou fragmentarizace. Nádob jsou vyrobeny z jemnozrnného materiálu bez příměsí slídy vytáčením na kruhu. U nádob zdobených glazurou probíhal výpal v oxidační atmosféře do oranžových odstínů. Glazury jsou umístěné na vnitřní straně nádob a mají žluté, oranžové (zřejmě transparentní) a hnědé barvy. Výjimkou je okraj pravděpodobně z mělké mísy (talíře), který je zdoben sytě zelenou glazurou. Objevují se zde však i nádoby vypálené redukčně se zakuřováním a vlešťovanou výzdobou. Motivy výzdoby z důvodu fragmentárnosti nelze určit. Zakuřovaná keramika zdobená vlešťováním se objevuje již v 16. století, avšak její masivní rozšíření spadá až do období po polovině 17. století (Blažková 2013, 218).

Z výkopu pro septik v areálu zahrady bylo získáno dalších 15 zlomků keramických nádob. Kromě vrcholně středověké keramiky, která vykazuje stejné rysy, jako byly popsány výše, se podařilo determinovat pět fragmentů novověké keramiky, jejíž povrch je upraven vlešťováním. Z báze vrstvy datované do vrcholného středověku se podařilo vyzvednout ještě jeden drobný střep z výdutě hrncovité nádoby, který se odlišuje od zbytku výše popsané keramické produkce. Zhotoven je z písčité hmoty s lehce drsným povrchem vypálený redukčně do odstínu tmavě šedé až černé barvy. Střep nese výzdobu v podobě velmi jemné ryté vlnice umístěné mezi rýhami (obr. 5: 21), která umožňuje jeho datování do období raného středověku (RS III). Jedná se teprve o druhý případ, kdy došlo k objevu nálezů velkomoravského stáří na katastru Kněžpole. První nález v podobě kostrového hrobu byl učiněn již v roce 1899 v hliníku na „Hrádku“ (Červinka 1928, 151, obr. 17). Do středověké vrstvy byl zapuštěn také poškozený zvířecí hrob s kostrou psa patrně novověkého stáří.

Z pohledu výskytu zvířecího osteologického materiálu byla záchranným archeologickým výzkumem ve výkopech v okolí domu čp. 19 získána menší kolekce čítající 182 kusů. Šest zlomků pochází ze středověké vrstvy k. 104 v prostoru dvora (tab. 1), zbývající pak z prostoru zahrady, z nichž většina náležela již vzpomínané kostře psa domácího (*Canis familiaris*; tab. 2). V kostech ze dvora byl z domácí fauny identifikován tur (*Bos taurus*) a ovce/koza (*Ovis aries/Capra hircus*). Tur byl v době porážky mladší sedmi let, u ovce/kozy se jednalo o jedince staršího 3,5 roku. Na holenní kosti tura byly stopy okusu od masožravce (pravděpodobně psa). Ve středověké vrstvě v okolí septiku byly rozpoznány kosti prasete domácího (*Sus domestica*) a menší lebka příslušící jedinci pravděpodobně z řádu hmyzožravců. Skelet psa patřil jedinci ve věku 7–15 měsíců, nejspíše samici, neboť nebyla nalezena pyjová kost ani její fragmenty. Na kostře nebyly zjištěny žádné antropogenní zásahy ani patologická poškození. Z naměřené maximální délky loketní kosti (GL – 151,7 mm; kost neměla proximální epifýzu) byla s využitím Harcourtova indexu (Driesch – Boessneck 1974) vypočítána pravděpodobná kohoutková výška na 42,8 cm.

Přehled získaného archeologického materiálu uzavírá několik drobných zlomků skla a menší soubor kovových artefaktů, z nichž nejrepresentativnější představuje novověká koňská faléra.

Kost	Tur domácí	Ovce/koza domácí	SV	VV	Celkem
Krční obratel	1	-	-	-	1
Žebro	-	-	-	1	1
Stehenní	-	2	-	-	2
Holenní	1	-	-	-	1
Dlouhá	-	-	1	-	1
Celkem	2	2	1	1	6

Tab. 1. Kněžpole, čp. 19. Druhové a anatomické zastoupení zvířecích kostí ze středověké vrstvy (k. 104) zdokumentované v prostoru dvora (SV – střední velikost, VV – velká velikost).

Kost	Prase domácí	Pes domácí	Hmyzožravec	VMV	Celkem
Lebka	-	88	1	-	89
Horní čelist	-	3	-	-	3
Spodní čelist	-	5	-	-	5
Řezák	-	3	-	-	3
Špičák	-	3	-	-	3
Premolár	-	4	-	-	4
Molár	2	-	-	-	2
Obratel	-	2	-	-	2
Bederní obratel	-	7	-	-	7
Ocasní obratel	-	1	-	-	1
Žebro	-	22	-	-	22
Pažní	-	1	-	-	1
Vřetenní	-	4	-	-	4
Loketní	-	5	-	-	5
Záprstní	-	2	-	-	2
Prstní článek	-	1	-	-	1
Pánev	-	-	-	1	1
Stehenní	-	8	-	-	8
Holenní	-	2	-	-	2
Lýtková	-	1	-	-	1
Dlouhá kost	-	1	-	-	1
Fragment	-	9	-	-	9
Celkem	2	172	1	1	176

Tab. 2. Kněžpole, čp. 19. Druhové a anatomické zastoupení zvířecích kostí ze stratigrafie zdokumentované v prostoru zahrady (VMV – velmi malá velikost).

2.2. Uherské Hradiště – Sady, ul. Spálená, 2015

V souvislosti s revitalizací vodního řádu proběhl v červnu 2015 archeologický dohled a na něj navazující záchraný archeologický výzkum v Uherském Hradišti – Sadech v ulicích Ztracená, Vřesová, Malostranská a Spálená. Výše zmíněné ulice utvářejí střed obce s návší a centrální zástavbou, která je na jihu lemována železniční tratí (tzv. Vlárskou dráhou) spojující Kunovice a Uherský Brod a silnicí E50 (Brno–Trenčín). Od severu je poloha ohraničena ulicí Solná cesta, probíhající obcí ve směru SZ–JV. Severně od ulice Solná se terén zvedá a přechází do Sadské výšiny s farním kostelem Narození Panny Marie. Z hlediska geografické polohy se výkopy dotčená oblast nachází na terase pravého břehu řeky Olšavy zhruba 150–230 m severně od jednoho z jejích meandrů (obr. 6). Podloží zájmového území tvoří račanská jednotka magurského flyšového příkrovu, který je pokryt jílovito-písčitými říčními sedimenty. Nadmořská výška se zde pohybuje okolo 180 m n. m.

Výkopové práce byly realizovány formou liniových výkopů, jež byly vedeny středem vozovky převážně v trase stávajícího vodovodu. Kromě hlavního vedení vodovodního potrubí byly dokumentovány i nové přípojky k přiléhajícím rodinným domům. Výzkum byl realizovaný formou pravidelných dohledů v závislosti na postupu stavebních prací, přičemž jednotlivé profily byly v případě pozitivních situací manuálně začištěny, ovzorkovány a fotograficky a kresebně zdokumentovány.

Archeologicky pozitivní situaci se podařilo zjistit při severním vyústění ulice Spálená, respektive na její křižovatce s ulicí Solná cesta (obr. 7). Přibližně 3,5 m SZ od domu čp. 47 byl v liniovém výkopu zachycen 2,7 m dlouhý úsek stratigrafie tvořený střídavě uloženými antropogenními a náplavovými hlinito-jílovitými vrstvami (obr. 8). Dále k jihu ve směru průběhu ulice Spálená byl naneštěstí po obou stranách výkopu stratigrafický sled vrstev porušen či zcela zničen recentními výkopy inženýrských sítí. Jen ojediněle se objevily útržkovitě dochované zbytky pozdně novověkých vrstev. Nejmladší zachycené situace ve zdokumentovaném profilu představuje asfaltový povrch současné vozovky (kontext 100) a pod ním spočívající navážkové horizonty novověkého stáří (kontext 101, 102) promísené kameny a zbytky stavební sutě. Pod nimi se nacházely náplavové uloženy



Obr. 6. Uherské Hradiště – Sady. Lokalizace pozitivní stratigrafické situace zkoumané v roce 2015.



Obr. 7. Uherské Hradiště – Sady. Liniový výkop se stratigrafickou situací. Foto J. Bartík.



Obr. 8. Uherské Hradiště – Sady. Východní profil výkopu s dokumentovanou stratografií. Foto a digitalizace J. Bartík.

ké keramiky (dva okraje a jedna výduť) a fragment drobné skleněné nádoby. Vrcholně středověká vrstva v centrální části profilu (kontext 105) poskytla nálezy dvou do šeda redukčně vypálených zlomků keramiky náležících po typologické stránce tělu pokličky a hrdlu hrncovité nádoby. Z nejspodnějšího kontextu 107 pak byly vyzvednuty ještě další dva fragmenty redukčně vypálené vrcholně středověké keramiky tvořené zlomkem hrdla a výduť hrncovité nádoby či džbánů a dva kusy zvířecích kostí (fragment dlouhé kosti a čelisti s několika dochovanými zuby).

Obec Sady je dnes součástí města Uherské Hradiště. První písemná zmínka pochází z roku 1078. Roku 1301 je podle listiny krále Václava II. v majetku města dnešního Uherského Hradiště. Její původní název Derfle (Derffle 1520, Dörrfle 1671, Dörrfl 1718, 1872) byl změněn na dnešní v roce 1952 podle místní tratě (Zemek 1982, 661–663). Z hlediska historie archeologického bádání prosluly Sady především díky výzkumům Viléma Hrubého, který zkoumal rozsáhlý velkomoravský komplex na Sadské výšině (Galuška 1996). Uvažuje se, že obec samotná vznikla jako důsledek kolonizačního snažení pánů z Kunovic v návaznosti právě na velkomoravské období. Potvrzují to nálezy z 9.–11. století z tratě Dolní Kotvice, kde bylo archeologickým výzkumem ze sedmdesátých let 20. století zjištěno rozsáhlé slovanské sídliště (Marešová 1985).

V 15. století patřila obec pánům z Kunovic. Po česko-uherských válkách (tedy kolem roku 1467) obec zpustla. Roku 1497 předal Jan z Kunovic obec Mikuláši z Klokočné jako součást zboží při kostele v Kunovicích (Zemek 1982, 661–663). Ve zdokumentované stratigrafii se neobjevily žádné požárové a zánikové horizonty ukazující na násilný zánik. Interpretačně vypovídají zjištěné vrstvy spíše vývoji terénu v období vrcholného středověku a novověku, kdy byly nepřilíš mocné odpadové a navážkové vrstvy pravidelně překrývány sledem jemnozrnného naplaveného materiálu svědčícího pravděpodobně o četných záplavách v těchto místech, souvisejících s blízkostí toku řeky Olšavy.

(kontext 103, 104), které střídala hnědošedá vrcholně středověká vrstva (kontext 105) a další 25–30 cm mocný náplavový horizont (kontext 106). Spodní část profilu nasadajícího na geologické podloží pak byla tvořena opět tmavě zbarvenými vrstvami rámcově datovatelnými na základě nepočtených nálezů keramiky opět do období vrcholného středověku. Maximální mocnost profilu činila 182 cm od aktuální úrovně terénu. Kromě nálezů keramiky byla determinována také sporadická přítomnost uhlíků, drobných zlomků mazanice a zvířecích kostí. Další úseky liniových výkopů v ulicích Malostranská, Ztracená a Vřesová byly archeologicky negativní nebo obsahovaly pouze zbytky pozdně novověkých vrstev silně porušených četnými recentními výkopy inženýrských sítí.

Získaný archeologický materiál ze zdokumentované stratigrafie je nepočtený. Svrchní novověká vrstva (kontext 101) obsahovala tři kusy glazované novověké



Obr. 9. Ořechov. Poloha zkoumaných sond a tras liniových výkopů pro NN. Digitalizace J. Bartík.

Závěrem lze konstatovat, že i přes poměrně vysoký archeologický potenciál zájmové oblasti, vzhledem k dosud známým nálezům z okolí, můžeme v jižním úseku centrální části Sadů stále hovořit o absenci dokladů raně středověkého osídlení. Na základě dosavadních poznatků jsou v těchto místech významnější lidské aktivity spojeny až s obdobím vrcholného středověku a zejména pozdního novověku, což potvrzují i výsledky záchranných archeologických výzkumů souvisejících s předcházejícími etapami revitalizace vodovodu a kanalizace ve střední a jižní části obce (cf. Menoušková 2012; 2013).

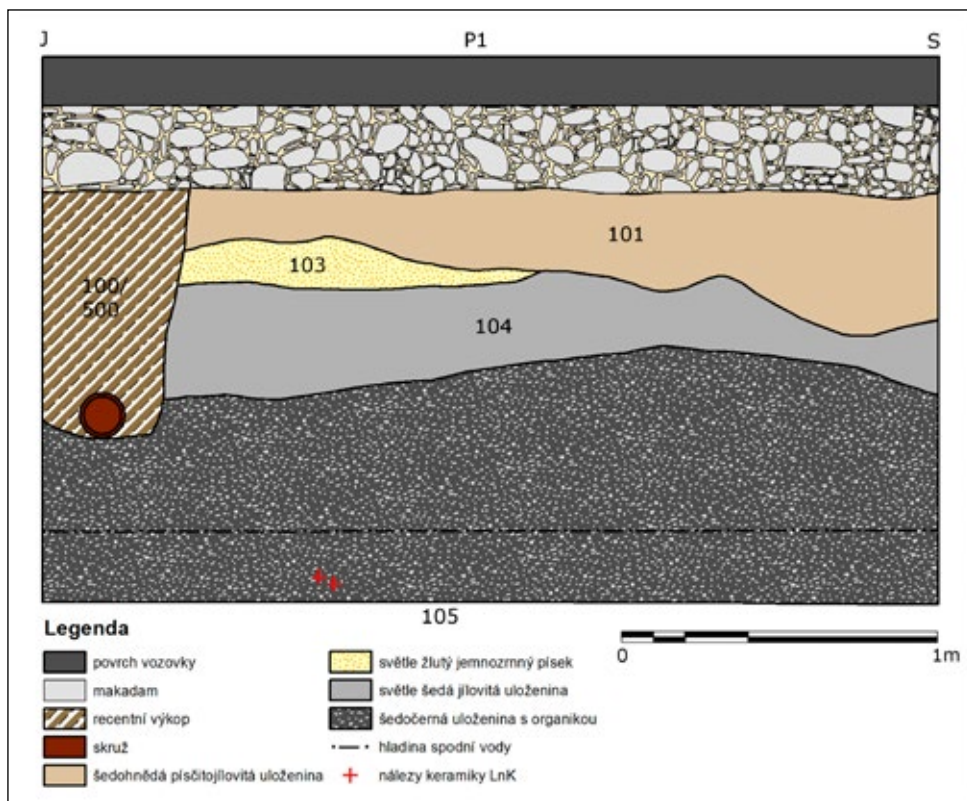
2.3. Ořechov, Dědina, 2016

Z geografického hlediska se Ořechov nachází asi 18 km od Uherského Hradiště v centrální části Vážanské vrchoviny, která utváří jihovýchodní podhůří Chřibů. Centrum obce je situováno v údolí ořechovského potoka, který jej obloukovitě protéká od severu k jihu. V roce 2016 probíhala v popisované centrální části obce revitalizace vedení nízkého napětí (obr. 9). V souvislosti s touto akcí proběhl menší záchranný archeologický výzkum, při kterém se podařilo zdokumentovat dvě pozitivní nálezové situace označené jako S1 a S2.



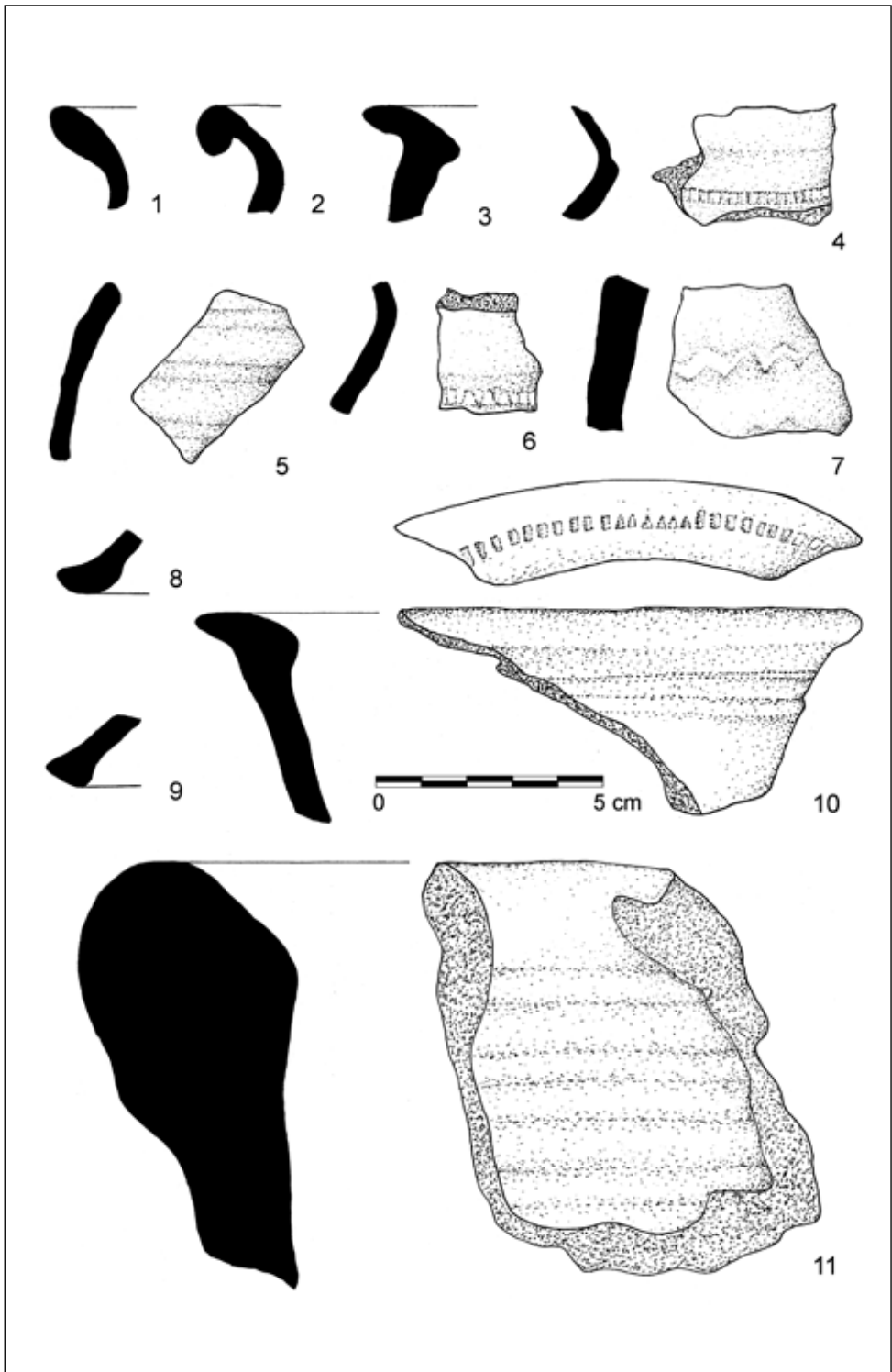
Obr. 10. Ořechov. Sonda 1. Foto J. Bartík.

Sonda S1 (obr. 10) byla situována ve středu pozemní komunikace před domem čp. 125, jež stojí naproti místnímu obchodu s potravinami při vyústění z ulice „Kolářka“. Jedná se o SZ část návsi ležící na úpatí k jihu orientovaného svahu s traťovým názvem „Achtele“.



Obr. 11. Ořečov. Zdokumentovaný profil v sondě 1. Digitalizace J. Bartík.

Nadmořská výška zde dosahuje 249 m. Od ořečovského potoka je nálezové místo vzdáleno necelých 50 m východním směrem. Další drobná bezejmenná vodoteč vtéká do vsi od SV rovněž nedaleko od místa nálezů. Stratigrafická situace zde sestávala z šesti makroskopicky identifikovatelných kontextů. Pokud pomíneme dva svrchní, tvořené asfaltovým povrchem vozovky a vrstvou makadamu, pokračoval sled třemi novověkými vrstvami jílu a písku, na které nasedala mocná sytá černá vrstva plastického jílu obsahující ojedinělé nálezy vrcholně středověké keramiky a velké množství zbytků organiky a zlomků dřev (obr. 11). Svrchní hrana posledně zmíněné vrstvy se nacházela v různých částech profilu na úrovni 95–110 cm od povrchu vozovky a dokumentována byla až do hloubky 150 cm, kde se nacházela úroveň spodní vody, jež znemožnila další sledování spodní části stratigrafie. Přesto byl na omezené ploše cca 50 cm severní profil (P1) prohlouben i pod vodou a z hloubky 185 cm vyzvednuty další vrcholně středověké nálezy, včetně dvou zlomků neolitické keramiky datovatelné do mladšího stupně kultury s lineární keramikou (Bartík – Chrástek 2017). Komplikovaná situace způsobená vysokou hladinou spodní vody neumožnila spolehlivě rozhodnout, zda pod vrcholně středověkou vrstvou spočívá starší neolitická vrstva (či výplň zahloubeného objektu), nebo byl střepový materiál kultury s lineární keramikou intruzivně obsažen ve vrstvě středověkého stáří. Celková interpretace nálezové situace je značně omezena nevelkým rozsahem a možností zkoumat prostor pouze na profilu v rámci jediného řezu. Vzhledem k velkému množství nálezů drobných větviček, kůry a dalších trav by se mohlo jednat například o hnojiště situované při okraji středověké návsi. Přesněji by dokázal nálezovou situaci objasnit jedině plošný archeologický výzkum.



Obr. 12. Orechov. Výběr vrcholně středověké keramiky získané ze sondy I. Kresba L. Bartíková.

Z mocné vrstvy označené jako kontext 105 byla získána kromě keramiky také menší kolekce zvířecího osteologického materiálu, ve které jednoznačně dominují pozůstatky domácích zvířat (tab. 3). Několik desítek fragmentů získané středověké keramiky bylo vypáleno zpravidla redukčně do odstínu šedé barvy. Z typologicky determinovatelných fragmentů je zastoupeno několik okrajů hrncovitých nádob (obr. 12: 1–3) a zvoncovitých pokliček (obr. 12: 8, 9) a také zlomků z výdutí několika hrnců a džbánů, z nich některé byly zdobeny čtvercovým radélkem, žlábkováním či jemnou vlnicí (obr. 12: 4–7). Jedním velkým střepem z okraje je reprezentována větší grafitová zásobnice (obr. 12: 11) a za zmínku stojí také nález části profilu kónické mísy s vodorovně vyloženým okrajem zdobeným na svrchní straně radélkem kombinujícím motiv obdélníku a trojúhelníku (obr. 12: 10). Získaná vrcholně středověká keramika může být datována rámcově do 14. – 1. poloviny 15. století.

	Druh								Velikostní kategorie/ neurčeno					Celkem
	Tur domácí	Prase domácí	Koza domácí	Ovce/koza domácí	Kůň domácí	Zajíc polní	Husa domácí?	Hlodavec	MV	SV	SV pták	VV	Neurčeno	
Stolička	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Spodní čelist	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Hrudní kost	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Žebro	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	8	-	9
Obratel	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1
Vřetenní kost	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Stehenní kost	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Holenní kost	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Záprstní	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Nártní	-	-	-	-	3	-	1	-	-	-	-	-	-	4
Distální prstní článek	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Plochá kost	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Dlouhá kost	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1
Plochá/dlouhá kost	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Fragment	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	27	27
Celkem	2	1	1	1	3	1	2	1	1	3	1	9	27	53

Tab. 3. Ořechov. Druhové a anatomické zastoupení zvířecích kostí z vrcholně středověké vrstvy zdokumentované v sondě 1 (MV – malá velikost, SV – střední velikost, VV – velká velikost).

Druhou nálezovou situací se podařilo zachytit cca 90 m jihozápadním směrem od S1 před domem čp. 30. Jako sonda č. 2 byl označen necelý jeden metr široký a 140 cm hluboký profil v liniovém výkopu pro NN, na kterém se podařilo zdokumentovat neporušenou stratigrafickou situaci (obr. 13). Ta sestávala v horních partiích (do hloubky 42 cm) z travního drnu

a recentních dorovnávek terénu. Centrální část profilu tvořily tři makroskopicky blízké, jílovité uloženiny světle šedohnědé barvy, které obsahovaly ojedinělé nálezy raně až vrcholně novověké keramiky. Spodní část stratigrafie pak sestávala ze čtyř 5–15 cm mocných vrstev světle modrošedého písčitého jílu bez nálezů (interpretovat je můžeme pravděpodobně jako naplaveniny), které nad bází prostupovala jen několik centimetrů mocná vrstva tmavě šedého jílu s ojedinělými atypickými zlomky vrcholně středověké keramiky. Podobná stratigrafie se nacházela v této části návsi i dalších místech, vždy šlo však jen o velmi krátké úseky ohraničené recentními výkopy přípojek inženýrských sítí.

Nově zjištěné archeologické situace dokumentují v Ořechově postupné navyšování terénu v prostoru návsi v průběhu vrcholného středověku a novověku, na kterém se patrně podíleli antropogenní činnosti jak lidé, tak zřejmě i Ořechovský potok, jenž při občasných záplavách zanášel zájmový prostor písčito-jílovitými povodňovými uloženinami.



Obr. 13. Ořechov. Sonda 2. Foto J. Bartík.

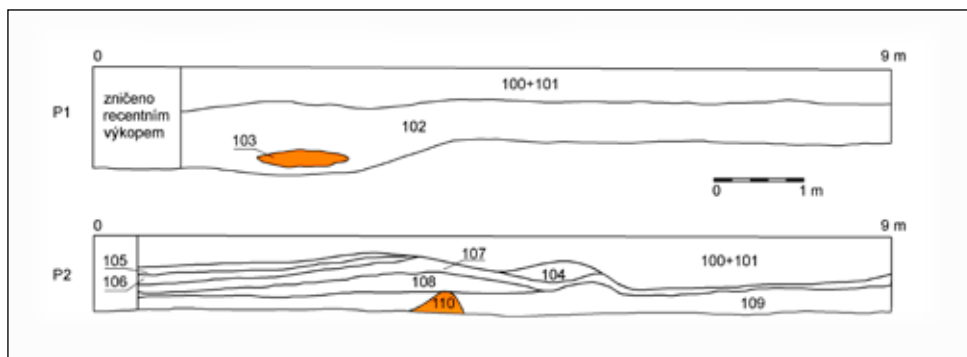
2.4. Kunovice, náměstí Svobody, ul. Lidická, 2017

V souvislosti s výkopy pro pokládku nových kabelů nízkého napětí probíhaly v letních měsících roku 2017 archeologické dohledy v centru města Kunovice. Většina dokumentovaných úseků liniového výkopu byla negativní, nebo byl původní terén v větší části zničen recentními zásahy. Pouze na dvou místech se podařilo identifikovat neporušenou stratigrafii. První dokumentovaný profil (P1) o délce 9 m se nacházel na náměstí Svobody před domem čp. 579 (obr. 14). Pod vrstvou novodobé dlažby a navážky (kontexty 100 a 101) byla zjištěna cca 40 cm mocná tmavě šedohnědá vrstva s početnými drobnými uhlíky a ojedinělými kousky mazanice (kontext 102). Na jednom z okrajů vrstva klesala níže až na mocnost okolo 80 cm (obr. 15). V těchto místech se nacházel i větší kompaktní blok do oranžova vypálené mazanice (kontext 102). Ze začištěvání profilu pochází menší soubor tvořený zejména drobnými fragmenty keramiky, které dovolují datovat vrstvu rámcově do období vrcholného středověku.



Obr. 14. Kunovice. Poloha profilů zdokumentovaných v roce 2017.

Druhý obdobně dlouhý profil (P2) se podařilo zdokumentovat o několik desítek metrů dále na východ na ulici Lidická před domem čp. 577 (obr. 14). Pod vrstvou dlažby (kontext 100) se opět nacházel horizont novodobé navážky sahající až do hloubky 38 cm od úrovně



Obr. 15. Kunovice. Zdokumentované profily. Kresba J. Novotný, digitalizace J. Bartík.

terénu (kontexty 101). Následoval sled tenkých novověkých vrstev, které můžeme pravděpodobně rovněž interpretovat jako dorovnavky terénu, obsahující stavební suť v podobě zlomků mazanice a cihel (zejména kontext 105). Vrstvy označené jako kontexty 107 a 108 byly tvořeny hlinitojílovitými uloženinami a kromě již vzpomínaných zlomků mazanice obsahovaly uhlíky a drobné zlomky novověké keramiky. Na bázi výkopu spočívala tmavě šedo-hnědá vrstva makroskopicky blízká středověké vrstvě zdokumentované v rámci profilu P1. Stejně jako v případě profilu P1, byl i v této vrstvě nalezen větší blok mazanice (obr. 15). Několik fragmentů redukčně vypálené keramiky dovoluje datovat vrstvu rovněž do vrcholného středověku.

Pro hlubší interpretaci poskytly dva zdokumentované profily příliš torzovité informace. Prozatím se i s ohledem na geografickou polohu místa tedy jeví jako pravděpodobné, že v centrální části Kunovic se torzovitě dochoval horizont vrcholně středověkého terénu, který byl v průběhu novověku postupně dále zavážen navážkami obsahujícími mimo jiné i stavební suť z již zaniklých staveb v širším okolí.

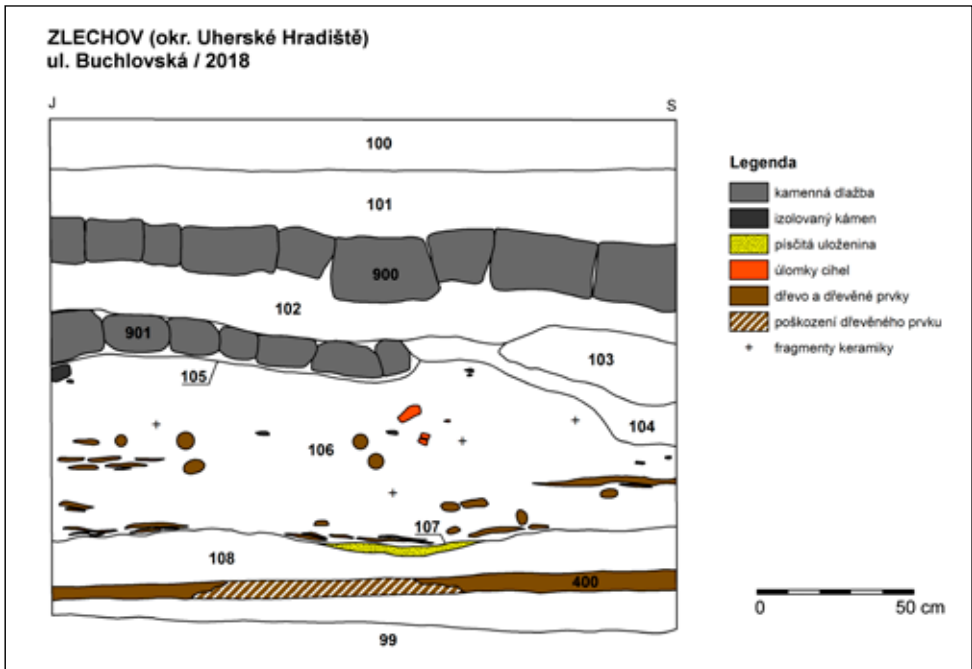


Obr. 16. Zlechov. Poloha zkoumané sondy v ploše vozovky.

2.5. Zlechov, ul. Buchlovská, 2018

V červnu 2018 proběhl menší záchranný archeologický výzkum v obci Zlechov u Uherského Hradiště. Výzkum navázal na zde probíhající archeologické dohledy, které byly v pravidelných intervalech realizovány v souvislosti s prováděním zemních prací při obnově elektrického vedení. Převážná většina výkopů byla archeologicky negativní. V jednom z výkopů, jenž byl vysunut více směrem do tělesa vozovky, však byly narušeny vrstvy s archeologickými nálezy. K narušení pozitivní archeologické

situace došlo v blízkosti křížení hlavní ulice „Buchlovská“ s menší komunikací vedoucí k místnímu zemědělskému družstvu. Křižovatka se nachází v blízkosti obecního úřadu a rozprostírá se na mírném svahu uklánějícím se k jihu až jihozápadu. Jedná se o oblast starého jádra obce, jež se rozkládala podél Zlechovského potoka (obr. 16). Od zdokumentované stratigrafie protéká tato vodoteč cca 130 m JZZ směrem. Nadmořská výška se zde pohybuje okolo 206 m n. m. Geologické podloží bylo v místě liniového výkopu tvořeno



Obr. 17. Zlechov. Zdokumentovaný profil. Digitalizace J. Bartík.

okrově žlutým, plastickým jílem. Výkop pro elektrické vedení byl veden v ose SSZ–JJV a směřoval k rozvodné skříni umístěné před domem čp. 45 (pod větší částí vozovky byl výkop veden formou protlaku).

V rámci zmiňovaného liniového výkopu zasahujícího do okraje vozovky, širokého jen cca 60 cm, se podařilo zdokumentovat 2 m dlouhý úsek, který obsahoval stratigrafickou situaci vývoje zdejší pozemní komunikace. Zdokumentovány byly oba dva profily výkopu, vzhledem k jejich zrcadlové podobnosti byl podrobně nakreslen však pouze jeden (označený jako P1, orientovaný k JZ, obr. 17). Z jeho vizualizace si můžeme udělat představu o celkové stratigrafii místa. Celkem se podařilo rozpoznat devět od sebe makroskopicky odlišitelných uloženin (kontexty 100–108) a tři konstrukce (900–901 a 400).

Svrchní část stratigrafie byla tvořena recentní vrstvou asfaltového povrchu (kontext 100) a makadamu (kontext 101). Pod nimi se nacházela souvislá vrstva kamenného dláždění (kontext 900), jež představovala povrch silnice fungující rámcově někdy v průběhu 20. století. Dláždění se skládalo z různě velkých kostek lomového pískovce ve tvaru krychle či kvádrů. Pozorováno bylo i mírné zvlnění celé vrstvy, což by mohlo představovat s určitou rezervou pozůstatky po vyjeté koleji. Pod konstrukcí 902 se nacházela šterko-písčité podsýpka rezavě šedé barvy (kontext 102) a na pravé, respektive severní straně ještě další dvě písčité uloženiny (kontexty 103 a 104). Jednalo se o vrstvy světle a tmavě šedého písku s drobnými oblázky. Na levé, jižní straně profilu se dochovaly pozůstatky dalšího dláždění silnice (starší novověká fáze). Tentokrát však bylo provedeno z výrazně méně kvalitních kamenů, které měly převážně nepravidelný tvar (kontext 901). Surovina byla určena jako silně rozpukaný hrubozrnný pískovec. Toto dláždění obklopovala ještě tenká vrstva světlého písku (kontext 105). Pod ním se na profilu nacházela až 55 cm mocná vrstva šedého písčitého jílu (kontext 106; obr. 18), která v sobě obsahovala velké množství úlomků dřeva (větví, prutů) a také ojedinělé zlomky cihel, drobné kameny a ojediněle i zlomky keramických nádob, kachlů



Obr. 18. Zlechov. Pohled na zkoumanou sondu.
Foto J. Bartík.



Obr. 19. Zlechov. Detailní pohled na dřevěnou konstrukci na bázi sondy. Foto J. Bartík.

a zvířecích kostí. Úlomky dřev byly pozorovány jak v horizontální, tak vertikální ose. Podle zlomků keramiky došlo k sedimentaci této vrstvy někdy v průběhu 17.–18. století. Z hlediska geneze vrstvy by se mohlo jednat o splachové či povodňové sedimenty.

Poslední dva zdokumentované kontexty se nacházely na bázi výkopu, jež byla v průběhu dokumentačních prací postupně zaplavována spodní vodou. Ve spodní části stratigrafie ležela vrstva tmavě šedohnědého písčitého jílu (kontext 108), která zřejmě po určitý čas plnila rovněž funkci povrchu silniční komunikace (v tomto případě nezpevněné). Svědčila by pro to mělká prohlubeň, jež je do ní zahlobena a vyplněna vrstvičkou žlutošedého jemně proplaveného písku.

Za úplně nejstarší dochovanou úroveň povrchu cesty lze považovat konstrukci 400, která byla tvořena patrně řadou vedle sebe ležících dřevěných trámů (obr. 19). Z hlediska pozice se nacházela tato konstrukce ve střední části vrstvy k. 108 a po typologicko-funkční stránce by se mohlo jednat o pozůstatky haťové cesty, jejíž vznik lze klást snad již do vrcholného středověku či raného novověku. Keramické nálezy, které by toto datování validovaly, však z báze výkopu vyzvednuty nebyly. Podobné provedení haťových cest známe z dalších archeologických nálezů na území Moravy, příkladem z regionu Slovácka mohou být jejich zbytky objevené v Uherském Hradišti nebo Ořechově (archiv Archeologického oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti). Geologické podloží se nacházelo v hloubce 162 cm od svrchní úrovně asfaltového povrchu.

Ze zkoumaného profilu a zeminy vytěžené z výkopu se podařilo vyzvednout celkem 25 archeologických nálezů sestávajících z drobné kolekce zlomků keramických nádob, zvířecích kostí, kachlů a cihel. Z hlediska stratigrafie pocházejí veškeré nálezy z kontextu 106, jenž je datován do průběhu vrcholného novověku.

Při záchranném archeologickém výzkumu ve Zlechově u Uherského Hradiště se v roce 2018 podařilo zdokumentovat ve výkopu pro elektrické vedení stratigrafickou situaci, jež komplexně zachycuje vývoj jedné z hlavních pozemních komunikací v obci. Po chronologické stránce se podařilo zdokumentovat vývoj cesty patrně už od pozdního středověku až po současnost.

2.6. Velehrad, ul. Buchlovská, ul. Na Hrádku, 2018

V souvislosti s rekonstrukcí kanalizačních stok v ulicích Buchlovská a Na Hrádku v obci Velehrad proběhl v roce 2018 archeologický dohled a následný záchranný archeologický výzkum. Rekonstruovaný úsek kanalizace se nacházel západně od areálu kláštera na „ostrově“, který dříve ohraničoval mlýnský náhon (z jihozápadní strany) a tok potoka Salaška (ze strany severozápadní). Rekonstruovaný úsek kanalizace začínal na trojúhelníkovité návsí

na křižovatce ulic Buchlovská a Na Hrádku (obr. 20). Zmíněná náves se nachází přímo proti předpokládanému původnímu vstupu do areálu kláštera (viz Schenk – Vrla – Mikulík 2014) a lze ji považovat za historicky nejstarší část obce. Na začátku 15. století je před klášterem doložena krčma. Z prostoru návsi pokračoval rekonstruovaný úsek dále severozápadním směrem do ulice Buchlovská. Při výzkumu byly zachyceny celkem dvě pozitivní archeologické situace – konstrukce 901 a 902.

První pozitivní archeologická situace byla zachycena přímo v prostoru návsi (prostor byl označen jako sonda 1, obr. 21). Výkopové práce probíhaly v linii stávající kanalizační stoky, ovšem uložení nového potrubí bylo o 50 cm níže než stávající rekonstruované. Díky tomuto prohloubení došlo na úrovni domu čp. 29 k porušení cihlové klenby starší kanalizační stoky orientované v azimutu 86° (obr. 22–24). Nejvyšší bod vnějšího pláště v místě nálezů lze vztáhnout k nadmořské výšce 206,35 m n. m., nacházel se tak v hloubce 1 m pod současným povrchem. Dno kanalizace spočívalo o 55 cm níže. Celková šířka cihlové kanalizace dosahovala 85 cm, vnitřní šířka šachty 50 cm a její výška 40 cm.

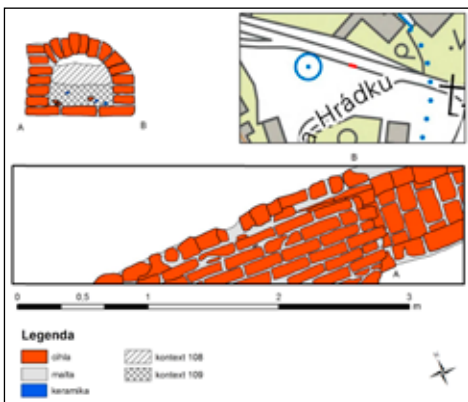
Klenba kanalizace byla vyzděna v tříčtvrteční vazbě, její dno v půl vazbě kolmé na osu kanalizace. U některých cihel bylo zaznamenáno přitesání do klínovitého tvaru, tak aby pasovaly do klenby (obr. 24). Těleso kanalizace (kontext 901) se zahluhovalo do tmavě zelenošedé vrstvy písčitého jílu, kterou lze na základě ojedinělých nálezů keramiky datovat do období vrcholného středověku. Samotná kanalizace byla vybudována pravděpodobně v době barokní přestavby blízkého kláštera v období konce 17. až první poloviny 18. století.

O tom svědčí také nálezy ze sedimentů, kterými byla konstrukce kanalizace zasypána. Vyjma výzkumu výše popsané cihlové konstrukce se podařilo na severovýchodním profilu zdokumentovat také celkovou stratigrafii (obr. 25).

Pod dlažbou z kostek (kontext 900) se nacházely vrstvy recentního stáří (kontexty 100–103), tvořené písčitymi podsýpkami a makadamem. Pod nimi ležel sled čtyř novověkých vrstev. Nejsvrchnější vrstva byla tvořena světle rezavě hnědou hlínou promísenou



Obr. 20. Velehrad. Liniový výkop pro revitalizaci kanalizace v předpolí velehradského kláštera v roce 2018. Foto T. Chrástek.



Obr. 21. Velehrad. Plán průběhu barokní kanalizace shora a její profil v příčném řezu. Kresba J. Bartík, digitalizace T. Chrástek.



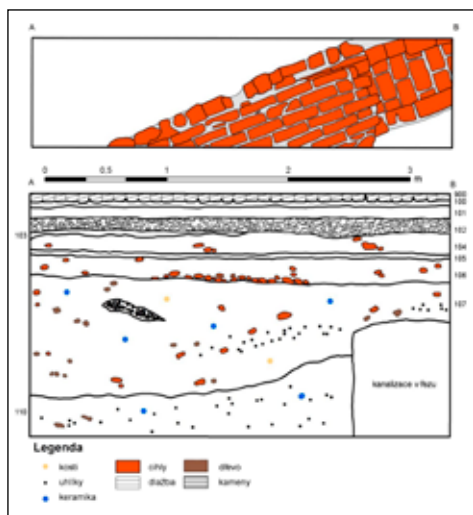
Obr. 22. Velehrad. Těleso barokní kanalizace od severozápadu. Foto J. Bartík.



Obr. 23. Velehrad. Těleso barokní kanalizace od severovýchodu. Foto J. Bartík.



Obr. 24. Velehrad. Detailní záběr na výplň barokní kanalizace. Foto J. Bartík.



Obr. 25. Velehrad. Stratigrafická situace v okolí tělesa barokní kanalizace. Kresba J. Bartík, digitalizace T. Chrástek.

místa písčitémi šlily (kontext 104). Tato vrstva nasedala na tenký horizont (do 5 cm) hnědočervené písčité hlíny silně promísené drobnými úlomky cihel (kontext 105). Následovala vrstva sytě hnědé hlíny s většími úlomky cihel (kontext 106) a nejmocnější (38–96 cm) uloženina ve stratigrafii (kontext 107) tvořená světle hnědošedým plastickým jílem s ččkami uhlíků i ojedinělými izolovanými uhlíky. Tato vrstva byla zároveň nejbohatší na archeologický materiál. Obsahovala fragmenty novověké keramiky, zvířecích kostí a pálených cihel. Na dně výkopu byla determinována 32–65 cm mocná vrstva tmavě zelenošedého písčitého jílu, který obsahoval pouze ojedinělé uhlíky a izolované zlomky dřev. Výjimku představuje jeden větší kus kořene z kmene menšího stromu. Na základě nálezů několika málo drobných keramických střepů mů-

žeme vrstvu datovat rámcově do období vrcholného středověku. V hloubce 202 cm bylo dosaženo geologického podloží, které lze ve všech úsecích výkopu označit jako žlutě až okrově hnědý plastický jíl. Další dvě uloženiny (kontext 108 a 109) se podařilo zdokumentovat uvnitř konstrukce barokní kanalizace (obr. 21, 24). Ta byla totiž v době svého objevu již z větší části zasypaná, respektive zanesena jemnozrnnými sedimenty. Na bázi kanálu se nacházel světle hnědošedý jílovitý písek s hojnými nálezy zlomků keramiky, skleněných nádob a cihel. Svrchní část náplavy byla naopak tvořena světle šedým plastickým jílem, jenž obsahoval jen ojedinělé recentní nálezy. Uvedená stratigrafie byla v rámci prováděných dohledů při výkopech pozorována v takřka celé délce rekonstruované stoky, i když směrem po svahu (na západ) se mocnost vrstev ztenčovala a některé z novověkých vrstev postupně vyklíňovaly.

Druhou pozitivní archeologickou situaci se podařilo zachytit v místě větvení vozovky před domem čp. 11, kde byla výkopem porušena výdřeva starého mlýnského náhonu (místo označeno jako sonda 2). Ten pak směřoval dále k JV až k poloze Na Hrádku, kde dřive

stával mlýn a kde se dnes nachází stejnojmenný hotel. Polohu nálezů lze vztáhnout k zeměpisným koordinátám: 49,1040139° N; 17,3911208° E (WGS 84). Dřevěná konstrukce (kontext 902) spočívala 1,25 cm pod úroveň povrchu a byla tvořena 1,5 m širokým a 20 cm vysokým roštem z dubových trámů (obr. 26), které byly mezi sebou provázány vazbou a ukotveny na masivních pilotech (obr. 27). Rošt byl zdokumentován pouze v šířce výkopu, který měl jen něco málo přes 1 m, konstrukce však pokračovala dále na obě strany. Nad dřevěným roštem se nacházela deska z kamenů a cihel prolitých betonem, která zde byla umístěna zřejmě později, buďto jako modernizace dna náhonu, nebo spíše jen jako zpevnění pod tělesem vozovky po zániku náhonu. Výše popsanou dřevěnou konstrukci lze s největší pravděpodobností taktéž vztáhnout k období barokní přestavby kláštera a následného stavebního rozvoje obce. Tomu by odpovídal také získaný archeologický materiál tvořený zejména zlomky novověké keramiky. Ty byly získány z jílovité uloženiny (kontext 107) s vysokým obsahem uhlíků, která náhon z obou stran obklopovala.

Při archeologickém výzkumu se v rámci obou dokumentovaných sond podařilo vyzvednout celkem 262 artefaktů. Mezi nálezy dominují především fragmenty keramických nádob. Dále jsou zastoupeny ale i zlomky skleněných nádob a dalších artefaktů, kachlů, obloukové střešní krytiny, zvířecích kostí a dřeva. Jako vzorek byly odebrány také dvě cihly z konstrukce barokní kanalizace a masivní dubový trám z konstrukce mlýnského náhonu, který byl zaevidován do sbírkového fondu pod i. č. A 256 560.

Zachycené terénní situace zdokumentované archeologickým výzkumem v roce 2018 v prostorách nejstarší části Velehradu přinesly zajímavé poznatky k historickému vývoji obce a v širším kontextu i k problematice lokalizace původního vchodu do areálu kláštera. V ose k jeho vchodu směřovala také odrytá barokní kanalizace, kterou můžeme považovat za jednu z mála dobře dochovaných technických památek v obci z období novověku. Druhá odkrytá nálezová situace pak umožnila blíže poznat stavební podobu mlýnského náhonu, který vedl ulicí Buchlovská směrem k místnímu mlýnu nacházejícímu se v poloze Na Hrádku.



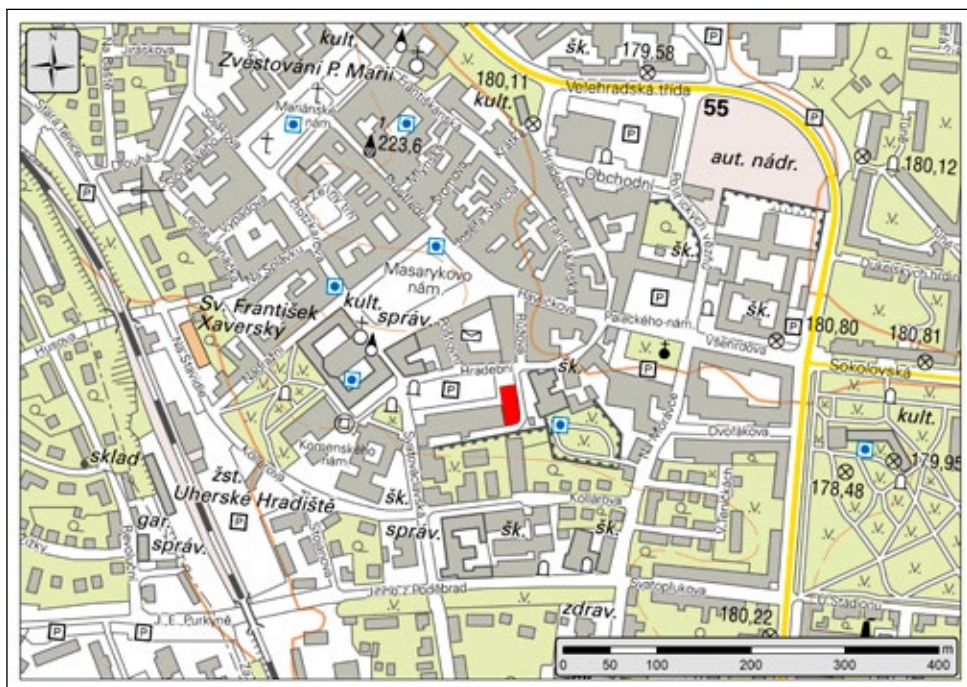
Obr. 26. Velehrad. Nálezová situace s výdřevou starého mlýnského náhonu. Foto J. Bartík.



Obr. 27. Velehrad. Detailní záběr dubových kúlů vyzvednutých z tělesa mlýnského náhonu. Foto J. Bartík.

2.7. Uherské Hradiště, ul. Hradební, 2019

Na počátku roku 2019 byla zahájena výstavba nového polyfunkčního objektu v Uherském Hradišti na ulici Hradební. Pro jeho výstavbu byla zvolena soustava parcel č. 25/19, 25/18, 25/15 a 25/22 situovaná východně od Klubu kultury (obr. 28). Z hlediska historické topografie se místo nachází v prostoru mezi středověkou hradbou a novověkým bastionovým opevněním. Zbytky kamenné barokní kurtiny (zkoumané v roce 2018, cf. Bartík – Chrástek 2019) se nacházejí jen několik metrů jižně od zkoumané plochy. Nedaleko odtud se nachází také vstup do jednoho z městských parků, v minulosti se zde však rozprostíral bastion sv. Františka. Větší část prostoru v okolí dnešního Klubu kultury byla v průběhu 19. století zastavěna areálem měšťanského pivovaru. To se také promítlo do stavu zachování původních středověkých a novověkých archeologických situací v tomto prostoru. Velká část z nich byla totiž již v minulosti zničena výkopy sklepů. Zájmová plocha dosahovala rozměrů 41×14 m a před její plošnou skrývkou byly provedeny ještě pilotážní vrty, které narušily další situace. Archeologický výzkum se proto omezil na dokumentaci vybraných úseků profilů výkopu (z důvodu zajištění stability profilů bylo nutné okamžitě po výkopu zahájit pažení) a jen v omezené míře na v ploše torzovitě dochované terénní situace. Nejvíce archeologicky pozitivních situací se nacházelo v SV nároží zkoumané plochy (obr. 29: A, maximální hloubka stavební jámy dosahovala v těchto místech 4,5 m od úrovně současného terénu). Její jižní část byla téměř celá zničená předchozí zástavbou.



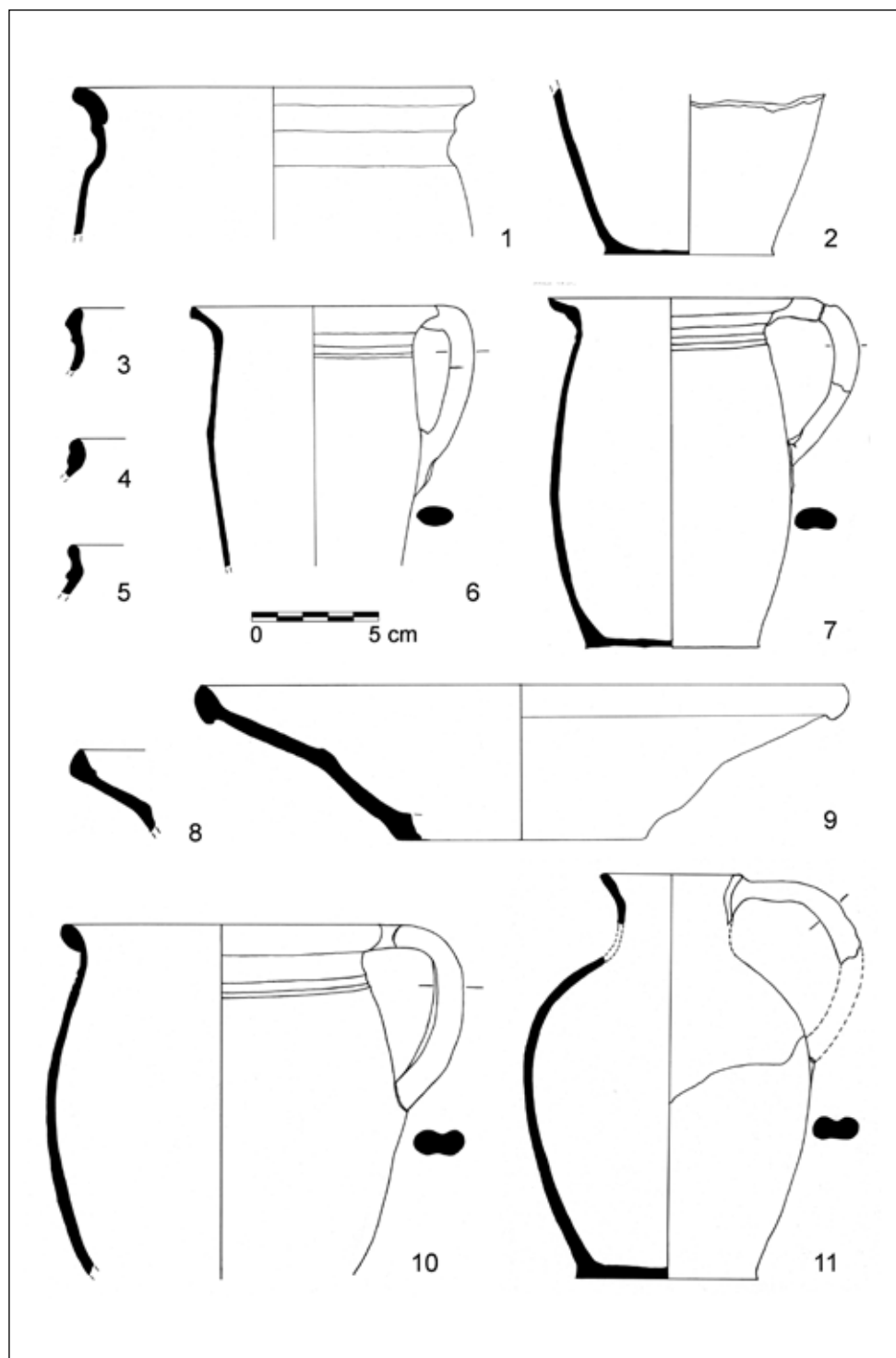
Obr. 28. Uherské Hradiště, ulice Hradební. Poloha plochy zkoumané v roce 2019.

Na východním profilu stavební jámy se podařilo zdokumentovat 10,4 m dlouhý úsek torzovitě dochovaného základového zdiva z lomového kamene (světle zelenošedý jemnozrný pískovec) zděného maltou. Výška základového zdiva se pohybovala mezi 80 až 90 cm. Šířku základů se nepodařilo zjistit, jelikož pokračovaly dále východním směrem do zapaženého profilu. Z několika porušených míst je však zřejmé, že překračovala hodnotu 40 cm. Na



Obr. 29. Uherské Hradiště, ulice Hradební. Stavební jáma v průběhu výzkum (A), relikty základového zdiva na východním profilu (B–D), rošt z dubových trámů (E), detail nálezu části skleněné nádoby v poloze in-situ (F). Foto J. Bartík.

jediném úseku situovaném v SV rohu plochy se podařilo při začišťování profilu odkrýt také nadzemní zdivo tvořené menšími, kvalitně opracovanými pískovcovými kvádry (obr. 29: B). Jejich délka se pohybovala okolo 50 cm, výška pak dosahovala 20 cm. Na několika místech

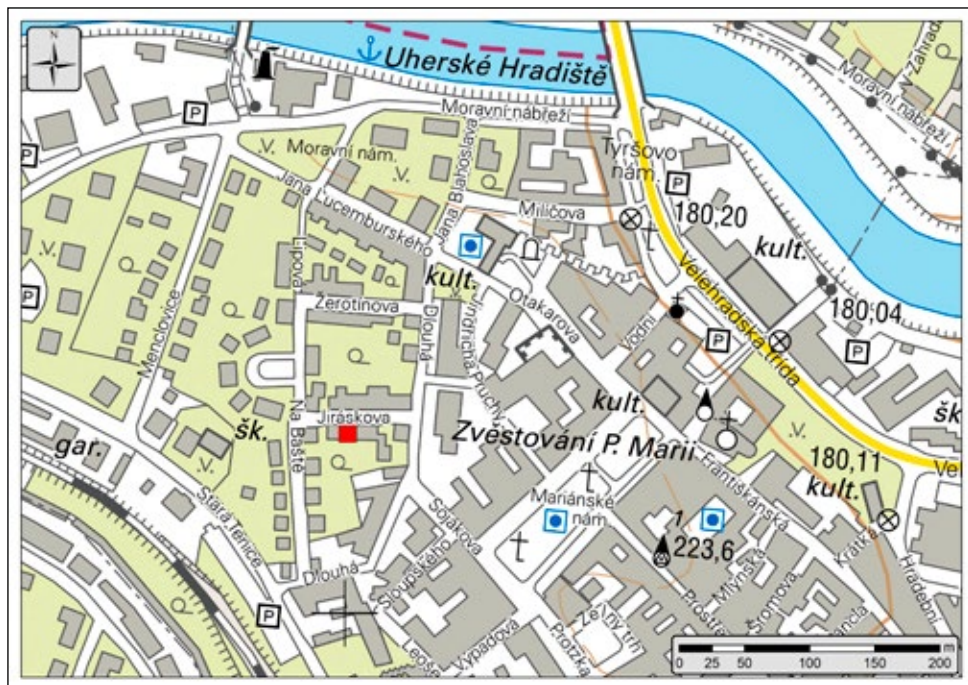


Obr. 30. Uherské Hradiště, ulice Hradební. Výběr nálezů raně novověké keramiky. Kresba K. Augustinová.

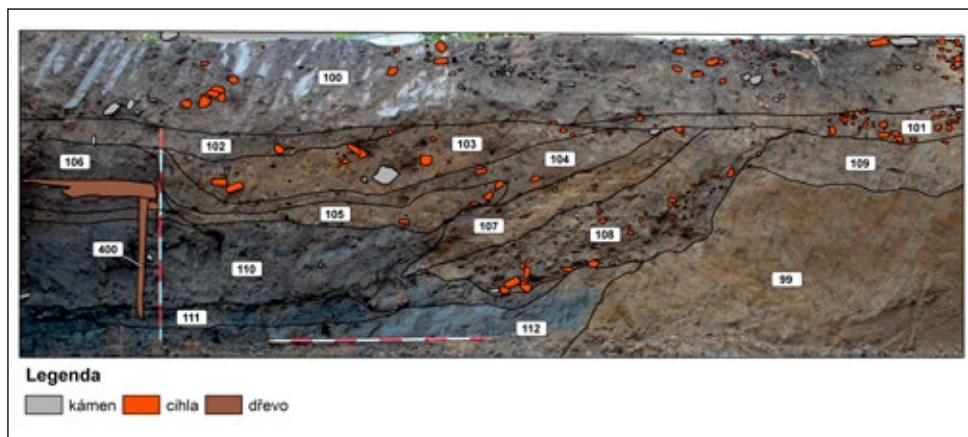


Obr. 31. Uherské Hradiště, ulice Hradební. Poloha stavby potenciálně příslušící objevenému základovému zdivu v vedutách města. A – 1670, neznámý autor (sbírky Slováckého muzea v Uherském Hradišti), B – dvacátá léta 18. století, neznámý autor (sbírky Slováckého muzea v Uherském Hradišti).

byly pod základovým zdivem zjištěny dřevěné trámy tvořící rošt, který ukotvoval zdivo v nestabilním jílovitém podloží. O tom, že stavba, jíž náleželo nalezené zdivo, pokračovala západním směrem do středu zkoumané plochy, svědčí objev dalšího roštu z dřevěných trámů naskládaných do útvaru kvadratické mřížky (obr. 29: E), učiněný ve vzdálenosti necelých 4 m od výše popisovaného východního profilu. Na okraji roštu se nacházela pouze první řada kamenů základového zdiva, zbytek konstrukce se nedochoval. Z vyzvednutých trámů byly odebrány vzorky na dendrochronologické datování a určení použitých dřevin. Nizký počet letokruhů však neumožnil stanovit jejich přesné stáří, determinován byl pouze využitý materiál, který ve všech případech náležel dubu. O stáří stavby tak vypovídají pouze nepřímě uloženiny nacházející se pod jejími základy. Ze zčištěných profilů pod dokumentovanými rošty je zřejmé, že stavba byla založena do měkkých náplavových sedimentů (mezi středověkou hradbou a bastionovým opevněním protékal vodní příkop), ve kterých se střídaly polohy světle šedého až namodrale šedého plastického jílu s polohami světle hnědošedého až žlutošedého písčitého jílu místy s rezivými šlírý. Tato vrstva obsahovala ojedinělé archeologické nálezy v podobě fragmentů keramiky, cihel, a zvířecích kostí. Na bázi východního profilu se podařilo vyzvednout také celou spodní část menší nádoby z čírého skla (obr. 29: F). V severní části plochy bylo v základových pasech objeveno nedaleko od sebe několik torz keramických nádob z období raného novověku. Ve tvarovém spektru (obr. 30) byly po restaurování v keramické laboratoři zjištěny menší hrncovité tvary (některé s uchem), poháry, talířovité mísy, džbán a pánev s tulejí na třech nožkách. Většina nádob pak byla opatřena alespoň částečnou glazurou. Získaný keramický materiál můžeme (i na základě hojných analogií z jiných parcel v intravilánu Uherského Hradiště) datovat do první poloviny 17. století. Po prostudování archivních plánů města a starých vedut se nabízí možnost ztotožnit nález zdiva s menší věžovitou stavbou blíže neznámé funkce, která se v předpolí bastionu sv. Františka objevuje poprvé na vedutě z roku 1670 (obr. 31: A). Poněkud precizněji



Obr. 32. Uherské Hradiště, ulice Jiráskova. Poloha výzkumu v roce 2020.



Obr. 33. Uherské Hradiště, ulice Jiráskova. Stratigrafická situace na jižním profilu stavební jámy. Foto a digitalizace J. Bartík.

vyobrazenou ji můžeme vidět i na další, o něco pozdější veduté města z dvacátých let 18. století (obr. 31: B). Žádná jiná stavba, se kterou by mohla být zaměněna, v těchto místech v průběhu novověku podle dochované ikonografie nestála. Kombinace výsledků stratigrafických pozorování s analýzou historických pramenů umožňuje datovat vznik inkriminované stavby do doby okolo poloviny 17. století.

Dosavadní výsledky získaných dat tedy naznačují, že při archeologickém výzkumu na ulici Hradební v roce 2019 byly v prostoru mezi středověkou a novověkou hradbou odkryty pozůstatky základového zdiva na dubových roštech náležející menší zděné stavbě. S určitou



Obr. 34. Uherské Hradiště, ulice Jiráskova. Výběr archeologických nálezů z novověkých vrstev. Foto T. Heřmánek.

rezervou by se pak mohlo jednat o věžovitou stavbu, kterou v těchto místech zobrazují historické veduty města. Přesnou funkci stavby se nepodařilo z žádných archivních pramenů zjistit, vyloučeno však nemůže být, že sloužila například jako zvonice.

2.8. Uherské Hradiště, ul. Jiráskova, 2020

V souvislosti s výstavbou nového rodinného domu proběhl na jaře 2020 menší záchranný archeologický výzkum v centru Uherského Hradiště na ulici Jiráskova čp. 312 (obr. 32). Při bagrování jámy pro založení stavby došlo k narušení archeologických situací z období novověku. Výzkum byl zaměřen především na začištění profilů stavební jámy a dokumentaci stratigrafické situace. Na východním profilu se podařilo zachytit okraj rozsáhlé terénní deprese vyplněné vrstvami navážek a ve spodních partiích také sekvencí plastických jílu se stopami po zavodnění. Profil deprese byl dokumentován do hloubky 2,5 m od aktuální úrovně terénu, dno deprese však nebylo identifikováno a pokračovalo níže pod úroveň základů stavby (obr. 33). Nálezovou situaci lze pravděpodobně interpretovat jako břeh laguny, která se nacházela v prostoru mezi středověkým a novověkým bastionovým opevněním města. Tato laguna vznikla postupným zánikem říčních ramen obklopujících původně celý ostrov sv. Jiří a vidět ji můžeme i na některých vedutách města. Uvedená říční ramena měla původně také fortifikační funkci, se slábnutím významu opevnění a rozšířením zástavby mimo historické jádro však docházelo v průběhu 18.–19. století k jejich postupnému zasypávání. Navážkové vrstvy v zásypu laguny obsahovaly stavební suť, fragmenty keramických i skleněných nádob a kachlů, zvířecí kosti a další běžné složky odpadu z výše uvedeného období (obr. 34). V jihovýchodním rohu stavební jámy se podařilo zdokumentovat pozůstatky kvadratického objektu s výdřevou (obr. 33, 35), který se zahluvoval do již zasypané laguny. Objekt patrně sloužil jako jímka a posléze jako odpadní jáma. V severním a západním profilu stavební jámy bylo objeveno ještě několik dřevěných zahrocených kůlů různé velikosti,



Obr. 35. Uherské Hradiště, ulice Jiráskova. Relikty dřevěného kvadratického objektu objeveného v jihovýchodním rohu výkopu. Foto J. Bartík.



Obr. 36. Uherské Hradiště, ulice Jiráskova. Dubové kůly zaražené do jílovitého podloží u severní stěny výkopu. Foto J. Bartík.

kteřé byly zaraženy do podložního plastického jílu (obr. 36). Nebyla však zjištěna žádná prostorová souvislost vykazující známky určitého druhu konstrukce, spíše se jednalo o zbytek zpevnění břehu laguny či pilotáž předchozí zástavby.

3. Závěr

V období mezi lety 2015 až 2020 zaznamenali pracovníci archeologického oddělení Slovákckého muzea zvýšený nárůst stavebních akcí v okrese Uherské Hradiště, který vedl také k vyššímu počtu archeologicky pozitivních akcí (cf. Chrástek – Bartík – Novotný 2017; 2018; 2019; Chrástek *et al.* 2020; 2021). Tento stav byl dán jednak zvyšující se stavební aktivitou v regionu, jednak zkvalitněním komunikace se stavebníky a zvětšujícím se povědomím o povinnosti ze zákona plánované stavební výkopy s předstihem ohlašovat. Kromě rozsáhlých plošných výzkumů či větších liniových staveb proběhlo v tomto období také osm menších záchranných archeologických výzkumů v intravilánech obcí Kněžpole, Ořeřchov, Sady u Uherského Hradiště, Velehrad a Zlechov a také ve městech Kunovice a Uherské Hradiště. Právě jejich stručnému zhodnocení byla věnována tato studie. Přestože se ve většině případů jednalo o torzovitě dochované či jinak plošně omezené nálezové situace středověkého či novověkého stáří, můžeme v získaných datech spatřovat jistý informační potenciál, který by při analýze v širších souvislostech mohl napomoci při případných syntézách vývoje zástavby, komunikací a technických staveb ve výše zmíněných obcích a městech.

Literatura:

- Bartík, Jaroslav, 2019. Sídliště lengyelské kultury v poloze Ostrožská Nová Ves – Koruny. *Slovácko* 60, 75–94.
- Bartík, Jaroslav, Běhouňková, Lenka, Chrástek, Tomáš, Nohálová, Hana a Břečková, Kateřina, 2017. Barokní sklípek se stavební obětinou z archeologického výzkumu na ulici Komenského v Uherském Brodě. *Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko* 14, 6–32.
- Bartík, Jaroslav, Běhouňková, Lenka, Chrástek, Tomáš, Novotný, Jiří, Nohálová, Hana a Žižlavský, Martin, 2018a. Archeologický průzkum studny ve dvorním traktu domu čp. 135 na Masarykově náměstí v Uherském Brodě. *Slovácko* 59, 175–193.
- Bartík, Jaroslav, Běhouňková, Lenka, Novotný, Jiří a Nohálová, Hana, 2016a. Záchranný archeologický výzkum na Hradním náměstí v Uherském Brodě. *Slovácko* 57, 133–149.
- Bartík, Jaroslav a Chrástek, Tomáš, 2017. Osídlení kultury s lineární keramikou v intravilánu Ořeřchova u Uherského Hradiště. *Slovácko* 58, 103–118.

- B a r t í k, Jaroslav a C h r á s t e k, Tomáš, 2019. Pevnost Uherské Hradiště: barokní opevnění města ve světle dosavadních archeologických pramenů. *Slovácko* 60, 125–154.
- B a r t í k, Jaroslav, C h r á s t e k, Tomáš a B a r t í k o v á, Lenka, 2020. Výsledky archeologického výzkumu na zámku v Březolupech. *Slovácko* 61, 127–147.
- B a r t í k, Jaroslav, C h r á s t e k, Tomáš, R a š t i c o v á, Blanka, B ě h o u n k o v á, Lenka, N o h á l o v á, Hana, N o v o t n ý, Jiří a V a v r č í k, Hanuš, 2016b. Středověké opevnění Uherského Hradiště ve světle archeologického výzkumu v ulici Dlouhá. *Slovácko* 57, 79–118.
- B a r t í k, Jaroslav, L a n g r, Jakub, N o h á l o v á, Hana, C h r á s t e k, Tomáš a N o v o t n ý, Jiří 2018b. Stopy osídlení z období neolitu a doby bronzové mezi Nivnicí a Uherským Brodem. *Acta musealia Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea regionu Valašsko* 15, 28–47.
- B a r t í k, Jaroslav a M a l í š k o v á, Johana, 2018. Sídliště kultury s lineární keramikou Velehrad – Na Nivách v kontextu neolitického osídlení středního Pomoraví. *Archeologie ve středních Čechách* 22, 801–824.
- B l a ž k o v á, Gabriela, 2013. Vývoj raně novověké kuchyňské a stolní keramiky v Čechách na základě souborů z Pražského hradu. *Památky archeologické* 104, 183–230.
- Č e r v í n k a, Inocenc, Ladislav, 1928. *Slované na Moravě a říše Velkomoravská*. Brno: Pravěk.
- D r i e s c h von den A. und B o e s s n e c k, J., 1974. Kritische Anmerkungen zur Widerristhöhenberechnung aus Längenmaßen vor- und Frühgeschichtlicher Tierknochen. *Säugetierkundliche Mitteilung* 22, 325–348.
- G a l u š k a, Luděk, 1996. *Uherské Hradiště – Sady: křesťanské centrum Říše velkomoravské*. Brno: Moravské zemské muzeum.
- C h r á s t e k, Tomáš, B a r t í k, Jaroslav a N o v o t n ý, Jiří, 2017. Záchrané archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2016. *Slovácko* 58, 187–190.
- C h r á s t e k, Tomáš, B a r t í k, Jaroslav a N o v o t n ý, Jiří, 2018. Záchrané archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2017. *Slovácko* 59, 196–199.
- C h r á s t e k, Tomáš, B a r t í k, Jaroslav a N o v o t n ý, Jiří, 2019. Záchrané archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2018. *Slovácko* 60, 167–170.
- C h r á s t e k, Tomáš, B a r t í k, Jaroslav, M e n o u š k o v á, Dana a N o v o t n ý, Jiří, 2020. Záchrané archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2019. *Slovácko* 61, 152–157.
- C h r á s t e k, Tomáš, B a r t í k, Jaroslav, M e n o u š k o v á, Dana a N o v o t n ý, Jiří, 2021. Záchrané archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2020. *Slovácko* 62, 216–221.
- M a r e š o v á, Kristina, 1985. *Uherské Hradiště – Sady, staroslovanské sídliště na Dolních Kotvicích*. Praha: Svěpomoc.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2012. *Uherské Hradiště – Sady. Ulice Vřesová, Malostranská, oprava kanalizace, stoka BVII-1. BVII-1a-1*. Nálezová zpráva č. j. 807/12 uložena v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- M e n o u š k o v á, Dana, 2013. *Uherské Hradiště – Sady. Ulice Vřesová, Malostranská, rekonstrukce vodovodu*. Nálezová zpráva č. j. 818/13 uložena v archivu archeologického oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- P r o c h á z k a, Rudolf a P e š k a, Marek, 2007. Základní rysy vývoje brněnské keramiky ve 12.–13./14. století. *Přehled výzkumů* 48, 213–270.
- S c h e n k, Zdeněk, V r l a, Radim a Mikulík, Jan, 2014. Archeologický výzkum západní brány na Velehradě. K otázce původního vstupu do cisterciáckého kláštera na Velehradě. *Slovácko* 55, 221–234.
- U n g e r, Josef, 1984. Základní horizonty keramiky 12.–15. století na soutoku Jihlavy a Svratky. *Archeologické rozhledy* 36, 288–296.
- Z e m e k, Metoděj, 1982. Místopis jednotlivých obcí – Sady. In: Nekuda, Vladimír, ed. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 621–625.

Mgr. Jaroslav B a r t í k, Ph.D. (n. 1990), archeolog Archeologického ústavu AV ČR v Brně. Ve svém odborném zájmu se věnuje problematice těžby a distribuce kamenných surovin v době kamenné, archeologii neolitu/eneolitu a problematice detektorové prospekce.

Mgr. Tomáš Chrástek (n. 1987), vedoucí oddělení archeologie a historie Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje aplikaci geografických informačních systémů v archeologii a problematice raně středověkého osídlení v oblasti středního Pomoraví.

Mgr. Jiří Novotný (n. 1963), archeolog Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Více jak dvě desetiletí působil jako kastelán na hradě Buchlov. Ve svém odborném zájmu se soustřeďuje na období vrcholného středověku a záchrannou archeologii na Uherskohradištsku.

Mgr. Lenka Bartíková (n. 1989), doktorandka na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Ve svém odborném zájmu se zaměřuje na období vrcholného středověku, zejména na problematiku keramické produkce a technologii její výroby.

Mgr. et Mgr. Hana Holáková (n. 1984), pracovnice Ústavu geologických věd na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity. Ve svém odborném zájmu se zabývá problematikou zooarcheologie.

Small scale Archaeological Excavations in the Built-Up Areas of Cities and Villages in the Region of Uherské Hradiště in 2015–2020

A b s t r a c t

In the years 2015–2020 the archaeological department of the Moravian Slovak Museum carried out more than thirty rescue excavations, which were evenly spread across the district of Uherské Hradiště (as for respective research seasons see Chrástek – Bartík – Novotný 2017; 2018; 2019; Chrástek *et al.* 2020; 2021). The largest number of them was carried out in the built-up areas or historical centres of the two largest cities of the region – Uherský Brod and Uherské Hradiště. While the results of some research activities, have already been comprehensively presented (Bartík 2016a; 2016b; 2017; 2018a; 2018b; 2019; Bartík – Chrástek 2017; 2019; Bartík – Malíšková 2018; Bartík – Chrástek – Bartíková 2020). Some smaller activities with the findings from Medieval and Modern Ages are perceived as a debt because they have not been published yet or there are only some references of them in the shape of brief research reports. Therefore, the goal of the study is to present up to date results of those smaller rescue research activities carried out within the area of Kněžpole, Kunovice, Ořechov, Sady u Uherského Hradiště, Velehrad, Zlechov and Uherské Hradiště. Even though the findings were limited to certain areas and periods of Medieval and Modern Ages and were only of fragmentary nature, there is a certain information potential to be found in the findings which, if analysed in broader connections might help with possible synthesis of the development of built-up areas, roads and technical constructions in the above-mentioned cities and villages of Uherské Hradiště region.

Key words: Uherské Hradiště District, Rescue excavations, Stratigraphy, High Middle Ages, Modern Period, Baroque sewerage, Historical roads

Kleine Archäologische Ausgrabungen in den Ortslagen von Städten und Dörfern im Landkreis Uherské Hradiště in den Jahren 2015–2020

Z u s a m m e n f a s s u n g

In den Jahren 2015–2020 führte die archäologische Abteilung des Museums der Mährischen Slowakei etwa drei Dutzend Rettungsgrabungen aus, die ungleichmäßig über den ganzen Landkreis Uherské Hradiště (deutsch Ungarisch Hradisch) verteilt waren (zu den einzelnen Grabungssaisons siehe Chrástek – Bartík – Novotný 2017; 2018; 2019; Chrástek *et al.* 2020; 2021). Der überwiegende Teil von ihnen erfolgte in den Ortslagen der Dörfer sowie in den historischen Stadtkernen der Region –

in Uherské Hradiště und Uherský Brod (Ungarisch Brod). Während die Ergebnisse einiger Grabungen bereits zusammenfassend präsentiert wurden (Bartík 2016a; 2016b; 2017; 2018a; 2018b; 2019; Bartík – Chrástek 2017; 2019; Bartík – Malíšková 2018; Bartík – Chrástek – Bartíková 2020), blieb eine gewisse Schuld noch bei mehreren Grabungsaktionen von geringem Umfang mit Fundsituationen aus dem Mittelalter und der Neuzeit, die bislang nicht veröffentlicht wurden oder zu denen es lediglich Erwähnungen in Form von kurzen Grabungsberichten gibt. Ziel des Beitrags ist es daher, die bisherigen Ergebnisse dieser kleineren Rettungsgrabungen in den Gemarkungen der Ortschaften Kněžpole, Kunovice, Ořečov, Sady u Uherského Hradiště, Velehrad, Zlechov und Uherské Hradiště zu präsentieren. Obwohl es sich in den meisten Fällen um bruchstückhaft erhaltene oder anderweitig flächenbegrenzte Fundsituationen von mittelalterlichem oder neuzeitlichem Alter handelte, können wir in den gewonnenen Daten ein gewisses Informationspotenzial sehen, das bei einer Analyse der größeren Zusammenhänge bei eventuellen Synthesen der Entwicklung von Bebauung, Straßen und Wegen sowie technischen Bauten in den erwähnten Gemeinden und Städten im Landkreis Uherské Hradiště behilflich sein könnte.

Stichwörter: Landkreis Uherské Hradiště, Bezirk Ungarisch Hradisch, Rettungsgrabungen, Stratigraphie, Spätmittelalter, Neuzeit, barocke Kanalisation, historische Straßen und Wege

Záchranné archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2021

Archeologické oddělení Slováckého muzea v Uherském Hradišti je pověřeno Akademií věd ČR prováděním archeologických výzkumů a ochranou archeologických památek na okrese Uherské Hradiště. Pod územní působnost Slováckého muzea tedy spadá celkem 77 obcí v okrese Uherské Hradiště (s výzkumnou prioritou Moravského zemského muzea pro katastr Starého Města u Uherského Hradiště). V roce 2021 realizovalo Slovácké muzeum na základě ohlášení stavební činnosti na území s archeologickými nálezy celkem 262 archeologických akcí. Podle typu stavebníka lze archeologické akce rozdělit na dva základní typy, a to akce, kdy stavebníkem je právnická osoba nebo fyzická osoba podnikající, a akce, kdy stavebníkem je fyzická osoba. Tzv. neinvestičních akcí, kdy stavebníkem byla fyzická osoba, realizovalo Slovácké muzeum celkem 4, investičních akcí, jejichž stavebníkem byla právnická osoba, bylo realizováno v roce 2021 celkem 258. Stejně jako v minulých letech bylo největší množství akcí realizováno na území města Uherského Hradiště (celkem 27 akcí) a města Uherský Brod (celkem 34 akcí). Průměrně vychází na jednu obec 3,3 realizované akce, v 20 obcích (tj. 26 %) nebyla realizována archeologická akce žádná.

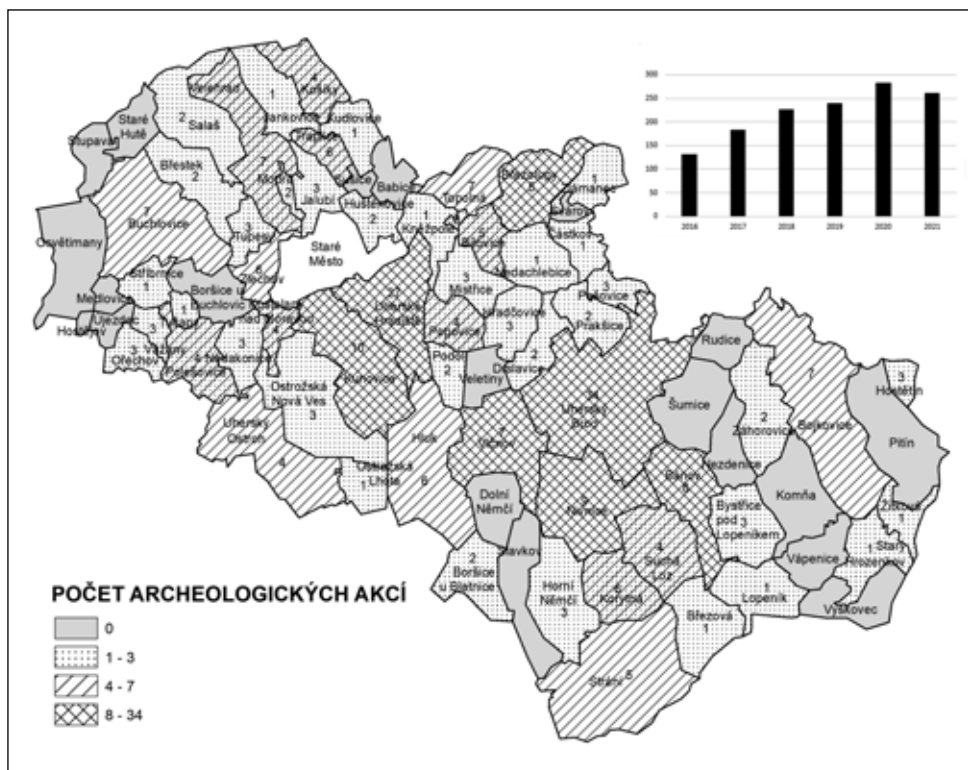
Ve srovnání s rokem 2020 dochází k meziročnímu poklesu celkového počtu akcí o 7 %. Tento trend neodpovídá celostátní statistice vývoje stavební produkce v roce 2021, která vykázala meziroční nárůst o 1,4 %. Z pohledu archeologické památkové péče vyznívá tento údaj méně příznivě jako v minulých letech. Poměrem ohlášených stavebních akcí na území s archeologickými vůči realizovaným stavebním akcím sice mírně klesá, spíše však lze říci, že pravděpodobně dosáhl svého maxima.

Současná situace má ovšem k ideálnímu poměru 1:1 stále daleko, nicméně se jedná zřejmě o systémové maximum. Dalším poměrně negativním faktorem je stejně jako v minulém roce klesající počet neinvestičních akcí, z aktuálních dat je patrné, že individuální výstavba rodinných domů není v okrese Uherské Hradiště téměř vůbec archeologicky evidována. Z praktického hlediska je možné tuto situaci řešit nejlépe pravidelnou kontrolou v terénu s cílem podchytit realizaci stavebních aktivit, u nichž nebyla splněna zákonná ohlašovací povinnost. Toto je ovšem mimo personální i kompetenční možnosti archeologického oddělení Slováckého muzea.

Z pohledu realizačního lze potom archeologické akce rozdělit na ty, jež proběhly formou archeologického dohledu (negativní) a při nichž bylo zjištěno porušení archeologických situací a bylo nutné přistoupit k vlastnímu záchrannému archeologickému výzkumu (akce pozitivní). Pozitivních akcí proběhlo v roce 2021 celkem 6.

Uherské Hradiště „areál bývalé sodovkárny“

Od poloviny listopadu 2020 do poloviny ledna 2021 realizovali pracovníci Slováckého muzea v Uherském Hradišti v areálu bývalé sodovkárny v Uherském Hradišti záchranný archeologický výzkum iniciovaný výstavbou nové obchodní pasáže s podzemními garážemi. Zkoumaná plocha se nacházela v prostoru mezi ulicí Hradební na jihu, Palackého náměstím na západě a autobusovým nádražím na severu. Z topograficko-historického pohledu se jedná o prostor mezi středověkými hradbami a bastionovým barokním opevněním. Svým nebývale velkým rozsahem se tento výzkum řadí k jedněm z největších archeologických odkryvů ve městě. Podařilo se prozkoumat přes 270 archeologických objektů, které zde dokumentují



Obr. 1. Přehled obcí okresu Uherské Hradiště s počtem archeologických akcí. Autor T. Chrástek.

vývoj lidských aktivit od pozdního středověku do počátku 19. století. Poté zde díky navážkám narostla úroveň terénu až o dva a půl metru. Za jeden z nejvýznamnějších objevů lze považovat odкрытие úseku zaniklého říčního koryta zachyceného v délce několika desítek metrů, které tvořilo přirozený vodní příkop a obepínalo celé město. Vzhledem k rozsahu pak bylo zkoumáno pomocí sondáže, odebrány byly také vzorky na mikromorfologické, paleobotanické a datační analýzy. Mimo to se však podařilo objevit řadu dalších objektů různých funkcí. Mezi nimi lze uvést například jámy na hašení vápna, jímky a několik druhů pecí. Identifikovány byly také pozůstatky několika zděných konstrukcí, budovaných ze smíšeného zdiva z kamenů a cihel pojeného jílem. V okolí zaniklého koryta se nacházelo rovněž větší množství kůlových a sloupových jam, které mohly souviset se zpevňováním břehů či existencí lehčích

můstků přes tuto vodní překážku. Výzkumem v areálu bývalé sodovkárny bylo získáno několik tisíc archeologických nálezů, které vypovídají o materiální měšťanské kultuře v Uherském Hradišti od období renesance až do vrcholného baroka. Soubor čítá několik desítek beden menších střepů i větších částí keramických nádob, obsahuje také zlomky cihel, kachlů a množství zvířecích kostí. Mezi nálezy nechybí ani střepy skleněných nádob a široké spektrum kovových artefaktů, jako jsou různé přezky, kování, špendlíky, hřeby, knoflíky, náprstky, ale také stříbrné a měděné mince. Samostatnou kategorií nálezů představuje početná kolekce keramických dýmek. Bohatý nálezový fond stejně jako zdokumentované situace skýtají do budoucna potenciál k modelovému komplexnímu zhodnocení charakteru lidských aktivit v prostoru mezi středověkou hradbou a novověkým bastionovým opevněním.



Obr. 2. Buchlovice – ul. Masarykova. Celkový pohled na zkoumaný výkop. Foto J. Bartík.

Buchlovice „ul. Masarykova“ (výkop pro bazén za domem čp. 592)

V roce 2021 proběhl menší záchranný výzkum v Buchlovicích na ulici Masarykova. Výzkum vyvolaly výkopové práce spojené s výstavbou nového bazénu na zahradě za rodinným domem čp. 592. Plocha výzkumu se nacházela cca 20 m jihovýchodně od místa pro parkovací stání, které bylo předmětem záchranného výzkumu v roce 2020 (Chrástek et al. 2021, 218). Zdokumentovat se podařilo 180 cm mocnou stratigrafickou situaci. Pod travním drnem a vrstvou navážek se nacházela mocná kulturní vrstva, v rámci které bylo možné vyčlenit tři horizonty osídlení. Nejstarší stopy lidských aktivit bylo možné na základě nepočetného keramického materiálu datovat do období časného eneolitu. Na bázi této nejstarší části kulturního souvrství se nacházela také rozměrná kumulace kamenů (obr. 2) prozatím blíže neznámé funkce. Prostřední vrstva náležela osídlení z období kultury popelnicových polí. Nejmladší horizont kulturní vrstvy lze pak spojovat s raně středověkým osídlením lokality v období Vel-

ké Moravy. Do téhož období byl datován také jediný částečně prozkoumaný objekt, který byl zahluoben do starší vrstvy z doby bronzové. Jednalo se o menší kruhovou jámu s mísovitým profilem, jež obsahovala několik zlomků charakteristické keramiky, kompletní přeslen a několik kamenů (lokální pískovec). Na základě starších ojedinělých nálezů a nově získaných dat ze záchranných výzkumů v letech 2020 a 2021 se lze domnívat, že v prostoru mezi ulicemi Masarykova, Příční, K Buchlovu a Helštýn se rozkládalo rozsáhlé polykulturní sídliště s doklady osídlení z více fází pravěku a raného středověku, kterému by měla být v budoucnu věnována při dalších stavebních aktivitách patřičná pozornost.

Bánov „Vavříkovce“

Na krátkém úseku trasy nově budované silnice v blízkosti břehu přehrady Ordějov došlo po skrytí ornice k částečnému zachycení dvou středně velkých sídlištních objektů, avšak bez možnosti jejich bližší interpretace. Dále bylo v blízkosti těchto objektů zdokumentováno osm sloupových jam a pět



Obr. 3. Bánov – „Vavříkovce“. Zachycená část půdorysu stavby sloupové konstrukce. Foto J. Bartík.

malých kúlových jamek. Z výplní dvou zmíněných zahloubených objektů se nepodařilo získat téměř žádný archeologický materiál. Vyzvednuty byly pouze čtyři drobné střepy výdutí keramických nádob, které podle charakteru keramického těsta a typu výpalu datujeme rámcově do období neolitu až eneolitu. Kromě těchto střepů se z objektů podařilo vyzvednout už jen dva malé kousky mazanice. Sloupové jámy tvořily pravidelné řady a předpokládáme, že se zde jedná o část půdorysu většího obytného objektu a že tedy představují pozůstatek domu pětiřadé sloupové konstrukce (obr. 3). Sestava pěti menších kúlových jamek tvoří svým půdorysem tvar kříže, původní účel této konstrukce je však nejasný. Její umístění v těsné blízkosti zachycené části půdorysu domu však umožňuje uvažovat o tom, že se jedná o konstrukci, která mohla s touto konstrukcí souviset.

Vlčnov „Hýblův kříž“

Na asi stometrovém úseku nově budované cyklostezky na katastru obce Vlčnov podél silnice z Vlčnova směrem na Uherický Brod došlo po skrytí ornice k zachycení

několika sídlištních objektů, a především mocné jednolitě kulturní vrstvy. Ta byla tvořena tmavou uloženinou s obsahem archeologického materiálu. Povrchovým sběrem a detektorovou prospekci vrstvy podorničí, která nasedala na zmíněnou tmavou kulturní vrstvu, se podařilo získat soubor středověkých a novověkých kovových artefaktů ztrátové povahy a soubor stejně datovaných střepů keramických nádob. Z objektů ležících mimo masu kulturní vrstvy lze uvést jednu sloupovou jámu a jeden menší sídlištní objekt nejasné funkce. Za pozornost stojí dvě blízko sebe ležící kumulace kamení (obr. 4). Ty se nacházely ve svrchních partiích samotné kulturní vrstvy. Mezi kamením se ve větší z těchto dvou kumulací v nezanedbatelné míře objevovaly předměty řazené do kategorie ostatní kamenné industrie, tedy různým způsobem lidskou činností opracované kameny. U samotné kulturní vrstvy bylo kvůli její jednolitosti a celkovému rozsahu přistoupeno ke zkoumání formou sondáže. Celkem bylo vyměřeno a vykopáno šest sond různých velikostí a různě



Obr. 4. Vlčnov – „Hýblův kříž“. Koncentrace kamení zachycená v eneolitické kulturní vrstvě. Foto Z. Kuchař.



Obr. 5. Vlčnov – „Hýblův kříž“. Koryto zaniklého potoka zachycené v sondě S5. Foto Z. Kuchař.

orientace, a to za účelem zdokumentování maximálního rozsahu kulturní vrstvy. Ta byla v jednom místě porušena recentním výkopem pro instalaci a pozdější odstraně-

ní sloupu elektrického vedení. Ze zkoumaných objektů a vykopaných sond se podařilo vyzvednout množství tvarově rozmanitých střepů keramických nádob náležících lidu



Obr. 6. Vlčnov – ul. Masarykova. Torzo pyrotechnického zařízení zachycené v předzahrádce domu čp. 742. Foto Z. Kuchař.

badenské kultury, mazanice, štípanou a ostatní kamennou industrii a množství zvířecích kostí. Na západním okraji kulturní vrstvy bylo zachyceno a odkryto koryto zaniklého potoka či sezónního vodního toku, jehož břeh byl ve zkoumané části probit třemi kúlovými jamkami rozmístěnými v pravidelných rozestupech (obr. 5). Lze tak předpokládat, že obyvatelé tohoto zaniklého sídliště využívali břeh této vodoteče jako přirozenou hranici své osady, a upravili jej ohrazením kúlové konstrukce. Nelze však vyloučit, že se jednalo pouze o snahu zpevnit břeh vodoteče. Toto koryto bylo později zasypano, k tomu však došlo nejdříve v období raného novověku, o čemž svědčí keramický materiál obsažený v jednotlivých vrstvách jeho zásypu. Výzkumem se podařilo identifikovat novou sídlištní lokalitu ze středního eneolitu. Jedná se o první prokazatelný doklad přítomnosti lidu badenské kultury na katastru obce Vlčnov. Z důvodu malého rozsahu výzkumu a nedostatku chronologicky citlivějších artefaktů však výzkum nepřinesl odpověď na otázku přesnějšího chronologic-

kého zařazení sídliště v rámci vývoje badenské kultury v oblasti jihovýchodní Moravy.

Ostrožská Lhota „Mezi Žleby“ (rybník Drahy)

Při pracích spojených s budováním nového rybníka došlo k odbagrování archeologických vrstev, které s ohledem na mokřadní charakter uloženin v místě stavby nebylo možné vizuálně zachytit. Na výsypce vytěžené hlíny, která se nacházela několik set metrů od samotné stavby, byla provedena dohledávka movitých artefaktů, při které došlo také k použití detektorů kovů. Podařilo se tak získat široké spektrum nálezů datovaných do neolitu, mladší až pozdní doby bronzové a do vrcholného středověku. Některé artefakty však s ohledem na absenci původního kontextu není možné datovat. Mezi nálezy převažují střepy keramických nádob, objevena byla ale i nepočtená štípaná a broušená kamenná industrie, zvířecí a mušle. Z kovových artefaktů lze zmínit čepel bronzového srpů, zlomek bronzového hrotu, železnou rukojeť tesáku a několik olovených slitků.

Vlčnov „ul. Masarykova“ (předzahrádka domu čp. 742)

Výkopem pro položení kabelu nízkého napětí v předzahrádce domu čp. 742 v ulici Masarykova došlo k porušení mazanice destrukce pyrotechnického zařízení (obr. 6). Výplň tohoto objektu obsahovala kromě hroud mazanice také několik střepů keramických nádob datovaných do období vrcholného středověku (Kuchař 2022). Jednalo se o torzo rozsáhlejšího objektu, který byl ve zmíněné předzahrádce zachycen při provádění výkopu pro instalaci vodovodu a částečně zdokumentován J. Pavelčíkem již v roce 1968 (Pavelčík 1968). K narušení jiné části tohoto objektu došlo i v roce 2012 při rekonstrukci vedení telekomunikačního kabelu. M. Vaškových a T. Chrástek zde v tomto roce provedli záchranný výzkum, při kterém objekt z větší části exkavovali, důsledně zdokumentovali a zaměřili. Zkoumané pyrotechnické zařízení bylo na základě střepů keramických nádob vyzvednutých při tomto výzkumu datováno do 15. století (Vaškových – Chrástek 2015). Podobná situace byla ve stejné ulici zachycena při kopání základů dnes již nestojícího domu v blízkosti kostela v roce 1979 (Pavelčík 1979a, Pavelčík 1979b). Koncentrace pyrotechnických zařízení v jednom vyhrazeném prostoru sídliště či osady je typická, lze předpokládat, že podobné situace se nacházejí také pod povrchem dalších parcel v ulici Masarykova a jejím nejbližším okolí.

Poznámky:

- 1 K. ú. Uherské Hradiště 8 akcí, k. ú. Jarošov 7 akcí, k. ú. Mařatice 9 akcí, k. ú. Míkovice 1 akce, k. ú. Sady 2 akce.
- 2 K. ú. Uherský Brod 26 akcí, k. ú. Havříce 7 akcí, k. ú. Těšov 1 akce.

Literatura:

- C h r á s t e k, Tomáš, B a r t í k, Jaroslav, M e n o u š k o v á, Dana a N o v o t n ý, Jiří, 2021. Záchranné archeologické výzkumy Slováckého muzea v roce 2020. *Slovácko* 62, 216–221.
- K u c h a ř, Zdeněk, 2022. Vlčnov – Masarykova č.p. 742. Vlčnov, Obec, Hlucká, kabel NN [Nálezová zpráva č. 858/21] Uherské Hradiště, Slovácké muzeum.
- P a v e l č í k, Jan, 1968. Vlčnov 1968 – č.p. 742 [Nálezová zpráva č. 180/95.] Uherské Hradiště, Slovácké muzeum.
- P a v e l č í k, Jiří, 1979a. Vlčnov 1979 – Stavba domu č. 739 [Nálezová zpráva č. 124/95.] Uherské Hradiště, Slovácké muzeum.
- P a v e l č í k, Jiří, 1979b. Vlčnov 1979 – č.p. 736 [Nálezová zpráva č. 295/95.] Uherské Hradiště, Slovácké muzeum.
- V a š k o v ý c h, Miroslav a C h r á s t e k, Tomáš, 2015. Vlčnov – Rekonstrukce vedení telekomunikačního kabelu – Hlavní křižovatka/obecní úřad [Nálezová zpráva bez č. 857/21] Uherské Hradiště, Slovácké muzeum.

Tomáš Chrástek, Zdeněk Kuchař, Jaroslav Bartík, Dana Menoušková, Jiří Novotný

HISTORIE

TAJEMSTVÍ DVOJÍCH POPOVIC PŘÍSPĚVEK K OSÍDLENÍ MORAVSKO-UHERSKÉHO POMEZÍ VE 13.–15. STOLETÍ

Jiří Mitáček, Moravské zemské muzeum, Brno

Studie se věnuje identifikaci roku 1220 prvně zmíněných vsí Dolní a Horní Popovice založených pravděpodobně v druhém desetiletí 13. století cisterciáckým klášteřem na Velehradě a jejich ztotožnění se všemi Podolí a Popovice. Dále objasňuje sled událostí, které vedly k poničení vsí Dolní Popovice, a nakonec k její proměně na Podolí v závěru 14. století. Osvětluje otázku prvního známého držitele vsí Prokopa z Podolí a jeho spojení s významným šlechticem, podkomořím českého krále Václava IV. – Pročkem z Habrovan.

Úvod¹

V dřívějším okrese Uherské Hradiště ve Zlínském kraji, zhruba 5,5 km jihovýchodně, respektive zhruba 5 km východně od města Uherské Hradiště se nachází dvojice vsí Podolí a Popovice.² Obě vsi leží na úpatí Výšiny sv. Metoděje v blízkosti význačného církevního areálu, který se rozkládá na svahové plošině její vyvýšené ostrožny. V období raného a vrcholného středověku byla ostrožna ze tří stran obtékána řekou Olšavou, kterou prameny zmiňují již v roce 1078.³ V krajině meandrující řeky Morava a Olšava byly ve středověku rovněž neklidnou zemskou hranicí.⁴ Vedle přírodní překážky tvořené vodní plochou řek nivy obou vodních toků představovaly též přirozený komunikační kanál, otvírající zdejší kraj díky konfiguraci terénu jak do blízkého Podyjí, tak zejména dále do širšího Podunají. Směrem od zeměpanských Kunovic do Olšavské brány na osadu Na Brodu procházela zejména tzv. „uherská“ cesta, která tvořila nejkratší spojnici mezi uherskou Ostřihomí a Budínem, moravskou Olomoucí a Prahou a původně se v místech celnice v královské vsi Kunovic stýkala s další důležitou tzv. měnínsko-brněnskou obchodní stezkou.⁵

Horní a Dolní Popovice v příšeří dějin 13. století

Rudolf Hurt již v šedesátých letech 20. století sepsal úvahu o významu Sadů u Uherského Hradiště, kde se obšírně dotknul také osudů vsí Horní a Dolní Popovice, respektive jejich existence jako předpokládaného majetkového zázemí mariánského kostela na Sadech (tedy jejich přikázání k vydržování kněží zdržujících se u tohoto kostela).⁶ Zamýšlel se taktéž nad důležitostí uvedeného kostela a jeho zázemí, které dokládá absencí obou vsí v soupisu majetkového vybavení hradního kostela ve Spytihněvi v listině olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka roku 1141. Robert Snášil se domníval, že by se mohlo jednat o dvojí Biskupice (tedy vsi poddané biskupovi; které jsou uvedeny ve zmíněné listině z roku 1141) a ves Dolní Popovice považuje za zaniklou na konci 14. století (v období bojů mezi moravskými markrabaty Joštem a Prokopem).⁷ Jím koncipovaná sídelní síť v 10.–12. století na východní Moravě však byla značně nadhodnocena, neboť řadil do starší vrstvy osídlení (do 11., často i 10. století) další řadu vsí regionu. U mnohých dnes můžeme konstatovat, že se jednalo o jeho pouhou domněnku a jejich vznik nacházíme spíše v převratných dějích kolonizace v průběhu 13. století (jako například Vážany a domnívám se, rovněž obojí Popovice, tj. dnešní Podolí a Popovice apod., některé pak neexistovaly vůbec, jako hypotetická ves Lucko).⁸ K jeho textu je tak nutno přistupovat kriticky.

Dle mého soudu nedošlo k založení vsí Dolní a Horní Popovice v souvislostech sloučení samostatného spytihněvského správního okrsku s břeclavským a ustavením břeclavského kraje, jak se domníval Rudolf Hurt. Ani jedna z uvedených vsí v čase sepisování Zdikovy listiny z roku 1141 nejspíše ještě nestála. V obecném smyslu jeho myšlenky církevní fundace vsi mu ale můžeme dát za pravdu. Hurt se dále domníval, že se obě vsi v letech 1210–1220 díky poklesu významu kostela Panny Marie s přístavbami na Sadech staly součástí dotace (tedy majetkového vybavení) nově založeného velehradského kláštera.⁹ Jakkoliv bych souhlasil s navrženou datací vzniku obou vsí, důvody i okolnosti jejich založení jsou, domnívám se, odlišné. Hurt hovoří o úpadku významu kostela Panny Marie s přístavbami na Sadech koncem 12. století, přičemž dokonce předpokládá redukci stavební podoby kostela i jeho funkce v souvislosti s likvidací polské okupace země v úvodu 11. století.¹⁰ Hurtovu domněnku o vlivu mocenské expanze Boleslava Chrabrého (polský kníže 992, král 1025), která započala zřejmě ještě před koncem 10. století,¹¹ můžeme každopádně odmítnout. Dnes již víme, že se území jižní Moravy nejspíše příliš nedotkla.¹² Naopak předpokládáme, že ještě v úvodu 11. století v tomto prostoru přetrvávala samostatná správní a zejména církevní organizace, přežívající od dob Velké Moravy.¹³ Za velmi nepřesnou pak považuji zejména jeho poznámku, že úpadek Popovic (ve vazbě na zánik duchovní správy u kostela Panny Marie s přístavbami na Sadech) nastal kvůli daru vsi velehradskému klášteru panovníkem v roce 1220.

Jsem přesvědčen, že obě vsi vznikly právě až v souvislosti se vznikem velehradského kláštera. Výraznou změnu poměrů v regionu, kterou přinesly dva nepřehlédnutelné momenty dějin východní Moravy první poloviny 13. století – založení cisterciáckého kláštera na Velehradě roku 1205 a vznik pravobřežního pohraničního území Kunovicka pod správou královny vdovy Konstancie Uherské v letech 1222–1240 – zde považuji za stěžejní.¹⁴ Zájem velehradských cisterciáků o území kolem dřívějšího církevního areálu na Sadech a upevnění své pozice v této části regionu¹⁵ je nejspíše vedl k vysazení dvou vsí Horní a Dolní Popovice (tedy již z názvu vsí podřízených církevní instituci).¹⁶ Zvláště, když obě vsi byly založeny na cestě mezi výběřčími místy na zemské hranici na řece Olšavě na obchodní stezce mezi dvěma zeměpanskými celnicemi v královských Kunovicích (poprvé zmíněny 1196, mýto 1222) a osadou Na Brodě (pozdějším městem Uherský Brod, uvedeno již 1141, mýto 1222 a 1251).¹⁷ Koneckonců právě mezi (pozdější) vsí Podolí a sousedními Míkovicemi měla výše zmíněná obchodní cesta překonávat překážky, které jí do cesty kladla rozmokřená niva řeky Olšavy, respektive bažiny poblíž přechodu cesty přes tento říční tok. Ještě v polovině 16. století zde bylo nutno udržovat a opravovat přes řeku Olšavu dva mosty i hatě přes blata v místě nazývaném Beštěně (*Besstieny*).¹⁸

Z příšeří historie obě vsi poprvé vystupují v srpnu 1220, kdy olomoucký biskup Robert v Olomouci ve výčtu klášterních vsí, ze kterých přenechává velehradským cisterciákům desátky, uvádí rovněž obojí Popovice (*utrumque Popowiz*).¹⁹ Horní a Dolní Popovice (*Popowizc superius et Popowiz inferius*) se posléze objevují rovněž v potvrzení práv a přehledu majetků velehradského kláštera českým králem Přemyslem Otakarem I. vydaném 27. listopadu 1228 či v potvrzení všech klášterních statků papežem Innocencem IV. vydané 18. prosince 1250 v Lyonu.²⁰ Nečetnost a komplikovanost písemných pramenů, jakož i značný nedostatek pramenů archeologických, nás však v zodpovězení dalších otázek o počátcích obou vsí nechávají na holičkách. Nesporným se zdá zejména ztotožnění dnešní vsi Popovice s původní klášterní vsí Horní Popovice.²¹ Domnívám se však, že spojení druhé vsi – tedy Dolních Popovic – s dnešní obcí Podolí, lze rovněž považovat za pravděpodobné. Odpověď na otázku, jak se ves Dolní Popovice stala Podolím, však není snadná...

Jsou Podolí ztracenými Dolními Popovicemi?

Stran historie vsi Dolní Popovice/Podolí považují za důležité válečné události počátku 14. století. V tomto období se krátce nesporným vládcem východní Moravy stal západoslovenský magnát Matúš Čák Trenčianský, který se dokonce v roce 1315 neúspěšně pokusil o dobytí královského města Uherské Hradiště.²² Tehdy oddíly Matúše Čáka nejspíše obsadily blízké Kunovice (bezpečně pak Veselí nad Moravou). Domnívám se, že zatímco ves Horní Popovice, položená více v terénu sadské výšiny, mohla přímému dopadu vpádu cizích vojsk uniknout, respektive došla menších škod, ves Dolní Popovice (ležící blíže hlavní komunikace, vedoucí krajinou) takové štěstí mít nemusela.²³ K dalšímu vpádu Uhrů na východní Moravu mělo dojít opětovně v letech 1331–1332, kdy vypuklo nepřátelství mezi českými Lucemburky a rakouskými Habsburky, na jejichž straně stál také uherský král Karel Robert. Hlavní boje se odehrávaly především na rakouském území, avšak na východní Moravu měl směřovat vpád části uherských vojsk, které napadly i město Uherské Hradiště.²⁴ O této události nás informuje papežská listina z 1. května 1334, kterou žádá papež Jan XXII. (1316–1334) olomouckého biskupa (patrně Jan VII. Volka; olomoucký biskup 1334–1351) o vyšetření domnělého zázraku, kdy měšťané Uherského Hradiště přičítali zásluhu za ubránění města (přičemž nepříteli se na několika místech mělo podařit zdolat i hradby) přímlově sv. Františka a chtěli ve městě založit minoritský klášter.²⁵ Pravděpodobně pro odpor velehradských cisterciáků k tomu nedošlo.

Antonín Verbík přímo předpokládal, že Dolní Popovice se dostaly v souvislosti s rokem 1333 a škodami způsobenými uherským vpádem do nájmu kunovických pánů z Ungersberku, přičemž jejich úkolem mělo být ves opětovně kolonizovat.²⁶ O tom se dozvídáme z listiny vydané v Olomouci dne 29. března 1354, kdy jsme informováni o sporu velehradského kláštera a kunovických pánů Štěpána a Oldřicha z Ungersberku ve věci rybolovu v řece Moravě a práv rybářů z Kostelan.²⁷ V této listině se dočteme, že pan Oldřich má klášteru uhradit škodu vyčíslenou na 50 hřiven pražských grošů, neboť měl od kláštera na dobu svého života držet ves Dolní Popovice, kterou měl kolonizovat a znovuosídlit, avšak nečinil tak a zapříčinil její další devastaci a vyhlídění.²⁸ Rudolf Hurt se naopak domníval, že Dolní Popovice před koncem 14. století jednoduše zanikají v důsledku markraběcích válek (a ve svých pracích nechává otázku náhlého objevení se vsi Podolí zcela opomenutu), přičemž její katastr klade do katastru dnešních obcí Věsky a Derfle (Sady), jež považuje za její nástupce.²⁹ Odkazuje se na listinu moravského markraběte Jošta, vydanou v Brně dne 23. prosince 1401, kterou Petru Plumlovskému z Kravař postupuje v držení za 2 000 kop pražských grošů (jež může markrabě vyplatit) ves Kunovice se dvěma tvrzemi, kostelním podacím, se dvory a vinohrady, dále obojí Míkovice s mlýny a dalším příslušenstvím.³⁰ Hurt se mylně domníval, že jsou zmiňovány dvě zcela nové blíže neurčené vsi. Jsem naopak přesvědčen, že formulace listiny, která odkazuje na „*novů ves Memkovic [sic!], dvě věsce s mlýny a s jiným [...] příslušenstvím*“, popisuje pouze rozdělení Míkovic na dvě části, podobně jako v roce 1323 či 1364.³¹ Ves Míkovice obstarávala nejspíše jakési předpolí knížecích (či později královských) Kunovic a je doložena již v zakládací listině královského města Uherské Hradiště z roku 1258,³² přičemž se stejně jako původně obojí Popovice rozkládala na obou stranách řeky (později v roce 1323 byla rovněž uváděna jako osady dvě – Horní a Dolní Měnikovice, dnes tedy Věsky a Míkovice).³³ Zatímco tedy ves Derfle (jak naznačuje i její název) byla skutečně nejspíše vsí kolonizační, tak Věsky patrně nikoliv (ačkoliv nemůžeme vzhledem ke změně názvu vsi vyloučit její znovuvysazení).

První zmínka o vsi Podolí v písemných pramenech bývá často nepřesně spojována s listinou zvěřinského biskupa Alberta ze Šternberka, vydanou na Velehradě 14. dubna 1362, v níž vystupuje také biskupský vazal Bedřich z Podolí (*de Podole*) se svou ženou Herkou, kterým

uvedený biskup zastavuje za sumu sto hřiven pražských grošů (1 hřivna = 64 pražských grošů) roční plat deseti stříbrných grošů ve vsi Lechotice.³⁴ Není však zdaleka jisté, zda uvedený přídomek uvádí skutečně dnešní Podolí na Uherskohradištsku. Historik Josef Pilnáček Bedřicha z Podolí a jeho bratra Všebora přiřadil k Podolí u Valašského Meziříčí, manského statku olomouckých biskupů.³⁵ Tento Bedřich z Podolí se objevuje v pramenech v letech 1362–1380.³⁶

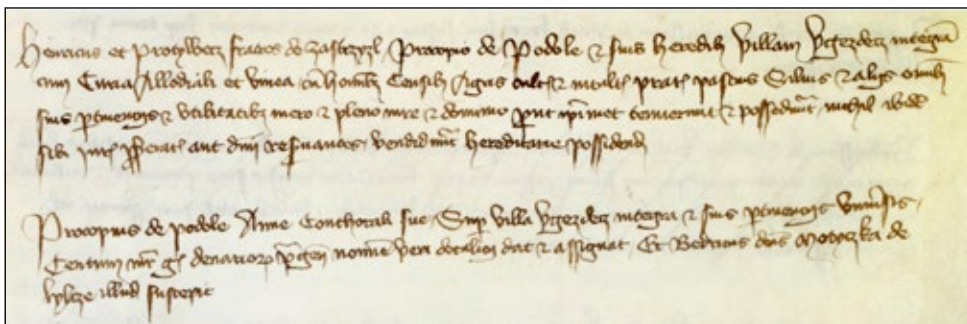
Je totiž otázkou, zda je vůbec možné v této době již hovořit o užívání nového názvu vsi. Ještě v soupisu plateb mostného v okruhu města Uherské Hradiště z roku 1362 nenacházíme ves Podolí, ale pouze dvojí (Horní a Dolní) Popovice.³⁷ Každopádně název Dolní Popovice se objevuje ještě v listině papeže Urbana VI. (1378–1389) z Říma 24. května 1383, kterou nařizuje proboštu od Svatého Štěpána ve Vídni Jiřímu z Lichtenštejna, aby vyšetřil stížnost velehradského kláštera proti Petru ze Šternberka (pánu nedalekého Veselí nad Moravou)³⁸ ve věci jeho přepadu vsi.³⁹ Píše se zde, že Petr ze Šternberka s velkým počtem ozbrojenců přepadl a vyloupil ves Dolní Popovice, přičemž odsud několik lidí odvedl do zajetí a od dalších si vynutil peníze. Dle pramenů nebyl Petr ze Šternberka příliš dobrým hospodářem, zadlužoval se a musel si peníze půjčovat. Stálý nedostatek prostředků tedy mohl stát i v pozadí přepadu vsi Dolní Popovice.

Změnu názvu vsi je pak možno vysvětlit různými způsoby. Zajisté lze uvažovat o novém vysazení vsi, která s ohledem na své položení v údolí řeky Olšavy mohla dostat nový název Podolí, tedy obec rozkládající se v údolí (na levé straně řeky Olšavy podél silnice mezi městy Uherské Hradiště a Uherský Brod). Název Podolí však můžeme rovněž chápat i jako denominativ od Dolní Popovice, tedy Podolní Popovice. Kdy přesně došlo ke znovuoobnovení vsi, případně jejímu dosídlení a změně názvu, však přesně nedovedeme říci. Mohlo se tak stát již v polovině 14. století snahou samotného velehradského kláštera. Spíše se o to ale zasloužili noví držitelé vsi v závěru 14. století.

Tajemství Prokopa z Podolí aneb drobná glosa k šlechtické držbě na východní Moravě ve 14.–15. století

V roce 1406 se ze dvou zápisů dozvídáme o Prokopu z Podolí (*de Podole*),⁴⁰ který kupuje ves Újezdec od Jindřicha a Protivce, bratří ze Zástřizl, s panským dvorem a vinicí, lidmi, platy, obdělanou i neobdělanou půdou, loukami, pastvinami, lesem a dalším příslušenstvím, na nichž své manželce Anně (z Lulče) zapisuje 100 hřiven pražských grošů věna. Uvedená Anna měla být příbuznou Bedřicha řečeného Motyčky z Lulče (u Vyškova),⁴¹ který zřejmě po nějakou dobu držel pro Jana z Moravan obsazenou tvrz Habrovany, jelikož v roce 1407 žaluje téhož, že v jeho službách v době, kdy držel od něj uvedenou tvrz, na jeho příkaz pobral kanovníkům brněnské kapituly plat 50 hřiven pražských grošů ve Velešovicích, které musel na příkaz zemského soudu vrátit (a Jan z Moravan mu dříve přislíbil vzniklé škody uhradit).⁴²

Právě Prokop z Podolí (případně již jeho otec Beneš) mohl hrát v obnovení vsi důležitou roli. Nejdříve je však třeba identifikovat jeho postavení v jemné síti šlechtických vztahů východní Moravy konce 14. a počátku 15. století. Jsem totiž přesvědčen, že jej beze vší pochyby můžeme ztotožnit s Pročkem z Pamětic (u Boskovic, okres Blansko), který vystupoval hojně právě pod predikátem z Habrovan (u Vyškova).⁴³ Napovídá tomu skutečnost, že se již jeho otec Beneš z Pamětic (zemřel před rokem 1400), komoří moravského markraběte Jošta, objevuje v devadesátých letech 14. století s přídomkem z Podolí.⁴⁴ Později na východní Moravě vystupuje rovněž Proček z Habrovan, jenž měl blízko k panovnické rodině, po roce 1416 byl podkomořím českého krále Václava IV., od nějž 8. června 1416 získal právo k výplatě nedalekého městečka Kunovice.⁴⁵



Zápis z roku 1406 v olomouckých zemských knihách. Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 Stavovské rukopisy, inv. č. 88, Kniha Petra z Kravař, 1406–1409, fol. 13r.

Jméno Proček je odvozeninou od jména Prokop. Je ale třeba Pročka i jeho otce Beneše z Pamětic nezaměňovat s Benešem z Vildemberku a jeho synem Pročkem, kteří vystupují v pramenech rovněž v poslední čtvrtině 14. a v první čtvrtině 15. století a píší se většinou podle hradu Bouzova, který do roku 1382 drželi, a Proček zde byl ještě v letech 1382–1396 purkrabím.⁴⁶

Po smrti Beneše z Pamětic zjevně přešly Habrovany na jeho syna Jana, zatímco Podolí na druhého syna Pročka (jenž získal Habrovany patrně po smrti svého bratra; zemřel někdy po roce 1411). Poslední zmínkou o Janovi je půhon Ofky z Litkovic ve věci jejího věna z roku 1411, avšak již v roce 1410 se v půhonu Mírka z Chlumu uvádějí jako spoludržitelé Habrovan.⁴⁷ Podle názoru historika Josefa Pilnáčka se u zápisů z roku 1406 mělo jednat o Podolí u Přerova.⁴⁸ Domnívám se však, že uvedený predikát odkazuje na východomoravské Podolí (tedy dřívější Dolní Popovice), neboť spojení Pročka z Habrovan s tímto regionem je jednoznačné. Mnohé o hlubokém ukotvení Pročka z Habrovan právě v regionu východní Moravy nám prozrazují rovněž v souvislosti s ním uvádění účastníci majetkových sporů o dva význačné statky v okolí, které musel řešit i panovník – zmíněné Kunovice či nedaleký Hluk – Jan z Moravan a Mírko, řečený Huhňa z Chlumu (dříve Smrčan).⁴⁹ S oběma se ve vztahu s Pročkem z Habrovan setkáváme v celé řadě kauz.

Není vyloučeno, že právě Jan z Moravan využil situace po smrti Beneše z Pamětic, kdy byli jeho synové Jan i Proček příliš mladí a nezkušení, aby se mu mohli postavit vojenskou silou. Uváděný Jan z Moravan měl již v roce 1394 (tedy snad po smrti Beneše z Pamětic; a poté po 12 let)⁵⁰ násilím zabrat ves Habrovany, o níž se s bratry Janem a Pročkem z Habrovan přel. Tuto skutečnost nám prozrazuje půhon Jana z Pamětic, který v roce 1406 žaluje Martina z Drnovic za odkoupení majetků v Koberčicích od Jana z Moravan, přičemž se v zápise jmenovitě uvádí, že tento bez jeho souhlasu držel po 12 let ves Habrovany s tvrzí a vybíral zde platy (ve výši 318 hřiven pražských grošů), odvezl rovněž vybavení habrovanské tvrze a též živý i neživý inventář tamního dvora (v ceně až 120 hřiven pražských grošů).⁵¹ Je docela možné, že sňatek Pročka z Habrovan s Annou z Lulče již někdy v roce 1397 byl součástí plánu na znovuzískání rodových majetků v Habrovanech.⁵²

Problémem pramenných zmínek o Pročkovi/Prokopu z Podolí je skutečnost, že se v zápisích z let 1415 a 1416 uvádí jako nebožtík.⁵³ Urozenec jménem Proček z Habrovan však vystupuje v pramenech i v dalších letech, respektive nezemřel dříve nežli před rokem 1420.⁵⁴

Již jsem se pokusil o vysvětlení jedné zprávy z roku 1416,⁵⁵ kde se uvádí, že je Prokop z Podolí již po smrti (píše se zde, že „jakož muoj pan nebožtík Prokop z Podolí po své smrti odkázal mi vešken nadbyt“) a Ofka (Jenověfa) z Uherského Brodu žaluje před zemským soudem kunovského pána Jana z Moravan o 100 hřiven pražských grošů, že jí sebral (i s listinou

potvrzující jejich vlastnictví) všechen „nadbyt“,⁵⁶ tedy nejspíše hospodářská zvířata, nacházející se při hospodářském dvoře (tedy koně, krávy, ovce, svině, husy, kačeny, slepice ad., jakož také kapry a jiné štiky v rybnících či řekách), které jí měl po své smrti Prokop z Podolí odkázat.⁵⁷

Offici zbrodu ofky ofky Jana z moravan ofky adyund zbu
 nomig godtas blz go ma ref z gasterly ymadlytu & adum murt yf
 Jan gemu bym daboam tze yaloz muoy pan neboztk qprokop z podle
 postwed go pmy smuty odrazal my kuyfky nadbyt alist my mto bymnyf
 onyel. to my gft on viffyfo qabral ytey list akomn zad mto pndia
 onenage. zna li ffe luyom ref yabli puz alk etyq muoy dpy myxy
 goz my pmy zapraso maydu ofky ofky ofky ofky ofky ofky ofky
 duftra naz yf ymadlytu

blifa
adob

Zápis pŕihonu Ofky z Uherského Brodu na Jana z Moravan a na Kunovicích z roku 1416. Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 Stavovské rukopisy, inv. č. 681, Kniha Pŕihonná a nálezová 1412–1420, fol. 94v.

Offici z drslavic ofky Jana z moravan ofky adyund z bu
 vadad blz go ma ref & adu murt yf Jan gemu bym daboam
 zemy gft pabral muoy nadbit yf to neboztk qprokop z po
 dle acetfo pmy postwed smuty pomozali gfto fsem tale ztalo
 zagrty duffe ayca flugly aynty. amysltar dlhi platy
 ay my duo lipud qpabral atulfo my kuyfky nedyze. zna
 li ffe luyom ref palki puz alk etyq iduco pndia puz gfto
 goz my pmy zapraso maydu ofky ofky ofky ofky ofky ofky
 duftra naz yf ymadlytu

Storhazky

Zápis pŕihonu Ofky z Drslavic na Jana z Moravan a na Kunovicích z roku 1415. Moravský zemský archiv v Brně, fond A 3 Stavovské rukopisy, inv. č. 681, Kniha Pŕihonná a nálezová 1412–1420, fol. 56v.

Originální zápis pŕihonu umožňuje dvoji čtení této zprávy, která obsahuje nejenom rozšiřující formule, které Vincent Brandl do své edice nezařadil, ale dále některé písařské opravy, jako například v části, kde se u textu „Prokop z Podolí po své smrti odkázal mi vešken nadbyt a list na to miel“ je škrtnuto slovo „ucznil“.⁵⁸ Pokud bychom tak v uvedené citaci chápali pasáže „jakož muoy pan neboztk“ a jméno Prokop z Podolí jako dvě části věty, jak text po pozorném čtení naznačuje, pak by zápis mohl odkazovat na závazek zemřelého manžela paní Ofky, který vůči ní převzal Prokop z Podolí, tj. měl pouze zajišťovat stejnou, odpovídající výplatu jejího vdovského věna, přičemž jí na tento rovněž vystavil potvrzující list.

Uvedenou Ofku navíc můžeme identifikovat s Ofkou ze Strachotína (Rausenbrucku) u Znojma (psala se též z Litkovic), manželkou Bohuše z Habrovan, syna dřívějšího držitele vsi a tvrze (před rokem 1385, kdy ji markrabě Jošt zapsal Beneši z Pamětic) Petra z Habro-

van.⁵⁹ Ta roku 1411 přímo žalovala jak Jana, tak Pročka z Habrovan, že jí zadržují plat 20 hřiven z jejího věna.⁶⁰ Již v roce 1409 si měla stěžovat na svého bratra Machníka, že jí odmítá vydat její věno ve výši 30 hřiven pražských grošů po zemřelém Bohuši z Habrovan.⁶¹

Podobnou interpretaci však příliš nepřipouští o rok starší půhon Ofky z Drslavic z roku 1415.⁶² Ta pohání Jana z Moravan rovněž ze 100 hřiven moravských grošů, že jí pobral nadbyt, který měla získat po smrti Prokopa z Podolí (uváděného jako nebožtíka) a jeho ženy, jež byla patrně ještě naživu.⁶³ Jelikož zmíněná Ofka z Drslavic měla za oba manžele „*služby činiti [patrně tedy záduší] a některé dluhy platiti*“, zřejmě se obávala, že po smrti Prokopovy ženy již z jejich odkazu nic nezůstane a ona bude muset dluhy platit ze svého, protože to manželům slíbila.⁶⁴

Zde je jistou spojnicí také její predikát – Drslavice, v této době rozdělené na Větší Drslavice a Menší Drslavičky. Tedy ves, kterou nejpozději v roce 1417 nalézáme v držení Arkleba z Lipiny, od téhož roku pána sousedního Vlčnova a nejspíše také vsi Podolí.⁶⁵

O způsobu zisku poslední jmenované vsi Arklebem z Lipiny se můžeme jen dohadovat.⁶⁶ Zástavním držitelem vsi Podolí (stejně jako sousedních Popovic) se vlčnovský vladyka a uherskohradištský hejtman rytíř Arkleb, píšící se tedy dosud z Lipiny (vsi ležící nejspíše v okolí Slavkova u Brna), stal patrně někdy v průběhu husitských válek.⁶⁷ Jeho syn Jan, řečený Burian (užívající později pouze jméno Burian), se později v letech 1446–1448 neúspěšně o držbu obou vsí soudil s velehradským cisterciáckým klášteřem a o ves přišel.⁶⁸ Vsi Dolní Popovice/Podolí a Horní Popovice se tak opět setkaly v majetku velehradského klášteřa.

Zajímavostí je, že mezi majetky, které za svůj život za své služby získal Arkleb z Vlčnova od krále Zikmunda, byla roku 1437 i ves Habrovany na Vyškovsku.⁶⁹ Moravský markrabě Albrecht Habsburský rovněž ustanovil v tomto roce spolek rytířů z Vlčnova na tomto majetku se sirotky právě po Pročkovi z Habrovan, přičemž tyto zavázal do Arklebovy péče a zajištění slušné výživy a dotace.⁷⁰

Nedokážeme však říci, jaký vztah měla k uvedeným šlechticům zmíněná Ofka z Drslavic, neboť spolehlivě známe manželku Arkleba z Lipiny, kterou byla Anna, dcera člena mocného rodu pánů z Lomnice Jana, řečeného Klamošky.⁷¹ Právě na vsi Menší Drslavičky jí roku 1417 potvrzuje její věno ve výši pěti hřiven pražských grošů ročního platu ze tří lánů a dalšího jejich příslušenství ve vsi Doubravice (nedaleko Mohelnice), kterou Anna souběžně prodala.⁷²

Důležitým dokladem, že se v roce 1406 uváděný Prokop z Podolí je nejspíše Pročkem z Habrovan, jedním ze synů Beneše z Pamětic, je další zápis z roku 1437, který potvrzuje, že Proček z Habrovan prodal Janu, řečenému Kužel z Žeravic, ves Újezdec se vším příslušenstvím, tedy majetek, který v roce 1406 kupoval právě Prokop z Podolí.⁷³ Příklad je zápis, hovořící, že zápisy jsou se speciálním povolením moravského markraběte činěny po smrti prodávajících.⁷⁴ Důvodem k tomu byla zajisté skutečnost, že mezi léty 1420–1437, 1437–1446, 1448–1464 (stejně jako následně v letech 1466–1480 a 1482–1490) se zemský soud nescházel a majetkové transakce tak nebyly zapisovány do zemských desk.⁷⁵ Řada záznamů se tak prováděla zpětně. Můžeme předpokládat, že zde zmiňovaný Proček z Habrovan zemřel někdy po roce 1420.⁷⁶

S ohledem na zápisy z let 1415 a 1416 však oba Pročky z Habrovan nemůžeme považovat za jednu osobu, ale nejspíše se mohlo jednat o otce se synem. Starší Prokop/Proček z Podolí/Habrovan tedy byl nejspíše skutečně v roce 1415 již mrtev a v zápisech z dalších let zřejmě nacházíme jeho stejnojmenného syna, který vstupuje do služeb českého krále Václava IV., kde jej zastihujeme již roku 1416.⁷⁷ Můžeme se jenom domnívat, že v roce 1417, poté co byl pohnán před zemský soud rovněž nevlastní bratr Jana z Moravan, nitranský biskup Hynek,⁷⁸ bylo dosaženo alespoň částečné dohody a smíru.⁷⁹ Zvláště poté, co Proček z Habrovan o rok dříve dosáhl (snad i díky svému postavení v blízkosti panovníka) výše

zmíněné právo k výplatě nedalekého městečka Kunovice, držného v této době právě Janem z Moravan.⁸⁰ Právě v roce 1417 Proček z Habrovan svá práva ke Kunovicím (včetně listu krále Václava IV.) prodal nitranskému biskupu Hynkovi, jeho strýci Petru z Uherska a bratřím Hynkovi a Arklebovi z Ostrova, pozdějším kunovickým pánům a zakladatelům rozrodu mocných pánů z Kunovic.⁸¹

Závěr

Jsem přesvědčen, že je nesporné spojení historie vsí Podolí a Popovice s Dolními a Horními Popovicemi, uváděnými v letech 1220 (v případě Dolních Popovic pouze do roku 1383) zejména v majetku cisterciáckého kláštera na Velehradě. Zatímco ves Horní Popovice setrvala v následujících stoletích v majetku kláštera, osudy Dolních Popovic zřejmě zasáhly uherské vpády do regionu v letech 1331–1332 (a snad i v letech 1253 a 1315), následné neúspěšné znovuvysazení vsi kunovickými pány z Ungersberku před rokem 1354, loupeživý přepad vsi veselským pánem Petrem ze Šternberku před rokem 1383 a pravděpodobně nové vysazení vsi vладыky z Habrovan v závěru 14. století, kdy nejspíše došlo také k změně názvu vsi. V případě prvního prokazatelného držitele vsi Prokopa z Podolí (mezi léty 1406/1415) můžeme předpokládat, že se jednalo o Pročka z Habrovan, syna Beneše z Pamětic. V letech 1416–1419 pak nejspíše vystupuje jeho stejnojmenný syn, podkomoří českého krále Václava IV. Kdy přesně v pramenech došlo ke znovuoobnovení vsi, případně jejímu dosídlení a změně názvu, však přesně nedovedeme říci. Stalo se tak patrně v posledních dvou desetiletích 14. století. Poničená ves Dolní Popovice mohla s ohledem na své položení v údolí řeky Olšavy dostat nový název Podolí, tedy obec rozkládající se v údolí (na levé straně řeky Olšavy podél silnice mezi městy Uherské Hradiště a Uherský Brod), případně mohl být použit denominativ samotného názvu Dolní Popovice, tedy Podolní Popovice.

Poznámky:

- 1 Předložená studie vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).
- 2 M i t á č e k, Jiří. Popovice ve 13.–16. století. In: Čoupek, Jiří a kol. *Popovice: slovácká obec v letech 1220–2020*. Popovice: obec Popovice, 2020, s. 19–35; Týž. Podolí ve 13. až 16. století. In: Čoupek, Jiří a kol. *Podolí: obec nad Olšavou*. Podolí: Petr Brázda – vydavatelství ve spolupráci s obcí Podolí, 2020, s. 9–27.
- 3 *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB). Sv. I (805–1197). Friedrich, Gustav, ed. Prague: Sumptibus comitiorum regni Bohemiae, 1904–1907, č. 79, s. 84.
- 4 O p r a v i l, Emanuel. Změny údolní nivy řeky Moravy ve středověku. In: *Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů. Díl 2*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1971, s. 89–92; srov. P o l á č e k, Lumír, Š k o j e c, Jaroslav a H a v l í č e k, Pavel. Archäologische und geologische Untersuchungen der Sanddünen am Zusammenfluß von March und Thaya, Mähren. In: Poláček, Lumír, Hrsg. *Studien zum Burgwall von Mikulčice. Bd. 6*. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, 2005, S. 109–175.
- 5 P l a č e k, Miroslav. Úvod (Krajinný a topografický rámeček). In: Plaček, Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín, 2008, s. 11; Týž. Vývoj města a jeho památky. In: Pajer, Jiří a kol. *Strážnice: kapitoly z dějin města*. Strážnice: [s.n.], 2002, s. 75; Z e m e k, Metoděj. *Moravsko-uherská hranice v 10. až 13. století: (příspěvek k nejstarším dějinám Moravy)*. Brno: Musejní spolek, 1972, s. 30–31; srov. C e n d e l í n, Dušan. Přechody Bílých Karpat z Moravy do Pováží: přesná lokalizace dopravních linií a moravské příhraniční fortifikace. *Vlastivědný věstník moravský* 62, 2010, s. 298 a 307; Týž. Postavení Uherského Brodu na raně středověké dopravní síti. *Historická geografie* 35, 2009, č. 1, s. 69 a M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy

- do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: město Kunovice, 2018, s. 88 či Týž. Hradčovsko od pádu Velké Moravy do připojení vsí k uhersko-brodskému panství pánů z Kunovic (1518). In: Mitáček, Jiří, Zemek, Petr a kol. *Hradčovice a Lhotka: obec ve víru času*. Hradčovice: obec Hradčovice ve spolupráci s Moravským zemským muzeem a Muzeem Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, 2017, s. 77.
- 6 CDB I, č. 115, s. 116–123; srov. H u r t, Rudolf. Sady u Uherského Hradiště. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 53/54, 1968/1969, s. 70–71 či Týž. Počátky velehradského kláštera. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 52, 1967, s. 113.
 - 7 S n á š i l, Robert. Změny sídlištní sítě a jejich příčiny v 10.–19. století. In: Nekuda, Vladimír a kol. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1992, s. 387, 395, 402 a 412; Biskupice viz CDB I, č. 115, s. 122. Boris Novotný uvažoval o možnosti lokalizace dvojích Biskupic jako Biskupic u Luhačovic či Biskupic u Vrbátek na Prostějovsku, obojí by však bylo zcela mimo dosažitelné osídlení (snad možná na Luhačovicku), N o v o t n ý, Boris. Výzkum přemyslovského ústředí „castrum Zpitiġnew“ z 11.–12. století a rekonstrukce jeho úředu v archeologických a písemných pramenech. *Archaeologia historica* 3, 1978, s. 195.
 - 8 S n á š i l, Robert. c. d., s. 387–397; J a n, Libor. Jak je tomu s dvěma Veligrady ve Zdíkově listině? K jedné moravské topografické záhadě (a potažmo i tzv. velehradské tradici). In: Jordánková, Hana, ed. *Alis volat propriis: sborník příspěvků k životnímu jubileu Ludmily Sulítkové*. Brno: Statutární město Brno, s. 47–48; srov. M i t á č e k, Jiří. Vážany od první písemné zmínky po léta třicetileté války. In: Mitáček, Jiří a kol. *Vážany: dějiny a život obce*. Vážany: obec Vážany, 2020, s. 61–70; Týž. Popovice ve 13.–16. století. In: Čoupek, Jiří a kol. *Popovice: slovácká obec v letech 1220–2020*. Popovice: obec Popovice, 2020, s. 19–23; Týž. Podolí ve 13. až 16. století. In: Čoupek, Jiří a kol. *Podolí: obec nad Olšavou*. Podolí: Petr Brázda – vydavatelství ve spolupráci s obcí Podolí, 2020, s. 9–13.
 - 9 H u r t, Rudolf. Sady u Uherského Hradiště. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 53/54, 1968/1969, s. 71.
 - 10 Viz Tamtéž, s. 70–71; jeho argumentaci posléze převzali i další autoři, například S k u t i l, Jan. Osídlení severní části dolnomoravského úvalu ve světle místních jmen. *Slovácko* 29, 1987, s. 38 či V e r b í k, Antonín. Středověké město. In: Verbík, Antonín, Zemek, Metoděj a kol. *Uherské Hradiště: dějiny města*. Brno: Blok, 1981, s. 89–90.
 - 11 K o u ř i l, Pavel a P r o c h á z k a, Rudolf. Moravian Centres between the Mojmirids and Přemyslids. In: Kouřil, Pavel, Procházka, Rudolf et al. *Moravian and Silesian Strongholds of the Tenth and Eleventh Centuries in the Context of Central Europe*. Brno: The Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology Brno, 2018, p. 45–48. Martin Wihoda přímo míní, že Boleslav Chrabrý „jižní Moravu [...] ponechal v rukou místních velmožů“, W i h o d a, Martin. *Morava v době knížecí: 906–1197*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010, s. 106–109, zejm. 109.
 - 12 S t a ň a, Čeněk. Ekspansja Polski na Morawy za panowania Bolesława Chrobrego i problematika archeologiczna tego okresu. *Studia Lednickie* 2, 1991, s. 53–75.
 - 13 Nejnověji M i t á č e k, Jiří a V a v ř í n e k, Vladimír. *Uherské Hradiště-Sady. 500 let křesťanství ve střední Evropě. Sv. IV. Historické souvislosti 9.–13. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2021, s. 43–44, 54–60 a 68–69; srov. G a l u š k a, Luděk, M i t á č e k, Jiří a N ý v l t o v á F i š á k o v á, Miriam. Uherské Hradiště – Sady: from a Great Moravian Sacral Centre to the Largest Church Necropolis of the Ducal Period in Moravia. In: Kouřil, Pavel, Procházka, Rudolf et al. *Moravian and Silesian Strongholds of the Tenth and Eleventh Centuries in the Context of Central Europe*. Brno: The Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology Brno, 2018, p. 99–114.
 - 14 K založení kláštera dosud nejpodrobněji H u r t, Rudolf. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. 1205–1650*. Olomouc: Akademie velehradská, 1934, s. 33–43; srov. Týž. Počátky velehradského kláštera. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 52, 1967, s. 87–115; Č e c h u r a, Jaroslav. Příspěvek k dějinám velehradského kláštera v éře přemyslovské. *Časopis Matice moravské* 100, 1981, s. 129–130; P o j s l, Miroslav. Příchod cisterciáků na Moravu a počátek velehradského kláštera. In: Pojsl, Miroslav, ed. *Cisterciáci na Moravě: sborník k 800. výročí příchodu cisterciáků na Moravu a počátek Velehradu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 25–41. K působení královny Konstancie na východní Moravě M i t á č e k, Jiří. K interpretacím Kunovicka v listině královny Konstancie z roku 1231. *Slovácko* 50, 2008, s. 217–229 (zde i další literatura) či Týž.

- Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: město Kunovice, 2018, s. 90–95.
- 15 Více M i t á č e k, Jiří a V a v ř í n e k, Vladimír. c. d., s. 31–69.
 - 16 Viz H u r t, Rudolf. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. 1205–1650*. Olomouc: Akademie velehradská, 1934, s. 17 či V e r b í k, Antonín. c. d., s. 89.
 - 17 CDB I, č. 115, s. 116–123 (1141); č. 354, s. 318–319 (1196); CDB II. (1198–1230). Friedrich, Gustav, ed. Prague: Sumptibus comitiorum Regni Bohemiae, 1912, č. 238, 228–229 (1222); CDB IV. (1241–1253). Šebánek, Jindřich a Dušková, Sáša, eds. Prague: ČSAV, 1962, 371–372, č. 208 (1251). Jiná listina roku 1247, viz *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále CDM). Sv. III. (1241–1267). Boček, Antonín, ed. Olomucii: A. Skarnitzl, 1841, 69–70, č. 95, je však jednoznačně falzem vytvořeným Antonínem Bočkem, konfirmační listina z roku 1251 ale byla potvrzena jako pravá, viz Š e b á n e k, Jindřich a D u š k o v á, Sáša. *Kritický komentář k moravskému diplomatovi: zpracování látky z III. svazku Bočkova moravského kodexu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1952, s. 68 a 129.
 - 18 Moravský zemský archiv v Brně (dále MZAB), fond A 3, Stavovské rukopisy, kn. 20, inv. č. 700, Kniha Půhonná a nálezová (rejstra holomoucký anno 1549 -O-), 1547–1549, f. 235r; kn. 21, inv. č. 701, Kniha Půhonná a nálezová (rejstra holomoucký anno 1550 -P-), 1550–1552. Důležitost tohoto přechodu dokládá také skutečnost, že právě v těchto místech (v trati „Na Beštění“ či „Běščeně“), na pomezí katastrů Uherské Hradiště – Sady a Kunovice, máme ještě ve 2. polovině 11. a ve 12. století archeologicky doloženu osadu kočovných Pečeněhů, jež nasvědčuje krátké uherské přítomnosti až za řekou Olšavou, viz S n á š i l, Robert. c. d., s. 394.
 - 19 CDB II, č. 195, s. 180.
 - 20 CDB II, č. 321, s. 322; *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále RBM). Sv. I. Erben, Karel Jaromír, ed. Prague: [nakladatel neznámý], 1855, č. 735, s. 345. Listina byla také podkladem dobového falza z poloviny 13. století, obsahující zcela totožný popis, CDB II, č. 380, s. 427, srov. Š e b á n e k, Jindřich. Notář Otakar 5 a nejstarší listiny oslavanské a velehradské. *Časopis Matice moravské* 67, 1947, s. 222–290. Listina z roku 1250 viz CDB V/1. (1253–1278). Šebánek, Jindřich, Dušková, Sáša a Vašků, Vladimír. Prague: Academiae scientiarum Rei publicae Bohemicae, 1974–1993, č. 194, s. 355; CDM III. (1241–1267). Boček, Antonín, ed. Olomucii: A. Skarnitzl, 1841, č. 155, s. 128–131; RBM I, č. 1256, s. 582 (2× *Pepowiz*).
 - 21 Z e m e k, Metoděj. Místopis jednotlivých obcí. In: Nekuda, Vladimír a kol. *Uherskohradištsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1992, s. 637–640 (Popovice).
 - 22 Přehledně P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. Královna a králové. (Hodonín za rozkvětu českého státu 1200–1412). In: Miroslav Plaček a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948*. Hodonín: Město Hodonín, 2008, s. 77–81. O přepadení Uherského Hradiště: V e r b í k, Antonín. c. d., s. 113; srov. M e z n í k, Jaroslav. *Lucemburská Morava: 1310–1423*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 21. Město Uherské Hradiště z úspěšné obrany profitovalo potvrzením svých práv a majetkového zázemí (vsí Kunovice, Ostrožská Nová Ves a Míkovice) listinou českého krále Jana Lucemburského v roce 1315, CDM VI. (1307–1333). Chlumecký, Petr Jiří a Chytil, Josef, eds. Brünn: Verlag des Mährischen Landes-Ausschusses, 1854, č. 85, s. 59.
 - 23 Nově viz M i t á č e k, Jiří a V a v ř í n e k, Vladimír. c. d., s. 16–17.
 - 24 M e z n í k, Jaroslav. c. d., s. 30–31; V e r b í k, Antonín. c. d., s. 101.
 - 25 CDM VII (1334–1349). Chlumecký, Petr Jiří a Chytil, Josef, eds. Brünn: Verlag des Mährischen Landes-Ausschusses, 1858, č. 9, s. 7.
 - 26 V e r b í k, Antonín. c. d., s. 116. O poškození Dolních Popovic před rokem 1333 uvažuje i H u r t, Rudolf. Sady u Uherského Hradiště. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 53/54, 1968/1969, s. 75.
 - 27 CDM VIII. (1350–1355). Brandl, Vincenc, ed. Brünn: Verlag des Mährischen Landes-Ausschusses, 1874, č. 261, s. 198–200; *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských* (dále AZK). *Inventář pergamenů z let 1078–1471*. Sv. I. Šebánek, Jindřich, ed. Brno: Země moravskoslezská, 1932, č. 747, s. 149.
 - 28 CDM VIII, č. 261, s. 199. Navíc místo úhrady škod (vyčíslených na 50 hřiven pražských grošů) klášteru zadržuje ještě ves Míkovice, kterou měli mniši užívat jako náhradu za nesplácenou pohledávku (60 hřiven pražských grošů) za záduší za jejich otce a bratra (kterýžto spor řešila již lis-

- tina v roce 1343). Celkem cisterciáci žádají výplatu škod ve výši 170 hřiven pražských grošů. Srov. V e r b í k, Antonín. c. d., s. 116; P o k l u d a, Zdeněk. Páni na kunovické tvrzi. In: Čoupek, Jiří a kol. *Kunovice v proměnách času*. Kunovice: Moraviapress, 1996, s. 45–46 či H u r t, Rudolf. Sady u Uherského Hradiště. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 53/54, 1968/1969, s. 75, který předpokládá, že po roce 1354 se Dolní Popovice vrátili do správy velehradského kláštera a byly znovu osazeny.
- 29 Tamtéž, s. 72, 76–77 a 84; srov. H u r t, Rudolf. Počátky velehradského kláštera. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 52, 1967, s. 114.
- 30 CDM XIII (1400–1407). Brandl, Vincenc, ed. Brunn: Verlag des Mährischen Landes-Ausschusses, 1897, č. 153, s. 162; *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích* (dále AČ). Sv. 7. Kalousek, Josef, ed. Praha: Domestikální fond království Českého, 1887, s. 588, č. 52. K Petru Plumlovskému z Kravař a jeho vládě v Kunovicích vice M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: město Kunovice, 2018, s. 103–104.
- 31 CDM VII, č. 219, s. 820 (1323); CDM IX, č. 382, s. 284–285 (1364); Š v á b e n s k ý, Mojmír. *Stavovské listiny 1212–1847: katalog*. Brno: Státní archiv, 1965, s. 337, č. 1432 (potvrzující zápis v zemských deskách nalézáme až v roce 1368, *Die Landtafel des Margrafthumes Mährens. Moravské zemské desky*. Olmützer Cuda. Řada olomoucká (dále ZDO). I. svazek (1348–1466). Chlumecký Petr, Chytil, Josef, Demuth, Carl a Wolfskron, A. R. Brunn: Nitsch & Grosse, 1856, s. 47–48, č. 963); CDM XIII, č. 153, s. 162 (1401); AČ 7, s. 588, č. 52; srov. H u r t, Rudolf. Sady u Uherského Hradiště. *Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales* 53/54, 1968/1969, s. 76 a M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: město Kunovice, 2018, s. 102–104.
- 32 CDB V/1, č. 153, s. 245–248.
- 33 CDM VII, č. 219, s. 820. Na místě jedné stojí dnešní Míkovice (Horní Měníkovice), na místě druhé (a na druhém břehu řeky) dnešní Věsky (předtím Dolní Měníkovice), srov. M i t á č e k, Jiří. K interpretacím Kunovicka v listině královny Konstancie z roku 1231. *Slovácko* 50, 2008, s. 226, pozn. 26.
- 34 CDM IX (1356–1366). Brandl, Vincenc, ed. Brunn: Verlag des Mährisches Landes-Aussuchsses, 1875, č. 276, s. 203; RBM VII/4, č. 1156, s. 699–700. Snad se jednalo o Lechotice, ves ležící 10 km jižně od Holešovic (okres Kroměříž).
- 35 P i l n á č e k, Josef. *Staromoravští rodové*. Brno: Ivo Sperát, 2011, s. 391.
- 36 CDM IX, č. 276, s. 203, RBM VII (1358–1363). Díl. 4. 1361–1362. Linhartová, Milena a Mendl, Bedřich, eds. Praha: ČSAV, 1961, č. 1156, s. 699–700 (1362); ZDO I, kn. 1, č. 1087, s. 54 (1368); *Die ältesten Belehungs- und Lehensgerichtsbücher des Bisthums Olmütz* (dále Lechner). Bd. II. Lechner, Karl, ed. Brunn: Verlag des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 1902, s. 48 (1370), s. 63 (1376) a 88 (1380); ZDO I/3, č. 196, s. 101 (1376). Všebor z Podolí například CDM X (1367–1375). Brandl, Vincenc, ed. Brunn: Verlag des Mährischen Landes-Ausschusses, 1878, č. 86, s. 109 (1370); Lechner II, s. 43, 48 a 49 (1370); CDM XV (Doplňky 1207–1408). Bretholz, Berthold, ed. Brunn: Verlag des Mährischen Landes-Ausschusses, 1903, č. 174, s. 147–148 (1377).
- 37 K rejstříku mostného Č o u p k o v á, Jaromíra. Seznam obcí, platících mostné do Uherského Hradiště, z roku 1362. *Slovácko* 36, 1994, s. 129–135. Jen pro zajímavost uvedme, že ve stejné době můžeme narazit na jiné Horní a Dolní Popovice, a to u Kroměříže, objevují se v listině z 16. 4. 1388, CDM XI (1375–1390). Brandl, Vincenc, ed. Brunn: Verlag des Mährischen Landes-Ausschusses, 1885, č. 473, s. 415, jejichž existence tak celou problematiku identifikace vsí v pramenech dále znejasňuje.
- 38 P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. Vznik a středověké proměny Veselí (1201–1527). In: Plaček, Miroslav, Futák, Peter a kol. *Veselí nad Moravou: město na řece času*. Veselí nad Moravou: Město Veselí nad Moravou, 2011, s. 101–105.
- 39 CDM XV, č. 232, s. 200–201. Srov. H u r t, Rudolf. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. 1205–1650*. Olomouc: Akademie velehradská, 1934, s. 83–84. Nebezpečnou a neklidnou dobu dokládá i skutečnost, že velehradský klášter si ke své ochraně musel držet oddíl ozbrojenců, ubytovaný jak v klášteře, tak ve tvrzi na vrchu Dolní Hrádek v blízkosti kláštera, srov. Tamtéž, s. 84.

- 40 ZDO I/7, č. 171 a 172, s. 250. Již v roce 1405 se Prokop z Podolí objevuje ve sporu s Mikšíkem z Podhradí. *Libri citationum et sententiarum seu knihy pŕuhonné a nálezové* (dále KP). Sv. I. Brandl, Vincenc, ed. Brunae: Sumptibus Deputationis March. Moraviae, 1872, s. 127, č. 108.
- 41 Anna z Lulče byla dcerou Bedřicha nejstaršího z Lulče a sestrou Dětocha z Lulče, který v roce 1405 vedl spor s Prokopem stran jejího věna (KP I, s. 126, č. 102), jakož i zmíněného Bedřicha staršího z Lulče, vice M l a t e č e k, Karel. *Rytíři z Lulče a jejich přátelé*. Brno – Slavkov u Brna: Moravský zemský archiv v Brně; Státní okresní archiv Vyškov, 2014, s. 77, 113, 146–149. Ochranou věna byl pověřen její (patrně) synovec Bedřich Motyčka z Lulče (ZDO I/17, s. 250, č. 172 (1406)).
- 42 KP II. Brandl, Vincenc, ed. Brunae: Sumptibus Deputationis March. Moraviae, 1873, s. 108, č. 457; vice M l a t e č e k, Karel. c. d., s. 147–148; srov. Týž. Jan z Moravan: rytíř, buřič, výtržník: portrét moravského šlechtice doby předhusitské. *Jižní Morava* 54, 2018, s. 72. Dále P i l n á č e k, Josef. c. d., s. 73, kde zmiňuje, že byla manželkou Prokopa z Podolí. Současně ji ale uvádí též jako manželku Pročka z Habrovan. Tamtéž, s. 61.
- 43 P i l n á č e k, Josef. c. d., s. 61; srov. L i č m a n, Alois. *Vlastivěda moravská. II, Místopis Moravy. Díl I místopisu, Brněnský kraj. Čís. 57, Slavkovský okres*. Brno: Musejní spolek, 1921, s. 195–196.
- 44 KP I, s. 83, č. 498 (1390); AČ 3. Palacký, František, ed. Praha: W kommissi u Krpnbergra i Řiwnáče, 1844, s. 471, č. 44 (1396); srov. P i l n á č e k, Josef. c. d., s. 61; B a l e t k a, Tomáš. Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411). *Sborník archivních prací* 46, 1996, č. 2, s. 453.
- 45 AČ 7, s. 589, č. 55. Více M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: město Kunovice, 2018, s. 104. Úzkou vazbu na českého krále Pročeka z Habrovan v témže roce demonstroval listinou, vydanou v Praze 4. 7. 1416, kdy dává ve známost, že se zavazuje do konce svého života za úhradu (tedy na účet královské komory) sloužit českému králi Václavu IV. se šesti ozbrojenci s koňmi, AČ 6. Palacký, František, ed. Praha: W kommissi knihkuppe Fridricha Tempského, 1872, s. 35, č. 28; *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526*. Díl I. Originály listin. Sv. 1/1. Beneš, František a Beránek, Karel, eds. Praha: Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1974, s. 108, č. 386 či *Archiv Koruny české*. Sv. 5. Katalog listin z let 1378–1437. Haas, Antonín, ed. Praha: Zemský národní výbor, 1947, č. 263, s. 163.
- 46 Více S e d l á č e k, Augustin. Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův (Pokračování 5.). Páni z Černé hory, z Doubravice a z Vildenberka. *Časopis Matice moravské* 17, 1893, s. 197–198; P i l n á č e k, Josef. c. d., s. 45; P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. *Páni z Kunštátu: rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, s. 253–254, 293–294, 313, 328 a 360; Š t ě p á n, Václav. Šumperk na počátku 15. století. *Severní Morava* 62, 1991, s. 3–8 (zejména s. 5–6); Týž. Nový pohled na přepadení Jihlavy v roce 1402. *Vlastivědný sborník Vysočiny, odd. věd společenských* 8, 1992, s. 7–22 (zvláště s. 16) a B a l e t k a, Tomáš. c. d., s. 410–411.
- 47 KP II, s. 188, č. 798 a s. 214, č. 952.
- 48 P i l n á č e k, Josef. c. d., s. 61.
- 49 Více M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: město Kunovice, 2018, s. 103–105; Týž. Historie Hlucka v 10. až 17. století: od časů Velké Moravy po léta hrůz třicetileté války. In: Jiří Mitáček a kol. *Hluk: dějiny města*. Hluk: Město Hluk, 2011, 151–153 či Týž. Páni z Bučovic a východomoravská ves Hluk. K otázkám majetkové držby a rozrodu rodu v třetí čtvrtině 14. století. *Vyškovský sborník* 9, 2012, s. 7–21.
- 50 O tomto datu hovoří P o l a c h o v á, Kateřina. *Historický vývoj zámku Habrovany v 19.–20. století*. Bakalářská práce na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Brno, 2012, s. 20–21, která rovněž uvádí datum roku 1400 pro smrt Beneše z Pamětic a obsazení vsi Habrovany Janem z Moravan; srov. H l a v á č e k, Petr. *Habrovany: 1350–2000*. Habrovany: Obec Habrovany, 2000 (viz Habrovany. 15. století. Rody z Pamětic, z Vlčnova, z Šelenberka). [online]. [cit. 2019-07-01]. Dostupné z: http://habrovany.profitux.cz/cd_html/04_15st.html. Dále B a l e t k a, Tomáš. c. d., s. 296–298, 463–464, který uvádí, že nástupce Beneše z Pamětic Maršík z Radovesic je jako korníř markraběte doložen teprve v letech 1402–1411, i když úřad „zastával nepochybně již dříve“, přičemž obsazení Habrovan datuje rokem 1394.
- 51 KP II, s. 22, č. 80. O sporu o Koberčice detailně M l a t e č e k, Karel. c. d., s. 145–147; srov. Týž 2018. c. d., s. 68–70.

- 52 Půhon Dětocha z Lulče hovoří o osmi letech, po které Prokopa upomíná o věno své sestry, KP I, s. 126, č. 102; M l a t e ě k, Karel. c. d., s. 77, 113.
- 53 KP II, č. 375, s. 437 (1415) a č. 519 a 520, s. 497–498 (1416).
- 54 *Die Landtafel des Margrafthumes Mährens. Moravské zemské desky*. Brünnner Cuda. Řada brněnská (dále ZDB). I. svazek (1348–1466). Edd. Chlumecký, Petr Jiří, Chytil, Josef, Demuth, Carl a Wolf-skrón, A. R. Brünn: Franz Gastl's typograph, 1856, kn. 11, s. 318, č. 483 (1417, spolek na všech statcích s jeho příbuznými Maršíkem z Radovesic a Mikulášem, řečeným Abeceda z Pamětic); KP II, s. 543, č. 724 (1417); III. Brandl, Vincenc, ed. Brunae: Sumptibus Deputat. March. Mor., 1878–1880, s. 44, č. 212 (1419); II, s. 626, č. 389 (1420). V případě zápisů z let 1417 a 1420 se navíc jedná o půhon Václava z Morkovic stran držby nedalekého Vlkoše, k němuž získal Proček z Habrovan v roce 1415 od českého krále Václava IV. souhlas k výplatě od Jana z Moravan, AČ 7, s. 600, č. 89.
- 55 M i t á ě k, Jiří a V a v ř í n e k, Vladimír. c. d., s. 20–21.
- 56 K obsahu slova „nadbyt“ (nábyt, nábytek) viz B r a n d l, Vincenc. *Glossarium illustrans bohemicomoravicae historiae fontes*. Brünn: Carl Winiker, 1876, s. 163–164.
- 57 KP II, č. 519 a 520, s. 497–498 (ve druhém zápise z téhož žaluje bratra Jana z Moravan, nitranského biskupa Hynka).
- 58 MZAB, fond A 3, Stavovské rukopisy, inv. č. 681, Kniha půhonná a nálezová, 1412–1420, fol. 94v.
- 59 L i ě m a n, Alois. c. d., s. 193–195 či H l a v á ě k, Petr. c. d., kde se uvádí i její druhý manžel Val-koun z Litkovic. K rodu ze Strachotína u Znojma, viz P i l n á ě k, Josef. c. d., s. 123. Zápis vlastnictví vsi Habrovany Beneší z Pamětic viz ZDB I/7, s. 155–156, č. 11 (1385). Tato Ofka se později psala jako Ofka z Říše, ZDB I/12, s. 354, č. 454 (1446). Ve městečku Říše a na dalších majetcích jí její předchozí manžel Bohuž z Habrovan zapsal již v roce 1407 věno ve výši 200 hřiven pražských grošů, ZDB I/9, s. 258, č. 88.
- 60 KP II, s. 214, č. 952–953. Bohuše z Habrovan zastihujeme v pramenech přinejmenším ještě téhož roku v červenci, *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. (1378 dec.–1419 aug. 16.)*. Tomus VII. *Fontes Archivi terrae Moraviae Brunae*. Krafl, Pavel, ed. Praegae: Institutum historicum Academiae scientiarum Rei publicae Bohemicae, 2010, s. 257, č. 546.
- 61 KP II, s. 182, č. 755; srov. B r a n d l, Vincenc a G o m p e r z, Julius. *Historische Notizen über Lulč, Habrovan und Hobitschau*. Brünn: [s.n.], 1893, s. 8. Jednalo se tedy o sestru Machníka z Pamětic (například také KP II, s. 100, č. 416, 1407), příbuznou Jana a Pročka z Habrovan.
- 62 KP II, č. 375, s. 437 a s. 457; originál srov. MZAB, A 3 Stavovské rukopisy, inv. č. 681, Kniha Půhonná a nálezová 1412–1420, fol. 56v. Za upozornění na tuto zprávu, jež mi dříve unikala, děkuji milému příteli a kolegovi Mgr. Karlu Mlatečkovi, Ph.D.
- 63 M l a t e ě k, Karel. c. d., s. 74.
- 64 Tamtéž.
- 65 ZDB I/12, s. 3544, č. 25; více M i t á ě k, Jiří. *Historie Vlčnovska od pádu Velké Moravy do příchodu pánů z Kunovic (1518)*. In: Mitáček, Jiří a kol. *Vlčnov: dějiny slovácké obce*. Vlčnov: Obec Vlčnov, 2013, s. 110–113; M i t á ě k, Jiří a V a v ř í n e k, Vladimír. c. d., s. 21–22; srov. P o k l u d a, Zdeněk. *Rytíři z Vlčnova. Malovaný kraj 6*, 1997, s. 5.
- 66 Více M i t á ě k, Jiří a V a v ř í n e k, Vladimír. c. d., s. 22.
- 67 Patrně se jedná o zaniklou ves Lipina (či Lipinka), která ležela v katastru obce Lhota na Vyškovsku, viz N e k u d a, Vladimír. *Zaniklé osady na Moravě v období feudalismu*. Brno: Krajské nakladatelství, 1961, s. 42. Ves s názvem Lipina se uvádí též jako součást brumovského panství, viz H o s á k, Ladislav. *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha: Academia, 2004, s. 437 a 439.
- 68 Velehradský opat požadoval nejdříve 190 hřiven pražských grošů, později dalších 30 a 24 hřiven nových platů, KP III. Brandl, Vincenc, ed. Brunae: Sumptibus Deputat. March. Mor., 1878–1880, s. 557, č. 685 (1446), s. 650, č. 1157–1159 (1447), s. 596, č. 1919 (1447), s. 650, č. 1157 (1447), s. 705, č. 1405 (1448) a s. 634, č. 218 (1448). K tomu H u r t, Rudolf. *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě I. 1205–1650*. Olomouc: Akademie velehradská, 1934, s. 110, který uvádí, že aby mniši mohli tyto majetky vyplatit, zastavili obec Moravská Nová Ves Čenku z Mošnova a z Hodonína a jeho synům za sumu 1000 zlatých uherských.
- 69 ZDB I/12, s. 346, č. 285. Je zajímavé, že proti tomuto zápisu protestuje Jindřich z Radovesic, syn nám známého komořího Maršíka z Radovesic, ZDB I/12, s. 346, č. 286. Jeho otec Maršík byl

- s Pročkem z Habrovan a Mikulášem, řečeným Abeceda z Pamětic od roku 1417 ve spolku na všech jejich statcích, ZDB I/11, s. 318, č. 483.
- 70 P i l n á č e k, Josef. c. d., s. 10; KP II, s. 397, č. 131 (1413) a s. 457 (1415; zde je hned v sousedství připomenut půhon Ofky z Drslavic na Jana z Moravan); ZDB I/9, s. 271, č. 303 (1412); ZDO I/9, s. 332, č. 13 a s. 333, č. 25–27 (vše 1417).
- 71 ZDO I/9, s. 333, č. 25 a 26.
- 72 Srov L i č m a n, Alois. c. d., s. 195. Ves Habrovany (kterou rytíři z Vlčnova zřejmě nabyli po smrti uvedených sirotků Pročka z Habrovan) později prodal (v roce 1447) Arklebův syn Burian z Vlčnova, ZDB I/12, s. 363, č. 540.
- 73 ZDO I/10, s. 360, č. 22. Je zde i další zápis o prodeji ročního platu deseti hřiven grošů ve vsi Vlkoš, ZDO I/10, s. 360, č. 23. V roce 1429 také Arkleb z Ostrova a Kunovic vyznává, že drží od Pročka listinu na držbu Vlkoše, AČ 7, s. 590, č. 57, není však jasné, zda tento ještě byl mezi živými.
- 74 ZDO I/10, s. 360, č. 25.
- 75 V á l k a, Josef. *Dějiny Moravy. Díl 1, Středověká Morava*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1991, s. 169.
- 76 Ještě v roce 1419 dostal od krále Václava IV. zástavou Nový Hrad u Blanska, ovšem zanedlouho se ukázalo, že Proček nedodržel všechny zástavní podmínky a hrad se dostává zpět do zástavy Vaňkovi Černoorskému z Boskovic, srov. [online]. [cit. 2019-07-04]. Dostupné z <http://www.novyhrad.eu/domains/novyhrad.eu/index.php/historie>. V roce 1420 již prokazatelně hrad držel Vaněk z Boskovic, AČ 7, s. 578, č. 20–22.
- 77 AČ 6, s. 35, č. 28 a AČ 7, s. 589, č. 55. Více M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: město Kunovice, 2018, s. 104.
- 78 KP II, s. 510, č. 597; srov. M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: město Kunovice, 2018, s. 103–105; M l a t e č e k, Karel. c. d., s. 58–59.
- 79 Můžeme na to usuzovat i z faktu, že další půhony týkající se vsi Podolí a Jana z Moravan již v zápisech zemského soudu nenalézáme.
- 80 M i t á č e k, Jiří. Od pádu Velké Moravy do panství rytířů ze Zvole (1509). In: Mitáček, Jiří a kol. *Kunovice I*. Kunovice: město Kunovice, 2018, s. 104.
- 81 AČ 7, s. 589–590, č. 56.

Mgr. Jiří M i t á č e k, Ph.D. (n. 1975), generální ředitel Moravského zemského muzea, se svým badatelským zájmem zaměřuje na historii rytířského řádu johanitů s důrazem na jeho zakotvení v českém a moravském prostředí a vývoj a proměny hraničního prostoru východní Moravy v 10. až 14. století a výzkum mikrohistorie tohoto regionu.

The Secret of Two Popovice. Contribution to the Settlement of Moravian-Hungarian Borderland in 13th–15th Century

A b s t r a c t

The villages Podolí and Popovice were most probably founded by the Velehrad monastery sometime between 1210–1220. Both villages were listed for the first time in the list of monastery villages issued by the Olomouc Archbishop Robert in August 1220. While Horní Popovice remained in the property of the monastery, the fate of the village Dolní Popovice was marked by Hungarian invasions into the region in 1331–1332 (and maybe in 1253 and 1315 as well), the following unsuccessful renewal of the village by the lords of Ungersberg before 1354, marauding raid by the lord of Veselí Petr from Sternberg before 1383 and the possible renewal of the village by the family of Habrovany in the end of 14th century when the village's name was probably changed to Podolí. The damaged village might have been named Podolí due to its location in the valley of the river Olšava – that is the village lying in a valley – Podolí – (on the left bank of the river Olšava along the road between Uherské Hradiště and Uherský Brod) or the denominative of the name Dolní/Podolní Popovice might have been used.

The village Podolí was first mentioned in the document from April 14, 1362, but most probably the village mentioned was not Podolí from the region of Uherské Hradiště. Also in the list of bridge toll payments from the surroundings of Uherské Hradiště from 1362 the village Podolí cannot be found yet, only two villages (Horní and Dolní) Popovice. The name Dolní Popovice can also be found in the document from 1383 about an attack on the village. Only in 1406 we learn about Prokop from Podolí who buys the village Újezdec. Another citation from 1416 refers to a dead husband of lady Ofka from Litkovice while Prokop from Podolí was supposed to secure the same adequate payment as her widow dowry. I am convinced that the person in question is without any doubt Proček from Pamětice (near Boskovice, the district of Blansko), who was known in the south of Moravia under the predicate from Habrovany (near Vyškov), who probably died around year 1415. After this year we probably find in sources his son – also Proček from Habrovce, a vicechamberlain of the Czech King Wenceslas IV., who did not die before 1420. Already his grandfather Beneš from Pamětice appears in the 1390s with the predicate from Podolí. The connection between both aristocrats named Proček from Habrovany and the region is unambiguous and is also proved by close connections with other aristocrats – the participants in the property lawsuits concerning two villages – Kunovice and Hluk – Jan from Moravany and Mírek, so called Huhňa from Chlum. The above-mentioned Ofka may be identified with Ofka from Strachotín (Rausenbruck) near Znojmo – (also mentioned as Ofka from Litkovice) – wife of Bohuš from Habrovany the son of the former owner of the village and fortress Petr from Habrovany. The important proof of the fact that the Prokop from Podolí/Proček from Habrovany mentioned in 1406/1416 was probably father of Proček from Habrovany from the second half of the 1410s, is the record from 1437, which confirms that Proček sold the village Újezdec to John, called Kužel, from Žeravice. Also, it informs us, that these records were made with a special permission of Moravian Margrave after the death of the mentioned seller. This village was bought by Prokop z Podolí in 1406.

Key words: Dolní Popovice, Horní Popovice, Podolí, Popovice, Eastern Moravia, 13th–15th century, Proček from Habrovany

Das Geheimnis des doppelten Popowitz. Beitrag zur Besiedlung des mährisch-ungarischen Grenzlandes im 13.–15. Jahrhundert

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Dörfer Podolí/Podoly und Popovice/Popowitz wurden höchstwahrscheinlich irgendwann in den Jahren 1210–1220 vom Kloster Velehrad/Welehrad gegründet. Beide erscheinen erstmals in einer Aufzählung von Klosterdörfern, die im August 1220 vom Olmützer Bischof Robert übergeben wurden. Während das Dorf Horní Popovice in den folgenden Jahrhunderten im Eigentum des Klosters verblieb, griffen wohl in das Schicksal von Dolní Popovice die ungarischen Invasionen in diese Region von 1331–1332 (und wahrscheinlich auch in den Jahren 1253 und 1315) ein, ebenso wie dann die nachfolgende erfolglose Neubesiedlung durch die Herren von Ungersberg um 1354, der räuberische Überfall auf die Ortschaft durch Herrn Peter von Sternberg um 1383 und die mutmaßliche Neustiftung des Dorfs durch die Wladyky von Habrovany/Habrowan Ende des 14. Jahrhunderts, als höchstwahrscheinlich der Name der Ortschaft in Podolí geändert wurde. Das stark zerstörte Dorf konnte den neuen Namen (Podolí bedeutet „*sich im Tal erstreckend*“) aufgrund seiner Lage im Tal der Olšava/Olsawa erhalten haben, da es sich im Tal linkerseits der Olsawa (entlang der Landstraße zwischen den Städten Uherské Hradiště/Ungarisch Hradisch und Uherský Brod/ Ungarisch Brod) dahinzog, gegebenenfalls konnte ein Denominativum des ursprünglichen Namens Dolní Popovice verwendet werden, also Podolní Popovice. Als erste Erwähnung des Dorfs Podolí wird zumeist die Urkunde vom 14. April 1362 angegeben, doch handelte es sich wahrscheinlich nicht um Podolí bei Uherské Hradiště. Aber in der Liste der Brückengeldzahlungen von 1362 aus der Umgebung von Uherské Hradiště finden wir auch keinen Ort Podolí, sondern nur zweimal Popovice (Dolní Popovice und Horní Popovice / Ober- und Unterpapowitz). Der Name Dolní Popovice erscheint noch in der

Urkunde von 1383 zum Überfall des Dorfs. Erst 1406 erfahren wir von einem Prokop von Podoly, der das Dorf Újezdec/Aujest kauft. Die nächste Prokop von Podoly erwähnende Ladung von 1416 verweist nämlich auf den nicht benannten verstorbenen Ehemann der Frau Ofka von Litkovice/Litkowitz, wobei Prokop von Podoly für die gleiche, entsprechende Auszahlung ihres Witwengehalts sorgen sollte. Nach meiner Überzeugung handelt es sich ohne jeden Zweifel um Proček von Pamětice/Pamietitz (bei Boskovice, Landkreis Blansko), der in Ostmähren unter dem Prädikat von Habrowan (bei Vyškov) geführt wurde und wahrscheinlich im Jahre 1415 starb. Nach diesem Jahr finden wir in den Quellen seinen Sohn, – auch Proček von Habrovic, ein Unterkämmerer des Böhmisches Königs Wenzel IV., der um 1420 starb. Bereits sein Großvater, Beneš von Pamietitz, erscheint in den neunziger Jahren des 14. Jahrhunderts mit dem Prädikat von Podolí. Die Verbindung von Proček von Habrowan mit der Region ist eindeutig, wovon auch die engen Beziehungen zu weiteren Adligen zeugen – zu Parteien bei Vermögensstreitigkeiten um zwei bedeutende Landgüter in der Umgebung – Kunovice und Hluk, nämlich zu Jan von Moravany und zu Mírek, genannt Huhňa von Chlum. Die erwähnte Ofka können wir mit der Ofka von Strachotín (Rausenbruck) bei Znaim identifizieren (sie schrieb sich auch von Litkovice), der Ehefrau des Bohuš von Habrowan, eines Sohnes des früheren Besitzers von Dorf und Rittersitz Petr von Habrowan. Als wichtiger Beleg dafür, dass der in den Jahren 1406/1416 wiederholt genannte Prokop von Podoly/Proček von Habrowan wahrscheinlich der Vater vom anderen Proček von Habrowan ist, dient eine Niederschrift von 1437, die bestätigt, dass dieser dem Jan, genannt Kužel von Žeravice, das Dorf Újezdec verkauft hat, also ein Besitztum, das 1406 gerade Prokop von Podolí kaufte. Hinzugefügt ist eine Eintragung, die davon spricht, dass die Niederschriften mit spezieller Erlaubnis des Markgrafen von Mähren nach dem Tod der Verkäufer verfasst wurden.

Stichwörter: Dolní Popovice, Horní Popovice, Podoly, Popowitz, Ostmähren, 13.–15. Jahrhundert, Proček von Habrowan

UHERSKÉ EPIZODY V DĚJINÁCH HRADU BÁNOVA

Jan Škvřel, *Filosofický ústav Akademie věd České republiky, Praha*

Studie reflektuje listinu uherského krále Bély IV. šlechtici Herrandovi z roku 1262. Listina zmiňuje věrné služby Herranda, který se měl v mládí osvědčit jako válečník dobytím hradů Hartberg (Dobronuc) ve Štýrsku, Kirchsclag v Rakousku a obranou dobytého hradu Peno na Moravě, který je identifikován jako hrad Bánov. K uherskému obsazení Bánova došlo pravděpodobně během uherského tažení na Olomouc v roce 1253. Z díkce listiny vyplývá, že v roce 1262 již Bánov nebyl v uherských rukou, což odpovídá představě české historiografie o ovládnutí této oblasti po bitvě u Kressenbrunn v roce 1260.

Po pádu Velké Moravy vzniklo široké hraniční pásmo mezi českým knížectvím a uherským královstvím, území mezi Moravou, Olšavou na jedné straně a Váhem na straně druhé. Účel tohoto hraničního pásma, které je v uherských pramenech nazývané konfinium a v českých Lucké pole nebo spíše Lucko, byl obranný – v případě útoku nepřítele ho donutit projít neosídleným územím, kde by nemohl plněním získávat potraviny a takto ho oslabit před vojenským střetem, případně ho od střetu přímo odradit. I přesto zde k bitvě skutečně došlo, v roce 1116, která byla krvavá a skončila vítězstvím českého knížete Vladislava I. nad uherským králem Štěpánem II.

Na toto „území nikoho“ si dělaly nároky obě strany, často až k nejzazší možné hranici, tj. k Olšavě nebo Váhu. Záleželo ovšem na momentální síle obou státních útvarů, kdo území nebo jeho část ovládal.

Zákoník uherského krále Ladislava I. výrazně omezuje běžný život na hranicích (*confinium*) – obchodníkům je bez králova povolení zakázáno prodávat koně a voly, a to pod trestem smrti. V případě útoku měly být zničeny osady, které zde stály. Většinu obyvatelstva tvořili strážci hranic (*speculatores*, jinde *custodes vero confiniorum, qui vulgo ewrii vocantur*), často z řad cizorodých etnik, Pečeněhů (Plavců) a Sikulů. O tomto osídlení svědčí i místní názvy (Sekule, Plavocký Čtvrtek), nebo dokonce i trať Beščene mezi Uherským Hradištěm a Kunovicemi, případně i nomádské třmeny nalezené v Kosticích na Břeclavsku.

První zmínku o Bánovu přinesl český kronikář Kosmas. Váže se k roku 1091, kdy z českého království utíká kralevic Břetislav do Uher, kde ho přijímá král Ladislav I., bratranec jeho matky Adléty. Ten Břetislava vlídně přijal a určil mu a jeho lidem k přebývání hrad Bánov (*Banow*), který se nacházel u Trenčína v hornatém a lesnatém území, které bylo vhodné na lov. Potraviny Přemyslovcově družiny byly dováženy ze sousedních krajín (ačkoliv se dá uvažovat, že mohl vlastnit rozsáhlejší župní území). Kronikář hrad nejspíše viděl o osm let později – v létě roku 1099 se na „poli, které se nazývá Lucko“ sešel český kníže Břetislav II. s uherským králem Kolomanem, aby přísahami obnovili mírová ujednání. Součástí výpravy byl i pražský biskup Heřman a také kronikář Kosmas, oba 11. června 1099 v Ostríhomi získali kněžské svěcení.

V uherských pramenech se objevuje jméno Bana (*Banya*) hned pro dvě místa, jak pro sledovaný Bánov, tak pro zaniklý a nelokalizovaný hrad Bana, který se nacházel poblíž Piešťan. Tento hrad se několikrát objevuje ve společnosti hradů Komárno, Szolgagyör (zřejmě Hlohovec).

Neosídlené, hvozdem porostlé území konfinia bylo postupně narušováno kolonizací, snad již v průběhu 12. století, plně tato tendence nastoupila v 13. století, silněji z moravské strany. Na uherskou stranu se dostalo Záhoří a Pováží, které připadá k trenčínské a nitranské

župě. V letech 1206 a 1217 od Ondřeje II. získává Skalici a území až k řece Veličce šlechtic Tomáš a jeho synové Sebus a Alexandr z rodu Hunt-Poznanovců. Hranici jejich území lze vymezit pramenem Chvojnice, tímto potokem k Hodonínu a řece Moravě, poté proti proudu řeky k ústí Veličky, posléze proti proudu Veličky do Tasova (uváděn jako *portus*, zřejmě obchodní stanice). Z Tasova hranice vedla po hřebeni k Vrbovcům a vracela se k prameni potoka. Velička tedy v roce 1217 tvoří nejjižnější hranici Moravy v této oblasti, což dokládá i listina Bély IV. z roku 1256, kde zmíněnou zemi (ve vymezení došlo jen k drobným změnám) získávají hrabata Kosma a Achilleus, synové výše zmíněného Alexandra.

Narušování hraničního *confinia* probíhá ve stejném období i z české strany, nejpozději na počátku třicátých let 13. století na moravsko-uherském pomezí (*Brecyzlouiensem, Pribizlouiensem, Conowiz, Godenin, Bisenz et Budewigez provincias*) královna Konstancie, již se přičítá kolonizátorská a zakladatelská aktivita. Podobně lze zmínit i Tvrdišovce, zakládající svá sídla v údolí řeky Moravy.

Na počátku padesátých let je Bánov už v českých rukách. Před zářím 1251 (kdy je se zmíněným místem dále disponováno) získává zemi Sobotiště (pochopitelně v okolí dnešní obce), která kdysi přináležela k hradu Bánov (*terram suam Zobodycha vocatam, que quondam terra castris nostri de Bana fuerat* – M. Hoferka interpretuje jako hradiště Bana) od krále Bély Baas, syn stejnojmenného otce, trencínský župan. Otázka je, zda Bánov přešel pod českou svrchovanost již před rokem 1217, nebo až později. Listina z roku 1251 by nasvědčovala, že k změně hranic došlo teprve nedávno, ale jak bylo řečeno již dříve, obě strany se snažily uplatňovat své nároky i dlouhou dobu po faktické změně hranic.

Česká historiografie nereфлекtuje listinu uherského krále Bély IV. datovanou do poloviny srpna roku 1262. Tehdy uherský monarcha za věrné služby uděluje svému podkonímu (*magistri agazonum*) a trencínskému županu Herrandovi majetky (*possesione*) Rajka (dnes v severovýchodním Maďarsku, u hranic se Slovenskem).

Jak je zvykem u uherských listin, věrné služby jsou poměrně přesně popsány, týkají se povětšinou válek s českým králem Přemyslem Otakarem II. o babenberské dědictví (ale i mongolského nájezdu nebo bojů na Ukrajině, Bulharsku či Adriatiku). Herrand během svého mládí (*pueritie*) sloužil králi jak doma (*in domo nostra*), tak ve válečných výpravách do Rakous, Štýrska a na Moravu. Během výpravy do Štýrska před hradem *Dobronuc* (dnešní Hartberg ve východním Štýrsku) Herrand kopím (*lancea*) zabil purkrabího tohoto hradu. Po dobytí hradu *Peno in terra Moravie* byl magistr Herrand pověřen jeho správou a dokázal ho udržet pouze s malými ztrátami. Nakonec je uvedena i účast na dobytí hradu *Kurchulas* (*Kirchschlag in der Buckligen Welt*).

Oba hradý na jih od Dunaje vede v patrnosti rakouská historiografie, která má jasno v lokalizaci a chronologii bojů. Dobronuc s Hartbergem ztotožnil už v polovině minulého století Fritz Posch, střetu pod hradem se věnoval Gerhard Pferschy (který s pomocí J. Šebánka ztotožnil *Peno* s Bánovem), datuje ho do let 1252 nebo 1253.

Dobývání *Kirchschlagu* lze položit do, nebo před rok 1255. V tomto roce odměňuje Béla IV. Ondřeje, resp. jeho bratra Illuyna za boje proti Němcům u Vídeňského Nového Města a dobytí hradu *Kirchschlag*. Potíž je ovšem v tom, že jako nepřítel je explicitně zmíněn jen vévoda Friedrich.

Pokud tedy přijmeme tezi, že listina se drží chronologické posloupnosti, k obsazení hradu Bánov došlo mezi roky 1252 a 1255. Lokalizace hradu na Moravě může naznačovat, že v roce 1262 už nepatřil uherskému království, což je ve shodě s ostatními prameny.

Ale kdy přesně k obsazení došlo? K roku 1252 není zcela jisté, zda Uhři (resp. hlavně Kumaní) kromě rakouských zemí zaútočili i na Moravu, jejich vpád zachycují pouze dvě kroniky (*Annales Sancti Rudberti Salisburgenses* a pozdější kronikář Příbík Pulkava z Radenína).

Daleko pravděpodobnější je léto následujícího roku. 27. května 1253 je uherský král Béla IV. doložen v Novém Meste nad Váhom, o měsíc později neúspěšně obléhá Olomouc. Podle Hosáka hlavní voj vedený králem překračuje Karpaty a směřuje směrem na sever (severozápad), aby se spojil s polsko-ruskými spojenci (ti se ve skutečnosti zasekli u Opavy). U Olomouce dochází 25. června k ozbrojenému střetu, jehož rozsah a závažnost není zcela zřejmá. Jisté je, že uherské vojsko od obležení upouští (snad vlivem neúspěchu severní části výpravy?). Vojsko si zachovává bojeschopnost, pozdější Bělova listina mluví o tom, že se magister Vavřinec na zpáteční cestě pokoušel dobýt hrad (zřejmě Přerov) a byl přitom zraněn. Zároveň se další kontingent vydal po tradiční stezce, přes Trnavu a Hodonín dále na západ. Oddíl tvořený Kumány a Uhry hlavně plnil – v následujících letech musel být znovu vysvěcen kostel v Čejči a klášterní kostel v Rajhradě. Falzum z konce století uvádí i poničení kláštera v Tišnově.

Dalším nepřímým dokladem obsazení Bánova před rokem 1255 je první písemná zmínka o Herrandovi – 26. února dává král Béla Herrandovi, synu Denése, za účast při kampani v Rakousku, Štýrsku a na Moravě panství Szentkút.

V osobě Herranda spravuje Bánov jeden z předních uherských magnátů, příslušník klanu Héder (větev Hédervári). Počátky rodu v Uhrách, který používá erb tří stříbrných kůlů v červeném poli, je kladen do poloviny 12. století, kdy přicházejí bratři Wolfer a Heinrich (Héder). Ohledně původu jsou v narativních pramenech rozporu. Vídeňská malovaná kronika uvádí, že pocházeli z Švábska (Heinburgu), Šimon z Kézy zase že ze Štýrska (Wildon). Nově na základě rodových jmen a jejich zápisu Mária Feješová předpokládá původ v oblasti Vlámka, Valonska nebo severní Francie.

Wolger je předkem rodu, který se píše podle Kyseku (Kőszegi), a v osobě Jindřicha I. zastává úřad zemského sudího (1254–1260), uherského palatina (1260–1267) a slavonského (1267–1270, 1273–1274) a osorského bána (1272–1273). Tento magnát krátce utíká na dvůr Přemysla II. a žení se s dcerou Smila z Lichtenburku.

Sám Herrand pochází z druhé větve (Hédervári), která se nejpozději od počátku 13. století píše podle eponymního Héderváru (mezi Mošoní a Rábem, několik kilometrů jižně od Dunaje). Jako syn Denése a příbuzný rábského kanovníka Werenhertha je prvně zmíněn v roce 1255 jako bojovník v rakouské, štýrské a moravské kampani, za což mu Béla IV. uděluje panství Szentkút čítající pět vesnic.

V roce 1262 je Herrand podkoním a trenčínským županem, v „bánovské listině“ získává ves Rajku poblíž rodové domény, v roce 1266 získává také nedaleký majetek Rusovce (Oroszvár, *Wruszwar*), oba zisky má potvrzeny v roce 1269.

Souběžně s rozmnožováním majetku patří k držitelům významných úřadů, v letech 1262–1266 je trenčínským županem, v letech 1268–1270 působí jako župan v Mošoní. Souběžně s tím zastává úřad královského podkoního. Nástup nového krále Štěpána se pro Herranda odrazí ve ztrátě úřadů (v září 1270 je mošoňským županem Farkás). Návrat do lesku panovnického majestátu pro něj znamenají roky 1274–1275, kdy působí střídavě jako královnin číšník, sudí, zálský (Zala), barský (Tekov), vácský župan a také purkrabí v Šintavě (Szente). V roce 1276 je Herrand z klanu Héder v pramenech doložen naposledy, v úřadu župana ve Vácsu. Herrand měl syny Dominika, Jakuba, Mikuláše a dceru Alžbětu, ale jimi rodová větev vyhasíná. Rod Hédervári pokračuje dětmi Herrandova bratra Denése.

V okamžicích uherské kontroly Bánova tento hrad, nebo spíše ještě hradiště spadalo nejspíše do trenčínské župy. Řadu trenčínských županů lze rekonstruovat alespoň částečně, v letech 1194–1195 Michal, v únoru 1241 Lodomér, v roce 1243 Bogomér (ten ovšem byl županem již v době tatarského vpádu), v roce 1251 Baas (který disponuje se Sobotištěm, které dříve patřilo k Bánovu), v roce 1259 Benedikt, v letech 1262–1266 právě Herrand a konečně v roce 1267 Jakub.

Kdy se vrátil Bánov do českých rukou, lze spekulovat, pravděpodobně po bitvě u Kressenbrunnu, možná až v průběhu česko-uherských válek na počátku sedmdesátých let. Dikce listiny Bély IV. z roku 1262, která o kontrole Bánova mluví v minulém čase, by mohla naznačovat, že v tento okamžik byl hrad ztracen. Bohužel další zmínka o Bánovu, která by to vyjasnila, je až o půl století pozdější. V roce 1294 získává Oldřich z Hradce od svého krále k doživotnímu užívání hrad Brumov, přičemž z listiny vyplývá, že Oldřich v té době drží i Bánov (*Banoue castrum*) s příslušenstvím. O čtyři roky později je Oldřich uváděn jako správce lucké provincie.

Kromě dosud nereflektovaného obsazeného Bánova uherským vojskem Bělova listina z roku 1262 také zpochybňuje kontinuální držbu Bánova Vítkovci. Obecně přijímaná hypotéza spojuje dva fakty – Bánov v rukou Oldřicha z Hradce v roce 1294 a působení jeho děda Vítky z Hradce na Moravě, konkrétně v úřadu olomouckého purkrabího v letech 1247–1250.

Poznámky:

- 1 Studie vznikla s podporou projektu GA ČR Vládní praxe Přemysla Otakara II. (1247–1278), GA18-09231S. Za pomoc s maďarštinou děkuji Róbertu Baranyayovi.
 - 2 B á k, János, ed. *Online Decreta Regni Mediaevalis Hungariae. The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, s. 76. [online]. [cit. 2021-11-11]. Dostupné z: https://digitalcommons.usu.edu/lib_mono/4/; G ö c k e n j a n, Hansgard. *Hilfsvölker und Grenzwächter im Mittelalterlichen Ungarn*. Wiesbaden: Franz Steiner, 1972, s. 1–22; K u č e r a, Matuš. *Speculatores* (K otázce sociální i etnické skupiny ranostředověkého obyvatelstva). *Studia Historica Tyrnaviensia VI*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2006, s. 43–53. M a c h á č e k, Jiří. *Strážci hranic. Sikulové a Pečeněhové na řece Moravě. Dějiny a současnost* 2014, č. 7, s. 18–21; R u t t k a y, Alexander. Poznámky k etnickému a kulturnímu vývoju na území Slovenska v 9.–13. storočí a vzťahom k uzemiu Moravy. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 269–281; Srovnaj M a r e k, Miloš. *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin: Matica Slovenská, 2006, s. 32, 266–279, 290–318; M i t á č e k, Jiří. „Campus Lucsko“ – proměny jedné otázky. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 155–167; Týž. Fenomén „Lucké pole“: nad otázkami o odpovědní věčné záhady moravsko-slovenského pomezí. *Studia Comeniana et historica* 47, 2017, s. 236–278, zde i shnuta starší literatura (Palacký, Novotný, Hosák, Zemek, aj.).
 - 3 B r e t h o l z, Bertold, ed. *Cosmae Pragensis Chronica Bohemorum*. Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Germanicarum. Nova Series. Tomus II. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1923, S. 155, 169; B o r á k, František. *Kronikář Kosmas a Moravskoslezské pomezí. Vlastivědný věstník moravský* 20, 1968, s. 350; J a n, Libor. *Proměny královské moci na jihovýchodní Moravě v průběhu 13. století*. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří eds. *Východní Morava v 10. až 14. století*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 169.
- Hrad přitahoval zájem amatérských nadšenců z řad místní inteligence už na konci 19. století, profesionální archeologický výzkum lokality probíhal v letech 1943–1951 pod vedením Jana Pavelčíka a znovu v letech 1960–1961 pod vedením Jiřího Pavelčíka, později proběhl ještě povrchový sběr. P a v e l č í k, Jan. *Záchranný výzkum na „Hradě“ v Bánově, r. 1951. Archeologické rozhledy* 4, 1952, s. 481–483; P a v e l č í k, Jiří. Bánov – „Hrad“ 1960. *Přehled výzkumů* 5, 1960, s. 48–49. V poslední době další cenné poznatky o archeologické situaci přinesly G a r d e l k o v á -V r t e l o v á, Anna a L á t k o v á, Michaela. *Vyhodnocení rostlinných makrozbytků z hradu Bánova („Banoue Castrum“)*. *Východní Morava* 4, 2014, s. 25–34; G a r d e l k o v á -V r t e l o v á, Anna. Šipky z hradu Bánova ve sbírkách Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě. In: Bistrák, Peter, Maříková-Kubková, Jana a Válová, Katarína, eds. *S licenciou 007: zborník príspevkov k 70. narodeninám Petra Baxu*. Bratislava: Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2020, s. 131–141. Na hradě bylo nalezeno sedm šipek, šest z nich je datováno rámcově do středověku, sedmá do 12. století, jednu lze spojit s Tatary či Kumány. Kromě toho byly nalezeny fragmenty ostruh a podkov, datované především do 13.–15. století.

- 4 K ztotožnění hradu Szolagyör s Hlohovcem Györfy, György. *Az Arpád-kori Magyarország történeti földrajza IV.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1998, s. 383–390. V roce 1226 tři jobagióni Bánova Pentuk, Vulcaz a Michael (uvedeni jsou ještě Ozor a Pozor) dosvědčují, že jedno popluží ve vesnici Keltkev, která náleží k hradu Bánov, náleží Endrému, synu Scenkela: M a r s i n a, Richard, ed. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* (dále CDSI) I. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1971, č. 320, s. 232. Další zmínka je z října 1239 v listině Bély IV., kdy se dovídáme, že země Aňala (ad terram nomine Anala), která leží v Komárnské župě, náleží k hradům Szolagyör (*Zulgageur*), Bana a Komárno. M a r s i n a, Richard, ed. *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* II. Bratislava: Obzor, 1987, č. 56, s. 41. V roce 1245 králův (Bély IV.) věrný, župan v Komárně za časů tatarského vpádu, získává popluží ve vesnici Chotín, která náležela k hradům Komárno a Bana. CDSI II, č. 187, s. 124. O dva roky později je uváděn Sagin jako mistr číšník a župan na Baně (Sagin magistro pincernarum et comite de Bana), CDSI II, č. 258, s. 175. Tento jako Bagon je uváděn ve stejných pozicích v roce 1251 CDSI II, č. 376, s. 261–2. Z toho lze usoudit, že spravoval hrad Bana u Piešťan. Dále CDSI II. 597, s. 414, CDSI II. č. 624, s. 432. Zde *Simon, quondam maior exercitus a Petr s Wynaborem, iobagiones dicti castris nepatří k Bánovu, jak se domníval B o r á k, František. c. d., s. 355.*
- 5 CDSI I, č. 221, s. 174–175 a č. 206, s. 161–162; H o f e r k a, Martin. Príspevok k osídleniu severného Záhoria do 14. storočia na základe písomného materiálu. In: Futák, Peter, Plaček, Miroslav a Vařeka, Marek, eds. *Středověká města na Moravě a v sousedních zemích.* Ostrava: Repronis, 2009, s. 49–53; L u k á č k a, Ján. K otázce etnického původu velmožského rodu Hont-Poznanovcov. *Forum historiae* 4/2, 2010, s. 1–13.
- Většina badatelů klade působení Konstancie na Moravě do dvacátých let, přesněji po smrti markraběte Vladislava Jindřicha. W i h o d a, Martin. *Vladislav Jindřich.* Brno: Maticе moravská, 2007, s. 149–174; Podobně H o s á k, Ladislav. *Středověká kolonizace dyjskosvrateckého údělu.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, s. 19. Odlišně více (počátek 13. století) vidí Ž e m l i č k a, Josef. *Počátky Čech královských: 1198–1253: proměna státu a společnosti.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 134; M i t á č e k, Jiří. K interpretacím Kunovicka v listině královny Konstancie z roku 1231. *Slovácko* 50, 2008, s. 217–226. K zakladatelské činnosti P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. Královna a králové (Hodonín za rozkvětu českého státu 1200–1412). In: Plaček Miroslav a kol. *Hodonín: dějiny města do roku 1948.* Hodonín: Město Hodonín, 2008, s. 64–69; P l a č e k, Miroslav. Vznik a středověké proměny Veselí (1201–1527). In: Plaček, Miroslav a kol. *Veselí nad Moravou. Město na řece času.* Veselí nad Moravou: Město Veselí nad Moravou, 2011, s. 75; Srovnej J a n, Libor. c. d., s. 171–172. Ten se domnívá, že listina Bély IV. neodráží skutečný stav, ale spíše zbožné přání vydavatele. P l a č e k, Miroslav a F u t á k, Peter. Tvrdišovci – potomci hodonínského kastelána Tvrdišeho a jejich místo v dějinách Moravy. In: *Messor tempus: sborník k 60. narozeninám prof. Zdenka Měřinského.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 593–607.
- 6 CDSI II, č. 372, s. 259, č. 374, s. 260; H o f e r k a, Martin. Záhorie a Morava v 13. storočí. In: Galuška, Luděk, Kouřil, Pavel a Mitáček, Jiří, eds. *Východní Morava v 10. až 14. století.* Brno: Moravské zemské muzeum, 2008, s. 284; B o r á k, František. c. d., s. 350.
- 7 *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark* IV. Ed. Gerhard Pferschy. Wien: Historische Landeskommission für Steiermark, 1975, č. 73, S. 47.
- 8 P o s c h, Fritz. Siedlungsgeschichte der Oststeiermark. *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband XIII*, 1941, S. 428, pozn. 8; P f e r s c h y, Gerhard. Dobronuc – Hartberg, Zur Geschichte des Interregnums. *Blätter für Heimatskunde* 36, 1962, S. 20–25.
- 9 F e j é r, Georgii, ed. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis IV/2.* Buda: typis typogr. Regiae Universitatis Vngaricae, 1829, s. 313–317. Do roku 1255 událost klade K o v a c i c, Herbert. *Die Entstehung der östlichen Reichsgrenze entlang der March und Leitha in der Salierzeit.* Wien: Universität Wien, 2019, S. 277–278.
- 10 P e r t z, Georg, ed. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores (in Folio)* 9, Hannover: Impensis Bibliopolii Avlici Hahniani, 1851, S. 792; E m l e r, Josef, G e b a u e r, Jan a G o l l, Jaroslav, eds. *Fontes rerum Bohemicarum* V. Praha: Nákladem Nadání Františka Palackého, 1893, s. 143.

- 11 H o s á k, Ladislav. Uhersko-kumánský vpád na Moravu r. 1253. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Historica* 1, 1960, s. 279–284; L a p á č e k, Jiří. Otazníky nad listinou Přemysla Otakara II. pro Přerov z roku 1256. In: *Sborník Státního okresního archivu Přerov*. Přerov: Státní okresní archiv v Přerově, 2011, s. 5–33. S o m e r, Tomáš. Mongolský vpád na Moravu roku 1241 mezi faktem a mýtem. Část I. Fakta. *Vlastivědný věstník moravský* 70/2, 2018, s. 124–130.
- 12 S z e n t p é t e r y, Imre, ed. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikái jegyzéke = Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica* (dále RRSA) I. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1923, č. 1033, s. 322.
- 13 F e j e š o v á, Mária. Hederikovci z Kyseku a Modry. *Archívny almanach* III, 2020, s. 31–32.
- 14 Tamtéž, s. 30. K Jindřichovi a českému prostředí S o m e r, Tomáš. *Smil z Lichtenburka: příběh velmože bouřlivého věku*. České Budějovice: Veduta, 2012, s. 204–205.
- 15 RRSA I, č. 1485, s. 451, č. 1644, s. 499.
- 16 RRSA I, č. 1294, s. 395, č. 1372, s. 421, č. 1466, s. 446, č. 1485, s. 451. Mošon RRSA I, č. 1577, s. 482, č. 1588, s. 485, č. 1598, s. 487.
- 17 S z e n t p é t e r y, Imre, ed. *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikái jegyzéke = Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica* II. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1930, č. 1963, s. 74.
- 18 F e j é r, Georgii, ed. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. V/2. Buda: typis typogr. Regiae Vniversitatis Vngaricae, 1829, s. 235, 245, 256.
- 19 RRSA I, č. 157, s. 50, č. 159, s. 51, č. 704, s. 211, č. 739, s. 222, č. 952, s. 295, č. 1226, s. 375, č. 1551, s. 474; Z á v o d s z k y, Levente. *A Héderváry-család oklevéltára. második kötet*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia 1922, s. IV–V.
- 20 C h y t i l, Josef a B r a n d l, Vincenc, eds. *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V*. Olomouc: A. Skarnitzl, 1850, č. 11, s. 9–12, č. 83, s. 84–88.
- 21 Š e b á n e k, Jindřich a D u š k o v á, Sáša, eds. *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1*. Praeae: Sumptibus Academiae scientiarum Bohemoslovenicae, 1974, č. 105, s. 198, č. 188, s. 346, naposledy je doložen v listině z roku 1256 (CDB V/1, č. 103, s. 178). J a n i š, Dalibor a K o h o u t e k, Jiří. Královské hrady východní Moravy a jejich úloha v mocenském a správním systému ve 13. a 14. století. *Archaeologia historica* 28, 2003, s. 357–374; M i t á č e k, Jiří. Fenomén „Lucké pole“: nad otázkami o odpovědmi věčné záhady moravsko-slovenského pomezí. *Studia Comeniana et historica* 47, 2017, s. 262–264.

Mgr. Jan Š k v r ň á k, Ph.D. (n. 1988), pracovník Filosofického ústavu AV ČR. Ve svém odborném zájmu se věnuje středověké šlechtě, sociálním a hospodářským dějinám a také problematice tzv. digital humanities.

Hungarian Episodes in the History of the Bánov Castle

Abstract

The study reflects the Hungarian king Béla IV charter the aristocrat Herrand from 1262. The charter absolutely clearly mentions Herrand's loyal services which were proved by the warrior's conquering of the castles of Hartberg (Dobrouc) in Steierland and Kirchsclag in Austria as well as by the defence of the castle Peno which was conquered in Moravia.

The comparison of sources makes it possible for us to identify the castle with the Bánov castle which was to be found on controversial territory for the most of 13th century the so called confinium or Lucké pole. The Bánov castle was a Czech castle in 1251 (probably for a short time) and sometimes before 1255 probably during a Hungarian campaign to Olomouc in 1253 it was taken by the Hungarians. From the diction of the charter, it is clear, that in 1262 the castle was no longer in the hands of Hungarians which correspond with the idea of Czech historiography about taking over of the territory after the battle of Kressenbrunn in 1260.

Herrand from the Hedér lineage was quite an influential personality of Hungarian aristocracy. His names appeared in the sources in 1255 for the first time when he was awarded the Szenkút domain

for his merits in the battles in Moravia, Austria and Steierland. He was a Hungarian stableman and a district chief in Trenčín since 1262 and he held several offices in in king's court or as a district chief in the 70s of 12th century. He died probably in 1267 in the office of the district chief in Vác.

Key words: the Castle of Bánov, Czech-Hungarian Wars, Přemysl Otakar II, Lucké pole, confinium

Ungarische Episoden in der Geschichte der Burg Bánov

Zusammenfassung

Die Studie reflektiert die Urkunde des ungarischen Königs Béla IV. für den Adligen Herrand aus dem Jahr 1262. Diese Urkunde erwähnt explizit die treuen Dienste von Herrand, der sich in seiner Jugend als Krieger durch die Eroberung der Burgen Hartberg in der Steiermark, Kirchschatz in Österreich und durch die Verteidigung der eroberten Burg Peno in Mähren bewährt haben soll.

Ein Quellenvergleich ermöglicht uns, diese Burg mit Bánov zu identifizieren, die sich den Großteil des 13. Jahrhunderts auf einem strittigen Gebiet befand, dem sog. Confinium (Grenzregion), auch Provinz Lucká (Provincia Lucensis oder Campus Lucsko) genannt. Die Burg Bánov (deutsch Banow, Banau) war 1251 (wahrscheinlich für kurze Zeit) böhmisch, zu ihrer ungarischen Besetzung kam es irgendwann vor 1255, wahrscheinlich 1253 während des ungarischen Feldzugs nach Olomouc/Olmütz. Aus der Diktion der Urkunde geht hervor, dass 1262 Bánov bereits nicht mehr in ungarischen Händen war, was der Vorstellung der tschechischen Geschichtsschreibung von der Beherrschung dieses Gebiets nach der Schlacht bei Kressenbrunn im Jahr 1260 entspricht.

Herrand aus dem Haus Héder war eine recht bedeutende Persönlichkeit des ungarischen Adels. Erstmals taucht er 1255 in den Quellen auf, als er für seine Verdienste in den Kämpfen in Mähren, Österreich und der Steiermark die Herrschaft Heiligenbrunn/Szentkút erhält. Ab 1262 war er ungarischer Oberstallmeister und Gespan in Trenčín, in den Jahren 1260 und Anfang der siebziger Jahren des 12. Jahrhunderts versah er mehrere weitere Ämter am Königshof oder als Gespan ungarischer Komitate. Herrand starb offenbar 1276 als Gespan in Vác/Waitzen.

Stichwörter: Wallburg Bánov, böhmisch-ungarische Kriege, Ottokar II. Přemysl, Béla IV., Provinz Lucká, Campus Lucsko, Confinium

Jan Svojsě ze Zahrádky a Napajedel (1459–1468)

Milan Krajča, Zlín

Příspěvek sleduje životní dráhu středověkého rytíře, která může sloužit jako modelový příklad osudů bezpočtu dalších drobných šlechticů 15. století, jimž se povoláním stala válka a loupeže. Jan Svojsě hledal uplatnění ve vojenských službách mocných feudálů (např. Jiřího z Poděbrad či rakouských vévodů), což mu ale ne vždy přineslo očekávaný profit.

Slováckem prošla jen v 15. století celá plejáda bouřliváků z řad místní aristokracie. Šlechtiči, kterým atmosféra bitevní vřavy přirostla k srdci, nedokázali ani v dobách relativního klidu v zemi zachovávat pokoj. Navíc výše peněžní renty, kterou pobírali od svých poddaných, byla stanovena jednou provždy. Klesající hodnota mince tak snižovala jejich reálné příjmy. Právě v letech, jimiž je vymezen tento příspěvek, došlo vinou císaře Fridricha III. k rozšíření zvláště znehodnoceného platidla (schinderlinky). Ani to však, samozřejmě, nepřevážilo přirozenou lidskou tužbu po majetkovém a společenském vzestupu. Vojenské podnikání ve službách mocnějších feudálů, a ještě častěji pouhé sprosté loupeže, stávaly se pro zmíněné výtečníky – často jen zdánlivě – nejschůdnější cestou k dosažení kýženého zisku. Nedílnou součástí výchovy každého šlechtice se stával výcvik ve zbrani. Nechyběl tedy důležitý předpoklad k obživě skýtané mečem. K těm, kteří v uvedeném regionu preferovali nastíněnou násilnou cestu k nabytí majetku, patřil jednoznačně i Jan Svojsě ze Zahrádky a Napajedel.

Ve světle soudních sporů

Rod našeho protagonisty pocházel dle předního českého odborníka Petra Čorneje z Písecka v Čechách. Janovým otcem byl nejspíše horlivý husita Svojsě ze Zahrádky. Ten se po druhém příchodu litevského knížete Zikmunda Korybuta do Čech stal v létě 1424 jeho podkomořím. Kníže později zasvětil Svojsě do svého plánu provést v Praze vojenský převrat za pomoci nejumírněnějších kališníků a ve spojení s králem Zikmundem. Počítal totiž s pomocí svého podkomořího. Něco takového však bylo Janovu otci jako věrnému stoupenci kalicha proti mysli. Proto o Korybutově záměru uvědomil radikální stranu pražských husitů. Dne 17. dubna 1427 pak přispěl k potlačení stoupenců litevského knížete i zatčení a uvěznění Korybuta. Za to načas obdržel post pražského hejtmana. Zároveň získal na proslulosti.¹ A zatímco v roce 1438 spolu se stranou Hynce Ptáčka z Pirkštejna podporoval polskou kandidaturu na český trůn, roku 1450 naopak s Janem Koldou ze Žampachu hubil statky příslušníků Poděbradské jednoty.² Janova matka pocházela nejspíše z rodu zemanů z Nemyšle. Její jméno však není známo.³

V případě samotného Jana Svojsě lze již v úvodu konstatovat, že jablko nepadlo daleko od stromu. V jedné věci se však otec a syn zásadně rozcházel. Není známo, že by Jan po čas svého samostatného vystupování někdy šel proti Jiřímu z Poděbrad. Právě naopak. Hledal uplatnění v jeho službách. Odměnou mu byla někdy v padesátých letech 15. století zástava hradu Bouzov. Dozvídáme se o tom ze sporu, který vedl s Poděbradovým příbuzným Pročkem z Kunštátu. Ten 29. listopadu 1460 Jana žaloval, že „*když jest hrad Búzov držel*“, věznil mu v hradní věži tři jeho služebníky bezprávně šest neděl. Jan Svojsě uzavřel celou záležitost smírně ještě dříve, než došlo k soudu.⁴ Jak je ze zprávy patrné, v době jejího podání už fortifikaci neměl. To proto, že mu král Jiří z Poděbrad někdy v roce 1459 nejspíše namísto Bouzova zapsal a zastavil tvrz a městečko Napajedla v sumě 1000 kop grošů.⁵ Již 17. března 1460 poňnal Jan Svojsě ze Zahrádky a Napajedel Jana Zajíce z Valdeka a Bošovic, že mu dělá zmatky

o ves Rozumice (?) a dvůr v Držkovicích nepravdivým obesláním, v důsledku čehož nedošlo ke vkladu majetku do zemských desk. Zároveň žaloval Dobeše z Rohožova pro nedodržení závazku. Svým plnomocným zástupcem v obou kauzách učinil svého příbuzného Přecha ze Zahradky. Spor za něj však smírně vyřešil Jindřich Bařický z Morkovic.⁶ Tento šlechtic se pak stal Janovým plnomocným procesním zástupcem v dalších sporech. Jejich vzájemné vazby ovšem dnes nelze určit. Zajímavé ale je, že manželky obou protagonistů sporu, tedy napajedelského rytíře a Jana Zajíce, zřejmě byly příbuzné. Nejspíše totiž Janovou ženou byla Anežka Svojišova z Heraltic, která si po smrti svého příbuzného Jana Hřivnáče z Hněvošic nárokovala vesnici Želatovice u Přerova. Vedla o ni spolu se Zbyňkem a Václavem z Heraltic roku 1463 spor s Janem Tovačovským z Cimburka u zemského soudu v Olomouci. Je příznačné, že svým plnomocným procesním zástupcem v této tahanici ustanovila svého muže Jana Svojiše. Svou při Heraltičtí vyhráli. Záhy však do hry vstoupila Hřivnáčova nedílná sestra Magdalena (*Mahdalena*) z Hněvošic a Bošovic.⁷ Ctibor Tovačovský z Cimburka, který nás o sporu informuje, ji zachytil jako Markétu z Valdeku. Byla totiž manželkou vzpomínaného Jana Zajíce z Valdeka. Magdalena skutečně Želatovice soudně získala.⁸ Právě v příbuzenských nárocích mohla tkvět i příčina Janovy prve uvedené stížnosti na Jana Zajíce.

Ani už dříve zmíněnému Pročkovi z Kunštátu nezůstal napajedelský pán nic dlužen. Na počátku šedesátých let 15. století jej žaloval u zemského soudu v Olomouci. Jak se z půhonu dozvídáme, pan Proček v minulosti zajal jeho lidi z bouzovského zboží na svobodném trhu v Kunštátově městě Jevičku. Celá záležitost se ale opět smírně vyřešila ještě dříve, než došlo k soudnímu stání.⁹ Až do této chvíle není zpráv o Janově působení mimo území Moravy. Teprve v roce 1464 probleskne paprsek světla na jeho nekalé počínání v cizině. Někdy před 12. květnem toho roku táhl se svojí rotou do Uher. Při té příležitosti jeho zbrojnoši způsobili škodu ve vesnicích Štítná (nad Vlárí) a Bylnice v brumovské doméně. Rovněž obrali o peníze měšťany z (Valašských) Klobouk, jedoucí za obchodem do města Kremnica. Správce hradu Brumov Jan Jičínský z Cimburka jej proto pohnal k zemskému soudu do Olomouce. Tento velmož byl znám jako obratný urovnávateľ sporů. Proto patřil mezi důvěrníky a diplomaty samotného krále Jiřího z Poděbrad. V případě oloupení klobouckých měšťanů se skutečně Cimburk a Jan Svojiše smírně domluvili, jak o tom svědčí připsané slůvko „*Poklid*“. Loupeživá výprava do Uher však patrně zůstala nepotrestána. Jan Jičínský totiž ve své žalobě přesáhl skutečnou výši škody (udal 400 zlatých). Další zprávy o této kauze nejsou. Za připomenutí však stojí skutečnost, že předtím olomoucký měšťan Stanislav Cviling a Jan z Doloplaz učinili ve svých žalobách na Jana Jičínského z Cimburka jedním ze svých plnomocných procesních zástupců právě Jana. Víme, že Jan Tršický z Doloplaz působil v roce 1455 jako hejtman Jana Jiskry z Brandýsa a spojenec bratříků na dnešním Slovensku. Vzhledem k tomu, co dále uslyšíme o Janu Svojišovi, je důležité tento fakt zmínit. Rovněž je pravděpodobné, že se napajedelský rytíř loupeživými výpravami na dnešní Slovensko odškodňoval za služby v minulosti prokázané uherským panovníkům (nejspíše Ladislavu Pohrobkovi), za něž se mu nedostalo náležité odměny.¹¹

Jan Svojiše ze Zahradky neměl v zástavě celá Napajedla. Majetkový díl zde náležel Kuželům ze Žeravic, kterým ho patrně věnem přinesla Johanka z Tvorkova. Tím vyvstala případná třetí plocha a bylo zaděláno na možný konflikt. Čas dozrál 3. května 1466. Tehdy Jiřík Kužel ze Žeravic a Kvasic pohnal Jana z Napajedel, že „*lidóm mým pobral nespravedlivě na horách víno, sůl i jiné věci*“. Měl však smůlu. Jan Svojiše nedlouho předtím napajedelskou zástavu prodal Albrechtu Kostkovi z Postupic. A poněvadž ho patrně nebylo možno odjinud pohnat (nejspíš neměl na Moravě jiný oficiálně zaevidovaný majetek), byl Jiřík Kužel nucen obrátit se se žalobou na pana Kostku jako držitele majetku, na němž se měl odškodnit. Zřejmě však už nic nevysoudil. Zato nejspíše právě Albrechtu z Postupic připsal král Jiří na Napajedlech dalších 300 kop grošů zástavní sumy.¹²

Vojenský hejtman

Prodej Napajedel nepochybně souvisel s Janovým řáděním v Rakousích. Tam si v letech 1465–1466 jako jeden z bratříckých hejtmanů násilím vymáhal dlužný žold. Konflikt měl původ v roce 1462, kdy mezi sebou rozpoutala válku tamní habsburská knížata – císař Fridrich III. a jeho bratr Albrecht VI. Oba bratři si najímali na svou stranu bratrské roty z Uher i žoldnéře z českých zemí. Po skončení zápasu však neměli dostatek finančních prostředků na jejich vyplacení. Když navíc Albrecht VI. koncem roku 1463 zemřel, nárokovali si i jeho bojovníci vyplacení dlužných peněz od Fridricha. Kronikářský záznam udává, že Václav Vlček z Čenova a Jan Svojsě v čele bratříků spolu s některými moravskými pány – Matoušem ze Šternberka a Lukova, Jindřichem z Lipé či Jiříkem Bítovským – vedli svévolnou válku v Rakousích. Při ní loupili, sváděli půtky, zabíjeli, bořili a vykrádali svatostánky i zneuctivali panny. Rakouský panovník opakovaně žádal českého krále o zakročení. Za to sliboval vyslat poselstvo do Říma a uvést jej do poslušnosti Svaté stolice.¹³ Jiřímu z Poděbrad však bylo jasné, že soudní proces, který proti němu vedla papežská kurie, lze zvrátit jen odřeknutím se své víry i královské koruny a vydáním se na milost a nemilost svým nepřátelům. Což se rovnalo totální porážce. A k tak zoufalému kroku měl český král přece jen příliš daleko. Císaři Fridrichu III. proto nezbylo nic jiného než uzavřít 16. června 1466 dohodu s uznávaným vůdcem rakouských bratříků Václavem Vlčkem a začít postupně vyplácet bratrské roty. Ty nyní odcházely na Moravu a nabízely své služby českému králi i jeho protivníkům. Jiří z Poděbrad však byl varován rakouským příkladem i počínáním příchozích žoldnéřů ve své zemi. Přijal do svých služeb jen některé hejtmany s jejich oddíly. Především Václava Vlčka z Čenova a Jana Svojsě. Z králova rozkazu pak jeho syn, kníže Viktorin, mocí donutil bratříky k opuštění Moravy. Snad právě v této době byla nucena odejít i bratrská rota z hradu Světlov u Luhačovic. Bratříci se převážně stáhli do Uher.¹⁴

Již na počátku roku 1468 se Jan Svojsě patrně chystal do Rakous znovu. Jeho pán, Poděbradův syn Viktorin, „*der von Zelocz und Waczlaw Wlczko mit andrn brudern*“ (dalších hejtmanů, kteří by se dali označit jako „jiní bratříci“, kníže Viktorin už nejspíš ve svém vojsku mnoho neměl), táhl k Dunaji na pomoc některým rakouským šlechticům tísněným vzpomínaným Fridrichem III. Jmenovitě Jiřímu ze Steinu a Vilémovi z Puchheimu. Šlo zřejmě o odvetu za císařovu politickou podporu české protipoděbradovské opozice, sdružené v Zelenohorskou jednotu. Čeští bojovníci však byli odtamtud vytlačeni spojenými uhersko-rakouskými vojsky. Uherský král Matyáš Korvín zahájil otevřenou válku proti svému bývalému tchánu Jiřímu z Poděbrad.¹⁵ U Třebíče se utkal s Viktorinovým vojskem, které porazil. Kníže Viktorin se svými byl nucen uchýlit se za pevné zdi třebíčského benediktýnského kláštera. Tady někde došlo údajně k pokusu Jana Svojsě a snad i Václava Vlčka o Korvínovo zabití. Když pak královský syn požádal krále Matyáše o bezpečný glejt pro Jana Svojsě, Anaxagoru (?) a Václava Vlčka k osobnímu vyjednávání, rozhněvaný uherský panovník mu latinským listem odpověděl: „... *neni nám nadále na prospěch dávat glejty oněm osobám, jejichž lsti jsme včera málem ztratili život vezdejší. Jestliže k nám pro cokoliv čestného poslat chcete, máte, jak věříme, s sebou jiných, bezúhonných osob, kterým my, když potřeba nastane, dáme glejtu náležitého.*“ Korvín dokonce žádal vydání strýců ohrožení svého života – „*kdo jsou viníky tak ohavné věci*“ – do svých rukou. Maďarský historik Zoltán Tóth tvrdil, že Václav Vlček z Čenova nebyl později získán do služeb uherského krále právě kvůli pokusu o Matyášovo usmrcení, ačkoliv prý byl katolík. (Není jasné, kde Z. Tóth informaci o náboženské konfesi českého válečníka získal. Zvláště, když na jiném místě tvrdí, že se rytíř z Čenova už v roce 1453 v Uhrách připojil k Petru Aksamitovi a jeho bratříkům.) Z nejasné zprávy však lze za jednoznačné aktéry tohoto incidentu určit zejména Jana Svojsě a záhadného Anaxagoru. Vlček je k nim připojen s předložkou „cum“, nikoliv spojkou „et“, jak bychom očekávali

(„*Joanni Zwoys et Anaxagore cum Ladislao Velchek*“). To ho ještě přímo nevylučuje, ale vnáší do celé záležitosti jistý otazník.

Korvín si byl jist, že má obklíčeného syna českého krále pevně v hrsti. V tom se však přepočítal. Václav Vlček a rytíř ze Zahrádky rozdělili své zbylé vojsko na tři části. První část nenadálým útokem otevřela cestu skrze uherské ležení. Druhý houf se synem krále Jiřího unikl do bezpečí připravené vozové hradby českého vojenského sboru. S ním přišli Viktorinovi na pomoc hejtmani jeho otce Vilém Jeník z Mečkova a Hrabaně. Třetí oddíl pod Vlčkem však utrpěl velké ztráty a musel se vrátit zpět do kláštera. To se událo v noci z 5. na 6. června 1468. A tady zprávy o Janu Svojšovi mizí.¹⁶

Ještě dříve, než tuto kapitolu uzavřeme, vraťme se zpátky do Napajedel. Jak dokládá čilá stavební aktivita v sousedních Uhrách a Rakousích, bratřiči v těchto zemích prosluli jako velcí budovatelé fortifikací a iniciátoři opevňovacích prací. K tomu využívali jednak starší stavby jako kamenné hrady, kostely, ale i pravěká hradiska, jednak se v případě potřeby opevňovali v dřevozemních pevnostech. Jak v Uhrách, tak Rakousích k tomu bratřičky nutil stav permanentního ohrožení. Podobné příklady ovšem máme i z jižní Moravy.¹⁷ Lze tedy právem očekávat iniciování stavebních úprav Janem Svojšem i na napajedelské tvrzi, ve starších pramenech označované jako hrad (*castrum*). Tím spíše, že zde měl rytíř ze Zahrádky dislokován i svůj branný lid, pro který potřeboval ubikace. Samozřejmě pokud si nechtěl znepřátelit napajedelské měšťany a nastěhovat svoji čeled' do jejich obydlí. Odhaduje se, že průměrná bratrská rota čítala 50–70 ozbrojenců. Jako minimální hranice se udává 25 mužů. Bohužel archeologický výzkum v napajedelské poloze Na Kapli, kde významný moravský archeolog Jiří Kohoutek lokalizoval zmiňovanou fortifikaci, proběhl zatím jen sporadicky. Záchraný archeologický průzkum, který J. Kohoutek provedl v roce 2003 v souvislosti se stavbou protipovodňové hráze, ukázal, že vyvýšenina o obdélném půdorysu 60×40 metrů, která leží na okraji původního ostrova v řece Moravě (poloha Na Kapli), má poměrně výrazné jádro v podobě pahorku o rozměrech 33×21 metrů. Říční rameno, které oddělovalo lokalitu, respektive ostrov od jádra Napajedel, je dnes zcela zavezeno. Severní část zmiňovaného jádra fortifikace byla již v minulosti poškozena tokem Moravy. Snížený terén na ostatních stranách může být pozůstatkem příkopu. Při výzkumu v roce 2003 bylo v místě zmíněného jádra zachyceno základové zdivo o délce 14 metrů, vedle něj pak pozůstatky zděného sklepa o délce přes 8 metrů s poškozenou valenou klenbou. Získaný materiál datuje vznik sklepa do doby kolem přelomu 15.–16. století. Tvrz je zmiňována v pramenech až do 17. století. Pozůstatky původní tvrze patrně byly využívány k hospodářským účelům. K definitivnímu zániku podle archeologů došlo někdy na přelomu 18. a 19. století.¹⁸

O možných stavebních a opevňovacích úpravách napajedelské tvrze rytířem ze Zahrádky tedy nemáme zpráv. Jan Svojše však zůstal navždy tím, kdo svůj rod přivedl na Slovácko. Víme, že jeho potomci už zůstali ve vzpomínaném regionu majetkově zakotvení. A dařilo se jim zde velice dobře. Ještě do konce 15. století získali pevný hrad Buchlov s příslušenstvím, Spytihněv s příslušenstvím, a dokonce se znovu vrátili do Napajedel. K nabytí tak velkého majetku, byť zástavního, jim jistě napomohlo i hmotné a morální ocenění Janových zásluh v královských službách.¹⁹

Otázka ztotožnění Jana Svojše s Janem Zahrádkou

Působení Jana Svojše v Uhrách za časů nejvyššího hejtmana krále Ladislava Pohrobka Jana Jiskry z Brandýsa předpokládal i významný český historik Rudolf Urbánek. Proto jeho pozornost upoutal osobní list Jana z Tvorkova na Kyjově, ve kterém šlechtic žádá bardějovského rychtáře o vydání listin, jež u něho za svého působení na dnešním Slovensku zanechal, svému

služebníkoví jménem Jan Zahrádka, jehož k němu za tímto účelem posílá. Samotný list historik datoval do roku 1450. Zároveň nastolil otázku, zda vzpomenuť služebník Zahrádka není totožný s Janem Svojšem ze Zahrádky. To i s ohledem na skutečnost, že Jan později zástavně získal Napajedla, kde jedna větev rodu z Tvorkova vlastnila majetkový díl. Jde o pouhou úvahu našeho vynikajícího odborníka. Nelze totiž najít jediný doklad styků našeho protagonisty s kyjovským pánem. Nedochoval se žádný zápis pozemkového majetku Janem z Tvorkova Svojšovi, zpečetění jediné jeho listiny rytířem ze Zahrádky, jedna strana druhou nikdy neučinila procesním zástupcem ve svých sporech apod. S Tvorkovskými mohla Jana Svojše spojovat pouze tchyně, pokud jí ovšem byla Kateřina, sestra Jana z Tvorkova. Během svého historického účinkování měl Jan Svojše vlastní bojovníky (rotu), jak je zde již naznačeno, a tudíž neměl důvod přidružit se ke klientele nějakého velmože. Navíc Jan z Tvorkova nebyl žádný mocný pán. Samotný městys Kyjov spravoval pouze jako manžel jeho zástavní držitelky Elišky z Lilče. Společenským postavením se rovnal Janu Svojšovi. Pokud někdo potřeboval klientskou ochranu toho druhého, pak spíše Jan z Tvorkova od Svojše. Samo jméno a příjmení Jan Zahrádka nebylo v 15. století nijak neobvyklé, abychom nutně museli spekulovat, zda se mohlo hypoteticky jednat o pozdějšího napajedelského pána. Nelze tedy spojitost Jana Zahrádky s naším protagonistou nijak prokázat.²⁰

Poznámky:

- 1 Č o r n e j, Petr. *Světla a stíny husitství: (události, osobnosti, texty, tradice): výbor z úvah a studií*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011, s. 169, 178–179; P a l a c k ý, František a C h a r v á t, Jaroslav, ed. *Dílo Františka Palackého. Svazek druhý, Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527, čili pokračování v kronikách Přibíka Pulkavy a Beneše z Hořovic z rukopisů starých vydané*. Praha: L. Mazáč, 1941, s. 76; Š m a h e l, František. *Husitská revoluce. 3, Kronika válečných let*. Praha: Karolinum, 1996, s. 188–189.
- 2 P a l a c k ý, František a C h a r v á t, Jaroslav, ed. c. d., s. 105–106, 143; Š m a h e l, František. *Husitská revoluce. 4, Epilog bouřlivého věku*. Praha: Karolinum, 1996, s. 76; S t ř í b r s k ý, František. Svojše ze Zahrádky, někdy hejtman bratrstva táborského na Rokycanech. *Časopis Společnosti přátel starožitností* 38, 1930, s. 108–111.
- 3 R y n e š o v á, Blažena. *Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka: Sv. 3, 1445–1448*. Praha: Čs. Stát. ústav historický, 1937, s. 174, č. 239.
- 4 B r a n d l, Vincenc, ed. *Libri citationum et sententiarum, seu, Knihy půhonné a nálezové Tomus IV*. Brunae: Sumptibus Deputationis March, 1881, s. 303, č. 222. (dále LC)
- 5 S e d l á č e k, August, ed. *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1914, s. 243, č. 1713.
- 6 LC IV, s. 43, č. 248 a 249.
- 7 LC IV, s. 269, č. 26; s. 270, č. 27; s. 336, č. 38; s. 396, č. 574; s. 474, č. 245.
- 8 B r a n d l, Vincenc, ed. *Knihy Tovačovská, aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova paměť obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a řízení práva zemského v Markrabství moravském*, Brno: nákladem vlastním, 1868, s. 83; srovnej též C h l u m e c k ý, Petr Jiří, C h y t i l, Josef, D e m u t h, Karel Josef, W o l f s k r o n, Adolf eds. *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren: Text der Olmützer Cuda*. Brünn: Nitsch & Grosse, 1856 s. 371, č. 195; s. 407, č. 705; s. 442, č. 280 (dále ZDO I); C h l u m e c k ý, Petr Jiří, C h y t i l, Josef a D e m u t h, Karel Josef, eds. *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren: Text der Brünnner Cuda*. Brünn: Nitsch & Grosse, 1856, s. 343, č. 249; LC IV, s. 112, č. 504; s. 207, č. 306.
- 9 LC IV, s. 270, č. 28.
- 10 LC IV, s. 405–406, č. 635, 636; s. 456, 462, č. 152, 153; K r a j č a, Milan. Zaniklý hrad v Pulčínských skalách. *Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea ve Vsetíně* 12, 1996, č. 1, s. 32.
- 11 LC IV, s. 389, č. 529, 533; C h a l o u p e c k ý, Václav, ed. *Středověké listy ze Slovenska: sbírka listů a listin, psaných jazykem národním*. Bratislava: nákladem Melantricha, 1937, s. 67–68, č. 76:

- Jan z Doloplaz je zde zmíněn jako Jan Ostravský. K tomu srovnej Moravský zemský archiv Brno, G 1, i. č. 10 064.
- 12 LC IV, s. 499, č. 1008; s. 519, č. 1149; srovnej LC IV, s. 305, č. 236, 238; ZDO I, s. 373, č. 220; s. 427, č. 68, 76; L e c h n e r, Karl. *Die ältesten Belehungs- und Lehensgerichtsbücher des Bisthums Olmütz*. Brünn: Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens, 1902, s. 112, č. 11; S e d l á č e k, August ed. c. d., s. 265, č. 1797.
 - 13 K r a j č a, Milan. Blažej z Podmanína (1462–1480) a bratřici. *Vlastivědný věstník moravský* 74, 2022, č. 1–2, s. 4–5; C h m e l, Joseph, ed. *Materialien zur österreichische Geschichte, 2. Band*. Wien: Peter Rohrmann, 1838, s. 291–293, č. 235.
 - 14 T e l e k i, József, ed. *Hunyadiak kora Magyarországon. 11. kötet*. Pesten: Emich, 1855, s. 221, č. 413; P a l a c k ý, František. *Dějiny národu českého. 4. kniha 14–15*. Praha: Odeon, 1968, s. 269, 487; P a l a c k ý, František. *Dějiny národu českého. 6. Poznámky, vysvětlivky, rejstřík*. Praha: Odeon, 1968, s. 653, pozn. č. 421; K r a j č a, Milan. Nekoronovaný vládce východní Moravy Bernard z Cimburka a Brumova (1445–1461). *Východní Morava* 2, 2012, s. 15.
 - 15 P a l a c k ý, František, ed. *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*. Wien: Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1860, s. 518–519, č. 435; U r b á n e k, Rudolf. *Husitský král*. Praha: Vesmír, 1926, s. 242–243; Š a n d e r a, Martin. Zelenohorská jednota a císař Fridrich III. – spojenec, protektor i protivník, *Český časopis historický* 119, 2021, č. 3, s. 554–555.
 - 16 F r a k n ó i, Vilmos, ed. *Mátyás Király levelei: küllügyi osztály / 1. Első Kötet. 1458–1479*. Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1893, s. 225, č. 160; P a l a c k ý, František a C h a r v á t, Jaroslav, ed. c. d., s. 166–169; T ó t h, Zoltán. *Mátyás király idegen zsoldosserege: (a feketé sereg): mit kurzer Zusammenfassung der Hauptergebnisse in deutscher Sprache*. Budapest: Stádium sajtóvállalat Részvénytársaság, 1925, s. 37 a zvl. pozn. 5. Václava Vlčka se zbylými bojovníky ostatně Matyáš Korvín nechal krátce nato z třebičského kláštera odejít pod pouhým slibem, že proti němu do čtyř neděl nepozdvihnou zbraň. Což by stěžil učinil, kdyby byl proti rytíři z Čenova osobně zaujat.
 - 17 H a r č á r, Peter. Bratřické pevnůstky na východnom Slovensku. In: Žarnovský, Peter, ed. *Husiti a bratřici na Slovensku*. Červený Kláštor: Múzeum Červený Kláštor, 2016, s. 139–152.
 - 18 K o h o u t e k, Jiří a K a d l č í k o v á, Radka. Napajedla (okr. Zlín) „Na Kapli“. *Přehled výzkumů* 39 (1995–1996), s. 439; J a n i š, Dalibor, V r l a, Radim a kol. *Hrady Zlínského kraje*. Lukov: Spolek přátel hradu Lukova, 2018, s. 190.
 - 19 K a l o u s e k, Josef, ed. *Archiv český, čili, Staré písemné památky české i moravské: sebrané z archivů domácích i cizích. Díl XVIII*. Praha: Domestikální fond království Českého, 1900 s. 229–231, č. 384; P i l n á č e k, Josef. *Staromoravští rodové*. Brno: Moravský zemský archiv, 1996 (reprint), s. 130; P o k l u d a, Zdeněk. Tvrze na Zlínsku. In: *Zlínsko od minulosti k současnosti*. Sv. 12. Zlín: Státní okresní archiv, 1993, s. 139–141, 185–186.
 - 20 U r b á n e k, Rudolf. K historii doby Jiskrovy na Slovensku a ve východní Moravě. *Věstník Královské české společnosti nauk* 1939, č. 2, Praha: Ed. Grégr a syn, 1940, s. 66–67; C h a l o u p e c k ý, Václav, ed. c. d., s. 84, č. 96; D v o r s k ý, František. *O starožitném panském rodě Benešoviců. Část I, O Benešovicích – vyjímaje rod pánů z Kravař*. Brno: nákladem Musejního spolku, 1907, s. 106–108; K a p r a s, Jan. *Pozůstatky knih zemského práva knížetství Opavského. Díl 1, Knihy přední. Část 1 (1413–1484)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1906, s. 71; K a p r a s, Jan. *Pozůstatky knih zemského práva knížetství Opavského. Díl 2, Desky zemské. Část 1 (1431–1536)*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1908, s. 49; P i l n á č e k, Josef. c. d., s. 347; H u r t, Rudolf a kol. *Kyjovsko*. Brno: Musejní spolek v Brně, 1970, s. 276; Š i m ů n e k, Robert. Terminologie služebných vztahů v pozdně středověkých Čechách, *Mediaevalia historica Bohemica* 7, 2000, s. 175–176.

Mgr. Milan K r a j č a (n. 1959) vystudoval historii a etnologii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. V současnosti se zabývá pozdě středověkou historií východní Moravy.

Jan Svojše from Zahrádka and Napajedla (1459–1468)

Abstract

Jan Svojše was a typical example of a minor medieval aristocrat whose hope in improvement of his social status depended on war and theft. There is almost no information about the beginning of his military career. Sometime in the 50s of 15th century when he was in service of the king Jiří from Poděbrady he was given Bouzov Castle as a pledge. This resulted in the conflict with the king's relative Proček from Kunštát. This was the possible reason why Bouzov Castle was exchanged by the fortress and little city of Napajedla. This was the place from which he and his people organized his violent robberies into the neighbouring Hungary. Within the years 1465–1466 he was one of the commanders of the troops consisting of former Hussite soldiers, the so-called Bratřici in present day Austria. Here he was using violence to claim his mercenary pay. After the money had been paid to him, he served Viktorin, the oldest son of the king Jiří from Poděbrady. In 1468, when he was Viktorin's commandant he attempted to kill Matthias Corvinus, the Hungarian king. The news of Jan Svojše disappear at night from 5 to 6 June 1468 when he was trying to fight his way from the besieged Benedictine monastery in Třebíč. Thus, he forever remained the one who brought his family to Moravian Slovakia.

Key words: Jan Svojše from Zahrádka, Moravian Slovakia, nobility, royal commandant, fortress in Napajedla, 15th century

Jan Svojše aus Zahrádka und Napajedla (1459–1468)

Zusammenfassung

Jan Svojše war ein typisches Beispiel des mittelalterlichen Kleinadels, für den Krieg und Raub die größte Hoffnung auf Verbesserung der sozialen Stellung waren. Über die Anfänge seiner militärischen Karriere wissen wir fast nichts. In den fünfziger Jahren des 15. Jahrhunderts erhielt er für seine Dienste für Georg von Podiebrad die mährische Burg Bouzov/Busau zum Pfand. Aus dieser Ursache geriet er in Streit mit Podiebrads Verwandten Proček z Kunštátu. Dies war offenbar der Grund, weshalb man ihm Bouzov gegen den Rittersitz und Marktflecken Napajedla eintauschte. Von hier aus zog Jan Svojše mit seinen Mannen auf Raubzüge ins benachbarte Ungarn. In den Jahren 1465–1466 finden wir ihn auf dem Posten eines Befehlshabers der bratřici (Abteilungen aus ehemaligen Hussitenkämpfern) im heutigen Österreich. Mit Gewalt erzwang er sich hier den vom Kaiser geschuldeten Sold. Nach dessen Auszahlung trat er in die Dienste des ältesten Sohn Georgs von Podiebrad – Viktorin. Als dessen Hauptmann versuchte er im Mai 1468, mit einer List den feindlichen ungarischen Herrscher Matthias Corvinus zu töten. Nach seinem Bemühen, sich in der Nacht vom 5. auf den 6. Juni des gleichen Jahres aus dem umstellten Benediktinerkloster Třebíč/Trebitsch freizukämpfen, verlieren sich die Nachrichten über Jan Svojše. Er blieb jedoch für immer derjenige, der sein Adelsgeschlecht in die Mährische Slowakei brachte.

Stichwörter: Jan Svojše ze Zahrádky, Mährische Slowakei, Adel, königlicher Hauptmann, Rittersitz Napajedla, 15. Jahrhundert

JAK SE SVATÝ ANTONÍNEK U BLATNICE ZAPSAL DO HISTORIE 20. STOLETÍ

Nina Pavelčíková, Břeclav

Jana Hoferková, Blatnice pod Svatým Antonínkem

Studie se zabývá historií poutního místa sv. Antonínek u Blatnice. Sleduje jeho vývoj ve 20. století, jeho místo v duchovním i politickém vývoji Slovácka. Poutní místo sehrálo významnou roli v době druhé světové války v souvislosti s vývojem kolaborantské organizace Národopisná Morava. Zapsalo se však koncem války také do odboje proti nacistické okupaci účastí na shozu zbraní pro paradesantní skupinu Carbon vedenou Františkem Bogatajem. Po komunistickém převratu v roce 1948 nebyly poutě zakázány, obyvatelstvo obcí v okolí poutního místa si uchovalo dodnes svoji religiozitu.

Nevysoký kopec se svou siluetou s kaplí na vrcholu tyčící se nad rovinným krajem je znám především jako významné poutní místo, jež svým obrazem Pouť u svatého Antonínka, vystaveným na Pařížském salonu v roce 1894, proslavil Joža Uprka. Historie poutního místa je samozřejmě mnohem starší,¹ nicméně v průběhu 20. století se výrazně zapsalo i do politických dějin českých zemí. Cílem studie je podrobněji popsat historii poutního místa v průběhu třicátých až počátku padesátých let 20. století; zejména však doplnit zásadní informace o účasti obyvatel Blatnice pod Svatým Antonínkem a Ostrožské Lhoty v protinacistickém odboji a odporu proti komunistickému režimu. Pokusíme se vzájemně kombinovat a konfrontovat údaje získané z literatury, archivních pramenů a spolehlivých webových stránek se svědectvími přímých účastníků popisovaných událostí.

Poutní místo založil kníže Hartman z Lichtenštejna ve druhé polovině 17. století, postupně se stalo významným centrem duchovního života celého Slovácka.² Od konce 19. století vzrostl význam poutních míst zásluhou toho, že se zároveň stala místem tzv. národních táborů (na Antonínku se první konal už v roce 1867). Jejich role center politického života ještě zesílila po vzniku samostatné Československé republiky. Už v roce 1919 sem přijel ministr národní obrany Václav Klofáč v doprovodu francouzského generála Maurice Pellého.³ Toto pozvání mělo jistě hlavně světský důvod – zahraniční návštěva mohla ocenit zejména kvalitu zdejších vín. Svatý Antonínek však neztrácel svůj význam ani jako centrum náboženského života, olomoučtí arcibiskupové tu prováděli např. biřmování mládeže ze širokého okolí. Za arcibiskupa Prečana přejal roli „patrona“ poutního místa P. Antonín Šuránek, jenž nastoupil v roce 1929 jako spirituál do kněžského semináře v Olomouci. Tento rodák z Ostrožské Lhoty záhy proslul zejména svou snahou učinit z kopce nad Blatnicí s kaplí sv. Antonína duchovní centrum Slovácka, založil např. Matici svatoantonínskou. Jeho zásluhou byla opravena kaple, po zavedení elektrického osvětlení vybavena rozhlasem a telefonem.⁴

Pro obyvatele Slovácka, kteří si díky silné religiozitě uchovávali svoji úctu k poutnímu místu a jeho duchovní symbolice, bylo toto místo navíc příležitostí k představení bohatství lidového umění jejich kraje. Proto je samozřejmě potěšila obrovská účast více než sta tisíc účastníků na pouti dne 18. června 1933, a ani jim moc nevadilo, že mnohé z nich sem přilákala spíše zvědavost, možná i příležitost stát se součástí komparzu při veřejném spektaklu. Režisér Svatopluk Innemann zde natočil film, v něm zachytil nejen obřady, ale v průběhu

celé pouti také pestrobarevnou směsí lidových krojů i stánky, zajišťující pro poutníky občerstvení a suvenýry. „*Pouť v roce 1933 navštívilo 100 000 lidí, v okolí se totiž rozkřiklo, že se bude natáčet o pouti film, takže lidé byli zvědaví a možná proto jich sem přišlo tolik.*“⁴⁵

Svatý Antonínek a okolí za nacistické okupace

Za okupace Československa nacisty zažilo poutní místo velmi pohnutou, rozporuplnou historií. V první řadě samozřejmě poskytovalo obyvatelům Blatnice i širokého okolí útočiště a oporu v nelehkých časech, pravidelně pořádané poutě jim umožňovaly odpoutat se od každodenního strastiplného života za okupace. V červnu 1939 se zúčastnilo podle novinových zpráv hlavní pouti na padesát tisíc věřících, v dalších měsících a letech se počet účastníků dále zvyšoval. Toho se pokusil v roce 1940 využít Antonín Šuránek, který v té době stále ještě vykonával funkci spirituála kněžského semináře v Olomouci. Přišel s nápadem, že by se na kopci mohl vybudovat klášter. Tato myšlenka se setkala s velkým nadšením nejen církevních činitelů, ale i věřících, kteří ji podpořili podpisovou akcí. Připravovaly se plány, vyšla i propagační brožura. Problémy s hledáním řádu, jenž by mohl klášter vybudovat a pak v něm osídlit své bratry, vyřešili kapucíni. Jejich kvadrián Fidelis Hořím přijel do Blatnice a jednal o možnosti získat pozemek pro stavbu kláštera a ozdravovny pro bohoslovce.⁶ Blatnická obecní rada se však k žádosti postavila odmítavě. Na celé věci se nepříznivě projevila rivalita mezi obcemi Blatnice a Ostrožská Lhota, jež se pokoušela podle blatnických radních „Antonínek získat pro sebe“: „*Blatnice Šuránkovi nechtěla dát pozemek pro klášter, a tak jej nabídlá Ostrožská Lhota. Blatniční radní se zlobili na Šuránka, že chce Antonínek přiřknout Lhotě. Šuránek nakonec musel upustit od stavby kláštera, ale chtěl na Antonínku vybudovat aspoň Domov sv. Antonína, kde by se mohli ubytovat kněží.*“⁴⁷ Definitivně ovšem stavbu kláštera znemožnil zlínský oberlandrát, který neschválil převod pozemku nabídnutého Ostrožskou Lhotou kapucínům.⁸

Páter Šuránek ovšem přes tento neúspěch nepřestal na Antonínek pravidelně jezdit, kázat a konat mše, v létě i mimo poutní dny, hodně se věnoval zejména mládeži nejen duchovními cvičeními, ale např. i pozorováním hvězdné oblohy dalekohledem, který přivezl ze semináře. U věřících byl velmi oblíben, věnoval se jim osobně, radil a pomáhal řešit problémy: „*O prázdninách jsme [...] v sedm hodin ráno chodili na Antonínek na mši. Celé léto jsme tam chodili, večer jsme se dalekohledem dívali večer na hvězdy. Šuránek i Dvorok se s námi hrávali. Přes svátky vánoční jsme také přicházeli za Šuránkem.*“⁴⁹ Šuránek se snažil poutní místo propagovat i mimo Slovácko. V roce 1940 se hlavní pouti zúčastnil ministerský předseda Alois Eliáš s chotí, místo jej velmi zaujalo, věnoval mu pět tisíc korun, za něž pak byl pořízen nový venkovní oltář se sochou sv. Antonína. V souvislosti s hlavní poutí se konal na Antonínku v tomto roce také sjezd katolické omladiny. Nový oltář byl vysvěcen v rámci žňové pouti 25. srpna 1940.¹⁰

Na začátku dubna 1941 byla zahájena úprava terénu kopce, narušeného stavbou nové silnice. V neděli 28. září 1941 byla za hojně účasti poutníků vysvěcena na Antonínku nová křížová cesta. V té době se začalo také uvažovat o přestavbě kostela. Na místo přijel známý brněnský architekt Bohuslav Fuchs, jenž konstatoval, že kostel byl postaven nahodile a je nutno uvažovat o stavbě nového chrámu. S možností úprav stávajícího svatostánku vyslovil souhlas i příslušný památkový ústav. Plány úprav měl vypracovat ve spolupráci s Fuchsem jiný brněnský architekt Klaudius Madlmayr. Ten při své návštěvě na Antonínku 21. dubna 1942 navrhoval tři možnosti úprav: prodloužit loď kaple o dvacet metrů směrem k Ostrožské Lhotě, nebo prolomit boční stěnu a rozšířit loď směrem k Hluku; ale také zvolit řešení radikální – zbořit stávající budovu a vystavět zcela nový chrám s tzv. padovskou kopulí.¹² Třetí možnost se původně jevila jako nejspíše realizovatelná. V září poslal strážnický děkanát zá-



Obraz Joži Uprky Pouť u sv. Antonínka, 1894.

dost o stavbu nového kostela olomouckému arcibiskupství, v říjnu od něj dostal souhlasný dopis. Na počátku ledna příštího roku vyslovila souhlas také obecní rada v Blatnici, 16. března přijel architekt Madlmayr s nákresey plánu, spočítal i náklady na stavbu, jež by pojala 1 400 věřících, na deset milionů korun.¹³ Zdálo se, že ve prospěch realizace svědčí následující bohoslužba o velikonoční neděli 25. dubna, kdy se shromáždilo na kopci tolik věřících, že bylo nutno konat mši venku. Stavbě ovšem zřejmě nepřál okresní hejtmán Buzek, jenž zamítl už stavbu kláštera. Nakonec však rozhodující negativní roli sehrál další průběh války, jenž rozhodně sakrálním stavbám nepřál.

Popularita poutního místa se v průběhu okupace podepsala na jeho historii i ve velmi negativním smyslu. Představitelům okupační správy a jejich přísluhovačům bylo jasné, že se na poutích schází velký počet lidí, na které je možno působit propagací myšlenek, jež se skrývají pod jejich cíli. Zřejmě je lákala i představa, že kopec viditelný z širokého okolí a opředěný různými legendami spojenými s vírou v zázračnost zdejšího vodního pramene představuje symbolické centrum Slovácka. Tento region vyzvedávala jako svébytný ostrov tradiční kultury, odlišný od ostatního území protektorátu, kolaborantská skupina Národopisná Morava. Na jejím založení se v roce 1939 výrazně podepsal přes protesty svého těžce nemocného otce syn Joži Uprky Jan.¹⁴ Poprvé se pokusila Národopisná Morava využít k neohlášené politické manifestaci poutní místo už 14. června 1941, aniž by o tom poutníky informovala na plakátu, jenž je toho roku zval k účasti na letních poutích.¹⁵

Situace v protektorátu Čechy a Morava se v průběhu let 1941–1942 výrazně proměnila jednak nástupem zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha, jednak odsouzením předsedy protektorátní vlády A. Eliáše k trestu smrti a následným odvoláním celé jeho vlády. Dne 19. ledna 1942 byla jmenována třetí protektorátní vláda v čele s Jaroslavem Krejčím, v níž se stal ministrem školství Emanuel Moravec, u něhož našla Národopisná Morava plnou odezvu.¹⁶ S ní byl spojen i pokus získat tisíce poutníků na svatý Antonínka, kteří sem přišli za duchovní útechou, pro alespoň vnější, dostatečně okázalou podporu okupačního režimu. Ten v té době výrazně přitvrzoval represe vůči obyvatelstvu českých zemí, organizátoři



Kaple sv. Antonína Paduánského, Svatý Antonín 2021. Foto J. Hoferková.

i účastníci poutí si v době heydrichiády byli vědomi, že jakýkoliv projev odporu by měl fatální následky. Domníváme se, že z tohoto úhlu pohledu je třeba vnímat jakékoliv projevy „oddanosti Říši“ při masových shromážděních obyvatelstva (ať se konaly na náměstích protektorátních měst či na poutních místech).

Poprvé zavítal E. Moravec na druhou hlavní pouť na Antonínku dne 28. června 1942, tedy bezprostředně po úmrtí zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Spolu s ním se zúčastnili obřadů za velké pozornosti poutníků z širokého okolí (odhadovaná účast cca čtyřicet tisíc lidí) také inspektor úřadu protektora Martin Wolf s vrchním radou Antonem Zanklem a moravský vicepresident JUDr. Karl Schwabe.¹⁷ Pamětnice, jimž bylo v té době sedm let, komentovaly tuto událost jen několika slovy: „Na jednu pouť přijel Emanuel Moravec a měl tam nějakou slavnost s proslovem. Už si to moc nepamatuju, byla jsem malá.“ „Moravec měl u Antonínka podium, na kterém řečnil. Muselo se tam jít, moc lidí přišlo, byli i zvědaví.“¹⁸ Moravec se nejdříve setkal s uherskohradištským okresním hejtmánem Buzkem i blatnickým starostou Galuškou, v 11 hodin dorazil se svým průvodem na kopec. Tam jej přivítala dvě děvčátka v kroji a starosta Ostrožské Lhoty Krchňáček, jenž mu nabídl pohoštění. Za Národopisnou Moravu pak přednesl projev Jan Uprka; zdůraznil v něm pevnou vůli slováckého lidu pracovat dle směrnic vytyčených prezidentem Háchou a „zákonnou“ protektorátní vládou.

Hlavní projev pronesl ministr Moravec. Pochválil obyvatele Slovácka, kteří podle něj zastávají správný postoj k Velkoněmecké říši a dobře vycházejí s německými příslušníky, kteří chrání jejich vlast před bolševickým nebezpečím. Vyzval pak k vyúčtování s lidmi, které vyslal do protektorátu Edvard Beneš, aby vykonali atentát na zastupujícího protektora. Obhajoval také další tvrdá opatření říše proti „zrádcům a zločincům“ – např. vyhlazení

Lidic a Ležáků. Na všechny přítomné apeloval, aby podpořili očistu země od „zkažené krve“. Ocenil také národní umění Slovácka, které se podle něj ukázalo jako „jedna z půvabných cest, kterou se naše kultura dostala blízko k srdci německého národa“. Upozornil posluchače, že se musejí také zasloužit o to, aby třetí říše co nejdříve zvítězila nad svými nepřáteli. Například sedláci se mají snažit, aby sklidili co největší úrodu. Projev ukončil tím, že všichni obyvatelé protektorátu jsou povinni poslušností Adolfu Hitlerovi. Mnozí z přítomných jej za zpěvu národní hymny odměnili nejen potleskem, ale i zvednutím pravice. Za doprovodu představitelů Národopisné Moravy si pak ministr prohlédl vnitřek kaple, navštívil studánku, při procházení mezi poutníky s několika z nich pohovořil.¹⁹

První návštěva E. Moravce na poutním místě byla zřejmě improvizací, vyvolanou hektickým průběhem událostí a snahou představitelů Národopisné Moravy využít jeho přízně. V příštím roce už probíhaly důkladné přípravy vrcholné červnové akce na Antonínku s veškerou pompou jako převážně politická událost, jež neměla s duchovní symbolikou místa nic společného. Emanuel Moravec využil tentokrát svatý Antonínek k manifestaci Kuratoria pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě, jež zahájilo činnost krátce předtím 13. března 1943.²⁰ Dne 20. června 1943 od ranních hodin přicházely na kopec stovky poutníků. Prostor před kaplí byl lemován říšskými a protektorátními vlajkami a bohatě vyzdoben chvojím. Na deset tisíc členů Kuratoria ve svátečních krojích ze všech regionů Slovácka se shromažďovalo uprostřed prostranství, obklopeni byli do podkovy uspořádaným davem asi dvaceti tisíc dospělých. V oficiální delegaci představitelů protektorátních úřadů byli kromě Moravce opět zástupci vrcholných orgánů protektorátu a také představitel všech slováckých obcí. Za Kuratorium pozdravil přítomné jeho okresní pověřenec Jan Ryba z Uherského Hradiště. Samozřejmě nemohli chybět zástupci Národopisné Moravy v čele s Janem Uprkou. Hlavní projev pronesl generální referent Kuratoria MUDr. František Teuner. Po skončení jeho projevu zahrála hudba říšskou a národní hymnu, krojovaná mládež pak na prostranství před tribunou předvedla lidové tance a zvyky z různých oblastí Slovácka; pěvecký sbor instruktorů Kuratoria zazpíval několik rázovitých slováckých písní.²¹

V létě 1943 vrcholila tzv. totální válka nacistického Německa, po prohraných bitvách toho roku ovšem došlo k obratu, během kterého už vojska wehrmachtu převážně ustupovala z obsazených území. V létě 1944 po úspěšném otevření druhé fronty ve Francii vzrůstala naděje na ukončení války a osvobození evropských zemí zpod nacistické nadvlády. Protektorát Čechy a Morava i sousední Slovenská republika sice ještě dlouho zůstávaly stranou osvobozovacích bojů, výrazně tu však zesílilo odbojové hnutí, partyzánské jednotky (nejen ty, jejichž organizátoři byli vysazeni na Slovensko ze SSSR, ale také např. Rada tří na českém území) bojovaly se zbraněmi v rukou, organizovaly sabotážní a výzvědné akce.²² Exponenti protektorátních úřadů měli zcela jiné starosti než pokračovat ve využívání poutních míst k propagaci nacistických idejí, ta se vracela ke své roli výlučně duchovních center, mohla však plnit i jiné role. Na východní a jihovýchodní Moravě od jara 1944 úspěšně operovaly dva parašutistické výsadky z Velké Británie – Carbon a Clay, zejména první z nich výrazně zasáhl do historie svatého Antonínka a okolí v posledních měsících války.



Antonín Šuránek. Zdroj: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/171102pripominame-si-35-let-od-umrti-antonina-suranka>.



Manifestace Kuratoria, promlouvá Jan Ryba, Svatý Antoníněk 20. června 1943. Zdroj: <http://nassmer.blogspot.cz/2009/11/nedokoncena-pout-kuratoria-viii.html>.

První mimořádně rušný den roku 1944 se odehrál na sv. Antonínku 16. dubna. Časně ráno se dostavil na kopec strážník spolu s protektorátním četníkem, aby varovali pátera Šuránka, že by se v okolí mohl ukrývat zatím blíže nezjištěný parašutista. Po odpoledních hodinách se několik osob z blízkého okolí modlilo za zdraví a návrat bratrů a sester pracujících v Německu a za všechny trpící válečnými hrůzami. Navečer pak pod kopcem uvázl autobus plný policistů. Nahoru vyjela nejdříve doprovodná auta se členy německé kriminální policie a několika četníky, kolem půl osmé se to tu už hemžilo asi dvěma sty dalšími policisty z celého okolí. Ve čtyřech směrech prošli lesy, prohledali kapli a dožadovali se vstupu do sakristie. Tam byla policistům podezřelá velká těžká bedna, po jejím otevření ovšem zjistili, že se v ní ukrývá dřevěný betlém. Veškeré hledání parašutisty či jeho výstroje se ukázalo jako marné.²³ Později se ukázalo, že se jednalo o parašutistu Jaroslava Šperla, který skutečně spolu s Františkem Bogatajem a dalšími dvěma členy paraskupiny Carbon seskočil na Hodonínsku v noci z 12. na 13. dubna 1944. Seskok nebyl zrovna úspěšný, členové výsadku se nesešli.²⁴ Četař aspirant Šperl, jenž byl radiotelegrafistou výsadku, vysílačku pod jménem Jarmila hledal marně. Vystřídal pak několik úkrytů, pěšky se dostal 16. dubna až do okolí Blatnice, ukryl se ve strži mezi Ostrožskou Lhotou a sv. Antonínkem, kde jej ta shora popsaná početná horda policistů nenašla. Pamětníci ještě po létech vzpomínali, že to považoval téměř za zázrak, za nějž děkoval Bohu. „Šperl se taky schovával u Antonínka a po válce tam přišel s manželkou poděkovat, že přežil.“²⁵ Po delším strastiplném putování se dostal do Véseck, kde jej ukryla Františka Hrabalová.

Veliteli výsadku majoru Františkovi Bogatajovi se podařilo zachránit pouze radiomaják Eureka, s jehož pomocí bylo možno navádět spojenecká letadla. Ovšem bez vysílačky se nedalo navázat se spojeneckým velením kontakt. Nakonec našel úkryt v Ostrožském Předměstí u Karla Hroníka, jenž ho spojil se svým bývalým spolubojovníkem z Obrany národa, učite-

lem Antonínem Strakou. Tomu se podařilo spojit Bogataje s Jaroslavem Šperlem. Společně pak začali plnit bojové úkoly, navázali kontakt s celostátní odbojovou organizací Rada tří a také s výsadkem Antonína Bartoše Clay.²⁷ Velkou výhodou pro Bogataje byla bezesporu skutečnost, že byl rodákem z Ostrožské Lhoty a perfektně znal celé území regionu, v němž se Šperlem operovali, a měl tu množství známých, kteří byli přes obrovské nebezpečí ochotni pomáhat. Koncem roku 1944 kontaktoval Bogataj Jaroslava Kuchaře, který sestrojil vysílačku, a 28. ledna 1945 se podařilo navázat oboustranné spojení s Londýnem. Připravovalo se i ozbrojené povstání, k němuž bylo zapotřebí dostatek vojenského materiálu. Ten samozřejmě mohl zabezpečit jedině letecký výsadek organizovaný z Anglie. František Bogataj měl připraveno 23 ploch pro přijetí zásilek a více než 260 spolupracovníků z řad místních vlastenců. Někteří, jako Antonín Straka, za to zaplatili svými životy. Když byl Straka 29. března 1945 zatčen gestapem, v nestřeženém okamžiku spolkl pilulku s jedem. Tím zachránil celou organizaci Carbon, protože jako Bogatajův zástupce věděl o všech organizačních podrobnostech. Odbojáři pod vedením Bogataje podnikli také řadu ozbrojených akcí, např. přepady muničních skladů, přerušování železničních tratí, na konci války se účastnili bojů s nacistickou armádou v prostoru Uherské Hradiště – Kyjov. Ilegální skupině Carbon, kterou parašutista Bogataj vytvořil a vedl, se tak podařilo úspěšně působit až do konce války.²⁸

Svatý Antonínek byl spojen s činností výsadku a později i ilegální organizace Carbon nejen úkrytem J. Šperla na svahu k Ostrožské Lhotě. Také Bogataj našel příležitostný úkryt v blízkosti Antonínka, jak o tom svědčí výpověď: „Bogataj se ukrýval u Antonínka v Ostrožské Lhotě v nějaké seči.“²⁹ Na jaře 1945 se několik blatnických občanů zapojilo do činnosti odbojové skupiny Carbon, např. Josef Žitňák a Otakar Paule. S jejich pomocí pak zorganizoval v okolí Blatnice jeden z plánovaných shozů zbraní na trati Losky v Horním poli. Na další schůzce sdělil Bogataj podrobnosti o plánovaném průběhu akce. Té se zúčastnilo celkem dvanáct mužů, jejich velitelem byl určen Stanislav Petratur, jeho zástupcem Alois Novák.³⁰ Dne 8. dubna kolem půlnoci vskutku nalétl nad lokalitu americký letoun B-24 Liberator a shodil celkem šestnáct kontejnerů a osm balíků o váze 4646 kg. Bylo v nich pět lehkých kulometů Bren, 108 ručních granátů, pušky, samopaly Sten Gun, revolvery Colt, trhaviny, střelivo, dalekohledy, vojenské uniformy.³¹ František Petratur odvezl většinu zbraní koňským potahem do sklepa (vinné budy) Jana Bachana. Očití svědkové popisují událost takto: „Bogataj v noci na Horním poli naváděl baterkami letadla, kde mají shodit zbraně. Naši chlapi tam chodili ty zbraně do rána uklízet. Franta Mička z Řádku vezl domů plný vůz zbraní, i když



Pamětní deska Františka Bogataje umístěná na Základní škole v Ostrožské Lhotě 2021. Foto J. Hoferková.



Studánka pod kaplí, Svatý Antonínek 2021. Foto J. Hoferková.

věděl, že jsou u nich doma Němci. Byl mladý, tak se nebál. Dojel domů a na Němce zakřičel, ať mu otevřou vrata. Němci mu otevřeli, ale do vozu se našťestí nepodívali. Zbraně byly ukryté i ve sklepech.³² „Jak se stahovali Němci a dojeli k nám, tak se akorát shazovaly zbraně a můj otec je sbíral. Naštěstí se neptali, kde otec je.³³ Zbraně byly ukryté v Bachanově a Škopíkově boudě. My jsme byli schovaní právě ve Škopíkově boudě a někdo tam došel a řekl: „Proboha, co tu děláte, tady je sklep plný zbraní, vy ty lidi budete mít na svědomí, když se na to přijde! Tak jsme se z toho sklepa museli všichni vystěhovat a jít pryč.“³⁴ Toto svědectví je zřejmě poněkud nadsazené, z jiných historických pramenů vyplývá, že shoz uskutečnilo pouze jedno letadlo, nicméně v základních údajích se respondenti shodují. Další pamětnice popírá, že v té době o shozu věděla, uvádí zprostředkované svědectví: „Jak je Hájek, tak nad ním byli v Horním poli shazované zbraně. Naši ty zbraně vozili schované za fůrami sena. Ale my děcka jsme o tom nevěděly, abychom to nikomu nepověděly.“³⁵

Samotná Blatnice byla osvobozena 27. dubna po urputných bojích mezi rumunskými a německými vojenskými jednotkami. První sovětské dělostřelecké granáty dopadly kousek od kaple na Antonínku už 15. dubna právě v době, kdy se tu shromáždily desítky věřících na nedělní mši. Boje pak trvaly téměř dvanáct dní. Po dobytí Radošova ostřelovali osvoboditelé intenzivně i samotný Antonínek. Louka kolem kaple byla od explozí granátů celá rozrytá, kamenný kříž u kostela byl rozbořený, našťestí kaple zasažena nebyla. Střepiny granátů však rozbily boční dveře, byla vytlučena skla v oknech a na zdích se nadělaly mnohé rýhy na omítce. Dvěma lehčími střelami byla zasažena střecha kaple. Palba ustala 26. dubna odpoledne, protože německým jednotkám došla dělostřelecká munice a granáty.³⁶

Do Ostrožské Lhoty přišli osvoboditelé 27. dubna už kolem jedenácté hodiny. Páter Šuránek s bohoslovcem Stanislavem Šuránkem se okamžitě vydali na kopec. Po cestě se zdravili s rumunskými vojáky; část z nich se později nahoře usadila s dělem, které občas vystřelilo. Duchovní obhlédli a zhodnotili škody, páter Šuránek otevřel vstupní dveře do kaple, jeden rumunský voják šel s ním dovnitř, poklekl před oltářem a držel při tom v ruce pravoslavný křížek. Velitelé se omlouvali za škody vzniklé v průběhu bojů, ujistili pátera, že oni si na rozdíl od Rusů svatých míst váží. Při cestě nazpět oba potkávali obyvatele Ostrožské Lhoty, kteří šli do Blatnice navštívit své příbuzné. Odpoledne 28. dubna se už konala na Antonínku první mše svatá po osvobození. Přišlo však jen pár lidí z Ostrožské Lhoty. Lidé byli nejspíš unaveni a vyčerpaní z bojů. Dalšího dne v neděli byla však kaple již zcela zaplněna.³⁷

Poutní místo v poválečných časech a v počátcích komunistické vlády

Popsané škody na kapli a v jejím okolí se díky obětavé pomoci věřících podařilo celkem rychle zahladit, také v obou vesnicích na úpatí kopce se život vracel do normálu. „Na poli se

našlo mnoho granátů, ale našťestí se nikomu nic nestalo. Já říkám, Antonínek nás chrání před vším, ať je to voda, nebo jiné neštěstí. Vykopané granáty chlapi postavili na cestu a dali k nim palici, aby šly vidět v dálce a potom je sbírali. U mostu u nádraží byly zákopy s municí, kterou si děcka po válce nosily domů.“³⁸ Na poutním místě se konala 13. května mírová děkovná pouť, slavnostní mši svatou sloužil blatnický farář za asistence kaplana Dvoroka a pátera Šuránka. Odpoledne přišel poděkovat za ochranu také bývalý blatnický kaplan Josef Adamec, který byl v té době kaplanem ve Vnorovech. Konal pak na Antonínku další pobožnost, hodinky i požehnání. Pouti se zúčastnila delegace v čele s Alexandrem Moorem, předsedou organizace Červený kříž, a lidoveckým ministrem pošt Msgre. Františkem Hálou a mnoho dalších významných osobností.³⁹

V červenci 1946 se obnovily plány výstavby Domova sv. Antonína na kopci. Měly v něm být umístěny pokojíky pro kněze a dvorana pro sto sedících lidí. Stará kaple se měla zachovat, avšak do budoucna se počítalo se stavbou nové kaple, která by stála před ní. Plány umístily budovu domova na pozemek, který už před válkou přislíbila věnovat obec Ostrožská Lhota. Nejdříve se opět projevila rivalita obou obcí, obecní zastupitelstvo v Blatnici se usneslo, že Antonínek musí zůstat „blatnický“, a proto členové souhlasí s prodejem pozemku na výstavbu Domova sv. Antonína na svém katastru. Nakonec však obecní zastupitelstvo hlasovalo proti stavbě. Přednost dostala stavba nové měšťanské školy ve vesnici.⁴⁰ Obrovské sucho, jež postihlo Československo v roce 1947, způsobilo mimo jiné, že vyschla na kopci sv. Antonína „zázračná“ studánka. P. Šuránkovi se podařilo získat na její úpravu dotaci ve výši sto tisíc korun, částku převyšující čtyři sta tisíc korun dostali na zahlazení nejhroších následků sucha také místní zemědělci.⁴¹ Až do roku 1948 se opět pravidelně konaly na Antonínku poutě, mše a adorace, poutní místo znovu přitahovalo poutníky ze širokého okolí.

Pak ovšem přišel další zlom – komunistický puč v únoru 1948. Tažení KSČ proti církvi se od konce čtyřicátých let zaměřilo nejdříve na likvidaci jejich majetku, což se týkalo samozřejmě také všech pozemků, jež spravovala katolická církev na Slovácku. V Blatnici byla už v roce 1949 zestátněna farní půda o výměře 23,44 ha, její velkou část poté spravoval místní národní výbor. Další opatření byla zavedena proti církevním hodnostářům, kteří se odmítli podřídit snahám o vytvoření „národní, mírové“ církve namířené proti Vatikánu. Na Blatnicku na to nejhůře doplatil páter Šuránek, jenž odmítl v roce 1950 po zrušení bohoslovecké fakulty v Olomouci nastoupit na státem kontrolovaný seminář v Praze a byl odeslán jako kaplan do Velkého Ořechova. V roce 1951 byl v nemocnici s těžkým zápalem plic, přesto jej tu zatkl příslušníci Státní bezpečnosti a odeslali do sběrného tábora v Želivě, aniž by mu řekli, proč jej zadrželi. Po propuštění v roce 1955 pracoval manuálně. Na sv. Antonínek se mohl alespoň krátce navrátit v letech 1968–1970, kdy byl odtud na počátku tzv. normalizace opět vykázán. Působil pak několik let v blízké Blatničce, kde se dále intenzivně věnoval pastorační činnosti, oficiálně však vystupovat na poutním místě nesměl.⁴²

Prosté věřící postihl komunistický režim jednak tím, že jim až na výjimky znemožnil jakékoliv okázalejší náboženské slavnosti a projevy víry mimo kostel a jeho nejbližší okolí, jednak se snažil omezit církevní obřady a výuku náboženství ve škole. Od roku 1950 bylo nařízeno nejdříve uzavřít světský sňatek a teprve potom církevní, jenž ovšem ztratil úřední platnost. Většina námi oslovených pamětníků uzavírala sňatek na počátku padesátých let, potvrdili nám jeho konání i v kostele. Postih v zaměstnání mohl znamenat i posudek ze strany místního národního výboru nebo organizace KSČ, obsahující zprávu o náboženském přesvědčení posuzovaného: „V Kunovicích v Letu mě chtěli povýšit na mistra, ale došel mně posudek z Blatnice, že chodím do kostela, tak mě nepovýšili. Učitelku Lidku Trněnou vyhodili z práce, protože se nechtěla vzdát víry.“⁴³

Představitelé režimu si uvědomovali, že ostré, hromadné zásahy proti věřícím by vyloučily v oblastech s vysokou religiozitou protesty – jak to ostatně ukázala i situace na Blatnicku po zatčení pátera Šuránka. Několik poutních míst bylo zrušeno, avšak kopec sv. Antonína tak radikální zásah nepostihl. Zakázány nebyly ani poutě, i když se je režim pokusil zneužít (podobně jako kdysi nacisté a jejich přísluhovači) přeměnou v politické prorožimní manifestace. Tomu se však na většině známých poutních míst podařilo zabránit.⁴⁴ Poutníci ke sv. Antonínu setrvali v pevném přesvědčení, že pouť je časem osobního sebezáporu, zpovědi, mše svaté, modlitby ve společenství věřících, kteří mají radost z krásného poutního místa. Přesto ovšem zejména v první polovině padesátých let účast na poutích poněkud poklesla. „*Poutě za komunistů zakázané nebyly, ale jeden čas to trochu ochabovalo. Lidé začali na poutě jezdit i auty, autobusem, méně jich chodilo pěšky než dříve. Někteří lidé se na poutě báli chodit, báli se hlásit k náboženství.*“⁴⁵ Blatničtí faráři se snažili i nadále ze všech sil vyjít poutníkům v duchovních věcech vstříc. Na počátku padesátých let byl blatnickým farářem František Křeháček, který úzce spolupracoval s páterem Šuránkem až do jeho zatčení a později i po jeho návratu do Blatničky. Na něm také spočívala veškerá péče o duchovní místo, sloužení poutních mší i dalších úkonů spojených se službou poutníkům.

Exponenti režimu, když nemohli poutě zakázat, snažili se alespoň zneužít skutečnosti, že poutní místo bylo snadno přístupné pro automobily, jimiž věřící stále častěji přijížděli do jeho okolí a snažili se dostat až nahoru na kopec. „*V dědině dole pod Antonínkem byly zátarasy, aby nikdo nemohl o pouti projet autem na Antonínek. Četníci stáli nahoře u boud a další dole u sochy Antonínka. Blatničané ale věděli, kudy si to mohou objet. Kdo na Antonínek nějak došel nebo dojel, tak mu už neřekl nikdo nic. Ty zátarasy na poutě byly za komunistů každý rok.*“ „*Četníci dávali přes cestu trám, aby nemohla auta dojet na Antonínek. Tetička Bachanová vždycky, jak četníci odjeli, ten trám oddělala. Na Antonínek se dalo dobře dostat i pěšky.*“⁴⁶ Omezení v přístupu platilo jenom o poutích, jinak byl kopec běžně dosažitelný po silnici z Blatnice i z Ostrožské Lhoty. Stal se v době letních prázdnin – možná i díky kvalitní vodě ze „záračné studánky“ – také oblíbeným výletním místem pro obyvatele blízkého okolí. Jeho jihozápadní svah poskytoval skvělé místo pro slunění, večer bylo možno návrat obohatit návštěvou u známých blatnických pěstitelů vína.⁴⁷

Z hlediska role sv. Antonínka jako významného poutního místa se ovšem situace výrazně změnila až po tzv. sametové revoluci v roce 1989. V devadesátých letech už mohli poutníci dorazit na místo bez jakéhokoliv omezení. V souladu s celkovým oživením zájmu společnosti o církevní problematiku se zejména hlavní pouť 17. června 1990 konala za mimořádné účasti obyvatel nejen z okolí, jednu mši sloužil olomoucký (arci)biskup.⁴⁸ Podle dalších zpráv se např. pouti v roce 1992 zúčastnilo na dvacet pět tisíc osob, později sice zájem poněkud poklesl, ale účast často závisela i na momentálním počasí.⁴⁹ Následující pokles zájmu zaznamenala i jedna z pamětnic: „*Po revoluci chodilo na kopec o něco víc lidí než za komunistů, protože se nebáli. Naopak teď lidí ubývá.*“⁵⁰

Poznámky:

- 1 K tomu např.: T e ě h a l, Vladimír. *Svatý Antonínek*. Blatnice pod Svatým Antonínkem: Římskokatolická farnost Blatnice pod Sv. Antonínkem, 2008. 80 s.; M a ň á k, Oldřich. *Religionistický pohled na poutě k sv. Antonínkovi*. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, katedra společenských věd, Olomouc, 2015; N ě m e č k o v á, Jana. *Zvráty v historii poutního místa Svätý Antonínek u Blatnice v letech 1938-1955*. Diplomová práce. Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, katedra historie, Ostrava, 2017.

- 2 Rozporuplnou historií poutního místa a kostela sv. Antonína lze zachytit zde: Stručná historie poutního místa. [online]. [cit. 2021-04-03]. Dostupné z: <https://antoninek.cz/clanek.php?id=408>.
- 3 Tamtéž.
- 4 P o l á š e k, František. *P. Antonín Šuránek – světec-spirituál*. [online]. [cit. 2021-05-26]. Dostupné z: http://www.sfr.cz/clanek_poutnik.aspx?a=2146; Blíže o osobnosti A. Šuránka také: Kotek, Alois, ed. *Rád obětoval všechno: vzpomínky ze života služebníka Božího P. Antonína Šuránka*. Vrchoslavice: A. Kotek, 1996. 263 s.
- 5 Rozhovor Jany Hoferkové s Marií Mezuliáníkovou (nar. 1921), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 21. 3. 2017.
- 6 *Pamětní kniha poutní kaple sv. Antonína nad Blatnicí* (část od roku 1939 přepsaná Slavomírem Budařem), s. 1–4.
- 7 Rozhovor Jany Hoferkové s Marií Mezuliáníkovou (nar. 1921), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 21. 3. 2017.
- 8 *Pamětní kniha poutní kaple sv. Antonína nad Blatnicí*, s. 17–19.
- 9 Rozhovor Jany Hoferkové s Františkou Bachanovou (nar. 1935), Blatnice pod Svatým Antonínkem 23. 3. 2017.
- 10 *Pamětní kniha farnosti Blatnické od roku 1898*, s. 203–204; Těž Státní okresní archiv Hodonín, fond AO–B, inv. č. 97, Poutě u sv. Antonínka 1938–1943.
- 11 B e e r, Lukáš. Slib věrnosti Říši. 8. díl. *Náš směr: magazín pro českou národní politiku a moderní historii*. [online]. [cit. 2021-05-15]. Dostupné z: <http://nassmer.blogspot.cz/2012/07/slib-vernosti-risi-8.html>; Těž Státní okresní archiv Hodonín, fond AO–B, inv. č. 97, Poutě u sv. Antonínka 1938–1943.
- 12 Padovská kopule – tento záměr zřejmě souvisel se zasvěcením kostela sv. Antonínovi Paduánskému. V Padově je jemu zasvěcená románsko-gotická bazilika z přelomu 12.–13. století se směsicí vlivů byzantské, benátské a francouzské dobové architektury, jeho osm kopulí připomíná byzantský styl. Viz *Severní Itálie – Padova*. [online]. [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <http://italie.ckmayer.cz/padova.html>.
- 13 *Pamětní kniha poutní kaple sv. Antonína nad Blatnicí*, s. 22–25.
- 14 Podrobnosti o činnosti Národopisné Moravy viz M e z i h o r á k, František. *Hry o Moravu: separatisté, iredentisté a kolaboranti 1938–1945*. Praha: Mladá fronta, 1997. 143 s.
- 15 Státní okresní archiv Hodonín, fond MNV–B, inv. č. BLATNICE I., Pamětní kniha městyse Blatnice pod Svatým Antonínkem (1952–1974), s. 27.
- 16 Změnil se také název ministerstva, které Moravec převzal – z „ministerstva školství a národní osvěty“ se stalo ministerstvo školství a lidové osvěty. [online]. [cit. 2021-05-03]. Dostupné z: <https://www.fronta.cz/kalendar/jmenovana-krejciho-vlada>.
- 17 B e e r, Lukáš. c. d.
- 18 Rozhovor Jany Hoferkové s Františkou Trojancovou a Františkou Bachanovou (obě nar. 1935), Blatnice pod Svatým Antonínkem 22.–23. 3. 2017. Spíše než zvědavost ovlivnil chování účastníků této pouti i dalších akcí Národopisné Moravy strach, vyloučit ovšem nelze ani prospěchářství či vědomou kolaboraci části z nich s nacistickým režimem.
- 19 B e e r, Lukáš. c. d. Publicista Jaroslav Čvančara opakovaně uvádí, že na pouti byli přítomni dva parašutisté (Vojtěch Lukaščík z výsadku Intransitive a Ludvík Cupal z výsadku Tin, kteří měli za úkol spáchat na Moravce atentát. /To byl vskutku úkol výsadku Tin/). Vzhledem k jeho početné ostraze a nebývalým bezpečnostním opatřením se jim to nepodařilo. Viz např. Č v a n č a r a, Jaroslav. *Anthropoid: příběh československých vlastenců*. Praha: Centrum české historie, 2016, s. 282.
- 20 Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě bylo založeno 18. 5. 1942, ale činnost zahájilo až v březnu 1943. Jeho vzorem byla nacistická Hitlerjugend, mělo vychovávat mládež k tzv. protektorátnímu vlastenectví a podpoře říše. Organizována v něm byla zhruba polovina českých chlapců a děvčat narozených mezi léty 1925–1935. [online]. [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kuratorium_pro_v%C3%BDchovu_ml%C3%A1de%C5%BEE_v_%C4%8Cech%C3%A1ch_a_na_Morav%C4%9B.
- 21 B e e r, Lukáš. Nedokončená pout' Kuratoria. 8. díl. *Náš směr: magazín pro českou národní politiku a moderní historii*. [online]. [cit. 2021-04-26]. Dostupné z: <http://nassmer.blogspot.com/2009/11/nedokoncena-pout-kuratoria-viii.html>. Těž Státní okresní archiv Hodonín, fond AO–B,

- inv. č. 97, Poutě u sv. Antonínka 1939–1943; Dále také *Pamětní kniha farnosti Blatnické od roku 1898*, s. 203–205.
- 22 Podrobněji viz Partyzánské jednotky v protektorátu Čechy a Morava. [online]. [cit. 2021-06-05]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kategorie:Partyz%C3%A1nsk%C3%A9_jednotky_v_Protektor%C3%A1tu_%C4%8Cechy_a_Morava.
 - 23 *Pamětní kniha poutní kaple sv. Antonína nad Blatnicí*, s. 26; Těž K o t e k, Alois. c. d., s. 38–39.
 - 24 Sešli se pouze dva z nich, Josef Vance a František Kobzík. Ti však byli vyzrazeni a 7. května obklíčeni protektorátními četníky. Podle jedné z verzí Kobzík v tísni zastřelil Vance a pak i sebe a splnil tím jejich vojenskou přísahu, podle níž nesmí parašutista padnout do rukou nepřítele živý. Podrobněji B ř e č k a, Jan. Smrt čs. parašutistů F. Kobzíka a J. Vance v Rudicích dne 7. 5. 1944. *Jižní Morava* 33, 1997, s. 109–116.
 - 25 Rozhovor Jany Hoferkové s Václavem Válkem (nar. 1929), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 25. 3. 2017.
 - 26 Soukromý archiv V. Hendrychové, stručná historie a činnost skupiny Carbon, sepsaná Františkem Bogatajem. Kopie byla zaslána z jeho amerického exilu Moravskému muzeu v Brně v červenci 1988 – viz Moravské zemské muzeum, inv. č. S 3503.
 - 27 Tamtéž.
 - 28 R o k o s k ý, Jaroslav. Bratři František a Josef Bogatajovi: protikomunistický odboj na jižní Moravě. In: *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování činnosti Státní bezpečnosti ve Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, sv. 16/1, 2010, s. 92. K historii skupiny Carbon též Š o l c, Jiří. Operace Carbon. *Jižní Morava* 27, 1991, s. 87–112.
 - 29 Rozhovor Jany Hoferkové s Václavem Válkem (nar. 1939), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 25. 3. 2017.
 - 30 Státní okresní archiv Hodonín, fond K, inv. č. 11 107, Odboj proti fašismu za okupace v Blatnici pod Svatým Antonínkem: k 50. výročí vítězného konce druhé světové války, s. 18–22.
 - 31 H u d e č e k, Miroslav a V a r g a, Miroslav. *Špižůrek času*. Strážnice: Tiskárna Sukupovi, 2010, s. 9.
 - 32 Rozhovor Jany Hoferkové s Františkou Trojancovou (nar. 1935), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 22. 3. 2017.
 - 33 Rozhovor Jany Hoferkové s Václavem Válkem (nar. 1929), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 25. 3. 2017.
 - 34 Rozhovor Jany Hoferkové s Jaroslavou Válkovou (nar. 1936), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 25. 3. 2017.
 - 35 Rozhovor Jany Hoferkové s Františkou Bachanovou (nar. 1935), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 23. 3. 2017.
 - 36 *Ostrožská Lhota: minulost a současnost: [1371–2011]*. Ostrožská Lhota: Obec Ostrožská Lhota, 2011, s. 147; Těž Š u r á n e k, Antonín, K á n s k ý, Alois a kol. *Kukátka a jeho projevy*. Vrchoslavice: A. Kotek, 1992, s. 67–70.
 - 37 Tamtéž.
 - 38 Rozhovor Jany Hoferkové s Františkou Trojancovou (nar. 1935), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 29. 3. 2017.
 - 39 Státní okresní archiv Hodonín, fond MNV–B, inv. č. Blatnice I., Pamětní kniha městyse Blatnice pod Svatým Antonínkem (1952–1974), s. 35; Těž *Pamětní kniha poutní kaple sv. Antonína nad Blatnicí*, s. 32–33, 38.
 - 40 Z e m e k, Metoděj, ed. *Blatnice: minulost a současnost slovácké obce*. Praha: TEPS místního hospodářství, 1981, s. 137; Těž Státní okresní archiv Hodonín, fond MNV–B, inv. č. Blatnice I., Pamětní kniha městyse Blatnice pod Svatým Antonínkem (1952–1974), s. 38. Ani stavbu školy se však nepodařilo realizovat, po únoru 1948 ji zamítli komunisté.
 - 41 Státní okresní archiv Hodonín, fond MNV–B, inv. č. Blatnice I., Pamětní kniha městyse Blatnice pod Svatým Antonínkem (1952–1974), s. 39; Těž *Pamětní kniha poutní kaple sv. Antonína nad Blatnicí*, s. 57.
 - 42 Podrobněji např. K o t e k, Alois: c. d.; Viz také *Pamětní kniha poutní kaple sv. Antonína nad Blatnicí*, s. 17–19.
 - 43 Rozhovor Jany Hoferkové s Václavem Válkem (nar. 1929), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 25. 3. 2017.

- 44 Podrobněji viz např. P a v e l č í k o v á, Nina. Církevní život na Těšínsku jako objekt zájmu komunistického režimu. *Časopis Matice moravské* 82, 2013, s. 430.
- 45 Rozhovor Jany Hoferkové s Marií Mezuliáníkovou (nar. 1921), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 21. 3. 2017.
- 46 Rozhovor Jany Hoferkové s Františkou Trojancovou (nar. 1935), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 27. 3. 2017. Totéž potvrdil v rozhovoru Janě Hoferkové Václav Válek (nar. 1929), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 29. 3. 2017.
- 47 Spoluautorka Nina Pavelčíková tam občas v padesátých letech jezdila z Veselí nad Moravou se svými rodiči a jejich blízkými přáteli. Nabrali si vodu ze studánky, prošli také křížovou cestu a navštívili kapličku. Odpoledne si pak prostřeli deky do trávy na slunné jižní stráni, pojedli z dovezených zásob a trávili zbytek odpoledne v družné zábavě. Antonínek přitom nevnímali jako svaté místo, ale spíše jako symbol svého kraje, jenž se vypínal nad rovinatým Dolňáckem a připomínal jim oblíbeného slováckého malíře Jožu Uprku.
- 48 Státní okresní archiv Uherské Hradiště, fond MNV Ostr. Lhota, inv. č. 3, Kronika obce Ostr. Lhota (1989–1992), s. 336. V zápise je zřejmě mylně uvedeno jeho jméno i hodnost jako biskup Vaněk. Pravděpodobně se jednalo o Františka Vaňáka, jenž byl 17. 3. 1990 uveden do funkce olomouckého arcibiskupa a setrval v ní do své smrti v roce 1991.
- 49 Tamtéž, s. 392.
- 50 Rozhovor Jany Hoferkové s Františkou Trojancovou (nar. 1935), Blatnice pod Svatým Antonínkem dne 29. 9. 2021.

Prof. PhDr. Nina P a v e l č í k o v á, CSc. (n. 1939) historička, dlouhodobě působící na katedře historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity. Ve svém odborném zájmu se věnuje především nejnovějším českým a československým dějinám.

Mgr. Jana H o f e r k o v á (n. 1992), vystudovala Ostravskou univerzitu, působí jako učitelka na základní škole v Ostrožské Lhotě, vyučuje dějepis.

The Way St Anthony Hill near Blatnice Entered the History of 20th Century

Abstract

The study deals with the history of the place of pilgrimage called St Anthony's Hill in the course of 20th century. Apart from its traditional role of the important spiritual centre the place gained its political importance since the beginning of 19th century, and it became the symbol of Moravian Slovakia and as well as of the inhabitants of the region. The above-mentioned importance was emphasized by the painting by Joža Uprka called The Pilgrimage at Saint Anthony in the Paris Salon exhibition in 1894. A clergy man Antonín Šuránek became an important spiritual representative of the endeavour of ennobling the place of pilgrimage. He also tried to promote building of a monastery or a home for priests on the top of the hill (unfortunately he was not successful in his effort). During the WW II the place was abused by quisling organization called Ethnographic Moravia together with the minister Emanuel Moravec who changed the pilgrimages into manifestation of obedience to the Third Reich. In the end of the WW II the place of pilgrimage St Anthony Hill and its surroundings became of the centres of resistance movements of the paratroop brigade Carbon lead by the local native Mr František Bogataj. Shortly after the large resistant movement group was created one of the parachute drops took place here in collaboration with the local citizens. In 1948, the pilgrimages were not banned by the communist regime, but it tried to restrict the attendance. Namely Antonín Šuránek was pursued. Majority of citizens of Moravian Slovakia retained their deep piousness and respect for the place of pilgrimage and they did not respect the effort of communist regime to secularize family rituals.

Key words: place of pilgrimage, St Anthony Hill, history, resistance movement, communist regime

Wie sich der Wallfahrtsort Svatý Antoníněk bei Blatnice in die Geschichte des 20. Jahrhunderts einschrieb

Zusammenfassung

Die Studie befasst sich mit der Geschichte des Wallfahrtsorts Antoniusberg (Svatý Antoníněk) bei Blatnice im Verlauf des 20. Jahrhunderts. Außer der traditionellen Rolle eines wichtigen geistlichen Zentrums erlangte der Ort ab Ende des 19. Jahrhunderts auch politische Bedeutung und wurde zum Symbol der Mährischen Slowakei und ihrer Bewohner. Diese Bedeutung unterstrich 1894 der Maler Joža Uprka mit dem Ausstellen seines Gemäldes Wallfahrt auf dem Antoniusberg (Pout' u svatého Antonínka) im Pariser Salon des Artistes Français. Zu einem bedeutenden geistlichen Repräsentanten der Bemühungen um das Emporheben des Wallfahrtsorts wurde der Priester Antonín Šuránek, der (leider vergeblich) versuchte, auf dem Antoniusberg ein Kloster oder ein Heim für Geistliche zu errichten. Während des zweiten Weltkriegs missbrauchte die Organisation kollaborierender Ethnografen Národopisná Morava gemeinsam mit Protektoratsminister Emanuel Moravec den Wallfahrtsort und verwandelte die Wallfahrten in eine erzwungene Demonstration des Gehorsams gegenüber dem faschistischen Dritten Reich. Gegen Kriegsende wurden der Wallfahrtsort auf dem Antoniusberg und seine Umgebung zu einem Zentrum der Widerstandsbewegung von Mitgliedern der Fallschirmspringergruppe Carbon, geführt vom hier gebürtigen František Bogataj. Nach dem Aufstellen einer zahlenstarken Widerstandsgruppe wurden im April 1945 auch hier Waffen abgeworfen, wobei hiesige Einwohner mitarbeiteten. Das kommunistische Regime verbot nach 1948 die Wallfahrten nicht, bemühte sich jedoch, den Zugang zu ihnen einzuschränken. Verfolgt wurde vor allem Pater Antonín Šuránek. Die meisten Bewohner der Mährischen Slowakei bewahrten sich eine tiefe Religiosität und Verehrung des Wallfahrtsorts, sie respektierten auch nicht die Bestrebungen des Regimes, die Familienrituale zu säkularisieren.

Stichwörter: Wallfahrtsort, Antoniusberg (Svatý Antoníněk), Geschichte, Widerstandskampf, kommunistisches Regime

Stanislav Batůšek. K 25. výročí úmrtí

Moravský vlastivědec a amatérský literární historik Stanislav Batůšek se narodil 3. ledna 1942 ve Starém Městě u Uherského Hradiště jako první ze tří dětí Stanislava Batůška a jeho manželky Vlasty, rozené Novákové. Během života své rodné město nikdy natrvalo neopustil.

V roce 1959 úspěšně maturoval na Jednácetileté střední škole v Uherském Hradišti. Již v té době byl humanisticky založen, největší zájem měl o literaturu, historii a archeologii. Avšak pro své náboženské přesvědčení, jež nikterak neskrýval, nebyl přijat na filozofickou fakultu, kam se hlásil, a studium na Vysoké škole zemědělské v Brně jej, navzdory přání rodičů, neuspokojovalo. Nastoupil raději jako dělník do dřevařských závodů na pilu. V roce 1964 se oženil se svou spolužačkou Vladimírou, dcerou Vladimíra a Marie Košíkových, a z manželství vzešly dvě dcery, Jana a Gabriela.

V období uvolnění koncem šedesátých let mohl učit češtinu a dějepis na škole v odlehle Březové a od roku 1969 dokonce začal dálkově studovat na vytoužené Filozofické fakultě tehdejší Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně. Studia však musel již příštího roku opustit, zkoušku z marxismu-leninismu, v těch časech povinnou, nedokázal složit. Poté pracoval u stavebního podniku, u Československých státních drah a posledním jeho pracovištěm byl od roku 1985 závod Barvy-laky (později Colorlak) ve Starém Městě. Na samém sklonku roku 1995, aniž tušil, že mu zbývá několik málo týdnů života, pomýšlel na zaměstnání v oboru pojišťovnictví, jež by mu přineslo o něco volnější pracovní režim.

Ani na jednom z pracovišť nemohl, ke své lítosti, uplatnit soukromé znalosti získané samostudiem. Prvním oborem jeho zájmu byla regionální vlastivěda – psal o místních památkách, o zasloužilých lidech a o archeologických výzkumech ve velkomoravském



sídelním jádře. Tyto články bývaly zpravidla bez větších problémů přijímány v místním tisku. Jižní Morava je ale krajem s hlubokou náboženskou tradicí, takže Batůšek nezdřídka psal o kaplích, sochách světců, o životech křesťanských umělců a vlasteneckých kněží. To jej přivedlo nakonec až k literární historii, kde se prosadil v měřítku přinejmenším moravském. Poněvadž se nitky obou jeho zálib proplétaly, zůstal i lokální vlastivědce věrný a od ledna 1995 působil dokonce jako kronikář obce Staré Město.

V období vlády komunismu se Batůškovy publikační možnosti omezovaly na příležitostné články v novinách a časopisech, převážně v Lidové demokracii a Katolických novinách, z oblastních periodik jmenujme alespoň Slováckou jiskru a Malovaný kraj. Prorážel se svými pracemi jen těžko kvůli jasné náboženské orientaci, kdy mu pomáhal vlastně jen odkaz na regionalitu – naopak tehdejší oficiální katolické listy nechťely tisknout větší množství literárněvědných článků, poněvadž se to neshodovalo s jejich koncepcí.

Po listopadovém převratu se dotud stísněné poměry rychle uvolnily a zájem o katolický modernismus ožil. Batůškovy drobnější práce přijímaly krom výše uvedených listů i nové, respektive obnovené duchovně orientované časopisy Akord a Host. V přípravě větších děl zatím ovšem bylo brzdou jeho nedostatečné předběžné vzdělání. Techniku odborné práce dosud zcela neovládal, byl však natolik dobrým popularizátorem, že i v jiném než katolickém prostředí byly jeho práce vcelku ochotně tištěny.

Vysněným cílem byla ovšem kniha. Po několika neúspěšných dotazech v různých nakladatelstvích, kde zamýšlel vydat komentované výběry z korespondence protagonistů katolické moderny, mu v roce 1992 olomoucká Votobia nabídla vydání obsáhlejšího titulu: knihy o Karlu Dostálu-Lutinovovi. Batůšek se pouští do práce, ale krátce po jejím dokončení, uprostřed dalšího studia pramenů, náhle a nečekaně 26. března 1996 umírá na srdeční onemocnění.

Oba připravené tituly, totiž *Katolická moderna. Karel Dostál-Lutinov a jeho přátelé a spolupracovníci*, jakož i *Přátelství básníků*, vyšly až posmrtně, první v zimě 1996, druhý o rok později. Batůšek si oblíbil útvar tzv. komentované edice, kdy otiskoval libovolně vybrané úryvky z dopisů a spojoval je textem – tato veskrze populární forma mu nicméně přinesla malé uznání od literárních vědců. Z díla oblíbeného slováckého autora P. Františka Zýbala vydal Batůšek v třebečském nakladatelství Arca JiMfa tři svazky povídek: *Slovácké povídky a humoresky* (1994/1995), *Strýček Pleva* (1996) a *Kde réva zraje a kde se zpívá* (1999).

Plány do budoucna byly přitom rozsáhlé: druhý a třetí díl *Přátel a spolupracovníků*, následovat měla edice Dostálovy korespondence s Františkem Bílkem a Josefem Florianem, sebrané spisy Sigismunda Boušky a vrcholným dílem měla být kniha *Česká a moravská katolická moderna*. Dalšími dvěma svazky mělo pokračovat i vydávání Zýbalových spisů.

Zde připomeňme, že ve volbě zájmů byl ovlivněn svými strýci. V obecné rovině

P. Jiřím Batůškem, absolventem římského Nepomucena, odborným asistentem na dočasně v letech 1968–1974 obnovené Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Olomouci, jenž, pokud zrovna měl povoleno konat kněžskou službu, pracoval ponejvíce jako duchovní správce řádových sester a až po listopadovém převratu se mohl uplatnit jako člen Interdiecézního soudu v Olomouci. Při výběru svého odborného zaměření se přidržel Oldřicha Svozila, švagra Batůškovy matky, středoškolského profesora v Moravské Ostravě, dlouholetého jednatele, kronikáře a správce písemností Družiny literární a umělecké.

Po Svozilově smrti v roce 1984 získal Stanislav Batůšek část pozůstalosti, což mu umožnilo na práci v oboru dějin Katolické moderny navázat. V tomto bodě bylo mnohdy vyřčeno podezření, že Batůšek Svozilovy práce pouze opisoval. Pravdou je, že přebírání informací mělo někdy ráz takřka mechanický, tím je ovšem vinno Batůškovo vysoké pracovní tempo, při němž někdy považoval za marné zdržovat se nahrazováním Svozilových formulací svými vlastními. Tím zatížil zejména své knižní publikace, což jeho pověsti rozhodně neprospělo. Dokázal si ale od Svozilova díla udržet kritický odstup, rozpoznal, kde by bylo vhodné strýcovy výklady doplnit.

Pokud jsme se zmínili o čerpání ze Svozilova odkazu, nemá tím být řečeno, že by snad Batůšek nebyl badatelem samostatným a pilným. Naopak, množství materiálů, které dokázal shromáždit a vlastnoručně opsat, je obdivuhodné.

Zcela na okraj připomeňme Batůškovu činnost politickou. Od roku 1968 byl členem Československé (posléze České) strany lidové, pracoval v rámci lidovecké mládeže. O deset let později zasedl ve výboru místní organizace a v období 1981–1989 zastával místo předsedy. Z titulu své funkce se též na jaře 1990 angažoval ve věci správního oddělení Starého Města od Uherského Hradiště. Vyšších pozic nedosáhl a po neúspěšné kandidatuře na místo tajemníka okresního výboru v roce 1975 o ně asi ani neusiloval.

Stanislav Batůšek byl člověkem pečlivým a pracovitým, s výjimkou jisté krize, jež jej postihla v roce 1994 a přinesla mu problémy v rodině i v zaměstnání. Příčinou nepohody snad byla přemíra práce spolu s pocitem neúspěchu a zneuznání – snažil se vyniknout, přičemž trpěl představou, že je přehlížen. Svě zálibě věnoval valnou většinu volného času, pracoval takřka výhradně doma, což pochopitelně vyžadovalo jistou obět a porozumění ze strany ženy a dětí. Unést pocit marnosti jak vynaložené práce, tak i přinesené oběti, bylo pro ten čas asi velmi obtížné.

Batůškova písemná pozůstalost dokumentující poslední, neplodnější desetiletí jeho tvorby je uložena v olomoucké pobožce opavského zemského archivu. Demonstruje širší palety autorových zájmů a jejich proměny v čase: od úzce regionálně zaměřených příspěvků v sedmdesátých letech, kdy se věnoval historii místních památek, velkomoravským vykopávkám a lidem s nimi spojeným, dospěl nakonec prostřednictvím postav místních kněží-archeologů a literátů až ke Katolické moderně, jež je jeho doménou od poloviny osmdesátých let. Věnoval se jejím předchůdcům i nástupcům, především ale jejím protagonistům Sigismundu Bouškovi a Karlu Dostálovi.

Z výtvarníků Batůška zaujal Jano Köhler z generace modernistů a Arnošt Hrabal, tento již z okruhu Družiny literární a umělecké, oba velcí umělci rozsahem i kvalitou díla, za svého života až dodnes opomíjení a zneuznání.

Stinnou stránkou jeho práce byl patrný spěch, s nímž příspěvky tvořil. Na jedno téma dokázal napsat několik podobných článků a rozeslat je po různých redakcích, což samozřejmě redaktory deníků a nijak specificky zaměřených časopisů nebylo vítáno. Na druhé straně nicméně dokázal pro specializovaná periodika (BOX, Host, Akord) napsat závažné a obsáhlé studie.

Obecně lze Stanislava Batůška charakterizovat jako vlastivědného pracovníka se specializací regionálně a literárněhistorickou. Z korespondence je patrná jeho zdravá snaha o uplatnění, snad jen trochu pozname-

naná netrpělivostí. Přes některé nedostatky, které tvorbu sužovaly, dovedeme ocenit práci člověka, zaměstnaného jinak v běžném povolání a působícího mimo větší centra, jakož i vytrvalost, s níž se věnoval málo populárním oblastem dějin – dávno předtím, než Katolickou modernu objevili literární vědci z odborných ústavů.

Štěpán Kohout

Jiří Čoupek et al. Popovice: slovácká obec v letech 1220–2020. Popovice: obec Popovice, 2020. 264 s.

Rozmach lokálních monografií kolem roku 2000 souvisel nejen s rozvojem občanské společnosti, ale i s postupnou digitalizací, která zpřístupnila archívni a knihovní databáze a zjednodušila tiskovou přípravu i využití archívniích fotografií. Česká republika má 6253 obcí a měst; i pro ty nejmenší z nich je dnes celkem samozřejmé mít vlastní monografii. Jejich dopad a význam není pouze úzce lokální (pro obyvatele obce, pro místní samosprávu, pro učitele dějepisu při výuce regionálních dějin). V naprosté většině mají nadlokální či nadregionální přesah a nezřídka po nich sáhne i odborník. Některé obce mají takové monografie i dvě (Uherský Ostroh), či dokonce tři (Brumovice z břeclavského okresu). Popovice se dočkaly monografie první. A jak je tomu většinou, i zde bylo podnětem k jejímu zpracování výročí založení obce, respektive výročí první dohledatelné zmínky o obci.

Monografii Popovic zpracoval pod editorskou péčí Jiřího Čouпка kolektiv v tomto směru zkušených autorů, kteří mohli naplnit ustálený a vyhovující model podobných publikací: postupuje se od archeologických nálezů a nejstarších dějin (politických i hospodářských) k těm nejnovějším; dále je zpracován společenský život, lidová kultura téměř v celé své šíři, stavební památky a konečně přírodopisné poměry.

Kapitoly věnované archeologii a dějinám obce od středověku po konec druhé světové



války (Luděk Galuška, Jiří Mitáček, Jiří Čoupek, Lukáš Čoupek) jsou dobře zpracované faktograficky i stylisticky a jejich odbornost není na úkor čtenářské přístupnosti. Texty jsou navíc doprovázeny účelně vybranými ilustracemi (reprodukce archívních listin, historické mapy).

Kapitola věnovaná nedávné historii od roku 1945 (Jiří Čoupek, Jitka Nováková) zahrnuje i společenské dění v obci, které bylo (a zůstává) opravdu bohaté. Úroveň této části knihy poněkud snižuje abundantní množství fotografií s minimální vypovídací hodnotou (mnohé jsou technicky nekvalitní, nejednotně popsáné a často nedatované).

Kapitola o lidové kultuře (Romana Habartová: Tradice a život v obci) podává přehled lidového stavitelství, rodinného a výročního zvykosloví, ale vzhledem ke specializaci autorky je z větší části věnována lidovému oděvu. Je také pochopitelné, že ve struktuře textu dostala velký prostor sbírková a organizační činnost Štěpána Potomáka. Text je podložen nejen dobrými znalostmi muzejních sbírek, ale také tolik potřebným a záslužným terénním výzkumem. Autorka shromáždila úctyhodné množství cenných historických

fotografií z institucionálních sbírek i soukromých archívů a je škoda, že nebyly publikovány ve větším formátu. Ovšem toto, stejně jako nepochopitelné celostránkové hiáty před každou kapitolou, je výtkou směrem ke grafické úpravě knihy, kterou zajišťovala akciová společnost GRASPO Zlín.

Kapitola o stavebním obrazu obce (Blanka Rašticová) je překvapivě, nikoliv však na škodu, vybavena i úplným výčtem památníků, pamětních desek, poklon a zastavení, které se v intravilánu i extravilánu obce nacházejí.

Poslední kapitola monografie popisuje živou a neživou přírodu (Jaroslav Hrabec) a konečně v závěrečné příloze jsou publikovány soupisy obyvatel, domů, majitelů půdy, obecních představitelů, duchovních, řídicích učitelů a předsedů zemědělského družstva. Velmi kladně lze hodnotit soupis obětí obou světových válek a seznam legionářů.

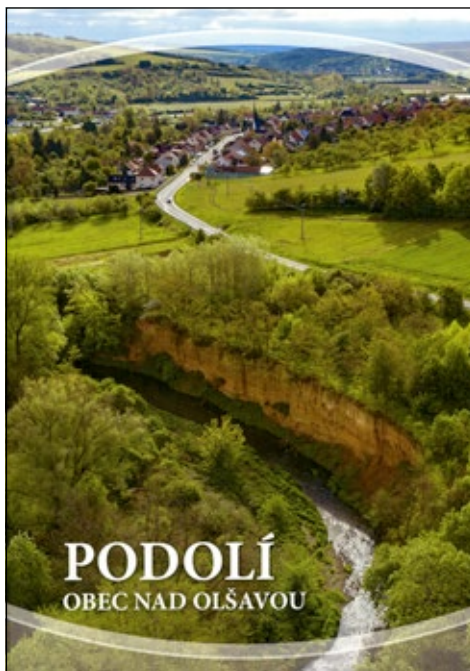
Editorsky není jednoduché řídit různorodý autorský kolektiv a dovést jej k výsledku, který by působil jednoduše. V případě monografie Popovice se to po stránce textové podařilo (a unikly jen drobnosti – půdorys obce je označen jako návesní ulicovka, s. 49, i jako ves řadová, s. 173; odkazy na literaturu, množstvím přiměřené a uvedené v poznámkách pod čarou, nejsou zpracované podle jednotného vzoru; odborník by také uvítal soupis literatury v závěru knihy). Připomínky k obrazové stránce publikace jsou uvedeny výše.

Helena Beránková

Jiří Čoupek et al. Podolí: obec nad Olšavou. Podolí: Petr Brázda – vydavatelství ve spolupráci s obcí Podolí, 2020. 247 s.

Do poměrně obsáhlé řady monografií obcí okresu Uherské Hradiště se v loňském roce zařadila i kniha pojednávající o historii a současnosti obce Podolí. Na obsáhlé publikaci pod názvem Podolí, obec nad Olšavou, se podílel kolektiv odborníků i někteří autoři rekrutující se z řad místních obyvatel.

Úvodní kapitola knihy autora Ludka Galušky nastiňuje otázku osídlení Podolí Slovany. Bezprostředně na ni navazuje zajímavá stať Jiřího Mítáčka o vývoji obce ve 13. až 16. století. Tato kapitola sleduje období vzniku Podolí, zmiňuje jeho držitele a sleduje historický vývoj obce až do doby jejího odprodeje městu Uherské Hradiště v roce 1528. O navazujícím historickém období, kdy další osudy obyvatel Podolí jsou až do roku 1850 úzce svázány s městem Uherské Hradiště, pojednává kapitola autora Lukáše Čouпка. V ní se odráží ekonomický i správní vývoj obce, zmíněn je systém úředního aparátu panství i obecních úředníků, stejně jako užívání pečetidla jako obecního symbolu. Následná obsáhlá kapitola Jiřího Čouпка sleduje vývoj v obci od vzniku občanské společnosti až po zánik masarykovské republiky. Zahrnuje obraz vývoje obecní samosprávy od roku 1850 do roku 1938, stav a rozvoj zemědělské výroby, řemesel, obchodu i dopravy. Sleduje také sociální poměry, měnící se výstavbu obce, společenský a kulturní život zdejších obyvatel i proměny vesnického školství. V jejím závěru je vykreslen vliv válečných událostí na dění a každodenní život obyvatel obce. Další část knihy věnovaná období okupace jakoby navazovala na předchozí kapitolu, neboť je připomínkou válečných útrap druhé světové války a vzpomínkou na ty, kteří se v boji za svobodu aktivně postavili do čela protinacistického odboje i za cenu ztráty svých životů. Období od druhé světové války po sametovou revoluci zachycuje komplexní pohled na politický, hospodářský, sociální i kulturní vývoj obce. V tomto trendu pokračuje i následná kapitola, dokumentující vývoj vesnice po roce 1990, jejímiž autory jsou Jiří Čoupek a Jana Rýpalová, současná starostka obce. Samostatná kapitola, v níž jsou zachyceny a odborně popsány stavebněhistorické památky obce, vzešla z pera Blanky Rašticové. V dalších historické stati autorky Marty Kondrové nechybí podrobný obraz národopisných a obyčejových zvyků, jež byly významnou



součástí každodenního života jednotlivce, rodiny i celého společenství, a také odborný popis lidového kroje. Obsáhlá kapitola s názvem Společenský a kulturní život obce v tradici a současnosti od Dagmar Doležalové a Štěpánky Míškové dokladuje bohatý spolkový, kulturní i sportovní život obce a jejích obyvatel. Závěrečná kapitola knihy od autora Jaroslava Hrabce je věnována tomu, co člověka od nepaměti obklopuje a utváří – přírodě a krajině. Příjemným bonusem knihy jsou přílohy, poskytující rychlou orientaci a přehled o základních historických datech.

Škoda jen, že i zde se vyskytují stejné nešvary jako u mnoha monografií obcí vydaných v posledních letech. Jedná se o nejednotnou citaci archivních pramenů a dataci uveřejněných fotografií. Velká část barevných fotografií i černobílých historických snímků není datována, byť datace je někdy zřejmá přímo z textu, a od některých autorů jednotlivých kapitol bych očekávala alespoň kvalifikovaný odhad vzniku publikovaného obrazového materiálu. Za zvážení by též stálo oddělit současné dění a život obce po roce

1990 od historické části do samostatné práce a menším prohrěškem je i opakování údajů místními autorkami. Na kvalitě knize ubírá i její nepřilíživě zdařilé grafické zpracování, projevující se zejména v kapitole s názvem Společenský a kulturní život obce v tradici a současnosti.

I přes tyto formální nedostatky patří autorům za tento publikační počín velké poděkování. Kniha o dějinách obce Podolí je napsána s respektem k historii a s láskou a úctou k místu, ve kterém žijí její obyvatelé.

Ludmila Hobzová

Lukáš Čoupek a kol. Předkové nám, my potomkům. Staré Město 1321–2021. Staré Město: město ve spolupráci se Státním okresním archivem Uherské Hradiště, 2021. 238 s.



V roce 700. výročí od prvního použití názvu Staré Město a třicet let od zahájení činnosti obecního úřadu samostatné obce Staré Město k 1. lednu 1991 vydalo město Staré Město (povýšené v roce 1997 na město) publikaci, která prezentuje veškerý život ve městě za posledních třicet let. Jen první kapitola *Předkové nám – Staré Město v historických dokumentech* dává stručný přehled historie Starého Města od dob Velké Moravy přes nejstarší písemné zprávy, období, kdy byla poddanskou vsí, až do první republiky a období socialismu.

Větší část publikace s názvem *My potomkům – Třicet let mezi minulostí a současností* je obsahově dobře vystavěna s výstižnými názvy jednotlivých kapitol. Tím, že jsou jednotlivé kapitoly psány více než šedesátí spoluautory, jejich úroveň je rozdílná. První část je věnována přechodu místní části Uherského Hradiště k samostatnému městu s vyjmenováním vedení města a držitelů ceny města. Škoda, že k oceněným dobře prezentujícím město v oblasti lidového umění nebyli v knize uvedeni Zdeňka Rajsiglová, která je úspěšná v oblasti zdobení kraslic a za svoji dlouholetou činnost obdržela v roce 2014 Cenu Vladimíra Boučka, stejně jako Antonie Dostálková, které bylo v roce 2019 uděleno v rámci této ceny Čestné uznání za významný přínos v oblasti výtvarných dovedností inspirovaných tradičními textilními technikami a práci s modrotiskem.

Obsáhlá část je věnována školství. Zde se prezentují všechny školy působící v aglomeraci města. Následuje spolkový a společenský život, kde především vedoucí popisují činnost těch, kteří se na něm podílejí. Popsaná aktivita je vždy ukončena vyjmenováním předsedy či ředitele školy, klubu nebo spolku s uvedením dosažených úspěchů. Nakolik se rozrostly průmyslové podniky a podnikatelské subjekty po roce 1990, se věnuje další obsáhlejší kapitola.

Archeologické výzkumy v aglomeraci Starého Města trvají více než sto padesát let. Jejich výčet se nedá vyčísřit, stejně jako nálezy a jejich historická hodnota. S podporou vedení města se odborníkům Moravského zemského muzea v Brně a Slovákého muzea v Uherském Hradišti neustále daří hledat velké poklady minulosti, o kterých se zmiňuje stať o archeologických počinech za posledních třicet let.

Díky změně zřízení po roce 1990 se začala obnovovat i činnost farnosti. Skupina farníků s knězem Miroslavem Suchomelem a spolu s představiteli města se začala usilovat o realizaci nového kostela v lokalitě Dvůrek. Na základním kameni, vyňatém ze základů velkomoravské rotundy, nalezené pod

stávajícím kostelem sv. Michaela, se v roce 2002 započalo se stavbou a 5. října 2014 byl kostel Svatého Ducha slavnostně požehnán. Kniha končí kalendáři významných událostí let 1990–2021.

Monografie o Starém Městě je výčtem činností obyvatel města, kteří se podíleli na jejím politickém, hospodářském, společenském a kulturním životě posledních třicet let. Je to dokument současnosti doplněný dobovými, ale převážně současnými fotografiemi, u nichž by byla vhodná přesnější datace.

K publikaci patří CD *Předkové nám, my potomkům 1321–2021*, na němž je Pa-

mětní kniha obce Starého Města sepsaná Jindřichem Vitáskem a doplněná Antonínem Zelnitiem. Obsahuje zápis za léta 1886–1890 a seznam padlých v první světové válce, je uložena na Městském úřadě Starého Města a také Kronika obce Starého Města 1. svazek, sepsaná Antonínem Zelnitiem. Obsahuje zápisy za léta 1918–1934 a je uložena ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště. Digitalizaci provedl Moravský zemský archiv v Brně. Pořídít tento hodnotný archivní materiál a přiřadit jako přílohu monografie bylo velmi dobré rozhodnutí, což silně pozvedlo úroveň knihy.

Ludmila Tarcalová

DĚJINY UMĚNÍ

Významné jubileum historika umění Josefa Malivy

Doc. PhDr. Josef Maliva, historik umění, kurátor a dlouholetý vysokoškolský pedagog katedry výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, oslavil v lednu 2021 své devadesáté narozeniny. Svou celoživotní odbornou a výzkumnou činnost zasvětil dvěma oblastem moravského výtvarného umění, a to renesančnímu sochařství a umění 20. století, které prozrazovaly často osobní vazby k regionům, v nichž působil. K významnému životnímu jubileu mu jeho přátelé a bývalí kolegové přejí pevné zdraví, životní elán a stálé zaujetí uměním, jímž všechny neustále příjemně překvapuje.

Narodil se 7. ledna 1931 v Olomouci v česko-německé rodině jako nejmladší ze tří sourozenců. Jeho otec Josef Maliva, bankovní prokurista, pocházel z Kutné Hory, matka Elisabeth roz. Lehmannová z Českého Těšína. Po ukončení Polívkova reálného gymnázia vystudoval v letech 1949–1953 na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci dějiny umění a estetiku u zakladatelských osobností olomoucké uměnovědy, historika umění Václava Richtera a estetika a spisovatele Bohumila Markalouse. Pod Richterovým vedením se ještě jako student počátkem padesátých let podílel na soupisech moravských uměleckohistorických památek a snad právě zde je možno hledat kořeny jeho celoživotního zájmu o výtvarnou kulturu Moravy i ne jeden rys jeho pracovní metody založené především na syntéze exaktního pramenového studia a potřebě smyslového kontaktu s uměleckým dílem.

V počátcích své profesionální dráhy v padesátých a šedesátých letech 20. století se Josef Maliva věnoval muzejní a galerijní činnosti na jižní Moravě a na Valašsku. Působil při zařizování Krajské galerie ve Zlíně, vedl muzeum ve Valašském Meziříčí, kde vybudoval celostátně oceněnou expozici,



Doc. PhDr. Josef Maliva, leden 2021. Foto: archiv J. Malivy.

a zřídil Muzeum Křičků v Kelči. Poté, co se v roce 1960 ujal vedení Galerie výtvarného umění v Hodoníně, orientoval výstavní činnost této instituce nejen na tvorbu zakladatelských osobností spolku Sdružení výtvarných umělců moravských, jako byli např. Joža Uprka, Cyril Mandel, Bohumír Jaroněk, Stanislav Lolek, Alfons Mucha apod., ale i na malířskou a sochařskou činnost mladších, moderně zaměřených tvůrců, např. Vladimíra Vašíčka, Bohumíra Matala, Vladislava Vaculky, Idy Vaculkové. Pod jeho vedením byly realizovány četné výstavy věnované nejen staršímu světovému i českému výtvarnému umění (např. evropské grafice, holandskému malířství 17. století, umění 19. i 20. století), ale také umění užitému (např. zahradní keramice Jana Hausnera a Lubora Těhníka, japonské afišistické tvorbě či gobelínům z Ústředí uměleckých řemesel).

Do Olomouce se Josef Maliva vrátil v roce 1967, kdy přijal místo odborného asistenta na katedře výtvarné výchovy pedagogické

fakulty a působil zde, od roku 1991 již jako docent, až do září 1996. V letech 1999–2000 pak jako externí vědecký pracovník spolupracoval s katedrou dějin umění zdejší filozofické fakulty. Během svého působení na olomoucké univerzitě přednášel téměř třicet let dějiny umění a svým nadšením a hlubokým zájmem o moravskou výtvarnou kulturu dokázal motivovat mnohé své studenty nejen při výuce a uměleckohistorických exkurzích, ale i při vedení nespočetných magisterských diplomových prací.

Teprve v závěru své pedagogické dráhy, po sametové revoluci, mohl v letech 1990–1993 i v univerzitním prostředí plně uplatnit své organizační schopnosti jako proděkan pedagogické fakulty. Svými zkušenostmi přispěl v období let 1995–1997 rovněž k budování kabinetu teorií a dějin umění na brněnské Fakultě výtvarných umění VUT.

Po návratu do Olomouce se jednou z jeho hlavních badatelských domén stala problematika moravské renesance, zvláště sochařské tvorby. Díky spojení archivního studia s osobním přesvědčením vyrostlým z kontaktu s uměleckým dílem, rozšířil významným způsobem dosavadní poznatky o renesančním umění na Moravě.

Jeho dlouholetá badatelská a kurátorská práce vyústila v rozsáhlou publikační činnost, osobní bibliografie obsahuje cca 278 titulů. V četných katalogích, časopiseckých studiích a monografiích věnovaných např. Kurtu Grögerovi, Václavu Hablikovi, Vladimíru Vašíčkovi, Rudolfu Michalíkovi, Vladislavu Vaculkovi, Jindřichu Lenhartovi, Bohumíru Jaroňkovi, Cyrilu Urbanovi, Augustinu Mervartovi, Václavu Chadovi, Bohumíru Matalovi, Adolfu Hölzelovi, Kurtu Halleggerovi, Erichu Hürdenovi a Cyrilu Mandelovi přispěl objevným způsobem k poznání moravské výtvarné kultury 20. století a zvláště některých doposud opomíjených umělců německého etnika. K tvorbě některých autorů se Josef Maliva v průběhu let opakovaně vracel.

Souběžně s touto historickou orientací vedl Josefa Malivu živý zájem o umělecké

dění ke komentování aktuálního výtvarného života olomouckého regionu, a to prostřednictvím kurátorské práce, vystoupení na vernisážích i četných katalogů a článků věnovaných např. tvorbě Františka J. Krause, Bohumíra Dvorského, Ladislava Jalůvky, Zdeňka Přikryla, Jany Jemelkové, Miroslava Šnajdra st., Dany Puchnarové a mnoha dalších. Dlouhodobý zájem o moravskou výtvarnou kulturu 20. století vyústil v habilitační práci nazvanou *Malířská, grafická a ilustrační tvorba a výtvarně organizační činnost v olomouckém regionu od počátku do poloviny 20. století* (habilitační práce, FF UP Olomouc 1990, 467 s.). Neopominutelným výsledkem propojení odborné erudice a pedagogické práce je i řada vysokoškolských učebních textů a učebnic.

Hana Myslivečková

Jaroslav Kovanda oslavil osmdesátiny výstavou

Už jsme si začali zvykat, že v době „koronavirové pandemie“, trvajících zatím tři roky (podobně jako mory v minulosti), jsou omezeny všechny kulturní akce. Přesto Jaroslav Kovanda oslavil své životní jubileum za velkého zájmu nejen zlínského publika. Výstava obrazů, soch a knížek ve zlínském kulturním institutu Alternativa v závěru loňského roku vzbudila oprávněný zájem a jubilantovi přišli popřát přátelé a příznivci z různých koutů naší republiky. Malířův přítel Josef Holcman ve své gratulaci oslavenci nazval Kovandu poutníkem: „*byl studentem, korektorem, kulisákem, topičem, jevištním mistrem, hercem, scénografem, režisérem, malířem, vynálezcem, redaktorem, spisovatelem, učitelem, sochařem*“, a prohlásil, že je jen „*otázkou času, kdy si sám napíše text, namaluje kulisy, zatopí v divadle, vytvoří scénu, naučí roli, zahraje ji a celý kulturní svět mu zatleská...*“ A tím že se přiblíží géniovi české novodobé historie Járovi Cimrmanovi, a že si myslí, že ho i přesáhne, protože na rozdíl od Járy Cimrmana je totiž Jaroslav Kovanda živý a skutečný, a že se přímo tají dech při namátkovém výčtu

činností, do nichž Mistr zasáhl (Zvuk, jaro/léto 2021, s. 115–116). A opravdu ve Zlíně a přilehlém okolí asi není mnoho lidí, kteří by se s tvorbou tohoto všeučila, jak uměleckou, literární, básnickou, dramatickou nebo pedagogickou, nesetkali. Sám o sobě s hrdostí prohlašuje, že je postižený uměním.

Původním školením je Jaroslav Kovanda sochař („na uherskohradištské umprumce byl na kameni“ u Jana Habarty a Jiřího Jašky), který rád modeluje. Možná to někomu přijde jako nemístné konstatování, ale v poslední době ubývá sochařů, kteří by pracovali v hlíně nebo jiném klasickém materiálu. Mladé umělce přitahují nová média, a kdo se tomu vyhýbá, bývá často označován za konzervativce. Kovanda však žádným pocitem méněcennosti či zpátečnictví netrpí. Je to člověk svéhlavý a svou pozici si drží. Nepatří k experimentátorům, kteří hledají stále nové technické a výtvarné prostředky pro své vyjádření. Před lety odléval „na ztracený vosk“ do cínu nebo do bronzu a modeloval drobnější keramické sochy, v poslední době seká plastiky z dubového dřeva, malé i velké, které barevně výrazně koloruje a dotváří technickými detaily. S kamenem se asi nemá moc rád, ale přesto si vzpomínám, že jsem před ateliérem viděla pískovcovou sochu, připomínající kufr vzpomínek s vytesaným nápisem FRAGILE (dnes se socha nachází ve veřejném prostoru obce Hvozdná). Co se týká námětů a témat, jsou jasně srozumitelná, civilní a prostá – člověk, společnost, dějiny civilizace, kontinuita. Jeho schematické postavy se zjednodušeným tělesným objemem se tvary i proporcemi často podobají monumentálním industriálním konstrukcím.

Jaroslav Kovanda maloval a kreslil od studií, ale vystavovat obrazy začal až po padesátce. Sám o sobě prohlašuje, že je autodidakt a doživotní figuralista. I když při svém vzpomínání na pražský pobyt (během studií na ekonomce v roce 1959) připustil, že nějaké malířské školení mu dal Milan Knížák. Zřejmě však na něm nezanechalo výrazné stopy, i zde si cestičku musel prošlapávat sám. Na moderní umění však nezanevlel



Jaroslav Kovanda v ateliéru. Foto M. Frolcová.

a obdivuje mnoho současných českých i světových umělců (malířské i sochařské práce Jaroslava Rony, kreslířskou bravurnost Borise Jirků, Jiřího Vlacha, ze světových malířů například kolumbijského malíře Fernanda Botera). Maluje zásadně akrylem na sololit, dřevěnou desku nebo na překližku, výjimečně na plátno. Obrazy jsou často propojeny se sochami nebo se od nich alespoň příliš nevzdalují. V poslední době začal dělat obrazy – reliéfy, kdy namalovaný obraz slouží jako předloha. Kovanda ctí historickou kontinuitu, staré mistry a jako spisovatel i lidovou slovesnost. A v tomto duchu se pohybuje i jeho malba. Metafora přechází v obecnou zkušenost. V námětech tedy můžeme vysledovat tři základní okruhy, které volně stále rozvíjí a které jsou neoddelitelně propojené. První z nich bychom mohli nazvat „Archlebovské metaforou“. Promítají se zde především ozvěny dětství (na Kyjovsku v Archlebově u prarodičů). Najdeme tady tetky v krojích nebo slováckou náves, vzpomínku na hody, košť, krajinu i zvláště přetvořená přísloví.



Komentovaná prohlídka výstavy v Galerii Slováckého muzea v Uherském Hradišti, březen 2018. Foto L. Chvalkovský.

Nostalgicky na nás dýchne kouzlo starých zašlých časů. Stejně je tomu i u obrazů půvabně přetavujících zlínskou skutečnost, na nichž spatříme například baťovské cihlové

domky nebo dostihy ve Slušovicích, módní přehlídku, fitness centrum stejně jako tovární komíny. Třetím důležitým okruhem, který se objevuje v Kovandových obrazech, je obdiv

ke starým mistrům a některým tématům, pramenící z respektu k nepřetržité kontinuitě výtvarného umění (např. Ukřižování, Tizianův Apollo a Marsyas, Kleopatra Jana Zrzavého ad.). Dokáže poctivě zpracovat i závažné téma způsobem, který v divákovi vyvolá pocit určité bezstarostnosti, i když obraz vyjadřuje bolest a utrpení. V poslední době věnuje velkou pozornost námětům literárním. Mohly bychom je možná označit jako další samostatný okruh, ale označení ilustrace se pro ně vůbec nehodí. V Kovandově podání se totiž nejedná o epigonské ilustrace nebo přejímání. Před námi zvláštním způsobem ožívají postavičky Babelových Oděských povídek, které Kovanda zná téměř nazpaměť. Život židovského „drobného lidu“ na počátku 20. století (zlodějů, lupičů, prostitutek, námořníků, ale také řemeslníků a drobných obchodníků), tak odlišný a v něčem tak podobný životu lidíček zdejších, vykresluje Kovanda se svým typickým smyslem pro černý humor a skvěle tak kontruje světově proslulému ruskému spisovateli. Nakonec vždyť i on sám je vynikající spisovatel a básník! V roce 2011 byl za Gumový betlém nominován na Cenu Josefa Škvoreckého. A jak to všechno jde dohromady? Psaní, veršování, malování, sochání, divadlo... Jak je vidět, jde. A inspirace neschází. Naopak, je toho tolik, co by chtěl ještě namalovat nebo napsat... Jaroslav Kovanda o tom v rozhovoru pro Zlínský deník uvedl: „*Můj oblíbený spisovatel William Faulkner napsal, že máme sice smysly jako zvířata, tedy hmat, sluch, zrak a tak dál, ale věříme jenom tomu, co je napsané. Chceme všechno pojmenovávat, což nás zbavuje smyslového i nadsmyslového vnímání života. Když pojmenujeme, jako by se nám ulevilo. Ale mají ty nálepky nějaký skutečný význam? A k tomu výtvarnu: i Věstonická venuše, i malby v Altamíře byly dřív než psané slovo. Vyjadřovat se tvarem, barvou je základ...*“

Zamyslí-li se nad životní poutí Jaroslava Kovandy, známého zlínského umělce – básníka, prozaika, malíře, sochaře, vydavatele, korektora, divadelního výtvarníka, novináře, topiče, kulísáka, herce, učitele, a to jsem

určitě na nějaké dávné zaměstnání, nebo jak se dneska říká „džob“, zapomněla –, napadají mě slova Jana Nerudy „*vším jsem byl rád...*“ Nevím, čím je nejraději, protože jeho různé profese se i dnes vzájemně prolínají, ale vím, že se na svět dívá s úžasným nadhledem, shovívavostí a smyslem pro humor. A to vše pak promítá do veškeré činnosti, kterou právě dělá. V letošním roce oslavil Jaroslav Kovanda významné životní jubileum, které se stalo impulsem za malým ohlédnutím – výstavou v galerii Alternativa. Přejme Jaroslavovi Kovandovi, aby byl stále vším rád! VIVAT!

Autobiografie:

* 26. 2. 1941 Zlín

Studia:

Jedenáctiletá střední škola

Vysoká škola ekonomická v Praze (1 rok)

Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti (1959–1963, obor: reprodukční kame-nosochařství a restaurátorství, J. Habarta, J. Jaška, K. Hofman)

Činnost:

Jaroslav Kovanda je absolventem Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti. Začínal jako kulísák, topič a učitel výtvarné a dramatické výchovy. Jako výtvarník externě spolupracoval s nynějším Městským divadlem Zlín a zlínskými ochotníky. První soukromou výstavu obrazů a plastik měl v roce 1972 v Žarošicích, zatím poslední pak v roce 2021 v kulturním institutu Alternativa ve Zlíně. Jako umělec je solitér, obdivuje malíře a sochaře Fernanda Botera nebo suverénního surrealistického malíře René Magritta, ale i ty, „kterým to tak nešlo, jako například Rembrandt“, jak se kdysi vyjádřil kunsthistorik V. V. Štech... Patří mezi všestranné a stále velmi aktivní umělce. Jako pedagog působil na ZUŠ v Uherském Brodě a ve Zlíně (a dokonce obdržel cenu za zvláštní pedagogické přístupy). V roce 1990 putoval s koněm, vozem a princeznami (Divadlo za vozem) po moravském pohraničí a hrál divadlo (např. v Itálii inscenaci Lstivý Odysseus). Kromě výtvarné umělecké tvorby vede například takzvanou Vzájemnou školu poezie, připravuje, režíruje a účinkuje v pořadech, které přibližují díla českých a světových autorů.



Vinař s reklamou, 2010, akryl. Foto archiv autora.

Spolupracuje s řadou institucí na přípravě pořadů pro veřejnost nebo autorských čtení. V roce 2012 založil spolu s dalšími moravskými básníky internetový časopis Herberk – útulna poezie.

Deset let byl šéfredaktorem časopisu pro současnou poezii *Psí víno*, který vycházel od roku 1997 ve Zlíně. Provozuje malé nakladatelství Já-Sám. Vydal přes dvacet básnických a prozaických knih, včetně několika sbírek pro děti.

Člen:

PEN-klub, Obec spisovatelů

Ceny:

2014 Cena města Zlína; 2011 nominován na Cenu Josefa Škvoreckého za Gumový betlém

Výstavy samostatné (výběr):

1970 Zlín, Divadelní klub Divadla pracujících
 1972 Žarošice, památník
 1974 Ostrava, Divadlo hudby
 1978 Zlín, Divadlo pracujících
 1986 Zlín, Galerie Dílo
 1994 Zlín, Galerie Váp
 2004 Uherský Brod, Galerie Panský dům
 2009 Valašské Klobouky, Městské muzeum
 2017 Kroměříž, Galerie Orlovna, Kubismus v praxi
 2018 Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea
 2020 Archlebov, vinařství Spielberg
 2021 Zlín, Galerie Alternativa

Výstavy kolektivní (výběr):

1969 Zlín, Na schodech

1985 Brno, Přehlídka jihomoravských výtvarníků

1989 Trenčín, České a slovenské sochařství

2001 Zlín, Galerie Masson

2002 Uherský Brod, Galerie Panský dům, Z ateliérů zlínského kraje..., Salon 2002

2003 Zlín, Alternativa KI, Pozdní sběr; Hošťálková, zámek

2016 Kroměříž, Galerie Orlovna a Arcibiskupský zámek a zahrady, Memento Tiziani/ Příběhy Proměn v díle současných umělců

2017 Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Memento Tiziani; Uherské Hradiště, KK, Galerie V. Hrocha, Zahrádkáři

Dílo: *knihy básní:* 1990 Milý bratranče. OKS, Zlín, 1995 Zlínská osma. ZUŠ, Zlín, 1996 Osiny. Vlastní náklad, 1999 Za oknem Erben. Host, 2000 Legenda o Svedrupovi. Votobia, 2001 Odpolední klid. Host, 2002 Nebe nad kantýnou. Ottobere, 2004 Chlapec hrající si s krabem. PaPa; Žádný žebř, Výbor Kovandovy poezie z let 1969–2004; kniha-rozhovor s Radimem Kopáčem Jako kojenný anděl; 2007 Výlet na Kost; 2008 Nějaký Jura Vičík (příběhy ze Zlína a okolí); 2009 Pulec šavlozubý, reportáž psaná na zahrádce; 2010 Gumový betlém; S jazykem od inkoustu (výbor fejetonů); 2013 Jákobův dvoják, nakladatelství Pulchra; *dětské knihy:* Moje přítelkyně žížala, Meandr, 2019; Lilly, letí rogallo, 2020, Meandr; Cirkus Bruno, Meandr, 2019.

Realizace v architektuře: 1982 Archlebov, plastika, 2021 Hvozdná, Kufr vzpomínek.

Milada Frolcová

Odešel Tomáš Měšťánek

Skutečných malířů je málo, alespoň těch pravých, nefalšovaných a Tomáš Měšťánek byl tím ryzím malířem s velkým M. Bohužel 30. ledna 2021 odešel tam, odkud není návratu. Ateliér zůstal opuštěný. Navždy mi však v paměti zůstane ta zvláštní směsice vůní barev, terpentýnu a kouře cigaret definující jeho „ring volný“, i když vím, že to napětí zápasu, který se zde ještě před nedávnem odehrával, je nenávratně pryč. Zůstává však po něm trvalá stopa a tou jsou obrazy a kresby, výjimečné dílo výjimečného malíře. České umění přišlo o jednoho z nejvýznamnějších malířů novoexpressionistického zaměření. Tomášův ateliér s malířskými

štaflemi, které váží snad tunu, kolik nánosů olejových barev na nich za ta léta je (samy o sobě jsou sochami a gilotinami, které občas vidíme na obrazech), sice hýří stále barvami a spoustou nejrozmanitějších figurálních námětů, ale my víme, že už nic nového se tady neobjeví. Tvorba se definitivně uzavřela.

Byl malířem – figuralistou, který se orientoval na výrazové pojetí malby, založené na smyslovém přístupu k tématu, tvarové modifikaci a uvolněném malířském způsobu práce. Perfektně ovládal médium obrazu, tradiční malby s přívlastkem expresivní. Pro jeho práce, od počátku zaměřené na člověka, byl typický důraz na intenzivní barevnost diktovanou výhradně subjektivně, na sumární linie a kontury abstrahující zjednodušování a deformace. Stavil na skutečném prožitku a obsahovosti, syrovosti námětů, nikdy nic neidealizoval. Zaznamenával náhodný okamžik, atmosféru, zobrazoval stav věci a světa, ve kterém žijeme své tragikomické životy. Svým životním osudem připomínal postavy jakoby vystřižené z hrabalovských povídek.

Řada okamžiků a životních situací, jak už to bývá, ovlivnily nejen Měšťánkův život, ale i jeho další směřování. Samozřejmě studentská léta (uherskohradištská „umprumka“ a později i pražská akademie), životní filozofie vycházející z latinského rčení *carpe diem* s doplňkem *et noctem* a další okolnosti, určovaly životní běh umělce – bouřliváka, který si jako buldozer vždycky razil svou vlastní cestu. Už při studiích na uherskohradištské „umprumce“ inklinoval k výrazovému pojetí malby, založeném na smyslovém přístupu k tématu, tvarové modifikaci a uvolněném malířském způsobu práce. Bylo proto přirozené, že svůj talent rozvíjel dál na Akademii výtvarného umění v Praze v ateliéru Karla Součka. V té době malířské ateliéry vedly vlivné umělecké osobnosti, které se podílely na formování nejvitálnějších proudů příštího vývoje (František Jiroudek, Arnošt Paderlík, Karel Souček, Jan Smetana). Měšťánkovy výtvarné povědomí se utvářelo ne-



Tomáš Měšťánek kreslí vstupní panel k výstavě v Nové síni v Praze, 2003. Foto archiv autora.

jen pod vlivem studií v Praze, ale i dalších okolností, plynoucích ze životního stylu umělecké generace, pohlčené rozporuplnou dobou. Studium na Akademii výtvarných umění ukončil Tomáš Měšťánek v roce 1976, tedy v době normalizační šedi, dusící české umění oprášenou metodou socialistického realismu. V neoficiálních polohách se však i v těchto podmínkách dařilo několika umělcům střední a mladší generace reflektovat a rozvíjet progresivní proudy mezinárodní výtvarné scény, které v českém prostředí zdomácněly v průběhu relativní svobody let šedesátých, z nichž připomeňme alespoň informel, nefigurativní tendence, novou citlivost a různé modifikace konkrétního projevu. Měšťánkův robustně založený talent násobený skvělou intelektuální výbavou však lákavým svodům programově či formálně definovaných programů nikdy nepodleh. Od počátku profesionální umělecké dráhy ho přitahovala osudovost lidského bytí, problém samoty v žitém čase a sociálním prostoru. V jeho případě šlo o jakousi



Tomáš Měšťánek, 2003. Foto archiv autora.



V ateliéru. Foto archiv autora.

existenciální deziluzi, která však v Měšťánkově pojetí neměla nostalgickou, imperativní nebo didaktickou povahu. Byla výtvarnou reflexí reality malířova vlastního bytí, kterou často ironicky hravě karikoval.

Paradoxy mezi svobodou jedince, společenskou existencí, relací kulturních i humanitních hodnot naléhavě vnímal již v době svého konvencí nespoutaného bohémsví. Bujaré noční anabáze Hradištěm, Prahou či Olomoucí pro něj byly žitou učebnicí lidské psychiky a sociální existence – individuální i společenské podstaty lidství, která byla dominantní složkou jeho uměleckého programu. Byl mimořádně vnímavý glosátor absurdních poloh lidského myšlení a jednání. Opojení mocí, materiálním blahem a jinými ikonickými ideály, které charakterizují naši digitálně globální současnost, konfrontoval s citovou vyprahlostí a ztrátou přirozených lidských hodnot. Charakteristickým rysem jeho obrazových příběhů byla a je dějová vypjatost artikulovaná v polohách ryzí výtvarnosti. Pateticky zněla barevnost, expresivní deformace figur, věc-

ných elementů i obrazového prostoru také evokuje vášnivou spontánnost malířského přednesu, který však nikdy neztrácí výrazovou přesvědčivost a bravuru řemeslného výkonu. Právě hloubka prožitku vlastního bytí, dokonalá profesní průprava, pevná filozofická i morální východiska malířova tvůrčího programu jsou vlastnosti, které řadí jeho uměleckou produkci k vrcholným výkonům současné české figurálně orientované expresivní malby. Jeho myšlení a povaha v sobě spojovaly smysl pro humor a sebeironii, citlivost – a současně naprostou nekompromisnost, neústupnost, ostrý sarkasmus či vyjádřený projev pohrdání vůči věcem i lidem, u kterých identifikoval selhávání v základních principech. Nebál se jít do názorových konfliktů a provokací jakýchkoli podob. Do svých obrazů okamžiky takového typu vyhledával a „sbíral“. Jeho tvorba reprezentovala kritické myšlení v akci, neúctu nebo averzi vůči řadě autorit, nepodvolování se okolnostem, příležitostem i pragmatickým volbám při cestě za poznáváním sebe sama a skutečnosti...



V ateliéru. Foto archiv autora.

Tomáš Měšťánek své obrazy maloval s posedlostí, jako by věděl, že je může udělat jenom on sám, se zaujetím, vášní, s nadsázkou, ale také s empatií a soucitem, aniž přestával vypovídat pravdu, na kterou nahlížel svou vlastní optikou. Ke každému z jeho obrazů si lze přimyslet děj, příběh, každý může mít předchůdce i pokračování, konce lze se jenom dohadovat. Věděl, že umění nemůže jenom těšit, má se také rvát a zneklidňovat, ptát se, a ne dávat odpovědi. To musí každý sám. Tomáš Měšťánek nesledoval nikdy, co se právě nosí. Nestaral se o to, co z něho kdo vyčte. Nebál se nevkusu. Byl malířem, který věřil ve svůj způsob. Zahrnoval do něj své výhry i lapsy, omyly a nedorozumění. Barva a figura, posedlost, vize obrazů, které musí namalovat, tím především byly prostoupeny „všední“ dny života Tomáše Měšťánka. Jeho ateliér, to byl gejzír barev, vzpoura proti nicotě, kaleidoskop příběhů a situací, ale hlavně aréna, kde se odehrávaly stále nové a nové zápasy. Ve vzduchu se kromě zvláštní směsice vůní barev, terpentýnu, kouře cigaret neslo napětí zápasu, který se tu znova a znova odehrával... neopakovatelný, nenahraditelný.

Autobiografie

*20. 4. 1951 Březolupy †30. 1. 2021 Uherské Hradiště

Studium:

Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti (1966–1971, obor: užitá a dekorativní malba v architektuře a propagaci, J. Blažek, K. Hofman), grafická speciálka při SUPŠ v Uherském Hradišti (1970–1971), Akademie výtvarných umění v Praze (1971–1976, ateliér figurální malby, Karel Souček) • Člen: Jednota výtvarných umělců v Praze (od roku 2003), Spolek olomouckých výtvarníků. Jeho práce jsou zastoupeny např. v Moravské galerii v Brně, v Galerii Slovákého muzea v Uherském Hradišti, v Galerii výtvarných umění v Hodoníně, v mnoha soukromých sbírkách po celém světě.

Výstavy samostatné (výběr):

1977 Praha, Klub Futurum; Přerov, Galerie Dílo; 1978 Olomouc, Vlastivědný ústav; 1979 Brno, MKS S. K. Neumann (Radnická 4), Galerie mladých; 1980 Šumperk, Galerie Dílo; 1981 Uh. Hradiště, Galerie Dílo; 1983 Gottwaldov/ Zlín, Galerie Dílo; 1984 Gottwaldov/ Zlín, Divadlo pracujících; 1990 Hodonín, Galerie výtvarného umění; 1995 Olomouc – Sv. Kopeček, Galerie Jana; 1996 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého



Z cyklu Zastavený čas, 2011, olej, plátno, 85×105 cm. Foto M. Frolcová.

muzea; 1998 Mayen (D), hrad (s J. Gajdošem); 1999 Zlín, Krajská galerie výtvarného umění, foyer Městského divadla; Uh. Hradiště, Galerie U Sovy; 2000 Most, Státní galerie výtvarného umění; 2001 Olomouc, Galerie G, Televizní divák; Olomouc – Sv. Kopeček, Galerie Jana; Praha, Divadlo U Hasičů; 2002 Uh. Brod, Galerie Panský dům, Obrazy a kresby; Uh. Hradiště, Dům knihy Portal, Obrazy a kresby; 2003 Praha, Nová síň, Obrazy; 2004 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea; Brno, Galerie Foyer, Divadlo Husa na provázku; Prostějov, Galerie B; 2005 Šumperk, Galerie J. Jílka, Práce na papíře; 2006 Uh. Brod, Galerie Panský dům, Pastely; Olomouc, Galerie Primavesi, Ulice; 2007 Kroměříž, Muzeum Kroměřížska; Olomouc, Galerie Primavesi, Dr. Jackyll. Mr. Hyde; 2008 Praha, Nová síň „Box a semafor“; Brno, Divadlo Reduta, Q-revue; 2009 Hranice, Výstavní síň Synagoga – „Obrazy“; Náměšť nad Oslavou, Galerie 12 (s Karlem Fuksou); 2010 Ostrava, Galerie Mejn, TM/Obrazy; Londýn (GB), The Brick Lane Gallery; 2011 Uh. Brod, Galerie Panský dům; Olomouc, Galerie Primavesi, Kroměříž, Muzeum Kroměřížska, Apokalypsa všedního dne; Kolín, Městské divadlo; Brno, Galerie Inspiro (s E. Fuksovou); 2012 Uh. Brod, Galerie Q, Pražský hřbitov; Dům knihy Portal, Cafe Portal, Kresby; Olomouc, Galerie Patro, Pocta toulavým pejskům; 2012 Uh. Brod, Klub kultury, Kresby; 2013 Nový Světlov, zámek Bojkovice; Praha, Kostel sv. Martina Ve zdi, Čas; 2014 Praha, Divadlo Bez zábradlí; Praha, Kino Aero, PechaKucha Night 20×20; Praha, Obrazárna Kamenný stůl; Bratislava, Drink in Gallery Andy; 2015 Uh. Hradiště, Slováké divadlo, Obrazy a kresby; 2016 Kroměříž, Muzeum Kroměřížska,

Můj život v Česku; 2019 Praha, DOX, Box; 2021 Olomouc, Galerie G (s Ivanem Bukovským).

Výstavy kolektivní (výběr):

1974 Kladno, Výstava AVU; 1976 Praha, Výstava k Mezinárodnímu dni studentva (udělena cena); 1977 Praha, Galerie Václava Špály, Výstava mladých; Valašské Meziříčí, Výstava mladých; 1979 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea, Mladí výtvarníci Slovákca; 1981 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea, Moje rodná země; Hodonín, Galerie výtvarného umění, Mladé setkání 81'; Brno, Dům umění, 1. bienále tvorby mladých výtvarníků Jihomoravského kraje; 1982 Praha, Galerie V. Kramáře, Výstava stipendistů; 1983 Český Krumlov, Proemium; 1984 Praha, Staroměstská radnice, Náš současník; Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea, 70. výročí Slovákého muzea; 1985 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea, Mladá tvorba z oblasti Uherskohradištska; 1987 Brno, Dům umění, IV. bienále tvorby mladých; 1988 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea, Mladá tvorba z oblasti Uherskohradištska; 1992 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea, Výtvarní umělci Uherskohradištska; Hodonín, Galerie výtvarného umění, 1. výstava SVUM (host); 1999 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea, Návraty II; 2002 Vsetín, Muzeum regionu Valašsko, Zámecká galerie, Z ateliérů Zlínského kraje, Malba, kresba, grafika v současnosti; 2004 Praha, Velvyslanectví Rumunska, Mezinárodní výstava rumunských, francouzských a českých umělců; 2008 Praha, Galerie La fabrika; 2016 Kroměříž, Galerie Orlovna a Arcibiskupský zámek a zahrady, Memento Tiziani/ Příběhy Proměn v díle současných umělců; Praha, Centrum současného umění DOX, Sportu zdar!; 2019 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea, Návraty V, výstava prací významných absolventů SUPŠ Uh. Hradiště k 80. výročí jejího založení.

Realizace:

obrazy; 1978 Slušovice, smuteční síň Městského národního výboru, triptych Mládí, stáří, smrt; 1984 Praha, Čs. rozhlas, kolekce obrazů; 1985 Kunovice, Let, figurální kompozice a zátíší; 1987 Holubice, motorest Rohlenka, cyklus sedmi figurálních kompozic; 1988 Brno, hotel Voroněž, figurální triptych; Hluk, Mateřská škola, smalt na plechu; 1989 Kroměříž, hotel Oskol, figurální triptych; Hluk, smuteční síň, figurální kompozice Život; 1994 Brno, banka Haná, cyklus obrazů.

Literatura (výběr):

slovníky, publikace:

Malá, Alena, ed. *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–2002*. Sv. 8. Man–Miž. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 2002, s. 244; Horová, Anděla, ed. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*. Praha: Academia, 2006, s. 501–502;

Katalogy:

Čubrda, Z. *1. bienále tvorby mladých výtvarníků Jihomoravského kraje*. Brno: Dům umění města Brna, 1981; Fantura, J. *Tomáš Měšťánek: malba – kresba*. Hodonín: Galerie výtvarného umění, 1990; Franz, V. *Tomáš Měšťánek*. Most: Státní galerie výtvarného umění, 2000; Frolcová, M. *Tomáš Měšťánek*. Uherský Brod: Galerie Panský dům, 2002; Frolcová, M. *Čas*. Praha, 2013; Frolcová, M. *Tomáš Měšťánek/ Obrazy, kresby*. Uh. Brod, k výstavě na zámku Nový Světlov, 2013; Hastík, J. *Tomáš Měšťánek. Obrazy a kresby*. Galerie Slováckého muzea, Uh. Hradiště (vydal J. Valuch, Ostrožská Nová Ves), 1996; Sobek, A. *Tomáš Měšťánek. Obrazy a kresby*. Olomouc, 1978; Sobek, A. *Tomáš Měšťánek, Obrazy*. Brno, 1979; *Q-revue. Výstava Sdružení Q*. Divadlo Reduta, Brno, 5. 5. – 27. 6. 2008. Text: Kundera, L., Sdružení Q, Brno, 2008; *Memento Tiziani / Příběhy Proměn v dílech současných umělců*. 19. 5. – 15. 9. 2016, Galerie Orlovna a Arcibiskupský zámek a zahrady. Text: Antoš, J., Frolcová, M., Kindl, M., Malina, M., Kroměříž: Galerie Orlovna, Olomouc: Muzeum umění, Kroměříž: Arcibiskupský zámek a zahrady, Uh. Hradiště: Slovácké muzeum, 2016; *Návraty V. Galerie Slováckého muzea v Uherském Hradišti* 4. 10. 2019 – 5. 1. 2020. Text: Dvořák, M., Frolcová, M.; SUPŠ Uh. Hradiště, Slovácké muzeum, Uh. Hradiště, 2019.

Milada Frolcová

V roce 2021 uzavřeli kapitolu pozemského života...

Světová pandemie covid-19 má na svědomí již miliony obětí. Tato smutná skutečnost se nevyhnula nikomu z nás. Za pouhý rok epidemie zemřely v Česku v souvislosti s covidem tisíce lidí. Některým vir prohloubil zdravotní komplikace, které je již sužovaly, jiné zabil přímo. Každý den jsou k dispozici nové počty nakažených, hospitalizova-

ných, zemřelých. Nejde o čísla, ale konkrétní osudy. Z našeho okolí nás v roce 2021 také opustili blízcí spolupracovníci Slováckého muzea, např. malíři Tomáš Měšťánek a René Hábl, teoretici umění PhDr. Jaroslav Pelikán a PhDr. Jaroslav Zapletal.



Jaroslav Zapletal zahajuje výstavu Otmara Olivy a Jiřího Rohela na Velehradě v roce 1989, která byla za 3 dny zakázána. Foto archiv autora.

PhDr. Jaroslav Zapletal musel v životě překonat řadu překážek, které mu do cesty stavěla doba, osud, těžká nemoc i přibývajících roky. Všechny se šarmem překonal, ale na záluďný covid-19 už nestačil. Po těžkém průběhu nemoci odešel navždy ve čtvrtek 24. února 2021. Výčet jeho aktivit je veliký. Žil v Buchlovicích a Uherském Hradišti, byl zaměstnancem oddělení estetické výchovy, okresní inspektor kultury, muzejní pracovník, historik umění, silniční kopáč, řidič finišeru, redaktor samizdatového časopisu, jeden ze zakladatelů Občanského fóra, ředitel Klubu kultury v Uherském Hradišti, spoluzakladatel a šéfredaktor časopisu ZVUK, spoluzakladatel Slováckých slavností vína a otevřených památek, politik, publicista, vysokoškolský profesor, spiritus agens společenského, kulturního i politického dění v Uherském Hradišti a okolí, ale také vzorný manžel a otec...

Jaroslav se narodil 23. března 1943 ve Strážnici, zde také absolvoval gymnázium. Humanitní zaměření, zejména zájem o filozofii,



Jaroslav Zapletal s manželkou Marií. Foto archiv autora.

kulturu, sociologické a historické disciplíny ho vedlo k dalšímu studiu na tehdejší Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně (dnes Masarykově univerzitě). Profesionální kariéru začal jako kulturní pracovník – vedoucí oddělení zájmové umělecké činnosti Okresního domu osvěty v Uherském Hradišti (1967–1968), v této době i krátce působil v Galerii Slovákého muzea a jako inspektor kultury při Okresním národním výboru v Uherském Hradišti. Navázal blízké přátelství s manželou Vaculkovými a aktivně se zapojil do okruhu intelektuální společnosti, která se v jejich ateliéru scházela. Jeho slibně se rozvíjející kariéru přerušil rok 1968. Jaroslav se zapojil do protestních akcí proti vstupu sovětských vojsk. Protože neprošel následnými politickými prověrkami, musel odejít ze zaměstnání a mohl pracovat jen jako kopáč u národního podniku Silnice Brno a nesměl pracovat na území okresu Uherské Hradiště. Nejprve pracoval v Hovoranech. Volné večery trávil se spolupracovníky silničáři po vinných sklepech v okolí. Tak absolvoval tu nejlepší vinařskou školu. Postupem času se díky staršímu příteli „Fajovi“ Postavovi z Uherského Hradiště dostal na asfaltový finišer. Udělal si státní strojnické zkoušky. Jenomže stranická organizace se usnesla, že společně vytvořili jakousi buňku, tak je „rozesadili“. Naskytla se příležitost odejít k Silničnímu vývoji Brno na realizační pracoviště, kde se v praxi ověřovaly technologické novinky. Bydlel v Brně-Tuřanech, v likusácích, v areálu bývalé obalovny.

Ve zbytku volného času studoval, udělal si doktorát a začal intenzivně psát. Díky přátelství s Otmarem Olivou se ve 2. polovině osmdesátých let 20. století dostal do okruhu disidentů, kteří se soustřeďovali kolem samizdatového časopisu *Střední Evropa*, který potom do listopadu 1989 redigoval (od roku 1985 působil v redakci brněnské verze samizdatu *Střední Evropa*). Sametová revoluce v roce 1989 zásadně změnila další Jaroslavův život. Přijal místo ředitele Sdruženého klubu pracujících při Letu Kunovice, který úspěšně přetransformoval do městské příspěvkové organizace Klubu kultury v Uherském Hradišti, a jako ředitel zde úspěšně působil až do odchodu do důchodu v roce 2006. Velmi intenzivně se zapojil do politického, kulturního a společenského života v Uherském Hradišti. Podařilo se mu prosadit řadu úspěšných a pro město důležitých projektů (jmenujme např. podíl na rekonstrukci městské Reduty /rekonstrukce byla dokončena v roce 2001/, zrod Slavností vína, založil úspěšný mezinárodní Festival hudebních nástrojů lidových muzik, Slavnosti bratrství Čechů a Slováků na Javořině, vydával a redigoval knihy např. o J. V. Staňkovi, O. Horkém, J. Čechovi, *Knihy o Redutě, Uherské Hradiště, město královské na řece Moravě /2007/ ad.*). Aktivní kulturně, společensky i politicky zůstával i po odchodu do důchodu. Učil filozofii na Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, psal a publikoval např. na stránkách časopisu *ZVUK Zlínského kraje*. Co se týká spolupráce se Slovákým muzeem, také zde zaznamenáváme řadu projektů, na nichž se Jaroslav podílel. Kromě příprav výstav Otmar Olivy, Vladislava a Idy Vaculkových v Galerii Slovákého muzea (*Umění čistého srdce* v roce 2014) inicioval v roce 2009 společnou výstavu akademického sochaře Otmara Olivy a MUDr. Jiřího Rohela a vydání stejnojmenné knihy *Opus Velehradensis*.² V Uherském Hradišti podporoval vznik a umístění pamětní desky významných umělců Idy a Vladislava Vaculkových na domě ve Františkánské ulici čp. 172 (zde umělci žili). Jednou z posledních veřejných akcí, kterou pomáhal připravit,

byla realizace památníku papeže Jana Pavla II. v Tupesích (autor Otmar Oliva) a instalace pamětní desky na církevním gymnáziu na Velehradě u příležitosti 70. výročí neblaze proslulé komunistické Akce K³ (item).

Věnovat se věcem veřejným pokládal Jaroslav Zapletal za svou životní nezbytnost a toto poslání naplnil bezezbytku.

MgA. René Hábl¹, malíř a pedagog spojený v poledních letech s katedrou výtvarné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (působil zde od září 2014 od července roku 2018 jako externista), po těžké nemoci odešel 11. dubna 2021 ve věku pouhých 52 let. V roce 2020 se měl na katedru vrátit naplno, bohužel jeho plány zmařila těžká nemoc a k očekávanému návratu do ateliéru malby už nedošlo. Jako pedagog byl rovněž spojený se Střední uměleckoprůmyslovou školou v Uherském Hradišti, kde působil krátce v letech 1995–1996, se Zlínskou soukromou vyšší odbornou školou umění, kde od roku 1996 vyučoval technologii malby a s Vysokou školou uměleckoprůmyslovou Praha s ateliérem Designu výrobků II, 1998–2011 (grafický design, nauka o barvě, figurální kreslení).

René Hábl se narodil 29. listopadu 1968 v Uherském Hradišti a svůj profesní život spojil se Zlínem a Olomoucí. Jeho umělecká dráha se začala formovat v letech 1983–1987, kdy byl studentem Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti, a zejména v období let 1988–1994, kdy studoval na Akademii výtvarných umění v Praze v ateliéru Jiřího Sopka, Františka Hodonského, Jana Kotíka a Miloše Šejna. Nejstarší Háblovy práce z počátku devadesátých let 20. století mají východisko v krajině a prozrazují školení Františka Hodonského. Autor se v nich vyrovnával s modernistickou transpozicí krajinného prostoru do reduktivní polohy znaku a struktury (práce z let 1991–1994). Rokem 1995 dochází k zvnitřnění abstraktního výrazu a k postupnému odklonu od geometričnosti k organickému výrazu. Nastupuje také zvýšený

zájem o barvu a její světelnost. Kompozice se nejprve stále více dramtizují a komplikují, aby posléze došlo k jejich barevnému projasnění a tvarovému zklidnění (práce z let 1996–1999). Po roce 2000 se v jeho obrazech poprvé objevil pro autora typický motiv figury, nebo lépe řečeno „motiv odkazující k figuře“, který se stal zástupným znakem pro jakoukoliv formu života, včetně „života technologie“. Postupem času dospěl k abstrakci (řešil prostorové vztahy, malba se stala samotným tématem). René Hábl stavěl obraz na výtvarných prostředcích, jako je řád, vztah prázdného surového plátina a barvy, rytmus, opakování apod. Jeho malby zaujmou především svou barevností a ostrým kontrastem vzniklým mezi vesměs monochromním pozadím a četnými detaily předního plánu. Malba zprvu divoká, plná pestrobarevných, ostře vymezených tvarů, později tichá, minimalistická, s jemnou, pokornou a zároveň ostrou linkou na monochromních plátnech. René Hábl byl člověk



René Hábl v průběhu přípravy výstavy v Galerii Slovákého muzea v roce 2014. Foto archiv autora.

s velkým přehledem o uměleckém dění. Byl svůj a jeho tvorba byla zároveň netradiční a novátorská. Byl poctivý jak k výtvarnému řemeslu, tak ke všemu, čemu se věnoval, čím žil. Proto byl i jako pedagog důsledný a zodpovědný. Zároveň dokázal uznat a s pokorou přijmout, když byl někdo skutečně dobrý. René Hábl často vystavoval na samostatných i kolektivních výstavách.⁵ Přehled jeho výstav zahrnuje desítky výstavních projektů samostatných i kolektivních. Mezi posledními výstavními projekty můžeme najít olomoucké výstavy v Galerii Caesar (Osamělost prvočísel, 2018) a v Galerii XY (Paralelní světy, 2018).

PhDr. Jaroslav Pelikán pocházel z Brna (*21. dubna 1937), ale pevně byl zakořeněn na jihovýchodní Moravě. Snad i proto, že jeho otec pocházel z Uherského Ostrohu, měl velký vztah k hudbě a malebnosti zemitého Hornácka a poetického Slovácka. V roce 1960 ukončil studia na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci, započal svou profesní dráhu nejprve jako pedagog (základní škola v Mutěnicích, gymnázium v Hodoníně), později od roku 1970 jako historik umění v Galerii výtvarného umění v Hodoníně, kde zastával až do roku 1985 post ředitele instituce. Během svého působení se odbornou fundovaností,⁶ výstavami, které pořádal, publikační činností a dalšími aktivitami zasloužil o rozvíjení prestižního postavení Domu umělců (Galerie výtvarného umění) v Hodoníně. Připravil zde desítky autorských a kolektivních výstav, ke každé napsal doprovodné texty do katalogu, podílel se na koncepci stálé expozice v hodonínské galerii,⁷ publikoval na stránkách odborného tisku, např. Bulletin Moravské galerie, Slovácko, Ateliér, Výtvarná tvorba apod. V roce 1985 definitivně přesídlil do Uherského Hradiště, když se stal ředitelem Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti (1985–1991), která vždy měla výjimečné postavení v rámci uměleckých škol. Kromě výchovy „výtvarného dorostu“ se i nadále věnoval



Jaroslav Pelikán se svými kolegy hodnotí práce žáků SUPŠ v Uh. Hradišti. Foto rodinný archiv.



Přednáška k 150. výročí narození Joži Uprky, život a dílo. Přednáškové centrum Slováckého muzea 25. června 2011. Foto L. Chvalkovský.

odborné práci a kulturně-společenským aktivitám (přednášky, výstavy, sympozia). Společně s Jiřím Vlachem začali od roku 1988 organizovat bienální Mezinárodní sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky. Jaroslav Pelikán byl teoretikem

a členem organizačního týmu čtyř symposií z deseti realizovaných (1988 Velká Morava, 1990 Jan Amos Komenský, 1992 drobná plastika, 1994 volné téma), spolupracoval na organizování výstavy Bronzový trojúhelník (velké mezinárodní výstavy výsledků symposií českých, slovenských a maďarských v Múzeu mincí a medailí v Kremnici, Városi galerii v Nyíregyháze a ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti), která se uskutečnila v roce 1995. Dlouhá léta byl členem Poradního sboru pro sbírkotvornou činnost Galerie výtvarného umění v Hodoníně (do roku 2015) a Galerie Slovákého muzea v Uherském Hradišti (1992–2010). Byl zakládajícím členem Muzejního spolku při Slovákém muzeu v Uherském Hradišti (člen předsednictva) a pomáhal při organizování přednášek, poznávacích zájezdů, komentovaných prohlídek výstav apod. Jako soudní znalec spolupracoval s řadou kulturních institucí, Policií ČR, se soukromými sběrateli, aukčními síněmi, úřady apod. Po odchodu do důchodu zůstal dále velmi aktivní, kulturně a společensky. Pro Nadaci Moravské Slovácko vytvořil koncepci stálé expozice jednoho z nejvýznamnějších malířů jihovýchodní Moravy Joži Uprky v bývalé jezuitské koleji v Uherském Hradišti (připravil průvodce touto stálou expozicí a stal se jejím ředitelem v prvních dvou letech její činnosti, pomáhal organizovat výstavy, přednášky apod.).⁸ Pro Městské kulturní centrum zámku v Holešově jako kurátor připravil řadu pozoruhodných výstav (umělců okruhu SUM i současné moderní malby).

Zemřel 12. června 2021 v Uherském Hradišti.

Poznámky:

- 1 Vladislav a Ida Vaculkovi byli první lidé, s kterými se seznámil Jaroslav Zapletal po svém příchodu do Uherského Hradiště. Od prvního okamžiku k sobě cítili víc než přátelství. Byli jako rodina. Bylo zde jen málo lidí, se kterými si mohl povídat o umění,

filozofii, víře. Ve Vaculkově díle našel i cestu k pochopení skrytých věčných hodnot folkloru. Prostřednictvím Vladislava Vaculky se seznámil s jeho žákem Otmarem Olivou, kterého tehdy poznal jako nenápadného a tichého studenta. Sprátelili se, až když se vrátil z kriminálu. Jaroslav Zapletal pak na jakémkoliv odlévání u Olivů v jeho Velehradských slévárnách nemohl chybět.

- 2 Součástí hotelu Mlýn na Velehradě jsou prostory pojmenované ve stylu vinného sklepu a „Stodola“ se sálem pro pořádání kulturních a společenských akcí. V těchto místech se před rekonstrukcí uskutečnila 1. září 1989 ve Zlínském kraji vůbec první výstava uměleckých artefaktů inspirovaných křesťanskou spiritualitou „Refugium Velehrad“ – což v době normalizace muselo být vnímáno jako gesto odporu. Rozsahem nevelká expozice sochařských prací Otmaru Olivy a snímků fotografa Jiřího Rohela měla mimořádný význam hned v několika ohledech. Představovala průlom do cenzurních praktik. Byla svobodně vystavena díla jednoznačně odporující kulturní politice komunistického režimu. Pořadatelé obešli běžný schvalovací postup a povolení vystavovat v prostorách místního Svazu zahrádkářů a ovocnářů získali od nic netušícího MNV. Samozřejmě následovala rychlá reakce příslušných nadřízených funkcionářů a StB. Výstava byla za tři dny uzavřena, avšak jeden činitel zahrádkářského spolku ji na požádání dál zpřístupňoval zájemcům. Zásadního efektu bylo dosaženo již vernisáží, které se zúčastnili mnozí disidenti, duchovní a lidé ostentativně věřící a zejména četné osobnosti zjevně nesouhlasící s kulturní politikou režimu. Snaha výstavu rychle zakázat tak jen podtrhla demonstraci estetických, hodnotových a občanských postojů řady lidí. Vstup dosud alternativní kultury do veřejného prostoru, a to obzvláště na půdě poutního Velehradu, byl zřejmě i jakousi předzvěstí blížícího se konce totalitního režimu na podzim téhož roku.

Poprvé se zde nepokrytě manifestovala umělecká tvorba založená na ideálech křesťanské spirituality, která v následujících dvou desetiletích ovlivňovala poetiku fotografií Jiřího Rohela a přivedla Otmara Olivu na vrcholnou evropskou výtvarnou scénu a z jeho sochařského ateliéru učinila důležité

nadnárodní kulturní centrum. Všechny tyto aspekty připomínala výstava Opus Velehradensis, která se zde uskutečnila od 5. do 20. září 2009 pod záštitou paní Miroslavy Němcové, místopředsdkyně Parlamentu České republiky, olomouckého světícího biskupa P. Josefa Hrdličky a Ing. Jindřicha Ondruše, člena Rady Zastupitelstva Zlínské krajce a která měla volně pokračování v Parlamentu České republiky v Praze. Výstavu odborně připravilo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a neformální společenství Refugium Velehrad.

- 3 V noci z 13. na 14. dubna 1950 přepadly stovky ozbrojenců StB a SNB pětasedmdesát českých a moravských klášterů a zadržely 915 řeholníků. Jednalo se o první fázi rozsáhlé likvidace klášterů.
- 4 * René Hábl 29. 11. 1968 Uherské Hradiště † 11. 4. 2021 Jalubí.
- 5 **Výstavy/ samostatné:** 1987 Cheb, Galerie G4 (s P. Cupákem); Cheb, Západočeské divadlo (s P. Cupákem); 1995 Zlín, Státní galerie, Městské divadlo, Obrazy; Zlín, Divadélko v klubu, grafika; 1996 Praha, U Knihomola, obrazy; 1997 Valašské Meziříčí, Galerie Panacea; Hodonín, Masarykovo muzeum, Obrazy (s I. Sedláčkem); 1999 Praha, Výzkumný ústav makromolekulární chemie Akademie věd České republiky, Kapesní formát; Brno, Nakladatelství Vetus Via, obrazy; Kyjov, Galerie Doma; Prostějov, Galerie Pokorný, Čamličci (Patrik a René Hábl); 1999/2000 Olomouc, Galerie Osa; 2000 Zlín, Státní galerie, zámek-grafický kabinet, LINOLEA TY (grafika); Brno, Nakladatelství Vetus Via, Vjemy a výjevy (s P. Preisnerem); 2001 Brno, Dům U Rudého vola, To a ono; Hranice, Městské muzeum a galerie, Synagoga, To a ono; 2002 Uherské Hradiště, Dům knihy Portal, Přesýpací hodiny; Zlín, Krajská galerie výtvarného umění, zámek, Lancia stratos, Obrazem proti textu (s P. Preisnerem); 2012 Brno, Galerie ARS, Micromegas; Zlín, Hvězdárna; 2014 Uherské Hradiště, Galerie Slováckého muzea, Vlákno; Zlín, Krajská galerie výtvarného umění, René Hábl/ Visites; Praha, Galerie U Prstenu, Odjinud (s J. Anlaufovou a R. Tymešem); 2016 Libčice nad Vltavou, Uhelny mlýn, Art.to, René Hábl / Obrazy 2010–2013; Planá u Mariánských Lázní, Galerie Ve Věži, Mimeze; 2018 Olomouc, Galerie Caesar, Osamělost

prvočíslel; 2019 Zlín, evangelický kostel ve Zlíně, Švihák a krajánek (s Pavlem Preisnerem); 2020 Otrokovice, Městská galerie, Hádanka dne (s Petrem Horákem a Ninou Vítkovou).

Literatura (výběr): slovníky, publikace: Hubatová-Vacková, Lada, Pachmanová, Martina a Ressoová, Jitka. *Zlínská umprumka (1959–2011): od průmyslového výtvarnictví po design*. Praha: Vysoká škola umělecko-průmyslová, 2013; *Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–1999. III., H.* Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1999, s. 21–22; Ševeček, Ludvík. René Hábl (heslo). In: Horová, Anděla, ed. a kol. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*. Praha: Academia, 2006, s. 254;

Katalogy: Koleček, M., ed. *Ze středu ven: umění regionů 1985–2010*. Ústí nad Labem: Fakulta umění a designu Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2014, 93 s.; Koval, M. *René Hábl: meta-poloha malby*. Šumperk: Galerie Jiřího Jílka, 2013; Petišková, T. a Veselý, P. *Zlatý věk: reminiscence kubismu v současném výtvarném umění*. Brno: Dům umění města Brna, 2014, 4 s.; Sedláček, I. *René Hábl: obrazy*. Zlín: Státní galerie, 1995; Ševeček, L. a Sedláček, I. *I. Zlínský salon mladých*. Zlín: Státní galerie, 1997; *Bienále české grafiky*. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall, 1996; Ševeček, L., Felix, Z., Koleček, M., Ševčíková, J. a Ševčík, J. *II. nový zlínský salon*. Zlín: Státní galerie, 1999, s. 43; Ševeček, L., Hornáková, L. a Sedláček, I. *50 let zlínské galerie/ 1953–2003*. Zlín: Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně, 2004, 133 s.; Valoch, J. *První výstava, Studio 6.15*. Zlín 2004; Vaňous, P. *René Hábl: Micromegas*. Brno: Galerie Ars, 2012, 159 s.; Vaňous, P. *Fundamenty & Sedimenty*. Praha: Galerie hl. města Prahy, 2011, nestr.; Vaňous, P. *INTRO-CITY Nukleární rodina*. Praha: Topičův salon, 2008, nestr.; Antoš, J., Frolcová, M., Kindl, M. a Malina, M. *Memento Tiziani: příběhy Proměn v dílech současných umělců*. Kroměříž: Galerie Orlovna, 2016, 222 s.; Dvořák, M. a Frolcová, M. *Návraty V: 80 – 1939–2019 SUPŠ*. Uherské Hradiště: Střední umělecko-průmyslová škola Uherské Hradiště, 2019, 51 s.

Odborný tisk, časopisy, noviny: Bergmannová, M. *Výstava Ohne Titel. Prostor Zlín*

- 8, 4–6/2000, s. 34–35; Gabrielová, B. Třetí Nový zlínský salon jako zrcadlo doby. *Ateliér* 2002/9, s. 1 a 12; Hornáková, L. Pocta Svatoplukovi Slovenčikovi. *Prostor Zlín* 9, 1–3/2002, s. 16–19; *Prostor Zlín* 5, květen–červen 1997, s. 12; *Prostor Zlín* 3, 1995, s. 12.
- 6 Výběr z katalogů a monografií k výstavám, k nimž napsal Jaroslav Pelikán text a také je připravil jako kurátor výstavy: Antoř Frolka, 1972; Jano Köhler, 1973; František Cundrla, 1973; Slovenské umění XX. století ze sbírek českých galerií (k 30. výročí Slovenského národního povstání), 1974; Franta Úprka, 1975; Jaroslav Blažek, 1975; Roman Havelka, Krajinářská tvorba (k 100. výročí narození), 1977; Jan T. Strýček, Grafika, 1978; Oldřich Baran, 1980; František Cundrla: Obrazy, kresby z let 1962–1980; František Hodonský ml.: Obrazy a kresby, 1981; Václav Adolf Kovanič: Medailérská tvorba (k 70. narozeninám), 1981; Miroslav Bravenec: Grafika, 1982; František Hodonský: Výběr kreseb a grafiky, 1983; Karel Benedik: Malířské dílo a restaurátorská činnost, 1983; Karel Novák: Akvarely, 1984; Vladimír Vašíček: Akvarely, kvaše, tempéry, 1984; František Hodonský ml.: Malba, kresba, grafika, 1984; Josef Konečný: Malířské dílo, 1984; František Šesták, 1985; V. A. Kovanič: Medaile, plakety, plastiky, 1986; Josef Špaček: Sochařské dílo, 1986; Jan Pospíšil: Obrazy, 1986; Vladimír Groš: Keramika, 1986; František Šesták: Malba – Festmények, 1986; Bedřich Saňa: Malířské dílo, 1986; Vladimír Groš: Keramika, 1986; Josef Pšurný: Výběr z malířského díla, 1989; Vladimír Vašíček: Výběr z díla, 1989; Jiří Vlach: Medaile, plakety, reliéfy, plastiky a kresby, 1990; Vladimír Groš, 1991; Mezinárodní sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky, 1992; Ludmila Kovářiková: Keramika, 1993; Miroslav Malina: Obrazy, 1993; Jan Pospíšil: Obrazy, 1995; Zdeněk Tománek, 1996; Kornelie Němečková, 1997; Velký formát / Large format, 1997; František Chrástek: Tajemství červené, 1998; Malířův zápas s andělem (Nad tvorbou malíře a grafika Cyrila Urbana 1960–2000), 2005; 100. výročí založení Sdružení výtvarných umělců moravských v Hodoníně, 2007; Ludmila Kovářiková (Hledání monumentu), 2008; Joža Úprka 1861–1940: Evropan slováckého venkova, 2011; Moravští krajináři – žáci Julia Mařáka (Roman Havelka, Alois Kalvoda, Stanislav Lolek), 2013; František Hodonský st.: Pastelové meditace, 2014 atd.
- 7 Jaroslav Pelikán je autorem publikace Galerie výtvarného umění v Hodoníně. Průvodce historií a stálou expozicí. Brno, 1985.
- 8 Záměr realizovat v části rekonstruovaného objektu bývalé jezuitské koleje v Uherském Hradišti Galerii Joži Uprky vzešel ze spolupráce města Uherského Hradiště s Nadací Moravské Slovácko. Základem jedinečné stálé expozice tohoto významného českého umělce se stala u nás nejrozsáhlejší sbírka Uprkových děl, kterou vybudovali známý uherskohradištský podnikatel a sběratel Zdeněk Zemek v úzké spolupráci s Petrem Vašátem, podnikatelem, sběratelem a zakladatelem Galerie Joži Uprky, která vznikla již předtím v roce 1995 v Praze a měla velký podíl na propagaci Uprkova díla jak u nás, tak v zahraničí (např. v roce 2002 ve Spojených arabských emirátech výstava ve městě Abú Dhabí). Všechny tyto výstavy pomáhal organizovat právě Jaroslav Pelikán. Nadace Moravské Slovácko ve spolupráci s Národní galerií v Praze měla mimořádný podíl na uskutečnění Uprkovy velké jubilejní výstavy ke 150. výročí umělcova narození, která proběhla na přelomu let 2011–2012 ve Valdštejnské jízdárně v Praze. Také na tomto mimořádném kulturně-společenském projektu Jaroslav Pelikán participoval.

Milada Frolcová

První ročník přehlídky umění a designu Objekt 04

O posledním srpnovém víkendu 2021 proběhl první ročník přehlídky Objekt 04, která představila design a výtvarnou tvorbu autorů převážně mladší a střední generace. Vidět bylo možné v rámci volného umění současnou malbu, sochu, grafiku, fotografii, video a místně specifické instalace a dále design skla, hračky, nábytku, textilní tvorbu a animovaný film.

Spojitost mezi takto široce pojatým formátem žánrů je lokální zaměření události, do které byli autoři přizváni prostřednictvím veřejného open callu vymezeného na



Zlínsko s přesahem do těsně sousedícího regionu Slovácka. Samotná přehlídka se odehrála v budově náležící do industriálního areálu Baťova, který vybudoval Tomáš Baťa v Otrokovicích.

Propojit místní tvůrce a obyvatele a být snad dočasně vytvořit fyzický a mentální prostor pro živé umění a kulturu, prostor pro setkání a navázání nezbytného kontaktu mezi divákem a tvůrcem i mezi samotnými kreativními profesionály, bylo jednou z hlavních motivací akce Objekt 04, pojmenované podle budovy jejího konání. V rámci akce se tak představili tvůrci, kteří pocházejí z regionu nebo (a) jsou umělecky aktivní na lokální scéně. Nezbytnou součástí události byla přítomnost všech prezentovaných autorů během přehlídkového víkendu.

Na události se setkala 28 vybraných umělců a designerů, jednotlivců a skupin. Návštěvníci měli možnost se s jejich tvorbou seznámit v rámci jejich samostatných instalací, ale i prostřednictvím workshopů. Na místě tak byla možnost prakticky si vyzkoušet základy animace s animátorským studiem Oz, kteří se specializují na stop

motion animaci s využitím plastelíny a jejíž možnosti zkoumají také ve statické podobě. Workshopy byly dle náročnosti otevřené pro dospělé i děti. Mladá designerka Tereza Kliglová představila svůj diplomový projekt, designovou hračku navrženou s důrazem nejen na estetiku, ale také funkčnost a osvojování dovedností, mezi nimi rozvíjení motoriky u dětí nebo starších lidí. Interaktivní instalace autorky vystupující pod jménem tereza.com tematizovala fenomén eskapismu, potřeby úniku z reality, zářivými barvami hrajícím objektem s názvem *Insert your wish*, který transformoval japonský zvyk psát své přání na papír a pověsit je na strom jako prosbu božstvu o vyslyšení. Nejistota v bezprostřední budoucnosti a úzkost z minulých a budoucích následků epidemie koronaviru se promítla nejen v tomto díle, ale také v instalaci *Maják* Lukáše Procházky, upomínající na zavřené a zkrachovalé podniky, nebo v instalaci obsahující malbu, objekt a video Denisy Belzové a Radka Michálka. Ti vystavili část širšího výtvarného projektu *Centrum svobodné nebevíze*, který má fyzické zázemí v lesním ateliéru na jihu Moravy. Související reflexi nad dopady turismu a s ním spojenými fenomény nadprodukce a znečišťování životního prostředí podněcoval projekt *Niklšburg* Elsy Rauerové, v němž autorka propojila textil a fotografii. Tematicky výrazně lokálně zakotvenou práci představila malířka Marie Vránová. Základ její tvorby vychází z lidového ornamentu a symboliky inspirované Podlužím, odkud pochází rodina umělkyně.

Doprovodný program nabídl také přednášky a film o zakladatelích, historii a obyvatelích Baťova. Vznikl e-průvodce představující zajímavosti z historie stavby, který je i po skončení akce přístupný v aplikaci *Actionbound* pod názvem *Historie areálu Toma a Baťova*. U většiny míst je zde připraven malý úkol.

Ne náhodně se vše odehrálo právě v Otrokovicích. Rozsáhlý průmyslový areál v současnostivevlastnictví společnosti TOMA a.s. má svoji vlastní bohatou historii prováza-

nou s výkonem řemesla. Nyní zde má administrativní zázemí a sklady několik firem, přesto kapacita areálu je využita sotva zpola a tato industriální architektonická památka postupně chátrá. Prostorné interiéry s množstvím přírodního světla přilákaly i čtyři rezidenty, kteří zde mají své umělecké a designerské ateliéry. Vznik možného kreativního a kulturního centra zůstává otázkou, nicméně záměrem iniciativy Objekt 04 je poukázat i na možnost využití nyní prázdných prostor jako zázemí pro lokální komunitu umělců a designérů. Z praxe totiž víme, že koncentrace ateliérů v jednom místě má výrazně pozitivní vliv na rozvoj vlastní tvorby, mezioborové spolupráce a vznik dalších projektů, které podporují

společenskou debatu, kulturní život a investice v dané lokalitě.

Iniciativa, která stála za přehlídkou Objekt 04, měla několik ambicí. Propojit a představit veřejnosti tvorbu současných výtvarníků a designérů a podpořit je v jejich úsilí. Popularizovat prostor průmyslových závodů a Baťova v Otrokovcích, tematizovat jejich historii a zásadní vliv na rozvoj a podobu lokality a nastolit otázku možnosti vzniku kreativního centra a ateliérů v areálu.

Koncept propojení lokálních kreativců a veřejnosti s historicky a kulturně pozoruhodným místem v rámci regionu bychom rádi uplatnili i v navazujícím roce. Slovácko? Ideálně.

Dominika Halvová

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2021

VÝROČNÍ ZPRÁVA

Ivo Frolec, Iveta Mátlová, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

ÚVOD

1. CHARAKTERISTIKA ORGANIZACE

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturněvýchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Základní údaje:

a) *právní forma: příspěvková organizace*

b) *zřizovatel: Zlínský kraj*

c) *objekty ve správě muzea:*

- Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Cyrilometodějské centrum, Staré Město (majetek Zlínského kraje);
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje);

- Národní kulturní památka Uherské Hradiště – Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Národní kulturní památka Staré Město – Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje);
- Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem, fotoateliérem, depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).

d) *Objekty ve správě jiných subjektů, využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům*

- Archeoskanzen Modrá (majetek obce Modrá);
- Muzeum lidových pálenic Vlčnov (majetek obce Vlčnov, expozice majetek Zlínského kraje);
- Jezuitská kolej v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště);
- Reduta v Uherském Hradišti (majetek města Uherské Hradiště).

1.2. Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházejícím z několika výrazných etnografických základů souvisejících s rozmanitostí přírodního prostředí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národopisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otevírá novým pozitivním vlivům a na vzájemném průsečíku těchto snah vytváří nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 S., o ochraně sbírek muzejní povahy, a s jejich podporou

získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou předměty získávány a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

Základní cíle instituce

- a) Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko (např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti /etnografie, archeologie, historie, dějiny umění/, metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.).
- b) Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturně výchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, symposií a seminářů, kulturních a vzdělávacích programů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

Strategické směry instituce 2010–2025

a) Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

- vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní regálovou technikou a měřením klimatických podmínek;
- přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské nářadí;
- navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů;
- zrestaurování starých tisků a rukopisů;

- získání nových depozitářů pro archeologické sbírky formou přístavby Památníku Velké Moravy ve Starém Městě – výstavba Cyrilometodějského centra;
- vybavení konzervačního pracoviště novou moderní technikou;
- digitalizace sbírkových předmětů.

b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

- vybudování stálé expozice „Lidových pálení na moravsko-slovenském pomezí“ v areálu památek lidového stavitelství Vlčnov;
- vybudování nových expozic se zázemím pro návštěvníky v přístavbě Památníku Velké Moravy – Cyrilometodějském centru;
- vybudování a zprovoznění pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jizba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“);
- výstavba nové stálé multimediální národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea;
- modernizace AV techniky a osvětlení národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea;
- rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně nové stálé multimediální expozice;
- revitalizace archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby;
- modernizace expozičních prostor Galerie Slováckého muzea včetně recepce a osvětlení;
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“;
- digitalizace periodik v muzejní odborné knihovně.

c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

- aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu;

- aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu východní Moravy a Regionem Slovácko;
- spolupráce při vytváření Mezinárodní kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje včetně zapojení Cyrilometodějského centra;
- zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi.

d) Provázání činnosti instituce se školstvím

- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“;
- úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.

e) Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.

f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce;
- získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.

g) Členství a zastoupení v profesních či zájmových sdruženích a orgánech (asociace, společnosti, státní správa apod.)

- International Council of Museums;

- Národní rada pro tradiční lidovou kulturu České republiky – poradní orgán ministra kultury;
- Asociace muzeí a galerií České republiky;
- Rada galerií České republiky;
- Ředitelská rada Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici – poradní orgán;
- Vědecká rada Národního muzea v přírodě – Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm – poradní orgán;
- Historická společnost Starý Velehrad;
- Muzejní spolek v Uherském Hradišti;
- Společnost přátel slivovice České republiky;
- Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici;
- Česká národopisná společnost;
- Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech;
- Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky.

Činnost organizace v roce 2021

Rok 2021 byl pro organizaci obdobím opět velmi problematickým. Díky pandemii COVID-19 bylo muzeum provozně omezováno, což mělo negativní vliv na jeho návštěvnost, realizaci výstav a doplňkových kulturních akcí. S návštěvníky bylo zvýšenou měrou komunikováno prostřednictvím elektronických médií, především pak sociálních sítí. Přes zmíněné epidemiologické problémy se podařilo v souladu s harmonogramem a finančním plánem dokončit stavbu Cyrilometodějského centra ve Starém Městě i revitalizační práce na archeologických lokalitách – národních kulturních památkách ve správě Slováckého muzea v rámci projektu IROP.

2. ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

2.1. Akvizice

- **I. stupněm** bylo v průběhu roku evidováno celkem 973 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 234 ks, archeologie 287 ks,

historie 329 ks, umění 123 ks; z toho 128 ks nákupem, 688 ks sběrem a 157 ks darem.

- **Odborná knihovna** zaevidovala celkem 297 nových přírůstků. Počet knihovnických jednotek - celkový počet činí 27 204 ks.
- **Sbírkové předměty** – celkový počet činí 380 265 ks, z toho archeologie 304 953 ks, umění 7 607, etnografie 40 995 a historie 26 710 kusů.

2.2. Evidence

- **Evidence II. stupně** – celkem 1 457 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 234 ks, historie 329 ks, archeologie 793 ks, 101 ks umění. Reevidence stávajících karet II. stupně – 865 celkem, z toho reevidence 839 karet archeologie a 26 karet umění. Přepis starých karet do PC celkem 3 077 ks karet oddělení etnografie.
- **Odborná knihovna** zaevidovala výběrem z odborných časopisů 112 nových záznamů, v rámci reevidence bylo 248 záznamů převidováno (doplněna detailnější klíčová slova a byla sjednocena některá klíčová slova), do Souborného katalogu ČR – Portál Caslin bylo odesláno 8 565 záznamů (v SKČR je celkově nyní 11 818 záznamů evidovaných knihovnou SM).

2.3. Inventarizace

- **Inventarizováno** bylo celkem 17 696 ks sbírkových předmětů, z toho etnografie 3 995 ks, archeologie 11 662 ks, historie 1 602 ks a umění 437 ks. O inventarizaci byly vyhotoveny protokoly včetně všech náležitostí.

2.4. Depozitáře

- Všechny **depozitáře** jsou zajištěny EZS a EPS, odpovědní pracovníci pravidelně prováděli kontrolu všech depozitářů a expozic, o kontrolách byly pořizovány zápisy, průběžně vedeny knihy návštěv ve všech depozitářích. Veškerá evidence byla v závěru roku předložena ke kontrole řediteli. Stav klimatických podmínek v centrálním depozitáři je sledován po-

mocí elektronického systému sledování a vyhodnocování klimatických podmínek s dálkovým přístupem na PC v příslušných odborných odděleních, v ostatních depozitářích byla prováděna kontrola nejméně jedenkrát měsíčně včetně příslušných záznamů.

2.5. Pohyb sbírek – zápůjčky a výpůjčky

- **Pohyb sbírek** – v průběhu roku bylo pro výstavní účely uzavřeno 38 smluv pro 1 392 předmětů – z toho 24 výpůjčních pro 1 267 ks předmětů a 14 zápůjčních pro 125 ks sbírkových předmětů.

2.6. Konzervace, restaurování, další činnosti

- **Konzervováno a restaurováno** celkem 1 062 ks sbírkových předmětů: z toho etnografie 72 ks, archeologie 903 ks, umění 1 ks, historie 77 ks a knihovna 6 ks; z toho bylo restaurováno 145 ks. Pro jiné subjekty byly na základě řádně uzavřených smluv zrestaurovány 3 obrazy na plátně včetně rámu. Konzervátoři se dále podíleli na přípravě výstav, expozic, výukových programů pro školy a akcí pro veřejnost výrobou kopií sbírkových předmětů a dekorací.

2.7. Informace o zajištění přístupu a přechodu na elektronický systém

Centrální evidence sbírek muzejní povahy MK (CES on-line)

- Pravidelné hlášení změn ve Sbírce Slovákého muzea (MUH/002-05-10/179002) bylo odesláno v červnu. Kromě hlášení nových záznamů byly součástí hlášení změny v jednotlivých podsbírkách zjištěné komparací inventárních čísel v CES se záznamy v evidenčním systému ESSP.

3. VĚDECKO-VÝZKUMNÁ A ODBORNÁ ČINNOST

3.1. Vlastní odborné aktivity

- **Odborná oddělení řešila celkem 37 výzkumných úkolů**, z toho:

Etnografie 18 (Tradiční rukodělná výroba – výzkum u osmi konkrétních výrobců, vypracování návrhů na ocenění titulem Mistr tradiční rukodělné výroby ZK, Cena V. Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby v regionu a Nositel tradice lidových řemesel; Alkohol v tradiční lidové kultuře – dokončen výzkum a prezentovány výsledky na mezinárodní konferenci Tradiční kulturní kontexty pití alkoholu a kouření; Výzkum slováckých košťů slivovice a pálenic; Dokumentace a výzkum lidového stavitelství – hliněné stavby, zděné a kamenné zvonice; Fotodokumentace a výzkum lidové kultury – obyčejová tradice (fašanky, létečko, jízda králů, hody, verbuňk, primice); Fotodokumentace a výzkum lidové kultury – rukodělná výroba (Jiří Mahr, Jiří Machaníček, Jarmila Kraváčková, Helena Lakosilová, Jiří Galuška, Jan Vysloužil); Zlínský kraj v lidové písni III.; Odevzdání nominace Masopustních mečových tanců z Uherskobrodsko na Seznam nemateriálních statků TLK ZK).

Umění 8 (Zlínská škola umění a Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti; Pamětní a hřbitovní reliéf; Obořová specializace lité medaile a plakety; Petr Včelka a Petr Bulava; Jiří Načeradský; Tomáš Měšťánek, klauzury SUPŠ oboru malba; Jan Saudek).

Historie 2 (Památník obětí totalitních režimů – rozhovory a výzkum v archivních materiálech; Tvorba Oldřicha Rédy).

Knihovna 1 (Provenienční záznamy v knihovně Slováckého muzea).

Archeologie 8 (Terénní detektorové prospekce v okrese UH; Analýza metalických artefaktů z lesního prostředí; Pravěké osídlení katastru Starého Města v kontextu ZAV na lokalitě Špitálky; Barokní opevnění města UH; Rekonstrukce terénu v prostoru moravní nivy na základě historických mapových podkladů; Analýza kachlů s heraldickými motivy; Působení Sedmi-početníků v oblasti Makedonie a Albánie; Vymezení vědeckého základu CM stezky).

Archeologické oddělení v průběhu roku vykonalo 317 archeologických výzkumů a dohledů, z toho 5 pozitivní (UB – Olšava, Buchlovice, Vlčnov, Ostrožská Lhota, Bánov), celkem ukončeno 261 akcí.

3.2. Spolupráce s externími badateli a jinými subjekty

- **Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala při řešení výzkumných a odborných úkolů s celkem 14 externími badateli a institucemi, z toho:**

Archeologie 5 (Ing. Martina Janochová, Evropská kulturní stezka sv. Cyrila a Metoděje – Vymezení vědeckého základu CM stezky; Mgr. Martin Golec Ph.D., UPOL – Halštatský depot Bánov; Mgr. Balász Komoróczy Ph.D., ARUB – Germánský hrob z UB; PhDr. Michal Lutovský, Ústav archeologické památkové péče středních Čech – projekt Velká Morava a Čechy; Ing. Libor Elleder, Ph.D., OAH ČHMÚ Praha – Extrémní historické povodně dolní Moravy).

Umění 2 (Mgr. Petr Halas – Vcházení do krajinomalby a fotografie; Mgr. Petra Příkazká, GMU Hradec Králové – Originál, Falsum).

Historie 2 (Jan Benedík – Auguste Rodin; Moravské zemské muzeum – věznice UH).

Etnografie 5 (PhDr. Blanka Petráková – identifikace a zápůjčka fotografií, fond fotografií J. Látalové; K. Petříčková (UTB) – spolupráce na výzkumném úkolu materiál na přední sukňe na Slovácku; P. Hrbáčová, M. Lukešová (NÚLK Strážnice) – Kroj z Kyjovska, spolupráce na výzkumném úkolu; Projekt analýza hudební složky choreografií projektu Dítě v tanci – projekt NIPOS).

3.3. Vědecké konference, semináře, sympozia – vlastní

- Slovácké muzeum uspořádalo mezinárodní konferenci Tradiční kulturní kontexty pití alkoholu a kouření ve spolupráci s Ostravskou univerzitou (Ostravská

univerzita 8.–9. 6. 2021). Konference se zúčastnilo 25 odborníků, bylo předneseno 19 příspěvků).

3.4. Vědecké konference, semináře, symposia – účast na akcích pořádaných jinými subjekty

- Odborní pracovníci se zúčastnili celkem 14 vědeckých konferencí a seminářů (klasických i online), z toho etnografie 4, archeologie 3, historie 1, knihovnice 3, konzervace 1, umění 1, edukátorky 1. Na konferencích přednesli celkem 6 odborných příspěvků, z toho knihovna 1, etnografie 4, archeologie 1.

4. METODICKÁ A EDUKAČNÍ ČINNOST

4.1. Spolupráce se školami

4.1.1. Speciální programy pro školy, spolupráce se školami

- Celkem 43 programů k aktuálním výstavám pro 785 účastníků, z toho 697 dětí a 88 dospělých (29× Tajný život medvídků, 1× Život na Velké Moravě, externě, 13× Hry v čase). Vzhledem k epidemické situaci a uzavření škol i muzeí do 9. 5. 2021 nebylo možné realizovat více programů. Z důvodu uzavření muzeí byla rozšířena nabídka o externí výukové programy, kdy edukátorky SM vyjízděly do škol a školek. Nová služba byla školami hodnocena velmi kladně, bylo objednáno 6 programů, které však byly z důvodu karantény ve školách opět zrušeny.

4.1.2. Pravidelné programy pro školy

- Celkem se uskutečnilo 42 pravidelných programů pro 888 účastníků, z toho 811 dětí a 77 dospělých, z toho 15 v expozici Slovácko (4× Letnice; 2× Hody milé hody; 1× Dožínky a vinobraní; 6× sv. Martin; 2× Ten vánoční čas), 23 v Památníku Velké Moravy (18× Mojslav; 5× Cyril a Metoděj) a 4 externí programy na téma Hrnčířská dílna v ZŠ Zlechov.

4.1.3. Pomoc odborných pracovníků studentům SŠ a VŠ

- Odborní pracovníci se v průběhu roku věnovali celkem 22 studentům: z toho poskytli opakovaně konzultace 13 studentům při zpracování středoškolských, bakalářských, magisterských a doktorských prací: archeologie 4 VŠ, etnografie 4 VŠ a 1 SŠ, umění 2 VŠ a 1 SŠ, muzejní lektorky 1 VŠ. V průběhu roku byla poskytnuta odborná praxe 9 studentům středních a vysokých škol: oddělení dokumentace a archeologie 5 – Střední škola průmyslová, hotelová a zdravotnická Uherské Hradiště, knihovna 1 – Střední odborná škola Luhačovice, historie 2 – Ústav muzeologie MU Brno, Pedagogická fakulta MU, etnografie 1 – Ústav evropské etnologie MU Brno.

4.2. Metodika vůči jiným subjektům

4.2.1. Metodika a spolupráce se subjekty s obdobnou náplní činnosti v regionu

- Odborní pracovníci se zúčastnili jednoho jednání poradních sborů pro sbírkotvornou činnost – nákupní komise Vlastivědného muzea v Kyjově. Ostatní jednání byla z důvodu pandemie zrušena.

4.2.2. Metodika a spolupráce s ostatními kulturními subjekty

- Spolupráce probíhala s celou řadou subjektů: Poradní orgány Ministerstva kultury ČR, Memoria, Národní památkový ústav v Kroměříži, Archeologický ústav Brno, Střední škola uměleckoprůmyslová v Uherském Hradišti, město Uherské Hradiště, Klub kultury Uherské Hradiště, Knihovna Bedřicha Beneše Buchlovana, Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, Česká národopisná společnost, Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, Asociace muzeí a galerií České republiky, Komise pro udělení Ceny Vladimíra Boučka, Rada galerií České republiky, Ředitelská rada Národního ústavu lido-

vé kultury ve Strážnici – poradní orgán, Jihomoravská regionální archeologická komise při Archeologickém ústavu Akademie věd České republiky, Programová rada Vlčnovské jízdy králů, Programová rada Slováckých slavností vína a otevřených památek, Region Slovácko, Centrála cestovního ruchu Východní Moravy, Městské informační centrum Uherské Hradiště, Správní rada o.p.s. Park Rochus, Muzejní spolek v Uherském Hradišti, Historická společnost Starý Velehrad, Umělecká rada SUPŠ UH, Vědecká rada Cyrilometodějské stezky, Sbor pro jízdu králů ve Strážnici, hodnotící komise Tradiční výrobek Slovácka, hodnotící komise Zlínského kraje pro výběr Lidová stavba Zlínského kraje, Česká tisková kancelář, Asociace českých filmových klubů.

- V rámci plnění vládního usnesení „Koncepte účinnější péče o tradiční lidovou kulturu“ provádí každoročně Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a jeho Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje pro Ministerstvo kultury ČR terénní výzkumy v úzké spolupráci s těmito obdobně zaměřenými krajskými institucemi:
 - kraj Jihočeský – Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích;
 - kraj Jihomoravský – Masarykovo muzeum v Hodoníně;
 - kraj Karlovarský – Krajské muzeum Cheb;
 - kraj Královéhradecký – Muzeum východních Čech v Hradci Králové;
 - kraj Liberecký – Muzeum Českého ráje v Turnově;
 - kraj Moravskoslezský – Muzeum Těšínska;
 - kraj Moravskoslezský – Muzeum Novojičínska;
 - kraj Olomoucký – Vlastivědné muzeum v Olomouci;
 - kraj Pardubický – Soubor lidových staveb Vysočina v Hlinsku;
 - kraj Plzeňský – Vlastivědné muzeum dr. Hostaše v Klatovech;

- kraj Středočeský – Regionální muzeum v Kolíně;
- kraj Ústecký – Regionální muzeum v Teplicích;
- kraj Vysočina – Muzeum Vysočiny Třebíč;
- kraj Praha – Muzeum hlavního města Prahy.

V roce 2021 byla tato spolupráce negativně poznamenána pandemickou situací.

4.2.3. Pomoc odborných pracovníků jiným subjektům

- Jednotlivá odborná oddělení spolupracovala či poskytovala metodickou pomoc celkem 156 badatelům, institucím, obcím, skupinám a souborům. Z toho pracovnice oddělení umění určila a posoudila 9 výtvarných děl pro soukromé majitele. Knihovna poskytla metodickou pomoc celkem 62 badatelům, z toho knihovnu navštívilo 55 badatelů, kteří realizovali 419 badatelských návštěv. Všem badatelům bylo poskytnuto 1 552 výpůjček (883 absenčních, 620 prezenčních; prostřednictvím meziknihovní výpůjční služby bylo vyřízeno 49 požadavků). Prostřednictvím e-mailu byla poskytnuta 7 badatelům metodická pomoc. Fotoarchiv spolupracoval celkem s 74 badateli, z toho fotoarchiv navštívilo 30 badatelů, prostřednictvím e-mailu poskytnuta metodická pomoc 44 badatelům, zapůjčeno ke studiu v dokumentaci 6 474 fotografií. Odborní pracovníci realizovali 19 návštěv, prostřednictvím e-mailu poskytnuta metodická pomoc 5 pracovníkům, zapůjčeno 718 fotografií.
- **Pomoc poskytnuta celkem 292 badatelům, institucím, obcím, skupinám a souborům.**

4.2.4. Spolupráce s AMG ČR a RG ČR

- Odborní pracovníci pracovali v 5 komisích Asociace muzeí a galerií ČR (z toho 3 jako aktivní členové výboru komise), dále v Senátu Rady galerií, komoře odborných pracovníků RG a Zlínské regionální archeologické komisi.

4.3. Školení a kurzy

4.3.1. Školení a kurzy vlastní

- Pracovníci se účastnili povinných školení BOZP, PO, žádné další vlastní školení a kurzy nebyly pořádány.

4.3.2. Školení, semináře a kurzy pořádané jinými subjekty

- Pracovníci muzea se zúčastnili celkem 5 školení, seminářů, online seminářů a kurzů pořádaných jinými subjekty (online seminář na téma bezpečnost v galeriích, online seminář o zajištění externího financování kulturního provozu, seminář projekty INTERREG, setkání uživatelů Katalogu knihoven paměťových institucí ZK, online seminář plán Národní obnovy).

5. KULTURNĚ VZDĚLÁVACÍ ČINNOST

5.1. Expozice

- Organizace spravovala celkem 12 expozic přístupných veřejnosti: Slovácko, Lidové bydlení (Topolná čp. 90), Lidové bydlení (Topolná čp. 93), Vesnické kovářství (Topolná čp. 90), Památník Velké Moravy ve Starém Městě, Velká Morava (Uherské Hradiště – Sady), Velká Morava (Staré Město – Špitálky), Velká Morava (Modrá u Velehradu), Muzeum lidových pálenic ve Vlčnově, Expozice dějin města – Uherské Hradiště – město královské v objektu bývalé jezuitské koleje, expozice Věžnice Uherské Hradiště – v prostorách uherskohradištské Reduty. Stálá expozice Výtvarné umění jihovýchodní Moravy / Člověk a společnost I. instalovaná v Galerii Slováckého muzea. Koncem roku byla dokončena stavba objektu Cyrilometodějského centra ve Starém Městě, kde budou instalovány v roce 2022 dvě stálé expozice a krátkodobé výstavy.

5.2. Výstavy

Slovácké muzeum uspořádalo celkem 19 výstav, z toho 13 vlastních,

4 převzaté a 2 v jiných objektech včetně kooperačních.

A) Výstavy vlastní

Slovácké muzeum

1. Když ruce pracují srdcem: Mířící tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a Nositelé tradice lidových řemesel ze Zlínského kraje (25. 5. 2020 – 3. 1. 2021)
2. Střelecké terče (10. 12. 2020 – 28. 3. 2021)
3. Dotkni se historie uměním (UMPRUM – USA) (30. 4. – 6. 6. 2021)
4. UMPRUM – maturity (17. 6. – 18. 7. 2021)
5. Jan Vlček, FILM EYE, skici pro film (7. 8. – 12. 9. 2021)

Galerie Slováckého muzea

6. Ida Vaculková (1920–2003) / keramika (12. 9. 2020 – 5. 4. 2021)
7. Archiv – SUPŠ / malba/ studenti (8. 10. 2020 – 5. 4. 2021)
8. Of the Elements (Petr Bulava a Petr Včelka) (11. 11. 2021 – 30. 1. 2022)
9. Jiří Načeradský (11. 11. 2021 – 30. 1. 2022)
10. Sólo pro jedno dílo – Petr Zubek „Meteorit“ – Socha ve veřejném prostoru (1. 7. 2021 – 1. 7. 2022)

Památník Velké Moravy

11. Vampyrismus (1. 1. – 31. 12. 2021)
12. Velká Morava a Čechy (17. 9. 2020 – 28. 3. 2021)
13. Kněžna Ludmila a první Přemyslovci mezi Moravou a Bavorskem (15. 9. 2021 – 31. 7. 2022)

B) Výstavy převzaté

14. Slovácké muzeum: Tajný život medvídků (4. 3. – 26. 9. 2021)
15. Slovácké muzeum: Svět středověkých her (7. 10. – 3. 1. 2022)
16. Slovácké muzeum: Jan Saudek (18. 11. 2021 – 13. 2. 2022)
17. Galerie Slováckého muzea: Nositelé tradice lidových řemesel. Nemateriální statky tradiční lidové kultury (10. 9. – 10. 10. 2021)

C) Výstavy vlastní a kooperační mimo objekty muzea

18. Výstava obrazů a kreseb Tomáše Měšťánka (Galerie G v Olomouci /leden–únor 2021/)

19. Jaroslav Kovanda (Alternativa Zlín / 23. 11. 2021 – 6. 1. 2022/)

V důsledku šíření nemoci covid-19 a uzavření muzea z důvodu vládního nařízení bylo realizováno méně výstav s delší výstavní dobou. Na portále eBadatelna byla zveřejněna virtuální výstava Sanatorium MUDr. Karla Masaříka.

5.3. Přednášky pro veřejnost

- **Organizace uspořádala celkem 11 odborných přednášek pro 231 osob**, z toho 123 dospělých a 108 dětí a mládeže. Z toho odborní pracovníci uskutečnili celkem 9 odborných přednášek pro 163 osob, z toho 108 dětí a mládeže.
- A) Přednášek v objektech vlastní instituce bylo celkem 5 pro 127 posluchačů, z toho 96 dospělých a 31 dětí a mládeže.
- B) Mimo objekty vlastní instituce bylo uspořádáno celkem 6 přednášek pro 104 posluchačů, z toho 27 dospělých a 77 dětí a mládeže.

5.4. Odborné výklady ve výstavách a expozicích

- Ve výstavách a expozicích uspořádali odborní pracovníci celkem **12 odborných výkladů** pro 192 posluchačů, z toho 55 dětí a mládeže a 137 dospělých.

5.5. Doplnkové kulturní akce a programy

- **Muzeum uspořádalo celkem 23 doplňkových a kulturních akcí pro 2 021 osob**, z toho 1 348 dospělých a 673 dětí: (Tvoříme v muzeu – pletení na rámu; Slavnostní pravoslavná liturgie; 2× Zvídádkové, vzhůru do muzea; Toulky se Slováckým muzeem; S vysvědčením do muzea, Indiánské loučení s prázdninami, Dny evropského kulturního dědictví, Podzimní tvořivá dílna, Vánoce vlastnoručně; Noční život v Brumbálkově; Loučení s plyšáky;

Prázdniny s medvědem; 5× Večerní kurzy kreslení podle živého modelu; 4× Vánoce hravě; Rockové koledování). Ve spolupráci s partnerskými institucemi byly připraveny 2 pořady pro 535 osob (1× v rámci Slováckých slavností vína, 1× v rámci Jízdy králů ve Vlčnově).

5.6. Zájmové aktivity (kluby, spolky)

- Ve spolupráci s Muzejním spolkem v Uherském Hradišti byly uspořádány 3 přednášky (Lidé v životě J. A. Komenského, Země pod Kavkazem – Ázerbájdžán a Gruzie, Kněžna Ludmila a první Přemyslovci mezi Moravou a Bavorskem) pro 78 osob.

5.7. Spolupráce se zahraničím

- Slovácké muzeum spolupracovalo celkem se 2 zahraničními partnery z Makedonie (Institut pro péči o památky v Ohridu) a Německa (Gottfried Bechtold).

5.8. Spolupráce s jinými kraji

- Slovácké muzeum spolupracovalo s **25 institucemi** v celkem 9 krajích (Jihomoravský kraj: Moravské zemské muzeum Brno, Archaia Brno, Archeologický ústav AV, Technické muzeum Brno, Muzeum města Brna, Masarykovo muzeum v Hodoníně – pobočka Vlastivědné muzeum Kyjov, GVU Hodonín, Moravská galerie v Brně, NÚLK Strážnice; Zlínský kraj: Národní muzeum v přírodě – Valašské muzeum v přírodě Rožnov pod Radhoštěm, Muzeum J. A. Komenského Uh. Brod, SOKA Uherské Hradiště, Region Slovácko, Muzeum Kroměřížska, Muzeum regionu Valašsko, KGVÚ Zlín; Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, NIPOS; Středočeský kraj: Ostrov lidových krojů; Kraj Vysočina: Muzeum Vysočiny v Jihlavě; Královéhradecký kraj: Galerie Moderního umění v Hradci Králové; Liberecký kraj: OGL Liberec; Olomoucký kraj: Vlastivědné muzeum, Archaia Olomouc; Moravskoslezský kraj: Hedva český brokát).

5.9. Spolupráce kulturních PO Zlínského kraje

- Spolupráce se všemi krajskými kulturními organizacemi včetně průběžné konzultační činnosti byla realizována jak při pořádání výstav, tak v rámci projektů eBadatelna, Evidenční systém sbírkových předmětů, Evropské kulturní stezky svatých Cyrila a Metoděje a v rámci pověřeného pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje. Knihovny paměťových institucí spolupracují v rámci společného knihovního systému Tritius. Spolupráce probíhala na individuální bázi, společné porady ředitelů krajských kulturních zařízení se ani v roce 2021 neuskutečnily.

5.10. Návštěvnost muzea

A) Celková návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slováckého muzea v roce 2021 – 35 083 osob,

z toho:

- návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí Slováckého muzea – **32 831 osob**,
z toho:
 - návštěvnost výstav Slováckého muzea v jiných objektech – 1 040 osob,
 - návštěvnost kulturně výchovných a doprovodných akcí Slováckého muzea – 2 252 osob,
- z toho:
 - přednášky (zahrnuje i přednášky se spolky) – 231 osob,
 - doprovodné programy k výstavám – 1 865 osob,
 - doplňkové akce – 156 osob.

B) Celková návštěvnost kulturních akcí s podílem Slováckého muzea v roce 2021

- 1 pořad v rámci Slováckých slavností vína – 285 osob,
- 1 pořad v rámci Jízdy králů ve Vlčnově – 250 osob.

I v roce 2021 byla návštěvnost velmi negativně ovlivněna pokračující pandemií.

6. EDIČNÍ A PUBLIKAČNÍ ČINNOST

6.1. Vlastní ediční činnost

- Slovácké muzeum v roce 2021 vydalo 3 publikace – časopis Slovácko 2020, kolektivní monografii Tradiční kulturní kontexty pití alkoholu a kouření, a je spoluydavatelem 3. dílu Názvosloví etnografických sbírek III. – Zvěrokleštičství. Ve spolupráci s firmou Edhouse vytvořilo novou mobilní aplikaci „Šifrovačka Slovácký Banksy“ – šifrovací hru pro Android a iOS.

6.2. Odborné texty do publikací a periodik vydaných jinými subjekty

- Odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů a odborné činnosti celkem v 26 příspěvcích, z toho v časopise Slovácko 5, kolektivní monografii Tradiční kulturní kontexty pití alkoholu a kouření 3, v katalogu Jiří Načeradský 2 odborné texty, v publikacích vydaných jinými subjekty 4 a 12 článků v odborném tisku.

6.3. Medializace instituce – propagace výstav a doplňkových akcí

- Výstavy, doprovodné programy a akce byly propagovány následujícími marketingovými a komunikačními nástroji:
 - programový plakát celoroční distribuovaný jak v rámci Uherského Hradiště, tak především do kulturních zařízení obcí Uherskohradištska, Uherskobrodská a Veselska,
 - plakáty k jednotlivým výstavám a akcím na vylepovacích plochách Slováckého muzea a v jeho spolupracujících institucích,
 - skládačka – měsíční program tištěný i elektronický, pozvánky na výstavy a akce byly rozesílány pravidelně na adresy návštěvníků a institucí, kteří s touto informační službou souhlasili,
 - 12× tisková zpráva – rozeslaná do všech spolupracujících médií, cestovních a zpravodajských agentur,

- nabídka výukových a doprovodných programů – zaslána do škol a městských informačních center, celkem 60 nabídek a materiálů pro cca 1 000 adresátů,
- osvědčilo se zaslání informací pro obecní hlášení obcím v okrese Uherské Hradiště. (Místní občané reagují na nabídku našich výstav a akcí),
- webové stránky + sociální sítě: 3 facebookové profily (Slovácké muzeum, Památník Velké Moravy – Cyrilometodějské centrum, Galerie Slováckého muzea) 2 instagramové účty (Slovácké muzeum a Galerie Slováckého muzea) – zveřejňovány aktuality z dění v muzeu, pozvánky, fotografie, videa k výstavám, informace o probíhajících archeologických výzkumech, tutoriály tradičního vaření, které se těší velké oblibě,
- pravidelná registrace výstav a kulturních akcí na webových portálech se zaměřením na cestovní ruch a kulturu: do-muzea.cz, moravia.tips, Kudy z nudy, Místní kultura, portál Zlínského kraje; registrace na specializovaných portálech: ArtMap, Zkola.cz. Výsledky činnosti odborných pracov-

níků, krátké zprávy nebo informace k vybraným výstavám a akcím byly v roce 2021 publikovány průběžně v řadě médií:

- tištěné deníky, časopisy ad.: Slovácký deník, Dobrý den s Kurýrem, MF Dnes, Magazín 21, Lidové noviny, InZlín,
- rozhlas: Český rozhlas Brno, Český rozhlas Zlín, Rádio Čas, Rádio Z,
- televize: TV Slovácko, Česká televize (pořad Události v regionech, Události, Toulavá kamera, Dobré ráno, Děčko),
- elektronická média a weby: zlnsky.denik.cz, idobryden.cz, FB: Co se děje ve Zlíně a okolí, Kulturní a jiné akce v UH a okolí.

6.4. Spolupráce s odbornými a jinými periodiky (redakční rady)

- Členstvím a účastí na redakčních radách spolupracovala odborná oddělení celkem se 6 periodiky, z toho se 2 internetovými portály (eBadatelna Zlínského kraje, Encyklopedie Uherského Hradiště) a 4 periodiky (Národopisný věstník, Zpravodaj města UH, Acta musealia a časopis ZVUK), celkem 17 jednání redakčních rad.

7. DIGITÁLNÍ TRANSFORMACE

Údaj	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Digitalizované sbírkové předměty	17 243	19 342	20 146
Objem digitalizovaných sbírkových předmětů celkem v %	4,6 %	5 %	5,3 %
Uploadované sbírkové předměty na portál eBadatelna ZK	136	0	21
Publikované články na portálu eBadatelna ZK	1	0	1
Virtuální výstavy na portálu eBadatelna ZK	0	0	1

8. ROZVOJOVÉ AKTIVITY

8.1. Zapojení do evropských (nejen strukturálních) fondů

- V roce 2021 nebyla organizace zapojena do strukturálních fondů.

8.2. Dotace jiných subjektů (např. ministerstva)

- Celkové dotace od jiných subjektů – v našem případě MK ČR byly získány ve výši **1 758 465 Kč**
z toho:
 - dotace MK ČR monografie „Tradiční kulturní kontexty pití alkoholu a kouření“ 127 000 Kč
 - dotace MK ČR „Příprava nominace Masopustní mečové tance na Uherskobrodsku na seznam nemateriálních statků TLK“ 78 000 Kč
 - dotace MK ČR „Program udržitelnosti pro muzea II“ - dopady opatření proti covid-19; 491 565 Kč
 - dotace od města Uherské Hradiště „Instalace sochy“ před budovou galerie SM 15 000 Kč
 - investiční dotace MK ČR „Akviziční fond“ nákup sbírek výtvarného umění 1 016 900 Kč
 - investiční dotace od města Uherské Hradiště „Nákup sbírek“ – oceněné tvůrce TRV 30 000 Kč

8.3. Dary

- Darem získalo muzeum ve sledovaném období celkem 157 sbírkových předmětů.

8.4. Finanční pomoc sponzorů

- V roce 2021 získalo Slovácké muzeum sponzorské dary v celkové výši 25 000 Kč na realizaci výstavy v galerii SM – Načeradský.

8.5. Příprava projektů a koncepcí

- Realizace projektu „Revitalizace národních kulturních památek Velké Moravy“ s přístavbou Památníku Velké Moravy ve Starém Městě:

- celkové náklady projektu činí 123 715 tis. Kč, spolufinancování projektu z IROP a SR je ve výši 89 575 tis. Kč,
- v hodnoceném období již byla realizována 3. platba uskutečněných nákladů projektu z prostředků IROP a SR. Slovácké muzeum obdrželo **33 789 593,60 Kč** investičních prostředků,
- dne 30. 9. 2021 byla ukončena stavební část přístavby Cyrilometodějského centra a revitalizace venkovních archeologických lokalit. Zhotovitelem stavby je firma Zlínstav, a.s. Zlín, nadále se pokračuje v realizaci expozic a interiérů,
- v roce 2021 bylo celkově prostavěno **56 789 327,66 Kč**,
- celkové náklady na realizaci celého projektu akce od jeho zahájení, včetně přípravných prací (PD, VZ, studie apod.) dosáhly výše **104 093 900,24 Kč**.

8.6. Plán rozvoje 2008–2028 (investiční akce, neinvestiční akce)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracován dokument – Koncepci činnosti a rozvoje organizace, který je každoročně aktualizován. Z tohoto materiálu vyjímáme nejdůležitější rozvojové akce na období let 2008–2028 včetně již realizovaných:

8.6.1. Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy.

Preventivní ochrana sbírkových předmětů před nepříznivými vlivy – vybavení nových i stávajících depozitářů monitorovací technikou a zařízením pro úpravu klimatických podmínek (zejména vzdušné vlhkosti).

Náklady: 1,2 mil. Kč

Finanční zajištění: vlastní zdroje, ZK

Partneři: -

Termín: 2008–2009

Stav: splněno

8.6.2. Záchrana – restaurování starých tisků a rukopisů

Náklady: 4,7 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: -

Termín: 2010–2028

Stav: probíhá

8.6.3. Navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů

Finanční zajištění: ZK, MK ČR, dlouhodobý finanční propad, plněno částečně

8.6.4. Vybudování depozitáře v areálu lidových staveb Topolná

Náklady: 2 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2017

Stav: splněno

8.6.5. Dostavba dílny konzervačního, modernizace vybavení oddělení

Náklady: 0.5 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2017

Stav: splněno

8.6.6. Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

8.6.6.1. Vybudování Muzea lidových pálenic na moravsko-slovenském pomezí ve Vlčnově.

Náklady: 1,8 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: obec Vlčnov, Trenčianské múzeum, Centrum tradičnej kultúry Myjava

Termín: 2008–2010

Stav: splněno

8.6.6.2. Vybudování a zprovoznění Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s předváděcím centrem, expozicí a výběrovou prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby a řemesel.

Náklady: 3,6 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: -

Termín: 2009–2011

Stav: splněno

8.6.6.3. Vybudování nové moderní stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea včetně jejího vybavení multimediální technikou (slavnostní otevření k 100. výročí založení muzea).

Náklady: 20 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: 2010–2014

Stav: splněno

8.6.6.4. Vytvoření lektorského oddělení s náplní vzdělávacích a tvořivých programů pro děti i dospělé pověřeného propagačním stykem s veřejnými sdělovacími prostředky, školstvím a širokou veřejností. Cílem je zpracovávání, nabízení a realizace programů pro nejrůznější věkové kategorie a skupiny (např. rodinného typu) s nezbytnou dokumentací, prezentací, propagací a vyhodnocováním.

Náklady: mzda pro dva pracovníky VŠ a SŠ pedagogického směru

Finanční zajištění: ZK

Partneři: -

Termín: od 2009

Stav: splněno

8.6.6.5. Rekonstrukce Památníku Velké Moravy (I. etapa), výstavba nové multimediální expozice (II. etapa) a přístavba Evropského centra sv. Cyrila a Metoděje (III. etapa).

Náklady: 150 mil. Kč

Finanční zajištění: ZK, EU

Partneři: -

Termín: 2008–2022

Stav: I. a II. etapa dokončena, III. etapa v realizaci – dokončena výstavba objektu Cyrilo-metodějského centra, zahájena stavba expozic a vybavení pracovišť

8.6.6.6. Příprava a realizace výstavby Muzea v přírodě Rochus.

Náklady: 150,0 mil. Kč

Finanční zajištění: město Uherské Hradiště, EU

Partneři: soukromé společnosti

Termín: 2007–2020

Stav: zhotoven ideový záměr, studie a studie proveditelnosti, probíhá intenzivní projektová příprava, zahájena výstavba, první část otevřena v roce 2016. Probíhají postupně dostavby objektů, muzeum je plně v provozu. **Splněno.**

8.6.6.7. Vybudování požárního únikového východu z výstavních sálů hlavní budovy.

Náklady: 1,5 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2007
Stav: **splněno**

8.6.6.8. Vytvoření koncepce prezentace a propagace Slováckého muzea a její aplikace v praxi.

Náklady: 120 tis. Kč / první rok
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: od 2008
Stav: splněno, každoročně aktualizováno

8.6.6.9. Rekonstrukce recepcce a přízemního výstavního sálu Galerie Slováckého muzea s novou stálou expozicí a prodejnou včetně osvětlení.

Náklady: 6 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2021–2023
Stav: v přípravě

8.6.6.10. Modernizace AV techniky a osvětlení národopisné expozice Slovácko.

Náklady: 6 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2022–2028
Stav: v přípravě

8.6.7. Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

8.6.7.1. Vybudování Evropské kulturní stezky sv. Cyrila a Metoděje včetně jejího pilotního pracoviště (informačního centra)

a obnovy jednotlivých archeologických lokalit.

Náklady: 14 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK, EU
Partneři: Zlínský kraj, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Olomoucký kraj, Trenčinský samosprávný kraj (Slovensko) a další zahraniční partneři, správci jednotlivých archeologických lokalit.
Termín: 2021–2023
Stav: v realizaci

8.6.7.2. Aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu.

Náklady: běžné provozní
Finanční zajištění: ZK
Partneři: KÚ ZK, subjekty cestovního ruchu
Termín: průběžně
Stav: plněno průběžně

8.6.7.3. Aktivní spolupráce s Centrálou cestovního ruchu jihovýchodní Moravy.

Náklady: běžné provozní
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: průběžně
Stav: plněno průběžně

8.6.7.4. Zvyšování kvality prezentace a propagace instituce a její naplňování v praxi.

Náklady: běžné provozní
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: průběžně
Stav: plněno průběžně

8.6.7.5. Vytvoření nové interaktivní webové prezentace Slováckého muzea.

Náklady: 0,1 mil. Kč
Finanční zajištění: ZK
Partneři: -
Termín: 2022
Stav: splněno v roce 2007, v roce 2009 došlo k další modernizaci prezentace, tato spuštěna v únoru 2010. Nyní již opět zastaralá, nový web nutností. Bude realizováno v roce 2022.

8.6.8. Provázání činnosti instituce se školstvím

8.6.8.1. Vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“.

Náklady: 0,2 mil. Kč/ročně

Finanční zajištění: ZK

Partneři: školská zařízení

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně v rámci omezených finančních prostředků

8.6.8.2. Úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Partneři: školská zařízení

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

8.6.9. Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce

6.6.9.1. Intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně metodické podpory odborné i laické veřejnosti.

Náklady: 0,5 mil. Kč/ročně

Finanční zajištění: ZK, MK ČR

Partneři: Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Moravské zemské muzeum v Brně, Asociace umělců medailérů Praha, Střední

uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

8.6.10. Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů

6.6.10.1. Aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce.

Náklady: běžné provozní

Finanční zajištění: ZK

Termín: průběžně

Stav: plněno průběžně

8.7. Plán rozvoje organizace (kulturně výchovné činnosti)

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti má zpracovány dokumenty – Koncepti činnosti a rozvoje organizace a Koncepti prezentace a propagace, které jsou každoročně aktualizovány. Tyto materiály obsahují rovněž dlouhodobější i roční plány kulturně výchovné činnosti, která je následně implementována do elektronického plánu a kontroly činnosti jednotlivých úseků organizace.

9. STATISTICKÉ UKAZATELE ROZVOJE ORGANIZACE PRO OBDOBÍ LET 2015–2024

9.1. Výkaz o muzeu (NIPOS)

Výkaz o muzeu a galerii (v souladu s NIPOS Kult (MK) 14-01 a hodnocenými indikátory Koncepte rozvoje organizací Zlínského kraje v oblasti kultury pro období let 2017 až 2024).

Údaj	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020	Rok 2021
Objekty – pobočky, detašovaná pracoviště (NIPOS ř. č. 0103)	12	12	12	12	12
Sbírkové předměty (NIPOS ř. č. 0901)	368 825	371 255	374 042	379 292	380 265
Počet zapsaných přírůstků za sledovaný rok (NIPOS ř. č. 0905):	3 400	944	1 894	2 430	2 787
- z toho přírůstky získané koupí	135	391	30	284	128
- z toho přírůstky získané darem	71	23	11	1529	157
- z toho přírůstky získané sběrem	1 688	2 016	2 746	3 437	688
Počet knihovnických jednotek (NIPOS ř. č. 0603)	26 048	26 391	26 702	26 907	27 204
Počet stálých expozic (NIPOS ř. č. 0107)	13	12	13	12	12
Počet výstav (NIPOS ř. č. 0201):	28	32	23	19	19
- z toho v zahraničí (NIPOS ř. č. 0205):	1	0	0	0	0
Počet kulturně výchovných akcí pro veřejnost (NIPOS ř. č. 0231 - č. 236/2020):	130	92	79	18	34
Celková návštěvnost expozic a výstav, kulturně výchovných akcí (NIPOS ř. 0218 + ř. 0232) = (NIPOS ř. 0218 + ř. 0237/2020)	69 955	85 014	76 111	22 197	35 083

9.2. Souhrnná zpráva o stavu plnění/dosažení indikátorů

Činnost organizace se řídila v roce 2021 daným plánem, který byl veden a průběžně kontrolován jak v listinné, tak elektronické podobě (síťové aplikaci). Vlivem pandemie covid-19, uzavření objektů SMUH pro veřejnost, resp. omezení jejich provozu nebylo možné tento plán splnit v řadě parametrů, zejména pak v návštěvnosti.

10. OSTATNÍ ČINNOSTI

10.1. Řídící a kontrolní činnost

Řídící a kontrolní činnost prováděna prostřednictvím operativních a periodických porad vedení (ředitel, vedoucí oddělení a samostatní pracovníci). Velmi účinným nástrojem řízení a kontroly je elektronický síťový podrobný plán činnosti instituce s přesným zadáním úkolu, termínu splnění a odpovědnosti, který je průběžně kontrolován po celý rok.



Ilustrativní stránka elektronického plánu a kontroly činnosti SM UH.

10.2. Provoz a údržba

10.2.1. Provoz a údržba (včetně stavební)

V roce 2021 byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně-kontrolní činnost (autoprovaz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

10.2.2. Zabezpečovací systémy (EZS, EPS a PTV)

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH, HZS a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod. Zabezpečovací systémy v hlavní budově a Galerii SM dosluhují a je plánována jejich kompletní výměna s podporou dotačních titulů MK ČR.

- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM);
- všem pracovníkům poskytoval školicí a poradenskou činnost;
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem;
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových;
- prováděl zálohování důležitých dat SM UH;
- prováděl kontrolu integrity databází, spolupracoval při zavádění a testování nového evidenčního systému ZK.

10.2.3. Bezpečnost a ochrana zdraví při práci, požární a civilní ochrana, ochrana životního prostředí

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy Jordán. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárničky, vybavenost hasicími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma Jordán. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2021 byly splněny.

10.3. Výpočetní technika – počítačové sítě (instalace, údržba, rozvoj), internet, www stránky, využívání e-mailu

Technik PC splnil v roce 2021 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci;
- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti;
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení;



Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii, na detašovaném pracovišti Hradební a v objektu přednáškového centra s archeologickým oddělením. Internetové připojení hlavní budovy a přednáškového centra s archeologickým oddělením je zajištěno optickým vláknem, galerie a pracoviště

Hradební je připojeno pomocí radiových spojů v pásmu 70/80 GHz. Instituce provozuje webové stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz, elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz> a speciální oborové stránky www.medaile-uh.blog.cz. Má rovněž zastoupení na Facebook. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena

technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží.

Webové stránky www.slovackemuzeum.cz navštívilo v roce 2021 celkem 40 382 návštěvníků. Facebooková stránka Slováckého muzea dosáhla výše 10 169 přihlášených uživatelů a Společnosti přátel slivovice ČR 5 787 uživatelů. Nově byly zřízeny facebookové stránky Památník Velké Moravy – Cyrilometodějské centrum.

11. PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ

Pracovníci Slováckého muzea v Uherském Hradišti v roce 2021

poř. č.	příjmení a jméno	pracovní pozice/pozn.	v organizaci od roku
1	Bartík Jaroslav, Mgr.	archeolog	2015 do 30. 6. 2021
2	Berková Kateřina, Bc.	konzervátor	2007
3	Číhal Petr, Mgr.	etnograf	2011
4	Dudová Magda	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	1997
5	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění	1985
6	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel	1991
7	Heřmánek Tomáš, BcA.	fotograf	2020
8	Hodonská Marie	uklízečka	2009
9	Chrástek Tomáš, Mgr.	archeolog, vedoucí oddělení	2009
10	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik archeologie	1999
11	Jordán Michal	referent GDPR (od 1. 6. 2018)	2018
12	Káčer Jan, Mgr.	etnograf	2012
13	Kašpaříková Zdenka	pokladní (Slovácké muzeum)	2014
14	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeologického oddělení	1999
15	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf, vedoucí oddělení	2001
16	Kostečková Renáta	uklízečka	2010
17	Kučař Zdeněk, Bc. et Bc.	archeolog	od 1. 7. 2021
18	Malina Lukáš, MgA.	historik umění	2017

poř. č.	příjmení a jméno	pracovní pozice/pozn.	v organizaci od roku
19	Malina Michal, MgA.	výtvarník	2020
20	Marholtová Jolana	účetní	2005
21	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovnice, zástupce ředitele	1995
22	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog	1998
23	Mour Ondřej, DiS.	konzervátor, vedoucí oddělení	2010
24	Murcková Barbora, DiS.	konzervátor	2020
25	Musilová Jana	pokladní (Galerie Slováckého muzea)	2011
26	Novotný Jiří, Mgr.	archeolog	2015
27	Olšák Ladislav	údržbář, výstavář	2011
28	Olšák Ladislav	bezpečnostní pracovník	2011
29	Olšáková Ilona	uklízečka Galerie SM	2019
30	Pohlová Irena	pokladní (Památník Velké Moravy)	1995
31	Portl Pavel, Mgr.	historik	2005
32	Princ Pavel	public relation	2015
33	Směřičková Gabriela, Mgr.	etnograf	2013
34	Sovišová Dagmar	účetní	1994
35	Strachotová Eva	uklízečka (archeologické oddělení)	1996
36	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář	2004
37	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO	2004
38	Šebková Veronika	pokladní (Slovácké muzeum)	1994
39	Šlemendová Jana	uklízečka	2010
40	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele	2005
41	Tománková Petra, MgA.	programový pracovník	2017
42	Turečková Alexandra, Mgr.	programový pracovník	2020
43	Zemánková Helena	dokumentátor	1982
44	Zpěváková Jitka	ekonom, vedoucí oddělení	1994
45	Žižlavský Martin, Bc.	pokladní (Památník Velké Moravy)	2015

SPECIFIKA HODOVÉ TRADICE NA UHERSKOHRADIŠŤSKU V DOBĚ PANDEMIE V LETECH 2020 A 2021

Gabriela Směřičková, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Hody na Uherskohradištsku se během posledních desetiletí staly fenoménem, který se díky udržení, nebo dokonce prohloubení tradice dostal v roce 2020 na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky. Hodová občůzka se pravidelně každoročně konává ve všech 50 obcích Uherskohradištska. Hody s právem jako prvek sociokulturního života v obci se staly jeho neodmyslitelnou součástí o to víc, že se na ní podílí z větší či menší části celá obec.

Do nepřerušené, živé tradice pořádání hodů na Uherskohradištsku zasáhla však v letech 2020 a 2021 velmi citelně pandemie koronaviru. Tradiční hody s právem tak zažily kvůli výjimečné dlouhotrvající koronavirové situaci spojené s nejrůznějšími omezeními složité období a ve srovnání s předcházejícími roky doznal jejich průběh několika podstatných změn. V příspěvku postihneme hlavní odlišnosti zaznamenané během terénních výzkumů v letech 2020 a 2021. Nakolik se pandemie zapsala do hodové tradice z dlouhodobého hlediska, bude předmětem dalšího zkoumání a dojde zhodnocení v horizontu několika let.

Na jaře roku 2020 došlo k celostátní uzávěře kultury, škol a zákazu pořádání veškerých hromadných akcí.¹ I když se situace během letních měsíců zlepšila, chasy plánující a chystající hodovou slavnost velmi znejistěly a rozhodovaly se, zda hody uspořádat. Výhodu měly obce, kde se hody slaví na konci srpna a začátkem září. I když ne ve všech takových obcích se odvážili hody uskutečnit. Bez výrazných omezení proběhly 16. srpna 2020 hody v Jankovicích. Konal se průvod pro stárky i večerní zábava, dokonce na druhý den chasa vozila berana. V sobotu 29. srpna se hody konaly zcela tradičně ve Věskách. Večerní taneční zábava se však již

kvůli zhoršující se epidemiologické situaci nekonala uvnitř kulturního domu, ale na hřišti pod stany.

Rada města, kulturní komise a soubor DOLINA pořádají

Michalské slavnosti

Hody s právem

Staré Město 2020

Sobota 26. 9. 2020 – Hody s právem

13:00 hod.	náměstí Velké Moravy	Průvod stárky
13:30 hod.	náměstí Velké Moravy	Průvod stárky
15:00 hod.	náměstí Velké Moravy	Průvod stárky
16:00 hod.	náměstí Velké Moravy	Hodová zábava, hrací Staroměstská kapela, CM Bálešáci

Účinkují folklorní soubory:
Staroměstská kapela, SPT Dolina, Ospeřilky, DfS Dolnícká,
CM Dolinka při ZUS Staré Město, CM Dolnícká, CM Bálešáci,
CM Spica, Staroměstská mládež.

Výřadu nepřímořního počasí se program ruší.

Ještě složitější situace nastala na začátku září. O víkendu 3.–4. září 2020 se měly konat hody ve třech obcích. V Sušicích proběhl pouze průvod bez stárků a práva a hodová zábava se konala venku na hřišti. V Sadech rovněž nevybrali stárky a uskutečnil se pouze průvod se zastaveními v některých částech obce a vyvolávkami na téma pandemie. Večerní zábava se přesunula na malé prostranství před kulturní dům, kde však pro nedostatek místa nemohla probíhat hodová zábava jako obvykle. Na Velehradě pojali slavnost jako zapalování hodů 2021 s ročním předstihem. Akce civilně oblečené chasy se konala venku před turistickým centrem, kde



Hody v Míkovicích v roce 2020. Foto L. Ovsík.

organizátoři nachystali výuku vázání šátků a mezi stánky s víny místních vinařů se konala beseda u cimbalu s CM Sudovjan.

Poslední hodová občůzka, která se na Uherskohradištsku na podzim roku 2020 ko-

nala, byla v Míkovicích. V neděli 18. září byla situace v této části Uherského Hradiště již epidemiologicky velmi složitá. Covid pozitivní byla polovina obce, někteří členové chasy nebo jejich rodiče a v karanténě byly celé



Hody v Míkovicích v roce 2020. Foto L. Ovsík.

rodiny. Když se organizátoři rozhodli nakonec hody uspořádat, museli řešit mnohé nenadálé problémy a jednat operativně a rychle. Tak museli na poslední chvíli nahradit stárka Šimona Ilenčíka, který se ocitl těsně

před hody v karanténě, a poprosit kamaráda Sebastiána Zámečnicka z blízkého Vlčnova. Stárek proto vycházel z domu od mladšího stárka Floriána Habarty. Hodová zábava se konala netradičně před kulturním domem,

aby se *hodaři* vyhnuli povinnosti mít roušku, což bylo v té době v uzavřených prostorech již povinné.² I když chasa v pondělí ještě tradičně vozila berana, průběh slavnosti byl již narušen.

V dalších desítkách obcí, kde se měly hody konat na konci září a později, byla situace nejistá. Organizátoři vyčkávali do poslední chvíle, jestli přistoupit k nějaké omezené variantě, či hody zrušit. Přestože např. ve Starém Městě měli zvolení stárci již vše připraveno, starosta rozesláním vysvětlujícího e-mailu hody zrušil s tím, že jejich stárkování se posune na další rok.³ Stejně tak tomu bylo v ostatních obcích, což byla pro mnohé věc zcela nepředstavitelná, protože hodová tradice v mnohých obcích fungovala nepřetržitě od poválečných padesátých let. Rok 2020 znamenal tedy pro kontinuitu tradice hodových občůzek citelný zásah, což se naplno ukázalo v některých obcích hned v následujícím roce.

Otázku uskutečnění tradičních hodů s právem v roce 2021 řešily obce a hodové chasy již od zimních měsíců. Po zkušenosti z roku 2020, kdy nebylo možné pořádat hody na podzim, pouze v letních měsících, se rozhodly některé obce přesunout termín konání hodů z října na srpen nebo září. Z třetí neděle v říjnu na 21. srpna 2021 tak přesunula hody obec Boršice. Hody se mohly konat se všemi náležitostmi, stárci přijeli pro povolení ke starostovi na voze taženém koňmi a i večerní zábava proběhla bez omezení. Stejně tak ve Zlámanci se uskutečnily hody o šest týdnů dříve 18. září. I když chasa nenašla stárky, protože nikdo nechtěl riskovat nákladnou přípravu, mohly se hody konat bez problémů.

Poslední srpnový víkend proběhly v tradičním termínu hody ve Veskách. Chasa našla mladší i starší stárky, průvod se konal zcela bez omezení, jen večerní hodová zábava se konala opět venku na hřišti.

Na začátku září se uskutečnily hody ve třech obcích – v Sušicích, na Velehradě a v Sadech. V Sušicích se konala mše svatá na veřejném prostranství před kostelem

a poté občůzka mladšího a staršího stárku pro starší stárku. Díky roční pauze měli rodiče stárek čas pořídit jim nové krojové součástky. Mladší stárka Adéla Ondruchová měla nový ornátový *řertúšek*, starší stárka Kristýna Hejdová kromě *řertúšku* také novou kordulku. Večerní zábava pak proběhla venku u hřiště. Na Velehradě proběhly odložené hody i se stárky zvolenými v roce 2020 také v tradiční podobě bez větších omezení. V Sadech pak kromě toho, že šel stárek i stárka z jednoho domu, nebyl v průběhu hodové občůzky žádný rozdíl. Jen večerní zábava byla navštívena rekordním počtem 550 platících návštěvníků, tedy s krojovnou chasou a muzikanty byla kapacita všech sálů překročena o více než 200 osob. Lidé si tak jistě chtěli vynahradiť zrušené akce, ale i využít jednu z mála příležitostí k povolené zábavě.

O víkendu 18. a 19. září slavili hody v Kostelanech nad Moravou, Jalubí a Míkovicích. Všude probíhala hodová občůzka tradičně, dokonce i večerní zábava se uskutečnila v uzavřených sálech a nezrušila se ani druhá večerní zábava v pondělí (v Míkovicích). I v dalším týdnu v Ostrožské Nové Vsi a v Kunovicích proběhly hody tradičně bez omezení. V Ostrožské Nové Vsi se stávala máj, stárkování se ujali stárci připraveni z minulého roku, večerní muzika proběhla ve zmenšených prostorech sportovní haly, kde byli diváci vpuštěni na základě prohlášení o bezinfekčnosti.

Začátkem října, i když ještě nedošlo k podstatnému zpřísnění opatření, naplánovaly obce hody často pouze do venkovních prostor. Ve Starém Městě, kde probíhá tradičně občůzka po obci až do večera a pak začíná ve 20 hodin zábava v místním kulturním zařízení, 2. října 2021 začala zábava již v 16 hodin. Průvod se stárky přišel před kostel na náměstí Velké Moravy, kde hodová zábava probíhala. Mladší i starší stárci zůstali stejní, kteří byli připraveni stárkovat již v roce 2020. Na rozdíl od Staroměřšanů se v Popovicích rozhodli hodovou zábavu uspořádat ve vnitřních prostorech, a to i přes

to, že bylo doporučeno nosit ve vnitřních prostorech roušku (viz plakát).

Některé obce tuto povinnost nebraly v úvahu ani v dalších týdnech, a tak hody 9. října v Polešovicích, Osvětimanech či Spytihněvi proběhly zcela tradičně i s večerní zábavou v uzavřených sálech. To se však nevyplatilo chasa v Březolupech, kde po hodové občůzce konané 16. října 2021 propukla koronavirová nákaza, která se rozšířila mezi účastníky večerní zábavy. Hody ve Zlechově, Babicích, Jarošově a Mařaticích, které se konaly taktéž třetí víkend v říjnu, kromě podpisu na prohlášení o bezinfekčnosti u vstupu na večerní zábavu velké omezení nepocítily.

I když vláda již v říjnu 2021 omezila kulturní a společenské akce⁴ a bylo nutné nosit ve vnitřních prostorách ochranu dýchacích cest (roušku, respirátor),⁵ říjnové hody proběhly v podstatě bez problémů. Poslední hodové slavnosti konané v listopadu se sice uskutečnily, ale bylo nutné mít při vstupu na večerní zábavu již buď doklad o očkování, nebo o prodělání nemoci nebo negativní test.⁶ Martinské hody v Kudlovicích a v Buchlovicích zorganizovali sice o týden dříve již 6. listopadu, ale kromě zrušení zábavy, jindy konané i na druhý hodový den, proběhly tradičně. Jen v Břestku se martinšské hody neuskutečnily. Podle místostarosty obce se chasa po ročním výpadku nedokázala domluvit, najít stárky a zorganizovat občůzku. Tento problém s navázáním na tradici řešili i v dalších obcích, naštěstí však úspěšně. V sobotu 13. listopadu se konaly martinšské hody ve Stříbrnicích, ale současně ve stejný termín zorganizovali v předstihu kateřinské hody v Huštěnovicích. Obě hodové občůzky proběhly tradičně i s večerní zábavou jen za kontroly OTN (očkování, test, nemoc). V Nedachlebicích martinšské hody sice do poslední chvíle plánovali, ale bohužel kvůli velkému počtu nemocných se hody neuskutečnily. Malá skupina zdravých zrealizovala pouze jakousi pozvánku na příští ročník hodů objíždkou po obci na traktoru.⁷

POPOVICE

SLOVÁCKÉ HODY S PRÁVEM

2. - 3. 10. 2021



SOBOTA
13.30 - od kostela vychází průvod, hraje DH Hradčovjanka
15.30 - u OÚ posezení u burčáku s CM Pentla
17.00 - tiskání o právo
20.00 - KD Hodová zábava, hraje DH Hradčovjanka a CM Pentla
21.00 - hodové pásmo: „Medicina z trnek - na nemoc aj smutek“

STÁRCI: Lukáš Švec a Zuzana Kučerová



NEDĚLE
10.30 - mle svatá za účasti krojované chasy
13.30 - od horního kříže vosení berana s DH Hradčovjanka

Úplně poslední obcí, která slavila hody v závěru listopadu o svátku svaté Kateřiny, byly Bílovice. I když byla situace již hraniční a bylo nutné do vnitřních prostor pustit návštěvníky pouze s dokladem o očkování a s respirátory, bílovská chasa hody uskutečnila.

Během roku 2020 se zdálo, že pandemie, která výrazně omezila sdružování většího počtu lidí, kulturní aktivity a všeobecně změnila svět, ochromí i silnou hodovou tradici na Uherskohradištsku. Okolnosti skutečně nedovolovaly v tomto roce hodovou občůzku pořádat. Díky nadšení organizátorů, a hlavně zkušenostem z roku 2020, se ale v následujícím roce až na výjimky (Břestek, Vážany, Nedachlevice) všechny hodové slavnosti na Uherskohradištsku již uskutečnily. Jejich podoba byla samozřejmě poznamenaná aktuální situací a nařízeními, ale ukázalo se, že ani pandemie hodovou tradici nedokázala přerušit. Naopak, v mnoha případech byly hody bohaté, stárky měli často nově ušité kroje nebo krojové součástky a hodů se účastnilo větší počet, jak krojovaných, tak diváků. Zjištění nám tak dává naději, že ani

v budoucnu tuto tradiční slavnost předávanou z generace na generaci nedokáže zničit žádný vnější vliv a její kontinuita je díky širokému povědomí a zakořenění mezi lidmi na Uherskohradištsku zajištěna.

Poznámky:

- 1 *Rozhodnutí vlády o zákazu volného pohybu osob.* 15. 3. 2020. [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/rozhodnuti-vlady-o-zakazu-volneho-pohybu-osob-180358/>.
Vláda kvůli šíření nákazy koronavirem vyhlásila stav nouze a dále zpřísnila preventivní opatření. 12. 3. 2020. [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-kvuli-sireni-nakazy-koronavirem-vyhlasila-stav-nouze-a-dale-zprisnila-preventivni-opatreni-180256/>.
- 2 *Mimořádné opatření – zákaz a omezení hromadných akcí s účinností od 1. 9. 2020 do odvolání.* 19. 8. 2020. [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/mimoradne-opatreni-zakaz-a-omezeni-hromadnych-akci-s-ucinnosti-od-1-9-2020-do-odvolani/>.
- 3 *Michalské slavnosti, hody s právem – zrušeno.* 17. 9. 2020. [online]. [cit. 2021-11-18].

Dostupné z: <https://www.facebook.com/BazalaJosef/photos/a.112688293616238/203798257838574/?type=3&theater>.

- 4 *Vláda kvůli šíření epidemie covid-19 omezí sportovní, kulturní a společenské akce, činnost úřadů i škol, rodičům prodlouží ošetřovné.* 8. 10. 2021. [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vlada-kvuli-sireni-epidemie-covid-19-omezi-sportovni-kulturni-a-spolecenske-akce--cinnost-uradu-i-skol--rodicum-prodlouzi-osetovne-184029/>.
- 5 *Usnesení vlády České republiky ze dne 25. října 2021 č. 948 k mimořádnému opatření Ministerstva zdravotnictví k ochraně dýchacích cest.* 25. 10. 2021. [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/ochrana-dychacich-cest-0948.pdf>.
- 6 *Výsledky mimořádného jednání vlády 10. listopadu 2021.* 10. 11. 2021. [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/media-centrum/aktualne/vysledky-mimoradneho-jednani-vlady-10-lis-topadu-2021-191789/>.
- 7 *Obecní noviny Nedachlebice 23, 2021, č. 4.* [online]. [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: https://www.nedachlebice.cz/e_download.php?file=data/editor/103cs_47.pdf&original=Nedachlebice%204-2021.pdf.

ZDĚNÉ ZVONICE NA VESELSKU, STRÁŽNICKU A HORNÁCKU

Jan Kácer, Slováké muzeum v Uherském Hradišti

Terénní výzkum, který se věnuje mapování lidového stavitelství, v tomto příspěvku zaměřeného na tradiční lidové zděné zvonice, mě přivedl do obcí okresu Hodonín v Jihomoravském kraji. Plynule jsem navázal na zkoumané území v předchozích letech, které bylo ohraničené územím Zlínského kraje. Přesto si myslím, že je nutné tyto hranice nevnímat jako překážku, ale pokračovat ve výzkumu i v dalších obcích a regionech Slovácka. Těmi jsou obce podél toku řeky Moravy a říčky Veličky. Ve vesnicích, kde nebyl kostel, vévodila návesnímu prostoru se dvěma řadami domů obracejících se středem k probíhající komunikaci kaple se zvonem nebo zvonice. Některé z obcí měly a mají svoje zvonice dobře udržované a dodnes sloužící církevním i občanským účelům. Kolem těchto budov byly vysazeny stromy a upravena zeleň a prostranství sloužilo celé vesnické pospolitosti. Scházela se zde mládež, stavěl se zde o hodech máj, setkávaly se tu různé generace. Každá z těchto staveb různého typu a tvarosloví byla malým uměleckým dílem formovaným rukama místních řemeslníků a lidových umělců z cihel a kamene a posléze vesnických žen, které tyto drobné památky, stejně jako boží muka v polích nebo na okraji vesnice, udržovaly, líčily a zdobily různými ornamenty podle tvůrčích představ a schopností. Mnou vymezený prostor výzkumu ohraničují obce Milokoš (městská část Veselí nad Moravou) na severu sousedící s Uherskohradištěm, Sudoměřice na jihozápadě a na východě obec Blatnička a Suchov v sousedství Uherskobrodská. Jižní hranici zkoumaného území tvoří státní hranice se Slovenskem. Většina těchto zkoumaných obcí leží na území Veselska a plynule přechází na strážnické Dolňácko či směrem do Bílých Karpat na Hornácko. Výzkum byl prováděn opakova-

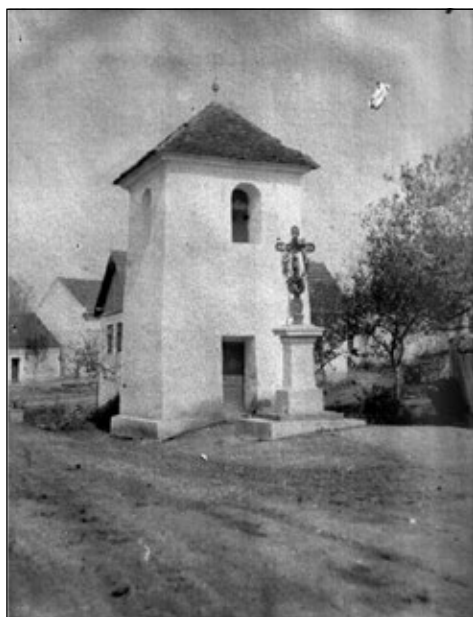
nou návštěvou vybrané lokality, vytvořením podrobné fotodokumentace, základním zaměřením objektů a získáním všech dostupných informací (historické mapy, historické fotografie, rozhovory s pamětníky, studium kronik či pamětních knih obcí, archivní prameny ze státního okresního archivu a jiné). V typech zvonice vymezeného území není přílišná rozmanitost. Byly vybudovány na čtvercovém půdorysu z kamene a cihel jako jednopatrové stavby se zvonem zavěšeným v horní části, často doplněny oltáříkem, sochou světce nebo jeho obrazem v přízemí. Postupně v předem vybraných 23 lokalitách byly dokumentovány samostatně stojící či zaniklé zvonice v obcích: Blatnička, Kněždub, Kozojídky, Liděřovice (součást obce Vnorovy), Milokoš (městská část Veselí nad Moravou), Petrov, Radějov, Radějov-Mlýnský, Strážnice, Sudoměřice, Tasov, Tvarožná Lhota, Zarazice (městská část Veselí nad Moravou), Žeraviny; na Hornácku: Hrubá Vrbka, Javorník, Kuželov, Louka, Malá Vrbka, Nová Lhota, Suchov, Vápenky a Velká nad Veličkou. V ostatních obcích pak stojí buď větší, či menší kaple nebo samotné kostely, které nebyly předmětem terénního výzkumu.

Zvonice na Veselsku a Strážnicku

Blatnička

Původní zděná patrová zvonice stála ve středu návsi u mostu přes potok před domy čp. 88 a 75. Podle archivních pramenů byla postavena v roce 1721. Jednalo se o jednoduchou, mírně se zužující zděnou patrovou stavbu čtvercového půdorysu (o rozměrech přibližně 350×350 cm) postavenou na kamenném základě. Blízkost potoka určovala i základní materiál použitý při zdění – kámen z řečiště, lomový kámen a kombinaci pálených a nepálených cihel. Vstup do

zvonice byl prolomen v pravém úhlu směrem na východ, který kryly jednoduché svlakové dveře. Patro zvonice prolamovaly z každé strany půlkruhově zakončené okenní otvory, které byly otevřené a zvýrazněné šambránou. Přízemí zvonice bylo vyloženo nasucho položenými kamennými šlapáky. Do obvodového pláště byly vloženy tři trámy, na kterých ležela podlaha patra zvonice z hrubých desek. Přístupné bylo po mlynářských schodech. Ve zvonici visel na dřevěné zvonice stolici (řešeno dvěma jednoduchými tesanými trámy uloženými do horní části zdíva pláště) zvon. Z ramena vahadla zvonu vedl provaz pro zvonění. Dvoustupňová profilovaná římsa vynášela krovový věnec stanové střechy kryté pálenou taškou bobrovkou. Nároží překrývaly omaltované hřebenáče. Z vrcholu střechy vystupovala špice s kovovou bání, nad níž byl kovaný dvojité kříž. Zvonici kryla zevnitř i vně hliněná omítka olíčená několika vrstvami vápenného mléka. Nároží byla zvýrazněna lizénou. Dobová fotografie nedovoluje určit původní barevnost fasády. Zvonice byla zbourána



Zděná patrová zvonice postavená v roce 1721 na návsi v Blatničce, 1925. Zdroj: Kronika obce Blatnička z let 1923–1929, s. 11.

v roce 1945 velmi krátce po skončení druhé světové války. Před vstupem do zvonice byl v roce 1868 postaven kovový kříž s plastikou anděla držící plastiku ukřižovaného Krista, který byl zasazený do dvoudílného pískovcového soklu. Ten zde stojí dodnes, jen byl o několik metrů posunutý a pootočený.

Kněždub

Zvonice v Kněždubě se nacházela uprostřed návsi v blízkosti potoka (mlýnského náhonu). Postavena byla na přelomu 18. a 19. století z dostupných materiálů, především z lomového kamene, pálených a nepálených cihel. Kamenná podezdívka vytvářela i plasticky vyčnívající sokl podrovnávky. Hranolová zvonice byla čtvercového půdorysu o rozměrech přibližně 300×300 cm a výškou okolo 6,5 m. Přístupná byla pravoúhlým vchodem v přízemí orientovaným na západ. Z přízemí vyloženého na sucho položenými kameny se pomocí žebříku vstupovalo do zvonice patra, které bylo otevřené do všech čtyř stran prolomenými segmentovými záklenky. Zděná stavba byla celá omítnutá, původně hliněnou omítkou, později vápenocementovou. Fasáda byla členěna pomocí lizénového rámování a šambránami kolem otvorů vápenným mlékem. Barevnost fasády dle informátorů byla různá, světle šedá, světle modrá, světle červená a pak také typicky světle okrová, podobně jako mnohé usedlosti v obci. Hlavní profilovaná třístupňová římsa vynášela stanovou krovovou konstrukci střechy, která byla krytá pálenou taškou bobrovkou a v nároží omaltovanými hřebenáči. Z vrcholku střechy vystupoval kovový kříž zakončený listy (konce). Nad vstupem do objektu se nacházela pravoúhlá mělká nika, v níž bývala umístěna plastika světce nebo malovaný obrázek na plechu. V severní straně pláště byla prolomena také mělká nika. Na dochovaných historických fotografiích jsou tyto niky prázdné. Těsně pod horní římsou vystupoval ze stěny ocelový profil, na němž byly usazeny dva porcelánové izolanty

pro vedení elektrického vedení. Ve zvonici byl na dvou trámech zavěšen jeden zvon. Informace o jeho historii nebylo možné dohledat, možná byl přenesen do věže kostela. V roce 1974 byly zahájeny práce na dosud největší investiční akci obce, již byla úprava potoka protékajícího středem obce s regulací souvisejících vodotečí. Při úpravách byla na začátku roku 1975 neuvážlivými kroky tehdejších představitelů obce úplně zbytečně odstraněna zděná patrová zvonice.



Zděná patrová zvonice na návsi v Kněždubě, 1963. Foto V. Jůza. Fotoarchiv Národního památkového ústavu ČR.

Kozojídky

Původní zvonice s kapličkou v Kozojídkách stávala uprostřed obce na návsi v místech, kde dnes stojí kaple sv. Martina. Tato drobná čtyřboká, mírně se zužující stavba patrové zvonice pocházela z 1. poloviny 18. století a tvořila pohledovou dominantu prostoru bývalé návsi obce. Ta je dnes již zastavěna. Půdorysný rozměr stavby mohl být přibližně 280×280 cm. Stavba byla založena na pevném základu vyzděném z lomového kamene, na kterém byla vyzděná z pálených a nepálených cihel. Ze západní strany byl pravouhlý vstup krytý deštěnými dveřmi do objektu, kde se nacházela kaplička. Podlaha byla vyložena hladkými pálenými cihlami. Kordonová římsa vprostřed výšky

stavby vynášela zvalbení hmoty konstrukce ze všech čtyř stran. Na něm byly v maltovém loži uloženy pálené tašky s hřebenáči v každém rohu. V horní části pláště stavby, nad prostorem kapličky, bylo ve vyzdění klenbě záklopem odděleno zvonivé patro, které bylo přístupné pouze po žebříku průlezem ve stropě. Ve zvonivém patře byly symetricky prolomeny čtyři otevřené podlouhlé okenní otvory, segmentově zakončené v horní části.



Zděná patrová zvonice postavená v 1. polovině 18. století na návsi v Kozojídkách, okolo roku 1950. Zdroj: Nekuda, Vladimír, ed. Veselsko. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1999, s. 386.

Hmotu stavby zakončovala vyzděná klenba, pod kterou byly usazeny dva trámy nesoucí vahadlo se zvonem, později doplněné druhým. Zvonivé patro pláště zakončovala druhá, mírně vynesená fabionová okapová římsa. Nad ní vystupovala stanová stříška s mírným sklonem krytá pálenou taškou bobrovkou, která byla doplněna v nároží omaltovanými hřebenáči. Na vrcholku střechy byl vztyčen dvouramenný kovaný kříž. Celou stavbu kryla



Dřevěná polychromovaná plastika Piety v nice zvonice v Kozojídkách, okolo roku 1950. Zdroj: Nekuda, Vladimír, ed. Veselsko. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1999, s. 387.

vápenocementová omítka bílé barvy a šambrány, výklenky a římsy byly zvýrazněny světle modrým olíčením. Nejvýraznější byla tmavě modrá podrovnávka soklu. Ve východní straně stavby byla prolomena mělká nika segmentově zaklenutá s vystouplým pa-

rapetem vyzděným z cihel a omítnutým. Nad ním se nacházela dřevěná ohrádka – plotek, za níž byla umístěna dřevěná polychromovaná plastika Piety. Zvonice byla neuvážlivými kroky zbourána na začátku šedesátých let 20. století. V současné kapli sv. Martina, která stojí na jejím místě, jsou ve věži osazeny dva zvony. Starší je z roku 1781 (původní ze zvonice), který byl v roce 1942 zabaven pro válečné účely. Pro svou vzácnou výzdobu byl schován v Praze a v roce 1945 byl do obce vrácen. Druhý zvon je z roku 1943 a pochází z dílny brněnského zvonáře Manouška. V roce 2007 byla postavena na novém místě u vinných sklepů zmenšená kopie původní kapličky se zvonicí, která však nedodržela poměr hmoty a je výrazně odlišná od originálu.

Lidéřovice

Lidéřovice jsou součástí obce Vnorovy a uprostřed návsi při silnici dodnes stojí zděná čtyřboká zvonice pocházející ze začátku 19. století. Jde o jednoduchou stavbu čtvercového půdorysu usazenou na kamenném loži, později zpevněnou betonem, o rozměrech 298×296 cm (byť je každá strana různě dlouhá), která je rozdělena na spodní a o něco užší horní část. Části odděluje zvalbení hrany těla stavby ze všech čtyř stran, které kryje



Náves v Lidéřovicích s patrovou zděnou zvonicí, okolo roku 1930. Foto. J. Chlud. Fotoarchiv Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici (dále Fotoarchiv NÚLK).

pálená taška bobrovka s hřebenáči v nároží. Původně zvalbení nebylo ničím kryté, jen omítkou, později bylo oplechováno a při poslední důkladné opravě nahrazeno taškou.

Zvonice je vyzděna z pálených cihel, v polovině pláště jsou usazeny dva trámy s deskami, které tvoří patro zvonice přístupné po žebříku. Ve spodní části jsou výklenky pro sochy, obrazy nebo květiny. Horní část má podlouhlá, nahoře zaoblená okna bez rámu a skel. Od silnice je přes celou horní část upevněn velký dřevěný kříž. Dříve zde visel jiný kříž s malovaným plechovým korpusem Krista. Hmota stavby je zakončena vyzděnou klenbou a mírně vynesená korunní římsa nese stanovou střechu ve tvaru prohnutého čtyřbokého jehlanu (díky námetkům v rozích), na jehož vrcholu je ukotven dvojramenný kříž. Krytinou je zvolena pálená taška bobrovka s hřebenáči na nároží. Obnovená omítka s hlazenou štukovou vrstvou, která není nevhodnější, je opatřena



Zděná patrová zvonice v Lidéřovicích, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv Slovákckého muzea v Uher-ském Hradišti (dále Fotoarchiv SM UH).

modrou barvou, přitom horní část je světlejší (bleděmodrá). Výklenky jsou v barvě bílé, stejně jako lizény lemující celou stavbu v nároží a šambrány kolem oken a vstupu, který je orientován na západ. Sokl je v barvě tmavomodré. Ve věži je usazen zvon na zvonové stolici, která se skládá ze dvou dubových příček začepovaných do dvou trámů usazených ve zdivu v úrovni horní římsy.



Závěs zvonu na zvonici v Lidéřovicích, 1995. Foto R. Gajdošík. Fotoarchiv NÚLK.

Zvon vážící 98 kg s nápisem: „Svatý Josefe, oroduj za nás“ ulila firma Dytrych v Brodsku u Přerova v roce 1960. Nahradil starý puklý zvon, který byl odeslán zvonařovi Dytrychovi k přelití. Na původním zvonu, který byl 14. března 1917 odebrán k válečným účelům, byl vyobrazen sv. Bartoloměj a nápis: „Leopoldo Francisco Stanke Olomouci Fusa 1833“. Tento zvon vážil 52 kg. Zvonice jednoduché konstrukce, která byla nedávno celkově opravena, není památkově chráněná. Při další opravě by bylo nevhodnější vrátit zvonici barevnější strohost a vrátit se k původním omítkám.

Milokošř

Zvonice v Milokošti, která je městskou částí Veselí nad Moravou, stojí uprostřed návsi mezi vzrostlými lipami a byla postavena místními občany v roce 1715 jako poděkování za přežití válek a moru. Jednoduchá hranolová stavba o čtvercovém půdoryse 287×287 cm je vyzděna z pálených cihel a rozdělena na dvě části. Spodní přízemní část je rozměrově větší. Nachází se v něm jednoduchý vchod orientovaný na jih do obdélníkové prostory s vyzděnými schody do patra, z níž je ovládán zvon v částečně klenutém patře zvonice. Na protější severní straně přízemí hranolové zvonice je drobný, segmentově uzavřený výklenek. Výklenek se uzavírá dvoukřídlými dveřmi se skleněnou výplní. Uvnitř výklenku je osazen obraz Panny Marie Lurdské společně s malým oltářem a plastikou.



Zděná patrová zvonice na návsi v Milokošti, okolo roku 1935. Archiv autora.

Spodní část je od horní oddělena zvalbením zděné konstrukce, kterou kryjí ze tří stran dvě řady pálených tašek bobrovek

a čtvrtou východní stranu kryjí tři řady. V horní hranolové části zdíva pláště jsou prolomeny na všechny čtyři strany otevřené obdélníkové okenní otvory segmentově zakončené. Přes ně je viditelný závěs zvonu na kovové konstrukci přišroubované ke dvěma nosným traverzám, které nahradily původní trámy. Konstrukci horního patra uzavírá vyzděná klenba s fabionovou korunní římsou, na které leží mělká stanová střecha krytá bobrovkou a omaltovanými hřebenáči v nároží. Ve vrcholku střechy vystupuje jednoduchý jednoramenný kovový kříž.



Zvonice v Milokošti ze severní strany, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Celá stavba je omítnutá a olíčená vápeným mlékem, modrou barvou je zdůrazněna jen podrovnávka. Severní okenní otvor překrývá jednoduchý dřevěný kříž s osazenou plastikou ukřižovaného Krista. Na historické fotografii z konce třicátých let 20. století je ještě zachycena obdélníková nika v patře nad uzavřeným výklenkem pod křížem. Zřejmě tu byla umístěna malba na plechu.

Kolem zvonice je usazena železná ohrádka s vegetabilním ornamentem a brankami ke dveřím. Kolem oplocení jsou dva drobné květinové záhony. Při povodních v roce 1997 byla zvonice částečně zaplavena vodou, při níž konstrukce neutrpěla žádné vážné statické narušení. Zvonice je památkově chráněná a udržovaná ve výborném stavu díky péči rodiny Lady Kočítkové z blízkého domu čp. 84.



Zvonice v Milokošti z jižní strany, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Ještě před tím než v roce 1942 německé úřady odebraly pro vojenské účely veškeré bronzové zvony z kostelů i ze zvoniček, vypracovaly pro tento účel závazné pokyny. Podle těchto pokynů byly ušetřeny drobné zvonečky nebo rolničky, které vážily méně než 1 kg. Všechny zvony byly rozříděny podle své umělecké a historické ceny památkovými úřady do čtyř skupin, označených A, B, C, D. Do skupiny A byly zařazeny zvony nejnižší a do skupiny D zvony umělecky a historicky nejcennější. Zástup-

cem památkového úřadu byl také Antonín Václavík, tehdejší národopisný pracovník Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Sejmuty měly být všechny zvony označené A, B nebo C. Zvony označené písmenem D měly zůstat zavěšeny. V každé náboženské obci měl být ponechán jeden zvon, pokud možno do hmotnosti 25 kg. Do odevzdání zvonů do ústřední sběrný v Moravské Ostravě mělo být zabráněno jejich rozbítí. Zvon ze zvonice v Milokošti byl zařazen původně do skupiny C a byl sejmut dne 19. března 1942 a odvezen do sběrný ve Veselí nad Moravou. Jednalo se o zvon z roku 1717, který daroval obci Milokošť Jan Autrata. Na zvonu byl nápis: „Tento zvon dal ulit ke cti a chvále Boží k Nejsvětější Trojici a k Neposkvrněné Panně Marii k uctivosti všem Božím a potěšení duší v očištění. Rok Páně 1717“. Byl vysoký 41 cm, spodní průměr činil 42 cm a vážil 48 kg. Dle zprávy z Památkového úřadu č. j. 1383/42 ze dne 7. dubna 1942 byl tento zvon přerazen ze skupiny C do skupiny D a tím zachráněn před zničením.¹ Také hned 7. dubna



Detail zvonu z roku 1977, který ulila firma Dytrych pro milokoštskou zvonici, 2007. Foto V. Groš. Fotoarchiv SM UH.

1942 byl odebrán ze sběrný milokoštským starostou Janem Galuškou a navrácen na své místo do zvonice v Milokošti. Zařazení tohoto zvonu do skupiny D svědčí o mimořádné kvalitě a umělecké hodnotě, vždyť ze sedmi veselských zvonů byl jako D označen jen zvon sv. Peregrina a sv. Filipa Benicia, jeden zvon byl označen B a pět ostatních písmenem A. Zvon v Zarazicích byl například označen A, stejně jako v Moravském Písku, Ostrožské Lhotě a Horním Němčí. O to je větší škoda, že dnes nevíme, jak tento historicky a umělecky cenný zvon vypadal. Zvon Jana Auترaty sloužil až do roku 1977, kdy byl prasklý odvezen do slévárny rodiny Dytrychů, kde byl roztaven a nově odlit. Nový zvon má výšku 52 cm, průměr 54 cm a tento text: TENTO ZVON VĚNOVALI OBČANÉ MILOKOŠTĚ K NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICI. ULILA RODINA DYTRYCHOVA – 1977.

Petrov

Památkově chráněná pozdně barokní zvonice z konce 18. století, stojící na exponovaném místě uprostřed ulice Rybáře – uprostřed bývalé petrovské návsi, představuje nejstarší místní dochovanou církevní památku. V době absence kostela v obci byla centrem církevního dění i duchovních a světských svátků a oslav.



Zděná patrová zvonice na návsi v Petrově, 1968. Foto J. Souček. Fotoarchiv NÚLK.



Současný stav zvonice v Petrově, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Zděná patrová zvonice na čtvercovém půdorysu se zkosenými hranami o rozměrech 305×305 cm je olíčena vápenným mlékem se šmolkově modrou nízkou obrovnávkou. Do objektu se vstupuje pravoúhlým vchodem krytým dřevěnými dveřmi. Nad vstupem v průčelí orientovaným na jih je půlkruhově zaklenutá nika (68×90 cm) s nedávno vytvořeným obrazem sv. Floriána, patrona hasičů, zalévajícího hrotem požár. Lidový malíř obdařil tohoto římského legionáře nikoliv tradiční přilbou s chocholem, ale svatováclavskou knížecí čapkou v černé barvě namísto v červené. U tzv. lidových maleb takové záměny někdy bývají. Dřevěné patro je přístupné po žebříku. Tvoří jej zasazené trámy ve stěnách pokryté deskami, kde stává zvoník. V patře je na trémové konstrukci zavěšen starodávný zvon, snad z původního kostela, který podle místní pověsti „sviňa vyryla ze země“, tedy znovu objevila. Zvonice má do všech čtyřech světových stran prolomená půlkruhově zaklenutá okna, vzhledem ke

své funkci samozřejmě nezasklená. Vrchol konstrukce zdíva zakončuje profilovaná korunní římsa. Masivní stavba je zakončena vyzděnou klenbou s pyramidovou střechou, ve špičce s náznakem lucerny, krytá pálenou taškou bobrovkou. Stavbu završuje železný kříž s Ježíšem Kristem, který je co do počtu sakrálních památek nejčastěji zobrazovaným a nejuctívanějším na Strážnicku. Ukřížovaný a plastiky Panny Marie jsou rovněž součástí kamenného pomníku, postaveného před vchodem do zvonice. Kolem něj je obrubníky vymezen i prostor květinové předzahrádky. Mimo oslavného využití sloužila zvonice ke zvonění proti dešti, k vyzvánění umíráčku, ke svolání věřících atd. Jejím původním posláním bylo však ohlašování požáru, případně i oznamování času. Pokud není starší, lze s určitostí předpokládat, že zde stála od roku 1751 jako splnění tzv. ohňového patentu rakouské císařovny Marie Terezie.

Radějov

Zděná patrová zvonice v Radějově, které se říkalo stará kaple, zasvěcená svatým Cyrilovi a Metodějovi, stávala uprostřed dlouhé návsi nad korytem potoka v blízkosti obecního hostince a původní hasičské zbrojnice, která dnes již nestojí. Zde se obyvatelé Radějova scházeli každou neděli, o svátcích nebo na májové pobožnosti „na modlení“ do doby, než byl postaven kostel. V současnosti na tomto místě, původním prostoru, kde se nacházela zvonice, stojí budova nové hasičské zbrojnice a pěší lávka přes koryto potoka. Ta vznikla přestavbou bývalé obecní kanceláře, která byla postavena po roce 1930 po zboření zvonice.

Zvonice byla jednoduché hranolovité konstrukce, založená na pevném kamenném základu na vrcholu břehu koryta potoka Radějovky. Vznik stavby lze odhadovat do období 2. poloviny 18. století. Půdorysný rozměr stavby mohl být přibližně 320×320 cm. Ke zdění byl použit především lomový kámen a kámen z koryta



Zděná patrová zvonice uprostřed Radějova u hasičské zbrojnice a obecního hostince, okolo roku 1926. Archiv autora.

potoka doplněný pálenými cihlami. Hmotu stavby rozdělovala v polovině plasticky vystoupanutá římsa. V přízemí na jihozápadní straně byl prolomen pravouhlý vstupní otvor orientovaný na severozápad, přístupný po dvou kamenných schodech, který kryly jednoduché svlakové dubové dveře. V přízemní části byl v plášti proražen obdélníkový otvor, který zřejmě sloužil k prosvětlení přízemního prostoru. Podlaha v přízemí zvonice byla vyložená precizně vyskládanými kamennými šlapáky na vyzděném soklu. Do patra zvonice bylo možné vystoupat po mlynářských schodech. Patro tvořily tři zasazené trámy do obvodového zdíva, na kterých byla položena hrubá dubová prkna. V horní části zvonice byly ve všech čtyřech stranách prolomena podlouhlá půlkruhově zaklenutá okna, která nebyla ničím krytá. Vrchol konstrukce zdíva zakončovala fabionová korunní římsa, na které ležel trámový věnec pro krov. Ve vrcholku zdíva byly usazeny dva dubové trámy, na kterých byl zavěšen zvon. Celou stavbu kryla stanová střecha s námětky, kterou původně kryla břidlice, později nahrazená pálenou taškou bobrovkou a omaltovanými hřebenáči v nároží. Z vrcholku střechy vystupoval jednoduchý kovový kříž. V plášti stavby se nad vstupem do zvonice nad římsou nacházela otevřená mělká čtvercová nika s malbou svatých Cyrila a Metoděje s vystouplým dřevěným orámováním ze tří stran, které bylo doplněné

oplechováním proti dešti. Na jihozápadní straně pod okenním otvorem se nacházela mělká obdélníková lehce do oblouku zakončená nika (možná na plastiku svatého). Celá stavba byla omítnutá hliněnou omítkou olíčenou několika vrstvami vápenného mléka. Barevnost omítky byla různá, buď celá bílá, nebo světle modrá či laděná do vídeňské šedi či světle okrová. Prolomené otvory byly zvýrazněny šambránami a nároží lizénami v barvě bílé. Sokl – podrovnávka stavby byla modrá. Kolem stavby se nacházelo dřevěné hrazení – oplocení z hrubších kůlů a hranolů, což je patrné na dochovaných archivních fotografiích. Její typickou zvláštností bylo to, že stála mezi třemi vysokými akáty, což nikde v okolí nebylo možné vidět. Archaičností zvonice připomínala, tak jako ostatní stavby v obci, oblast Hornácka oproti strážnickému Dolňácku.



Patrová zvonice uprostřed Radějova zachycená z koryta potoka, 1925. Foto J. Chlud. Fotoarchiv NÚLK.

Ve vrchní části visel zvon, kterým se ohlašovalo ranní i večerní klekání, poledne, svolávalo na modlení anebo se v čas nebezpečí zvonilo na poplach. Tento zvon byl však během první světové války v roce 1917 rakouskými úřady zrekvírován a odvezen spolu se dvěma zvony z věže kostela na válečnou výzbroj. Jak byla stará zvonice, se nepodařilo zjistit, jelikož nikde nebyl vyznačen letopočet. Ani při bourání se žádný zápis nenašel.

„U zvonice, jak se tehdy říkalo, bylo středisko veškeré mládeže, menší děti se zde hrávaly

na chytanou nebo ‚na čtyři rohy‘ a podobně, starší pak mládež za letních i zimních večerů měla zde své stanovisko, kde se přezpívalo nespočítatelné množství hezkých i nehezkých písniček, při tanečních zábavách mnoho namluvilo o věrnosti až do hrobu, nebo jindy dalo se kvinde věrně lásce a hlavně se zde rodili v bujných hlavách mládeže dovedné a nanejvýš vtipné nápady, jak a komu v dědině provést pořádnou taškařinu, aby se mohla celá dědina srdečně smát a měla o čem mluvit. Této typické stavbě v naší vesnici však nadešel čas a dny jejího trvání byly sečteny. Doposud každý představený obce neboli starosta, musel vlastnit vedle své schopnosti vést obecní záležitosti i dostatečně velkou budovu, kde by umístil i obecní kancelář a zasedací síň, a že tyto místnosti nebyly vždy nejvhodnější. Konečně se obecní zastupitelstvo rozhodlo pro postavení obecního kanceláře, a to na místě tehdejší zvonice. Proto se kaple prodala jako materiál a v létě roku 1930 byla zbourána.“²



Nákres zvonice v Radějově v kronice obce, 1926. Zdroj: Kronika obce Radějov, s. 79.

Radějov – Mlýnky

Zděná patrová zvonice stojící v osadě Mlýnky na katastru obce Radějov je pohledově mladší. Vznikem ji můžeme zařadit do poloviny 19. století. Je situovaná na okraji lesa na konci osady u nejstarší zástavby. Nedaleko od ní, přibližně 90 m západním směrem, protéká Sudoměřický potok, který tvo-

ří hranici se Slovenskem. Jde o hranolovou patrovou stavbu o půdorysném rozměru 216×249 cm (rozměry hran i s podrovnávkou jsou 224×251 cm). Je vyzděna z kamene a pálených cihel na kamenném loži, které bylo postupem doby zpevněno betonem.



Zděná patrová zvonice na konci osady Mlýnky, okolo roku 1936. Archiv autora.

Celá hmota stavby působí kompaktně. V přízemí stavby se nacházely dle archivní fotografie pravouhlé jednoduché vstupní dveře orientované na sever jako celé průčelí zvonice, které kryly vstup do malého prostoru kapličky s oltářem. Průhled do kapličky zajišťoval srdcovitý otvor vyřezaný ve vstupních dveřích. Při opravách zvonice byly tyto pravouhlé dveře o šířce 90 cm vybourány a prostor se otevřel s dozděným půlobloukem nad vstupem. Vnitřní rozměr kapse je 191×200 cm se světlou výškou 200 cm. Kapličku doplňuje vyzděný kamenný oltář s horní hladkou kamennou deskou, nad kterým je situována mělká

nika s plastikou Panny Marie Růžencové. Interiér doplňují textilie a umělé květiny. Vstup dnes kryje malá dřevěná plaňková branka natřená hnědou olejovou barvou. Do obvodového pláště nad kaplí jsou vloženy dva trámy, na kterých leží podlaha patra zvonice z hrubých desek. V ní je také patrný otvor pro provaz ke zvonění. Patro zvonice je přístupné vstupem krytým dvířkami v zadní jižní stěně pomocí žebříku.



Detail malovaného vstupu do kapličky ve zvonici ve Mlýnkách, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Ve zbývajících třech stranách zvonicevého patra (východní, severní a západní) je symetricky prolomeno po jednom půlkruhově zaklenutém okenním otvoru s výrazným závěrečným klenákem a plasticky vystouplou šambránou okolo. Zevnitř jsou kryté dřevěnými žaluziemi osazenými v rámu. Za nimi je vidět osazení závěsu zvonu s vahadlem do dvou dřevěných trámů a elektroinstalace pro zvonění. Provaz pro ruční zvonění chybí. Nad vstupem do zvonice je prolomena mělká,

segmentově zaklenutá nika pro tištěný obrázek Panny Marie Růžencové z Pompejí podávající růženec svatému Dominikovi a svatě Kateřině Sienské, která je krytá sklem.



Současný stav zděné patrové zvonice na konci osady Mlýnky, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Celá stavba je omítnutá vápenocementovou omítkou, nároží zvonice zvýrazňují plastické lizény a podrovnávka. Původní barevnost stavby lze těžko odhadnout, olíčena byla vápenným mlékem a plastické prvky zvýrazněny modrou barvou. Dnes je celá stavba olíčena bílou barvou, podrovnávka zvýrazněna modrou hlinkou s obloučky na horní straně. Oblouk nad vstupem doplňuje strážnický ornament. Vyložená korunní římsa nese čtyřbokou stanovou střechu, zavřšenou ve vrcholku oplechováním s jednoramenným kovovým křížem. Původní krytinou mohla být břidlice, později nahrazena plechem. Současná krytina je pálená taška prejz s omaltovanými hřebenáči na všech hranách. Před zvonící je usazen na kamenné

patce litinový kříž s korpusem Krista, plastikou Panny Marie ve spodní části a nad ní nápis: „Pochválen buď svatý kříž, na němž umřel Pán Ježíš“. Zvonice je udržovaná a zasloužila by si památkovou ochranu.

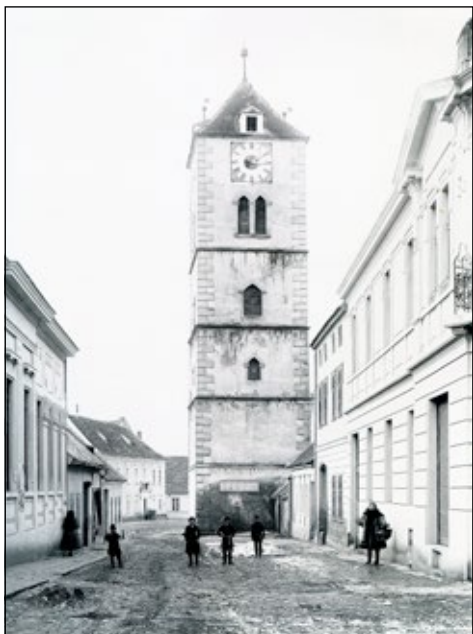


Tištěný obrázek Panny Marie Růžencové z Pompejí podávající růženec svatému Dominikovi a svatě Kateřině Sienské v nice nad vstupem do zvonice ve Mlýnkách, 1995. Foto R. Gajdošík. Fotoarchiv NÚLK.

Strážnice – Bílá věž

Bílá věž ve Strážnici je významná stavební památka v jádru města patrně středověká s pozdější úpravou z počátku 17. století. Původně plnila významnou funkci v rámci fortifikace města ležícího na exponovaném hraničním území, později jako zvonice nedalekého kostela. Je jednou z pohledových dominant města. Věž byla postavena zřejmě kolem roku 1615 a podstatně upravena v 2. polovině 19. století (zejména byla zúžena renesanční okna a upravena do tvaru novogotického lomeného oblouku). Původně

měla věž i dřevěný strážní ochoz, který byl zničen při požáru 1. června 1652 i se střechou. Od roku 1652 neměla vrcholu a roku 1718 při požáru utrpěla znovu, poté byla věž snížena do dnešní podoby. Zlomek původní renesanční sgrafitové výzdoby se dle literatury dochoval na severní fasádě. V historickém jádru města Strážnice, při závěru kostela svatého Martina, je situována volně stojící čtyřboká hranolová věž se zvonicí (campanila)³ s průchozím přízemím. Původně byl u kostela hřbitov uzavřen zdí. Na hřbitově se přestalo pohřbívat v roce 1785 a roku 1799 byla hřbitovní zeď rozebrána.



Bílá věž ve Strážnici, 1903. Autor neznámý. Fotoarchiv NÚLK.

Čtyřpatrová věž je vyzdvížena nad čtvercovým půdorysem o rozměrech 740×750 cm, zakončena jehlancovou (stanovou) střechou se zděnými vikýři, s hrotnicemi, makovicemi a křížem ve výšce 32 m. Do obvodového pláště ze smíšeného, ve vyšších patrech pouze cihlového zdiva (z vnitřní strany neomítnutého) je vložena dřevěná konstrukce trámových stropů pro-

pojených vnitřním dřevěným schodištěm. Průchod přízemím věže je veden zhruba v ose východ – západ, ve směru hloubkové osy přilehlého kostela. Přízemí završuje valená klenba, vstupy do něj vrcholí segmentovým záklenkem. Vchod do věže je veden ze severní strany průchodu, vstupní otvor je pravouhlý s kamenným ostěním a jednokřídlými plnými dřevěnými dveřmi. Při opravách v roce 1948 se zjistilo, že ve zdi v přízemí je zazděné točité schodiště.



Bílá věž ve Strážnici, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Fasádu věže rytmičují v horizontálním směru oběžné kordonové římsy, které opticky oddělují jednotlivá patra věže, a podstřešní profilovaná římsa, nároží celé stavby akcentuje bosáž. Západní průčelí věže je v úrovni druhého nadzemního patra prolomeno pravouhlým okenním otvorem, ve třetím a čtvrtém nadzemním patře vždy jedním okenním otvorem s lomeným záklenkem a imposty, zvonové patro je prolomeno dvěma sdruženými okenními otvory

s lomenými záklenky a imposty, nad které je situován kruhový ciferník hodin. Severní a jižní průčelí věže je v úrovni třetího a čtvrtého nadzemního patra prolomeno vždy jedním okenním otvorem s lomeným záklenkem a imposty, zvonové patro dvěma sdruženými okenními otvory s lomenými záklenky a imposty, nad které je situován kruhový ciferník hodin. Východní průčelí věže je v úrovni druhého, třetího a čtvrtého nadzemního patra prolomeno vždy jedním okenním otvorem s lomeným záklenkem a imposty, zvonové patro dvěma sdruženými okenními otvory s lomenými záklenky a imposty, nad které je situován kruhový ciferník hodin.



Zvon svatý Josef v Bílé věži ve Strážnici, 2021.
Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Ve čtvrtém nadzemním patře Bílé věže je umístěna zvonice. Na jednoduché dubové zvonové stolici jsou zavěšeny dva velké zvony, z nichž ten starší, vzácně zdobený „Svatý Josef“ ulitý roku 1719, byl uchráněn před vojenskými rekvizicemi během obou

světových válek, druhý zvon je „Svatý Antonín“. Třetí menší zvon svaté Barbory je usazen v menší samostatné zvonové stolici v jižním výklenku patra. Kromě nich jsou na zvonové stolici ještě usazeny dva zvonové gongy – cimbály. Zvonění je elektrifikováno. Zvony visely od roku 1652 na dřevěném lešení u kostela, které v roce 1718 také shořelo. Poškozené zvony byly poslány do Brna na přelití a městská rada začala po domech sbírat příspěvky na výlohy, zbytek věnoval velkostatek. Přelité zvony byly zavěšeny na věž už 30. srpna 1719. Oprava věže skončila až roku 1721, nepokryli ji však již šindelem, nýbrž pálenými taškami. Ve věži je umístěn hodinový stroj z roku 1900. Starší hodinový stroj pochází ze začátku 18. století, předtím tam byly zřejmě sluneční hodiny. Zajímavostí je, že věž stojí na nestabilním podloží, proto je nakloněna, údajně až o půl metru. Bílá věž ve Strážnici u kostela svatého Martina je památkově chráněná.



Zvon svatý Antonín v Bílé věži ve Strážnici, 2021.
Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Strážnice – kaple svatého Rocha

Bývalá hřbitovní kaple se zvonící je umístěna na spojnici ulice Školní a Komenského u staré školy ve strážnickém Starém Městě. V roce 1680 byla na tomto místě postavena z vděčnosti za ukončení moru malá kaplička zasvěcená svatému Rochovi. V roce 1746 byly na popud faráře P. Rychlíka vytvořeny plány na přestavbu této kapličky a sama realizace byla provedena do roku 1752, kdy byla kaple posvěcena. Vznikla tak osmiúhelníková kaple se štíhlou vstupní věží, která měla vzhled kostela. Zděný kůr byl opatřen varhanami. Přestavba byla ale provedena velmi nekvalitně, začaly se objevovat trhliny a roku 1782 musela být loď kaple stržena, věž však zůstala neporušená. Kaple byla nakonec zrušena. V roce 1838 věřící přistavili k zachovalé věži menší kapli v dnešní podobě. Dostavěna byla až roku 1843. Obchodník T. Kuča do ní daroval sochu Panny Marie. V roce 1849 byla kaple znovu posvěcena. K věži se zvonící byla poté přistavěna menší loď s obdélníkovým půdorysem a zaobleným kněžištěm. Kolem kaple byl původně bratrský hřbitov, který byl

založen v 15. století, ale bez existence kostela. Byla zde také hrobka hrabat Magnisů. Hřbitov byl v roce 1895 přeložen na dnešní místo za město. V roce 1913 byla vedle kaple postavena školní budova s věžovitým nástavcem, ve kterém je umístěn hodinový stroj se zvonem. V době okupace během druhé světové války zde bylo zřízeno skladiště, proto byla v roce 1949 nutná její oprava. Dostala i nový oltářní obraz, který namaloval Rudolf Kubíček z Uherského Hradiště, a nový zvon darovali místní rolníci.

Kaple svatého Rocha je postavena kněžištěm k západu. Má valenou klenbu s výsečemi, které přecházejí v konchu. V průčelí je věž se žulovým schodištěm na kruchtu v patře věže. Přízemí je zaklenuto křížovou a kruchta pruskou klenbou. Vnější průčelí věže a pláště je členěno pilastry na podnoži římsovými hlavicemi nesoucími kládky a hlavní římsu. Plášť této části stavby je v půdorysu konvexně a konkávně zvlněný a představuje jediný původní zbytek kaple z poloviny 18. století. Samotná věž je hranolová s prolomenými pravouhlými okny



Hřbitovní kaple svatého Rocha se zvonící ve Strážnici, 1903. Autor neznámý. Fotoarchiv NÚLK.

s půlkruhovým záklenkem, otevřená do tří stran. Okna jsou lemována profilovanou šambránou s římsami. Nad okny jsou umístěna kruhová pole akcentovaná profilovanými šambránami pro neosazené hodinové stroje. Fasáda věže je hladká se zaoblenými nárožními, členěná pilastry na podnoží s římsovou hlavicí nesoucí kladí. Výrazná profilovaná podstřešní římsa, která se obloukovitě vypíná nad kruhovými hodinovými poli, nese stanovou stříšku, završenou makovicí a dvouramenný kovový kříž. Věž na severní straně je napojena na zcela rovné jakoby seříznuté jižní průčelí kaple. Severní strana věže je bez okenního otvoru a kruhového pole pro hodinový stroj, který dodnes i s ciferníky chybí. V kapli se konávaly pohřební obřady, v současnosti v den svátku svatého Rocha zde bývá sloužena mše svatá a v době Vánoc instalován betlém. Stavba je památkově chráněná.



Kaple svatého Rocha s věžovou zvonicí ve Starém Městě ve Strážnici, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Sudoměřice

V obci Sudoměřice se veškeré náboženské pobožnosti do dostavby kostela konaly u zvonice. Ve středověku patřily Sudoměřice k farnosti Petrov, kterou založil Petr z Kravař. Po jejím zániku v roce 1704, kdy byl vypálen Petrov i Sudoměřice, byla obec přiřazena pod faru svatého Martina ve Strážnici. V roce 1785 přechází obec pod správu fary Panny Marie piaristického kláštera ve Strážnici. Na mši svatou chodili obyvatelé Sudoměřic v krojích do sousední slovenské Skalice.

Kdy byla zvonice postavena, není známo. Můžeme odhadovat začátek do 1. poloviny 19. století, jelikož už je zaznamenána na indikační skice z roku 1827. Zvonice je situována doprostřed dlouhé návsi nedaleko panského dvora. Půdorysný rozměr stavby je 236×235 cm a je založena na pevném kamenném základě. Hmota hranolové patrové stavby je vyzděna z pálených cihel se zvýrazněným soklem a není nijak složitá. V přízemí je jihozápadně orientovaný vstup do objektu se segmentovým zaklenutím o rozměrech 70×178 cm. Původní dřevěné dveře byly nahrazeny předsunutou ocelovou zárubní s plechovými obdélníkovými dveřmi. V protější stěně je proražen větrací a osvětlovací otvor o rozměrech 15×20 cm, který býval dříve z vnější strany zdoben ornamentem. Přízemní část je zakončena vyzděnou omítnutou klenbou, ve které se nachází malý otvor pro provaz. Klenba je vymalována modrou barvou. V patře zvonice jsou na všechny čtyři strany prolomeny podlouhlé obdélníkové, segmentově zakončené okenní otvory. Přes ně jde vidět trémová vazba pro usazení zvonu. Zdivo v horní části ukončuje vynesená dvoustupňová korunová římsa. Prostor zvonického patra uzavírá bedněný záklop.

Celou stavbu kryje stanová stříška s námetky krytá pálenou taškou bobrovkou doplněná v nároží omaltovanými hřebenáči. Z jejího vrcholku vystupoval patriarší dvouramenný kříž, který byl nahrazený kovovou hrotící zakončenou jetelovým křížem



Dolní konec návsi v Sudoměřicích se zděnou patrovou zvonicí, okolo roku 1900. Foto L. Nopp. Fotoarchiv Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně.



Zděná patrová zvonice na návsi v Sudoměřicích, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.



Závěs zvonu z roku 1847 na sudoměřické zvonici, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

s ondřejským křížem uprostřed. Zvonice je celá omítnutá i v interiéru, nároží zvýrazňují plastické lizény. Podrovnávka společně se vstupními dveřmi má modrou barvu, jinak je celá stavba olíčená na bílo. Nad vstupem je situována mělká obdélníková nika se dvěma plastikami andělů, kterou dnes kryje sklo v kovovém rámu. Zvon s letopočtem 1847 je zavěšen mezi dvěma zazděnými trámy v horní části. Z ramena hlavy závěsu zvonu vede provaz ke zvonění. Před vstupem do zvonice je situován litinový kříž s plastikou Krista, Panny Marie a oválnou cedulí usazený do třídlílného pískovcového soklu. Zvonice by si zasloužila větší údržbu a také památkovou ochranu. Od postavení kostela v obci pozbyla svoji funkci.

Tasov – součást kaple svatého Václava

Mezi hodnotné a dominantní stavby v Tasově patří kaple sv. Václava, postavená v roce 1928 z darů tasovských rodáků žijících v Americe. Ta je situována ve středu návsi. Vysvěcena byla 28. září 1928 u příležitosti oslav milénia sv. Václava. Její součástí je i zděný zvonicevý nástavec. V obci se nachází také jeden z posledních domů s malovaným žudrem – památka lidové architektury z konce 18. století. Zděný nástavec vystupuje plynule nad portálem průčelí kaple jako monolitický hranol, v jehož všech čtyřech stěnách je prolomený obdélníkový otvor, který kryjí dřevěné zvonicevé žaluzie osazené v dřevěném rámu se středovou příčkou. Za nimi je zavěšen zvon, který má elektrifikovaný pohon. V horní části nástavce je umístěn hodinový stroj s ciferníky na všechny strany. Korunní římsa v horní části nese stanovou stříšku s námětky, krytou měděným plechem zakončenou ve vrcholku velkou plechovou bání (makovicí), z níž vystupuje dvojitý jeteľově zakončený kříž. Za druhé světové války byl z kaple odvezen zvon určený k roztavení. Po válce byl nalezen v Hamburku a podařilo se jej vrátit do kaple. V roce 1974 kaple vyhořela. Po tomto požáru byla opravena a uvedena do původního stavu.



Zděný zvonicevý nástavec na kapli sv. Václava v Tasově, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Tvarožná Lhota

Ve Tvarožné Lhotě uprostřed návsi v mírném kopci mezi dvěma cestami dodnes stojí zděná, mírně se zužující čtyřboká zvonice pocházející z konce 18. či z přelomu 19. století. Původně obec do roku 1933 neměla svůj vlastní kostel, proto byla přiřazena k farnímu kostelu svatého Martina ve Strážnici. Koncem devadesátých let 19. století byla obec přičleněna k faře kněždubské. Mimo to se u zvonice odbyvaly veškeré náboženské pobožnosti. Jde o jednoduchou stavbu čtvercového půdorysu usazenou na kamenném loži, později při opravách zpevněnou betonem, s nepravidelnými rozměry stran 310×315×316×333 cm. Vyzděna je z lomového kamene a pálených cihel.

Zvonice je rozdělena na spodní (soklovou) a o něco užší horní část, která se vzhůru mírně zužuje. Části odděluje soklová římsa se zvalbením hrany těla stavby ze všech čtyř stran. Původně zvalbení nebylo ničím



Zděná patrová zvonice na návsi v Tvarožné Lhotě, 1919. Autor neznámý. Fotoarchiv SM UH.

kryté, jen omítkou, později bylo oplechováno. Spodní přízemní část mohutně vyzděná pro vyrovnání úrovně terénu doplňuje vstup o rozměrech 70×150 cm orientovaný na sever se segmentovým záklenkem, který je plasticky zvýrazněný. Vstup kryjí jednoduché dveře. Nad vstupem nad římsou je v plášti situovaná mělká obdélníková nika s obrázkem, která bývala původně oválná. Tu dnes kryje dřevěné orámování doplněné sklem. Nika je z horní části krytá obloukovou plechovou stříškou zakončenou ohnutými půlkulatými listy. Původně pod ní byla zavěšena lucerna na svíce, ta je dnes pověšena níže nad vstupem na ohnuté kovové konzoli přišroubované do zdiva. Obvodové zdivo zvonice je vevnitř rozděleno na dvě patra pomocí zasazených trámů ve zdivu doplněných deskami a přístupné po žebřících. Přízemí stavby je vydlážděno pálenými cihlami. V horní části stavby jsou prolomeny podlouhlé obdélníkové segmentově zakončené okenní otvory do všech čtyř stran,

kteří jsou otevřené a zevnitř kryté kovovou sítkou proti ptactvu, a doplněné plechovým parapetem. Zdivo uzavírá dvoustupňově vynešená korunní římsa. Zvon je usazen mezi dvěma trámy zasazenými v horní části obvodového zdiva, zvonění je elektrifikováno, ale dá se zvonit i ručně.



Současný stav zvonice v Tvarožné Lhotě, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Nad hmotou stavby se vypíná stanová střecha s námětky, krytá pálenou taškou bobrovkou s omaltovanými hřebenači v nároží. Z vrcholku střechy vystupuje oplechovaná hrotice zakončená bání a jednoduchým kovovým křížem. Fasáda stavby je hladká vápenocementová římsa oddělující přízemní soklové patro od zbytku hmoty zvonice, je oplechovaná ze všech čtyř stran. Původní barva vnější omítky byla bílá, případně s odstíny krémové či jemně okrové. Na historické fotografii můžeme ještě vidět ornamentální zdobení kolem vstupu do zvonice a niky nad ním v bílém obdélníkovém poli. V současnosti je po opravě sokl, nárožní

lizény a korunní římsa jsou natřeny v barevném odstínu bílé kávy, stěny stavby jsou bílé. Každou stěnu pod okenním otvorem doplňuje sgrafito s Pannou Marií Svatohostýnskou. Z historické fotografie je ještě patrný malý okenní otvor v průčelí nad sgrafitem. Před zvonící je situovaný kamenný kříž z roku 1884 a malý květinový záhon, celý tento prostor ohraničuje nízké kované oplocení. V roce 1900 zde byl postaven i dřevěný kříž. Stavba není památkově chráněná, což by si zasloužila.



Detail sgrafita Panny Marie Svatohostýnské na stěnách zvonice v Tvarožné Lhotě, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Zarazice

Uprostřed návsi v Zarazicích, současně městské části Veselí nad Moravou, při silnici dodnes stojí zděná čtyřboká zvonice pocházející ze začátku 19. století, která je zajímavá ornamentální výzdobou omítky. Jde o jednoduchou stavbu čtvercového půdorysu usazenou na kamenném loži, pozdě-

ji zpevněnou betonem, o půdorysném rozměru 300×294 cm (s nepravidelnou délkou každé strany), která je rozdělena na spodní a o něco užší horní část. Části odděluje zvalbení hrany těla stavby ze všech čtyř stran, které kryje pálená taška bobrovka položená v maltovém loži ve dvou řadách těsně na sobě. Původně bylo zvalbení kryté plnou pálenou, což dokládá historická fotografie z roku 1928.



Zděná patrová zvonice v Zarazicích bez ornamentální výzdoby, 1928. Autor neznámý. Fotoarchiv SM UH.

Zvonice je vyzděna z pálených cihel, patra odděluje zděná klenba s průlezem, krytá dřevěným záklopem. Přízemí stavby je přístupné pravoúhlým vstupem orientovaným v severozápadní stěně, podlahu kryjí pálené cihly. Ve spodní části pláště zvonice jsou mělké výklenky pro obrazy malované na plechu. Ve výklenku směrem ke Vnorovům je obraz svatých Cyrila a Metoděje, ve směru ke kapli Panny Marie je Nejsvětější

Trojice a k Veselí (aby bylo patrné, do které farnosti se přichází) svatá Alžběta, patronka vnorovské farnosti. Horní část má ve všech čtyřech stranách prolomená podlouhlá, nahoře zaoblená okna bez rámu a skel. Od silnice je přes okenní otvor upevněn velký dřevěný kříž s malovaným plechovým korpusem Krista a cedulkou INRI. Hmota stavby je zakončena vyzděnou klenbou a mírně vynesená fabionová korunní římsa nese stanovou střechu ve tvaru prohnutého čtyřbokého jehlanu (díky námětkům v rozích), na jehož vrcholu je ukotven kovový kříž. Původní dvojitý kříž s jetelovým zakončením a paprsky ve středu se nedochoval. Krytinou je zvolená pálená taška bobrovka s omalovanými hřebenáči v nárožích.



Zvonice v Zarazicích s ornamentální výzdobou, okolo roku 1968. Autor neznámý. Fotoarchiv SM UH.

Všechny hrany stavby jsou plasticky zaoblené a dodávají stavbě na elegantnosti. Celá stavba je omítnutá. Původní barevnost hlíněné omítky bylo tmavě modré podrov-

nání s bílými lizénami v nárožích, šambránami kolem otvorů a římsou. Plochy měly barvu vínově červenou, ale také tmavě okrovou. Obnovená vápenocementová omítka má v současnosti tmavě modré podrovnání a plocha stavby je olíčená bílou barvou. Co ji však činí výjimečnou, je její výzdoba. Barevné štukové výšivkové motivy vycházející ze zdejší tradice, provedené plasticky v omítce obou pater stavby se citlivě a pravidelně obnovují.



Současný stav zvonice v Zarazicích, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Ve věži je usazen zvon z roku 1943 na zvonové stolici, která se skládá ze dvou dubových příček začepovaných do dvou trámů usazených ve zdivu v horní úrovni zvonivcového patra. Původní zvon byl za okupace Němci v dubnu 1942 odvezen do sběru. Z archivních zdrojů⁴ se dovídáme, že vážil 50 kg, spodní průměr činil 44,5 cm a výška 37 cm. Byl zařazen do skupiny A. Současný železný zvon odlil zvonář Rudolf Manoušek roku

1943. Výška zvonu je 40 cm a jeho průměr činí 47 cm. Zvonit se dá ručně i elektronicky. Kolem zvonice se nacházel původně jednoduchý kovový plot usazený v devíti kamenných patkách, ale ten se nedochoval. Dnes je zvonice chráněna proti odstříkání dešťové vody a sněhu pomocí skleněné stěny v ocelovém rámu, která působí zcela negativně. Avšak slouží svému účelu a povrch zvonice je tím chráněn. Je velká škoda, že tato ojedinelá a výjimečná stavba není zapsaná na seznamu kulturních památek.



Závěs zvonu z roku 1943 ve zvonici v Zarazicích, 2010. Foto V. Groš. Fotoarchiv SM UH.

Žeraviny

Zvonice v Žeravinách je situována do prostředí malé návsi jako dominantní objekt obce. Pochází pravděpodobně z konce 18. či přelomu 19. století, jelikož je velmi přesvědčivě zanesena v indikační skice z roku 1827. Hranolová patrová zděná zvonice má půdorysný rozměr 318×320 cm a je založena na pevném kamenném základě. Ke zdění byl použit kámen a pálené cihly. Ve vrcholku stavby se objevují i nepálené cihly. Stavba je rozdělena zvonicevým patrem, které tvoří zasazené trámy pokryté deskovou výplní s otvíravým záklopem pro průlez pomocí žebříku. V přízemí je prolomen v západním směru pravoúhlý vstup do objektu krytý novějšími prosklenými dveřmi. Podlaha byla krytá pálenými cihlami půdovkami, později nahrazenými dlažbou. Zvonicevým patrem je prolomeno ve všech čtyřech stranách segmentově zakončenými podlouhlými okenními otvory, které

jsou otevřené. Ve spodní části mají vystouplý zděný parapet, který kryje oplechování. Kolem otvorů je malbou zvýrazněna malá šambrána. Vrchol zdiva ukončuje vytesaná profilovaná korunní římsa.



Zděná patrová zvonice na návsi v Žeravinách, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Zvonici kryje jehlanová stanová krovová konstrukce s námětky, které dotvářejí zvalbení střechy ze všech čtyř stran. Krytinou je povrchově upravený plech. Lze uvažovat, že původní krovová konstrukce střechy i krytina mohla být jiná. Ve vrcholku střechy vystupuje oplechovaná dřevěná hrotice, na níž je posazena cibulová baň, ze které vychází jetelově zakončený kříž doplněný o dvě ratolesti na dřívku. Po poslední větší rekonstrukci v roce 2009 se opravila i vápenocementová fasáda, která je v dobrém stavu. Sokl – podrovnávka je natřena vínově červenou barvou, střední plocha šambrány, kolem zvonicevých oken jsou běžového odstínu s velmi jemným nádechem do světle růžové a zbytek ploch je bílý.

Nad vstupem je umístěna kamenná deska, v níž je vytesán letopočet 1901. V tomto roce byla zvonice generálně opravována. Ve třech bočních stranách v přízemní části pláště zvonice jsou situovány mělké, segmentově zakončené niky ve spodní straně doplněné plechovým parapetem pro odtok dešťové vody. V nice obrácené na jih je umístěna malba sv. Floriána na zaobleném plechu s textem: „Sv. Florianku chraň nás od častého i věčného ohně“. Ve východní straně je malba sv. Alžběty s textem: „Sv. Alžběto, vzore štědrosti, Bůh tě ozdobil růžemi cnoti“. Obvod kolem malby je doplněn umělými květy růží a listy. V severní straně je umístěna malba sv. Antonína Paduánského s nápisem: „Sv. Antoníne Paduánský oroduj za nás“. Malby vytvořil lidový malíř Arnošt Brázdil.



Závěs zvonu ve zvonici v Žeravínách, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Ve zvonice patře je osazen zvon z roku 1943 na dvou trámech, které jsou přišroubovány k vnitřnímu obvodovému trámovému věnci. Zvonění je elektrifiková-

no, ale dá se zvonit i ručně pomocí kyvadla umístěného pod zvonem a spojeného se srdcem zvonu. Kolem zvonice je malý květinový záhon ohraničený silničními betonovými obrubníky. Na fasádě je nevhodně umístěna trvalá vánoční světelná výzdoba, která ruší pohled na objekt. Zvonice není památkově chráněná. Při další citlivé opravě by bylo dobré některé stavební prvky, konstrukce a technologické postupy přizpůsobit době vzniku, kdy by se mohlo uvažovat o návrhu na zápis památky do seznamu.

Zvonice na Hornácku Hrubá Vrbka

Zvonice v Hrubé Vrbce je situována do prostřed návsi a byla postavena na konci 17. století. Je to jednoduchá hranolová stavba s dřevěným patrem z lomového kamene písčovce na čtvercovém půdoryse o rozměrech 360×356 cm. V přízemní části zvonice je prolomen vstup o rozměru 75×160 cm se segmentovým zakončením orientovaný na severozápad, který kryjí masivní dubové dveře s masivním překladem. Nad vstupem z pláště stavby vystupuje nevelká nadvstupní římsa, nad kterou se původně nacházela mělká nika na plastiku svatého. Ta byla později zazděna.



Zvonice v Hrubé Vrbce při opravě bez fasády, kde je krásně viditelné kamenné zdivo, 1970. Foto J. Tomeš. Fotoarchiv NÚLK.



Zděná patrová zvonice na návsi v Hrubé Vrbce, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.



Závěs zvonu z roku 1694 ve zvonici v Hrubé Vrbce, 1995. Foto R. Gajdošík. Fotoarchiv NÚLK.

Zazděné trámy uvnitř stavby rozdělují dřevěným patrem hmotu na dvě části přístupné po úzkém žebříku. Podlaha zvonice je vyložena z kamene, patro kryjí přibité hrubé desky. V horní části pláště zvonice jsou do všech čtyř stran prolomeny podlouhlé obdélníkové okenní otvory v horní části segmentově zaklenuté, což je dobře patrné při opravě na historické fotografii. Ve spodní části okenních otvorů plastiky vystupuje vnesený kamenný parapet. Horní okraj zdíva ukončuje malá fabionová korunní římsa, na které leží jehlanová střecha krytá břidlicí. V jejím vrcholu vystupuje oplechovaná hrotice, na které je posazena malá makovice a nad ní jednoduchý kříž s jetelovým zakončením a doplněný dvěma páry paprsků v kříži. Celá stavba byla původně neomítnuta, později omítnuta hliněnou, dnes vápenocementovou omítkou. Podrovnávka a nadvstupní římsa je zvýrazněna tmavě modrou barvou, šambrány kolem okenních otvorů a korunní římsa světle modrou a plochy stěn jsou bílé. Původně bylo nároží, šambrány a římsa zvýrazněno lizénami v bílé barvě. Stěny měly barvu světle modrou nebo i světle okrovou.

Závěs bronzového zvonu z roku 1694 je řešen mezi dvěma trámy. Kdo zvon ulil, není známo. Výška zvonu je 70 cm a šířka přibližně 60 cm. V době druhé světové války byl zvon pro válečné účely obci odejmut, ale zůstal zachován, a tak ho obec dostala nazpět. V jeho vnitřní části je nápis, který souvisí s tímto odejmutím.⁵ Z jihozápadního pohledu je na zvonu uprostřed pláště letopočet a nad ním reliéf s vyobrazením madony. Z druhé strany je reliéf ukřižovaného Krista. Zvon není zdobený, má pouze jednoduché linky okolo horní i dolní části pláště a věnce. Dostupnost zvonu je velice obtížná, protože zvonice nemá schody. Do prostoru pod zvon se dá vylézt po úzkém, kolmém žebříku. Povrch zvonu lze vidět postavením se do oken z každé strany.⁶ Zvonice byla původně památkově chráněná, avšak v současnosti v seznamu památek chybí, což je velká škoda.

Javorník

Zajímavou památkou hornáckého Javorníka není jen výjimečná vesnická památková zóna, ale také architektonicky hodnotný (a rovněž památkově chráněný) objekt zvonice. Byla zbudována poblíž dnešního středu obce roku 1733 a společnost jí za ohradní zdi dělal až do roku 1953 funkční evangelický hřbitov. Všechny náhrobní kameny byly přesunuty volně ke zdi, kde si je rodiny rozebraly, nebo dodnes stojí opřeny z vnitřní strany bývalého hřbitova.⁷ Původní nápis s letopočtem o postavení zvonice, který se nacházel na zvonici,⁸ nebyl při rekonstrukci roku 2008 obnoven. Starobylá zvonice prošla v sedmdesátých letech minulého století velkou opravou, kdy dostala novou střechu, interiéry nové nátěry a obnovy se dočkala i venkovní fasáda. Na přímluvu tehdejšího faráře na ni byla umístěna pamětní deska se jmény padlých v první světové válce, která se prve nacházela uvnitř zvonice. Poslední oprava ohradní zdi u zvonice (i jí samotné) byla provedena roku 2008.

Zvonice je umístěna uprostřed obce v údolí. Jedná se o hranolovou stavbu čtver-



Zděná patrová evangelická zvonice v Javorníku, 1960. Foto J. Kovářů. Fotoarchiv NÚLK.

cového půdorysu 400×435 cm, která se směrem vzhůru mírně zužuje. Je rozdělena na dvě části. První je vyzděný sokl, ve kterém je situovaná márnice s valenou klenbou přístupná z prostoru bývalého hřbitova ze severovýchodní strany. Dnes je otevřená, ale lze předpokládat, že ji kryly dřevěné



Prostor márnice pod evangelickou zvonici v Javorníku s náhrobními kameny bývalých evangelických farářů obce, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

dvoukřídlé dveře. Rozměry tohoto vnitřního prostoru jsou 215×232 cm s výškou 200 cm. Zde jsou přenesené tři náhrobní kameny farářů Karla Molnára (1820–1900), který byl důležitou osobou pro tuto evangelickou obec, Jaromíra Stehlíka (1866–1942) a Václava Procházky (1921–1993). Podlaha tohoto prostoru je z vyložených pálených cihel v betonovém loži.

Druhou část zvonice tvoří samotný plášť stavby vyzděný z kombinace kamene a pálených cihel na soklu, který je přístupný po sedmistupňovém schodišti s vyzděnými okraji. V jihovýchodní části je prolomen vstupní, segmentově zakončený obdélníkový vstup krytý novějšími dveřmi s klikou. V horní části zvonice jsou prolomeny do všech čtyř stran dlouhé obdélníkové segmentově zakončené okenní otvory. Patro zvonice je přístupné pomocí žebříku. Plášť zakončuje třístupňová vyložená korunní římsa, na které je usazena stanová střecha krytá pálenou taškou bobrovkou s hřebenáči



Zděná patrová evangelická zvonice v Javorníku, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

v nároží. Ve špičce vystupuje čtyřboká plechová baň naznačující lucernu, z níž se zvedá oplechovaná hrotice s malou makovicí. Zakončena je plechovou plastikou kohouta. Celá stavba je omítnutá. Sokl má barvu tmavě šedou, plášť světle žlutou, římsa a vnitřní omítky jsou bílé.



Závěs zvonu z roku 1897 v patře zvonice v Javorníku, 1995. Foto R. Gajdošík. Fotoarchiv NÚLK.

Zvon z roku 1897 je zavěšen na dvou trámech, které jsou příčně začepovány do dvou vzděných trámů k plášti zdiva. Pohon je elektrifikován. V jihozápadní straně zvonice je mělká nika s osazenou kamennou deskou s vytesanými jmény obětí první světové války. Vedle ní je na zdi osazena černá žulová deska s nápisem: ZVONICE ČESKOBRATRSKÁ CÍRKEV EVANGELICKÁ Z ROKU 1733. Ke zvonici a do prostoru bývalého hřbitova se vchází původní kamennou bránou doplněnou dvoukřídlou dřevěnou brankou.

Kuželov

O době vzniku této stavby nejsou známa žádná data, pravděpodobně pocházela z 1. poloviny 18. století. Dle dochovaných dvou archivních fotografií můžeme stavbu hrubě popsat. Patrová zvonice stávala před domem čp. 21, stejně jako obecní studna sloužící hlavně obecní hospodě. Půdorys hranolové stavby se soklem mohl být přibližně 360×360 cm, převládající kamenné zdivo bylo usazeno na pevném kamenném základu, kolem kterého tekla místní potok

a celá stavba byla omítnuta hliněnou omítkou. Průčelí zvonice bylo otočeno k domu čp. 21 a bylo prolomeno pravoúhlým vchodem ve špaletě. Dveře do objektu mohly být jednoduché deskové. Nad vchodem byla situována segmentově zaklenutá nika pro posvěcenou sošku svatého Floriána. Zvonice bylo prolomeno po jednom půlkruhově zaklenutém otevřeném okně z každé strany. Vyložená korunní římsa nesla čtyřbokou střechu s námětky, završenou plechovou bání s jednoramenným kovovým křížem. Jako krytina zde bylo užito pálené tašky bobrovky s omaltovanými hřebenáči na všech hranách. Možná původní krytinou byla břidlice. Hliněná omítka měla světle žlutý až okrový nádech. Vstup, nika a okenní otvory byly zvýrazněny šambránami, nároží s římsou byly olíčeny vápenným mlékem. V roce 1916 byly zrekvírovány zvony z kostela i zvonice, byl ponechán jen umíráček na kostelní věži. V roce 1923 byl vysvěcen v obecní zvonici na návsi zvon zakoupený ze sbírky Omladiny a z příspěvku Anežky Húserkové, která se stala i jeho kmotrou. Zvon



Zděná patrová zvonice na návsi v Kuželově, 1938. Zdroj: Pavlík, Jan. Kuželov: hornácká dědina pod křídly větrného mlýna. Kuželov: Obec Kuželov, 2005, s. 322.

byl posvěcen v kostele jménem Maria a odnesen mládeží ke zvonici, kde se odbývala slavnost.⁹

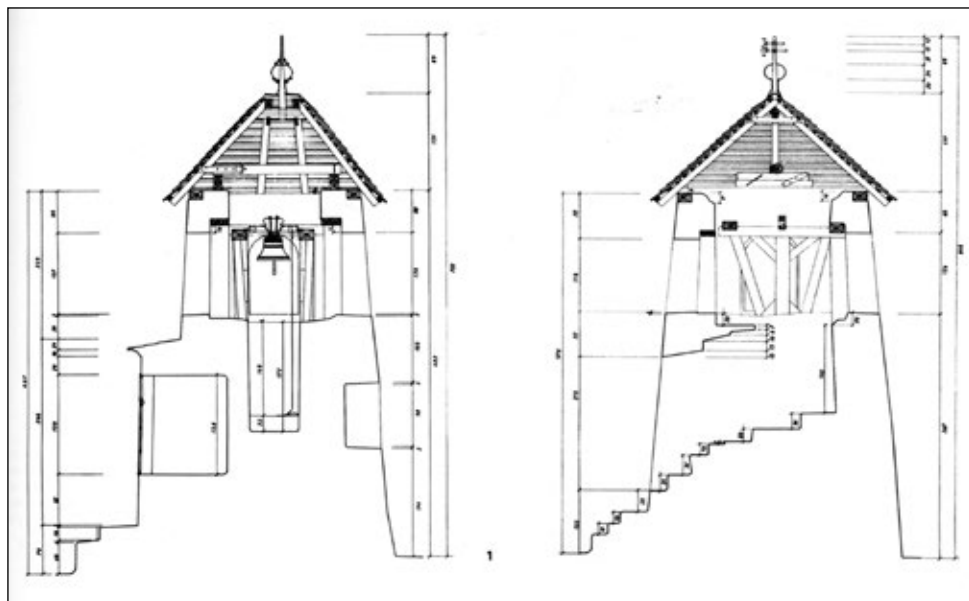
Zvonice a řada dalších domů na návsi byla poškozena při povodni potoka 3. května 1936. Na přelomu let 1939 a 1940 bylo započato s regulací potoka v obci. Důsledkem toho bylo odstranění staré kovárny a zvonice v podzimních měsících roku 1939. Zvon ze zvonice byl uložen v kostele a tam jej potkal stejný osud jako kostelní zvony, které byly za druhé světové války zrekvírovány. Poslední zaznamenání zvoníci byli Pavel Němeček a následně jeho syn Jan Němeček, před nimi starý rod Mičků z čp. 22.¹⁰

Louka

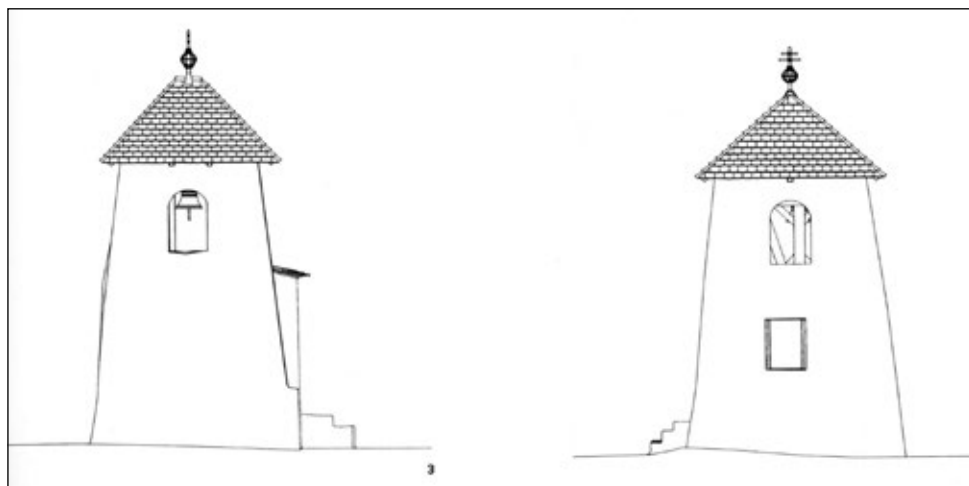
Zvonice v Louce byla jedinou drobnou sakrální stavbou do konce 20. století, kdy byl v obci postaven vlastní kostel. Zvonice je umístěna ve středu obce v dominantním postavení u silnice. Konstrukce je poměrně



Zděná patrová zvonice v Louce, 1933. Fotoarchiv SM UH.



Řezy při zaměření zvonice v Louce v roce 1946. Zdroj: Kurial, Antonín a Kovářů, Věra. Katalog lidové architektury. Část 7., Okres Hodonín. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2007, s. 35.



Pohledy na zvonici v Louce při zaměření v roce 1946. Zdroj: Kurial, Antonín a Kovářů, Věra. Katalog lidové architektury. Část 7., Okres Hodonín. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2007, s. 35.

jednoduchá s nepravidelným půdorysem (360×350×400 cm). Těleso zvonice s mohutnými obvodovými stěnami vyzděnými z nepálených cihel, s dřevěnou konstrukcí závěsu zvonu a valbovou střechou, krytou pálenou taškou – bobrovkou, je dobře ucho-

váno do současnosti. Hmota zvonice působí svou mohutností monumentálně. Estetický dojem zvyšuje v hlíně vymodelované schodiště do podstřeší, kde je uložen zvon. Na čelní stěně zvonice v nise je umístěn oltářík. V pravidelných intervalech je obnovována

fasáda zvonice v typické kombinaci bílé barvy s modrou podrovnávkou. Ornamentální výzdobu na lidové motivy přes čtyřicet let opravovala a doplňovala jedna z nejstarších občanek Louky Anežka Kašpárková (1927–2018). V současnosti ve výzdobě pokračuje její neterň Marie Jagošová.

„Do roku 1911 bylo zvykem zvoniti proti krupobití. Kdykoli se objevily na obzoru zlověstné mraky, běžel na zvonici obecní policajt a výpomocný kostelník lipovský Leonard Sedláček a usilovně zvonil zvonem, jemuž přikládána zázračná moc odháněti krupová mračna. 15/9 1911 zlámal si při česání ovoce pádem Leonard Sedláček vaz a pověřivý tento zvyk vzal za své.“ Péče o zvony a zvonění byly v té době čestnou funkcí, výsadou a povinností. Přesto se někdy mohlo stávat také nemilou povinností a zátěží.¹¹

Strategické umístění kapličky se zvoničkou v centru obce bylo umocněno v roce 1933, kdy byl z iniciativy pozůstalých zřízen v jejím těsném sousedství pomník padlým v první světové válce. Jak si povšimnul kronikář, slavnost 13. srpna 1933 byla slavností výjimečnou. U posvěceného pomníku proběhla polní mše i občanský obřad ukončený hymnou. U pomníku a kapličky se i později konala řada církevních i občanských slavností a obřadů. Vycházela od něho procese, konaly se májové pobožnosti, průvody do farního kostela v Lipově.

„Pro válečné účely byl v obci zabaven jediný zvon, kterým se třikrát denně pravidelně zvonilo, jakož i o pohřbech a jiných příležitostech. Zvon byl ulit v roce 1715 a chráněn památkovým úřadem. Zvon je zdoben jednoduchým ornamentálním vlysem spojující čepce s pláštěm vložený do dvojlinek. Pod nimi je nápis: TENTO ZWON GEST ZLETI KCHWALE S: TROGICE ZNÁKLADEM DO DEDINI LUKI., který začíná na straně zvonu směřující k jihu, podtržen linkou a dalším ozdobným ornamentálním vlysem. Uprostřed pláště na straně k západu se nachází nápis LETA PANE 1715, což je datace. Po její levé straně směrem na sever je reliéf ukřižovaného Krista. Na tomto reliéfu kříže jde vidět i malý nápis INRI. Po

pravé straně na jih má reliéf Madony s dítětem.“¹² „Jeho zvuk je zachycen ve filmu *Mižejíci svět*. Obecní rada, aby zachránila zvon, chtěla provést sbírku barevného kovu ve váze zvonu (asi 71 kg), ale okresní úřad toto omítl. Dne 23. března 1942 ráno bylo jím naposledy zazvoněno a zvon pak byl odvezen na Městský úřad ve Veselí nad Moravou a uložen na zámku. Smutné tváře svědčily o tom, jak neradi se s ním loučili.“¹³ Tak jako kdysi stavba zvoničky a zvuk zvonu symbolicky ukončili utrpení obyvatel v neblahém 16. století, odejmutí tohoto symbolu obce předznamenalo nové utrpení a zásadní společenské změny – definitivní konec starých časů. Několik odvážných mladíků jej však podle vyprávění pamětníků ze zámku odcizilo, a tak zachránilo.¹⁴



Zděná patrová zvonice na návsi v Louce, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Obnova stanové střechy s keramickou pálenou taškou provedená na počátku 21. století nerespektovala původní poměrně jednoduché a tradičně řešené zastřešení stavby.

Současný stav svými přesahy zcela rozrušil tvar střechy. K pohledové destrukci přispělo i řešení plochy kolem zvonice nevhodnou betonovou dlažbou. Celek je předmětem pozornosti turistů a fotografů, často se objevuje na stránkách časopisů, propagujících památkové stavební hodnoty oblasti Slovácka. Zvonice je památkově chráněná.



Ornamentem zdobené průčelí kolem výklenku zvonice v Louce, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.



Závěs zvonu z roku 1715 ve zvonici v Louce, 1995. Foto R. Gajdošík. Fotoarchiv NÚLK.

Malá Vrbka

Zvonička se nachází uprostřed obce před místním obecním úřadem a byla vystavěna v roce 1949. Její vzhled měl napodobit kostel. Zvonice s přízemní kaplí je jednoduchá hranolovitá stavba, která se nachází ve středu návsi v blízkosti potoka. Je vyzděna z pálených cihel o půdorysném rozměru 282×320 cm se zvýrazněným soklem. Vstup do objektu je situovaný ze západní strany, prolomený v pravém úhlu a krytý jednoduchými dveřmi. Patra zvonice jsou přístupná po mlynářských schodech a žebříčích.



Zděná patrová zvonice na návsi v Malé Vrbce, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Hmota stavby je vysoká, průčelí zvýrazňuje zakulacený štít, ze kterého vystupuje věžička ve tvaru lucerny krytá jehlanem a zakončená makovicí s kovovým křížem. V horní části pláště jsou na tři strany umístěné ciferníky hodin. Okna mají podobu gotického lomeného oblouku, v průčelí je dvojitě. Otvory kryjí dřevěné zvonicevé žaluzie. Celou zvonici kryje sedlová střecha



Závěs zvonů z roku 1735 a 1945 ve zvonici v Malé Vrbce, 1995. Foto R. Gajdošík. Fotoarchiv NÚLK.

s pálenou taškou bobrovkou, doplněná o okapový systém. Vchod je zvýrazněn zděnou pultovou stříškou, kterou podpírají dva jednoduché sloupy. V horním zvonicovém patře visí dva bronzové zvony. Starší zvon, zasvěcený sv. Václavovi, dříve visel v původní zvonici vybudované v roce 1789, která stála před domem čp. 32. Kvůli regulaci potoka byla roku 1940 zbourána. Byla postavena nová dřevěná zvonice, ale ta nebyla vyhovující. Roku 1949 byla postavena nynější zvonice. Mladší zvon byl ulit roku 1945.¹⁵ Starší zvon má uprostřed pláště neidentifikovatelný reliéf směřující na východ a jeho výška je přibližně 32 cm a průměr asi 55 cm. V horní části pláště na téže straně je umístěn nápis S. WENCESLAI ORA PRO NOBIS vložený na jednoduchou linku, pod kterou se táhne ornamentální vlys. Na opačné straně zvonu směrem na západ se nachází uprostřed pláště reliéf svatého Václava. Po obvodu věnce ze západního pohledu je nápis S. K. IN BRUNN 1735 mezi dvěma linkami. Nápis i reliéfy jsou ve špatném stavu. Celá stavba je omítnutá v bílé barvě s výrazným modrým podrovnáním. Část bočních stěn je světle modrá. Nad vstupem se nachází i mělká obdélníková nika.

Nová Lhota

Zvonice v Nové Lhotě je soustředěna do středu obce na návsi, v blízkosti nákupního střediska a obecního úřadu. Jedná se o jed-

noduchou hranolovitou stavbu vyzděnou z lomového kamene (pískovce) o půdorysném rozměru 360×375 cm a celkové výšce přes sedm metrů. Hmota kamenného zdiva je pravidelná a velmi precizně vyzděná.

V přízemí v čelní části orientované na jihozápad je prolomen jednoduchý obdélníkový vstup krytý kovanými dveřmi doplněný sítkou. Patro zvonice je přístupné po mlynářských schodech. V horní třetině stavby jsou prolomeny do všech čtyř stran otevřené pravoúhlé okenní otvory s výplní z kovaných mříží doplněných sítkou proti ptactvu. Vyložená korunní římsa nese čtyřbokou střechu s námětky, završenou jedno-ramenným kovovým křížem. Jako krytiny je zde užito pálené tašky bobrovky s omaltovanými hřebenači na všech hranách.



Zděná patrová zvonice na návsi v Nové Lhotě, 1995. Foto R. Gajdošík. Fotoarchiv NÚLK.

Původně byla stavba neomítnutá, počátkem 20. století dostala omítku a její údržba se omezila na občasný nátěr. Na



Současný stav zvonice v Nové Lhotě, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.



Zvon ve zvonici v Nové Lhotě, 1995. Foto R. Gajdošík. Fotoarchiv NÚLK.

fotodokumentaci ze čtyřicátých let 20. století je patrná neudržovanost stavby. Po roce 1945 byla několikrát opravována. Převažoval názor, že by stavba měla být omítnutá, avšak řada místních zdůrazňovala přiznání precizního kamenného zdění. Před několika lety prošla zvonice opravou, dostala lehký vápenocementový špic v odstínu světle žluté barvy, vstupní a okenní otvory dostaly šambrány olíčené vápenným mlékem stejně

jako korunová římsa. Přízemí zvonice je vydlážděno z kamenných šlapáků. V jednoduché dřevěné zvonové stolici je osazen jeden zvon, který nemá elektrický pohon. Z ramena vahadla zvonu vede provaz do přízemí, odkud se ručně zvoní. Zvonice by si zasloužila památkovou ochranu.

Suchov

Původní zvonice v Suchově stála na stejném místě jako současná. Její vznik můžeme datovat na přelom 18. a 19. století. Byla to jednoduchá hranolová stavba, která se směrem vzhůru mírně zužovala. Čtvercový půdorys o rozměrech přibližně 300×300 cm byl položen na zpevněném kamenném loži. Stěny byly precizně vyzděny z lomového kamene a pálených cihel. Tato původní zvonice se velmi podobala zvonici v Blatničce.

Vstup do zvonice byl prolomen v pravém úhlu směrem na západ, který kryly jednoduché svlakové dubové dveře. Patro zvonice prolamovaly z každé strany půlkruhově zakončené okenní otvory, které byly otevřené a zvýrazněné šambránou. Přízemí zvonice bylo vyloženo nasucho položenými kamennými šlapáky. Do obvodového pláště byly vloženy trámy, na kterých ležela podlaha patra zvonice z hrubých desek. Přístupné bylo po mlynářských schodech. Ve zvonici visel zvon mezi dvěma jednoduchými tesanými trámy uloženými v horní části zdva pláště. Z ramena vahadla zvonu vedl provaz pro zvonění. Plášť byl zřejmě zakončen římsou, na které byla položena stanová střecha krytá břidlicí. Z vrcholu střechy vystupoval kovaný kříž. Zvonici kryla zevnitř i vně hliněná omítka olíčená několika vrstvami vápenného mléka. Lze uvažovat o různých barevných variantách zvonice či výzdobě (lizény, šambrány, podrovnávka), které dnes už nezjistíme. Zbořena byla v roce 1920. Prostor kolem zvonice doplňovaly vzrostlé lípy.

Jednoduchá stavba patrové zvonice, která dnes stojí uprostřed obce v mírném kopci, byla postavena a slavnostně vysvěcena v roce 1922 na místě původní zvonice. Tato



Náves se zvonící v Suchově, okolo roku 1910. Autor neznámý. Fotoarchiv SM UH.

drobná zděná stavba je usazena na vyzděném soklu (420×420 cm) tmavé barvy. Půdorysný rozměr zvonice je 410×412 cm. Stavba je jednoduchá hranolovitého tvaru vyzděná z pálených cihel, rozdělená kordonovou římsou na dvě části. Římsa je ze všech stran zvalbená a krytá oplechováním. V přízemí je situován malý oltář s několika židlemi a párem malých lavic. Podlahu tvoří dlažba. Vstup do objektu byl zachován ze západní strany, který kryjí dvoukřídlé kasetové dveře. V obvodovém plášti je ze severní a jižní strany umístěno jednokřídlé okno s plechovým parapetem. Zvonicové patro je přístupné po žebříku pomocí krytého záklopu. Ve zvonicovém patru jsou prolomeny do všech čtyř stran obdélníkové okenní otvory, které kryjí dvoukřídlé okenní rámy se zvonicovými žaluziemi a plechovým parapetem ve spodní části. Plášť zvonicového patra doplňuje drobná římsa, nad kterou vystupuje vyložená korunní římsa, na níž leží stanová střecha doplněna zvalbením pomocí námětků. Krytinou je břidlice a ve vrcholku střechy vystupuje jednoduchý kovový kříž s jetelovým zakončením. Celá stavba je omítnutá, vstupní i okenní otvory kryjí plastické šambrány, nároží lizény v barvě ví-



Zděná patrová zvonice v Suchově postavená v roce 1920 na místě původní, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

deňské šedi společně s římsami. Plochy stěn jsou natřeny světle modrým odstínem a přízemí doplňuje pásová bosáž. Uvnitř zvonice



Zvon z roku 1810 ve zvonici v Suchově, 1995.
Foto R. Gajdošík. Fotoarchiv NÚLK.

je zavěšen původní zvon z roku 1810, jehož autorem je Wolfgang Straub, který měl svou dílnu v Olomouci.¹⁶ Přístup ke zvonu je velice obtížný. Po žebříku se dá vylézt pouze z jedné strany, nejde tedy vidět polovina zvonu. Za druhé světové války byl zvon odvezen pro válečné účely. Po skončení války byl zvon navrácen obci. Horní část pláště je zdobená ornamentálním vlysem, nad nímž je latinský nápis: „GEORGIO SACRATA EST a IN“, který je umístěn mezi dvojlinky. Druhý německý nápis: „Z 1810 NACH SVCHOWIE a NICH“ se nachází v dolní části pláště umístěn nad dvojlinkou. V zadní části lze vidět uprostřed pláště reliéf, který pro nedostupnost nelze identifikovat. Na přední části pláště uprostřed je vyobrazení svatého Jiří na koni s oštěpem, bojujícím s drakem.

Vápenky

Osada Vápenky, dnes patřící správou pod obec Nová Lhota, vznikla na hranici dvou tehdejších panství: ostrožského (patřícího Lichtenštejnům) a strážnického (patřícího Magnisům). Původně se zde v 18. století těžil vápenec pro potřeby sklárny v Květné. Kromě těžby vápna se místní lidé živilí prací v lese a pálením dřevěného uhlí. Řada dělnických domků se zachovala dodnes a tyto tradiční stavby jsou chráněny jako památková zóna. Stavby doplňovala i zvonice. Původní, zřejmě roubená, která stála pod hájenkou, se nedochovala. Nyněj-



Kaplička Povýšení svatého Kříže se zvonicí ve Vápenkách, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

ší kapličku Povýšení svatého Kříže se zvonicí nechal postavit v roce 1903 v zahradě bývalé magnisovské hájovny Jan z Lichtenštejna. Stala se dominantou Vápenek a pravidelné zvonění v ní zajišťovali dobrovolníci až do roku 1980. Každý rok v září na slavnost Povýšení svatého Kříže se ve Vápenkách konají hody. Při této příležitosti se u kaple slouží slavnostní mše svatá. Samotná stavba je jednoduchého obdélníkového půdorysu o rozměrech 410×260 cm, posazená na kamenném základu a vyzděná z pálených cihel. Průčelí stavby prolamuje výklenek samotné kaple, v němž je situovaný oltář a velký kříž s plastikou Krista. Před výklenkem je předsazen polovalbový dřevěný vikýř podepřený na každé straně párem řezbářsky opracovaných opěr. Je částečně bedněný do půlkruhu, což dodává výklenku na mohutnosti. Z jeho vrcholku vystupuje plechový kříž. Hmota stavby se směrem nahoru mírně zužuje a vrchol konstrukce vynáší třístupňová římsa. Na

rámové dřevěné zvonové stolici v patře stavby. Kolem zvonice probíhá nízký kovový plot s brankou proti vstupu usazený v betonovém obrubníku. Prostor mezi stavbou a plotem je vysypán přírodním kamenivem kačírkem. Zvonice působí slohově elegantním dojmem a dotváří kolorit zástavby návsí. Stavba není památkově chráněná, byť by si ochranu zasloužila.



Zvon ve zvonici ve Velké nad Veličkou, 1995. Foto R. Gajdošík. Fotoarchiv NÚLK.

V ostatních neuvedených obcích stojí kostely, které se svými zvony usazenými ve věžích převzaly veškerou funkčnost původních zvoníc. Zajímavé je, že se v některých pramenech objevují zmínky o zvonech zavěšených mezi dvěma větvemi stromů nebo dřevěné rozsoše. Avšak do dnešních dnů se roubená zvonice v této vymezené oblasti nezachovala. S politováním lze konstatovat, že mnohé ze zbouraných a historicky cenných zvoníc mohly klidně stát, kdyby v určitých případech nebylo negativního budovatelské-

ho myšlení tehdejších představitelů obcí či špatného technického stavu objektů (Blatnička, Kněždub, Kozojídky, Kuželov, Radějov). V současnosti se můžeme setkat se zvonnicemi či usazenými zvony v nástavcích na hasičských zbrojnicích či školách.



Zvonicový nástavec s hodinami na staré škole ve Strážnici, 2021. Foto J. Káčer. Fotoarchiv SM UH.

Poznámky:

- 1 Státní okresní archiv Hodonín, fond AM-VM č. 179. „Při novém přezkoumání podání o přihlášení zvonu č. 38, Milokošť, kaple, váha 48 kg, výška 41 cm, šířka 42 cm, 1717, byl tento jako C označený zvon na vaši žádost přepsán do skupiny D. V souladu s tím nebude tento zvon odvezen.“
- 2 Ukázka z kroniky obce Radějov digitalizované a uložené na místním obecním úřadu, s. 281–282.
- 3 Campanila nebo též kampanila (z italského campanile a campana – zvon) je zvonice tvaru věže s kruhovým nebo čtvercovým půdorysem, situovaná obvykle v blízkosti

- podélné strany chrámového půdorysu. Moderní kampanily často obsahují místo zvonů zvonkohry, např. šikmá věž v Pise, zvonice u baziliky svatého Marka v Benátkách.
- 4 Státní okresní archiv Hodonín, fond AM-VM, č. 179.
 - 5 Nápis psaný světle zelenou barvou vznikl zřejmě kvůli přehlednosti, která obec svůj zvon odevzdala. Je zde poznamenáno, odkud zvon pochází: „Hrubá Vrbka po. okr. Hodonín“.
 - 6 Státní okresní archiv Hodonín, Pamětní knihy obce Hrubá Vrbka, zn. fondu Oú – HV, inv. č. 1, 1923 až 1973.
 - 7 S a m e k, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska*. 2, J/N. Praha: Academia, 1999, s. 35.
 - 8 K u č a, Karel. *České, moravské a slezské zvonice*. Praha: Libri, 1995, s. 258. Ve své knize chybně uvádí datum vzniku zvonice (1783).
 - 9 P a v l í k, Jan. *Kuželov: hornácká dědina pod křídly větrného mlýna*. Kuželov: Obec Kuželov, 2005, s. 84.
 - 10 Tamtéž.
 - 11 M i č k a, Antonín a kol. *Louka ve staletích*. Louka: obec Louka v nakladatelství Albert, 2016, s. 302.
 - 12 S a m e k, Bohumil. c. d., s. 419.
 - 13 M i č k a, Antonín a kol. c. d., s. 302–303.
 - 14 Byl to F. Sečkář z č. 218, F. Sedláček z č. 81, A. Maňák z č. 24 aj. Sedláček z č. 270. F l o r i á n o v á, Olga. *Drobné sakrální objekty na Strážnicku*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 1996, s. 34–40.
 - 15 F l o r i á n o v á, Olga. Drobné sakrální objekty na Hornácku a v okolí Strážnice III. Zvonice. *Malovaný kraj* 39, 2003, č. 3, s. 16–17.
 - 16 F l o r i á n o v á, Olga. Drobné sakrální objekty na Hornácku a v okolí Strážnice IV. Zvony. *Malovaný kraj* 39, 2003, č. 4, s. 23.

Prameny:

Státní okresní archiv Hodonín, Pamětní knihy obce Radějova založená v roce 1951; fond AM-VM, č. 179; Pamětní knihy obce Hrubá Vrbka, zn. fondu Oú – HV, inv. č. 1, 1923 až 1973.

Literatura:

B á č o v á, Marie et al. *Obnova okenních výplní a výkladců*. Praha: Národní památkový

ústav, ústřední pracoviště, 2010. 147 s. Odborné a metodické publikace; sv. 38.

- B e r á n k o v á, Helena a R y c h l í k, Břetislav, eds. *Javorník 650*. Brno: Větrné mlýny, 2000. 146 s.
- B r o u č e k, Stanislav a J e ř á b e k, Richard, eds. *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta, 2007. 3 sv.
- D i r l a m, Martin. *Stavební truhlářství: tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada, 2013. 112 s. Stavitel.
- D o s o u d i l, Martin. *Velká nad Veličkou: století proměn městečka „Veliká“ (od počátků do roku 1945)*. Velká nad Veličkou: Obec Velká nad Veličkou, 2007. 286 s.
- F l o r i á n o v á, Olga. *Drobné sakrální objekty na Strážnicku*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 1996.
- F l o r i á n o v á, Olga. Drobné sakrální objekty na Hornácku a v okolí Strážnice III. Zvonice. *Malovaný kraj* 39, 2003, č. 3, s. 16–17.
- F l o r i á n o v á, Olga. Drobné sakrální objekty na Hornácku a v okolí Strážnice IV. Zvony. *Malovaný kraj* 39, 2003, č. 4, s. 23.
- Fotografie z Nové Lhoty*. Nová Lhota: Obec Nová Lhota v nakladatelství Albert, 2017. 94 s.
- F r o l e c, Václav. *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno: Blok, 1974. 399 s.
- F r o l e c, Václav, H o l ý, Dušan a J e ř á b e k, Richard, eds. *Hornácko: život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno: Blok, 1966. 615 s.
- F r o l e c, Václav a V a ř e k a, Josef. *Lidová architektura: encyklopedie*. Praha: Grada, 2007. 427 s.
- H r d o u š e k, Vít. *Lidová architektura jihovýchodní Moravy: obrazový průvodce od Chřibů po Bílé Karpaty, od Břeclavi ke Zlínu*. Modrá u Uherského Hradiště: Škola vesnice, 2001. 100 s.
- K o u ř i l, Jan a B u b e n, František. *Truhlářství: tradice z pohledu dneška*. Praha: Grada, 2003. 250 s. Stavitel.
- K o v á ř ů, Věra. *Kamenný dům: (doprovodná publikace ke stejnojmennému filmovému dokumentu)*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2005. 50 s. Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice; II. řada – díl III.
- K u č a, Karel. *Zvonice českých venkovských kostelů*. Praha: Státní ústav památkové péče, 1994. xxi–xl.

- K u č a, Karel. *České, moravské a slezské zvonice*. Praha: Libri, 2001. 379 s.
- K u d a, Dalibor. *Příběh strážnické věže*. Strážnice: Roman Kuda – ApolloTrans, 2013. 46 s.
- K u r i a l, Antonín. *Katalog lidové architektury. Část 1., Okres Gottwaldov*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1978. 77 s.
- K u r i a l, Antonín. *Katalog lidové architektury. Část 5., Okres Uherské Hradiště*. Brno: Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, 1986. 58 s.
- K u r i a l, Antonín a K o v á ř ů, Věra. *Katalog lidové architektury. Část 7., Okres Hodonín*. Brno: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2007. 120 s.
- L u n g a, Radek a S o l a ř, Jaroslav. *Kostelní věže a zvonice: kampanologie, navrhování, poruchy, rekonstrukce a sanace*. Praha: Grada, 2010. 172 s. Stavitel.
- M á č e l, Otakar a V a j d i š, Jaroslav. *Slovácko: architektonický vývoj vesnice*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1958. 236 s. [120] s. obr. příl. Česká architektura. Velká řada; sv. 2.
- M e n c l, Václav. *Lidová architektura v Československu*. Praha: Academia, 1980. 630 s. [32] s. barev. obr. příl.
- M i č k a, Antonín. *Louka 1046-1996: 950 let hornácké obce*. Louka: Obecní úřad, 1996. 63 s.
- M i č k a, Antonín a kol. *Louka ve staletích*. Louka: obec Louka v nakladatelství Albert, 2016. 501 s.
- N e k u d a, Vladimír, ed. *Veselsko*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1999. 590 s.
- N i e d e r l e, Lubor. *Ves, obydlí a dvůr*. In: Niederle, Lubor, ed. *Moravské Slovensko. Svazek II*. Praha: Nákladem Národopisného Musea Československého, 1922, s. 41–96.
- P a j e r, Jiří a kol. *Kněždub: minulost a současnost obce*. Kněždub: Obec Kněždub, 2011. 319 s.
- P a j e r, Jiří a kol. *Radějov: minulost a současnost obce*. Radějov: Obec Radějov, 2012. 383 s.
- P a v l í k, Jan. *Kuželov: hornácká dědina pod křídly větrného mlýna*. Kuželov: Obec Kuželov, 2005. 341 s.
- P a v l í k, Jarko. *Hrubá Vrbka*. Hrubá Vrbka: Obec Hrubá Vrbka v nakl. Albert, 2011. 368 s.
- S c h u b e r t, Alfréd. *Péče o výplně historických okenních a dveřních otvorů*. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2004. 93 s. Odborné a metodické publikace; sv. 29.
- Š e b e s t a, Vít. *Sudoměřice: dějiny obce*. Sudoměřice: Petr Brázda spolu s Obcí Sudoměřice, 2012. 328 s.
- Š e f c ů, Ondřej. *Architektura: lexikon architektonických prvků a stavebního řemesla*. Praha: Grada Publishing, 2013. 256 s.
- Š i m š a, Martin a kol. *Muzeum vesnice jihovýchodní Moravy: průvodce muzejní expozicí*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2006. 283 s.
- Š k a b r a d a, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha: Argo, 2003. 395 s.
- T i t s c h e r, Franz. *Stavitelství: tradice c. k. stavebnictví*. Praha: Grada, 2002. [300] s.
- U ř i č á ř, Josef. *Kněždub*. Kněždub: Obecní úřad v Kněždubě, 1994. 64 s.
- Veselí nad Moravou na pohlednicích a fotografiích 1890/2002*. Veselí nad Moravou: Město Veselí nad Moravou, 2002. 149 s.
- Veselí nad Moravou: na pohlednicích a fotografiích z první poloviny 20. století. II*. Veselí nad Moravou: U vydavatelství Chludil vydalo Město Veselí nad Moravou, 2005. 159 s.
- V o n d r u š k o v á, Alena a V o n d r u š k a, Vlastimil. *Vesnice*. Praha: Vyšehrad, 2014. 199 s. Průvodce českou historií.

Elektronické zdroje:

- Historie – Liděřovice. [online]. Dostupné z: <http://www.vnorovy.cz/images/dokumenty/historieliderovic.pdf>.
- Historie obce: Liděřovice, bývalý politický okres Hodonín. [online]. Dostupné z: http://www.soupisnamatek.com/okres_hodonin/foto/liderovice/liderovice_historie.htm.
- Kronika obce Blatníčka z let 1923–1929. [online]. Dostupné z: <http://www.obecblatnicka.cz/historie-a-soucnasnost/kronika/63-kronika1>.
- Kronika obce Blatníčka z let 1930–1938. [online]. Dostupné z: <http://www.obecblatnicka.cz/historie-a-soucnasnost/kronika/64-kronika-1930-1938>.
- Kronika obce Blatníčka z let 1938–1949. [online]. Dostupné z: <http://www.obecblatnicka.cz/historie-a-soucnasnost/kronika/65-kronika-1938-1949>.

MISTR TRADIČNÍ RUKODĚLNÉ VÝROBY ZLÍNSKÉHO KRAJE ZA ROK 2021

Romana Habartová, Krajský úřad Zlínského kraje

V úterý 7. září 2021 se v Uherském Hradišti uskutečnilo již po desáté slavnostní ocenění mistrů řemesel z území Zlínského kraje, které se od roku 2018 odehrává v historických prostorách uherskohradištské Reduty společně s předáváním titulu města Uherské Hradiště – Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj tradiční rukodělné výroby na území Uherskohradištska.

I tentokrát připravili pořadatelé (město Uherské Hradiště, Zlínský kraj a jeho příspěvková organizace s pověřeným pracovištěm – Centrem péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje) slavnostní okamžiky pro stovku hostů, za decentního přispění moderátora Jana Pášmy a velmi příjemného hudebního doprovodu cimbálové muziky Ohnica z Uherského Hradiště s uměleckým vedoucím Janem Káčerem.

Přítomné obecnstvo přivítali hejtman Zlínského kraje Ing. Radim Holíš a členka rady ZK zodpovědná za kulturu a školství Ing. Mgr. Zuzana Fišerová, Ph.D., a starosta a místostarosta města Uherské Hradiště Ing. Stanislav Blaha a PhDr. Ivo Frolec, který je současně ředitelem spolupořádajícího Slováckého muzea. Velmi příjemné zpestření celého slavnostního odpoledne představují krátké filmové medailony vyrobené regionálním televizním studiem TVS Uherské Hradiště, díky kterým mají přítomní možnost alespoň letmo nahlédnout do tvůrčí dílny všech nominovaných kreativních osobností.

První část programu byla tradičně věnovaná představením oceněných regionálních tvůrců, z nichž těmi nejlepšími v roce 2021 byli Soňa Kölblová z Uherského



Ocenění výrobci titulem Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a Cenou Vladimíra Boučka při slavnostním předání v uherskohradištské Redutě dne 7. září 2021.

Ostrohu (práce s textiliemi – šití a zdobení tradičního lidového oděvu), Ing. Jiří Mahr z Uherského Hradiště – Mařatic (práce se dřevem – řezbářství, soustružení dřeva, vylévání kovem) a Jiří Machaníček z Uherského Hradiště. Ten získal Čestné uznání za celoživotní přínos v oblasti práce se dřevem – sekernictví, tesařství.

Druhá část programu byla věnovaná ocenění Mistr tradiční rukodělné výroby, mezi něž byli v roce 2021 nominováni: Jiří Galuška z Ostrožské Nové Vsi (výroba hudebních nástrojů – cimbálů), Pavel Hirka ze Zlína (práce s přírodními pletivy – košíkářství), Soňa Kölbllová z Uherského Ostrohu (práce s textiliemi – šití a zdobení tradičního lidového oděvu), Jarmila Kraváčková z Babic (práce z textilních vláken – výšivky), Anna Krocová z Vizovic (drobné zvykoslovné předměty – výroba tradičních vizovických batikovaných kraslic), Ing. Jarmila Kvasničková z Chvalčova (práce se dřevem – truhlářské a stolařské práce, řezbářství a soustružení), Miriam Prokopová z Prakšic (práce s textilními vlákny – tkaní na desce) a Jan Vysloužil z Rudic (práce se dřevem – řezbářství).

Mistrem tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje pro rok 2021 byli vyhlášeni Jiří Galuška, Anna Krocová a Jan Vysloužil.

Jiří Galuška (*1956)

Ostrožská Nová Ves

Výroba hudebních nástrojů – cimbálů

Jiří Galuška se narodil v Ostrožské Nové Vsi do muzikantské rodiny. Od mládí hraje na akordeon, kytaru a cimbál, na který jej učil hrát cimbalista Milan Maňásek. Za cimbálem jsme jej mohli vidět v muzice Mojmíra Vlkojana z Vracova, v muzice Michala Miltáka ze Strážnice, několik let působil v kapele Moravia. Vyučil se automechanikem, a protože je mimořádně zručný, prošel řadou řemesel, která mu přinesla potřebné zkušenosti. Na cimbál pravidelně hraje od svých 28 let. A tehdy zjistil, že je bude mu-



Jiří Galuška ve své dílně.

set umět i opravovat, což se i potvrdilo. Jeho talent mu přinesl zakázky na opravy dalších cimbálů a to ho nakonec přivedlo k vybudování dílny s rozměrnými truhlářskými nástroji. Opravám se díky velkému počtu zakázek začal důkladně věnovat. Jiří Galuška zjistil, co všechno je pro kvalitní rekonstrukci cimbálu nezbytné, a proto využil povolení vykonávání malých živností a od roku 1986 se opravami zabývá oficiálně. Tato umělecko-řemeslná práce jej úplně pohltila, proto v říjnu 1989 odešel ze zaměstnání z podniku Let Kunovice a začal se opravám cimbálů věnovat na plný úvazek. Při nich se dokonale seznámil s konstrukcí a stavbou nástroje. Spolu s dalším výrobcem cimbálů Vladimírem Holišem (Kozlovice-Palkovice) absolvoval v roce 1991 exkurzi do budapeštské firmy Kozmosz Bohák, kde měl možnost se detailně seznámit s výrobou nástroje. Získal zde řadu cenných informací, ze kterých čerpá dodnes. Nejstarší jím opravený cimbál od výrobce Magyorsi Gyula byl

zkonstruován v roce 1892. V roce 1992, kdy se začal zabývat výrobou vlastních cimbalů, se poptávka po jeho hudebních nástrojích stále zvyšuje. Používá řadu technických inovací, např. vyklínování čel, formu pancíře a zvýšené kobylky. Jeho cimbalý jsou cenově dostupné, proto si nástroj právě u něj mohou dovolit i začínající cimbalisté.

Výroba nového cimbalu konstruovaného z jednotlivých předem vyrobených dílů (rezonanční skříň, pancíř, duše, horní rezonanční deska, kobylky, závěsné a ladící kolíky, struny, tlumiče a jejich mechanika, pedál a lyra, nohy, kabátek, víko) zabere mistrovi asi dva měsíce práce, což je podle náročnosti a speciálních přání zákazníka 250–350 hodin. Pro dobrý zvuk cimbalu je zapotřebí kvalitní dřevo s ideálním stářím 10 až 20 let. Nejvyšší kvalitu jsou vysokohorské alpské smrky, namáhané drsnými povětrnostními podmínkami. Pak je jejich dřevo husté, dobře rezonuje a lze předpokládat, že z něho vznikne kvalitně znějící nástroj. Nosné části nástroje vyrábí mistr z javoru. I jeho kvalita je rozdílná. Nejvyšší kvalitu evropský javor pochází z Bosny. Dřevo musí být vyzrálé, dosušované na osmiprocentní vlhkosti. Závěr díla představuje lakování nástroje výhradně šelakovou politurou podle osvědčených starých receptur.

Mistr vyrábí velké koncertní cimbalý a menší modely, které jsou lehčí, cenově vlídné a splňují požadavky muzikantů, kteří s nástrojem hodně cestují. V dílně Jiřího Galušky vzniká každým rokem až šest nových nástrojů, které se uplatňují v základních uměleckých školách a konzervatořích po celé České republice i na Slovensku, v cimbalových muzikách i profesionálních orchestrech. Ve své dílně měl k ruce jednoho zaměstnance, Pavla Lekeše, který zvládl nové dovednosti natolik, že by dokázal postavit nový hrající cimbal. V současnosti pracuje samostatně, ale jeho syn, cimbalista Jiří Galuška mladší, se v dílně pohybuje soustavně, velmi dobře zná jednotlivé konstrukční postupy výroby cimbalů a v budoucnu by mohl dílnu svého otce převzít a v rodinné tradi-

ci výroby cimbalů pokračovat. Jako jediný nástrojový mistr ve Zlínském kraji patří Jiří Galuška mezi tři současné české tvůrce.

Anna Krocová (*1940)

Vizovice

Drobné zvykoslovné předměty – výroba tradičních vizovických batikovaných kraslic

Anna Krocová (rozená Holčáková) se narodila ve Zlíně. Pochází z Chrastěšova, odkud se v roce 1967 provdala do Vizovic. Zde žije a tvoří dodnes. Voskem malovaná vajíčka, typická pro oblast Vizovicka, jí učarovala už v dětství. V rodině je k Velikonocům jednobarevnou batikou zdobila její teta Ludmila Holčáková (nar. 1906), od níž se to ale naučit nestihla. Techniku batikování si osvojila až v dospělém věku jako členka Vizovického valašského kroužku, v němž se v sedmdesátých letech 20. století uskutečnil kurz zdobení tradičních vizovických kraslic za vedení Svatavy Halové (1943–1999), která se tuto zanikající dovednost naučila v roce 1957 spolu se svým otcem Dušanem Halou (1920–1999) od posledních malířek kraslic z Vizovicka, Terezie Holé z Jasenné a Anny Hnilicové (1879–1958) z Lutoniny. Motivy čerpali z vajíček zapůjčených z tehdejšího Krajinického muzea ve Vizovicích.

Tvorbě vizovických kraslic se Anna Krocová věnovala po absolvování kurzu zájmově při stálém zaměstnání. V kurzu se naučila jen základy, chyběla jí možnost získávání zkušeností přímo od původních již nežijících nositelek této tradice. Ke zdokonalování v krasličářství jí pomáhaly archivní prameny a literatura, kde nacházela staré vzory batikovaných kraslic v oblasti Vizovicka. V bádání jí pomáhal známý vizovický vlastivědný pracovník Gustav Imrýšek. Ten jí poskytl postup výroby vícebarevných batikovaných vajíček, který sám zaznamenal u vyhlášené krasličářky Anny Hnilicové.

Důležitý podíl pro vznik tzv. vizovických kraslic, které vycházejí z tradičních vzorů, barevnosti, technologie a vyznačují se



Anna Krocová.

grafickou dokonalostí kresby, mělo Ústředí lidové umělecké výroby (ÚLUV), pro které tvořila také rodina Halova. Z původního plného vejce, velikonočního předmětu k obdarování, se stal suvenýr v podobě zdobeného vyfouknutého vajíčka, který díky síť prodejen ÚLUV putoval k českým i zahraničním zákazníkům.

Anna Krocová je jednou z posledních tvůrkyň, která používá pro region typickou technologii batikování, jež spočívá ve vykřívání vzoru na ploše vejce voskem, s následným opakovaným barvením.

Pro zdejší kraslice je typický černý základ s bílo-žluto-červeným vzorem, nejčastěji rostlinným či geometrickým ornamentem, figurálními i zoomorfními motivy, ale i texty. Pro popisování vejce používá tradiční osobitě upravený malý nástroj zvaný *pisátko*. Starší typ představuje ruční pisátko v podobě dřívka s tenkou dutou kovovou trubičkou (cca 2 až 2,5 cm dlouhé s průměrem do 0,1 cm). Při malování se dutá trubička namáčí do vosku roztaveného nad plamenem. Horký vosk trubičkou protéká a tvoří na vejci úzkou linku. Novějším typem tohoto nástroje je pisátko elektrické, které zhotovil Dušan Hala v roce 1966, a tak jej začala používat většina zdejších malířek kraslic. Jedná se o tzv. plnicí pero s nálevkou na vosk napojené na elektrickou energii. Vosk se tak nahřívá elektrickým proudem rovnoměrně. To malířkám kraslic umožňuje vytvářet delší a stejnoměrnější linie vzorů, což zajišťuje urychlení i zdokonalení práce. Autorka vajíčka zdobí po menších souborech do dvaceti kusů a práci má rozfázovanou. Jeden den kreslí vzory a barví nažluto, druhý den kreslí druhou vrstvu a barví načerveno, třetí den kreslí další vrstvu a barví vejce načerno. Maluje na slepičích, kachních, husích, výjimečně i pštrosích vejcích. Pro její kraslice je typická rozmanitost motivů vycházejících z původních vzorů, které za desítky let nashromáždila, rostlinné či geometrické motivy se starobylými symboly, dokonalost kresby s absencí nápisů. Vzory má rozloženy na protilehlých stranách kraslice, které odděluje svislý pruh zvaný *okolnice* lemující celé vejce.

Jedinečné znalosti a dovednosti zánikem ohrožené výroby vizovických batikovaných kraslic předává svým potomkům, ale i stovkám absolventů vizovické základní školy. Pravidelně předvádí svou tvorbu na rozmanitých velikonočních akcích a trzích ručně dělných výrobků po celém Valašsku. Za své umění obdržela v roce 1999 od Asociace malířek a malířů kraslic České republiky titul Mistr lidové umělecké tvorby kraslic.

Jan Vysloužil (*1947)

Rudice

Práce se dřevem – řezbářství, betlemářství

Jan Vysloužil se narodil v Teplicích v severních Čechách. Vztah k tomuto ušlechtilému materiálu získával už v dětství od svého otce Josefa Vysloužila (1913–2003), který jej vedl k práci se dřevem. Celoživotně pracoval jako montér, což je pro řezbářství velkou výhodou. Pokud se řezbáři ve své profesi věnovali strojařině, mají mimořádné znalosti a schopnosti, které mohou při práci se dřevem výborně uplatnit, navíc si dokáže své nástroje a nářadí sám zhotovit, díky původní profesi ví, jaké materiály použít, jak se o nářadí starat, jak nástroje brousit a zdokonalovat. V této souvislosti nelze opomenout řadu drobných a nenápadných technických vylepšení, které Jan Vysloužil využívá ve své práci. Na povrchu jeho drobných postavíček můžeme sledovat charakteristické stopy jeho pracovního nářadí, které dává jeho postavčkám originální autenticitu.

V roce 1973 se přestěhoval do Rudic, kde byl od počátku svého působení považován



Jan Vysloužil.

za mimořádně talentovaného a zdatného pracovníka, kterého okolí považovalo za tzv. všeměla. Dovedl si poradit s opravami různých strojů s mechanickým pohonem. Pomáhal při opravě truhlářských výrobků, dřevěného nářadí a náčiní a téměř na počkání byl schopen občanům vyjít vstříc s jejich požadavky.

Jan Vysloužil zhotovil pro obec Rudice tři velké dřevěné kříže z dubového dřeva zdobené ornamentálním dekorem a kompletní korpus oltáře pro rudický kostel svatého Václava. Specifickou oblastí jeho tvorby je výroba zvukových zvykoslovných předmětů,



Rudický mechanický betlém.

jako jsou různé typy hrkačů, harf, klepačů i trakařů, které slouží chlapecké populaci při velikonočním hrkání. Autor je znám jako tvůrce originálních dřevěných darů pro jubilanty. Vzhledem k tomu, že si vede archiv svých výrobků, lze dobře dokumentovat velkou šíři těchto originálních předmětů z celé sféry života, které konkrétní oslavence charakterizují (např. miniaturní sekačka na trávu, obří plnicí pero, nadměrné razítko, kamera, nákladní automobil, mechanické dopravní prostředky, sada náradí a řada dalších).

Ani po odchodu do starobního důchodu v roce 2012 Jan Vysloužil nezahálí. V tomto roce se pustil do vyřezávání dřevěných jesliček. Od počátku soustředil aktivity pro potěchu vlastní rodiny, během roku tato tvorba přerostla do soustředěné výroby rozsáhlého mechanického betlému. I z tohoto důvodu považuje za nejdůležitější a charakteristikou vlastní drobnou figurální tvorbu, kterou může široká veřejnost obdivovat hlavně v období Vánoc při návštěvě radnice, kde je vystaven námětově rozsáhlý několikametrový betlém, který je pro veřejnost přístupný celoročně. Od roku 2012 jej pravidelně vystavuje v místním kostele, knihovně nebo na radnici.

Jeho řezané betlémové figurky a postavičky charakterizují místní občany při vykonávání určitých zálib, činností, u pracovního nasazení a řady zajímavých starých řemesel. Jeho jednotlivé postavičky prožívají svůj vlastní příběh, který autor dokáže vymyslet, naivně umělecky ztvárnit a přenést na diváky tak, že jejich příběhům každý bez omezení věku může porozumět. Betlém se skládá ze tří částí: středová centrální část tvoří jesličky, kde zachycuje město Betlém s právě

narozeným Ježíškem, Svatou rodinou, pastýřem s ovečkami, ztvárnil příchod tří mudrců a další figurky a scenerie, které se poji k vánoční tematice. Další oddíly betlému zachycují tradiční život zdejších lidí v Rudicích a v blízkém okolí. Jsou zde zachycena tradiční lidová řemesla a běžný život minulých, ale i současných generací. Mezi zaměstnáním najdeme štipání dříví, kosení trávy, drobné práce v hospodářství, práce v kolářské dílně, malířské a natěračské práce, k tradičním vesnickým výjevům, které se mu podařilo mistrně znázornit, patří např. výjev zabíjačky s porážkou prasete, následná výroba klobásek, jitrnic a jelítek, pálení slivovice apod. Součástí života vesnice jsou výroční a rodinné obyčeje, např. svatební průvod, masopustní obchůzka s právem-fedrem, zimní radovánky, hry dětí a další výjevy ze života obce a okolí.

Tzv. Rudický betlém z lipového dřeva dosahuje v současné době délky 4,35 m a ve třech patrech s výškou 1,70 m a hloubkou 1 m. Zde autor postupně umístil 135 miniaturních postav. Hotové prvky napouští teakovým olejem. Velké plochy jsou vyrobeny z lamina a překližky, několik miniatur tradičních domků je vyřezáno z třešňového dřeva. Mechanismus pohybu zajišťují čtyři elektromotory z automobilových stěračů s napojením přes trafo na síť nízkého napětí. Jedna část, výjev z města Betléma, má časový spínač. Do komplexu dále zabudoval zvukové efekty, např. odbíjení hodin na věži, kukání kukačky, cinkání zvonků. Přesun figurek z místa na místo zajišťuje uchycení postav na dřevěném řetězu. Drobná figurální dřevorezba je odrazem hlubokého vztahu Jana Vysloužila k domovu, ke kraji, který si zamiloval, k lidové kultuře, tradicím a řemeslu.

CENTRUM PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU ZLÍNSKÉHO KRAJE V ROCE 2021

Jan Káčer, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti jako regionální pracoviště pověřené naplňováním vládního usnesení Konceptce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji dlouhodobě přistupuje k realizaci projektů zaměřených na identifikaci a dokumentaci jevů tradiční lidové kultury, vyhlašovaných a preferovaných Ministerstvem kultury ČR.

Ke stěžejním významným projektům patřily úkoly v oblasti tradičního lidového stavitelství a architektury, jež pověřené pracoviště koncepčně dlouhodobě řeší. V roce 2021 byla pozornost věnována dalším vybraným objektům ze Zlínského kraje, ale především zděným zvonicím na Veselsku, Strážnicku a Hornácku v okrese Hodonín v Jihomoravském kraji (viz samostatný příspěvek v oddílu Muzejnictví). Mimo to se výzkum věnoval i dochovaným stavbám z vybraných lokalit. Výzkum je spojen i s prací s dostupnými archivními dokumenty ve státních okresních archívech. Pro rok 2022 se připravuje odborná spolupráce s Masarykovým muzeem v Hodoníně a jeho pobočkami Městským muzeem ve Veselí nad Moravou a Vlastivědným muzeem v Kyjově na dokumentaci vybraných objektů lidového stavitelství, technických památek a drobných sakrálních památek a zvoníc.

K hlavním činnostem Centra péče o tradiční lidovou kulturu patřila v roce 2021 i dokumentace tradiční lidové výroby (práce se dřevem – soustružení, vylévání cínem, řezbářství, práce s přírodními pletivy – košíkářství, práce s textiliemi, výroba zvykoslovných předmětů, výroba hudebních nástrojů), ale i fotodokumentace zvyků výročněobyčejového cyklu na Slovácku (jízda králů, hody).

Odborní pracovníci v druhé polovině roku 2021 zpracovali návrh na obnovu vahadlové pumpy a roubeného hrazení studny před památkovým objektem čp. 93 v Topolné. Jelikož původní dřevěná replika uhnula v roce 2013, bylo vedením Slováckého muzea schváleno zpracovat nacenění výroby nové repliky. Byl osloven sekerník Jiří Machaniček z Uherského Hradiště a umělecký kovář Vítězslav Bobčík z Podolí. V terénu byl vytipován materiál na výrobu sloupu s rozsochou a také na ráhna ve spolupráci s podnikem Lesy České republiky, který bezplatně poskytl daný materiál na vahadlo. Ten byl následně odkorněn a uskladněn k dostatečnému proschnutí. K roubenému hrazení bylo nakoupeno dubové řezivo požadovaných rozměrů a množství, které bylo taktéž uskladněno k dodatečnému proschnutí. Samotné práce na replice vahadlové studny budou pokračovat v druhé polovině roku 2022.

Oceňování lidových tvůrců

Každoročně, již od roku 2005, uděluje město Uherské Hradiště titul nositel **Ceny Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby**. V roce 2021 se seznam nositelů tohoto titulu po schválení zastupitelstvem města ze dne 26. dubna 2021 rozšířil o další tři výrazné osobnosti: **Jiřího Mahra** (*1977) z Uherského Hradiště – Mařatic za práci se dřevem – řezbářství, soustružení dřeva, vylévání cínem a **Soňu Kölblovou** (*1977) z Uherského Ostrohu za práce s textiliemi – šití a zdobení tradičního lidového oděvu. Spolu s nimi získal **Jiří Machaniček** (*1951) z Uherského Hradiště čestné uznání za celoživotní práci v oboru práce se dřevem – sekernictví a tesářství. Slavnostní předání Ceny Vladimíra Boučka se uskutečnilo 7. září ve velkém sále

uherskohradištské Reduty. Programem provázal tiskový mluvčí města Uherské Hradiště Jan Pášma, o hudební vstupy se postarala cimbálová muzika Ohnica z Uherského Hradiště.

V tentýž den a ve stejných prostorách se konalo slavnostní předání dalšího ročníku titulu **Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje**, počtvrté společně s udělením Ceny Vladimíra Boučka. Desátým rokem oceňoval Zlínský kraj dovednosti tvůrců, kteří zachovávají původní řemeslné postupy, pracují s přírodními materiály, pletiv, dřevem, textilem a jinými přírodninami a svým umem dokáží přetvářet výchozí surovinu v mistrovský řemeslný výrobek. Hostitelské role se ujalo město Uherské Hradiště společně se Slováckým muzeem v Uherském Hradišti za spolupráce krajského úřadu. Zlínský kraj přistoupil ve smyslu usnesení vlády České republiky z roku 2001 k aktualizaci Strategie účinnější státní podpory kultury a s respektem k usnesení vlády České republiky z roku 2003 o Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice a v souladu s výzvou UNESCO *Žijící lidské poklady* k oceňování lidových tvůrců s vědomím nutnosti podpory uchování a dalšího rozvoje těchto hodnot ve svém regionu. Návrhy na udělení titulu mohou na základě Statutu uveřejněném na internetových stránkách Zlínského kraje a Slováckého muzea od 1. října do 28. února následujícího roku předkládat vědecké a odborné instituce, muzea, spolky, jiné neziskové a zájmové organizace, fyzické osoby, působící v daném oboru, orgány státní správy a samosprávy. Návrhy musí být v písemné a elektronické formě včetně obrazové dokumentace zaslány Slováckému muzeu, které vypracovává kompletní nominační listy. Ty poté posuzuje jmenovaná odborná komise, kterou svolává předseda Kulturní komise Rady Zlínského kraje, jež svá doporučení na udělení titulu předkládá Radě Zlínského kraje.

V roce 2021 byli navrženi na ocenění tito tvůrci: Jiří Galuška z Ostrožské Nové Vsi – v oboru výroba hudebních nástrojů – cim-

bálů, Pavel Hirka ze Zlína – v oboru práce s přírodními pletiv – košíkářství, Soňa Kőlblová z Uherského Ostrohu za práci s textiliemi – šití a zdobení tradičního lidového oděvu, Jarmila Kraváčková z Babic – v oboru práce z textilních vláken – výšivky, Anna Krocová z Vizovic – v oboru drobné zvykoslovné předměty – výroba tradičních vizovických batikovaných kraslic, Jaroslava Kvasničková z Chvalčova – v oboru práce se dřevem – truhlářské a stolářské práce, řezbářství a soustružení, Miriam Prokopová z Prakšic – v oboru práce s textilními vlákny – tkaní na desce a Jan Vysloužil z Rudic – v oboru práce se dřevem – řezbářství.

Na základě doporučení Odborné komise pro tradiční lidovou kulturu Rada Zlínského kraje schválila na svém jednání 19. dubna 2021 udělení titulu Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2021 třem laureátům za dokonalé ovládnutí dovedností, postupu technologie tradiční rukodělné výroby a za předávání těchto zkušeností budoucím generacím. Z rukou hejtmána Zlínského kraje Ing. Radima Holiše a Ing. Mgr. Zuzany Fišerové, Ph.D., radní Zlínského kraje pro kulturu a školství, převzali titul Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje za rok 2021: **Jiří Galuška** (*1956) z Ostrožské Nové Vsi – v oboru výroba hudebních nástrojů – cimbálů, **Anna Krocová** (*1940) z Vizovic – v oboru drobné zvykoslovné předměty – výroba tradičních vizovických batikovaných kraslic a **Jan Vysloužil** (*1947) z Rudic – v oboru práce se dřevem – řezbářství.

Slovácké muzeum pro rok 2021 podalo jednu nominaci na titul **Nositel tradice lidových řemesel**, kterou uděluje Ministerstvo kultury České republiky. Nominovanou na titul byla **Romana Jablunková** (*1977) z Morkovic-Slížan za práci s přírodními pletiv – pletení z proutí a pedigu, košíkářství, které v loňském roce titul nebyl udělen.

V roce 2021 Ministerstvo kultury České republiky odbor regionální a národnostní kultury vypsal mimořádné stipendium na poskytnutí příspěvků ze státního rozpoč-

tu na tvůrčí účely v oblasti tradiční lidové kultury Nositelům tradice lidových řemesel. Ocenění mohli žádat o finanční příspěvek na tvůrčí činnost, jejímž výsledkem bylo zhotovení řemeslného díla nebo souboru řemeslných děl v oboru, ve kterém získali tento titul. Cílem programu bylo podpořit tvůrčí činnost Nositelů tradice lidových řemesel a současně napomoci ke zmírnění dopadu nouzového stavu vyhlášeného vládou ČR, napomoci udržení a mezigeneračnímu předávání v oborech tradičních lidových řemesel ohrožených zánikem a napomoci k obohacení sbírek muzeí o současné výrobky Nositelů tradice lidových řemesel. Slováké muzeum v Uherském Hradišti této možnosti využilo a oslovilo několik těchto výrobců, od kterých získalo nové sbírkové předměty. Byli to Alexandra Kaňovská z Dubňan s habánskou keramikou, Blanka Ammann z Huslenek s výrobky pletených na rámu, Karel Hanák z Násedlovic s replikami habánské fajánse, Božena Habartová z Uherského Hradiště – Sadů s krojovými výrobky, Marie Skrežinová ze Zlechova s věnečky a vonicemi, Pavel Číp ze Zubří s dechovými hudebními nástroji, Hana Buchtelová z Malé Vrbky s tkanými textiliemi, Dana Ptáčková z Morkovic-Slížan s proutěnými výrobky, Petr Hejda z Hluku s krojovou obuví, František Joch ze Strážnice s textiliemi z modrotisku a Alexandr Slavík z Krumvíře s dřevěnými formami na pernik.

Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury Zlínského kraje

K dosavadním šesti statkům (Vlašský odzemek, Jízda králů v Hluku, Kunovicích a Vlčnově, Slováký verbuňk, Tradiční hody s právem na Uherskohradištsku, Výtvarné navrhování a tkaní tapiserií, koberců a jejich restaurování v Moravské gobelínové manufaktuře, Ruční výroba umělých květin, vonic a vínků) přibýly v roce 2021 na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury ve Zlínském kraji Masopustní mečové tance z Uherskobrodsko (fašankové obchůzky v Bystřici pod Lopeníkem, Komni a Strání).

Nominaci připravili odborní pracovníci Slovákého muzea v Uherském Hradišti (Mgr. Marta Kondrová, Mgr. Gabriela Směřičková) společně s PhDr. Pavlem Popelkou, CSc. Statek byl na krajský seznam zapsán 10. května 2021.

Průběžně probíhala redokumentace nemateriálních statků Jízdy králů ve Vlčnově 30. května 2021. Zde byl kompletně vypuštěn veškerý doprovodný program, předkolo verbířské soutěže Uherskobrodsko probíhalo pouze online formou, bez účasti diváků. Samotná nedělní jízda králů nebyla avizována médií, aby se v důsledku vládních nařízení zamezilo koncentrování většího množství lidí. V Kunovicích se v tomto roce druhá a poslední jízda králů uskutečnila s ročním odkladem dne 11. července 2021. I zde byl veškerý doprovodný program zrušený a bylo velice zajímavé dokumentovat rozdíl mezi jízdou králů v „normálním“ období či dle platných vládních nařízení, která omezovala větší množství lidí na akcích. Od srpna do listopadu byly průběžně dokumentovány hody s právem ve vybraných lokalitách na Uherskohradištsku, které se v některých případech uskutečnily v pozmeněném letním termínu především z obav možných nových nařízení v podzimních měsících a z nich vyplývajícím ohrožení konání hodů, respektive večerní hodové zábavy.

Dokumentace valašského odzemku a slovákého verbuňku

Pokračující epidemie covid-19 v roce 2021 a s ní spojené vládní restrikce částečně omezily organizaci soutěže ve valašském odzemku a obuškovém. Přesto se soutěž v roce 2021 uskutečnila v rámci 41. ročníku Mezinárodního folklorního festivalu Rožnovské slavnosti v Rožnově pod Radhoštěm, které proběhly ve dnech 2.–4. července za platných vládních epidemiologických nařízení. Samotné soutěži předcházela škola mladých odzemkářů, která se konala v týdně před festivalem. Kvalifikace soutěže v odzemku a obuškového pod názvem *Kdo vyskočí, ten je chlap!* proběhla v dopoledních hodinách

v komorním amfiteátru Dřevěného městečka a následně v Janíkově stodole za doprovodu cimbálové muziky Kordulka. Zúčastnilo se jí celkem 16 tanečníků, 8 na odzemek a 8 na obuškový, které hodnotila sedmičlenná porota. Postupujícími se stali Jan Fusek z Folklorního souboru Radhošť, Marek Polášek z Brněnského Valášku, Václav Julina ze souboru Kašava, Dominik Vrba z Bartošova souboru a Daniel Preisler z Folklorního souboru Jasénka. Finále soutěže proběhlo tamtéž v odpoledních hodinách za doprovodu cimbálové muziky Kordulka a hostem byl Folklorní soubor Klobučan z Valašských Klobouk. Celkový počet bodů při hodnocení je dán součtem bodů předkola a finálového kola. Výsledné pořadí soutěže ve valašském odzemku: 1. místo Daniel Preisler z Folklorního souboru Jasénka (97,7 bodů), 2. místo Dominik Vrba z Bartošova souboru (96,6 bodů), 3. místo Václav Julina ze souboru Kašava (92 bodů). Soutěž v obuškovém dopadla s výsledkem: 1. místo Eduard Vlček z Folklorního souboru Soláň a Troják (95,3 bodů), 2. místo Jiří Sousedík ze souboru Kašava, 3. místo Tobiáš Vala z Hutiska.

Odborní pracovníci dne 5. června 2021 zdokumentovali audiovizuálně i fotograficky regionální předkolo soutěže slováckého verbuňku Uherskohradištska, které se konalo na náměstí Velké Moravy ve Starém Městě. Za doprovodu cimbálové muziky Bálešáci zvítězil Patrik Matušina z Uherského Hradiště – Mařatic. Soutěž o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku, která se měla konat v rámci Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici, se uskutečnila jako samostatný pořad 26. června 2021 na amfiteátru Bludník v zámeckém parku ve Strážnici. Finále soutěže předcházelo předkolo, které se konalo v odpoledních hodinách a zúčastnilo se jej 30 tanečníků, společně i s vítězi jednotlivých regionálních předkol. Moderování se ujali Adéla Němcová a Martin Rezek. Namísto tisíců diváků tvořilo publikum na venkovním stadionu omezené množství

držitelů vstupenek, avšak pořad byl přenášen živě Českou televizí a televizí Noe a na internetovém kanále YouTube. Ve finále nakonec soupeřilo 12 tanečníků verbuňku. Nejlepším tanečníkem slováckého verbuňku za rok 2021 se stal Jakub Říha ze Strážnice. Na 2. místě skončil Jan Hrbáček z Lipova, 3. místo obsadil Marek Salay z Charvátské Nové Vsi, 4. místo patřilo Petru Poláchovi z Kunovic a na 5. místě se umístil Martin Vašulka z Kyjova. Tanečnický doprovodily cimbálové muziky OLiNa z Hodonína a Burčáci z Míkovic, celým pořadem slovem provázal Ladislav Šimeček.

Doprovodné programy

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje mělo na rok 2021 naplánováno několik tvořivých interaktivních programů pro děti i širokou veřejnost zaměřených na rukodělnou výrobu nazvaných **Tvoříme v muzeu**. Bohužel se za celý rok uskutečnil vzhledem k epidemii covid-19 pouze jeden z nich. Dne 6. listopadu 2021 proběhl kurz pletení na rámu. Účastníci kurzu se seznámili se základy specifické textilní techniky pletení na rámu – krosienkou. Tato zapomenutá tkalcovská technika stará více než tři tisíce let je známá po celém světě. U nás se v lidovém prostředí zachovala na ženských čepcích z luhačovického Zálesí a Valašska, na rámu se pletl také červený pás – sak k ženskému kroji na moravských Kopanicích. Dnes vytváří touto znovuobjevenou technikou zručné tvůrkyňe šátky, halenky, tašky, pásky či rukavičky. Pletení na rámu je založeno na křížení osnovních nití napnutých na jednoduchém dřevěném rámu, nitě se proplétají a vzájemně kříží pomocí prstů, přičemž řada upletená v horní polovině rámu se objeví zároveň zrcadlově v jeho spodní části. Základy techniky a své zkušenosti předávala účastníkům kurzu výtvarnice Antonie Dostálková oceněná v roce 2019 Cenou Vladimíra Boučka za významný přínos v oblasti výtvarných dovedností inspirovaných tradičními textilními technikami a práci s modrotiskem.

V omezeném rozsahu proběhly ve dnech 15.–17. prosince pouze vánoční dílničky. Přihlášené školní třídy si mohly prohlédnout výrobu dřevěných hraček Libora Jurčíka ze Zlína, ochutnat vánoční oplatky s me-

dem, které pekl Jan Káčer, nebo si vyzkoušet upletení vánočky z textilních copů, ozdobit perníčky či vyrobit z jablka vánoční svícen. V tvořivých programech bude Slovácké muzeum pokračovat i v následujícím roce.

VÝBĚROVÝ PŘEHLED PUBLIKACÍ VYDANÝCH V ROCE 2021



BARTOŠÍKOVÁ, Alena. *Z listů památníku: vzpomínky na Nezdenice – rodnou obec mé maminky.* [Břeclav]: v nakladatelství Malovaný kraj, z.s., vydala autorka vlastním nákladem, 2021. 75 s., 8 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 978-80-87954-14-0.

Autorčiny vzpomínky na život v Nezdenicích, rodiče a prožitě dětství i osobnosti. Devátá kapitola je složena z povídek a fejetonů vztahujících se k této obci uveřejněných v tisku.



ČOUPEK, Lukáš a kol. *Předkové nám, my potomkům: Staré Město 1321–2021.* Vydání první. Staré Město: město Staré Město ve spolupráci se Státním okresním archivem Uherské Hradiště, 2021. 238 s. ISBN 978-80-11-00244-2.

Obrazová publikace vydaná u příležitosti 700. výročí pojmenování obce. Prostřednictvím četných fotografií připomíná bohatou historii Starého Města uplynulých staletí, druhá část se ohlíží za posledními lety, během nichž se formovala současnost i blízká budoucnost.



DOLEŽALOVÁ, Marta. *Tučapy: 1131–2021.* Tučapy: vydáno ve spolupráci s Obecním úřadem Tučapy, [2021]. 48 s.

Vlastivědná monografie vydaná u příležitosti 890. výročí založení obce seznamuje s historií obce, jejími stavbami, přírodními památkami, lidovými tradicemi, kulturním i sportovním životem. Druhou polovinu tvoří bohatá obrazová příloha.



HABARTOVÁ, Romana a ŠTĚRBA, Stanislav. *Jízda králů v Kunovicích: hylóm, hylóm, na krála, matičko, na krála...* Druhé, rozšířené vydání. Kunovice: město Kunovice, 2021. 455 s. ISBN 978-80-907393-2-1.

Druhé, rozšířené vydání úspěšné monografie seznamující s historií jízdy králů v Kunovicích. Ve dvanácti kapitolách přináší obecný a aktuální pohled na podobu obyčejů, přibližuje kalendářní čas konání zvyku. Dále se zabývá zemědělskou otázkou a chovem koní, který je nezbytný k udržení jízdy králů. Stěžejní část tvoří výpovědi oslovených pamětníků a těch, kteří se na jízdách podíleli, ale také pasáž věnující se výzdobě koní a vyvolávkám. V závěru jsou uvedeny soupisy královských jízd obsahující jména králů, pážat, vyvolávačů od roku 1912 do roku 2021.



HABARTOVÁ, Romana. *Krojové inspirace napříč regiony: pocta rukodělným tvůrcům ze Slovácka, Valašska a Hané: katalog k výstavě.* První vydání. Rýmařov: Městské muzeum Rýmařov; Kunovice: Občanské sdružení „Kunovjan; Kunovice: Libor Habarta, 2021. 348 s. ISBN 978-80-907903-8-4 (Městské muzeum Rýmařov), ISBN 978-80-903743-5-5 (Občanské sdružení Kunovjan, z.s).

Katalog k výstavě obsahující krojové rekonstrukce především z lokalit jihovýchodní Moravy představuje mužské a ženské komplety převážně svátečního oděvu, mnohdy doplněné o rekonstrukce oděvu dětského. Druhá část katalogu přináší medailony rukodělných tvůrců. Představuje výrobce krojových součástí – švadleny a krejčí, vyšivačky, výrobce obuvi a klobouků a ty, kdo umí uvázat složité úvazy šátků či obřadních pokrývek hlavy.



HABARTOVÁ, Romana. *Textilní kvítí Marie Skrežinové.* Zlechov: Marie Skrežinová, [2021]. 106 s. ISBN 978-80-903743-8-6.

Knihla představuje práci Marie Skrežinové ze Zlechova, která udržuje a rozvíjí ruční výrobu umělých květín, vonic a vínků. Obecně seznamuje s historií výroby umělého kvítí i historií výroby umělých květín na Uherskohradištsku. Větší část publikace popisuje technologii výroby a pracovní postupy tohoto mizejícího řemesla. Marii Skrežinové byla za její práci udělena mnohá ocenění, včetně ministerské ceny Nositel tradice lidových řemesel.



HAMRLÍK, Tomáš. *Zvěrokleštičství.* [Praha]: Asociace muzeí a galerií České republiky, 2021. 35 s. *Názvosloví etnografických sbírek; III.* ISBN 978-80-86611-89-1.

Abecedně řazený přehled názvosloví vztahující se ke zvěrokleštičství a kastraci dobytka určený především muzejním pracovníkům k identifikaci a dokumentaci nových přírůstků.

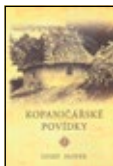


HELA, Vlastimil. *Návrat žitkovských bohyní.* Praha: Eminent, 2021. 279 s. ISBN 978-80-7281-565-4.

V současném světě se stále víc projevuje zájem o to, co přesahuje naši fyzickou existenci. Tato kniha je o vědoucích lidech, kteří byli odedávna součástí životů obyvatel krajiny kolem nás. Autor se za nimi vypravil nejen na moravské Kopenice, ale i na slovenské Poloniny a do polského Podlesí. Je svědectvím o setkáních s vědmami, šeptuchami, s bohyněmi, většinou překvapivě prostými, pokornými lidmi.



HERMAN, Jan. *Baťa létá z Otrokovic. 2. upravené vydání.* Ve Zlíně: Univerzita Tomáše Bati, 2018. 85 s. *Inspirace Baťa.* ISBN 978-80-7454-722-5. Publikace provázecí vývojem a historií leteckého průmyslu u firmy Baťa. Seznamuje s unikátními mezikontinentálními obchodními lety, které provozoval Tomáš Baťa a jeho obchodní vyslanci po celém světě. Přináší nejen nové informace a souhrn všech dálkových letů, ale také vypráví o lidech, kteří se jich účastnili, a vzpomínkách na zajímavé nebo nebezpečné události. Součástí knihy je také přehled a další osudy baťovských pilotů a historie baťovských letišť.



HOFER, Josef. *Kopaničářské povídky*. 2. vydání. [Uherský Brod]: Kopanice.com, 2021. 303 s.

Druhé vydání úspěšných povídek z moravských Kopanic, které vyšly poprvé v roce 1923 s ilustracemi akademického malíře Františka Hoplíčka.



HOLCMAN, Josef a kol. *Stoletý mládenec, aneb, Rodokmen Slováckého roku*. Kyjov: město Kyjov, 2021. 281 s. ISBN 978-80-906958-2-5.

Románově zpracovaná historie Slováckého roku, jedinečné národopisné slavnosti. Nečiní si nárok být historickou ani etnografickou studií, je jakýmsi rokodokmenem Slováckého roku, do kterého vložil autor své subjektivní záznamy a pocity. Je románem o Slováckém roku i jeho rodině – čtyřech desítkách obcí Kyjovska a Ždánicka, o osobnostech, které jej spoluvytvářely a které se ho zúčastňují.



HRBÁČOVÁ, Petra a VAŠULKOVÁ, Markéta. *Lidový oděv na Kyjovsku: (Odborná publikace s přílohou filmového dokumentu)*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2021. 175 s. ISBN 978-80-88107-42-2.

Publikace seznamuje se základními prvky lidového oděvu na Kyjovsku a podává přehled hlavních oděvních součástí, jejich kombinování a pravidel pro údržbu. Součástí je doprovodný filmový materiál na DVD doplněný popisem, který slouží jako návod při přípravě, škrubení, žehlení, kombinování a oblékání lidového oděvu na severním i jižním Kyjovsku v několika variantách.



HUDEC, Petr, ed. *Pouť za svobodou a pravdou nekončí - Památník návštěvy Jana Pavla II.* Tupy: Obec Tupy, 2021. 45 s.

Brožura vydaná u příležitosti požehnání a odhalení Památníku návštěvy Jana Pavla II. v Tupesích je jakýmsi tištěným doprovodem monumentu návštěvy Svatého otce 22. dubna 1990, který vznikl z kamene a kovu. Reflexe poselství papežské návštěvy očima pamětníků.



JAGOŠOVÁ, Anna. *U muziky su já chlap: současnost slováckého verbuňku*. Česko: [Anna Jagošová], [2021]. 224 s. ISBN 978-80-11-00962-5.

Monografie si klade za cíl provést znalého i méně znalého čtenáře světem slováckého verbuňku, od prvních zmínek přes jeho proměny, postupné utváření jednotlivých regionálních stylů, ukotvení verbuňku v tradiční lidové obřadnosti až po jeho přerod v soutěžní vystoupení v rámci Soutěže o nejlepšího tanečníka slováckého verbuňku. Vedle interpretace verbuňku dospělými tanečníky se zabývá i dětskými tanečníky a Národní přehlídkou dětských verbířů.



JURAČKA, Josef et al. *Stopy dávné i nedávné minulosti Bojkovska v textech Josefa a Oldřicha Juračkových*. Vydání: první. Bojkovice: město Bojkovice, 2021. 343 s. ISBN 978-80-908331-0-4.

Souborné vydání dosud nezveřejněných textů i dříve publikovaných článků nabízí osobitý pohled bratrů Juračkových na různé historické události i osobnosti Bojkovska prostým, „písmáckým“, a proto dobře srozumitelným jazykem. Články jsou řazeny tematicky, nikoliv podle data.



KOVANDA, Jaroslav a FROLCOVÁ, Milada. *Jaroslav Kovanda: obrazy, sochy, knížky.* [Zlín]: JáSám, 2021. 79 s.

Katalog vydaný u příležitosti autorovy jubilejní výstavy uspořádané v kulturním institutu Alternativa ve Zlíně. Úvodní text o výtvarníkovi pochází z pera kunsthistoričky Milady Frolcové.



KŘÍŽOVÁ, Alena. *Lidový a zlidovělý šperk v českých zemích = Folk and Popular Jewellery in the Czech Lands.* Překlad Irma Charvátová. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2021. 359 s. Ethnologica. ISBN 978-80-210-9877-0.

Výpravná publikace, která poprvé v souhrnu přibližuje fenomén lidového a zlidovělého šperku. Autorka v knize shrnuje mnohaleté výzkumy o šperku v lidovém prostředí, kde nabýval rozmanitých podob. Text doprovází bohatá obrazová příloha přibližující podobu lidového a zlidovělého šperku z různých oblastí České republiky.



MÁLEK, Lubomír. *Dětské lidové písně z Uherskobrodsko i z ostatního Slovácka.* Vydání první. Uherský Brod: Olšava, 2021. 198 s. ISBN 978-80-7326-319-5.

Soubor 159 dětských lidových písní vybraných z repertoáru dětských folklorních souborů z Uherskobrodsko a Slovácka. Poslední kapitola obsahuje výběrový soupis dětských folklorních souborů z Uherskobrodsko a přílehlého okolí včetně kontaktů na vedoucí.



MARTINEK, Filip Gorazd. *Cundrlo: zjevit obraz.* Vydání první. Břeclav: Malovaný kraj, [2021], ©2021. 231 s. ISBN 978-80-87954-13-3.

Biografická monografie mapující život a dílo Františka Cundrly nejdříve seznamuje s umělcovým životem. První část je zakončena faktografickým výčtem životopisných údajů a seznamem výstav. Ve druhé části nalezne čtenář vzpomínky a historky přátel, studentů a všech, kteří se s malířem znali. Závěr obsahuje filozofickou přílohu Zjevit obraz, zamýšlející se nad lidským poznáním a důležitostí, jakou v něm hraje obraz jako takový.



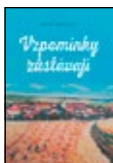
Mezi etnografií, folkloristikou a muzejnictvím: sborník příspěvků z konference k nedožitým devadesátým narozeninám Karla Pavlišťika, Zlín 6. až 7. září 2021. Vydání první. Zlín: Klub H+Z Zlín, Muzeum jihovýchodní Moravy, 2021. 206 s. ISBN 978-80-904197-7-3.

Vydaný sborník vzdává hold PhDr. Karlu Pavlišťikovi, CSc., jeho odbornosti, čínorodosti a především člověčenství. Jen těžko se popisují všechny disciplíny a pojímá záběr, který Karel Pavlišťík dokázal postihnout: etnografie, folklor, cestovatelství, H+Z, autorství ať už choreografií, vystoupení, knih, článků, ale také jeho výrazná stopa v muzejnictví, muzejní pedagogice, a především v práci zlínského muzea.



MILLÁ BEČÁKOVÁ, Bronislava a HNILICOVÁ, Markéta. *Hanácký lidový oděv.* Vydání první. [Prostějov]: Hanácký folklorní spolek, 2021. 255 s. ISBN 978-80-11-00363-0.

Prakticky zaměřená publikace, která veřejnosti názorně představuje aktuální podobu krojů na Hané a pomáhá také radami, jaký kroj, jak a kdy oblékat. Publikace přináší ucelený a návodný přehled současných krojových oblastí v rámci Hané a typů lidového oděvu podle způsobu jejich užití. Publikace je určena souborům a jednotlivcům, kteří se chtějí o svůj kroj správně starat a rádi by jej důstojně nosili na veřejnosti.



MOROZOVÁ, Emilie. *Vzpomínky zůstávají.* Hluk: Město Hluk, 2021. 46 s.

Útlá brožura, ve které Emilie Morozová sepsala své vzpomínky na dětství, rodný Hluk a jeho okolí. Prostřednictvím krátkých kapitol se dozvídáme, jak se dříve žilo, co lidé jedli, jak se bavili. Autorka popisuje svět mizejících hluckých mlýnů, lázní i některých řemesel. Vzpomíná na osobnosti, hlucké muzikanty, ale třeba také na natáčení seriálu Slovácko sa súdí a mnohé další. Jak sama autorka uvádí, cílem vydání je, aby si starší generace oživila vzpomínky na mládí, a mladé generaci připomenout, jak je důležité žít tak, aby bylo ve stáří na co vzpomínat.



PAJER, Jiří. *Sídla novokřtěnců na Moravě.* Strážnice: Etnos, 2021. 270 s., 1 složený nečíslovaný list obrazové přílohy. ISBN 978-80-905565-4-6.

Důležitý příspěvek k poznání dlouholetého soužití německého etnika s domácím česky mluvícím obyvatelstvem obsahuje klasifikaci sídel novokřtěnců na Moravě včetně topografie, která je členěna abecedně.



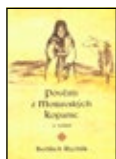
PILÁT, Zdeněk. *Tyl v Kunovicích: z historie divadelního spolku Tyl.* Vydání první. V Uherském Hradišti: Tomáš Ježek – Ottobre 12, 2020. 135 s. ISBN 978-80-86528-66-3.

První ucelený pohled na činnost a tvorbu divadelního spolku Tyl od jeho vzniku do ukončení činnosti v roce 1967. Zároveň popisuje celkový vývoj, postihuje důležité okamžiky v historii tohoto amatérského divadla a mapuje tak činnost souboru divadelních ochotníků vzniklého v Kunovicích začátkem 40. let minulého století.



RYBNIKÁŘ, František. *Mudrosloví národa hluckého, aneb, I. V Huku puku buben, II. Co sme si – to sme si, III. A sme si kvít.* Druhé rozšířené vydání. Hluk: Město Hluk, 2021. 141 s. ISBN 978-80-11-01209-0.

Sbírka slov, slovních obrátů, rčení a přísloví v Hluku užívaných, ale přesto pomalu mizejících, vyšla poprvé v roce 2004. Od té doby se stala nedílnou součástí mnoha hluckých domácností. Autor publikace František Rybníkář dlouhá léta zapisoval a sbíral další polozapomenuté výrazy a slova, kterými rozšířil druhé vydání své publikace.



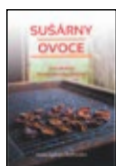
RYCHLÍK, Bedřich. *Pověsti, pohádky a vyprávění z moravských Kopanic*. 2. vydání. V Brně: Doplněk, 2021. 117 s. ISBN 978-80-7239-344-2.

Soubor více než šedesáti pověstí a vyprávění z moravských Kopanic vznikl na základě dlouhodobého pečlivého sběru pověstových látek mezi obyvateli tohoto regionu a je dokladem jazykové i tematické bohatosti lidové slovesnosti. Publikace je doplněna ilustracemi Olgy Vlasákové.



SMRČKA, Aleš. *Tradiční horský transport: Krkonoše, Šumava, Západní Beskydy a Javorníky*. Vydání první. Brno: Masarykova univerzita ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, v.v.i., 2021. 255 s. Etnologické studie; 25. ISBN 978-80-210-9929-6.

Publikace představuje fenomén horského transportu v Krkonoších, na Šumavě a v pohořích severovýchodní Moravy jako nedílnou součást tradiční lidové kultury. Autor se zaměřil na historické, sociální, etnické i přírodní faktory, které přispívaly k formování a diferenciaci svěbytných podob a forem tradičního transportu pro jednotlivá pohoří.



SPITZER OSTŘANSKÁ, Ivana. *Sušárny ovoce: živé dědictví (nejen) Horního Vsacka*. 1. vydání. Vsetín: Muzeum regionu Valašsko, příspěvková organizace, 2021. 134 s. ISBN 978-80-87614-63-1.

Text publikace se věnuje historii i současnému životu dosud funkčních, převážně dřevěných roubených sušáren ovoce, ale také soudobému využití původních i modernizovaných sušáren, možnostem jejich přemístění a znovupostavení na jiném místě. Přináší praktické zkušenosti jak s realizací stavby sušárny, tak se sušením a přípravou sušeného ovoce nejvyšší kvality. Nedílnou součástí je jak bohatá fotografická dokumentace, tak rozhovory s majiteli a provozovateli sušáren historických i iniciátory stavby sušáren nových.



ŠALANDA, Marek. *Slovácko sa nenudí: za humna s Markem Šalandou*. 1. vydání. V Brně: BizBooks, 2021. 223 s. ISBN 978-80-265-1033-8.

Knihla volně inspirovaná známými humoreskami Zdeňka Galušky „Slovácko sa súdí“ popisuje putování Marka Šalandy po Slovácku. Autor se zde setkal s více než dvěma sty lidmi, sesbíral množství historek, které zapsal v autentickém nářečí. Nechybí slovácký humor či příběhy z místních dějin.



ŠMATELKOVÁ, Zdenka. *Nářeční slovník: jak se mluvilo v Topolné a okolí*. Uherské Hradiště: obec Topolná v nakladatelství Tomáš Ježek – Ottobře 12, [2021], ©2021. 351 s. ISBN 978-80-86528-67-0.

Autorka navazuje na svou diplomovou práci z roku 1967 a na žádost obce Topolné vydává nové upravené a rozšířené vydání nářečního slovníku obce. Nářeční slovní zásoba v práci odráží život obyvatel obce do poloviny minulého století. Cílem práce je poukázat na bohatství slovní zásoby našich předků a písemně uchovat nářeční slova, která již zanikla.



ŠNAJDARA, Pavel a kol. *Geologické lokality Zlínského kraje*. První vydání. Zlín: Zlínský kraj, 2021. 177 s. ISBN 978-80-87833-51-3.

Monografie přibližuje detailnější geologickou stavbu Zlínského kraje, tvořenou geologickou jednotkou Západních Karpat, její geomorfologii a paleogenezi od druhohor po recent. Pojednání o celkem 65 lokalitách je rozděleno do 13 kapitol strukturovaných podle geomorfologických jednotek.



ŠTĚRBA, Stanislav. *Vyvolávky z kunovské jízdy králů*. Kunovice: Město Kunovice, 2021. 27 s.

Soupis vyvolávek, slovních projevů, které jsou důležitou součástí zvyku jízdy králů. Snahou bylo co nejvíce těchto vyvolávek sesbírat a sepsat v takové podobě, v jaké se v Kunovicích dochovaly do dnešních dnů. Součástí soupisu je i detailní popis průběhu jízdy králů v Kunovicích.



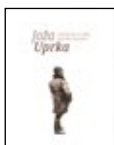
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta. *Chutě a vůně slovácké kuchyně: kuchařka tradičních pokrmů na Slovácku. 2., upravené vydání*. V Uherském Hradišti: Region Slovácko, 2021. 2 svazky (177; 163 s.). ISBN 978-80-270-9776-0.

Druhé, upravené vydání úspěšných knih kuchařských receptů. Jedná se o soubor 250 tradičních receptů ze Slovácka, které se přenáší z generace na generaci jako poklad. První díl je dělen na kapitoly dle jednotlivých částí Slovácka a je obohacen barevnými fotografiemi, které se snaží vystihnout atmosféru tradiční slovácké kuchyně. V druhém dílu se čtenář dočte o typických surovinách a o pokrmech, které se připravovaly pro určité příležitosti, dle ročního období a svátků.



UHLÍKOVÁ, Lucie, ed., ČÍHAL, Petr, ed. a KÁČER, Jan, ed. *Zlínský kraj v lidové písni. III, Okres Vsetín*. První vydání. Zlín: Zlínský kraj ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, v.v.i., 2021. 1 zpěvník (218 s.). ISBN 978-80-87833-49-0.

Záměrem třetího dílu edice bylo obsáhnout lidové písně ze všech obcí okresu Vsetín. V rozsáhlých rukopisných písňových fondech Etnologického ústavu však nejsou zastoupeny všechny lokality. Proto byly do zpěvníku zařazeny i písně z tištěných pramenů. Přes veškerou snahu se nepodařilo pokrýt všech 120 obcí a místních částí vsetínského okresu. Ve snaze obsáhnout co nejvíce obcí jsou do zpěvníku vřazeny i písně umělého původu, které měly v lidové zpěvnosti důležité místo.



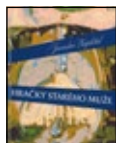
UPRKA, Joža et al. *Joža Uprka: grafické dílo ze sbírky Františka Šantavého*. Hodonín: Galerie výtvarného umění v Hodoníně, 2021. 37 s. ISBN 978-80-85015-82-9.

Katalog stejnojmenné výstavy uspořádané u příležitosti 160. výročí narození Joži Uprky. Po čtyřiceti letech se galerie rozhodla veřejnosti představit znovu poněkud opomíjenou část Uprkovy tvorby a vydat opět text prof. MUDr. Františka Šantavého. Původní text byl redakčně upraven, neboť obrazová příloha katalogu se liší od původní verze z roku 1981.



Voják a město. Město a armáda na Moravě v moderních dějinách (18.–21. století). Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv, Knihovna Kroměřížska, 2021. 153 s. ISBN 978-80-85945-82-9.

Sborník příspěvků z odborné konference konané 7. října 2021 v Kroměříži, jejímž cílem bylo zmapování různých aspektů vztahu armády a prostředí malých i velkých moravských měst od 18. století až do současnosti.



ZAPLETAL, Jaroslav. Hračky starého muže. Uherské Hradiště: Klub kultury Uherské Hradiště, 2021. 119 s.

Sbírka veršů plná nejen sarkasmu, ale i moudrosti, reflexe společnosti a hluboké vnitřní intimity.



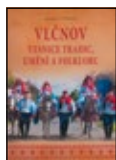
ZAVADIL, Radomír. Na obranu republiky: přemístění československého zbrojního průmyslu na Moravu a Slovensko v letech 1936–1938. Vydání první. Praha: Euromedia Group, 2021. 172 s., 40 nečíslovaných stran obrazových příloh. Universum. ISBN 978-80-242-7149-1.

Práce, ve velké míře založená na původním archívním výzkumu, popisuje průběh přesunu zbrojního průmyslu z Čech na východní Moravu a Slovensko v letech 1936–1938 v souvislosti se zhoršováním vojensko-politické situace ve střední Evropě.



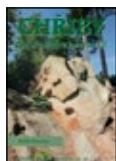
ZLÍNSKÝ, Antonín. Tradice a lidová kultura v Hluku. Vydání první. Hluk: Rekreace Žitková s.r.o., 2021. 55 s. ISBN 978-80-11-00031-8.

Vzpomínkové vyprávění seznamuje s kulturou v Hluku a osobnostmi hlucké kultury, se kterými se autor v průběhu života setkal. Zaznamenává události a činy tak, jak je sám vidí a cítí.



ZLÍNSKÝ, Antonín. Vlčnov, vesnice tradic, umění a folkloru. Vlčnov: Klub sportu a kultury Vlčnov, 2021. 63 s.

Soubor vzpomínek mapující vlčnovské tradice, z nichž nejvýraznější je jízda králů. Pozornost je dále věnována významným historickým milníkům, vlčnovským muzikám, souborům a zejména osobnostem podílejícími se na kulturním a společenském dění v obci.



ŽIŽLAVSKÝ, Bořek. Chřiby – záhadné a mytické. Sv. 16, Chřiby po skalách a lomech III. První vydání. Boršice: Buchlov, 2021. 127 s. Expedice Chřiby. ISBN 978-80-907853-2-8.

Další díl populárně-naučné publikace charakterizují zajímavé skály a lomy chřibských lesů. Popisy lokalit jsou uvozeny odborným úvodem zaměřujícím se na geologickou stavbu a přírodní zajímavosti Chřibů. Nechybí ani poetické verše a současně i archívni fotografie.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2021

HLAVNÍ BUDOVA

Velký sál

Když ruce pracují srdcem: Mistři tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a Nositelé tradice lidových řemesel ze Zlínského kraje

25. 5. 2020 – 3. 1. 2021

Tajný život medvídků

4. 3. – 26. 9. 2021

Jan Saudek

18. 11. 2021 – 6. 2. 2022

Malý sál

Střelecké terče

10. 12. 2020 – 28. 3. 2021

Dotkni se historie uměním (UMPRUM – USA)

30. 4. – 6. 6. 2021

UMPRUM – maturity

17. 6. – 18. 7. 2021

Jan Vlček, FILM EYE, skici pro film

7. 8. – 12. 9. 2021

Svět středověkých her

7. 10. 2021 – 3. 1. 2022

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Přízemní sál

Ida Vaculková

8. 10. 2020 – 8. 8. 2021

Nositelé tradice lidových řemesel. Nemateriální statky tradiční lidové kultury

10. 9. – 10. 10. 2021

Of the Elements (Petr Bulava a Petr Včelka)

11. 11. 2021 – 30. 1. 2022

Velký sál

Archiv SUPŠ Uh. Hradiště

8. 10. 2020 – 10. 10. 2021

Jiří Načeradský

11. 11. 2021 – 30. 1. 2022

Malý sál

Archiv SUPŠ Uh. Hradiště

8. 10. 2020 – 10. 10. 2021

Jiří Načeradský

11. 11. 2021 – 30. 1. 2022

Sochy ve veřejném prostoru

Sólo pro jedno dílo – Petr Zubek „Meteorit“

1. 7. 2021 – 1. 7. 2022

PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vampyrismus

do 31. 12. 2021

Panelová výstava z cyklu „Velká Morava a Čechy“

17. 9. 2020 – 18. 7. 2021

Kněžna Ludmila a první Přemyslovci mezi Moravou a Bavorskem

15. 9. 2021 – 31. 7. 2022

VÝSTAVY MIMO PROSTORY MUZEA (vlastní a kooperační)

Výstava obrazů a kreseb Tomáše Měšťánka (Galerie G v Olomouci)

leden–únor 2021

Jaroslav Kovanda (Alternativa Zlín)

23. 11. 2021 – 6. 1. 2022

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

MONOGRAFIE



VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydal: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slovákým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 stran

ISBN 80-85048-39-6

C e n a: 69 Kč



MARTYKÁNOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada.

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 1999

Rozsah: 107 stran

ISBN 80-861185-05-2

C e n a: 46 Kč



SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2000

Rozsah: 152 stran

ISBN 80-86185-09-5

C e n a: 161 Kč



GALUŠKA, Luděk; VAŠKOVÝCH, Miroslav a MENOŠKOVÁ, Dana.

PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2016

Rozsah: 167 stran

ISBN 978-80-87671-29-0

C e n a: 180 Kč



ŠTAJNOCHR, Vítězslav. **PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ**

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2000

Rozsah: 326 stran, 298 obr.

ISBN 80-86185-10-9

C e n a: 403 Kč



ČOUPKOVÁ, Magdalena. **NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ
MĚSTSKÁ KNIHA**

Vydal: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 159 stran

ISBN 80-86185-16-8

C e n a: 58 Kč



Kolektiv autorů. **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – VSETÍNSKO**

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2010 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.

Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.

Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 199 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-86185-92-7

C e n a: 0 Kč



Kolektiv autorů. **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – KROMĚŘÍŽSKO**

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Zlínský kraj, Národní památkový ústav v Kroměříži v roce 2011 za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci grantového úkolu ministerstva kultury č. 50-181/2009-LK/ORNK, Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji.

Autoři textů a fotografií: Mgr. Olga Floriánová, Petr Hlavačka, PhDr. Věra Kovářů, Ing. arch. Jaroslav Novosad, PhDr. Alena Prudká a PhDr. Jana Spathová.

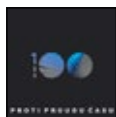
Odpovědný redaktor: PhDr. Ivo Frolec

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2011

Rozsah: 247 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-86185-96-5

C e n a: 0 Kč



PROTI PROUDU ČASU: 100: [1914-2014]

Obrazová publikace vydaná u příležitosti 100. výročí založení Slováckého muzea provází dějinami muzea i města Uherské Hradiště.

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014

Rozsah: 199 stran, barevné a černobílé obrázky

ISBN 978-80-87671-17-7

C e n a: 250 Kč



FLORIÁNOVÁ, Olga et al. **LIDOVÉ STAVBY ZNÁMÉ NEZNÁMÉ. ZLÍNSKÝ KRAJ – UHERSKOHRADIŠŤSKO II.**

Druhé rozšířené vydání.

Vydal: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a Zlínský kraj v roce 2017

Rozsah: 299 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-87671-32-0

C e n a: 0 Kč

KATALOGY K VÝSTAVÁM



ŠTAJNOCHR, Vítězslav. **SVATÁ TROJICE**
Katalog ze sbírek Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
Vydal: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2005
Rozsah: 99 stran
ISBN 80-86185-44-3
C e n a: 253 Kč



TARCALOVÁ, Ludmila. **MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU**
Kresby: Petra Kalábová
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2006
Rozsah: 1 mapa
ISBN 80-86185-53-2
C e n a: 40 Kč



FLORIÁNOVÁ, Olga; HABARTOVÁ, Romana a KONDROVÁ, Marta.
KERAMICKÁ VÝROBA VE ZLÍNSKÉM KRAJI
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2006
Rozsah: brožura (46 stran, barev. il.) + 1 mapa
ISBN 80-86185-53-2
C e n a: 80 Kč



FROLCOVÁ, Milada a PELIKÁN, Jaroslav. **MEZINÁRODNÍ SYMPOZIUM LITÉ MEDAILE, PLAKETY A DROBNÉ PLASTIKY. UHERSKÉ HRADIŠTĚ 1988–2009**
Katalog je obrazovým ohlédnutím za deseti ročníky sympozia lité medaile.
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2009
Rozsah: 112 stran, barevné a černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-84-2
C e n a: 0 Kč

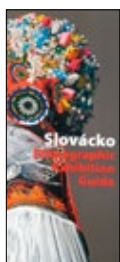


Kolektiv autorů. **OPUS VELEHRADENSIS – ZNAMENÍ NADĚJE**
Katalog k výstavě plastik akademického sochaře Otmara Olivy a fotografií MUDr. Jiřího Rohela.
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2009
Rozsah: 127 stran, barevné a černobílé foto
ISBN 978-80-86185-80-4
C e n a: 219 Kč

PRŮVODCE



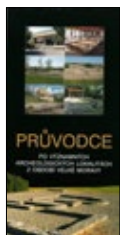
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.
PRŮVODCE NÁRODOPISNOU EXPOZICÍ SLOVÁCKO
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2014
Rozsah: 46 stran
ISBN 978-80-87671-11-5
C e n a: 20 Kč



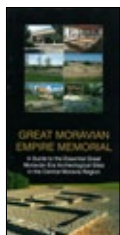
TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta.
SLOVÁCKO ETHNOGRAPHIC EXHIBITION GUIDE
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2014
Rozsah: 46 stran
ISBN 978-80-87671-14-6
C e n a: 20 Kč



TARCALOVÁ, Ludmila a KONDROVÁ, Marta. **FÜHRER DURCH DIE ETHNOGRAFISCHE AUSSTELLUNG MÄHRISCHE SLOWAKEI**
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2014
Rozsah: 46 stran
ISBN 978-80-87671-13-9
C e n a: 20 Kč



VAŠKOVÝCH, Miroslav. **PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH LOKALITÁCH OBDOBÍ VELKÉ MORAVY**
Vydal: Slovákcké muzeum a Zlínský kraj v roce 2002
Rozsah: 14 stran
ISBN 80-86185-21-4
C e n a: 15 Kč



VAŠKOVÝCH, Miroslav. **GREAT MORAVIAN EMPIRE MEMORIAL: A GUIDE TO THE ESSENTIAL GREAT MORAVIAN ERA ARCHEOLOGICAL SITES IN THE CENTRAL MORAVIA REGION**
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2005
Rozsah: 10 stran
C e n a: 15 Kč



TARCALOVÁ, Ludmila.

PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI Č.P. 90 A 93

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 10 stran

ISBN 80-86185-22-2

C e n a: 15 Kč



FROLEC, Ivo.

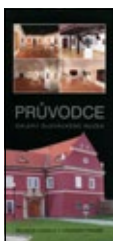
PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 21 stran

ISBN 80-86185-23-0

C e n a: 15 Kč



MARTYKÁNOVÁ, Marie.

PRŮVODCE GALERIÍ SLOVÁCKÉHO MUZEA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 13 stran

ISBN 80-86185-45-1

C e n a: 5 Kč



MARTYKÁNOVÁ, Marie a FROLCOVÁ, Milada.

A GUIDE TO THE GALLERY OF THE SLOVÁCKÉ MUSEUM

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 13 stran

ISBN 80-86185-49-4

C e n a: 15 Kč



GALUŠKA, Luděk; FROLEC, Ivo a VAŠKOVÝCH, Miroslav.

PRŮVODCE EXPOZICÍ VELKÁ MORAVA

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 28 stran

ISBN 978-80-86185-85-9

C e n a: 15 Kč



ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN

Studie Slovákckého muzea č. 10/2005
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2006
Rozsah: 251 stran
ISBN 80-86185-48-6
C e n a: 81 Kč



DARY A OBDAROVÁNÍ

Studie Slovákckého muzea č. 12/2007
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2007
Rozsah: 246 stran
ISBN 978-80-86185-60-6
C e n a: 115 Kč



TĚLO JAKO KULTURNÍ FENOMÉN: JÁ NEJSEM DŘEVO, JSEM DUCH A TĚLO

Studie Slovákckého muzea č. 14/2010
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2010
Rozsah: 196 stran
ISBN 978-80-86185-89-7
C e n a: 173 Kč



AGRÁRNÍ STRANA A JEJÍ ZÁJMOVÉ, DRUŽSTEVNÍ A PENĚŽNÍ ORGANIZACE

Studie Slovákckého muzea č. 15/2010
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2010
Rozsah: 226 stran
ISBN 978-80-86185-90-3
C e n a: 0 Kč



REGIONÁLNÍ ZVLÁŠTNOSTI POLITIKY AGRÁRNÍ STRANY V OBDOBÍ PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

Studie Slovákckého muzea č. 17/2012
Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2012
Rozsah: 245 stran
ISBN 978-80-87671-01-6
C e n a: 0 Kč



LÉČENÍ A LÉČITELSTVÍ V LIDOVÉ TRADICI

Vydal: Slovákcké muzeum v roce 2015
Rozsah: 335 stran
ISBN 978-80-87671-22-1
C e n a: neprodejné



MY A ONI: DOMÁCÍ A CIZÍ V LIDOVÉ TRADICI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2019

Rozsah: 318 stran

ISBN 978-80-87671-39-9

C e n a: neprodejné



TRADIČNÍ KULTURNÍ KONTEXTY PITÍ ALKOHOLU A KOUŘENÍ

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2021

Rozsah: 327 stran

ISBN 978-80-87671-43-6

C e n a: neprodejné

SLOVÁCKO – SPOLEČENSKOVĚDNÍ RECENZOVANÝ ČASOPIS PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ



SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2001

Rozsah: 332 stran

ISBN 80-86185-13-3

C e n a: 46 Kč



SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2002

Rozsah: 292 stran

ISBN 80-86185-17-6

C e n a: 58 Kč



SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2003

Rozsah: 392 stran

ISBN 80-86185-20-6

C e n a: 81 Kč



SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2004

Rozsah: 331 stran

ISBN 80-86185-28-1

C e n a: 81 Kč



SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2005

Rozsah: 364 stran, barev. obr.

ISBN 80-86185-41-9

C e n a: 115 Kč



SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2006

Rozsah: 380 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-50-8

C e n a: 115 Kč



SLOVÁCKO 2006, ročník XLVIII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2007

Rozsah: 360 stran, černobílé obr.

ISBN 80-86185-37-0

C e n a: 115 Kč



SLOVÁCKO 2007, ročník XLIX

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2008

Rozsah: 404 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-62-0

C e n a: 115 Kč



SLOVÁCKO 2008, ročník L

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2009

Rozsah: 432 stran, černobílé a barevné obr.

ISBN 978-80-86185-75-0

C e n a: 161 Kč



SLOVÁCKO 2009, ročník LI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2010

Rozsah: 377 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-86-6

C e n a: 161 Kč



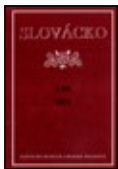
SLOVÁCKO 2010, ročník LII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2011

Rozsah: 356 stran, černobílé obr.

ISBN 978-80-86185-91-0

C e n a: 161 Kč



SLOVÁCKO 2011, ročník LIII
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2012
Rozsah: 423 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-86185-99-6
C e n a: 161 Kč



SLOVÁCKO 2012, ročník LIV
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2013
Rozsah: 413 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-05-4
C e n a: 173 Kč



SLOVÁCKO 2013, ročník LV
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2014
Rozsah: 423 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-15-3
C e n a: 175 Kč



SLOVÁCKO 2014, ročník LVI
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2015
Rozsah: 423 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-21-4
C e n a: 175 Kč



SLOVÁCKO 2015, ročník LVII
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2016
Rozsah: 339 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-28-3
C e n a: 175 Kč



SLOVÁCKO 2016, ročník LVIII
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2017
Rozsah: 383 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-31-3
C e n a: 175 Kč



SLOVÁCKO 2017, ročník LIX
Vydal: Slovácké muzeum v roce 2018
Rozsah: 375 stran, černobílé obr.
ISBN 978-80-87671-35-1
C e n a: 175 Kč



SLOVÁCKO 2018, ročník LX

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2019

Rozsah: 383 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-87671-38-2

C e n a: 175 Kč



SLOVÁCKO 2019, ročník LXI

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2020

Rozsah: 359 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-87671-40-5

C e n a: 190 Kč



SLOVÁCKO 2020, ročník LXII

Vydal: Slovácké muzeum v roce 2021

Rozsah: 407 stran, barevné obr.

ISBN 978-80-87671-41-2

C e n a: 190 Kč

TECHNICKÉ POKYNY REDAKCE PRO PUBLIKOVÁNÍ V ČASOPISU SLOVÁCKO

- příspěvek je nutné odevzdat v elektronické podobě v textovém editoru Word
- fotografická příloha: v elektronické podobě nejlépe ve formátu JPG (rozlišení alespoň 300 dpi), případně originál fotografie v papírové podobě (redakce zajistí naskenování či přefocení)
- písmo: Times New Roman
- název příspěvku: velikost 12 tučně, verzálkou
- jméno, příjmení, název instituce: velikost 12 kurzíva
- anotace příspěvku: česky několika větami před článkem
- text: velikost 12
- odstavce: zarovnání vlevo, řádkování 1,5
- poznámky, seznam literatury a prameny: za článkem
- forma bibliografické citace viz www.slovackemuzeum.cz/doc/107/
- autobiografický údaj za studií: kurzívou titul, jméno a příjmení, rok narození, pracoviště a odborný zájem
- popis foto: popiska, místo, datace, autor foto či kresby (vzor): Hodový průvod, Staré Město 1999. Foto L. Tarcalová.
- maximální rozsah studie 36 000 znaků (včetně mezer)
- maximální rozsah zprávy 10 000 znaků (včetně mezer)
- české resumé v rozsahu do 1800 znaků (včetně mezer)



Slovenské
muzeum
v Uherském
Hradišti

PF 2022

Cyrlometodějské centrum

Slavnostní otevření
Červen 2022

